LIBRI SEX
DE CONSIDERATIONE
DIALECTICA, PER FRATREM FRANciſcum Titelmānum, Haſſelenſem, ordinis fratrū Minorum, ſanctarum ſcripturarū apud Louanienſes Prælectorem.

PARISIIS.
Ex officina Nicolai Buffet, prope Collegium remenſe commorantis.
1542.

Florentissimæ in Louaniensi academia Liberalium artium facultati, Frater Franciscus Titelmannus, eiusdem humilis alumnus debitum offert obsequium.

MEmini fere ante triennium, cũ libros duodecim de cõsideratione rerum naturalium tuo nomini, mater veneranda, nũcuparem: quod tum in Physica disciplina exhibebã, id & in Dialectica aliquando me tentaturum spopondisse, si modo noster ille labor tibi non ingratus, & tuis alumnis non inutilis comprobaretur. Quæ sanè promissio, tametsi sub dubitationis quodam moderamine pronunciata, sic me deuinxit, atque etiamnum constrictum implicitumque tenet, vt ab officio illo vel sine mei nominis iactura, vel sine tuæ gratitudinis offensa, non mihi integrum videatur cessare. Si enim ab implẽda promissione destitero, vel tu fastidiuisse iudicaberis humile donum, vt ego à promisso videar illo tuo fastidio absolutus, futurumque est vt de te male iudicent, & aduersum te indignentur, si qui forte extiterint, quibus prior ille noster labor non videbatur improbãdus: aut ego, tanquam promissionis immemor, leuitatis arguar ac vanitatis, audiamque à subsannãtibus quod aduersum vanos homines proferri solet, Pollicitis diues quilibet esse potest. Et illud, Parturiunt mõtes nascetur ridiculus mus. Accedit ad hãc necessitatem studiosorum plurimorum, tum nostratium, tum externorum, pia & importuna quædã sedulitas: qui ab eo tẽpore quo prior ille labor sub oculos hominũ exiit in lucem, partim verbis, partim literis, promissi me admonere, atque ad satisfaciendum illi quam ex meis verbis concepisse se asserũt expectationi perurgere atque impellere hactenus nõ desistũt. Aliis quidem humili prece id à me fieri postulãtibus, aliis pia charitate pro cõmuni bono & studiis honestis adiuuãdis pia charitate efflagitantibus, nonnullis etiam quasi debitũ, rigorosa quadã iustitiæ seueritate exigentibus. Proinde, vt matrẽ de me optime meritã ab iniqua suspitione liberarẽ, & meũ ipsius humile nomen à leuitatis & vanitatis nota defenderẽ, studiosorum quoque expectationi maturius satisfacerẽ, & (quæ primo loco erat causa promouẽda) promouendis liberalib

diis,hoc sane tempore quo omnia ab hæreticis contaminãtur & cõmiscentur, ad Ecclesiæ & veritatis catholicæ defensionẽ permaxime necessariis, pro mea virili nonnihil conferrẽ, visum est non vltra differre propositi promissique adimpletionẽ,quã neque hactenus ꝓtraxissem, si per corpusculi imbecillitatẽ,& otiũ à rebus necessariis, maturius præstare quod ꝓmiserã licuisset.Superiori itaque ęstate,corporis viribus vtcũque reparatis,& otio à rebus magis seriis tantisper,vel cũ gratia impetrato,vel cũ iniuria quadã succiso, & (vt plane dicã) furtim subtracto, animũ adiiciens Dialecticarum rerũ considerationi,sex libris quicquid in eis videbatur esse pręcipuum tentaui cõprehendere, illisque omissis quę à Dialectica syncerítate prorsus aliena videbantur,ea quę ad rem faciebant plane lucidéque quantũ potui,proponere & explanare curaui:ne tenelli adolescentes rerũ superuacanearũ prolixa multitudine & inuoluta difficultate deterriri,animũ desponderent,relictísque vtilibus studiis ad inania defluerent:id quod hactenus nõ paucis euenisse constat. Semper enim in illa fui sententia,quã & Socrati apud Platonẽ inuenio probatam, melius esse pauca quędã ordinate & lucide proponere,quam multa sine ordine conuoluta obscure profundere.Quo vero tuis alumnis noster hic labor foret vtilior,illũ fere in omnibus ordinẽ sumus insequuti,qui est apud Aristotelem.M.Tul.iudicio totius Dialecticæ principem:quo idem ille dicit nihil esse acutius,nihil politius,cui admirabilem tribuit scientiam & inuentionem, incredibilem quoque dicẽdi copiam ad suauitatem quem denique tanti ille facit, vt nec venia dignos putet philosophos illos, qui bus tantus philosophus esset incognitus.Vt non immerito præ cęteris omnibus qui Dialecticam tractauerunt hunc vnum à multis sęculis Academię censuerint adolescẽtibus in arte Dialectica instituendis ꝓponendũ atque pręlegendũ.Ad cuius augustam amplitudinem cõpendiosam huius nostri operis breuitatem velut introductoriã,nos quoque parauimus.Hũc itaque nostrũ in Dialecticis laborẽ, quẽ tuo nomini mater veneranda,omni iure debui nũcupare, precor vt eo animo de manu serui & alumni tui suscipias,quo priorem illum in Physicis à te fuisse susceptũ,certissimis argumentis fecistis testatum, Bene vale.Louanij. Anno à CHRISTO nato, Millesimo,Quingentesimo,Trigesimo tertio xv.Octobris.

PROLOGVS APOLOGEticus pro Dialecticæ cæterarumque Liberalium artiũ tuẽda dignitate.

GLoriosum illud Ecclesiæ lumen Aurelius Augustinus, in libris quos de ciuitate Dei, pro Christianę fidei firmamento insignes & nunquam satis laudatos edidit de varijs Ecclesiæ persequutionibus agens inter cætera de apostata illo Iuliano Augusto, cuius egregiam indolem amore dominandi (vt idem ille ait) sacrilega & detestanda curiositas perdidit, hoc signanter commemorat atq; etiam digno pondere aggrauat quod publico edicto Christianos vetuerit artes liberales docere vel discere. De Iuliano (inquit) apostata quid dicturi sunt? An ipse non est Ecclesiam persequutus, qui Christianos liberales artes docere aut discere vetuit? Cuius quidem propositi rationem illi qui cum Apostolo cogitationes astuti illius Satanæ non ignorat, in promptu erit inuenire, atq; exponere facillimum. Nimirum aduertens humani generis inimicus, per vim atque potentiam principum, quorum furorẽ aduersus Christianum nomen ab initio nascentis Ecclesiæ excitauerat, vsque adeo nihil se promouere, vt indies magis magisque Christiani nominis gloria claresceret, & fides Christi dilatata proficeret, aliam excogitauit ille mille artifex persequendi rationem qua videlicet sapientum huius sæculi tumidos animos in Christianam simplicitatem excitaret illorumque stillos & calamos in hanc exacueret, vt omnẽ ingenii vim & totum artis acumen ad hanc oppugnandã conuerterent. Inter quos vel primus extitit peruersus ille apostata, qui post abnegatum sacrum Christi nomen, cuius sacramentis fuerat initiatus, vim omnem suæ eruditionis atque eloquentiæ, qua ab annis teneris egregie erat institutus, eò contulit, vt semel abiuratam fidem pro sua virili funditus deleret, Christique Ecclesiam, quam ipse perfusa factus iam dereliquerat, solo ęquaret, radicitúsque euerteret. Id quod luce clarius testantur eius virulentissima opera, in odium & oppugnationem fidei Christianę edita, quorum fragmenta aliquot

Augusti. lib. 18. de ciuit. Dei.

2. Cor. 2.

in libris sanctorum patrum, qui illius insaniæ diuino auxilio freti restituerent viriliter, etiamnum visere licet. Ex quibus paucul is, facile est conijcere, cuiusmodi illa fuerint plena volumina, quæ in Christum (quem contumeliæ gratia Galilæum) & Christianos (quos ab illo Galilæos nominabat) temeritas eius insana euomuit. Is itaque cum videret à viris Christianis se nec sapientia nec eloquentia sæculari inferioribus, quales ab initio aliquot semper habuit Ecclesia, validius quàm existimauerat suis obiectionibus responderi, nec deesse qui insana in Christum iactata conuitia in furibundum ipsius caput aptissime retorquerent, quique (iuxta sapientis verbum) stulto auderent & possent iuxta stultitiam suam respondere, ne sibi ac suis nimium sapiens videretur, facile aduertit, non effecturum se quod conceperat animo, nec posse voto potiri donec inter Christianos vigeret sapientia & eloquentia sæculi, quibus solis à consequendo proposito se impediri existimabat. Simplicitatem nanque Christiani dogmatis facile superare se posse confidebat, si secularis esset sapientiæ præsidio destituta. Hoc itaque animo, illo suggerente à quo possidebatur & agitabatur perfida belua publico edicto, ne Christiani liberales artes vel docerent vel discerent, prohibuit. Cuius quidem impietatis figura quædam, multo ante in Philistæorum aduersus Israëlitas, populum domini, iniqua machinatione præmonstrata est, qui vt populum domini secura possessione sub tyrannide sua continerent, fabrilem artem de terra Israëlitica abstulerant, cauentes ne Israelitæ hastam haberent aut gladium quibus se aduersus illorum tyrannidem possent defendere. Imitantur verò strenue illud apostatæ exemplum, Philistæorum figuram adimplent, impudentes hæretici, præcipue verò hæreticorum magistri quos experientia docet, & liberales artes omnes, & scholas in quibus eiusmodi traduntur, summo odio persequi, maledictisque & blasphemijs incessere: non alio hauddubie prætextu quàm fecerat ille, sed nec dissimili animo. In colorem enim aut fucum vertens suæ impietatis, dicebat ille, non decere Christianam simplicitatem adinuentionibus hominum intendere, nec debere strophis dialecticis implicari eos qui professionem iam simplicem vellent sectari. Sicque, astutus ille, etiam gratiam videbatur reposcere, quasi pro insigni beneficio, cum dolum

Prou. 21.

1. Reg. 13

Hæretici artes liberales criminantur.

efsimum animo meditarentur. Ita sane & impii hæretici liberales artes incessunt conuiciis, & maledictis dilacerant: pietatis quidem fucum prætexentes, sed animum mala cogitatione plenum gestantes. Optarent enim se solos armis esse munitos, cæteros autem omnes inermes remanere: quo facilius in suę impietatis ditionem, vt disputationis aut persuasionis efficacia, simplicium animos pertraherent, suæque tyrannidi subiectos retinerent. Præ cæteris verò Dialecticam odio irreconciliabili persequuntur: propterea quòd inter omnes nulla sit, adeò illorum proposito aduersa, quæ sic illorum fraudes detegit, nodos dissoluit, aperit laqueos, persuasiones annihilat. Hac nimirum ratione, vt (iuxta Comici verbum) semper odium parit veritas. Dialecticam illi criminantur & calũmantur, quasi cum simplicitate Christiana pugnãtem: multisque aliis rationibus & confictis falsis calumniis, ingenuos, adolescentes dehortãtur, ne illi animum dedant: simplicibúsque persuadent parentibus, ne suos liberos talibus destinent studiis. Sunt verò & alii non pauci Dialecticæ cæterarũmque liberalium artium studiis non tam ex affectus peruersitate, quam ex ignorantia & imper[illegible] rerũmque inexperientia detrahentes: qui cum neque Dialecticæ verũ vsum neque traditionis eius modũ nouerint, audent tamen egregii homines passim apud ineruditos simplicésq; & inexpertos adolescentes, eam irridere, quasi ieiunam, spinosam, horridã, squalidam, sterilem, inamœnam, inutilem, nomine etiã odioso sophisticam eam appellantes. Quos si interroges quid Dialectica, aut quid sophistica, & quid ab inuicem hæ differant, mutos inuenies & quæ dãnauerint aut comparauerint non intellexisse, comperies. Qui si eruditissimorum & probatissimorum authorum de illa sententiam diligenter expendissent, & rerum iustam haberent experientiam, non sic adolescentum animos corrumperent, neque ab optimis & vtilissimis studiis auocarent. Cum itaque hac nostra tempestate quã plurimos eiusmodi liberalium artium, peculiariter vero Dialecticę calumniatores, passim inueniri constet, quorum falsis persuasionibus bonam partem adolescentium eorum, maxime de quibus amplior aliqua spes bonæ frugis videbatur expectanda, misere perire quotidiana (proh dolor) experientia apertius monstret, quã vt dissimulare liceat, visum est nobis,

in huius nostri operis initio quod de consideratione Dialectica ad communem studiosorum vtilitatem conscripsimus. Dialecticæ dignitatem & authoritatem aduersum calumniantes tueri atque defendere:non quidem studio contentionis, sed eo tantum animo,vt qui forte per ignorantiam aut inexperientiam minus bene de Dialectica senserint, & minus recte loquuti fuerint,cognita veritate,desinant male sentire,desinant & maledicere. Quia vero ad tantæ rei perstrictionem nostram orationem sciebamus nequaquam sufficere. Visum est,ex clarissimorum & omniũ iudicio eruditissimorum authorum sententiis id agere,quorum tanta est apud omnes eruditos ęstimatio, tanta authoritas vt refragari illis nemo audeat. Proinde,annotatis ex variis authoribus notatu dignis sententiis quæ ad Dialecticæ commendationem facere videbantur,eas in hunc locum cõgessimus,sicque per titulos & capita certo quodam ordine (quantum commode in tam confusa diuersarum rerum sylua fieri potuit) digessim⁹: vt quasi vna perpetua videri possit oratio,quæ ex tam variis est partibus contexta.Poteramus forsitan & nos,propria qualicunque oratione Dialecticam vtcunque commendare,& eius multiplicem explicare vtilitatem,dignitatem exponere. Verum illud putabamus fore vtilius, si quæ à nobis fuerant dicenda,ea ex grauissimorũ authorũ & Christianorũ & gentilium ore proferrentur. Obsecro igitur eos ad quos noster hic labor peruenict,vt maturo iudicio iis quę infra subiicientur sententiis expensis ,bonas artes discant magnificare,desinántq; simplices studiosorum adolescentum animos ab iis quæ ex re ipsorum sunt auertere. Quòd si forte ab illis nequiuero obtinere,qui animum obfirmauerunt aduersus bona studia, spero tamen adolescentes ipsos nostra hac diligentia post hac cautiores futuros,& tam graui támque multiplici authoritate pręmonitos non ita facile male suadentibus aures, præbituros.Neque enim tam sine iudicio esse poterunt,quin facile aduertent,quę à pręclarissimis viris tam magnopere sunt commendata,atque in tãto precio habita,ad hominis vnius vulgaris,vel imperiti vel inexperti iudicium,non esse contemnenda.Sed nos iam ad rem accedamus.

SENTENTIAE QVAEDAM CLARISSIMORVM VIRORVM, TVM

Christianorum, tum gentiliũ ex ipsorum eruditissimis libris huc congestę, atque per titulos & capita certo quodam ordine digestæ, pro Dialecticæ cæterarũmque liberalium artium tuenda dignitate.

CAP. I.

Qvam magnifice diuinus Plato de Dialectica senserit, suóque illo ore in Philosophia (vt Augustinus ait) purgatissimo & lucidissimo pronunciauerit: In dialogo qui Phędrus inscribitur, Socratem pręceptorem suum introducit cum Phędro ita loquentem, Harum ergo diuisionum collectionumque, ô Phędre, amicus sum, vt & intelligendi & loquendi sim compos. Ac si quem alium posse arbitror, tum ad vnum, tum ad multa, pro rerum natura respicere, huius à tergo tanquam Dei vestigia sequor. Atque eos qui id facere possunt, hactenus voco Dialecticos. Consentitque mox Phędrus, recte artem hanc Dialecticam appellari, dicens.

Diuinus Plato magnificè sẽtit de dialectica.

In eodem dialogo de Pericle insigni oratore cum Phędro colloquens Socrates:

Videtur, inquit, non iniuria Pericles oratorum omnium perfectissimus extitisse. Magnę enim quælibet artes, exercitatione dialectica, contemplationeque sublimium in natura rerum, indigent. Ipsa enim mentis sublimitas, & vis efficax in qualibet re perficienda, hinc quodammodo proficisci videntur: quod Pericles ad ingenii acumen adiunxit. Anaxagoræ tanque huiusmodi rerum indigatoris familiaritate fretus, contemplationi se tradidit vnde ad dicendi artem quod ipsi videbatur traduxit.

Pericles ob Dialecticæ & physicæ peritiam orator insignis.

In dialogo autem septimo in republica vel de iusto Socratem inducit mechanicas artes atque etiam mathematicas cum Dialectica comparantem, vbi hæc eius cum Glaucone differentis verba leguntur.

Socrates, Nemo autem aduersabitur nobis dicentibus quòd differendi facultas duntaxat conatur ordine certo circa vnũ quodque, quid ipsum sit inuenire. Si quidem cæteræ artes (id est mechanicæ) aũt ad opiniones hominum cupiditatésque respiciunt, vel ad generationes & compositiones, vel ad culturam eorum que generantur & corrumpuntur. Reliquę verò, quas diximus verarum rerum quoquo modo participes esse. Geometria scilicet eiusque comites, circa ipsam essentiã quodam modo somniant: syncere autem quicquam ab illis cernere, impossibile est quousque suppositionibus hærent, eásque ratas & immobiles adeo seruant, vt illarum rationem reddere nequeant. Dialectica verò sola sublatis suppositionibus omnibus, ad ipsum principium confirmandum pergit, ac reuera animi oculũ cœno barbarico obrutum, paulatim sursum trahit ac ducit, tanquam adiutricibus ac ministris, quibusdam vtens his artibus quas narrauimus.

Hoc ipsum est quod in topicis ait, Aristo. Dialecticam ad omnium methodorum principia habere viã.

¶ Ac deinde nonnullis interpositis

Legem statuit esse ferendam in republica, qua iubeantur discentes eam potissimum disciplinam capessere, ex qua interrogandum & respondendũ, vt scientem decet, aptissimi fiant, quæ est Dialectica. Postremo (consentiente in idem Glaucone) Dialecticam doctrinis omnibus velut apicem esse præpositam dicit, nec vllam doctrinam vlterius aut eminentiorem reperiri, sed hic iam doctrinarum omnium esse finem. ¶ In dialogo quoque qui Cratylus inscribitur, siue de recta ratione nominum: Dialectici dicit esse officium, imponere rebus nomina, quod is colligere sciat atque diuidere, nec ab alio quàm à Dialectico commode id fieri posse existimat.

Dialecti. apex & finis omnium doctrinarum.

CAP. II.

Quòd sine dialectica, Philosophia non potuit esse consummata quódque Dialecticam Plato adiungens scientiæ naturali & morali, consummatam effecerit Philosophiam. Ex Augustino, libro tertio cõtra Academicos. Capite. 17.

Augustinus de Platone, & Dialectica.

Plato vir sapientissimus & eruditissimus temporum suorum, cui & ita loquutus est, vt quæcunque diceret magna fierent, & ea loquutus est, vt quomodocunque diceret parua nõ fierent, dicitur post mortem Socratis magistri sui, quem singulariter dilexerat, à Pythagoricis etiam multa didicisse. Py-

goras autem Græca Philosophia non contentus, quæ tunc pene nulla erat, aut certe occultissi ma, postquam commo Pherecydæ cuiusdam Syri disputationibus, animum esse mortalem credidit, multos sapientes etiam longe latéque regrinatus audierat. Igitur Plato adiiciens lepori subtilíque Socraticæ, quàm in moralibus habuit, naturalium, di narúmque rerum peritiam, quam ab eis quos memoraui di genter acceperat, subiungéusque quasi, formatricem illam partium iudicémque, Dialecticam, quæ aut ipsa esset, aut ne qua sapientia omnino esse non posset, perfecta in dicitur mposuisse Philosophiæ disciplinam.

His Augustini verbis atteſtatur Diogenis Laertii sententia, in libro de vita Philosophorum cuius in descriptione vitæ Platonis, hæc sunt verba.

Vt olim in tragœdia, prius quidem solus chorus agebat, ostmodum verò Thespis vnum inuenit histrionem, vt chorus interdum requiesceret: secundum postea Aeschylus adiet, & tertium Sophocles, atque in hunc modum tragœdia cō mmata est: ita & Philosophiæ ratio dudum circa vnum tām Physicæ speciem versabatur. Accessit Socrates & adiecit thicen. Tertiam Plato Dialecticen addidit, & consummato hilosophiæ operi extremam manum apposuit. Diogenes Laertius.

CAP. III.

Quæ necessitas ad Dialecticæ artis inuentionem veteres induxerit. Ex Seuerino Boetio, in Commentariis super Topica Ciceronis.

Cum philosophia maximis in rebus operam studiúmque onsumat, cúmque & in naturalibus inspectionem speculatio emque adhibeat, & in moralibus actionem, & sic formare estiat mores, vt vera vitæ ratio persuaserat, euenire necesse est, vt secundum id quod ratio tenendum omittendúme, faciendum quoque aut non faciendum esse decreuerit, vel udicium constituatur, vel exercendę vitę dirigatur intentio. Erit igitur necessariū, vel in naturali speculatione, vel in moralium actionum cogitatione, vt certa ratio vel quod in reus speculandum est inueniat, vel quod in actum viuendi duci oporteat ante perpendat. Hæc autem ratio, nisi via quadam processerit, sæpe in multos necesse est labatur er- Seueri. Boëtius.

Dialectica differendi magistra. rores. Quod ne passim fieret, atque vt certis regulis tractatus insisteret, visum est antiquę philosophiæ ducibus, vt ipsarum ratiocinationum quibus aliquid inquirendum esset, naturam penitus ante discuterent: vt his purgatis atq; compositis, vel in speculatione veritatis, vel exercendis virtutibus vteremur. Hæc est igitur disciplina, quasi differendi quædam magistra, quam Logicen veteres Peripatetici appellauerunt. quam Cicero definiens, differendi diligentem rationem vocauit, Stoici vero Dialecticam eam nuncupauerunt.

His per omnia consonant quæ vir in diuinis & humanis literis egregie erudit⁹, Hugo à sancto Victore, libro primo Didascalicę eruditionis scribit, in hunc modum.

Hugo à sancto Victore. Cum veteres multis sæpe lapsi erroribus, falsa quædam & sibi contraria in disputatione colligerent, atque id fieri impossibile videretur, vt de eadem re contraria conclusione facta vtraque essent vera, quę sibi discutiens ratio conclusisset, cuiue ratiocinationi credi oporteret, esset ambiguum, visum est prius disputationis ipsius veram atque integram considerare naturam qua cognita, tum illud quoque quod per disputationem inueniretur, an vere esset comprehensum, posset intelligi. Hinc igitur profecta logicæ peritia disciplinæ, quæ disputandi modos, atque ipsas ratiocinationes internoscendi vias parat: vt quæ ratiocinatio nunc quidem vera, nunc autem falsa, quæ verò semper falsa, quæ nunquam falsa, possit agnosci. Hęc tempore quidem est postrema sed ordine prima Hæc enim inchoantibus prima legenda est, propterea quòd in ea docetur vocum atque intellectuum natura, sine quibus nullus Philosophiæ tractatus rationabiliter explicari potest.

CAP. V.

Dialecticam in cæteris artibus inueniendis atque formandis esse necessariam.

❡ Augustinus in libro de ordine.

Augusti. Illo, inquit, modo perfecta dispositaque Grammatica, admonita est ratio quærere hanc ipsam vim quæ pepererat artem. Nã definiendo, distribuendo, colligendo, non solum digesserat Grammaticam atque ordinauerat, verumetiam ab omni

tatis irreptione defenderat. Quando ergo ratio ad alia icanda transiret, nisi sua ipsa prius machinamenta distin ret, notaret digereret, proderétque ipsam disciplinam dilinarum, quam Dialecticam vocant? Hæc docet docere, docet discere. In hac seipsam ratio sibi demonstrat, quæ quid velit, quid valeat. Scit autem scire, vult sola scientes ere nec solum vult sed etiam potest.

Dialectica disciplina disciplinarum.

Eandem sententiam Crassus apud Ciceronem primo libro de Oratore pronunciat, his verbis.

Nihil est quod ad artem redigi possit, nisi ille prius qui tenet quorum artem instituere vult, habeat illam scientiã, ex iis rebus quarum ars nondum sit artem efficere possit. c video, dum breuiter voluerim dicere, dictum à me esse ulo obscurius. Sed experiar, & dicam, si potero, planius. nnia fere quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa & dissita quõdam fuerunt: vt in Musicis, & numeri & voces & mo in Geometria, lineamenta, formæ, interualla, magnitudi: in Astrologia, cœli conuersio, ortus, obitus, motúsque sy rum in Grammaticis, Poëtarum pertractatio, historiarum gnitio, verborum interpretatio, pronunciandi quidam sos. In hac denique ipsa ratione dicendi, excogitare, ornare, sponere, meminisse, agere, ignota quædam omnibus & difsa late videbantur. Adhibita est igitur ars quædam extrincus, ex alio genere quodam, quod sibi totum Philosophi assumunt, quę rem dissolutam cõuulsámque conglutinaret & ra one quadam constringeret.

Cicero.

Quod autem hanc artẽ Dialecticam velit dicere, ex alio eiusdem authoris opere monstratur apertius, quod de claris oratoribus inscribitur: vbi de Seruio Sulpitio loquens, hunc in modũ Bruto interroganti ipse respõdet.

c enim (inquam) Brute, existimo, iuris ciuilis magnum vm, & apud Scæuolam & apud multos fuisse, artem in hoc io: quod nunquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam ræterea didicisset artem, quæ doceret rem vniuersam diribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram xplanare interpretando, ambigua primum videre, dein diinguere. Postremo habere regulam qua vera & falsa iudicarentur, & quæ quibus propositis essent quæque non essent onsequentia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium

Sceuola ob dialecticę peritiã, cęteros in iuris cognitione excelluit.

maximam, quasi lucem, ad ea quæ confuse ab aliis aut re spõdebantur aut agebantur: Dialectica mihi videris dicere, inquit. Recte, inquam, intelligis.

Dialectica oĩm artiũ maxima.

Hanc quoque sententiam confirmant, quæ nostrorũ fere temporũ vir eruditissimus, Rodolphus Agricola, lib. secundo de inuentione scribit in hunc modum.

Rodolph⁹ Agricola.]

Aristoteles, quique post eum alij, Dialectica instructi fuere, facile suis libris ostendunt, quã magnus sit vsus eius & quã tractandis omnibus rebus accommodatus: vtque sine ea non solum singula, de quibus in artium decursu dubitaretur explicari nequirent, sed ne artes quidem colligi possent, & in hanc quam acceperunt redigi formam. Hæc est illa scientia, quam apud Ciceronem Crassus necessariam formandis artibus putauit, quanque cupit esse in iureconsultis, quo non essent apud eos omnia actorum similia. Quæsitum est à Titio & labeo ait etiam Celsus respondit, & apud Trebatium scriptum est.

Dialecticã in iureconsultis desyderat Cicero.

Ex his obiter discimus, etiam iuris ciuilis studiosis, Dialecticam apprime conducere maximámque ad illud lucem adferre: id quod & Quintilianus videtur indicare, libro duodecimo oratoriarum institutionum, loquẽs in hunc modum.

Quintilianus.

Quid? Nónne quæstio iuris omnis, aut verborum proprietate, aut æqui disputatione, aut voluntatis coniectura continetur: quorum pars ad rationalem (Dialecticam dicit) pars ad moralem tractatum redundat. Ergo natura permixta est omnibus istis oratio, quæ quidem oratio est vere. Nam ignara quidẽ huiusce doctrinæ loquacitas erret necesse est: vt quæ vel nullos vel falsos habeat duces.

CAP. V.

Quanti Dialecticam fecerint veteres illi Stoici, ex Diogene Laërtio, de vita Philosophorum.

Stoicorum sentẽtia ex Diogene Laertio.

Absque Dialecticæ speculatione, sapientem dicunt in oratione sine lapsu non futurum. Quippe ex illa dignosci verum atque falsum, probabile item & quod ambigue dicatur intelligi. Ea remota, iam non licet rite interrogare atque respondere, sed pertingere eam quæ in negationibus est temeritatem, ad ea etiam quæ fiunt, adeo vt in absurditatem ac vanitatem vertatur, qui phantasias minime exercitas habet,

ue aliter acutum & ingenioſum cautúmque omnino in di
do & fore & viſum iri ſapientē. Eiuſdē enim eſſe,recte lo
recteque cogitare,eiuſdéque, ad ea quæ proponũtur diſſe
, & ad ea quæ interrogantur reſpondere, quę ſint omnia
Dialecticæ periti. Ex eodem.
uiuſmodi ſunt in logicis Stoici, vt maxime aſſerant. Dia-
icum ſolum eſſe ſapientem. Omnes enim res per eam quæ
erbis eſt ſpeculationem cerni quæque ad naturam perti-
, & quę rurſum ad mores logicæ egere adminiculo.
Ex eodem.
irouero Philoſophiam animanti ſimilem dicunt oſsibus
eruis Logicen, carnibus Ethicen, animæ Phiſicen con-
ntes. Siue rurſus ouo: eſſe quippe ſuperficiem (id eſt, te-
)Logicen, ſequentia Ethicen, intima & penitus abſtruſa
icē. Sunt qui agro frugifero: quippe circuniectā ſepē, Lo
, fructum Ethicen, humum ac arbores Phiſicen. Nõnul-
itati muris optime ſeptæ, ac pulchre ex dignitate admi-
uę. ¶ In qua Stoicorum comparatione illud eſt diligen-
tandum, Dialecticam vbique comparari iis per quæ a-
ntinentur, corroborantur, ſuſtentantur, finiuntur, mu-
ur, & defenduntur, vtpote oſsibus & neruis, teſtæ oui, ſe-
um aut muro ciuitatem circundanti. Videlicet vt indi-
his comparationibus, quòd apertè aſſerit Rodolphus,
cticam eſſe ducem, directricem, atque ſtabilitricem cæ-
im artium, & ſine cuius præſidio tueri fines ſuos reliquę
tis commodè poſſent.

Stoicorum pulchra cõ paratio.

Rodolph. Agricola.

Apud Ciceronem libro tertio de finibus bonorum Ca-
to refert, Dialecticam & phyſicam à Stoicis inter virtu
tes eſſe numeratas, & rationem eius reddit apertius.
eas, inquit, virtutes de quibus diſputatum eſt, Diale-
etiam Stoici adiungunt & Phyſicam, eáſque ambas
im nomine appellant. Alteram quod habeat rationem
falſo aſſentiamur, neve vnquam captioſa probabilita-
amur, eáque quæ de bonis & malis diceremus tenere
ie poſsimus. Nam ſine hac arte, quenuis arbitramur
abduci fallique poſſe. Recte igitur ſi omnibus in re-
neritas ignoratióque vitioſa eſt. ab his ea quæ tollit
rtus nominata eſt Phyſicæ quoque non ſine cauſa idē
s eſt honos, ¶ Hactenus Stoicorum de

Dialecticā & Phyſicā Stoici virtutes appel lant.

dialectica protulimus sententiam: quam illi quidem tanti fecerunt, cum non nisi altera eius pars, & ea quidem naturæ ordine posterior, ab eis fuerit cognita. id quod manifestissime Cicero testatur in Topicis, ad Trebatium ita scribens.

Ex Cicerone in Topicis.

Cice. de duabus Dialecticę partibus.

Cum omnis ratio diligens disserendi duas habeat partes, alteram inueniendi, alteram iudicandi, vtriusque princeps (vt mihi quidem videtur) Aristoteles fuit. Stoici autem in altera elaborauerũt. Iudicandi enim vias diligenter persecutati sunt, eam scientiam quam Dialecticen appellant. Inueniendi verò artem, quæ Topice dicitur, quæ ad vsum potior erat, & ordine naturæ certe prior, totam reliquerunt.

Idem libro. 4. de Finibus bonorum, Catoni qui de Stoicorum secta erat, respondens, sic ait.

Cato Stoic⁹ Dialect. & Physicã inter virtutes numerat.

Cum duæ sint artes quibus perfecte ratio & oratio cõpleatur, vna inueniẽdi, altera disserendi, hanc posteriorẽ & Stoici & Peripatetici, priorem autem hi egregie tradiderunt illi omnino nẽ attigerunt quidem. Nam è quibus locis quasi è thesauris argumenta depromerentur vestri ne suspicati quidem sunt, superiores autem artificio & via tradiderunt. Hæc illæ. ¶ Quanto ergo pluris nunc est facienda Dialectica, quę præter illam Stoicorum disciplinam, alteram continet, & quasi nouam inueniendi artem, vsu potiorem, & natura priorem, quã Aristoteles pluribus libris tradidit, & de qua sola nostris fere temporibus, homo doctissimus Rodolphus Agricola, tres libros conscripsit, ab eruditis omnibus maxime laudatos.

CAP. VI.

Quod Dialectica admodum cõiunctam habeat eloquẽtiam artemque dicendi. Ex Quintiliano libro secundo oratoriarum institutionum.

Quintili.

Duo (inquit) genera sunt orationis, altera perpetua quę Rhetorice dicitur altera concisa, quæ Dialectice. quas quidem ita Zenon coniunxit, vt hãc compressæ in pugnum manus, illam explicitæ diceret similem.

In eandem sententiam & Cicero scribit libro secundo de Finibus bonorum & malorum.

Cicero.

Zenonis est, inquam, hoc Stoici, omnem vim loquendi in duas tributam esse partes dicere, Rhetoricam palmæ, Dia-

lectam pugno similem esse dicebat: quod latius loquerêtur Rhetores, Dialectici autem contractius. Idem in libro de perfecto oratore.

Zeno quidem ille à quo disciplina Stoicorum est, manu demonstrare solebat quid inter has artes (Dialecticam & Rhetoricã) interesset. Nam cû côpresserat digitos, pugnúmque fecerat, Dialecticam aiebat eiusmodi esse: cum autem diduxerat & manum dilatauerat, palmæ illius similem esse eloquentiam dicebat. Atque etiam ante hunc Aristoteles, in principio artis Rhetoricæ dicit illam artem quasi ex altera parte respondere Dialecticæ. vt hoc videlicet differant inter se, quod hæc ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior. Apta Zenonis comparatio. Aristot.

CAP. VII.

Quod absque Dialectica & philosophia nemo perfectam assequi possit eloquentiam, nec Rhetor esse sine philosophia. Ex Cicerone in lib. de perfecto oratore. Orator debet esse Philosophus.

Platonis & aliorum Philosophorum disputationibus & exagitatus maxime orator est, & adiutus. Omnis enim vbertas & quasi sylua dicendi, ducta ab illis est.

Rursum.

Positum sit igitur imprimis, quod post magis intelligetur, sine Philosophia non posse effici, quem quærimus eloquentem. Nã nec latius nec copiosius de magnis variisque rebus, sine Philosophia potest quisquam dicere. Nec verò sine Philosophorum disciplina genus & speciem cuiusque rei cernere, neque eam definiẽdo explicare, nec tribuere in partes possumus, nec iudicare quo vera quæ falsa sint, neque cernere cõsequentia repugnantia videre, ambigua distinguere.

Expressius etiam & distinctius postmodum ista declarat, cum post multa eodem in libro de Oratore tracta ta ista subiungit.

Esse igitur perfectæ eloquentis puto, non eam solum facultatem habere quæ sit eius propria, fuse latéque dicendi, sed etiam vicinam eius atque finitimam Dialecticorum scientiam assumere. Orator sit Dialecticus.

Et rursum post pauca.

Nam & ipse Aristoteles tradidit præcepta plurima disserendi, & postea qui Dialectici dicuntur spinosiora multa pe-

peterũt. Ergo cum censeo qui eloquentiæ laude ducatur, non esse earum rerum omnino rudem, sed vel illa antiqua, vel hac Chrysippi disciplina institutus, nouerit primum vim, naturam. genera verborum & simplicium & copulatorum. Deinde, quot modis quidque dicatur, qua ratione verum falsúmve sit iudicetur, quid efficiatur è quoque, quod cuique consequẽs sit. quodque contrarium. Cúmque ambigue multa dicantur, quomodo, quidque eorum diuidi explanaríque oporteat. Hęc tenenda sunt oratori, sæpe enim occurrunt: sed quia sponte sua squallidiora sunt, adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitor. Et quoniam in omnibus quæ ratione docentur, & via primũ constituendum est, quid quidque sit (Nisi enim inter eos qui disceptent conuenit, quid sit illud de quo ambigitur, nec rectè disseri, nec vnquam ad exitum perueniri potest) explicanda est sæpe verbis mens nostra de quaque re, atque inuolutæ rei notitia definiendo est aperienda. Siquidem definitio est oratio, quæ quid sit id de quo agitur, ostendit breuissime. Tum vt scis, explicato genere cuiusque rei, videndum est, quæ sint eius generis, siue formæ, siue partes, vt in ea distribuatur omnis oratio. Erit igitur hæc facultas ei quem volumus esse eloquentem, vt diffinire rẽ possit. Idémque etiam cum res postulabit genus vniuersum in species certas, vt nulla neque prætermittatur neque redundet, partietur ac diuidet.

Hęc cũ iso la docet Dialectica

Quam denique sententiam ita concludit.

Nec verò dialecticis modo sit instructus: sed habeat omnes Philosophiæ notos & tractatos locos.

Suprapositæ Marci Tullij sententiæ aperte subscribit Quintilianus lib. 12. oratoriarũ institutionũ de sciencia diuinarum humanarúmque rerum loquens.

Quintil.

Quę quidem, inquiens, cum sit in tres diuisa partes, naturalem, moralem, & rationalem, qua tandem non est cum oratoris opere coniuncta? Nam (vt ordinem retro agamus) de vltima illa, quæ tota versatur in verbis, nemo dubitauerit, & proprietates vocis cuiusque nosse, & ambigua aperire, & perplexa discernere, & de falsis iudicare, & colligere ac resoluere quæ velis: oratoris esse: quanquam non est tam minute atq; concise in actionibus vtendum, quàm in disputationibus.

Ac post pauca quam velit artem proprio nomine aper-

tissime explicans, subiungit.

Pars hæc (inquit) Dialectica, siue illam dicere malimus dispu tatricem, vtilis est sæpe & finitionibus, & comprehensionibus, & separandis quæ sunt differentia, & resoluenda ambiguitate, & distinguendo, diuidendo, illiciendo, implicando.

CAP. VIII.

Quod Oratorum præclarissimi philosophiæ, & peculiariter dialecticæ studia coluerint. Quintilianus oratoriarum institutionum libro. 12

Quæ denique, inquit, intelligi saltem potest eloquentia hominis optima nescientis? Hæc si ratione manifesta non essent exemplis tamen crederemus. Siquidem & periclem, cuius eloquentiæ & si nulla ad nos monimenta venerunt: vim tamen quandam incredibilem, tum historici, tum etiam liberrimũ genus hominum Comici veteres tradunt, Anaxagoræ Physici constat auditorem fuisse, & Demosthenem principem omnium Græciæ oratorum dedisse operam Platoni. Nam M. Tull. non tantum se debere scholis Rhetorum, quantum Academiæ spatiis, frequenter ipse testatus est, Neque se tãta in eo vnquam fudisset vbertas: si ingenium suo concepto fori, non ipsius rerum naturæ finibus terminasset. Quinti. Pericles. Demosthenes. Cicero.

Quod hic vltimo loco dicit Quintilianus, ipse de se, Cicero verum esse testatur, in præfatione libri de oratore. Cic. de Philosophia magisq̃ de rhetorica gloriatur.

Ego autem (inquit) & me sæpe noua videri dicere intelligo: cum per vetera dicam, sed inaudita plerisque: & fateor me oratorem (si modo sim, aut etiam quicunque sim) non ex Rhetorum officinis, sed ex Academiæ spatiis extitisse.

Eodem in loco & quæ de Pericle dicta sunt atque Demosthene, confirmat his verbis. Locus is est quẽ supra citauimus.

In Phædro Platonis hoc Periclem præstitisse cæteris dicit oratoribus Socrates quod is Anaxagoræ physici fuerit auditor, à quo senset eum, cum alia præclara quædam & magnifica didicisset, vberem & fœcundum fuisse, gnarúmque (quod est eloquentiæ maximum) quibus orationis modis, quæque animorum partes pellerentur. Quod idẽ de Demosthene existimari potest, cuius ex epistolis intelligi licet, quàm frequens fuerit Platonis auditor.

In libro verò de claris oratoribus, cum bruto suo colloquens, etiam præceptoris sui nomen exprimit, quo in Dialectica est vsus.

Diodorus Ciceronis in Dialectica præceptor.

Eram, inquiens cum Stoico Diodoro, qui cum habitauisset apud me, mecúmque vixisset nuper est domi meæ mortuus, à quo cum aliis in rebus, tum studiosissime in Dialectica exercebat, quæ quasi contracta & astricta quædam eloquentia putanda est, sine qua etiam tu Brute iudicauisti te illam iustã eloquentiam quam Dialecticam dilatatam putant cõsequi nõ posse.

CAP. IX.

Lactantius de Epicuro dialectices cõtemptore.

Quomodo sui contemptum vlciscatur Dialectica, vel in vno Epicuro fœdissime voluptatis assertore (sic eum Lactantius Firmianus digno appellat nomine) luce clarius cernitur: qui illam prorsus contemnens, & vt transuersum agenẽ (quomodo Diogenes Laertius ait) prorsus repudians, in fœdos lapsus est errores, de quo Tullius libro secundo de finibus bonorum & malorũ, Torquato colloquens, ita ait.

Cice. Epicuri errores imputat cõtemptui Dialecticę.

Dum Dialecticam, Torquate, contemnit Epicurus, quæ vna continet omnem & perspiciendi quid in quaque re sit scientiam, & iudicandi quale quidque sit, hac ratione & via disputãdi ruit in dicendo, vt mihi quidem videtur, nec ea quæ dicit vlla vult arte distingui.

Confirmant hanc Ciceronis sententiam, quę ab Hugone à sancto Victore scribuntur libro primo didascalicæ eruditionis in hunc modum.

Hugo à sancto Victore.

Cæterę artes prius repertæ fuerant, sed necesse fuit Logicam quoque inueniri, quoniam nemo de rebus conuenienter disserere potest, nisi prius rectè loquendi rationem agnouerit. Nã sicut dicit Boetius, cum primitus antiqui circa rerum naturas & morum qualitates inuestigandas operam impenderent, necesse fuit sæpe falli eos, quia vocum & intellectuũ discretionẽ nõ habebãt: vt in multis euenit Epicuro qui atomis mundum consistere putat, & honestũ voluptate metitur. Hoc autẽ iccirco huic atque aliis accidisse manifestũ est, quoniam disputando quicquid ratiocinatione cõprehenderant hoc in res ipsas quoque euenire arbitrabantur. Hic verò magnus est error. Neque enim quicquid sermonum decursus ratiocinãdo

inuenerit,id in natura fixũ teneretur. Quare necesse est falli eos,qui abiecta scientia disputandi,de rerum natura ꝑquirerent. Nisi enim prius ad scientiã venerit,quæ ratiocinatio, veram teneat semitam disputandi,quæ verisimilem agnouerit, & quæ fida & quæ possit esse suspecta,rerum incorrupta veritas ex ratiocinatione non poterit inueniri.

Atque illud etiam magis Dialecticæ in veri inuestigatione necessitatem indicat,quod hi quoque qui eius videri volebant contemptores,aliquid ipsi simile confingebant,quo eius loco se vti dicerent. Id quod de Epicureis aperte testatur diuus Augustinus lib.1. contra Cresconium Grammaticum,capite 13.

Nosti,inquit,quàm maxime apud stoicos viguisse Dialecticam, quamuis & ipsi Epicurei,quos imperitia liberalium disciplinarum non solum non pudebat,verumetiam delectabat, quasdam quasi disputandi regulas,quibus quisque visus minime falleretur,se potius tenere & docere iactabãt. Quid enim est aliud Dialectica quam peritia disputandi? August. de Epicureis.

Errores autem Epicurei in quos per inscitiam ratiocinandi videtur incidisse, Lactantius Firmianus lib. tertio diuinarum institutionũ summatim enarrat,his verbis.

Archipirata quisquam,vel latronum ductor,si suos ad grassandum cohortetur,quo alio sermone vti potest,quam vt eadem dicat quæ dicit Epicurus?Deos nihil curare, non ira nõ gratia tangi:inferorum pœnas non esse metuendas.quod animæ post mortem occidant,nec vlli omnino sint inferi: voluptatem esse summum bonum,nullam esse humanam societatem,sibi quemque consulere,neminem esse qui alterum diligat nisi sui causa.Est plane,cur quisquam putet hanc vocem esse viri sapientis,quæ potest aptissime latronibus accommodari. Lactanti° de erroribus Epicuri.

CAP. X.

Quod naturæ non ita sit fidendum, vt propterea ars ipsa Dialecticæ vel contemnatur vel negligatur, id quod plerique faciunt.Ex Cicerone libro quarto de finibus bonorum,atque malorum.

Quod & si ingeniis magnis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur ,ars tamen est dux certior, quàm natura. Aliud est enim,Poetarũ more verba fundere, aliud Ars natura certior

ea quæ dicas ratione & arte distinguere.

In dialogo quoque Platonis qui phædrus inscribitur, Socrates de Rhetorica (quæ tamen minus videtur arte indigere) idem pronunciat: vbi à Phædro interrogatus: quomodo & vnde veri oratoris artem sibi posset vendicare, ita respondet.

Plato. Consentaneum est, ô Phædre, forte etiam necessarium, quemadmodum in cæteris rebus, ita & in hoc certamine peragendo perfectum esse. Quippe si tibi natura vt sis orator tribuerit, accedente doctrina & exercitatione excellens eris orator si quid verò horum tibi defuerit, mancus eris.

Quinti. Consentit & Quintil. lib. 2. oratoriarum institutionum, Consummatos, inquiens, in arte, plus doctrinæ debere, quam naturæ putabo: sicut in solo fœcundo, plus cultor quàm ipsa per se bonitas soli efficiet.

Hugo à sancto Victore. Pulchre quoque hac de re generali sermone, quantum ad omnes artes, disserit vir eximius Hugo à sancto Victore libro primo Didascalicæ eruditionis, cuius eo in loco hæc sunt verba.

Omnes scientiæ prius erant in vsu quàm in arte. Sed considerantes deinde homines vsum posse in artem conuerti, & quod vagum fuerat ac licentiosum prius, certis regulis & præceptis posse restringi, cœperunt consuetudinem quæ partim natura, partim vsu exorta fuerat, ad artem reducere, quod prauum habebat vsum emendantes, quod minus habebat supplentes, quod superfluum habebat resecantes, & de cæteris singulis certas regulas ac præcepta præscribentes. Huiusmodi fuit origo omnium artium. Priusquam esset Grammatica & scribebant & loquebantur homines. Priusquam esset dialectica, ratiocinando verum à falso discernebant. Priusquam esset Rhetorica, iura ciuilia tractabant. Priusquam esset Arithmetica, vsum numerandi habebant. Priusquam esset Musica, canebant. Priusquam esset Geometria, agros mensurabant. Priusquam esset Astronomia, per cursus stellarum temporum discretiones capiebant. Superuenerunt artes, quæ licet ab vsu principium sumpserunt, vsu tamen meliores sunt.

Ars vsu melior.

Eandem hanc quæstionem prolixe simul & erudite tractat Rodolphus Agricola li. 2. de inuentione ca. 5. Cuius

etiam verba (vt certior sit veritati nouis atque veteribus comprobatæ fides) hic non pigebit annotare. Primum itaque quæstionem mouet.

Quid ergo? dicit aliquis, Nónne & ante inuentam Dialecticen fuerunt artes, & disputatum est, & inuentum est verum? Et nunc quoque quotusquisque eorum qui disputant Dialecticen tenet? Deinde quæstioni respondet. Non est, inquiens, quod negem, hæc ita esse. Illi tamen quid Dialectice docet, & faciunt, & fecerunt, multo commodius si hanc didicissent, fortasse facturi. Quemadmodum & ante traditam Rhetoricem diserti viri fuerunt, & priusquam literis comprehensa est musice cecinerunt homines. Nec Hippocrates, vt primus in artis imaginem medicinam coëgit, sic & primus cognouit morbum, profutura meditatus est, ægrum leuauit. Facta sunt hæc, antequam artes fierent, & ob idipsum quod crebro sunt facta longa recte secúsque factorum annotatione artes esse cœpere. Prouenere deinde præclara ingenia, quæ dispersa colligerent, confusa disponerent, explerent imperfecta, rudia perpolirent, & omnia complecterentur, non modo quæ facta essent, sed quæ fieri etiam possent. Sic quod casus ante fuerat, cœpit deinde ratio esse. Et sequutum est, vt non quia factum iam esset aliquid debere fieri, sed quia deberet fieri, crederent esse faciendum. Qui priores ergo fuerunt artibus, similia his ipsis quæ nunc præcipiuntur, si quando recte fecerunt, sicuti sunt, sicut hodie plerique faciunt quod artis est, sed non ex arte: quippe quam nullam habent, sed vel longa obseruatione, vel ingenii quodam præstante vigore. Quanto rectius tamen, quanto melius expedirent illa, si certa artium ratione ducerentur? Duratura enim sæculis ingenia, & quibus non præsentes solum plaudant, sed quę omnis posteritas miretur, ea tum demum fiunt, quoties cum optima natura ars perfecta coniungitur. Sic, quod Dialectices est, inuenerunt argumenta homines, & errorem male inuentorum aliquando deprehenderunt, antea quam essent omnia præcepta illius in artis formam collecta. Aristoteles tamen, quique post eum illa instructi fuere, facile libris suis ostendunt, quam magnus sit vsus eius, & quam tractandis omnibus rebus accommodatus, vtque sine ea non solum singula de quibus

Rodolphus Agrico. de vsu & arte.

Sententia notatu dignissima.

in artium decursu dubitaretur explicari nequirent, sed ne artes quidem colligi possent,& in hanc quam acceperunt redigi formam.

CAP. XI.

Quod eruditio Dialecticæ ceterarũq; disciplinarum liberalium,à Christiana professione non sit aliena, nec percipiendæ veritati præbeat impedimentum. Augustinus lib 3.contra Academicos,capite decimooctano.

August. de liberalium artiũ studiis.

Eruditio,inquit, artiũ liberalium,modesta sane atque succincta,& alacriores & perseuerãtiores & cõptiores exhibet amatores amplectẽdæ veritati,vt & ardẽtius appetant & cõstantius insequantur,& inhæreant postremo dulcius.

Idem libro primo contra Cresconium Grammaticum,capite vigesimo.

Hanc artem quam Dialecticã vocant,quę nihil aliud docet quam consequentia demonstrare,seu vera veris,vel falsa falsis,nunquam doctrina Christiana formidat:sicut eam in Stoicis non formidabat Apostolus,quos secum volentes conferre non respuit. Et ipsa enim fatetur & verum est, neminem disputando ad conclusionem falsam consequenter impelli, nisi prius consenserit falsis,quibus eadem conclusio velit nolit efficitur:Ac per hoc,qui cauet ne se loquente consequantur falsa quæ non vult,volens falsa caueat quæ præcedunt.Si autem præcedentibus veris inhæserit, quæcunque consequentia perspexerit,quæ falsa existimabat,vel de quibus dubitabat, admonitus amplectatur, si veritati est pacatissimæ amicior quàm contentiosissimæ vanitati.

Eodem in libro per multa capita ostendit,& Christum & Apostolum Paulum,ac cæteros,vsos esse Dialectica in disputando,neque quenquam Dialectice volentem agere cum Christianis esse respondendum. Donatistas quoque illos non rationabiliter agere ostendit, qui dicerent se ne velle nec debere cum eo in disputationem congredi, eo quod esset Dialectica arte instructus,eàque inter disputandum vteretur, ac proinde fugiendum magis & cauendum quam refellendum reuinciendum que censerent.

Clemens successor Petri insignis ante Christianismum Philosophus lib.1.recognitionũ,vbi à Petro interrogatus reddidisset ea quæ pridie ab eodem audierat,eàq; tã

euidéter narrasset, vt Petrus gaudio perfusus testaretur à Clemēte illa euidentius esse reddita, quam à se exposita fuerant: ita præceptori se collaudanti respondit. Sanctus Clemens.

Narrandi ordinem, & lucidius ea quæ res expetit proferendi, eruditio nobis contulit liberalis: quasi vtamur in antiquitatis erroribus, in perniciem vitę verborum decore ac suauitate decidimus: Si verò ad asserendam veritatem, eruditionē sermonis, & gratiam conferamus, puto ex hoc non parum vtilitatis acquiri.

Rupertus abbas Tuitiensis, vir diuinarum pariter & humanarum literarum peritissimus, cuius multa extāt in diuinas scripturas præclara volumina libro. 7. de operibus Spiritus sancti ita scribit,

Paulus Apostolus, non studia condemnat vel scholas Grammaticorum, Dialecticorum, Rhetorum, Arithmeticorum, Geometricorum, Musicorum, Astronomorum: sed hoc in eis culpat, quod non quæsierunt ex eis sapientiæ fructum, propter quem artes istæ à Deo datæ sunt, id est, in notitia habere Deum, & glorificare sicut Deum. Rupertus abbas Tuitiensis.

¶ Et rursum.

Reuera Dialecticæ ars veritatem non persequitur, nec verbo Dei nectit vinculum, sed potius veritatem sequitur, & verbum dei verum fidis argumentationibus comprobat, si quis legitime vtatur illa. Processum sacræ scripturæ diligenter aspiciat, Dialecticæ simul & Rhetoricæ studiosus pariter & beneuolus: & videbit, quod eam tanquam dominam famulæ prosequuntur.

CAP. XII.

Quod etiam ad scripturas exactius intelligendas plurimum conducat peritia Dialecticæ, Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana, capite trigesimo primo.

Disputationis disciplina, ad omnia genera quæstionum quę in literis sacris sunt penetranda & dissoluenda plurimum valet. Tātum ibi cauenda est libido rixandi & puerilis, quædam ostentatio decipiendi aduersarium. Dialect. ad scripturarum intellectum vtilis August.

¶ Et iterum capite. 37.

Scientia conclusionum & definitionum & distributionum, plurimum lectorem scripturarum adiuuat: tantum, absit error, quo videntur homines sibi ipsam beatæ vitæ

veritatem didicisse, cum ista didicerint.

Rupertus Tuitiensis, lib. 7. de operibus, Spiritus sancti capite. 13.

Primum hoc asserere licet, quia genus & differentia species & proprium atque accidēs quæ sapientes sæculi pro magnis atque arduis habent, quasi prima diuinæ scripturæ incipientis elementa sunt. Vbi versus aliquot ex. i. capite Geneseos proferens, in quibus generis & speciei fit mentio, sic prosequitur, Genera ista & species sine dubio sunt, de quibus apud philosophos sermo est.

¶ Ac deinde.

Dicam⁹ ergo, quod in ipsa sanctæ scripturæ litera, & simplices sit quod mulceat, & sapientes aut Philosophos quod exerceat. Arbitramur enim, non minus ad hanc scripturam, quàm ad eā, quæ est apud Aristotelem prædicamentorum doctrinam, esse necessarium, scire quid sit genus, & quid differentia, & quid proprium, & quid accidens. Quæ deinde particulatim author iste prolixo sermone prosequitur. Postremo huius capitis sermonem ita concludit. Huius artis vtilitas & virtus tota ostenditur in syllogismis, quorum conclusio plurimum lectorem adiuuat, ad veritatem inuestigandam: tantum vt absit illi error decipiendi aduersarium, per sophismata falsarum conclusionum. Quis autem omnium sæcularium ita vt hæc sancta scriptura fortiter aut suauiter nouit, ac potuit nodosum texere aut stringere syllogismum?

De omnibus vero artibus liberalibus, quòd earum sit in scriptura sancta bonus vsus, generalem profert sententiam capite decimo in hæc verba.

Ingressæ sunt ergo septem artes liberales, tanquam famulæ, in sacrum & reuerendum dominæ suæ sapientiæ triclinium: & quasi de triuiis licentiosis, ad districtum & seuerum verbi Dei magisterium dispositæ, & assidere iussæ sunt. Vagabantur enim prius per circuitum, lasciuæ, garrulæ & verbosæ puellulæ, nihil operantes, sed curiosè agentes solummodo, vbi negotiosæ magis esse videbantur circa creaturam discutiendam cursitantes, ipsum autem creatorem negligentes. Missæ sunt ergo in opus, vt non iam quod superfluum erat de creatura mundi fabularentur, sed serio fidelitérque quod expediret, de creatore loquerentur, bonúmque ad hono

rem eius sermonem opere splendido texentes, operarentur, id est, vt iam non res verbis, sed verba rebus ornarentur.

CAP. XIII.

Quod Dialectica ad euertendos sæcularis sapientiæ errores egregie valeat, si quis ea recte vtatur Hieronymus in Commentariis super Ezechielem. Hierony.

Vere quicquid in sæculo peruersorum dogmatum est quicquid ad terrenam scientiam pertinet, & putatur esse robustũ, hoc Dialectica arte subuertitur, & instar incendii in cineres fauillásque dissoluitur: vt probetur nihili, quod putabatur esse fortissimum.

Augustinus in libro de cogitatione veræ vitæ eandem confirmat sententiam, dicens, ad omnia quidem humanam potentem esse dialecticam, tametsi ad diuinitatis perfectionem, vt in se est, non possit pertingere. August.

Dialectica, inquit, differendi potens, potenter dubia quæque diffiniens, cunctas scripturas euibrans, & euiscerans, cunctam humanam sapientiam annihilans, cum in Diuinitatem intendit, tantæ maiestatis luce pauidum caput tremefacta reflectit.

¶ Hoc ipsum videtur velle Lactantius Firmianus, cum libro quarto Diuinarum institutionum dicit, Philosophiam humanam suis armis esse confectam, quia nimirum disputandi officio (quod ipsa docet) quicquid a Philosophia humana non recte, id est, non consone ad Christianam sapientiam dicitur, potenter destruitur, & falsum esse Dialectica disputatione conuincitur. Lactantius

CAP. XIIII.

Quod sic Deo placitum sit, per liberales artes hæreticorum figmenta dissoluere. Rupertus lib. 7. de operibus Spiritus sancti capite nono.

Instructos liberalibus artibus vult Deus esse fidei catholicæ defensores.

Amplius autem & hoc non erit prætereundum, quia quos Ecclesiasticæ fidei defensores habere, quorum lingua contra hæreticos, vel ad erudiendam Ecclesiam suam Dominus vti dignaretur, ipse egit, ipse prouidit vt prius artibus liberalibus instruerentur, & in maris periculum ad pugnandum descensuri in nauibus, prius quasi circa litora leuioribus ludis exercerentur.

¶ Et rursum eodem in loco.

Grata vicissitudo hæc erat, vt fideles qui liberalium facultates habebant artium bene vtendo illis contra hæreticos eisdem artibus male vtentes, veritatem defenderent, quod erat portare Iesum fatigatum, & sitientem: atque hoc facientibus, daret ipse aquam viuam, magis ac magis aperiendo illis sensum, ad veritatem scripturarum intelligendã. Factúmque est hoc modo amicum pulchrúmque commercium. Ipsi quam de Philosophicis hauserant puteis, postulanti Domino porrexerunt aquam de qua ipse dicebat, Omnis qui biberit ex aqua hac sitiet iterum: & acceperunt ab eo aquam viuam, de qua qui biberit (ait idem) non sitiet vnquam. Ioan. 4.

CAP. XV.

Quod heretici in suis erroribus stabiliendis plurimum vtantur Dialectica. Hieronimus in disputatione contra Luciferianos de Arriana hæresi id manifeste testatur, dicens.

Arii hæresis Dialectica se tuere nitebatur.

Arii hæresis magis cum sæculi sapientia facit & argumentationum riuos de Aristotelis fontibus mutuatur.

Idem in enarratione Psalmi. 143. secundum mysticum sensum verbum illud enarrans, Non est ruina maceriæ, neque transitus.

Hæretici plerunque vtuntur Dialectica

Difficile hæreticos inuenies imperitos. Omnes enim magistri instructi sunt scientia sæculari. Non habent rete Apostolicum, sed catenulas Dialecticas. Non est ruina maceriæ neque transitus. Siquando sunt in disputationibus, siquando tecum cœperint disputare, sic verba eorum breuia sunt, sic artifici sermone conclusa vt euadere inde difficile sit. Cum enim ligauerint te syllogismis suis, & te clauserint, & quasi maceriem tibi syllogismum texuerint, & ędificauerint, non potes conuertere, non potes transire, teneris inclusus. Cúmque te tenuerint quasi quodam gyro inclusum, tunc non eris in angusta via quæ ducit ad vitam, sed in lata quæ ducit ad mortem.

Idem super illo Psalmi, Et cynifes in omnibus finibus eorum.

In cynife, inquit, Dialecticæ artis stimulus intelligitur, quæ licet paruum habere videatur seductionis aculeum, grauissime tamen sauciat mentes humanas.

CAP. XVI.

Quod nimiũ in hoc iniqui ſunt & improbi hęretici, cũ ipſi ad opugnationem veritatis libenter & frequenter vtantur & Dialectica & Rhetorica & cæteris liberalibus artibus, nolint tamen hæc à veritatis aſſertoribus, ad veritatis defenſionem vſurpari,& eos qui illis vtũtur hac ratione criminantur, tanquam Sophiſtas,& Chriſtianæ ſimplicitatis expertes. Auguſtin⁹ libro primo cõtra Creſconium Grammaticum.

Dialecticã,inquit,mihi obiicere voluiſti,quaſi Chriſtianę nõ congruat veritati,& ideo me doctores veſtri velut hominem Dialecticũ merito fugiendũ potius & cauẽdũ, quã refellẽdũ atq; reuincendũ cenſuerunt. Quod cũ tibi nõ perſuaſerint(nã te aduerſus nos etiã ſcribendo diſputare nõ piguit)tu tamẽ in me Dialecticã criminatus es.quo falleres imperitos, illoſque laudares qui diſputando mecũ cõgredi noluerãt.Sed tu videlicet Dialectica nõ vteris, cũ cõtra nos ſcribis? Vt quid te ergo in tantũ diſputandi periculũ proieciſti,cũ diſputare nõ noueris?Aut ſi noſti,cur Dialecticus Dialecticam criminaris?ita vel temerarius vel ingratus, vt aut imperitiam qua vinceris non refrenes,aut doctrinam qua iuuaris accuſes, Inſpicio ſermonem tuum iſtum ipſum,quẽ ad me ſcripſiſti.Video te quędam copioſe ornatéque explicare,hoc eſt,eloquenter:quædã verò ſubtiliter argutéque differere, hoc eſt dialecticè:& ta nẽ eloquentiam Dialecticámque reprehendere. Si noxia ſunt, quare hoc facis? Si non ſunt,cur arguis.

Hæretici Dialecticã in Orthodoxis criminantur.

Apud Hieronymũ quoque in Dialogo aduerſus Luciferianos,idẽ in prõptu eſt videre: vbi Luciferianus hęreticus,cũ ab orthodoxo vi argumentorũ vrgeri ſe conſpiceret,nec vllum ſibi ſupereſſet effugium iterũ iterũque poſtulat,Chriſtiane ſecum non philoſophice agi.

Oro te(inquit ad Orthodoxum) vt Philoſophorũ argumẽtatione depoſita,Chriſtiana mecum ſimplicitate loquaris:ſi tamen non Dialecticos ſequaris,ſed piſcatores. ¶ Et iterũ, Iam & ſuperius rogaui,vt non philoſophice,ſed Chriſtiane mecũ loquaris.Nimirũ quòd ita metuãt hæretici dialecticos neruos,virtutem ipſius artis & efficaciã teſtatur:cui ſe nõ poſſe reſiſtere metuũt, ſibi male cõſcij.Et(iuxta Saluatoris verbũ.)Omnis qui male agit odit lucẽ, & ad lucẽ venire formi-

dai,ne arguantur opera eius.Huc etiam pertinet impietas illa Iuliani,quā in principio prologi huius cōmemorauimus.

CAP. XVII.

Nō ob hoc esse dānandā Dialecticā aut fugiendā,quod plęrique ea ad captiōes sophisticas aut deceptiones abutantur,cum nihil sit ita bonū, quo non praui abutantur.

Augustinus lib.1.contra Cresconium Grammaticum,

Neque enim pro patria nō est miles armandus, quia cōtra patriā nōnulli arma sumpserunt: aut ideo vti nō debēt boni doctique medici medicinalibus ferramētis ad salutē,quia his ad perniciem etiam indocti pessimique abutūtur.}Quis enim nescit: sicut vtilia vel inutilia fuerint quę quæruntur, ita perinā facultatémque dicendi,sic esse vtilem, vel inutilem vt fuerint vtilia vel inutilia quæ dicuntur.

Rodulph^9 Agricola. Rodulphus Agricola libro.2.de inuentione.

Dialecticē vtilē esse certū est,si falli,decipi, vera pro falsis,falsa pro veris accipi,inutile putamus.Fallitur tamē nōnunquā Dialecticus,& pro veris falsa tradit. Euenit id quidē sed & nauē aliquando gubernator euertit,& medicus aliquando perimit.Hominū sunt ista,nō artiū. Atque vel eo magis fatendū erit vtilē Dialecticē,cum & qui oratione seducunt, astu id persæpe,nulla etiam instructi arte faciant,& qui fallitur,si artē calleret vel nequaq̄ id,vel min^9 vtique pateretur.Sane sicut reliquæ artes quæ remedio sunt inuentæ humanis necessitatibus non potuerunt succurrere incōmodis nisi prius ea detegerent,sic Dialectice cū magna ex parte in ea sit posita quo pacto laqueos captionū fraudúmque in dicendo vitemus,necesse habuit aperire insidias, & ostēdere quā varie quis capi posset.Quæ si quis inde deprompta vtenda sibi putauit,non artis hoc est culpa vitare fugienda monstrantis, sed improbitatis sectari fugienda cupientis. Aperienda enim sunt vt caueantur mala & nemo artifex tantum remedia nouit.

Augustin^9 Simile quiddā diuus Augustinus lib.2.de doctrina Christiana capite.36.de eloquentia dicit,his quidem verbis.

Sunt etiam quædam præcepta vberioris disputationis quæ iam eloquentia nominatur,quæ nihilominus vera sunt,quanuis eis possint etiam falsa persuaderi. Sed quia & vera esse possunt, non est facultas ipsa culpabilis,sed ea male vtentium peruersitas.

EXHORTATIO AD INGENVOS ADOLESCENTES, VT Dialecticæ cæterarúmque liberalium artium studio, dũ per ętatẽ licet, diligenter incumbant, neque ab honestis & vtilissimis studiis vllo deterreãtur labore.

PRopositis eruditissimorũ virorum sentẽtiis, quibus Dialecticæ cæterarúmque liberalium artium dignitatem, vtilitatem, ac necessitatem existimamus abunde demonstratam, vnum hoc superesse videbatur adolescentes optimi, aduersus laborẽ, qui in primo liberalium artiũ aggressu, maxime autem in ipso Dialectices primo limine sese offerre & ostentare solet, infirmos vestros & laboris impatientes animos confirmare, pauidáque pectora breui exhortatiuncula consolari: ne forte labore aut difficultate principiorum deterriti, à capessendis bonarum artium studiis, quibus hac sane ætate nihil vobis proponi possit vtilius, vlla ratione desistatis. Principio enim illud vobis certissime persuasum esse debet, quod apud Platonem Socrates de huiusmodi studiis loquens ait, eum qui Philosophiæ sacris sit initiandus, ad labores suscipiendos nequaquam claudum esse debere: ita vt eos partim quidem adeat, partim recuset, sed magno & inuicto animo ad superandum quicquid in eis occurrere possit labores, paratum sese offerre, & infatigabilem. Verum ex aduerso laborem istum consolatur, & lenit molestiam, primum quidem illud quòd in omni opere vsuuenire docet experientia, vt peculiarem difficultatem habeat aggressus, progressus verò rem faciat leuiorem. Cui sententiæ apud Platonem. Socrates astipulatur dicẽs, omnis operis maximũ quid esse principium, præsertim iuueni cuique & tenero. Vt non immerito cecinerit Poeta dimidium facti habere eum, qui bene cœperit. Deinde & hoc peculiare habet Dialecticæ studium, quòd progressus non solũ leuiorẽ reddat laborẽ, verũetiã suauitatẽ magnam adferat adeò vt statim post prima limina transita, singularis quædam sentiri incipiat in discendo voluptas,

Socrates apud Platonem.

interiorque suauitas: quæ animum laboris molestia grauatũ sub blanditie demulcet sibique restituit atque ad vlteriorem progressum inuitat: ita vt iam vltro in pœnitiora currere gestiat, qui pauloante vix ad subeunda prima limina, vel improbis hortatibus potuit impelli. Adeóque temporis successu, & studij profectu illa increscit suauitas, vt etiam periculi nõnihil ab ea immineat, si non modum (qui in omnibus rebus, iuxta poetam, est virtus pulcherrima) illi per rationem adhibeas. Huius rei veritatem apertißime testatur Aulus Gellius, Atticarum noctium lib. 10. Is enim capite nono eius libri, vbi ex Dialectica breue libamentum (vt ipse ait) dedisset quibusdam explicatis quæ ad illius determinationem pertinent nimirũ quid sit quòd à Græcis axioma à nostris pronunciatum vel proloquium est appellatum, quid item pronunciatum adiunctum siue connexum, quid coniunctum vel copulatum, quid disiunctum, & quæ ad huiusmodi pronunciatorum veritatem requirantur, eaque omnia apposite & copiose, adhibitis ad singula exemplis, disseruisset (vt vel ex vno hoc loco testatißimum sit virum illum Dialecticæ artis nequaquam fuisse imperitum) tandem caput hoc finiturus, suam de Dialectica studioso sententiam protulit. quam hic ad verbum citare, quo certior esset fides, duximus operæpretium. Sed hoc iam breue, inquit, ex Dialectica libamentum dedisse non satis erit. Atque illud solum addendum admonendúmque est, quòd huius disciplinæ studium atque cognitio in principiis quidem tetra & aspernabilis, insuauisque & inciuilis videri solet: sed vbi aliquantulum processeris, tum demum & emolumentũ eius in animo tuo dilucebit & sequetur quædam discendi voluptas insatiabilis: cui sane si modũ non feceris, periculum non mediocre erit, ne vt plærique alii, tu quoque in illis Dialecticæ gyris atque meandris, tanquam apud syrenæos scopulos cõsenescas. Hæc ille. Quibus sane verbis quid poßit dici apertius? aut aduersus laborem & horrorem qui in ipsius Dialecticæ sese ostendat principiis, quid proferri potuit efficacius? Neque verò illa tantum, quæ in ipso discendi exercitio statim post principia sese offert suauitas, molestiam istam consolatur, verumetiam multo magis fructus ille multiplex & copiosus, quem huiusmodi proferunt studia, & quæ ex eis abunde magna prouenit vtilitas,

Aulus Gellius de studio Dialecticę.

ad suscipiendum tantillum laborem, tædiúmque illud quantulumcunque deuorandum, merito debet inducere. Et plane quod apud Cicero.1. lib. de oratore, Crassus de iuris ciuilis cognitione ait, nobis non minori iure liceat dicere. Castigemus, inquit ille, segnitiem hominum atque inertiam. Nam si esset ista cognitio iuris magna ac difficilis, tamen vtilitatis magnitudine deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere. Liceat & nobis hoc exemplo, ô delicati adolescentuli, si non desidiam inertiámque vestram castigare, certe timorem vanum quo vestrum plærique à studiis vtilioribus auocantur, blanda oratione depellere. Profecto enim si cognitio ista Dialecticæ magna & difficilis videatur, tamē vtilitatis magnitudine imò & necessitatis consideratione deberet vos ad suscipiendum discēdi laborem impellere. Quàm enim sit huius cognitio vtilis, neque vtilis tantum, verumetiam necessaria ad omnem Diuinarum humanarúmque rerū cognitionem, ea quæ pauloante ex eruditissimorum hominū libris protulimus, clarissime demonstrarunt, neque eadem hic repetere operæpretium fuerit. Memineritis itaque, ô adolescentes, siquando labore fatigemini, verissimi illius Apophthegmatis quod Platoni frequens erat in ore, Difficilia esse quæ pulchra. Ac rursum illius quod Diogenes Laertius refert Aristotelem suis discipulis dicere solitum, liberales scientias radices quidem habere amaras sed fructus suaues. Sicque consideratione futuræ vtilitatis, præsentem laborem leuiter ferre assuescite, illud subinde Virgilianum animo reuoluentes, atque etiam (si libebit) ore hilari cantillantes. Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem. Durate ô iuuenes, durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Plato.

Aristot.

QVIA non omnium ingeniorum æqualis est captus sed aliis plurium & maiorum, aliis pauciorum & minorum sunt capaces, iuxta vetus illud. Nō omnia possumus omnes, visum est nobis, in sequentibus signorum quorumdam distinctione, ea quæ in Dialectica cognitione habentur præcipua, ab aliis quæ non ita omnibus sunt necessaria cognitu, separare: vt pro vario captu adolescentum præceptores, vel omnia, vel plura, vel pau-

ciora creditis sibi discipulis proponant atque ediscenda tradant. Vbicunque igitur signū huiusmodi triplex *** ad marginem conspexeris, scito, ea quæ ab illo loco habentur, vsque dum ad manum indicem perueniatur non omnibus esse necessaria, posséque ab iis, qui tantum præcipua & quasi capita rei Dialecticæ quærunt, omitti ac transiliri. Porro definitiones & regulas Aristotelicas ad verbum ex Aristotele Porphyrióque desumptas, maiori charactere describi curauimus: cæteris autem quibus non est tanta authoritas duplicatam huiusmodi notulam „ ad marginem affiximus, in omnibus vestro commodo bene consulere cupientes. Bene valete.

DE PRAEDICABILIBVS LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

Prior liber de quinque generibus vniuersalium
Posterior de .x. prædicamentis
3.
4.

Dialectica consideratio recto ordine à simplicioribus ad composita procedens primum quidem circa simplices voces, & incōposita vocabula versatur. Quæ dialecticæ considerationis pars, libris duobus (quorum alter de quinque generibus vniuersaliū, alter de decē tractat prædicamentis) traditur. Post verò hanc simplicium contemplationem proximum est, vt quæ prius separatim considerata sunt, in completas enunciationes atque propositiones componantur, quibus verum aut falsum pronunciatur. quam rem liber tertius (qui de enunciatione inscribitur) expediet. Subsequitur deinde post simplicium enunciationum tractatum, vt doceatur, quomodo adinuicem certis debitísque modis illæ valeant connecti, sic vt ex altera alterā sciamus vera certáque ratiocinatione inferre, atque ex alia aliā vel astruere vel destruere. Hic enim finis est & præcipua vtilitas dialecticæ disciplinæ. Ad hanc autem rem, primo necesse est certas præscribi formas argumentationū, secundū quas fieri debeat illatio, bonásque formas à malis distingui: quas liber quartus (qui de quatuor erit speciebus argumētationū) describet.

Deinde necesse est, vt loca certa designentur, ex quibus argumentationum sumatur materia, & ad conclusionem quamlibet congrua adferantur argumenta. Atque hæc Quintus liber (cui de locis Dialecticis erit titulus) designabit. Postremo, aduersus sophisticas captiones liber sextus cōstituetur, in quo latens illarum falsitas & apparentis causa deceptionis manifestabitur. De demonstratione autem librum specialem non faciemus: sed quæ de ea dicere volumus, in quarto libro, opportuno loco constituentur. Nunc itaque ad id quod primum est propositum, id est, de quinque vniuersalium determinatione agamus.

CAP. I.

¶De indiuiduo & vniuersali in genere.

1 Illud in primis aduertendum est, in vniuersa Dialectica determinatione, principaliter fieri sermonem de vocibus, siue simplicibus, siue cōpositis: non tamen de ipsis quatenus nudæ voces sunt, sed quatenus significatiuę sunt rerum ad quas significandas sunt impositæ. Atque hinc fit, vt frequenter nunc de vocibus significantibus, nunc de rebus significatis per mixtum loquamur, & quæ de vocibus dicuntur, ea suo quodā modo rebus etiā significatis cōpetere, atque econtrario. Atque ita in sequētibus, de indiuiduo, de genere, de specie, de differentia, de proprio & accidente, nunc de rebus, nunc de vocabulis, velut permixtim sermo habebitur. Primo verò omniū scire oportet, quomodo indiuidua distingui debeant atque separari ab vniuersalibus. Sunt enim indiuidua termini singulares, vnam tantum rem singularem, & particularem significantes. Vniuersalia verò sunt termini communiores, multas res generali & communi significatione designantes. Definitur enim indiuiduum hoc modo. Definitio indiuidui.

Indiuiduum est, quod de vno solo prædicatur.

¶Cuius definitionis hic est sensus. Indiuiduum est vocabulum, quod ex suæ significationis, quam habet proprietate, non potest de pluribus rebus diuisim prædicari: idque vniuoce, id

est, secundum vnam eandémque significationem. Exempli gratia, Ioannes indiuiduū est, quoniā nō nisi de vno potest secundū vnā significationē prędicari, dicendo, Hic homo est Ioannes, Quod si aliū quēlibet ab hoc demōstrato designaueris, dicens, Etiā iste Ioannes est, hoc manifestū est non secundum eandē, sed secundū variatā significationē sic dici. Indiuiduum enim ex suæ significationis natura, secundū vnā significationē, non nisi vnā rem singularem potest significare: ac proinde secundū vnā significationē non potest nisi de re vna singulari prædicari. Dicitur autem indiuiduū secundū hanc rationē (iuxta interpretationem nominis) quod ita sit singulare, vt diuidi non possit in plura particularia de quibus possit prædicari.

¶ Per contrarium verò vniuersale definitur, hoc modo.

Definitio vniuersalis.

Vniuersale est, quod prædicatur de pluribus.

¶ Quam definitionem, sic intellige, Vniuersale est vocabulum eiusmodi, quod secundum generalitatem suæ significationis quam habet, de pluribus diuersis rebus potest diuisim siue in diuersis propositionibus prædicari idque vniuoce, id est in eadem significatione. Verbi gratia, homo, vniuersale est: quoniā & de Petro prædicatur, dicendo, Petrus est homo: & similiter de Paulo, Iacobo, ac cæteris omnibus particularibus hominibus sigillatim potest prædicari. In his autem omnibus, vocabulū homo, eandē semper habet significationē, de quocunque indiuiduo prædicetur. Vna enim eadémque significatione, vox homo vniuersos homines particulares in humana natura communicantes significat. Neque aliam habet significationē cum dico, Ioānes est homo, quàm cum dico, Petrus est homo. Vtrobique enim generaliter omnes homines particulares sub generalitate significat. ¶ Vocatur autem vniuersale alio nomine prædicabile. Secundum rem enim ista conuertuntur, quoniam quicquid est vniuersale, est & prædicabile, & econuerso. Diuersa tamen ratione aliquid dicitur vniuersale & prædicabile. Vniuersale enim dicitur, quatenus rem vniuersalem siue generalem & communē atque participabilem multis principaliter significat. Vt (verbi gratia) homo principaliter & primario significat humanam naturā

in qua conueniunt, & communicant, quamque participant omnes particulares homines. Sic animal naturam animalem communem omnibus animantibus. Atque has vocant naturas communes atque vniuersales. De quibus à nonnullis solet plurimæ & difficillimæ in ipso Dialecticæ determinationis ingressu moueri quæstiones, quæ tamen quoniam ad Methaphysicam potius spectant, nequaquam huic loco inserenda arbitramur. Sunt enim suis locis dicenda tractandáque singula, vt non sub onere succumbant recentia atque tenella discipulorum ingenia, & hoc maxime prouidendum est liberaliū disciplinarum tractatoribus, iis potissimum quibus mollis ætas ac tenera est instituenda, ne rerum sublimium ac puerilis tenuitatis captum longe superantium nimia difficultate in ipsis statim foribus proposita, animum despondeant tanti laboris impatientes adolescentuli. Prædicabile verò dicitur quatenus de pluribus potest propter significationis suæ generalitatem, prædicari. Quod autem terminus quilibet possit de pluribus prædicari inde habet, quia vniuersalem aliquam & multis communem vel communicabilem naturam significat, cum qua simul & omnia indiuidua vel inferiora in illa natura communicantia, velut secundaria significatione, includit. Atque ob hanc causam videtur prædicabile sic consequi ad vniuersale, quomodo risibile consequitur ad hominem, sicut proprium ad subiectum, de quibus latius in sequentibus vbi de proprio agetur.

CAP. II.

¶De quadruplici indiuiduo, & primum de indiuiduo determinato.

SVnt autem indiuidua quædam, quæ vocantur determinata, vocabula scilicet ad significandum determinatam & certam rem singularē ex arbitrio imponentiū instituta. Atque hęc potissimū inueniuntur in angelis, tam bonis quàm malis, & in hominibus, atque etiā in nonnullis animalibus domesticis. In angelis, vt Michaël, Gabriel, Raphaël, Beelzebub, Asmodeus, Lucifer. In hominibus, vt Adā, Noē, Abraham, Dauid, Petrus, Paulus, Eua, Sara, Noëmi, Maria, Catherina: In domesticis animantibus, patet ex appellationibus equorum, vacarum,

Indiuiduū determinatum.

canum, & similium, quibus pro suo arbitrio domini nomina imponunt: ad quæ ita etiam assuefaciunt animalia, vt mox ad auditum sui nominis accurrant, id quod experientia notum facit. Habent quoque fluuii & montes sua nomina, & præter vrbes, prouincias, ac regiones, etiã loca alia quouis modo insignia. Nomina fluuiorum sunt, Mosa, Dilia, Timera, Schalda Sequana. Nomina montium, vt Sinai, Thabor, Hermon, Monspessulanus, Monrosclanus, & similia.

*** ¶ In his autem determinatis indiuiduis, hoc est diligenter aduertendum, quod plerunque secundum vim suæ originis, & radicem suæ significationis communia & vniuersalia sunt. Quemadmodum (exempli gratia) Adam, si respiciamus ad originalem Hebrææ vocis significationem, commune nomen est, terrenum significans, siue eum qui de terra factus est, Cui

1.Cor.15 significationi alludens beatus Apostolus, & Adam veterem cum Christo nouo Adam conferens, ait, Primus homo, de ter

Genes.3. ra terrenus, secundum quem respectum omnes homines recte Adam dici possunt, idque prorsus vniuoce. Omnes enim de terra nati, terreni sumus, iuxta illam vniuerso generi humano definitam firmatámque sententiam. Terra es, & in terram reuerteris. Sic Abraham secundum partium significationem, patrem gentium significat, eo quod Dominus voluit

Gen.17 Abraham fieri patrem multarum gentium iuxta illud Genesis, Patrem multarum gentium posui te. Hæc autem significatio, etiam Apostolorum cuilibet recte competit, & iure singulos eorum vocare poterimus Abraham, quoniam patres sunt secundum spiritum multarum gentium. & principes populorum, quos Christo genuerunt per Euangelium De quibus & in Psal. dicitur, Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, &c. ¶ Sic Petrus dictus est à petra, propter firmitatem fidei, dicente ad illum Domino, Ego dico tibi quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Atque hoc pacto Petri sumus, quicunque supra petram dominum in firma fidei confessione fundati sumus. ¶ Hæc ergo omnia ex vi quidem suæ originalis significationis communia vocabula sunt, tamen ad determinate significandum singulares personas imposita: atque ideo, donec vt indiuidua accipiuntur, non nisi vnam rem determinate & particulariter significant, vna significatione. Cumverò secundum illam suæ

originis significationem accipiuntur, non iam indiuidua, sed vniuersalia sunt.

CAP. III.

¶ De indiuiduo ex demonstratione.

Alia vero sunt indiuidua ex demonstratione, cum videlicet terminum communem cũ pronomine demonstratiuo sumimus, ad vnum aliquid particulare designandum. Velut cum dicimus, hic homo, illa arbor, istud aurum, ego debilis, tu fortis. Et interdum quidem terminus sic aperte exprimitur, interdũ verò subintelligitur. Atque id rursum vel propter contemptum, quemadmodum accusantes Christum Iudæi dicebant, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram. Vel propter honoris æstimationem, Vt cum dicerẽt populi eundem pauloantè magnificantes. Hic est Iesus propheta à Nazareth Galilææ. Interdum verò tantum propter claritatem sententiæ, eò quòd ex natura pronominis satis cõstet quid subintelligitur, absque vlla expressione: quemadmodum ferè semper euenit in pronominibus ego & tu. Hæc enim, ex ipsa pronunciatione monstrat id de quo fit sermo. Ego enim loquentem respicit, tu vero illum ad quem dirigitur sermo. Vt ego dixi, tu dixisti, nos vidimus, vos audistis. &c. ¶ Illud verò de his indiuiduis notandum est, non posse fieri (quod & determinatis prius diximus) vt in vna significatione plura atque diuersa simul significent. Cum enim pronominis demonstratiui significatio sit ipsa eius demonstratio, manifestum est toties variari significationes, quoties variatur demonstratio. Vnde consequitur, sicut plura diuersa simul non possunt vna demonstratione demonstrari, ita neque vna significatione posse plura diuersa significari. ¶ Notandum est insuper, non omnia indifferenter demonstratiua pronomina facere indiuidua ex demonstratione, sed tantum ea quæ sunt primitiuæ speciei. Quæ enim ab aliis primitiuis deriuata sunt, nequaquam indiuidua componunt, cum terminis communibus coniunguntur. Cum enim dico, vestis mea, domus tua. Hortus noster, vestrum prædium, communia sunt hæc, quia de multis secundum vnam eandémque significationem prædicantur, non autem singularia

A

„Indiuiduum ex demonstratione.

aut indiuidua. Si enim domos plures posſideas, de vnaquaque vere dixeris, Hæc domus mea eſt, idque ſecundum vnam eãdemque ſignificationem, ¶ Huiuſmodi autem indiuidua ex demonſtratione magis prompta ſunt & obuia, magíſque vulgari vſu frequentata, quàm indiuidua determinata. Nam in omnibus generibus & ſpeciebus per hunc demonſtrandi modum deſignamus particularia tam in accidentibus quàm in ſubſtantiis: & indiuiduorum determinatorum locum hæc ſupplent, vbi illa defuerint. Dicimus enim iſtum hominem, iſtum aſinum, illum leonem, hunc vrſum, hanc ſtellam, hoc metallum, illud argentum, hanc arborem hoc cælum, hanc ſubſtantiam, hanc quantitatem, hanc qualitatem, hanc actionem, & ſic de omnibus prædicamentis. ¶ Et eſt iſtud de natura pronominis demonſtratiui ſatis admiratione dignum, quod tantæ ſit potentiæ & efficaciæ ad coarctandum & contrahendum, vt tam facile, & nihil minus ſingulare efficiat, additum generaliſsimo termino, quam ſi adderetur infimæ cuilibet ſpeciei. Vt (verbi gratia) tam eſt ſingulare & indiuiduum, quod dico, hæc ſubſtantia, hæc qualitas, quam ſi dicam hic homo, hæc albedo. Aeque enim vtraque non niſi vnum valent ſimul ſuppoſitum demonſtrare aut ſignificare.

CAP. IIII.

¶ De indiuiduo vago.

Indiuiduũ vagum. Redictis verò adiiciunt vaga quædam indiuidua: quæ ſcilicet vſurpantur ad vnum aliquid particulare ſingulariter ſignificandum, non tamen determinant atque determinate indicant, neque ex nominis impoſitione, neque ex demõſtrandi ratione quod ſit illud ſingulare de quo ſit ſermo. Vt cum Ariſtoteles in prædicamentis, aliquem hominem & aliquem equum, dicit eſſe primas (id eſt, ſingulares) ſubſtantias, manifeſtum eſt, terminos illos res particulares ſignificare. Quia tamen in vago & confuſo hoc tantum faciunt, non indicando certum ſuppoſitum, idcirco vagum nuncupatur, quaſi ſignificatione indeterminatum ad quodlibet particulare ſuppoſitum. ¶ Quaſi per vagum indiuiduum Saluator loquebatur, cum mittens Petrum & Ioannem ad parandum paſcha, diceret, Ite in ciuitatem ad quendam & dicite illi, Manifeſtũ

Mat. 20.

est enim quod de vno particulari loquebatur tamē ex ipso loquendi modo non determinat hæc loquutio, quisnam ille esset Ita ferè accipere possumus in scripturis, cum legimus, vir quidam, homo quidam, quidam paterfamiliâs, die quadam & huiusmodi. Per hæc indiuidua loquimur, cum dicimus, Sāctum aliquem elige, cuius patrociniis causas tuas cōmendes. Amicum aliquem tibi quære, cum quo tua consilia communices. Aduoca mihi ministrum aliquem, adiungere mihi socium aliquem, & his similia. ¶ His autem vagis indiuiduis adiicere solent nonnunquam determinata, ad indicandum certū suppositum de quo fit mētio. Quemadmodum cum legimus, Vir quidam erat in terra Hus, nomine Iob, Item, Vir quidam nomine Ananias: Legisperitus quidam, nomine Gamaliel: Decurio quidam nomine Ioseph: Pharisæus quidam, Nicodemus nomine: Mulier quædam, Martha nomine. Nonnunquam alia quædam adiiciunt, ex quibus discerni potest, quod illud sit particulare, de quo fit mentio. Quemadmodum Actuum tertio, Vir quidam qui erat claudus ex vtero matris suæ, quem ponebant quotidie ante portam templi, vt peteret eleemosynam. &c. Actuū. 3 ¶ Sicut autem indiuiduis ex demonstratione maxime vtimur in rebus præsentibus & notis quas demonstrare possumus, ita his vagis vtimur potissimum in rebus absentibus & incognitis, cum illi cui loquimur, per demonstrationem non possumus sufficienter notum facere suppositum de quo loqui intendimus.

¶ Aliter quoque (cum de rebus fit sermo) vagum appellatur „ Indiui- indiuiduum. res singularis quæ sub genere aliquo ponitur, & „ duum sub nulla determinata eius specie. Quemadmodum dicunt „ vagum de ebrione in vtero matris, id est, de fœtu in vtero concepto reale. antequam formam vltimam habeat. Fœtus enim in vtero matris conceptus, secundum Physicorum opinionem, prius videtur habere tantum animam vegetatiuam, non etiam sensitiuam aut rationalem. Deinde animam acquirit sensitiuam. postremo, temporis successu, formam acquirit vltimam, id est animam rationalem. Donec ergo fœtus ille tantum habet animam vegetatiuam, videtur vtique sub genere esse corporis animatum. Sub nulla tamen specie corporis animati videtur constituendus, quoniam neque animal videtur esse, neque planta. Deinde, cum etiam sensitiuam nactus fuerit animam

fed nondum rationalem, videtur iam fub genere animal contineri, non tamen fub aliqua fpecie animalis. Non enim eft homo, quia animã rationalem non habet. Nec brutum videtur quoniam nullius bruti formam aut fpeciem habet. Recte igitur hac ratione indiuiduum iftud vagum dicitur, quafi certum in nulla fpecie locum habens.

CAP. V.

De indiuiduo ex Hypothefi.

Indiuiduum ex hypothefi.

Adum quoque prædictis indiuiduum quod ex hypothefi, id eft, ex fuppofitione nominãt. quod videlicet in fe quidem, quantum ex fignificationis fuæ natura, vniuerfale & cõmune eft, facta tamen hypothefi, & fuppofitione aliqua non nifi de vno particulari prædicatur. Quemadmodum (exempli gratia) Mariæ filius, ex fe quidem eft terminus communis, & generaliter fignificat: quia tamen iuxta veritatem, vt res fe modo habet non nifi vni competit, quia non nifi vnus eft Mariæ filius, idcirco fecundum hanc fuppofitionem & hypothefim quodammodo indiuiduũ dicitur. Vnde & pro eodem accipimus, fiue dicamus Iefum (quod indiuiduum determinatum eft) fine peccato natum, pro peccatoribus mortuum, fiue Mariæ filium. De eadẽ enim re fingulari loquimur. In hoc tamen eft differentia, quod illud nomen eft determinatum à patre, digniſsimo illi homini, qui Chriftus dictus eft, proprie impofitum, & ab angelo denunciatum, ad ipfum Chriftum dominum particulariter & determinate fignificandum. Nomen autem hoc, Mariæ filius, quamuis ex fua fignificatione commune eft: & fi habuiffet Maria alios filios poft Chriftum (vt impie afferunt impii Eluidiani) de eifdem vniuoce potuiffet prędicari. Ita Abrahæ filius, indiuiduum ex fuppofitione effet, facta hypothefi quod vnicus effet Abrahæ filius, ipfe videlicet Ifaac. Similiter & Bethfabeæ filius, pro Salomone facta fimili hypothefi, quod vnicum filium genuiffet Salomonem.

CAP. VI.

De alia quadam definitione indiuidui.

Præter definitionem indiuidui fuprapofitam, quæ vocibus potiſsimum conuenit, alteram afsignat Porphyrius, quæ ipfis rebus magis proprie videtur applicanda, in hunc modum,

Indiuiduũ est, quod consistit ex proprietatibus, quarum collectio nunquā in alio erit eadem.

Secunda definitio indiuidui.

¶ Cuius definitionis hic est sensus. Indiuiduum reale est singulare aliquid, quod sub certis quibusdam proprietatibus cōsistit, id est, per se subsistens determinatas quasdam habet cōditiones indiuiduantes vel singularizātes, quæ omnes simul sumptæ nunquam inueniri possunt eędem numero in vllo alio singulari. ¶ In quo manifeste differt indiuiduum singulare a natura vniuersali siue communi: quoniam proprietates, quas habet natura vniuersalis siue generica, siue specifica, eædem inueniuntur in omnibus speciebus vel indiuiduis, sub genere illo aut specie illa cōtentis. Quemadmodum (exempli gratia) risibilitas & flebilitas ac disciplinæ susceptibilitas, proprietates sunt ipsius naturæ humanæ sunt autem eædem in omnibus hominibus, quemadmodum posterius suo loco in tractatu de proprio declarabitur. Secus est de proprietatibus singularibus indiuiduorum. Habent enim singula suas proprietates, quas etiam conditiones indiuiduales siue indiuiduantes appellant. Et hęc quidem de indiuiduo dicta sufficiant. Nunc ad vniuersalis species considerandas recto ordine transeamus.

CAP. VII.

¶ De quinque speciebus vniuersalis, & primum de genere.

Diuiditur autem vniuersale in quinque species, nempe in genus, speciem, differētiam, proprium, & accidēs De quibus suo ordine nunc est sigillatim pertractādum. Et primum quidem de genere, quod in significatione, quæ philosophis commoda est, sic à Porphyrio definitur.

Gen⁹ est, quod pr ędicatur de plurib⁹ differētib⁹ specie, in eo quod quid est.

Definitio generis.

¶ Quam definitionē ita intellige. Genus est vniuersale eiusmodi, quod secūdum suā significationē ita est generale & cōmune: vt vere prędicari possit de pluribus diuersis specieb⁹,

aut indiuiduis diuersarum specierum, idque essentialiter & (vt ita loquamur) qdditatiue, hoc est, sicvt ad interrogationẽ factam per quid, respectu illorum specie differentium, recte & vere valeat responderi. Exempli gratia, animal, est genus, quoniam ita generalem habet significationem, vt secundum eam prædicari possit de pluribus diuersis speciebus sub se cõtentis, dicendo, Homo est animal, equus item est animal, similiter & leo & vrsus, atque ita in cæteris speciebus, quæ sub animali sunt. Aut de indiuiduis diuersarum specierum dicendo, Petrus animal est, & hic leo animal est. & item, hic vrsus, atque ita in cæteris. ¶ Prædicatur autem de his in eo quod quid est. id est in prædicatione (vt sic dicamus) quidditatiua, rei quidditatem siue quid res sit explicante, quoniam si quis roget, quidnam sit homo, vel equus, vel asinus, conuenientissime respondebitur, ea esse animalia. Et qui hominem dicit esse animal. exprimit hominis quidditatem, hoc est, quidnam sit ipse. Sic arbor genus est pomi, piri, pruni, mori, oliuæ, & cæterarum specierum suarum. Sic metallum ad aurum, argentum, cuprum, stannum, æs, ferrum. ¶ In hac igitur generis definitione, vniuersale genus est definiti, per quod excluduntur semel omnia indiuidua, quorum nullum genus esse potest. Quæ autem sequuntur simul coaceruata differentiæ locum obtinent. Nam prædicari de pluribus specie differentibus, excludit à definitione generis speciem: quæ (vt posterius dicetur) non prædicatur de pluribus specie differentibus, sed tantum pluribus differentibus numero, de indiuiduis sub se contentis. Quod autem sequitur, in eo quod quid est, excludit differentias propria & accidentia, quorum nullum in eo quod quid est prædicatur, sed tantum in eo quod quale est, vt ex sequentibus patebit.

CAP. VIII.

¶ De aliis duabus acceptionibus vocabuli genus.

Ponit autem Porphyrius & alias duas generis acceptiones siue significationes, quarum priorem ita describit.

Genus primo modo. Gen⁹ vno modo dicitur, aliquorũ quodãmodo se habẽtium ad vnum aliquid

& ad se inuicem, collectio.

¶ Cuius definitionis hic est sensus, Genus primo modo siue in prima significatiõe, dicitur collectio siue multitudo aliquorum habentium se certa quadam habitudine ad vnum aliquid tanquam ad vnum ipsorum commune principium, siue productiuum, siue conseruatiuum. Item & ad seinuicem tanquam simul ab eodem principio productorum vel conseruatorum, videlicet per modum quendam cognationis, hoc est (vt ita loquamur) consanguinitatis aut cõterraneitatis.

¶ Secundum hanc significationem, tota generatio siue populus Iudæorum dicuntur genus ipsius Abrahæ, Isaac, & Iacob patriarcharum, à quibus descenderunt. Ismahelitæ omnes genus sunt Ismahelis. Idumei ipsius Edom siue Esau, Ammonitæ respectu Ammon patris ipsorum, & Moabitæ respectu patris Moab. Item & respectu Saræ, omnes ab ea descendentes, ipsius genus dicuntur, sicut respectu Abrahæ: & Agareni omnes, ipsius Agar ancillæ dicuntur genus. Nihil enim refert, vir an mulier sit principium ad quod est habitudo. Nam vt vir est principium productiuum, ita & mulier ille quidem actiuum, hæc passiuum. Simul enim ad generationem concurrant necesse est, vir & mulier.

¶ Insuper & respectu loci dicitur genus primo modo. Est enim locus principium conseruatiuum, rerum quę in ipso nascuntur, natiuas quasdam proprietates in illas influens, & certa complexione disponens: propter quod merito principij nomen habet. Sic AEgyptios dicimus genus respectu Aegypti, Troianos respectu Troiæ, Brabantos à Brabantia, Gallos à Gallia, Germanos à Germania, atque ita in cæteris.

¶ Proprie verò non dicitur genus primo modo, nisi respectu principij talis quo vna collectio distingui possit ab alia, id quod in textu satis aperte videtur indicare Porphyrius. Vt collectio quæ ab Abrahãm descendit, per ipsum suum hoc principium distinguitur ab omnibus aliis populis & gentibus, quæ non descenderunt ab eodem. Item gens Troianorũ, per suæ originis locum hunc, distinguitur ab aliis omnibus gentibus. Huiusmodi autem vocari possunt principia distinctiua. Vnde proprie loquendo vniuersitas hominum non dicetur genus ipsius Adæ aut Euæ, eo quod non sunt principia

distinctiua neque respectu totius mundi vel aeris dicetur genus, vniuersa hominum collectio, eo quod locus sit communis omnium hominum, per quem non distinguitur collectio à collectione. Sic neque respectu Dei, vniuersitas hominum videtur dicenda genus: tametsi minus proprie id dici posset, Act. 17. quemadmodum ex Poeta in Actibus Apostolorum Paulus adducit, dicens. Ipsius enim (nempe Dei) & genus sumus. Genus ergo cum simus dei &c. ¶ Secundo autem modo genus dicitur ipsum principium tale multorum descendentium ab eo, habentium se certo modo cognationis siue consanguinitatis, vel (vt ita dicam) conterraneitatis, ad inuicem, & ad vnum illud principium. Definitur autem à Porphyrio, hoc modo.

Genus secundo modo.

Altero modo dicitur gen9, quòd est vniuscuiusque generatiõis principiũ, vel ab eo qui genuit, vel à loco in quo quis genitus est.

¶ Quam definitionem ita intellige. Genus secundo modo dicitur principium alicuius generationis, siue alicuius collectionis & multitudinis, quæ descendit ab ipso, tanquam à principio productiuo vel conseruatiuo sic Abrahã, Isaac aut Iacob dicuntur singuli genus Israëlitici populi. Sic Rhoma Rhomanorum est genus, Germanorum Germania, atque ita in cæteris. Cuius definitionis intellectus ex priore satis patet. Sunt autem genus primo modo & secundo modo adinuicem relatiua, quoniam adinuicem referuntur, sicut pater & filius. Quomodo enim pater dicitur pater respectu filij, & econtrario, sic genus primo modo dicitur respectu generis secundo modo, & econtrario. ¶ In his autem duabus significationibus non est vocabuli huius vsus apud Philosophos, sed ad Poetas magis & Oratores spectat. In priore significatione eius vsum inuenimus apud Virgiliũ, in ipso suæ Aeneidis exordio, de Troiano AEnea ita loquentem. Inferrétque deos latio genus vnde latinum. Quòd seruius Virgilij Commentator interpretatur, à loco non à persona, id est à Latio non ab Aenea, genus dici latinum. Vel aliter, ab Aenea qui anti-

quum Latinorum nomen reliquit, & suis dedit, quod mutare potuisset & à se Aeneadas nominare. Qua appellatiõe Dido Troianos appellat, ita eos alloquens. Quis genus Aeneadum aut quis Troiæ nesciat vrbem? in eadem fere significatione vocabulo hoc vtitur, in oratione Neptuni, quem introducit ventis ita loquentem, Tanta ne vos generis tenuit fiducia vestri? Videlicet significare volens (iuxta Seruium atque Donatum) ventos genus esse gigantum, qui Diis bellum inferre moliti sunt, atque ab eis esse natos (iuxta Poetarum figmentum) ex Astræo videlicet vno de Titanibus & aurora, vt videantur hanc audaciam habere ex paterna hæreditate, Similis est significatio, cum à Troianis Didoni dicitur, Parce pio generi, & propius res aspice nostras. Se quippe pium genus appellant, quod à piis parentibus descenderint. In secunda autem significatione, hoc vocabulo vtitur maximus ille Iloneus, pro Aenea Troiano, & de eo apud Latinum regem loquens, in hæc verba, Ab Ioue principium generis, Ioue Dardana pubes Gaudet auo, rex ipse Iouis de gente suprema Troius Aeneas, tua nos ad littora misit. Videlicet significare volens, Aeneam habere principium ac genus suum, ipsum summum Iouem per matrem Venerem, ex qua dicitur ab Anchise patre genitus. Et alibi ipse Aeneas loquitur, dicens, Italiam quæro patriam & genus ab Ioue summo. Italiã significans suum esse genus & patriam ex parte aui sui Iouis. Apud philosophos verò (vt supra diximus) harum significationum nullus est vsus, sed tantum illius, in qua primo loco genus est à nobis definitum.

CAP. IX.

De specie.

Inter quinque prædicabilia, secundum iure obtinet locum species, propterea quod cum genere plus cæteris conueniat. Idem enim est vtrisque prędicandi modus. Nam & genus & species similiter prædicantur in eo quod qd est. Quemadmodum autem duas posuimus generis acceptiones, secundum quas non est in vsu philosophis, sic & speciei vnam assignat Porphyrius acceptionem quæ nõ est vsui Dialecticis. Sic enim ait.

Species dicitur vniuſcuiuſq; forma.

¶Secundũ hanc ſignificationẽ dicimus Priami ſpeciẽ dignã eſſe imperio. Dicimus item ſecundũ hanc ſignificationẽ, mulierem eſſe honeſta & liberali vel inhoneſta & illiberali ſpecie, venuſta quoque & inuenuſta, decora & indecora ſpecie. Vnde & ſpecioſos homines dicimus quos alio nomine æquiualẽti formoſos vocamus. ¶Secundũ aliã autẽ acceptionẽ, quæ vſui eſt Dialecticis, definitur ſpecies à Porphyrio ĩ hũc modũ.

Species prædicabilis.

Species eſt, qđ prædicatur de pluribꝰ differẽtibus numero in eo qđ quid eſt.

¶Hoc eſt, vniuerſale huiuſmodi, quod ſecundum ſuam ſignificationem (quàm habet ſtrictam quidem & anguſtam, licet non omnino vt indiuidua ſingularem) tam eſt ſpeciale, vt poſsit tantum de diuerſis indiuiduis eiuſdem ſpeciei vere prędicari, non etiam de diuerſis ſpeciebus, aut diuerſarum ſpecierum indiuiduis: idque eſſentialiter & quidditatiue, ad interrogationem, ſcilicet factam per quid. Verbi gratia, homo ſpecies eſt reſpectu ſubiectorum ſibi indiuiduorum, quoniã de ſuis indiuiduis prædicatur. Petro videlicet, Paulo, Ioanne, & cæteris particularibus indiuiduis. Et de his quidem in eo quod quid eſt prædicatur, quoniam roganti quid ſit Petrus aut Auguſtinus, mox aptiſsima reſponſione dicetur, homo eſt. Eſt enim ſpecies ſuorum indiuiduorum quidditas, ſicut genus quidditas eſt ſuarum ſpecierum. Et ſicut ad interrogationem de ſpecie factam per interrogatiuum ſignum quid, commode adhibetur reſponſio generis de ſpecie (quemadmodum præcedenti capitulo dictum eſt) ita ad interrogationem de indiuiduo ſub eodem ſigno factam, adhibenda eſt reſponſio ſpeciei & proxima & promptiſsima. Prædicatur itaque homo de pluribus differentibus numero, in eo qđ quid eſt. Verum tam anguſtæ ſignificationis eſt, vt non niſi de differentibus numero hoc modo prædicari poſsit, non etiam de multis differentibus ſpecie, id eſt, diuerſis ſpeciebus aut de indiuiduis diuerſarum ſpecierum. Neque enim vlla ſpecies inferior ſub homine eſt, de qua poſsit prædicari, neque vlla alia indiuidua, niſi particulares homines qui omnes

vnius eiusdémque speciei sunt, nempe humanæ & solo numero differunt. ¶Ex qua declaratione patet, quòd definitio prædicta secundum exclusionem debeat intelligi, hoc modo. Species est vniuersale, quod solum de numero differentibus prædicatur, in eo quod quid est. Alioquin & genera de indiuiduis eiusdem speciei (quæ numero differunt) prædicantur in quid, vt animal de Petro & Paulo. Sed non de his tantū differentibus numero prædicatur, verum etiam de differentibus specie, vtpote homine, equo, asino, &c.

CAP. X.

¶De identitate & diuersitate.

Q Voniam autem iam diximus de numero & specie differentibus oportune hic considerādum est (ne in ignotis versemur nominibus) quid sibi velint ista vocabula. Sciendum itaque est tripliciter aliqua differre. Quædam enim solo numero differūt, quędā specie, quędā etiam genere. ¶Numero enim differunt, diuersa indiuidua, sub eadem proxima specie posita quæ numero quidem differre dicuntur propter diuersitatem indiuidualem quæ numerum constituit. Solum autem numero differunt quia maior differentia quam numeralis inter illa quæ sub eadem specie specialissima posita sunt, non potest reperiri. In prima enim essentia quæ superior est, nempe natura speciei, mox conuenientia inuenitur. Omnia enim indiuidua eiusdem speciei, ex æquo naturā speciei participant, & æqualiter communicant in ea, multo autem magis in natura generis. Relinquitur ergo vt solo numero differant. ¶Differunt autem specie, quæ vel sunt species diuersæ, vel diuersarum specierum indiuidua, vt equus & homo specie differunt, similiter leo & vrsus, pomus & pirus, aurum & argentum, albedo & nigredo, & ita in cæteris. Rursum hic homo, & hic equus, iste leo, & iste vrsus. Hæc pomus & hæc pirus. Huiusmodi autem solum specie differunt, quæ in proximo genere communicant. Vt homo & equus in animali, quod super ipsa est proximum Aurum & argentum in metallo, albedo & nigredo in colore. Similiter hic homo & hic equus in proximo genere communicant, quapropter non nisi specie differunt. ¶Differunt verò genere, quæ vel sunt diuersa genera, vel species, aut in-

Differētia numero

Differentia specie.

Differētia gene re. „ diuidua sub diuersis generibus constituta, vt brutum & arbor genere differunt, quia duo sunt diuersa genera, equus verò & pirus quoniam diuersorum generum sunt species. Deinde etiam hoc animal, & hæc arbor quia indiuidua sunt sub diuersis generibus posita. Inter hæc autem per se euidens est ea quæ tertio modo differunt, maxime: quæ primo minime, quæ verò secundo mediocriter differre. ¶ Quoniam verò secundum vsitatissimam illam Aristotelis regulam (tot modis dicitur vnum oppositorum, quot modis & reliquum) possunt similiter tres modi identitatis assignari. Primum enim dicimus idem numero, quando nec secundum numerum inuenitur differentia, vtpote cum inueniri non potest indiuidualis diuersitas, quę numerum debet constituere. Sic homo quilibet heri & hodie, idem est numero. Et quælibet res eadem cum semeipsa. Eadem enim res, quotiescunque sumatur vel replicetur, secundum nomen aut considerationem, non potest numerum constituere. Oportet enim diuersa accipere indiuidua vt minimum duo priusquam consurgat numerus.

Numero eadem.

Specie eadem. » ¶ Specie verò dicuntur eadem, quæ sub eadem specie proxima & specialissima inueniuntur posita. Vt omnes particulares homines cum seinuicem sunt specie idem, & omnes leones cum seinuicem. ¶ Eadem verò genere sunt, quæ sub eodem genere ponuntur. Vt homo, equus, asinus, leo, & horum indiuidua. Quanto autem genus istud ad quod fit specierum cōparatio fuerit generalius generalissimóque vicinius, & ab vltima specie remotius, tanto minor est huiusmodi specierum identitas. Nihil enim dubium est, quin homo & equus sint magis genere idem, quam equus & arbor. Homo enim & equus in animali conueniunt, equus autem & arbor non conueniunt nisi in corpore animato, quod genus à specie specialissima est elongatius, & generalissimo primóque generi magis appropinquat. ¶ Quemadmodum autem supradictum est, illa minime differre, quæ numero tantum differunt, illa autem maxime quæ genere, sic per oppositum de identitate dicendum est, maximam esse numeralem, minimam genericam, specificam vero medio modo se habentem.

Gñe eadē.

Nunc verò ad speciei pertractationē redeamus.

CAP. XI.

De speciei varia acceptione.

Duertendum autem est, vocabulum speciei vario modo à Dialecticis vsurpari: & nonnunquam quidem ad subiecta indiuidua, alias verò ad supposita genera referri. Secundum priorem acceptionem nominant speciem prædicabilem, quam etiam supra definiuimus solum de differentibus numero prædicari. Atque hæc est species secunda vniuersalis. Secũdum verò posteriorem considerationem, subiicibilem speciem appellant, quam ita definiunt, duplici definitione.

A

Species est quę sub genere ponitur: & de qua genus in eo quod quid est prædicatur.

Species subiicibilis

Hoc est, vniuersale eiusmodi aut dictio vniuersalis quę sub alio superiori genere in prædicamentali ordine, aut ordinata prædicatione subiicitur, & de qua superius genus quidditatiue, siue in responsione ad interrogationem quid est prædicatur. Iuxta hanc autem acceptionem non solum vltimæ species ac specialissimæ, & quæ de solis numero differentibus prædicantur, dicendæ sunt species, verum etiam genera omnia quæcunque inter generalissimum genus & vltimam speciem sunt intermedia. Nam & animal hoc modo est species corporis animati, & corpus animatũ species corporis, & corpus substantiæ. Neque vocabulum species secundum hanc acceptionem haberi potest pro secunda specie vniuersali, quoniam vniuersale respectum notat ad subiecta, de quibus secũdum rectam & ordinatam prædicationem dici potest. Sed est correlatiuum generis: quemadmodum filius correlatiuũ est patris. Sicut enim pater omnis est pater filij, ita genus respectu subiectæ sibi speciei dicitur genus & vicissim species hoc modo sumpta, est alicuius suprastantis generis species, vt omnis filius est patris sui filius. Species autem prędicabilis, ad indiuidua referri debet.

CAP. XII.

De specialissima & subalterna specie, itémque de genere generalissimo & subalterno.

Hanc autẽ speciẽ prædicabilẽ, quam supra diximus solũ prædicari de differentibus numero, vocamus etiã speciem specialissimã, eo quod vltima sit & infima, indiuiduísque proxima, & immediata. Definitur hoc modo.

Species specialissima.

Specialissimũ est, quod cũ sit species, non est genus, vel etiam quod cum sit species, non diuiditur in species.

Hoc est, quod quidẽ est species cõparatione ad subiecta indiuidua, nullas tamen habet sub se species quarũ comparatione queat dici genus, aut in quas possit diuidi, ad eum modũ quo genus, essentiali diuisione secatur in species. Huiusmodi autem species liberalissimæ sunt omnes quæ indiuiduis proximæ sunt, & sub quibus non est reperire nisi indiuidua. Sic per oppositum definitur genus generalissimum hoc modo.

Genus generalissimum.

Generalissimũ genus est, quod cũ sit genus non est species, & iterum supra quod nõ est aliud superueniens genus.

¶ Hoc est, quod ita est secundum suã significationẽ generale & eminens, vt supra omnia alia genera sui ordinis vel prædicaméti emineat, ipsum verò nihil superius se & generalius agnoscit in suo prędicamẽtali ordine cui subiiciatur. Exempli gratia, Substãtia generalissimũ genus est, quoniã genus ita generale & eminens, vt super omnia constituatur quæ in ordine sunt prædicamẽti sui tanquã omniũ substãtiarũ: genus ipsum vero in eodẽ ordine nihil se habet superius. Animal verò genus qdẽ est, sed nõ generalissimũ, quoniã supra se habet alia genera in eadẽ ꝑdicamẽtali coordinatione. Habet enim supra se corpus animatũ, corpꝰ & substãtiã altiôra gña, qbꝰ necessario subiicitur. Imò verò corpꝰ tametsi genus sit admodũ gñale, & multo gñalius q̃ animal, nequaquã tñ ad hoc pertingere valet vt generalissimũ genus dicatur, quoniã vnũ habet supra se genus, nẽpe substãtiã cui supponitur. ¶ Hęc autẽ generalissima, vocamus prima atque suprema genera. eo qđ nihil sit illis generalius aut prius quemadmodum specialissima dicimus, vltimas species, eo quòd nullum vniuersale sit sub illis specialius

aut posterius. Sola enĩ habent sub se indiuidua. Quæ vero simul gen⁹ sunt & species, hęc subalterna recte appellãtur, eo q̃ sub aliis sunt posita gña. Dicimúsq; huiusmodi vel gña subalterna, vel species subalternas. quę à Porphyrio ita definiũtur.

Subalterna sunt, quorũ vnum quodque genus & species esse potest, ad aliud quidem, & ad aliud sumptum. Subalterna.

Ex prædictis verò manifestum est, generalissimum solum vnam habere habitudinem siue respectum vnicum ad ea quæ inferius posita sunt genera & species, nempe habitudinem generis non autem speciei. Speciem quoque specialissimam similiter habere vnicam habitudinem, nempe speciei tantum, non autem generis. Subalterna vero duplicem habere habitudinem, alteram generis, qua se habent erga subiectas species, & ad illas referuntur, dum illarum dicuntur genera: alteram verò speciei, qua se habent erga suprapositæ genera, & qua ad illa referuntur, vt dicantur eorum subiicibiles species. Quę omnia in subiecta ordinatione substantialium generum & specierum ad oculum patent.

Generalissimum genus.

Differentiæ			Differentiæ
		Substantia.	
Corporea	Genera subalterna.		Incorporea. cõstituit spiritũ.
		Corpus	
Animatũ			Inanimatum cõstitunt corpus animatum.
		Corp⁹ aĩatũ	
Sensibile			Insensibile. constituit plantã.
		Animal	
Rationale			Irrationale. cõstituit brutum

Homo
Species specialissima
sub qua sola indiuidua.

CAP. XIII.

¶ De differentia.

Ostquā de genere & specie breuis absoluta est determinatio, ad tractatū differētiæ bono ordine nobis est procedēdum. Vbi primū omniū notādum est, differentiā esse triplicē, nēpe cōmunē, propriā, & magis propriā. Sic quoq; tripliciter dicitur alterū differre ab altero, nēpe cōmuniter, proprie, & magis pprie. Quę ita apud Porphyrium definiuntur.

Communiter differre.

Cōmuniter differre alterum ab altero dicitur, quod alteritate quadā differt quocūque mō, vel à seipso, vel ab alio.

¶ Quam definitionem sic intellige, Communiter illa differūnt, quæ secundum separabile accidens (quā Porphyrius nominat quandam alteritatem) differunt. vt homo calidus differt à frigido, Petrus stans, à Paulo sedente aut ambulante. Atque hoc modo non solum ab altero, verum etiam idem à seipso secundum diuersa tempora differre dicitur. Vt (exempli gratia) Petrus iam sedens differt à seipso, qui mox ambulabat, homo probe potus à seipso prius sobrio. Hæc autem cōmunis differentia nominatur, eò quòd non secundum aliquā fixe inhærentem rei proprietatem. Secundum hunc autem modum, vt maxime frequenter, ita minime certo distinguere solent homines, & differentias ponere. Maxime quidem frequenter, quod maxime pateant sensui: minimè autem certo, eò quòd nulla est instabilitas eius differentiæ, quæ secundum hæc accidentia sumitur.

Proprie differre.

Proprie differre alterum ab altero dicitur, quod ab aliquo inseparabili accidente differt.

¶ Vt coruus niger ab albo cigno, proprie differt, per suam nigredinem. Sic differunt, quorum alter albos, alter glaucos habet oculos aut capillos. Atque hoc modo etiam idem à seipso potest differre. Petrus enim iam cicatricem firmatam habens à seipso differt prius illā non habente, & iā morbillosus, à seipso prius bene sano. Dicimus autem inseparabile accidens,

quod secundum naturam, vel omnino non potest, vel certo non nisi admodum difficulter potest, à subiecto emigrare, cui semel insederit, absque subiecti sui corruptione. Quæ verò, facile abscedunt, ea separabilia dicimus, vt calor in homine aut frigus, loquendo de exteriori membrorum calore aut frigore. Nam huiusmodi calor facile emigrat, vbi in ventum aut aërem frigidum quis fuerit ingressus, & facile pellitur frigus vbi ad ignem corpus admouerit. Cæteru , calor vitalis sine quo viuere non potest homo, accidens separabile nō est. Hæc autem differentia, priore certior & firmior est, ac proinde recte propria, in cōparatione ad priorem nimis cō : unéappellatur. Quid auté sit differre magis ꝓprie ita definit Prophyri*.

Magis proprie alterum ab altero differt, quādo specifica differétia differt. Differre magis proprie.

Vt homo à bruto differt per rationalitatem, quam Porphyrius vocat obscurius rationale in qualitaté. Specifica auté differentia dicitur, quæ speciē constituit & componit, quęque intersecat inter species sub eodem genere positas, & speciem à specie diuidit atque distinguit essentialiter. Loquimur autem » hic, non tantum de specie specialissima, sed etiam de specie » subalterna. Est enim rationale specifica differentia hominis, » qua differt à brutis: & nihilominus sensitiuum, differentia est » specifica animalis, qua differt à planta insensitiua: animatum corporis animati, qua nimirum differt à corporibus inanimatis. Corporeum corporis quoque est specifica differentia, qua differt corpus à spiritu, qui est incorporeus.

CAP. XIIII.

De distinctione huius triplicis differentiæ.

Circa has autem differentias aduertendum est, quod duæ primę non faciunt aliud, id est, essentiam & substantiam rei non distinguūt, neque speciem cōstituunt, aut speciem à specie essentialiter distinguunt, sed faciunt tantum alteratum, id est subiectum solum faciunt aliquo modo aliter se habere. Non enim quia homo calidus sum qui mox fueram frigidus, idcirco aliud sum quam ante modicū tēporis fuerā. Idem enim sum & non aliud prius calidus, & post frigidus. Neque aliud est homo cicatricem habens, à seipso prius

Diui

illã non habente. Imò neque homo ab equo aliud eſt, propter diuerſam figuram Faciunt tamen illæ priores differentiæ rẽ alteram, vel quodammodo alteram dici, id eſt, aliter ſe habentem. Qui enim ante modicum calidus, nunc factus eſt frigidus. Per hoc adueniens frigus recte alteratus dicetur vel aliquo modo alter à ſeipſo prius calido, id eſt, aliter, ſe habens quã prius, differentia autẽ magis propria, nõ facit rem alterã tantum aut alteratam, id eſt, aliter ſe habentem, ſed etiam aliud facit, & eſſentialem diuerſitatem inter ſpeciem & ſpeciẽ conſtituit. ¶ Differentia enim eſt, quæ genericæ naturæ adueniens ipſam contrahit & limitat ad certam ſpeciem conſtituendam. Nam genus per ſe ſumptum, indifferens eſt ad ſingulas ſpecies. quapropter ex genere non poteſt ſpecierum ſubiectarum ſumi diuerſitas, ſed per aduenientem differentiam quaſi ſtringitur eius indifferentia, & ad certam ſpeciem componendam cogitur. Quamobrem ex differentiis iſtis ſumi debet eſſentialis ſpecierum diuerſitas. Fiat autem exemplo clarum, quod dicimus. Animal genus eſt, homini & bruto ex ęquo commune, neque quantum ad eſſe animal vlla inter hominem & brutum differentia eſt. Tam enim animal eſt brutum quàm homo. Verum rationale accedens ad animal, ipſum contrahit, & conſtringit ad conſtituendam vnà ſecum certam ſpeciem, quæ eſt homo. Similiter irrationale ex altera parte, contrahit animal, ad componendam cum ipſo certam ſpeciem, quę eſt brutum. Nam ſpecies ſimul ex genere & differentia componitur, & eſſentialiter conſtituitur: eſtque genus cum differentia, tota eſſentia ſpeciei. Homo enim eſt animal rationale, & brutum animal irrationale. ¶ Sic corporeũ adueniens ſubſtantiæ, ipſam contrahit ad cõponendã ſpeciẽ quę eſt corpus, & ex aduerſo incorporeũ, ad cõponẽdum ſpiritũ. Rurſum differẽtia animatũ, cõtrahit genus corpus ad cõſtituẽdũ corpus animatum. Hæc enim ita ſecundũ cõpoſitã figurã in ſignificatione ſimplici accipimus, propter nominũ ſimpliciũ inopiã. Rurſum corpori animato aduẽiẽs differẽtia ſenſibile vel ſenſitiuũ, cõtrahit ipſum ad cõſtituẽdum aĩal ex aduerſo aũt inſenſitiuũ, ad cõponendã plãtã. Poſtremo adueniẽs animali rationale (vt diximus) cõſtituit hominẽ ex aduerſo aũt irrationale brutũ cõponit. ¶ Atque hę quæ modo numeratę ſunt, fere ſunt omnes differentiæ quas habemus

cognitas, & suis propriis nominibus designatas. Et licet in aliis speciebus non habeamus nomina cognita, neque etiam ipsas differentias perspectas, hoc tamen constat omnem speciem quæcunque sub genere ponitur habere essentialem differentiam, quæ ipsam si ul cum genere essentialiter componit, & pars est essentiæ eius. Impossibile enim est, intelligere speciem sine differentia & sine genere, quemadmodum neque homo viuens esse potest sine anima. Ratio autem, quare tã paucas cognoscam⁹ rerum differentias essentiales, est hebetudo nostri intellectus, & nostræ naturæ rationis imperfectio, quæ res vt in se sunt non valet cognoscere, neque intime eas penetrare, & vt in seipsis sunt intelligere. sed circa exteriora occupatur, & ex illis ratiocinando debet interiora quæ potest cognoscere. ¶ Deus autem qui res vt in se ipsis sunt intuetur, similiter & intelligentiæ absque materia, cuiusmodi sunt beati spiritus qui rerum essentias intelligunt, & secundum se cognoscunt, optimè cognitas habent & perspectas singularum specierum essentiales differentias: & est illis iucũdissimum spectaculum, videre quomodo inter tam varias rerum species singulæ secundum propriam suam essentiam diuisæ sint atque disiunctæ à singulis, ita vt ab vna in aliam nõ posit vnquam fieri commutatio.

CAP. XV.

¶ Declaratur per analogiam, quomodo genus contrahatur per differentiam ad componendum speciem.

VT autem clarius fiat quod dicimus, genus per speciem contrahi, & differentiã limitare gen⁹ ad certæ speciei cõpositionẽ: genus ipsum materiæ cõparabimus, & differentiam formę speciem vero toti ipsi cõposito, quod ex materia & forma componitur. Habet enim genus rationem materiæ, differentia rationem formæ, & species rationem compositi id est similitudinem: secundum quem sensum dicit Porphyri⁹ genus esse proportionabile cum materia, & differentiam cũ forma, id est, comparabile vel assimilabile, ¶ Quemadmodum itaque materia (vt in physicis plenius declaratur) indifferens est ad compositionẽ vel huius vel illius naturalis cõpositi, sic & genus ad cõstitutionẽ huius vel illius speciei. Et quẽadmodum forma aduenıẽs cum materia certũ cõpositũ effi-

cit (vt cum anima rationalis in materiam aduenerit homo efficitur) sic differentia generi aduenïens speciem componit, Et sicut cõpositum ex corpore simul & anima constat, sic species superiore genere & aduenïente differẽtia. ¶ Clarius quoque hoc ipsum videmus ad oculum in massa ceræ, quod ex se sit indifferens ad suscipiendã impressionẽ sigillarẽ, quancunque attulerit aduenïens sigillum: sed sigilli sculptura impressa massę iam ipsam constringit & limitat ad ceræ imaginis repræsentationẽ. Est autem genus quomodo massa ceræ indifferens, & differẽtia quomodo sigillaris illa figura, determinans massæ indifferentiã. Patet itaq; ex prædictis, quẽadmodum differentia magis propria (iuxta Porphyrii dictũ) facit aliud: differentiæ autẽ priores, tantũ alteratũ. quapropter & nostro proposito non sunt accommodæ, sed tantum magis propria.

CAP. XVI.

¶ Differentias conducere ad diuidendum & definiendum.

Omnes vero differentiæ istæ magis propriæ ad duo sunt vtiles, nempe ad diuisionem generũ, & constitutionẽ specierum. Diuidunt enim genus, & species constituunt: vnde & diuisę generũ vocãtur, & cõstitutiuę specierũ. Vt (verbi gratia) rationale & irrationale diuidunt animal, cõstituunt autẽ sub ipso species: illud quidem hominem, hoc vero brutum. Ad eundem modum sensibile & insensibile diuidunt corpus animatum, sed constituunt sub eo duas species animal & planta: atque ita in reliquis facile est consyderare. ¶ Quomodo autem diximus differentias istas conducere ad speciei constitutionem, ita etiam dicimus eas ad definiendam speciem conducere. Definitur enim species per genus & differentiã, quæ sunt tota eius essentia. Est enim homo, animal rationale: brutum animal irrationale: animal, corpus animatum sensibile: corpus, substantia corporea: spiritus, incorporea substantia, & ita in aliis. ¶ Insuper & hoc est notandum, quod generalissima genera differentias habent tantum diuisiuas, non autem constitutiuas, species vero specialissimæ constitutiuas: habẽt non diuisiuas. Quæ vero intermedia sunt subalterna genera differentias habent & diuisiuas & constitutiuas: diuisiuas quidem, per quas in inferiores species diuiduntur, constitutiuas autem, ex quibus cum superioribus generibus essentiali-

ter conſtituuntur. Generaliſsimum enim cum ſit primum genus non habet conſtitutiuam differentiam. Alioqui primum genus non eſſet, ſed oporteret aliud aliquid genus eſſe ipſo ſuperius, quod per hanc differentiam contraheretur, ad eius compoſitionem. Specialiſsimum verò cum ſit vltima ſpecies non poteſt habere alias diuiſiuas differentias. Alioqui oporteret poſt ipſam eſſe alias ſpecies inferiores, quæ ex his differentiis cum illis ſpeciebus conſtituerentur. Sunt autem hæc plane abſurda & impoſsibilia. ¶ De intermedijs autem generibus monſtratum eſt, nihil ſequi incommodi, ſi & conſtitutiuas habeant & diuiſiuas differentias. Imò neceſſarium ſimpliciter eſt intermedijs generibus, vt vtraſque habeant. At tamen illud notandum eſt, licet omnia intermedia habeãt & diuiſiuas & conſtitutiuas differentias, non poſſe tamen fieri vt eadem differentia eiuſdẽ ſpeciei ſit diuiſiua, & conſtitutiua. Impoſsibile enim eſt, eandẽ differentiã eſſe huius ſpeciei cõſtitutiuam, & ſimul eiuſdem ſpeciei eſſe diuiſiuam, ſed neceſſariũ eſt, ſi huius ſit generis diuiſiua, vt inferioris ſpeciei ſit conſtitutiua: & ſi huius ſpeciei ſit conſtitutiua, neceſſe eſt ſuperioris generis eã eſſe diuiſiuam. Vt (verbi gratia) rationale eſt hominis conſtitutiua differentia, atq; idcirco eſt generis ſuperioris (nempe animalis) diuiſiua differẽtia: & ſenſibile diuiſiua eſt differentia corporis animati, atque idcirco eſt conſtitutiua ſubiectæ ſpeciei, ſcilicet animalis. Neceſſe tamen eſt, omnem differentiã diuiſiuam eſſe conſtitutiuam, & econtrario, verum reſpectu diuerſorum, nimirum diuiſiuã ſuperioris generis, & conſtitutiuam inferioris ſpeciei.

CAP. XVII.

¶ *Specificam differentiam dici dupliciter.*

Sciendum quoque eſt, differentiã ſpecificam dici dupliciter. Cum enim ſpecifica dicatur, quæ facit ſpeciẽ, ſpecies verò dicatur dupliciter videtur etiam ſpecifica differentia hac ratione dupliciter accipi. primum enim à ſpecie ſubiicibili dicitur, quæ videlicet ſpeciẽ ſubiicibilẽ conſtituit ſub certo generẽ. Atque ita hactenus ſpecificam differentiã appellauimus: eſtque hoc modo omnis differentia magis propria, ſpecifica differẽtia: neq; inconueniẽs eſt, eandẽ differẽtiã ſpecificã ſimul & genericã eſſe etiã reſpectu eiuſdem, quemadmodum idem hoc modo poteſt eſſe ſpecies & genus.

¶ Nonnunquam tamen specificam differentiam accipimus strictius à specie specialissima: pro ea videlicet differentia, quæ speciem specialissimam constituit, quemadmodum est rationale. Atque ita contra genericã distinguitur. Non enim potest eadẽ differentia generica esse, id est, generis cõstitutiua & simul specifica. i. speciei specialissimæ constitutiua, neq; respectu vnius, neq; respectu diuersorum. Vna enim differentia non potest nisi vnum constituere, siue genus illud sit siue species: ita vt si constituat specialissimam speciem, non possit constituere genus: & si genus, non possit talem efficere speciem.

CAP. XVIII.

¶ Ponuntur definitiones differentiæ magis propriæ.

Prima definitio differentiæ. Definitur autem differẽtia ista magis propria pluribus definitionibus. Primum quidem sic.

Differẽtia est, qua abũdat species a gñe

¶ Id est, secundum quam species essentialiter plus habet, & (vt ita loquar) ditior est quam suum genus, Nam species homo, quia essentialiter in se includit rationale, vtpote partem suæ essentiæ, supra animal, ipsum verò genus animal in se nõ essentialiter includit rationale (aduenit enim ei quasi per accidentis modum) idcirco per eam species homo abundat, éstque ditior supra genus animal. Sic animal abundat supra genus suum corpus animatum, per differentiam sensibile, & ita in reliquis omnibus. Quicquid enim habet genus, habet etiam generis ipsius species, & vltra totum hoc habet species differentiam in se, vt essentialem sui partem quam sic non habet genus. Vnde consequitur per differentiam omnem constitutiuam, speciem abundare præ suo genere.

¶ Altera definitio est.

Secũda definitio differentiæ. Differentia est, quæ diuidit ea quæ sub eodem genere posita sunt.

¶ Hoc est, quæ species sub eodem genere positas ab inuicem secat, disiungit ac separat, essentiali distinctione. Atque id quomodo fiat, in præcedentibus dictum est manifestius. Veruntamen hæ definitiones non videntur explicare rationem vniuersalis, neque differentiam describunt secundum

rationem prædicabilis. Oportet ergo aliam subiungere, quę differentiam recte definiat secundum rationem huiusmodi, quatenus videlicet tertium prædicabile est, & vniuersalis tertia species. ¶ Ea est hæc.

Tertia definitio differentiæ.

Differētia est, quæ de pluribus & specie differentibus, in eo quod quale est prædicatur. essentialiter siue ipsa plura num sue spē different

¶ Hoc est, vniuersale eiusmodi quòd de multis siue specie, siue numero differentibus prædicari natum est, ad interrogationem factam de re qualis ipsa sit, qualis (inquam) essentialiter, non accidentaliter. ¶ Quomodo enim supra dictum est, genus conuenienter responderi ad interrogationem quid est, factam de specie, & item speciem ad interrogationē quid est de indiuiduo: sic interroganti de indiuiduo vel de specie, quale quid sit (essentialiter intelligendo) responderi potest & debet differentia. Si enim interrogaueris, quale animal sit homo? respondebitur proculdubio rationale. aut si simpliciter interrogetur: qualis est homo secundum essentiam, respōdebitur, rationalis est. ¶ Diximus autem in definitione, de pluribus specie differentibus: quoniam solum datur definitio de differentiis genericis, nisi quis adiiciat, vel numero, quod Porphyrij exemplis in veritate non repugnat. Ratio autem quare differentia prædicatur in eo quod quale est, & quare ad huiusmodi interrogationē apte respōdeatur, est, quoniam (vt diximus) differentia rationē habet formæ, & est essentialis quędā qualitas: propter quod, etiā à philosophis rationalitas ipsa qualitas rationalis nuncupatur: secūdū quem etiā modū, ipsam animalis naturā possumus appellare quidditatē hominis. ¶ Recte autē adiectū est, in eo quod quale est essentialiter, vt excluderentur à definitione, differentiæ cōmunis & propria, quæ licet in quale prædicentur de suis subiectis, non tamen nisi quale accidentaliter quemadmodum in consequētibus declarabitur.

CAP. XIX.

¶ De quatuor acceptionibus proprij.

Quartam vniuersalis speciem asignant proprium, cuius etiam quatuor ponunt modos.

Proprium primo modo. Propriũ primo modo est, quod accidit soli, alicui speciei, sed non omni.

¶ Hoc est, quod quantum ad aliquam speciem soli illi conuenit, ita vt nulli extra eam, sed non omni, tamen eius speciei indiuiduo. Vt grammaticũ esse aut prudentem, soli conuenit humanæ speciei, non tamen omnes homines huiusmodi sunt. Sic propriũ est homini, per fidem deum cognoscere, & ratione deum colere, veruntamen non omnes id faciunt.

2 Proprium secundo modo. Secundo modo proprium dicitur, quod omni, & non soli accidit.

¶ Hoc est, quod alicuius speciei omni quidem indiuiduo conuenit, attamen non illi soli speciei conuenit, neque ei est peculiare, sed etiam extra eam in aliis potest inueniri. Vt homini duos haberẽ pedes, aut duos oculos. Nam hæc etiam extra humanam speciem licet inuenire, in aliis animantibus. Sic supernæ beatitudinis capacem esse, omni quidem homini conuenit, sed non soli humanæ speciei. Nam & angelicæ naturæ id cum homine commune est.

3 Proprium tertio modo. Tertio modo dicitur propriũ, quod omni, soli, & aliquando accidit.

¶ Hoc est, quod cõuenit quidem soli alicui speciei, & insuper omni illius speciei indiuiduo, sed certo tantũ ac definito tẽpore, nõ tamen semper. Vt canescere, soli humanæ speciei conuenit secundum proprietatem loquendo, & omni homini conuenit: sed tantũ in senectutis tempore, ita vt qui ad tempus illud attigerint canescant. Ita & augeri cõuenit omni viuenti, & soli viuenti, verũ non semper: sed vsque dũ in perfectũ robur & staturam excreuerit. similiter & diminui decrescente robore.

4 Proprium quarto modo. Quarto autem modo proprium dicitur quod omni, soli, & semp accidit.

¶ Hoc est, quod conuenit alicuius speciei omni indiuiduo, & soli illi speciei, atque etiam semper, non aliquo tantum determinato tempore. Vt homini omni, & soli, & semper con-

uenit esse risibilem & flebilem, id est, natum ridere & flere: sic omni homini, & soli semper conuenit per exteriorem instructionẽ esse susceptiuum disciplinæ. Cum autem propria huiusmodi assignantur, proponi debent non secundum actum, sed secundum aptitudinem. Non enim ridere proprium est homini quarto modo, cum non semper homini conueniat actu ridere, sed risibile proprium est huius quod potentiam quandam, id est, naturalem aptitudinem & propensionem significat ad ridendum. Sic non omnes homines disciplinam suscipiunt, imo quidam nec posse videntur: quemadmodum moriones furiosi, & donec absque ratione sunt pueri, idque propter defectum vsus rationis, & instrumentorum interiorum indispositionem, & organorum inhabilitatem. Quotquot tamen homines sunt ex naturali aptitudine disciplinæ sunt susceptibiles.

CAP. XX.

¶ Quomodo proprii natura fluat ex coniunctione differentiæ cum genere.

AD intelligendam autẽ plenius naturam proprij, sciẽdum est huiusmodi propria quarto modo significare naturales quasdam proprietates seu aptitudines ad aliquid, quas etiã nõnulli proprias passiones vocare solẽt, aut naturales propẽsiones & inclinationes: quæ sane propẽsiones & inclinationes naturales, totã aliquã speciem consequuntur, vtpote naturaliter & necessario efflu&etilde;tes ab ipsa rei essentia, sic tamen vt essentiæ sint extrinsecæ, neque pars sint eius, sed tantum ab ea necessario effluant ac procedant. ¶ Effluũt autem non a genere tantum, neque à differentia tantum, sed à genere simul & differentia, ad eiusdem speciei compositionẽ coniunctis. Vt (verbi gratia) ex animali rationali, id est, ex natura animalis cũ rationali qualitate cõiũcta, & per eã cõtracta, ad humanę speciei cõpositionem, effluit ac naturaliter necessarióque procedit naturalis quædã propensio siue aptitudo, siue inclinatio ad capiendũ per ratiocinationẽ & instructionẽ disciplinã: similiter ad ridendũ ex cõsideratione rei iucũdæ, similiterque ad flendũ in contemplatione rei tristioris. ¶ Huiusmodi autem naturales propensiones, quoniam adæquate effluunt ex principiis intrinsecis speciei, id est, ex genere & differentia simul compositis, quæ (vt diximus) tota sunt

ſpeciei eſſentia, hinc fit, vt totam ſpeciem conſequantur ſintque ex æquo in omnibus indiuiduis ſpeciei, è cuius eſſentia fluunt. Neque minus eſt quælibet naturalis propenſio in eo indiuiduo quod nunquam forte actum habuit, aut habebit illius inclinationis, quàm ſit in alio indiuiduo quod frequenter admodum eundem actum habet: vt non eſt minus ſuſceptibilis diſciplinæ morio aut amens, quàm alius quilibet ex iis qui ſunt præſtantiſsimi diſcipuli. Neque minus erat riſibilis ille quem ferunt omnia fleuiſſe Heraclitus, quàm fuerit alius ille omnia ridens Democritus. Neque ſunt cachinnones, hominibus tetricis magis riſibiles, dum ſecundum proprietatem loquimur. Ipſa enim naturalis paſsio ſiue propenſio, in omnibus eſt æqualiter. Proniores tamen ad riſum ſunt & in actum frequentius exeunt alij aliis ſecundũ diſpoſitionem variam organorum, quibus huiuſmodi actus exercentur: vt in illis in quibus eſt ſplen, maioris petulantiæ facilius riſus & cachinni excitantur, in illis autem qui ſunt ſplene duriori, difficilius. Sic qui cerebrum habent recte diſpoſitum, & vires internas bene habiles, hi diſciplinam citius & facilius capiunt illis, qui eiuſmodi organa habent per vllum exceſſum aut diſproportionem, vel omnino mala vel non ita fœliciter diſpoſita. Omnes tamen homines ex æquo riſibiles ſunt & diſciplinæ ſuſceptibiles, quemadmodum omnes ex æquo animalia rationalia ſunt, tametſi non æqualiter omnib' adſit rationis vſus. ¶ Patet ergo quemadmodum huiuſmodi naturales propenſiones totam ſpeciem conſequantur, à cuius principiis effluunt, ac proinde omnibus ipſius indiuiduis ſunt communes. Sed & ſolis eiuſdem ſpeciei conueniant neceſſe eſt. Cum enim eſſentialia principia ſpeciei ſint tota atque adæquata cauſa & velut fontalis origo, à qua effluunt, vt effectus à ſua cauſa adæquata, fieri non poteſt, vt alicubi inueniantur extra illam ſpeciem. Sine cauſa enim ſua eſſe nõ poſſunt, à qua neceſſario habent ſemper effluere. Eſſent autem ſine ſua cauſa, ſi extra ſpeciem inueniri poſſent, cuius eſſentiam conſequuntur. Similiter & ex his manifeſtum eſt, quomodo ſemper conueniant propria ſuis ſpeciebus. Si enim ſemper & neceſſario effluunt hæ naturales propenſiones ex ſpecierum eſſentiis, neceſſe eſt, vt vocabula quoque has ꝓpenſiones ſignificãtia ſemper & neceſſario de ipſis ſpecieb' dicãtur.

CAP. XXI.

¶ Definitio proprij vt est quartum prædicabile.

QVoniam verò (vt diximus) propriũ huiusmodi quarto modo quarta solet poni vniuersalis species, & quartũ prædicabile: iustũ est, vt huic quoque secundũ rationẽ prædicabilis atque vniuersalis definitionem assignemus, sicuti hactenus tribus præcedẽtibus similes dedimus ex modo prædicandi definitiones. Sic autem definitur.

Propriũ est, qđ predicatur de plurib⁹ in quale accidentaliter & necessario. Definitio proprij.

¶ Hoc est vniuersale eiusmodi, quod de multis, siue specie, siue numero differentibus prædicatur, in eo quod quale quid est, accidentaliter, necessario tamen, hoc est, ad interrogationem factam de re, hoc modo qualis est, accidentaliter & necessario. ¶ Vbi cum dicimus, in quale, excluduntur genus & species: quæ in eo quod quid, non in quale prædicantur. Cum verò dicitur in quale accidentaliter, differentia excluditur, quæ in eo quod quale quid est respondetur, sed quale essentialiter, non accidentaliter. Non enim homo accidentaliter rationalis est, sed essentialiter: cum sit rationalis qualitas pars ipsius essentialis. Cum vero additur postremo loco, necessario tamen, ab accidente distinguitur proprium quod (vt in sequentibus dicetur) prædicatur quidẽ in eo quod quale est, non tamen in quale necessario, sed tantum contingenter. Neque enim necessario est homo doctus, vel bonus, vel magnus, vel albus. Est tamen necessario disciplinæ susceptibilis, & risibilis, atque flebilis. ¶ Sciendum autem est, non solas specialissimas species habere huiusmodi propria, sed etiam subalternas, omnes videlicet quæ ex genere componuntur superiori & contrahente differentia. Vnde & animali assignamus proprium, sensitiuum esse: vt significet aptitudinem, & naturalem inclinationem ad sentiendum, corpori animati sunt propria, nutribile, augmentabile, minuibile: corporis vero, mobile. Vnde quemadmodum supra distinximus differentias, quasdam genericas, quasdam specificas, sic non incommode distinguere licebit propria quædam genérica quæ videlicet consequuntur genericam naturam: que- Ppropria gñica & specifica.

dam verò specifica, quæ naturam consequuntur specialissimæ speciei. ¶Nequaquam tamen aliam differentiæ diuisionem, in diuisuam & constitutiuam, proprio accommodare valebimus. Nam tametsi vtcunque diuidere possint propria, constituere tamen nequaquam possunt vllam speciem. Non enim sunt aut esse possunt speciei pars essentialis. Nihil autem rem constituere potest, quod non sit pars essentialis ipsius compositi. Et hæc quidem de proprio dicta sint satis. Nunc ad vltimā vniuersalis speciē pergamus. CAP. XXII.

¶De accidente.

DE accidente autem, quæ est vniuersalis quinta species, & quintum prædicabile, pauca iam in priorib⁹ dicta sunt, cum de differentia communi & propria fieret sermo. Distinximus enim illo in loco, quid accidens separabile quidque inseparabile quapropter harum rerum repetitione, nihil erit opus. Sat nobis erit naturam huius quoque quinti vniuersalis, & eius prædicandi modum declarare.

¶Definitur autem accidens à Porphyrio pluribus definitionibus, quarum prima hæc est.

Prima definitio accidentis

Accidēs est, quod adest, & abest, præter subiecti corruptionem.

¶Hoc est, quod suo subiecto, cui inest, non necessario inest, sed etiam abesse potest, & ab eo separari, sic vt propter hoc non sit necesse interire subiectum cui prius inerat. Exempli gratia, albedo accidens est corporis ei⁹ quod habet albedinē. quoniā licet insit, non inest tamen ei necessario, sed contingenter: ita vt possit non inesse, permanente nihilominus subiecto, & absque eius interitu à quo abscedit. Potest enim corpus, quod modo album est, fieri nigrum, neque ob hoc læsionē vllam patietur corpus. Similiter homini virtus, atque doctrina est accidens: quoniam & si nunc insit, potest tamen fieri vt aliquando eam deperdat homo ille. fiátque vacuus & doctrina & virtute: neque propter hoc desinet esse quod fuerat.

¶Idē quoque sibi vult altera accidētis definitio, quę talis est.

Secunda definitio accidentis.

Accidens est, quod contingit inesse & non inesse eidem.

¶ Intellige ex priori, præter subiecti corruptionem. Hæ autem duæ definitiones, de rebus potius quam de vocibus videntur intelligendæ nisi improprie admodum accipiatur adesse & inesse pro prædicari: abesse verò & nō inesse, pro non prædicari. Sed hac inuentione nihil est opus: cū (vt initio huius libri declarauimus, & totius docuit rei processus) passim liceat fieri nunc de vocibus significantibus, nunc de rebus significatis, sermonem. Neque difficile est iis quibus quicquam est ingenij, ea quæ de rebus dicuntur, suo modo ad voces res eiusmodi significātes referre, & ecôtrario, quę de vocibus significantibus, suo modo ad res significatas accommodare.

¶ Definitur etiā accidēs per abnegationē quatuor aliorū prędicabilium iam supra determinatorum ad hunc modum.

Tertia definitio accidentis.

Accidēs est, qđ neq; est gen⁹, neq; species, neque differētia, neque proprium, semper autem est in subiecto subsistēs.

¶ Quæ sanè definitio, pro hoc loco non est omnino incommoda, eo quod iam explicata sint sufficienter quatuor prædicta. Et necesse est, omne vniuersale quod neque genus est, neque species, neque differentia, neque proprium esse accidens: posteaquam constat, omne vniuersale horū quinque aliquod esse debere. ¶ Veruntamen non æque bona fuisset hæc descriptio, si ante hunc locum, vllum aliorum prædicabilium simili modo fuisset descriptum. Nam si initio statim libri definiuisses genus esse, quod non est species, neque differentia, neque propriū, neq; accidens, nō fuisset probāda huiusmodi descriptio, eo quòd nondum nota fuissent, quæ in definitione ponuntur. Nunc verò, dum præcedentes quatuor species explanatæ sunt, non male nec obscure vltima per priorum abnegationem definitur: atque id similiter licebit, vbicunque plures sunt species sub eodem genere, in numero determinato: præter vnam omnibus definitis vltimam tādem per priorum abnegationem describere. ¶ Vltima verò particula: semper autem est in subiecto subsistens, adiicitur non ad aliquam necessitatem, sed propter naturæ accidentis manifestationem. Tanto enim est descriptio siue definitio melior, quan-

to melius ac plenius naturam exprimit eius quod definitur vel describitur. Est autem hoc de natura accidētis, quod quādiu est, in suo subiecto subsistit. Quanquam enim (vt iam dictum est) posſit accidens à subiecto abesse absque corruptione subiecti, vt accidente perdito, in sua nihilominus subsistentia subiectum permaneat: non est tamen secundum naturam posſibile, vt accidens separetur à subiecto, sic vt permaneat in rerum natura. Non solum enim non potest accidens ab omni subiecto separatum subsistere, sed nec potest extra subiectum particulare cui semel infuerit existere: ita vt nec migrare posſit de subiecto alio in aliud. Cum enim (iuxta Physicorum sententiam) accidentis esse sit inesse, necesse est, vt quandiu est, in subiecto cui inest, debeat permanere.

¶ Secundum verò rationem vniuersalis quatenus quintum prædicabile est, ita potest accidens definiri.

Quarta definitio accidentis.

Accidens est vniuersale, quod de pluribus cótingenter natum est prędicari.

¶ Hoc est, non essentialiter quidem, neque etiam necessario, sed tantum contingenter, ita vt posſit etiam de eo vere abnegari. Sic sanè doctum esse aut bonum, de multis prædicatur. Complures enim reperiuntur viri, & boni, & eruditi. de nullo tamen ista prædicantur essentialiter, imò neque necessario: sed de quibuscunque prædicantur, de illis contingenter prædicantur, sic videlicet, vt posſit etiam de illis abnegari. De quocunque enim vere iam dicimus, quod probus sit aut doctus de eodem fieri potest vt dicamus aliquando, iam probus non est, neque doctus. Atque hac vna particula differt accidens à quatuor reliquis, genere, specie, differentia, ac proprio. Nullum enim horum prædicatur contingenter: sed proprium necessario: differentia autem non tantum necessario, sed essentialiter etiam prædicatur, similiter quoque genus & species.

CAP. XXIII.

*** ¶ De accidentibus, diuersis separabilibus, & inseparabilibus.

Diximus autem in prioribus de differentia tractatis, accidentia quædam esse separabilia, quædā inseparabilia, quæ ibi latius explicata suffician

Hoc autē in loco adiiciendum nobis est, ad pleniorē accidentis notitiam, etiā inter inseparabilia accidentia esse quandam differentiā, nequaquā silentio pertranseundam. Sunt enim inseparabilia accidentia quædam singularia siue particularia, quæ videlicet vni insunt indiuiduo, non alteri eiusdem speciei. Huiusmodi sunt, cicatrix post sanatum vuln⁹ relicta, oculorum color cesius aut albus, atque id genus alia. Sunt enim hæc inseparabilia accidentia, particularia tamen sunt. vtpote vni indiuiduo conuenientia, non similiter alteri. ¶ Alia vero sunt quę toti alicui speciei conueniunt, & omnibus eius indiuiduis. Vt coruo nigredo conuenit secundum totam speciem, & cygno albedo, ita vt vel omnino non vel vix, reperiatur coruus, nisi niger, neque cygnus, nisi albus, potissimum vbi tempus aduenerit, quo solent hunc sibi colorem acquirere. Verum id forsitan parum videatur, cum legamus pullos coruorum non statim nigras pennas accipere, neque cygnorum albas. Nonnulli quoque visos aliquando albos coruos asserunt. Illud vt minimum, quantum ad huiusmodi, constat: quod licet sic videamus coruos omnes fieri colore nigros, & cygnos albos, non apparere tamen vllam necessitatem ex parte speciei, quæ videatur expostulare huiusmodi accidens. ¶ Magis vero mirandum est in hominibus, atque adeò in omnibus animalibus, de potentiis quibusdam naturalibus, sine quibus nemo hominum, imò nullum animalium possibile est subsistere. Huiusmodi sunt, sensus, tactus, quem Aristo. attestatur omni animali esse necessarium, ita vt sine eo non possit subsistere, ipsoque ablato necesse sit mox animal corrumpi. Similiter & nutritiua potentia. Sicut enim idem author testatur, necesse est omne viuens quandiu viuat nutriri, Simile est de naturali calore (qui hominem non potest priusquam diem clauserit extremum deserere) & vitali operatione, cordisque pulsione, & spirituum agitatione, quæ omnia animali cuilibet adesse experimur, donec subsistit: nunquam verò abesse contingit, nisi cum subiecti corruptione. Constat tamen, hæc omnia non aliud quam accidentia esse. Nam potentiæ illæ naturales, manifeste sub secunda qualitatis specie absque hæsitatione constituuntur, ob omnibus philosophantibus. Cætera quoque aut qualitates sunt, aut actiones quædam: quæ omnia esse accidentia nemo potest negare. ¶ Ex his ergo dubitatio

Quæstio.

satis perplexa oritur, quinam fieri possit, vt hæc sint accidentia, cum tamen videantur necessario suo inesse subiecto, non contingenter, cum non possint abesse suis subiectis absque eorum corruptione. Accidens verò supra definitum est, quod abesse potest, & quod contingit non inesse, absque subiecti iniuria & corruptione. Quomodo autem sine subiecti corruptione potest abesse, quod vbi primum abscesserit extinctúm que fuerit in subiecto, statim corrumpi facit subiectum cui inerat? ¶ Huic autem quæstioni responderi potest, ex sublimiori consideratione & diligenti inspectione horum accidētium, & earum quæ suprapositæ sunt naturalium proprietatum. Naturales enim illas inclinationes ex natura & essentia speciei diximus effluere, atque ex cōpositione generis cū differentia necessario effluxu prodire. Hæc autem accidentia quæ dicta sunt, quantumcunque videantur ad rei subsistentiam necessaria, non tamen fluunt à principiis essentialibus speciei. Alioqui, vnus esset idémque tactus in omnibus hominibus, non multi, neque diuersi in diuersis: sicut eadem omnino est specifica natura, & eadem eius principia essentialia in omnibus, non in diuersis indiuiduis diuersa: & sicut eadē est in omnibus hominibus risibilitas, aut in omnibus animalibus ad sentiendū naturalis aptitudo. Similiter quoq; dicendū de aliis, quæ supra fuerāt assignata. Cū ergo hæc non fluant ab ipsa natura speciei, neque ab ipsius essentia, consequitur etiam hoc, quod non necessario debeant subiectis adesse possintque abesse suis subiectis absque eorum corruptione, quantū est ex parte naturæ speciei, quemadmodū coruo, quātum ex parte specificæ naturæ, non est necessarius color niger, neque cygno albus. Sic quælibet accidentia prædicta, quantum ex parte ipsius naturæ specificæ hominis, abesse possunt. Vt enim Petrum intelligā sub hominis ratione, nō opus est cogitare quod vllum sensum habeat: sed sufficit, quod ipsum vt animal rationalis naturæ considerem. ¶ Iam si quis obiiciat, sic etiam proprium abesse posse, & rem posse intelligi absque naturali sua proprietate. Respondebitur, sine iniuria specificæ naturæ proprietatem naturalē non posse intelligi absentem in indiuiduo: Velut qui hominem intelligit vt non risibilem aut non disciplinæ susceptilem, sine specificæ naturæ iniuria id non facit. Cum enim ex ipsius essentialibus prin-

Solutio.

cipiis effluat naturaliter & necessario risibilitas disciplinæq; susceptibilitas, fieri non potest, vt absque specificæ naturæ iniuria, quodcunque hominis indiuiduum imaginemur subsistere & simul ipsum non esse risibile aut disciplinæ susceptiuum. Includit enim hæc imaginatio manifestam repugnantiam specificæ naturæ hominis, eò quòd in specie includatur proprium, tanquam ab ipsius essentia necessario & naturali fluxu effluens, ipsaque in se susciperet à suis intrinsecis principiis effluens. Cæterum, si intelligam Petrum vt non habentem qualitatem huiusmodi quæ tactus nominetur, aut vt non habentem qualitatem calorem, aut cordis actualem pulsionem, nulla in hoc est repugnantia aut iniuria hominis specificæ naturæ: quemadmodum cum cygnum imaginor nigrum, nulla fit specificæ naturæ iniuria. Quantum enim ad naturam specificam, cygno perinde est, siue colorem habeat nigrum siue album. ¶ Quod si quis roget, vnde ergo hæc necessitas, vt secundum rei veritatem non possit subsistere animal, absque sensu tactus & cæteris? Si enim naturæ specificæ non repugnat, quid ergo prohibet, vt fieri id nunquam videamus, imò neque fieri posse? Huius rei causam (quoniam in physicis requirere magis oportebat) breuiter assignantes, dicimus, quod ex parte formæ substantialis prouenit, & vnione corporis cum anima rationali: quæ duo adinuicem vnita permanere non possunt, nisi quandiu certa quædam harmonia, consensus atque proportio qualitatum in materia perdurat, quam sanè proportionem, sensus tactus consequitur: qua etiam proportione dissoluta anima vltra non potest materiam informare, sicque subiectum cogitur deficere, & simul cum huius harmoniæ dissolutione perit sensus tactus. Similiter fere, & de aliis suprapositis, & si quæ sunt similia, dicendum. quod ob hoc non possint à subiecto separari, quia absque illorum inexistentia non potest forma substantialis permanere in materia. Sed altius ista fortasse ac latius cuiquam dicta videbuntur, quàm Dialectica patitur consideratio. Nos tamen ad plenam horum quinque prædicabilium cognitionem ea arbitramur non minimum habere momenti, apud illos potissimum, qui diligenti curiositate harum rerum naturam ac proprietatem exactius voluerint penetrare, penitiúsque introspicere. Nunc vero ad vniuersalium quin-

Solutio obiectionis circa prædicta.

quę differentiam & conuenientiam paucis describendā transeamus.

CAP. XXIIII.

De conuenientia prædicabilium.

Vt ergo breuiter ac summatim recapitulem quę hactenus dicta sunt, conueniunt quidem in hoc omnia prædicabilia, quod de pluribus nata sint prædicari, & habere certum aliquid subiicibile, siue potius subiicibilia. Subiicibile enim, correlatiuum est prædicabilis & habet vnūquodque vniuersalę suū subiicibile, vel subiicibilia potius, ad que comparatum dicitur vniuersale vel prædicabile. Subiicibile enim generis est species quæ sub ipsa ponitur. speciei subiicibile, indiuiduum: differentiæ subiicibile, species quā constituit, & omnia eius indiuidua. Proprii vero, species ē cuius natura fluit, & omnia eius speciei indiuidua. Accidentium autem subiicibilia sunt, subiecta quibus inhęrent. Cum autem ita subiicibilia dicimus, non intelligimus de subiectione quæ est secundum prædicamentalem ordinem (sic enim neque differentiæ subiicitur cōstituta species, neque proprio sua species, neque item accidēti subiectū cui inhęret) sed accipitur secundū prædicationem, quoniā videlicet secundum prædicationē rectā & ordinatā, vniuersalia de suis subiicibilibus prædicari nata sunt.

CAP. XXV.

De prædicatione ordinata & inordinata.

Quid sit prædicatio ordinata vel inordinata.

Solæ autem hæ prædicationes in quibus aliquid quinque prædicabilium de suo subiicibili dicitur, à recentioribus ordinatæ nominantur, & secundū veritatem solæ ordinatę sunt, quasi in qbus naturalis ordinis correspondentia obseruatur. Cæteræ verò, aut ordinem prædictum perturbantes sunt, aut male commutantes, quas proinde inordinatas contra ordinē appellant, cùm videlicet subiicibile contra naturalis ordinis correspondentiam de suo prædicabili dicitur, vtpote species de genere, aut indiuiduum de specie aut species vel genus de differentia cōstituente, aut species de proprio quod ipsam consequitur, aut subiectum de eo, quod ipsi inhæret accidenti. Vt si dicamus, animal esse hominem, hominem esse Petrum, ra-

tionale esse hominem, risibile esse hominem, & nigrum esse cygnum. ¶ Et sicut cum ordinata prædicatione genus de specie, aut eius indiuiduis dicitur, prædicationem solent vocare primi prędicabilis, id est, generis, quatenus genus est, eam verò quæ est speciei specialissimæ vocare solent prędicationem secundi prædicabilis, id est, speciei quatenus species est. Differentiæ autem de specie constituta aut ipsius indiuiduis prædicationem, prædicabilis tertii, id est, differentiæ quatenus differentia est, atque ita & de proprio & accidente proportionabiliter: sic per contrarium, quoties ordine perturbato species de genere dicitur, prædicationem rectè vocant inordinatam, contra ordinem prædicabilis primi. Contra enim naturalem generis ordinem est, quod suæ speciei in prædicatione subiiciatur. Cum vero indiuiduū de specie dicitur, prędicatio est inordinata contra ordinem prædicabilis secundi, id est, contra naturam speciei, cui magis conuenit secundum naturalē ordinem de indiuiduo prædicari, quā ei subiici. Atque ita proportionabiliter in reliquis. ¶ Sic enim in his prædicationibus ordinis est perturbatio, & inordinata sunt omnia: cum id quod secundum suæ significationis naturam subiicibile est prædicatur, quod autem prædicabile est subiicitur: quomodo in regimine agitur, cum is qui seruus natus est perturbato naturæ ordine, dominatur: qui verò liber & rex natus est, econtrario subiicitur. Vt enim hic regni, ita illic prędicationis est perturbatio, contra iustum ordinem.

Prędicatio inordinata contra ordinem.

CAP. XXVI.

¶ De prædicationibus identicis, & per accidens.

Nonnunquam verò prædicationes fiunt quæ dicuntur, & sunt, non contra ordinem vllius prædicabilis: sed præter omnem ordinem, hoc est, prorsus absque ordine. Illæ nimirum, in quibus nec vniuersale prædicatur de suo subiicibili, nec econtrario subiicibile de suo prædicabili. In his enim nullus ordo neque rectus neque cōmutatus potest inueniri, ita vt etiam si vertas extremas: nō inuenias tamen prædicationem ordinatā. Diuiditur aūt hęc prædicatio inordinata præter ordinē, in prædicationē identicā, per accidēs, & extrinsecā. ¶ Prædicatio idētica appellatur, in qua idē prædicatur de seipso. Vt cū dico, Ioannes est Ioānes, hic homo est hic homo, Marcus est

Prędicatio identica.

Tullius, Gladius est ensis, hic homo est Ioannes. Nihil enim refert, siue indiuiduum prædicetur de seipso, siue vniuersale. Neque refert, si vocabula sint diuersa, modo significatio sit eadem Huiusmodi prędicationes manifestum est præter ordinem esse; quoniam nullus est ordo rectus eiusdem ad seipsum, quantum ad prædicationem attinet. ¶ Prædicatio per accidens dicitur, quando res per prędicatum significata, principaliter non est in re significata per subiectum, nec econtrario, ambo tamen reperiuntur simul in eodem tertio. Verbi gratia, cum dicimus, album est dulce, manifestum est nec dulcedinem esse in albedine, nec albedinē in dulcedine (quę sunt res per extrema prædicationis illius principaliter significatæ) sed ambæ simul in eodem tertio inueniuntur, nempe in lacte. Sic per accidens dicimus, calidum esse siccum, frigidum esse humidum. Non enim calor est in siccitate, nec econtrario siccitas in calore, simul tamen in eodem igne inueniuntur. Ita non est humiditas in frigiditate, neque hæc in illa, sed ambæ sunt in eadem aqua. ¶ Hæc autem prædicatio: quoniam latè patet, & eius cognitio est philosopho admodum necessaria (cuius est vbique ea quæ per se ab iis quæ per accidens diligenter separare) idcirco pauculas ad eius cognitionem hoc in loco regulas dabimus. Prima hæc est, Quando aliquis terminus consertiuus nouem vltimorum prædicamentorum vere prædicatur, de simili termino alterius prædicamenti, ferè est prædicatio per accidens. Vt cum dicimus, Quantum est quale, lineatum est coloratum. Pater est quantus. Filius est eruditus, Grammaticus ambulas. Existens in loco est in tempore. Sedens est vestitus. atque ita in alijs. ¶ Signanter adiecimus ferè, particulam diminuentem & subtrahentem aliquid à generalitate regulæ, quoniam interdum contingit prædicationem esse ordinatam, & non per accidens, in qua terminus concretiuus vnius prædicamenti prædicatur de alio alterius prædicamenti. Vt est in his prædicationibus. Quantum est coloratum. Superficiatum est album. Lineatum est figuratum. Corpulentum est sphæricum atque ita in similibus iuxta illorum probabilem sententiam, qui dicunt corporalia accidentia immediate in quantitatibus subiectari, ac mediante quantitate in substantia. Idem est de his iudicium. Quantum est æquale aut inęquale. Album est simile. Nigrum est dis-

Predicatio per accidens.

***

Prima regula pro prædicationibus per accidens.

ſimile: vbi terminus prædicamenti ad aliquid prædicatur de termino prædicamenti quantitatis vel qualitatis. ¶Secunda regula. Quando verè prędicantur de ſe inuicem diuerſa accidentia eiuſdem prædicamenti ſub diuerſis generibus aut ſpeciebus contenta prædicatio fere eſt per accidens. Huiuſmodi ſunt iſtæ. Pater eſt filius. Dominus eſt ſeruus. Durum eſt coloratum. Album eſt dulce. Flauum eſt amarum, Lineatum eſt numeratum. Percutiens eſt intelligens. Veſtitus eſt armatus, & aliæ conſimiles. In ſingulis enim, ſubiectum & prædicatum ſunt eiuſdem prædicamenti, ſed ſub diuerſis ſunt generibus pater & filius, ambo ſub ad aliquid ſunt, ſed pater eſt ad aliquid ſuperpoſitionis, filius ad aliquid ſuppoſitionis. Idē eſt de domino & ſeruo. Durum & coloratum, ambo ſub qualitate ſunt, ſed durum ſub ſecunda ſpecie, coloratum ſub tertia. Ita in cæteris. ¶Signanter adiecta eſt excipiens particula, ferè, quoniam interdum regula inſtantiam patitur. Vt cum dicimus, Corporale eſt ſuperficiatum, ſuperficies eſt lineata, ſecundum eorum ſententiam qui dicunt ſuperficiem eſſe in corporea quantitate vt accidens in ſubiecto, & lineam ſimiliter in ſuperficie. Verum harum rerum plenior cognitio, ex prædicamentis pendet. ¶Tertia regula. Quandocunque verè vna differentia vniuerſalis prædicatur de alia item vniuerſali, aut proprium vniuerſale de alio ſimili, prædicatio eſt per accidens. Exempli gratia. Hæ ſunt per accidens prædicationes, Rationale eſt ſenſibile. Senſibile eſt animatum. Animatum eſt corporeum. In quibus prædicantur differentiæ communes de ſe inuicem. Similiter & hæ. Riſibile eſt flebile. Riſibile eſt capax diſciplinę. Rudibile eſt portatiuum onerum. Mugibile eſt natum lac dare. Riſibile eſt mobile ſecūdum locum. Huius regulæ ratio eſt, quoniam vna natura differentialis nunquam eſt in alia, cum ſit natura differentialis (vt ſuprà declaratum eſt) omnino ſimplex & incompoſita. Idem conſequitur & de natura proprii, quod vnum non ſit in alio, ſed ſimul inſunt eidem naturæ ſpecificę à qua effluunt vt ſuprà dictum eſt.

„ Secunda regula.

„ Tertia regula.

¶Signanter autē dictū eſt in regula. Quando differentia cōmunis prędicatur de differētia ſimili, aut propriū cōmune de ſimili; quoniam (iuxta cōmunem multorū ſententiā) quoties differentia cōmunis prædicatur de ſuo indiuiduo proprio,

est prædicatio ordinata,& secundi prædicabilis. Item & quã do proprium commune prædicatur de suo indiuiduo. Vt cũ sic dicitur. Hoc rationale est rationale, hoc sensibile est sensibile, hoc susceptiuum disciplinæ est susceptiuum disciplinæ. Dicunt enim, omnem differentiam vniuersalem in comparatione ad suum proprium indiuiduum esse speciem specialissimam,& speciem prædicabilem, similiter & de proprio vniuersali dicunt respectu sui indiuidui.

CAP. XXVII.

¶De prædicatione extrinseca.

Prædicatio extrinseca.

Prædicatio extrinseca est quando res principaliter significata per prædicatum, non est in re ipsa per subiectum significata, nec econtrario, nec ambo sunt in vno tertio, dicuntur tamen de seinuicem propter certam aliquam habitudinẽ rerum significatarum adinuicem. Vt hæ sunt extrinsecæ. Color videtur. Sonus auditur. Odor odoratur. Calor aut frigus tangitur Lapis intelligitur. Cœlum consideratur. Manifestum est enim quod visio, auditio odoratio, tactio, intellectio,& cõsideratio non sunt in rebus visis, auditis &c. Sed in ipso homine, qui videt & intelligit. Est autem quædam specialis habitudo coloris ad visum & visionem, soni ad auditionem, odoris ad odorationem, qualitatis tangibilis ad tactionem, rei intellectæ ad intellectionem, nimirum habitudo obiecti ad actum, qui est circa ipsum vel de ipsõ. Atque ob hanc habitudinem sic de seinuicem dicuntur, non ratione mutuæ inexistentiæ. Huiusmodi dicuntur esse omnes prædicationes, in quibus prædicantur termini, qui à Dialecticis appellantur secundæ intentionis, aut impositionis, de terminis primæ impositionis cuiusmodi sunt pene oĩa, quæ definiuntur in scientiis sermocinalibus, Grammatica, Rhetorica, Dialectica. Vt cum dicimus, Ioannes est nomen. Amo est verbum. Amans est participium. Homo currit est propositio. Animal est genus. Homo est species. Petrus est indiuiduum. Homo est secunda substantia, Petrus est prima substantia. ¶Et quia hoc in loco oportune se nobis offert commoda occasio de terminis primę & secundę intensionis siue impositionis tractandi, operæpræcium nobis visum est eorum differentiam hic proferre, idque non nisi ex

sententia Seuerini Boëtij inter commentatores Aristotelis fidelissimi. Cuius hæc est super ea re sententia. Primum omniū rebus ipsis singulis ad arbitrium imponentium fuisse imposita nomina: vt substantiæ, quæ est homo, suum est nomen assignatum, & illi quæ est equus suum item peculiare quo appellaretur vocabulum. Ipsis quoque rerum accidentibus, quę & ipsæ res sunt accidentales, sunt imposita sua nomina vt accidens illud secundum quod dicitur homo quantus, diceretur quantitas: vt qualitas illa, quæ visibilem facit substantiam, appellaretur color, atque ita in cæteris: vt operationes quę substantiis conueniunt, distinctis quoque vocabulis nominarentur, per huiusmodi vocabula, calefacere, frigefacere, agere, pati, percutere, secare, indurare, emollire, item vt habitudo ipsa ex parte rei inter substantiam gignentem & genitam exprimeretur nominibus patris & filij, habitudo imperantis & subditi per nomina domini & serui, atque ita in cæteris omnibus habitudinibus, quæ ex parte rei in ipsis rebus inuenirentur. Hæc proinde omnia dicuntur vocabula primæ intentionis vel impositionis, quoniam hæc prima fuit intentio, & hoc primum fuit studium impositoribus. vt rebus ipsis & substantialibus & accidentalibus singulis singula inderent vocabula.

¶ Postea verò quàm huic primæ intentioni fuisset satisfactū, & prima illa impositio circa res fuisset perfecta: animaduersum est, inter vocabula illa primæ impositionis, ex parte significationis acceptæ per primam illam impositionem, quædam cum seinuicem conuenire, alia differre, non secundum aliquid ex parte rei existens, sed secundum vim & vsum significationis acceptæ. Animaduersum est, quædam vocabulorum illorum supponi & substerni ex suæ significationis iā acceptæ proprietate, alia verò substractis & subiectis apponi, omnia nimirum nomina apta esse ad subiiciendum, nō per se ad prædicandum, contra verò verba esse apta ad prædicandum per sese, non ad subiiciendum. Animaduersum est, quædam vocabula ex impositis esse generalia valde, & multis etiā speciebus diuersis conuenire, alia non nisi vnius speciei indiuiduis. hæc ergo fuit secunda impositorum intentio & studiū subsequens, ipsis quoque vocabulis iam ante pro arbitrio effictis noua indere vocabula. quæ iam non rerum foris existentium, sed ipsorum tantum vocabulorum, ex parte acceptæ si-

gnificationis essent nomina siue vocabula. Vnde ex hac secunda intentione, cōsulto impositores illa vocabula, quę subiici per se nata sunt, non per se prædicari, nomina decreuerūt appellanda: illa autem quæ prædicari de aliis non subiici nata sunt, essent verba. Item vt illa vocabula quæ inuenirētur ex accepta significatione de multis speciebus prædicari, dicerentur genera: quæ autem solum de singularibus vnius speciei, dicerentur species: ipsa autem singularia quæ de nullis subiectis possunt prædicari, dicerentur indiuidua. Ita in cæteris potest declarari. ¶Ecce habes intentionem secundam quæ posterio rē subsequuta est, & quasi è priori enata. Ab illa enim ad hanc profecta est humani animi sagax industria, & præsupponit hæc illam. Hoc scilicet est dici vocabulum primæ intentionis, id est, circa quod ac similia primum versata est imponentium intentio. Hoc est vocabulum primæ impositionis, quod in illa prima rerū impositione est institutum ad suam rem significandā. Secundæ autem intentionis vocabula sunt, circa quæ non primum studium primaque attentio & intentio imponētium fuit, sed posterius ex prima impositione facta, excitata est impositorum intentio ad ipsa quoque posterius certę significationi destinanda. Et hæc sunt impositionis secundæ vocabula, quæ in ista secunda impositione post prima subsequuta, suæ significationi sunt deputata. Hæc est vera & indubitata super prædictis Boetij sententia, quam nos iccirco prolixius declarauimus, quoniam pulchra est consideratio, sed captu satis difficilis, vt fere sunt (iuxta prouerbium) difficilia quæ pulchra. Hæc autem vocabula secundæ impositionis siue intentionis, non significant res ipsas foris existentes, nec substantias, nec eorum realia accidentia, sed tantum habitudines quasdam & comparationes siue relationes intellectus humani, quas proinde relationes rationis appellare solent: quæ non in ipsis sunt rebus, sed tantum in intellectu humano. Quod ita euidenter monstratur. Quod enim vox homo dicatur nomen & non verbum, quod vox homo sit species & non genus, quod rationale differentia & non propriū, manifestum est non esse ex parte alicuius rei vel realis proprietatis, in ipsa voce realiter inexistentis. Nam si nulla omnino circa vocem illam fiat mutatio realis, ex solo arbitrio hominum poterit fieri, vt vox illa homo sit genus & non

ſpecies: contra, animal fiat ſpecies, & non genus, rationale, proprium & non differentia: riſibile, differentia & non proprium. Videlicet voce intacta & inuariata permanente, tantū ex ſuo arbitrio, homines authoritate præcellētes in lingua Latina, decernant vocabula, homo & animal, permutare exnunc ſignificationem: item rationale & riſibile, vt quod hactenus latinus ſignificauit animal, poſt hac ſignificet homo, & econtrario: quod hactenus rationale, poſt hac riſibile: proculdubio ex hac tantum mutatione humani arbitrij ſine vlla ſui mutatione, iam erit homo genus animal ſpecies, rationale ꝓprium, riſibile differentia. Velint quoque homo iam ſignificare, quod hactenus amo ſignificauit & ecōtrario, ſtatim erit vox homo ſine ſui reali mutatione verbum, & coniugabitur per perſonas homo, homas, homare. Amo autem nomen erit, & declinabitur amo amonis amoni. Patet ergo, quòd nullam realem proprietatem vel accidens vllum realiter inexiſtens ipſis rebus ſignificent termini ſecundæ impoſitionis.

¶Ex quo deinde manifeſto conſequio infertur, quod in principio huius capitis diximus, prædicatiões illas in quibus prędicantur termini ſecundæ impoſitionis de terminis primę impoſitionis eſſe extrinſecas. Videlicet in prōptu eſt ratio: quoniam quod per prædicatum ſignificatur, non eſt in illo quod per ſubiectum ſignificatur in ipſo, videlicet vocabulo pro quo eſt in tali prædicatione ſemper ſubiecti acceptio. Terminus enim primæ impoſitionis (vt eſt regula Dialecticorum) qui ſubiicitur reſpectu prædicati, quod eſt terminus ſecundæ impoſitionis, non illic accipitur pro ipſa re, ad quam ſignificandam ex primaria impoſitione eſt impoſitus, ſed pro ipſomet vocabulo, quatenus eſt ſignificatiuum talis rei.

CAP. XXVIII.

¶De differentia quinque prædicabilium ſecundum diuerſos modos prædicandi.

Differentia autem quinque prædicabilium, tametſi ex prædictis ſatis colligitur, placet tamen hic breuiter eam repetere. Sciendum itaque eſt genus & ſpeciem differre ſecundum ſubiicibiliū diuerſitatē, nimirū quod genus prædicetur de ſpecie differentibus, ſpecies verò de ſolis nume

ro differentibus: cæterum, ipse prædicandi modus, quo hęc tã tum de numero differentibus, illud de differentibus specie prædicatur, idem est, nempe in eo quod quid est, in responsione ad interrogatiuum signum quid. In reliquis autem, ex ipso prædicandi modo potissimum accipienda est differentia. Habet enim genus & species alium modum prædicandi, quàm habeat differentia, alium quàm proprium, alium quàm accidens: differentia item alium habet à genere & specie, itéque à proprio & accidente: faciuntque hi modi prædicandi, ordinatas prædicationes diuersi generis. ¶ Genus enim & species quoniam ad interrogationem quid est respondentur de subiicibilibus, prædicationes faciunt, quas (licet confičto, tamen ad rem significandam apto satis vocabulo) vocãt Dialectici quidditatiuas. In illis enim, subiecti quidditas, id est, q̃ł sit exprimitur, vt in superioribus factum est dilucidum.

¶ Differentia verò nõ prędicatur quidditatiua prędicatione, quoniam non ad interrogationem quid est respondetur, neque quid res sit exprimit, sed prędicatur in eo quod quale q̃d est. neque quomodolibet quale, sed essentialiter atque iccirco prædicationem essentialem facit & qualitatiuam, vt rebus secundum necessitatem accommodemus apta vocabula. Potéstque hæc differentiæ de suo subiicibili prædicatio, essentialiter qualitatiua, vel essentialis & qualitatiua nuncupari. Indicat enim de re, qualis essentialiter existat: & essentialem ipsi' qualitatem (vt sic Porphyriano more loquamur) assignat.

¶ Proprium autem, neque quidditatiuam facit prædicationẽ: quoniam non in eo quod quid est prædicatur: neque essentialem: quoniam non essentialiter de subiecto prædicatur, qualitatiuam tamen facit, sed accidentalem, id est, non essentialem, necessariam tamen. Vnde prædicatio proprij de suo subiecto, accidentalis & necessaria recte nuncupabitur, sic accipiendo accidentaliter large, vt valeat, non essentialiter. Indicat enim proprium, qualis sit res necessario, & non essentialiter. ¶ Nouissime autem omnium accidens prædicationem facit contingentem: quoniã videlicet subiecto prædicatum conuenit contingenter, ita vt adesse possit & abesse prędicari & negari. Indicat enim de re qualis sit contingenter. His verò de prædicabilibus ita determinatis & assignatis per singula, finem huic imponamus tractatui, ad omni

potentis Dei gloriam, qui sua prouidissima æternæ sapientiæ dispositione sic res rerúmque naturas aptissimo digessit ordine, vt quicquid de vniuersa rerum natura cogitari possit, id sub quinque vocum determinatione possit comprehendi. Ipsi honor & gloria in sæcula seculorum, Amen.

LIBRI SECVNDI CONSIDERATIONIS DIALECTICAE, QVI de prædicamentis inscribitur.

PRAEFATIO.

INfinitã rerum ab optimo maximóque Deo, ad ostentationem immensæ potentiæ, sapientiæ, atque bonitatis suæ conditarum, varietatem, quoniam sigillatim non potuit humanum ingenium inuestigare atque pertractare, laboriosa sagacitate infinitatem illam particularium, in pauca aliquot vniuersalia coëgit, sub quibus illa omnia, tam multa, tam varia, tam abinuicem distantia, saltem generatim concluderet, quæ distinctè & sigillatim nequisset comprehendere. Hæc sunt decem illa prima genera, substantia, quantitas, qualitas, ad aliquid, agere, pati, vbi, quando, situs, & habitus: ad quorum aliquod necesse est redigi, quicquid in creatis rebus, vel substantiale, vel accidentarium posset reperiri. Propter quod & prima vel generalissima genera appellãtur, eo quod ante ipsa non sint alia priora genera, & ipsis subiiciantur cætera omnia. Dicuntur quoque catigoriç, id est prædicamenta, quod ipsa de aliis omnibus generibus & speciebus atque indiuiduis singula de sibi subiectis prædicentur. De his igitur decem primis generibus vniuersali significatione totam rerum infinitatem complectentibus, in præsenti libro sermo instituitur. In quo Aristotelis philosophorum facile principis ordinem atque determinationem præcipue insequimur, quomódo in præcedenti quinque prædicabilium libro Porphirij potissimum traditionem pro viribus fuimus insequuti.

CAP. I.

¶De triplici acceptione termini prædicamentum.

ET primum quidem de Categoricæ siue prędicaměti vocabulo (ne ignoto nomine quis hęreat) sciědum est, triplici ipsum significatione vsurpari. Interdum enim generaliter pro vocabulo quolibet, quod dicitur siue prædicatur de alio sumitur: vt homo, equus, album, nigrum, currere, iacere dicantur prædicamenta, & in summa quicquid potest de altero prædicari. In quam fere significationem, vocabulo isto vsus est diuus Gregorius, homelia septima dicens, Ioannem Baptistam ad se venientibus respondisse prædicamenta vitę, id est, verba vitę, verba scilicet veritatis & iustitiæ. Atque hoc modo omnia vocabula, quę in ordine quolibet prędicamentali ponuntur, prędicamenta dici possunt. ¶Secundo prædicamentum accipitur pro tota aliqua collectione & coordinatione generũ ac specierũ, sub vno aliquo gñe generalissimo, secundũ suũ ordinem dispositorum. vt tota illa coordinatio generũ & specierum sub genere substantia, quæ in libro prædicabilium posita est, dicitur prędicamentum substantiæ, videlicet à genere supremo (quod caput est totius collectionis, & quasi primum principium) habens appellationem. Hoc modo accipitur prædicamentum, cum dicitur apud dialecticos, vocabulum aliquod in hoc aut illo prædicamento cõstitui, id est, in hac aut illa collectione prædicamentali.

¶Tertio, prędicamentum accipitur specialiter pro ipso quod est summum in aliquo prædicamentali ordine, nempe pro primo tantum & generalissimo genere. Atque in hac significatione sumitur prædicamentum, cum dicitur, Homo est sub prædicamento substantiæ, id est, sub illo prædicamento quod est substantia. Sic dicimus substantiã esse, primũ prædicamentũ, quantitatẽ secundũ prædicamentũ, &c. In proposito igitur cum dicimus, librũ istũ de prędicamentis pertractare, accipiẽdum est prædicamentum vel secundo vel tertio modo. Tractat enim liber iste de primis decem generibus, atque etiam de totis coordinationibus, quarum illa sunt capita.

CAP. II.

¶De ante prædicamentis, & primum de æquiuocis.

Ntequã ad prędicamentorũ determinationẽ ꝓcedat
A Ariſtoteles, quædam pręmittit ad eorũ cognitionẽ, præparamenta ſiue præambula:quæ proinde à recẽtioribus,non improprie effićto vocabulo, appellata ſunt ante prædicamenta, quaſi ante prædicamentorum determinationem tradita,Hęc ſunt definitiones tres,nempe æquiuocorum, vniuocorum, & denominatiuorum, diuiſiones duæ, & duæ item regulæ. Quæ omnia eo ordine quo ab illo ſunt poſita, nobis veniunt declaranda,priuſquã prędicamentorum aggrediamur elucidationem. Definitio igitur æquiuocorũ hæc eſt.

AEquiuoca dicũtur, quorum ſolum nomen eſt commune,& ratio ſubſtantiæ ſecundum nomen diuerſa. Definitio ęquiuocorum.

¶Pro cuius definitionis intellećtu notandum eſt,ęquiuocum dici dupliciter.Interdum enim dicitur ęquiuocum, vocabulũ ipſum quod plura habet ſignificata, vel potius ſignificationes plures quemadmodũ dićtio canis habet plures ſignificationes,quarũ vna ſignificat animal domeſticũ,quod latrãdo domũ ſeruat,altera cœleſte ſydus illud, quod ſe ꝓdẽte ardor immodicus exurit ſegetes,vnde caniculares dies vulgo appellãtur. Quas duas ſignificationes nemo dubitat eſſe diuerſas. Interdum vero ęquiuocũ dicitur ipſum ſignificatum,& ęquiuoca dicuntur ipſa ſignificata diuerſa:quę ſi per idem vocabulũ ſignificantur, mediantibus diuerſis ſignificationibus ſiue cõceptibus. Vt canis domeſtic⁹ latrãs,& cœleſte illud exurẽs ſydus,ęquiuoca ſunt cõparatione ad vocabulũ canis, per quod ambo ſignificantur, mediantibus diuerſis ſignificationibus aut conceptibus.¶Quod ſignanter adiicitur:quoniam non omnia plura ſignificata eiuſdem vocis,dicuntur ęquiuoca in comparatione ad illam vocem, ſed oportet plura illa ſignificata ſecundum diuerſas ſignificationes, aut diuerſos cõcept⁹ ſignificari.Homo nãque & equus diuerſa ſunt ſignificata vnius termini animal,nõ tamẽ ęquiuoca ſunt,ſed vniuoca: quoniam licet plura ſint ſignificata vnius termini animal, ſignificantur tamen per illum mediante vno conceptu, vel ſecundum eandẽ ſignificationẽ.Secundum vnã quippe & eandem ſignificationem, & ſecũdũ conceptũ ſiue cogitatũ vnum

genus animal, significat hominem, equum asinum, & omnes species. ¶ Interdum itaque æquiuocũ dicitur ipsa dictio plures habens significationes, interdum verò ipsum significatum quod per dictionem talem significatur. Ad quarum duarum acceptionum distinctionem, recentiores non incommode effictis vocabulis, prius appellant æquiuocum æquiuocans, id est, æquiuoce plura significans: posterius dicunt æquiuocum æquiuocatum, id est, æquiuoce significatum. ¶ Hoc præmisso, ad elucidandam Aristotelis suprapositam definitionem accedamus. Quæ licet posſit & æquiuocantibus & æquiuocatis citra absurditatem, suo modo applicari, commodius tamen de æquiuocatis intelligitur hoc modo. AEquiuoca æquiuocata, dicuntur alicuius vocabuli plura aliqua significata, quibus solum nomen æquiuocans commune est, per significationem atque etiam per prædicationem, sed ratio substantiæ secundum illud nomen est diuersa, id est, licet idem nomẽ plura significet, & de illis prædicetur, nõ tamẽ secundum eandẽ rationẽ, vel secũdũ eundẽ conceptũ essentialem, vel secundum eandẽ definitionẽ substantialẽ. Exẽpli gratia, canis latràs in domo, & canis æstuans in cœlo, plura sunt significata, quibus vnum nomen canis, in significando, atque etiam in prædicando, cõmune est. Dictio siquidem canis vtrunque significat & de vtroque prædicatur. Verùmtamen solum nomen commune est illis, ita quod non est communis ratio substantiæ, sed diuersa, quia non secundum eandem significationem, canis vtrunque significat, nec mediante eodémque conceptu, sed mediantibus diuersis significationibus, & conceptibus. Ideo plura illa significata, dici debent æquiuoca æquiuocata, cõparatione ad terminum canis, æquiuoce illa plura significantem ¶ Per rationem autem substantiæ, quidem intelligunt conceptum substantialem siue essentialem, alij definitionem essentialem, vel (si desit definitio) descriptionem. Et vtrunque ferè in idem redit. Siquidem adinuicem connexa sunt, diuersus conceptus & diuersa definitio: vt si terminus aliquis plura significet mediantibus diuersis conceptibus, etiam de eisdem dicatur, secundum diuersas rationes, siue definitiones: cõtra vero, si mediante vno conceptu essentiali, etiam mediante vna definitione essentiali. Exempli gratia, animal mediante vno essentiali cõceptu, significat hominem, equum, asinum. &

*** Ratio substantiæ.

idcirco de omnibus illis etiã secundum vnã rationem siue definitionẽ essentialem prędicatur. Homo enim est animal quia corpus animatum sensibile: equus itẽ est animal, quia corpus animatum sensibile: atque ita in reliquis. Contra vero terminus canis, quia secundũ diuersas significationes, aut mediantibus diuersis cõceptibus significat sidus vrens & latrans animal, idcirco non secundum vnã definitionem vel rationẽ de vtroque dicitur. Si enim quæras, quare sidus cęleste illud canis dicatur, non eadem assignabitur ratio, ac si quæratur de latrante animali, sed longe diuersa. Nihil itaque aut perparum refert, siue per rationem substantiæ, in hac definitione æquiuocorum, atque item in illa quæ sequitur vniuocorum intelligatur conceptus siue definitio. ¶Si vero de æquiuocis ęquiuocãtibus cuiquã placeat interpretari suprapositam definitionẽ, ad hunc modũ eã explicabit. AEquiuocãtia dicuntur vocabula aliqua, quorũ nomen est cõmune, id est, quæ secundum nomẽ sunt cõmunia, pluribus suis significatis, sed ratio substantiæ nominis est diuersa, id est, diuersa ratione significant plura illa, aut de pluribus illis dicuntur. Verum prior expositio commodior, minúsque torta videtur.

CAp. III.

¶De æquiuoco à casu & à consilio.

Est autem duplex æquiuocum, nempe ęquiuocum à casu, & æquiuocũ à consilio. ¶AEquiuocum à casu dicitur, quod plura habet significata æque principalia, ita vt non vnũ significet propter similitudinẽ cũ altero, vel relationẽ ad alterum. Sic dictio canis ęquiuocũ est respectu animalis latrantis, & cælestis sideris, Sic dictio Petrus, æquiuoce significat hunc atque illũ. Malus æquiuoce significat arborẽ pomiferã, & malũ nauis. Polypus æquiuoce signat piscem & morbum. ¶AEquiuocũ autem à consilio dicitur, quod plura habet significata, sed vnum principalius, & aliud minus principale, vtpote propter similitudinem vel cõparationẽ aut relationẽ ad significatum principale, vt homo ęquiuoce significat hominem viuũ, quod est ipsius principale significatum, & hominis imaginẽ depictã, aut sculptam, aut fusam, quod est significatum minus principale, vtpote quod non nisi propter similitudinem imaginis cum viuo homine, secundum lineamentorum protractionem & colorum dispositionẽ, per dictionẽ

AEquiuocum.

AEquiuocum à consilio.

*** homo repręsentatur. ¶ Sic deus prima & præcipua significatione, significat id quod naturā habet diuinā, siue quod secundum naturā. Deus est, deinde minus principaliter quod sola ęstimatione Deus putatur, significat: item & eos qui secūdum aliquam participationē similitudinis dij appellantur, vt iudices & præpositi populorum dij appellantur in sacris literis, eò quòd aliqua ex parte Deo vero sint similes, secundum acceptā ab eo potestatem atq; authoritatē. Ita sanū principaliter id quod sanitatē in se habet, significat, nempe ipsum animal quod in se habet sanitatē. Minus aūt principaliter significat id quod sanitatis est effectiuū, quo modo medicinam dicimus sanā, atq; etiā id quod est indicatiuum sanitatis, quomodo vrinā dicimus sanā. ¶ Ratio autē harum appellationū, secundū quam distinctè, priora æquiuoca vocentur à casu, ista posteriora à consilio, hæc est: quoniā id quod plura habet significata æque principalia, quorū non alterū propter similitudinē cum altero, vel relationē ad alterū significat, manifestum est casu & fortuito nactum esse plures illas significationes, nimirū quod casu obtigerit idē vocabulum pluribus accōmodari significationibus. Quod verò plurā habet significata, sed alterū tantum ꝑpter similitudinē cū altero, vel cōparationē ad alterum, manifestū est, id nō casu sic obtigisse, sed ex cōsyderatione, iudicio, & cōsilio hominum, qui cōsyderantes similitudinē huius cum illo, eodē nomine iudicāt appellandā similitudinē, quo ipsum præcipuum cuius est similitudo. Vt videtes statuā Cæsaris similitudinē habere in lineamētis atque habitus apparētia exteriori, cum viuo ipso Cæsare, statuā appellitāt Cæsarē. ¶ Appellatur quoque istud æquiuocū à cōsilio alio nomine analogum quasi secundum relationē aut cōparationem plura significans, Veruntamen nō dicitur dictio aliqua analogum, nisi respectu significati alicuius minus principalis. Vt verbi gratia, homo non dicitur analogum respectu hominis viui, quoniam non ipsum significat per relationem aut cōparationem, sed ꝑ propriam impositionem. analogum autem dicitur respectu hominis picti, quem non ex propria & primaria impositione, sed ex similitudine & comparatione significat. AEquiuocum tamen à consilio dicitur, respectu amborum significatorum alterius principalis, & alterius minus principalis.

CAP. III.

¶Tres ponuntur de æquiuocis regulæ.

De his autem æquiuocis tres solent poni regulæ, quarũ prima & tertia omnibus generaliter cõueniunt, secunda tantum æquiuocis a consilio siue analogis.

¶Prior hæc est.

De æquiuoco prima regula.

Nullum æquiuocum vt æquiuocũ, potest constitui in vllo prædicamento, neque vlla definitione potest definiri, neque diuisione diuidi.

¶Huius dicti ratio est, quia æquiuocum vt æquiuocum nihil vnum significat, sed plura indeterminate. Oportet autem determinate vnum habere significatum, quod debeat in prædicamento constitui, aut definitione aliqua definiri: aut diuisione diuidi. Quod intelligi debet de diuisione proprie dicta. Nam impropria diuisione posset canis diuidi in canem latrantem, & sydus cæleste. Verum hæc potius enumeratio est significationum termini æquiuoci, quàm ipsius diuisio.

¶Signanter dicitur, æquiuocum vt æquiuocum, non posse in vllo prædicamento &c. quoniã æquiuocum secundum vnam significationem consideratum, recte in prædicamento constituitur, & definitur, & diuiditur. Sic enim non vt æquiuocum consideratur, sed vt vniuocum.

Secunda regula.

¶Secunda regula.

Analogum per se positum stat pro suo significato famosiori.

¶Hoc est, pro significato præcipuo & primario accipitur, & pro eo vno verificatur id quod dicitur. Dicitur aũt per se poni analogũ, id est, æquiuocum æquiuocans à consilio, quando non additur ei dictio alia quæ ipsum trahat ad significatum minus principale, aut quæ ipsum indicet pro minus principali accipi, Exempli gratia, dictio Cæsar, cum dico, Cæsar est longus sex pedes. Cæsar agit Romæ, per se ponitur, quoniam non additur ei aliqua particula, distrahens ipsum ad significatum alterum minus principale, sed in suã consistit li-

bertate. Ideo pro suo significato præcipuo sine hæsitatione accipitur. Cum autem dico, Cæsar sculptus, pictus, fusilis, aut fictilis: item Cæsar terreus, vel aureus, vel argenteus, vel huiusmodi aliquid, manifestum est per aliquam illarum adiectionum distrahi terminum à significato præcipuo ad secundarium & minus principale. Facile enim quilibet intelligit, illic non de vero Cæsare, sed de eius imagine fieri sermonem.

¶ Tertia regula.

Tertia regula.

AEquiuoco non debet esse vsus in disciplinis, nisi fuerit distinctum.

¶ Hoc est, nisi prius fuerit indicatum, pro quo significato debeat accipi. Cuius ratio est: quoniam æquiuocum indistinctum (vt recte dici solet) confusionem parit. A disciplinis autem omnis confusio longe arcenda venit, vtpote in quibus omnia conuenit esse quàm ordinatissima, minimeque perturbata. Qui enim confusioni & perturbationi rerũ vocũmque student, hos cõstat, nõ bonæ disciplinæ, sed sophisticæ cauillationis esse studiosos. Hactenus de æquiuocis æquiuocãtibus, & æquiuocatis à casu itẽ & cõsilio. Nunc ad vniuoca pergamus.

CAP. V. ¶ De definitione vniuocorum.

Definitio vniuocorum.

VNiuoca dicuntur, quorũ & nomẽ est commune, & ratio substantiæ secundum nomen est eadem.

¶ Huius definitionis intellectus, magna ex parte haberi potest ex suprapositа & declarata definitione æquiuocorũ. Secundum cõparationem nãque omnia sic dicenda sunt de vniuocis, quẽadmodum illic de æquiuocis diximus. Quomodo enim æquiuoca diximus æquiuocãtia vel æquiuocata, sic vniuoca dicimus vniuocantia vel vniuocata. Vniuocum quippe vniuocans est dictio vniuoce plura significãs, i. quæ mediãte vno essentiali conceptu plura significat, aut secundum vnam orationem siue definitionem essentialem de pluribus prædicari potest. Vt animal genus est vniuocũ respectu omniũ specierum suarũ, quas oẽs mediante vno conceptu essentiali significat, & de quibus omnibus secundũ vnam essentialem ra-

tionem siue definitionem prædicatur. Homo enim est animal, quia corpus animatum sensibile, & eadem ratione est equus, animal, & item asinus, atque ita in reliquis. Vniuocata vero dicuntur ipsa plura, significata, quæ sic per vnum vocabulum mediante vno conceptu essentiali significātur.

¶ Ex his facile est, supradictam Aristotelis definitionem exponere in hunc modum. Vniuoca vniuocata dicuntur plura aliqua significata quorum est vnum commune nomen vniuocans, id est, quæ per vnum aliquod vocabulum vniuocans significantur, & non solum nomen est illis commune, verum etiam ratio substantiæ secundum illud nomen est eadem, id est, mediante eodem conceptu essentiali, per illud nomen significantur, vel secundum eandem rationem siue definitionem essentialem. De eis prædicatur illud nomen. Quid autē sit ratio substantiæ, patet ex dictis circa declarationem definitionis æquiuocorum. ¶ Signanter verò in definitione dicitur, quod ratio substantiæ secundum illud nomen commune, debeat esse eadem: quoniam ad rationem vniuocorum nō sufficit quālibet rationem esse cōmunē, sed oportet rationem substantiæ esse cum nomine communem, id est, oportet vocabulum illis significatis pluribus conuenire secundum eundē conceptum essentialē, vel secundum eandem definitionē essentialem. Homo enim & equus non possunt dici vniuoca à respectu albi: attamen homo & equus habent nomen albi sibi commune, siue per prædicationem dicendo homo est albus, equus est albus, siue per significationem & conceptum, quoniam album generali significatione omnia illa in quibus est albedo significat. Verum non est illis, secundum nomen istud ratio substantiæ eadem. Nam ratio albi non est homini & equo substantialis, sed tantum accidentalis.

Exponitur definitio.

CAP. VI.

¶ De quibusdam ad cognitionem denominatiuorum spectantibus.

PRO intellectu definitionis denominatiuorum quam subsequenter ponit Aristoteles, præmittenda est differentia quam ponunt Dialectici conformiter ad communem vsum & modum loquendi, inter terminos concretiuos siue concreta, & terminos abstractiuos siue abstracta. Terminus cōcretiu' si-

***

Quid sit concretũ. ue cõcretum, Dicitur vocabulũ quod de subiecto aliquo per semetipsum accidentaliter prædicatur. Huiusmodi sunt nomina aut verba, quæ à Grammaticis adiectiua appellantur: vt albus, niger, doctus, sedere, currere, &c. Hæc enim de subiectis per semetipsa prędicantur accidentaliter, dicendo, Petrus est, albus, niger, studet, currit. Dictum est autẽ de prædicatione accidentali, quoniam proprie non dicitur terminus concretiuus ille, qui solum essentialiter de aliquo prædicatur. Vt homo licet prædicetur vere de hoc homine & illo, non proprie tamen concretum dicitur, licet aliquando sic minus proprie dicatur.

Quid sit abstractũ. ¶ Terminus autem abstractiuus siue abstractũ dicitur vocabulum significans aliquam formam accidentalem subiecto alicui inexistentem: per semetipsum tamen non potest de illo subiecto verè prædicari, sed tantum mediante altero termino adiectiuo siue cõcretiuo: vt albedo, nigredo sessio cursus & huiusmodi infinita. Significant enim ista nomina formas accidentarias inexistentes suis subiectis. Attamen non per semetipsa possunt prædicari de subiectis illis quibus insunt res per ea significatæ Non enim vere quis dixerit. Petrum esse albedinem, aut nigredinem, cursum aut sessionem. Sed mediantibus alijs terminis adiectiuis debent ista prædicari, dicendo, Ioannem esse album vel nigrum, sedere, vel currere.

Differentia inter concreta & abstracta. ¶ Inter hæc autem abstracta & concreta est quædam conuenientia, & quædam differentia. Siquidem abstractum & suum concretum in principali significato conueniũt sed in minus principali differunt. Abstractum enim ipsam formam accidentariam nudè repræsentat, concretum verò formam quidem illam principaliter significat, non tamen nudè ipsam, sed cum ipsa simul subiectum cui inest, quoniam ipsam formam tanquã inexistentem subiecto significat. Exempli gratia, terminus albedo, nihil nisi puram formam accidentariam in suo conceptu repræsentat, album verò, principaliter quidem significat illam formã accidentariã, sed circa subiectum eã determinat quod non facit terminus albedo, id est, significat formã illam tanquam subiecto inexistentem, sicque minus principaliter & secundario ipsum subiectũ significat.

¶ Atque hinc procedit, quod terminus abstractiuus per semetipsum vere non possit dici de subiecto, cui tamen res per ipsum significata vere & realiter inexistit. Nimirum quia tan

tum formam significat,non etiam subiectum . Nullus autem terminus potest verè prædicari de eo quod in suo conceptu non significat .Terminus autem concretiuus,quia in suo conceptu subiectum significat , tanquam id quod in se formam accidentalem habet ,ob hoc recte quoque per semetipsum.& vere potest prædicari de subiecto. ¶ Atque ex his facile est intelligere rationem huius appellationis, quare videlicet concreta,& abstracta appellentur.Nimirum abstracta dicuntur eo quod significent formam nudam & quasi abstractam à subiecto,ita vt ipsum non simul cum forma significant. Concretum verò dicitur,eo quod subiectum concernat, simulque subiectum cum forma repræsentet , & in suo conceptu velut coniungat atque commisceat,nempe vno conceptu suo significans & formã ,vt inhærentem,& subiectum,vt in se eam cõtinens.Hac etiam ratione videntur à Grammaticis nominata esse adiectiua,verba vel nomina,quod videlicet signficẽt formam accidentariam tanquam adiacentem rei , siue quatenus rei inexistit.¶ Hæc autem que diximus sic appellari concreta vel adiectiua vocabula.Aristoteles in præsente definitione vocat paronyma,id est,denominatiua,eadem vtique ratione nimirum,quod secundum huiusmodi vocabula debeat fieri denominatio subiectorum, & quod ipsa denominationem suam,qua subiectum denominant,habent à nomine abstracto,id est,à re per ipsum significata.Forma enim accidentalis in subiecto existens,ipsum semper aliquale denominat, dans ei esse quoddam accidentarium:quæ quidem denominatio cum non possit apte vereque fieri per nomen abstractum,necesse est,eam fieri per concretum siue denominatiuum. Vt iustitia in Petro existens,ipsum denominat appellarique facit non per abstractum nomen iustitiam , sed nomine concreto iustum.Petrum namque habẽtem in se iustitiam,non denominamus iustitiam,sed iustum:Ita cum in quo est actio vel passio,cursus vel sessio,denominamus ab huiusmodi formis accidentariis agentem,patientem,currentem, sedentem , non actionem passionem &c.

Concreta & abstracta quare sic appellentur.

¶ Vnde pro dictorum clariori notitia , ac post explicandæ definitionis faciliori intelligentia , tria hic adinuicem pertinentia,& velut cohærentia,sed abinuicẽ distincta assignam⁹, nempe , Denominans , denominatiuum , & denominatum,

Denominans appellatur ipsa forma accidentaria, quæ subiectum denominat aliquale, vt albedo, cursus, & huiusmodi.

Quid sit denominans denominatiuũ & denominatum.

¶Denominatiuũ, dicitur ipsum vocabulum quo mediante fit denominatio, vt iam dictum atque declaratum est. ¶Denominatum verò dicit ipsum subiectum, quod à forma denominante secundum vocabulum denominatiuum denominatur aut appellatur tale vel tale. Exempli gratia, Humilitas est denominans, humilis est denominatiuum, homo est denominatum, quia ab humilitate homo denominatur humilis. ¶Denominans vero & denominatum possunt indifferenter dici res vel termini. Ipsa namque forma accidentaria inexistens subiecto realiter, proprie dicitur denominans, vel minus proprie ipse terminus qui formam illam nudam significat terminus videlicet abstractiuus. Ita subiectum illud in quo realiter est forma, proprie dicitur denominatum, vel minus proprie terminus ipse subiectum significans. ¶Denominatiuum vero non potest dici nisi ipse terminus, quo mediante fit denominatio, & per quem simul denominãs forma cum subiecto denominato significatur. His præmissis, ad explicandam Aristotelis definitionem accedamus quæ talis est.

CAP. VII.

¶Explanatio definitionis denominatiuorum.

Definitio denominatiuorũ.

Denominatiua dicũtur, quæcunque ab aliquo solo differẽtia, casu, secũdum nomen habent appellationẽ.

¶Quam definitionem ita intellige. Denominatiua sunt vocabula, quæ ab aliquo denominante siue abstractiuo vocabulo, aut ab aliquibus abstractis, differunt solo casu, idest, sola finali terminatione, vel transfiguratione, ita vt in principio vocis sint conuenientia: & deinde secundum illud nomen habent appellationem, id est, accidentalem habẽt prædicationem, secundum rem per non enillud abstractum significatã. Hæc enim accidentalis prædicatio, in proposito appellatur denominatio. Exempli gratia, humilis, superbus, vocabula hæc sunt denominatiua. Nam à suis abstractis siue denominantibus (quæ sunt humilitas & superbia) differunt sola

transfiguratione siue terminatione finali, quæ in proposito casus appellatur. In principio nanque conueniunt, neque nisi in finali terminatione est differentia. Deinde appellationem habent secundum illa abstracta, id est, accidentalem prædicationem, secundum res per nomina abstracta significatas, quoniã humilis & superbus accidentaliter prædicantur de subiectis, ratione humilitatis & superbiæ, dicendo, Iste est humilis, ille superbus. ¶Circa quàm definitionem aduerte, triplicia distingui solere denominatiua, nempe voce tantum, significatione tantum, voce significatione simul: in proposito tamen sola definiuntur denominatiua voce, & significatione. ¶Denominatiuũ voce tantum dicitur, quòd cum aliquo abstracto habet quidem secundum vocem cõuenientiam in principio, & differentiam in terminatione finali, sed non conuenit cum eo in significatione, nec habet secundum rem per ipsum significatam denominationem, siue accidentalem prædicationem. Vt pugillator est denominatiuum voce tantum, respectu pugillatoriæ, accipiendo eam vt significet habitum artis pugillandi: pugillatorem vero, vt significet naturalem potentiam ad pugillandum. Sic enim licet in principio conueniant, & differant in fine, in significatione tamen non conueniunt, neque habet concretum appellationem secundum rem per abstractum illud significatam. Non enim dicitur quis pugillator secundum illam significationem ab habitu artis, sed à naturali potentia. Ita somnolentus respectu somni est denominatiuum voce tantum, quia non dicitur quis somnolentus à somno, sed à somnolentia. Sic cursor respectu cursus, est denominatiuum voce tantum: quoniam non dicitur quis cursor à cursu, sed ab habitu & arte quæ cursoria dicitur. Ita quoque in aliis dicendum. ¶Denominatiuum autem significatione tantum dicitur, quod cum aliquo abstracto conuenit in significatione, secundum rem per ipsum significatam habet denominatam prædicationem: attamen ab eo non differt sola finali terminatione, verumetiam in principio. Vt dormiens est denominatiuum somni secundum significationem: quoniam à somno animal denominatur dormiens. Sic probus aut sapiens, aut studiosus, est denominatiuum virtutis. Eũ enim qui virtutem habet, dicimus probum, aut sapientem, aut studiosum, virtuosum autem non dicimus, quoniam vox illa

» Denominatiuum voce tantum

» Denominatiuũ significatione tantum.

latinis auribus est incognita. Maxime autem in Græco idiomate nomini areti quod virtutem significat, nullum propriũ concretum inuenitur, sed assignatur illi propter defectũ spõdęos, id est, studiosus. ¶ Denominatiuum autem voce & significatione simul dicitur quod cum aliquo abstracto conuenit in principio, & differt in fine, & insuper secundum rem per illud idem nomen significatam habet denominationem, siue vt denominet aliud ipsum videlicet in quo fuerit res per abstractum significata, vt album respectu albedinis, somnolentus respectu somnolẽtiæ. Atque hæc sola denominatiua in definitione Aristotelis intelliguntur definiri. Denominatiua q̃ppe voce tantum excluduntur a definitione, per secundam eius particulam, eo quod non habeant appellationem secundum illud nomen. Denominatiua autem significatione tantum, abiiciuntur per partem priorem: videlicet quia non differunt solo casu ab abstracto. Non enim solo casu, id est, sola finali terminatione differunt, quæ etiam differunt in principio.

Denominatiuum voce & significatione.

CAP. X.

¶ De prædicatione æquiuoca, vniuoca, & denominatiua.

Prędicatio ęquiuoca.

EX prædictis triplex sumitur prędicatio, nempe æquiuoca, vniuoca, & denominatiua. Prędicatio æquiuoca est, in qua æquiuocũ æquiuoce sumptũ, prædicatur de aliquo significatorũ suorũ. Quę prędicatio à disciplinis reiiciatur, tanquã incõmoda ad dicendũ vel discẽdũ propter confusionem indistincti vocabuli. ¶ Prædicatio vniuoca dicitur, in qua prædicatur vniuocum de aliquo suo significato, id est, vniuocans de vniuocato. Vt homo est animal, equus est animal, iustitia est virtus, superbia est vicium. Et vniuersaliter, omnis prædicatio generis de aliqua specierum, est vniuoca: itẽ speciei de indiuiduis. Adiiciunt quoque prædicationem essentialis differentiæ de specie constituta, & eius indiuiduis.

Prædicatio vniuoca.

¶ Prædicatio autem denominatiua dicitur, in qua denominatiuum prædicatur de subiecto siue denominato. Vt Petrus est iustus, fortis, bonus, humilis &c. Et vniuersaliter omnis prædicatio accidentalis de suo subiecto, dicitur denominatiua.

Prædicatio denominatiua.

Adiiciunt quoque hi prædicationem proprij de suo subiecto Vt homo est risibilis. Habet enim etiam proprium, secundum rem per abstractum significatam denominationẽ, id est, accidentalem prædicationem, si accidentalis prædicatio sumatur largius. Hactenus ante prædicamentales Aristotelis definitiones tractauimus, nunc ad diuisiones transeamus.

CAP. IX.

¶Prima diuisio antepredicamentalis. Prima diuisio.

Eorum quæ dicuntur, alia secundũ complexionem dicuntur, alia verò sine complexione.

¶Cuius diuisionis sententia est, terminorum quosdã esse conplexos siue compositos ex pluribus, quosdam esse simplices, incõplexos, atque incompositos. Termin⁹ incõplexus dicitur, qui ex pluribus dictionibus significatiuis non componitur, vt iustus, superbus, homo, equus, currere, sedere &c. Termin⁹ aũt cõplexus dicitur qui ex pluribus dictionib⁹ significatiuis adinuicem recte vnitis cõponitur. Vt homo albus, Petrus & Ioãnes, Petrus est probus, Ioannes est doctus &c. ¶Signanter dicitur, ex pluribus dictionibus significatiuis, quoniam terminum cõplexum nõ facit cõpositio syllabarum aut literarum, neque etiam dictionum plurium non significantium, sed tãtũ compositio plurium significatiuarum dictionum. Imo neque hoc sufficit ad terminum complexum, quod componatur ex partibus, quæ extra compositionem per se sumptæ, sunt significatiuæ sed oportet in illa complexione eas habere significationem. Quòd dicimus propter nomina quæ appellãtur figuræ compositæ, quemadmodum corpusanimatum, vt pro genere accipitur, respub. aliaque huiusmodi. Hæc enim proprie non dicuntur cum complexione, sed sine cõplexione: quoniã licet ex partibus cõponantur per se & separatim, significatiuis, illic tamen in cõpositione illa non significãt. In nominibus enim cõpositæ figurę partes nihil significant, sed ex cõpositione partium resultat vna totius nominis significatio. Alioqui si partes accipiãtur vt significantes nõ erit cõpositũ nomen, sed oratio appellari debebit. Oportet ergo terminum complexum ex partibus in ipsa complexione significantibus cõponi.

Terminus cõplexus.

¶Signanter quoque dictum est, ex partibus recte adinuicem vnitis, quoniam terminum complexum non facit multarum dictionum etiam significantium, sine ordine coaceruatio, nisi adinuicem recte fuerint ordinatæ atque counitæ. Nam si dixero sine coniunctione, homo, equus, bos Grammaticus, logicus, musicus, cōplexum nullum terminum habebo, sed multos incomplexos terminos: quoniam non est ibi debita partium vnio. Non enim secundum aliquam Grammaticam construtionem siue compositionem vniuntur. Cum verò adinuicem plures dictiones secundum aliquam grammaticam cō structionem bene vniuntur, inde terminus complexus efficitur. Vtpote cum per coniunctionem adinuicem vniuntur, dicendo, homo & equus, Petrus vel Paulus, vel siue coniunctione ex vi alterius regiminis, vtpote adiectiui & substantiui, dicendo homo iustus. Vel demonstratiui & rei demonstratæ dicendo, iste homo, vel possidentis & rei possessæ. Dicendo domus petri, vel secundum appositionem cōiungendo in eodem casu adinuicem pertinentia, vt animal homo. Virgo Maria, atque ita in cæteris, quæ apud Grammaticos tractantur exactius. Quemadmodum enim non facit ædificium vnū multorum lignorum & lapidum aceruus nisi fuerint partes adinuicem debito ordine compositæ: ita non facit complexum terminum multarum dictionum congeries nisi debito ordine adinuicem fuerint counitæ.

CAP. X.

¶De triplici complexo & triplici incomplexo.

Solent autem ad pleniorem huius diuisionis notitiā triplex distinguere complexum, & triplex item incomplexum: nempe complexum voce tantum, complexum significatione tantum, complexum voce & significatione simul: atque item incomplexum voce tantum, significatione tantum, voce simul & significatione.

Cōplexū voce tantum ¶Complexum voce tantum dicitur, quod secundum apparentiam vocabuli ex pluribus componitur dictionibus significatiuis, quæ tamen secundum veritatem in illa compositione significatiuæ non sunt, sed vnam simplicem significationem totum habet huiusmodi sunt nomina & verba si-

guræ compositæ, de quibus iam supradiximus. ¶ Complexũ significatione tantum dicitur, quod secundum vocẽ nõ habet partes significatiuas ex quibus componatur, in mente tamen plures habet conceptus adinuicem coniunctos, & significationem habet cõpositam. Vt cum dico, curro, subintellecto pronomine, secundũ vocẽ quidẽ. Hoc incõplexum est, in mente tamen respondet conceptus pronominis & verbi, ego curro. Ita putant nõnulli de verbis impersonalibus passiuis, legitur, docetur, curritur. Videntur enim significatione esse complexa, quoniam legitur tantumdem valet, ac si dicas, lectio fit curritur, fit cursus, docetur, fit doctrinatio. Similiter sentiũt, de illis Verbis quæ vocantur exemptæ actionis pluit, ningit, tonat, grandinat, &c. ¶ Complexum autem voce & significatione, est quod & in voce & in mente plures habet dictiones significatiuas adinuicem compositas, vt homo iustus, vir bonus, Deus viuit. Et de hoc principaliter fit sermo.

Cõplexum significatione tũn.

Cõplexũ voce, & significatione

¶ Per contrarium verò facilè est definire incomplexum voce tantum, significatione tantum, voce & significatione simul. Incõplexũ enim voce tantũ est, quod secundum vocẽ nõ componitur ex partibus significatiuis, attamen in mente est cõpositio, & conceptus respondet compositus. Incomplexũ aũt significatione tantum est, quod secundum vocem est compositum ex pluribus dictionibus, sed in mente non est compositio, tantúmque simplex conceptus toti vocabulo, respondet in animo. Estque omne complexum voce tantum, incomplexũ significatione tantum, quemadmodum omne cõplexũ significatione tantum, est incõplexum voce tantum & econtrario. Incomplexo autẽ voce & significatione simul omnino ex aduerso opponitur complexum voce & significatione simul. Ipsum est quod neque secundũ vocem ex pluribus dictionib' cõponitur significatiuis, neque etiã secundum rem & significationem. Et hoc propriissime incõplexum dicitur. Nihilominus etiã proprie incõplexũ dicitur, quod est incomplexum significatione tantum, & incomplexum voce. In proposito nãque complexionem maxime reputamus secundum significationem, ita vt vbi significatio inueniatur cõposita: proprie dicamus cõplexionẽ: incõplexionem verò, vbi fuerit significatio simplex & conceptus incompositus. ¶ Conducit autem hæc diuisio ad distinguendum incomplexa ab incomplexis

Triplex incõplexũ.

propter ordinem prędicamentorum: quoniam (vt maxima habet dialectica) nullũ complexum in prædicamento aliquo locum habet, intelligendo de complexione secundum significationẽ. Nam secundum vocem complexio nihil impedit.

CAP. XI.

Secunda diuisio antepraedicamentalis.

Secunda diuisio.

EOrum quæ sunt, alia de subiecto quodam dicũtur, in subiecto vero nullo sunt, alia in subiecto quidem sunt, de subiecto vero nullo dicuntur: alia de subiecto, quodam dicuntur: & sunt in subiecto, alia vero neq; in subiecto sunt, neque de subiecto dicuntur.

Pro cuius diuisionis intellectu explicandum est, quid in proposito sit, esse in subiecto & dici de subiecto. Possumus autem ista, vel rebus applicare, vel vocibus, sicut & alibi admonuimus, quæ rebus conueniunt, ea & vocabulis suo modo aptari: atque econtrario, quæ de vocibus dicuntur, suo modo rebus applicari.

Dici de subiecto & esse in subiecto quid

Loquendo de vocibus, dici de subiecto est prædicari essentialiter de aliquo: esse autem in subiecto, est prædicari de aliquo accidentaliter. Vt animal dicitur de homine, tanquam de essentialiter subiecto, & album dicitur de homine accidentaliter, tanquã de subiecto accidẽtali.

De rebus autem loquendo dici de subiecto est essentialiter esse in aliquo, vel mediante vocabulo de aliquo essentialiter prædicari, Esse verò in subiecto, est accidentaliter esse in aliquo, tanquam in subiecto accidentali, vel mediante vocabulo accidentaliter de aliquo prædicari. Sic natura generica animalis dicitur de homine, & ipsa albedo est in homine.

Ex quo patet, aliter accipi subiectum, cum dicitur prædicari de subiecto: aliter cum dicitur esse in subiecto. Illic enim subiectum intelligitur essentiale, quod videlicet in se

aliquid essentialiter continet, tanquam sui partem essentialem, si de rebus loquamur. Vel vocabulum quod essentiali prædicatione alicui prædicabili subiicitur vt est species respectu generis, indiuiduum respectu suæ speciei, & constituta species respectu constituentis differentię. De quibus in precedenti prędicabilium libro plenius est determinatū, Cum autē dicitur esse in subiecto, intelligitur subiectum accidentale, cui videlicet aliquid inheret accidentaliter: si de rebus loquamur, vel vocabulū quod subiicitur alicui prædicato in prędicatione accidētaria hoc præmisso ita est intelligenda diuisio.

¶ Eorum quæ sunt, id est, inter omnia quæ subsistunt in rerum natura, hæc est quadruplex differentia, vt aliqua dicantur de subiecto aliquo essentialiter, de nullo autem accidentaliter. Alia sint in subiecto aliquo accidentaliter, & accidentaliter prædicentur de eo, essentialiter tamen de nullo subiecto possint prædicari. Alia & prædicentur de aliquo essentialiter, & de aliquo alio (nunquā autem de eodem) accidentaliter. Vltima neque essentialiter de aliquo prædicentur, neque item accidentaliter de aliquo. Hęc autem diuisio quadrimembris, omnia complectitur, quæ inueniuntur in rerum natura subsistentia. Omne enim quod est creatum, vel est substantia, vel accidens: & rursum, omnis substātia vel vniuersalis & communis est, vel particularis. Sic itē accidens vel est vniuersale vel singulare: ex quorum adinuicem compositione, ista consurgit quadrimembris diuisio. ¶ Sub primo namque mēbro comprehenduntur omnes substantiæ vniuersales, omnes videlicet naturæ genericæ & specificæ prædicamenti substantiæ: quæ omnes dicuntur de subiectis, quoniam essentialiter insunt speciebus & indiuiduis sibi subiectis, sed nulla illarum potest esse in subiecto, quoniam nulla substantialis natura generica vel specifica, potest alicui subiecto inesse accidentaliter, aut de aliquo accidentaliter prædicari. Nihil enim potest dici accidentaliter homo, vel animal, vel substantia. Sub hoc membro comprehendi etiam videntur, naturæ differentiales, quæ species constituunt. Nam & ipse essentialiter insunt speciebus, quas componunt, & nulli insunt mere accidentaliter, secundum eum modum, quem paulopost dicemus in definitione Aristotelis, qua definit ipse quid sit esse in subiecto. Nihil enim potest assignari quid sit

Exponitur diuisio.

Primum membrū.

Secundum membrũ. accidentaliter rationale, aut ſenſibile: ſed quicquid tale eſt, eſſentialiter tale eſt. ¶ Sub ſecundo membro cõprehenduntur, accidentia ſingularia, vt hæc albedo, iſta humilitas atque ita in cæteris. Hæc enim in ſubiecto aliquo ſunt accidentaliter, & de eo prædicantur accidentaliter median tibus ſuis denominatiuis. De nullo autem eſſentialiter valent prædicari, neque eſſentialiter vlli ineſſe.

Tertium mẽbrum. ¶ Sub tertio membro continentur omnia accidentia vniuerſalia, vt albedo in generali, virtus, ſciẽtia, & ſimilia. Hæc enim communia accidentia, & ſubiecta habent in quibus accidentaliter inhærent, & inſuper ſingularia accidentia habent, quibus inſunt eſſentialiter, ſicut natura ſpecifica accidentalis eſt in omnibus ſuis indiuiduis, id eſt, ſingularibus accidentibus illius naturæ. Vel etiam accidẽtia vniuerſalia inferiora habent quibus inſunt, vt natura generica accidentalis eſt in naturis ſpecificis ſibi ſubiectis, vt natura coloris eſt in natura albedinis, & natura albedinis, in hac atque illa albedine, & in ſingulis indiuiduis. Sub hoc membro propria communia ſimul comprehendi ſolent, vt riſibile, flebile, ſicut propria particularia ad membrum ſecundum reducuntur. Sunt enim propria accidentibus ſimilia, vt differentiæ generi & ſpeciei.

Quartum mẽbrum. ¶ Quartum verò membrum habet ſubſtantias particulares, ſiue indiuidua prædicamenti ſubſtantiæ. Quæ neque de ſubiecto aliquo dici poſſunt eſſentialiter, cum nihil habeant ſe inferius de quo poſſent prædicari. Neque in vllo ſubiecto poſſunt ineſſe accidentaliter, cum æque repugnet ſubſtantiæ, eſſe in aliquo accidentaliter, atque accidenti repugnat, ex ſua natura per ſe ſubſiſtere. Ad hunc autem modum enarrata diuiſione ac rebus applicata facile eſt eandem & vocibus eo modo accommodare.

Figura ad oculum demonſtrans ſingulorum membrorum prædictæ diuiſionis conuenientiam aut differentiam.

Subſtantia vniuerſalis.
Dicitur de ſubiect. & nõ eſt in ſubiec.

Partim cõueniunt quia vtrumq; de ſubiecto dicitur.

Accidens vniuerſale.
Dicitur de ſubiec. & eſt in ſubiecto.

Maximè quia in nullo

Maximè pu in nullo

Partim conueniunt quia neutrum eſt in ſubiecto.

Eorum quæ ſunt.

Partim conueniunt, quia vtrumq; eſt in ſubiecto

gnant, quia conueniunt.

Pugnant, conueniunt.

Subſtantia ſingularis.
Neque dicitur de ſubiect. neq; eſt in ſubiecto.

Partim cõueniunt quia neutrum de ſubiecto dicitur.

Accidens ſingulare.
Eſt in ſubiecto, & non dicitur de ſubiecto.

FIGVRA BOETII.

Aſyſtaton.

Subſtantia | Accidens

De ſubiecto dicitur, & in ſubiecto nullo eſt.

Neq; dicitur neque eſt in

De ſubiecto & eſt in

In ſubiecto aliquo eſt, & de ſubiecto nullo dicitur

Eorum quæ ſunt.

dicitur, ſubiecto.

de ſubiecto, ſubiecto

Vniuerſale. | Aſyſtaton | Particulare.

¶Inter ſubſtantiam & accidens:itē vniuerſale & particulare, ponit aſyſtaton,quoniam ſimul nequeunt conſiſtere aut conuenire.Inter ſubſtantiam autem & vniuerſale non ponit aſyſtaton:quoniam ſimul conſtant,item in aliis.

CAp. XII.

¶Definitio esse in subiecto posita ab Aristotele.

Quid autem sit esse in subiecto. & quæ sit natura eorum quæ sunt in subiecto, plenius definit Aristoteles, in hunc modum.

Esse in subiecto definitio.

In subiecto esse dico, quod cum in aliquo sit, non sicut quædam pars, impossibile est sine eo esse in quo est.

¶Cuius definitionis hic est sensus, Illud est in subiecto, quod existens in aliquo non per modum partis, neque integralis, neque essentialis, sic ipsi tamen inhæret & sic in illo sustentatur cui inest, vt separatim extra ipsum subiectum non possit subsistere, sed quàm diu est, in subiecto debet sustentari. ¶Quæ definitio pulchre explicat naturam accidentis, ipsúmque ab essentialibus distinguit. Modum enim describit quo accidens suo inhæret subiecto, longe differentem à modo, quo essentialis natura inest illi, cuius est. Natura enim essentialis. i. generica & specifica, atque etiā differētialis, inest rei in qua est, sicut pars ipsius essentialis, nimirum ipsam cōponens & constituens essentialiter, quemadmodum in priori libro ostendimus naturam genericam esse in speciebus subiectis, specificam in indiuiduis, & differentialem in specie cōstituta ac subiectis indiuiduis. Accidens verò, dicit Aristoteles, esse in subiecto, non sicut partem aliquam.

¶Quod tamen ita supplendo exponunt, vt id quod in subiecto est secundum propositum loquendi morem, debeat esse in aliquo, non sicut pars ipsius subiecti, neque etiam alterius vnius quod simul cum ipso cōstitueret atque componeret, ita vt id quod dicitur in aliquo vt in subiecto esse, non solum nō possit ipsum constituere: sed neque cum ipso aliquid vere & substantialiter vnum possit constituere. Quemadmodū iustitia existens in anima, nec est animæ pars, nec cum anima aliquid vnum componit. Similiter nec color cum corpore, vt cui subiecto inest. Ex accidente quippe & subiecto nihil proprie vnum constat, sed aggregatione tantum sunt vnum. * * *

¶Hoc autem ita supplendo exponitur, propter formas

substantiales, quæ non dicuntur esse in materia tanquam in subiecto, cum non sint formæ accidentales, sed omnino substantiales. Attamen definitio tota iam posita illis conueniret, si non supplementum illud adiiceretur. Sunt quippe formæ substantiales in materia non sicut eius quędam partes, est quoque impossibile eas esse sine materia vel extra eam, loquendo de omnibus formis substantialibus, sola anima rationali excepta. Verum per adiectionē supplementi illius apertè excluduntur, quoniam sunt formæ in materia, tanquam partes eius, quod simul cum ipsa componunt atque constituunt. Siquidem forma cum materia rem naturalem componit, quod vere & propriissimè quid vnum est. Vt verbi gratia, anima rationalis cum corpore humano constituunt hominem, anima equi cum materia constituunt equum, anima vegetatiua arboris cum materia, in qua est, componit arborem: atque ita in reliquis, iuxta quod plenius tractauimus, in libris de consideratione rerum naturalium. li. I. qui inscribitur de materia & forma. Quãuis itaque forma substantialis non sit in materia, tanquã pars eius, non tamen est in ea, vt in suo subiecto, eo quod sit pars compositi, quod simul cum ipsa componit, id est, quia simul cum ipsa aliquid vere vnum constituit. ¶ Similiter dicunt & de differentiali natura respectu naturæ genericæ quam diuidit, & contrahit ad certam speciem componēdam, iuxta modum in priori libro determinatum, in capite de differentia, Sic enim videtur se habere natura differentialis ad genericam naturã, quam contrahit in constituendo certam speciē cum ea, quemadmodum se habet forma substantialis respectu materiæ in cõponendo cum ipsa vnũ aliquod suppositũ indiuiduale. Vnde sicut non admittitur forma esse in materia, vt in subiecto: ita neque videtur cõcedendum, differentiam esse in genere vt in subiecto. Posset tamen ei definitio dicta recte applicari, nisi adderetur supplementum illud. Est enim natura differentialis in generica, quam diuidit & contrahit, non sicut pars aliqua ipsius: cum manifestum sit, genus non cõponi ex differentiis suis diuisiuis, sed tantum constitutiuis. Per prædictum autem supplementum fit, vt ei definitio non possit applicari: quoniam licet ipsa sit in generica natura non vt pars aliqua ipsius, est tamen in ea vt pars eius quod simul cum ipsa componit, nempe speciei quam simul cũ

ipsa constituit, facitque cum ea quid vere vnum, nempe specificam naturam. Sic enim in libro præcedenti declarauimus, naturam genericam, adueniente natura differentiali, pariter constituere specificam naturam. ¶ Quod autem pro secunda definitionis parte subiungit Aristoteles, dicens, Impossibile est ipsum esse sine eo in quo est, partis facit ad declarandam naturam eius quod est in subiecto, quemadmodum Porphyrius in libro prædicabilium definiendo accidens, dixit se super ipsum in subiecto subsistere, id est non posse separatim extra subiectum esse: sed debere quandiu est, suo subiecto inhęrere. Cui astipulatur, quod ait in Physicis Aristoteles, Accidentis esse, est inesse: quoniam videlicet sicut de natura substantię est per se subsistere, vt non possit alteri inhærere: ita est de natura accidentis, in subiecto aliquo hærere, atque ab illo portari & substentari. Loquimur in his naturalibus, secundum naturalem tantum potentiam, secundum quam philosophorum dicta (quæ rationi innituntur non fidei) semper sunt exponenda. Fide enim edocti scimus, authori naturæ Deo non est impossibile omne verbum, vt possit ipse accidens quod in subiecto est & de subiecto hoc transfundere idem numero in aliud, & prorsus extra omne subiectum constituere: quemadmodum de speciebus in Sacramento altaris apparentibus, credunt, omnes qui piè & recte credunt, iuxta normam orthodoxę fidei. ¶ Partim quoque addita est particula illa, propter excludenda ea quæ secundum alios modos essendi in, ab eo de quo nos loquimur diuersos, sunt in aliquo. Quemadmodum videlicet vinum in vase est, tanquam locatum in loco, & annulus est in manu, tanquam circundans & ornans eum, item res temporales sunt in tempore quo mensurantur. Hæc autem non sic sunt in illis, vt in subiectis. Neque tamen per priorem particulam definitionis excluduntur, quoniam locatum est in loco non vt pars quædam eius, similiter annulus in digito, & res temporalis in tempore. Per posteriorem ergo hanc particulam excluduntur, quoniam possibile est illa esse sine iis in quibus ita sunt. Potest enim vinum esse sine vase, & annulus sine digito, & res potest esse elapso hoc tempore in quo nunc est, & quo nunc mensuratur. ¶ Pro cuius rei pleniori intellectu, operæpretium fuerit hic paucis annotare octo modos essendi in aliquo, quos in physicis suis Aristoteles — Octo modi essendi in aliquo

enumerat, Primo enim dicitur aliquid esse in alio, vt pars integralis in toto integrali, vt manus hominis in homine. Secundo, totum est in omnibus suis partibus, id est, in eis & ex eis consistit, quia ex ipsis est compositum, Tertio, species dicitur esse in genere, id est, sub genere: quoniam genus sua cōmunitate ambit, & intra se complectitur omnes suas species. Quarto genus est in suis speciebus, tanquam pars earum essentialis Quinto, forma substantialis est in materia quam informat, & accidens in subiecto suo. Inter quæ tamen est hæc distinctio (vt supra latius declaratum est) quod forma facit cū materia quid vnum, non autem accidens cum subiecto. Sexto, dicitur effectus esse in causa, secundum virtutem & efficaciam, vt in sole dicitur esse calor. Septimo, dicitur esse rex in regno, secundum authoritatem, scilicet potestatem, & imperium. Octauo modo dicitur locatum esse in loco, vel contentum in continente. Hæc ita paucis dicta sufficiant, pro intellectu antepraedicamentalium diuisionum: quarum quæ sit vtilitas, in subsequentibus fit manifestum.

CAP. XIII.

De prima regula antepraedicamentali.

Post tres definitiones & duas diuisiones, duas adhuc regulas antepraedicamentorum tractatum præmittit, quarum prior hæc est.

Prima regula. Quando alterum de altero prædicatur vt de subiecto, quæcunque de eo quod prædicatur dicuntur, omnia etiam de subiecto dicuntur.

Huius regulæ sensus est. Quando alterum de altero prędicatur essentialiter, quicquid de illo prius prædicatur essentialiter vt de subiecto potest prædicari, omne illud necessario debet etiam de primo subiecto prædicari. Vt, verbi gratia, animal de homine prędicatur essentialiter, dicendo, homo est animal. De animali vero prædicatur essentialiter corpus animatum, dicendo, animal est corpus animatum. Propter hoc & corpus animatum de homine primo subiecto, debet vero

atque essentialiter prædicari,dicendo,homo est corpus animatum.¶Signanter dictum est, quando alterum de altero prædicatur essentialiter vt de subiecto,ac deinde iterum repetitur,essentialiter,dicendo quæcunque de eo quod prędicatur essentialiter dicuntur:quoniam non nisi in prædicationibus essentialibus habet hæc regula certam veritatem.Id quod manifesto probatur exemplo, illic etiam vbi prior prædicatio essentialis erit.Homo nanque essentialiter de Ioanne prædicatur,dicendo,Ioannes est homo.De homine vero prædicatur(sed accidentaliter non essentialiter)humilis, bonus, sanctus,dicendo,homo quidam est sanctus & iustus & bonus. Hinc tamen non licebit inferre,prædicata illa dici de primo subiecto,nempe Ioanne,qui forsitan totus est improbus.

¶Quanquam autem hoc in loco regulam istam constituens Aristoteles non intenderit argumentationum formam describere,eò quod hic non sit argumentationum locus,sed tractatus vocum simplicium, certum est tamen, ex vigore & virtute eius validas sumi posse argumentationes, eásque sub duplici forma.Prius quidem(per propositiones,quas vocant neoterici de actu signato)ad hunc modum. Homo prædicatur de Ioanne,& animal prædicatur de homine. consequens igitur est,animal prædicari de Ioanne,vbique intellige essentialiter.Secundo (per propositiones quas appellant de actu exercito)ad hunc modum,Ioannes est homo, & homo est animal,est igitur Ioannes animal.Intellige item vbique essentialiter.Sic in accidentibus,humilitas est virtus, virtus est habitus,humilitas ergo est habitus.

¶Non est tamen bona hæc argumentandi forma,sed ratione tantum materiæ valent istæ iam factæ argumentationes: quoniam videlicet ex materia conficiuntur certa,nempe prædicationum essentialium:vbi si alia acciperetur materia, prædicationum videlicet accidentalium ,seruata penitus eadem argumentandi forma,male concluderet argumentatio, quēadmodū est supra exemplo monstratum.Si vero modum hūc argumentandi volumus ad bonam formam redigere , ita vt ipsa forma argumentandi valeat,quacunque accepta materia vtpote tam in accidentalibus,quàm in essentialibus prædicationibus,nihil opus est nisi secundā prædicationē vniuersalē accipere : ita videlicet vt terminus ille,qui in prima prædi-

çatione prædicatur de altero,in secunda vbi subiicitur, cum vniuersali signo sumatur.Sic enim erit bona & infallibilis argumentandi formula ad hunc modum,Ioannes est homo,omnis autem homo est animal,est ergo & Ioannes animal.In accidentalibus prædicationibus similiter argumentare.Ioannes est homo,omnis autem homo est iustus ac probus est ergo Ioannes iustus ac probus.¶ Hanc formam argumentandi nemo calumniari potest.Non enim poterit simili forma argumentandi retenta, vlla argumentatio mala inueniri, in qua possit antecedens dari verum sine consequente.Hoc etiam seruato,quod si prima propositio fuerit particularis, inferetur conclusio similis.Nam si prima propositione existente particulari,conclusio inferatur vniuersalis,mala esset forma, tametsi forsitan interdum ratione materiæ valeret argumentatio.Vt si quis ita argumentaretur.Animal est homo,& omnis homo est rationalis, igitur omne animal est rationale. nihil valet forma eiusmodi,quoniam manifestum est illic antecedens esse verum,consequente existente falso quod in bona argumentatione fieri non potest.

¶ Argumentationes autem quæ ex vi huius regulæ formantur à disputationibus,interdum ab ipsa regula solent appellari argumentationes primæ regulæ antepraedicamentalis, vel per primam regulam antepraedicamentalem factæ, eò quòd suam bonitatem sumant ex vi huius regulæ secundum debitum modum intellectæ,iuxta quod suprà expositum est. Interdum appellantur argumentationes à primo ad vltimum eò quòd in conclusione tandem fiat reditus ad coniungendum vltimum prædicatum eius propositionis.quæ in antecedente fuit vltima,cum subiecto primæ propositionis.

¶ Fitque frequenter hæc argumentatio multiplex, ita vt vna in se multas concludat. Exempli gratia.cum ita argumentor. Ioannes est homo,homo est animal, animal est corpus animatum,corpus animatum est corpus, corpus autem est substantia,igitur Ioannes est substantia. Vel secundum formam bonam,hoc modo.Ioannes est probus, omnis probus credit in Deum,omnis credens in Deum est gratus Deo, omnis Deo gratus,est filius regni,igitur Ioannes est filius regni. Huiusmodi autem argumentationes propriæ appellantur à primo ad vltimum,in quibus sic per multas prædicationes fit

transitus. ¶ Omnes autem huiusmodi argumentationes, etiā quæ fiunt ex non essentialibus prędicationibus, ex vi regulæ huius accipiunt robur, si ita intelligatur. Quæcunque de eo quod prædicatur dicūtur vniuersaliter, si ita tantū ad dicūtur addatur vniuersaliter. Manifestū tamē, Aristotelem nō esse loquutū nisi de essentialibus ꝓpositionibus, neq; à proposito hic tradere voluisse vllā argumentādi formā. Quare hęc tanquā à proposito nostro extranea, omittamus ꝑsequi longius, inque syllogismorū librū (vbi proprius est eorū locus) plenius tractandę argumētationū formę seruētur. Pauca tamen hęc quæ iā dicta sunt, hoc in loco breuiter tractare voluimus, ne multis disputatoribus celebrē hūc argumentādi modū, qui secundū regulam istum sumitur, prorsus non attigisse videremur.

CAP. XIIII.

Secunda regula antepr ædicamentalis.

Diuersorū generū, & nō subalternatī positorū, diuersę sūt species & differētię. Subalternorū vero gn̄m nihil ꝓhibet easdē esse differētias. Secunda regula.

¶ Vbi primo notandum est, in exemplaribus vulgatis hanc regulam corruptæ legi. Sic enim passim legitur, Diuersę sunt species & differentiæ, vt & coniunctio copulet inter species & differentiam, tanquam inter duos nominatiuos. Ex originali autem Græco textu manifesta inuenitur corruptio. Sic enim habet. τῶν ἑτερογενῶν καὶ μὴ ὑπάλληλα τεταγμένων, ἕτεραι τῷ εἴδει καὶ αἱ διαφοραί. Hoc est. Diuersorū generum & nō subinuicē positorū, diuersæ specie, vel secundum speciē sunt etiā differentię, Atque ita legit Boetius, tā in cōmentariis, quàm in textu interposito. In textu enim sic legit, Diuersorum generū & nō subalternatim positorū, diuersę sunt specie differentię. In Cōmentariis autem sic legit, Diuersæ sunt secundū speciem &c. Commentator quoque Auerrois, locum istū exponens sic ait. Genera diuersa & non subiecta vel ordinata, alia sub aliis, differentias habent diuersas in specie. Arbitror

autem hanc corruptionem literæ factam esse à non intelligentibus, quibus mentandum videbatur, dicere, differentias specie diuersas. Quanquam non est in hoc difficultas permagna. Dicimus enim differentias diuersas secundum speciem, quæ species diuersas constituunt, sicut differentias diuersas genere, quę constituunt diuersa genera. ¶ Habet autem hæc regula Aristotelica duas partes. Prior est. Diuersorum generum, & non subalternatim positorum, id est, quorum neutrum ponitur sub altero, esse etiã diuersas differentias. Id declarat exẽplo, in animali & scientia, quæ manifestũ est genera esse non subalternatim posita, quoniã nec animal sub scientia, nec sub animali scientia ponitur. Habent autem differentias diuersas. Animal enim habet differentias per quas diuiditur, gressibile, volatile, bipes, aquatile. Volatili namque sub animali, constituit autem aquatile, piscem sicut reptile serpentem: & ob hoc quod sic sub eodem genere diuersas species constituunt, recte dicuntur differentię secundum speciem diuersę. Scientia verò non illas easdem habet differentias. Non enim scientia diuiditur in gressibilem, volatilem, aquatilem, aut bipedem, sed potius in sermocinalem, rationalem, & moralem. Ita in eodem prędicamento substantię, corpusanimatum & corpusinanimatum, duo genera non subalternatim posita habẽt diuersas differentias, per quas diuiduntur, Nam corpusanimatum diuiditur per sensibile & insensibile, corpusinanimatum verò, diuiditur in cœleste & elementare. ¶ Loquitur autem Aristoteles, in hac parte priori de differentiis diuisiuis, id quod ex ipsius declaratione exemplari facile patet. Loquendo enim de differentiis constitutiuis superioribus, sic generum etiam non subalternatim positorum eædem possent assignari differentiæ. Vt verbi gratia, animal & planta genera sunt non subalternatim posita: quoniam nec animal sub planta ponitur, nec econtrario planta sub animali, sed sub eodem genere corpusanimatum ex æquo sunt posita, vt species proxime. Habent tamen easdem aliquas differentias superiores constitutiuas, sibi communes, nempe animatum & corporeũ. ¶ Verũtamen de constitutiuis propriis generum differentiis loquendo, id foret impossibile, vt duo genera non subalternata, easdem haberent differentias, vel eandem differentiam constituentem vtrumque genus. Proximas enim & proprias

generum diuerſorum conſtitutiuas differentias oportet diuerſas eſſe, quemadmodum in prædicabilium libro pleniſsime tractatum eſt. ¶ Secunda pars regulæ ita habet, Subalternorum generum nihil prohibet eaſdem eſſe differentias. Vbi primo notandum, genera ſubalterna hic accipi pro ſubalternatim poſitis. Simpliciter enim genera ſubalterna, vt in libro prædicabilium definita ſunt differunt à ſubalternatim poſitis, cum poſsint aſsignari ſubalterna genera quæ non ſint ſubalternatim poſita. Vt verbi gratia, animal & planta ſunt genera ſubalterna, quemadmodum ex prædicabilibus liquet, nō ſunt tamen hic ſubalternatim poſita, quoniam neutrum ponitur ſub altero. Horum ergo generum ſubalternorum ſiue ſubalternatim poſitorum, nihil probibet (inquit Ariſtot.) eaſdem eſſe differentias. ¶ Quod ita declarat, quoniam ſuperiora ſemper de inferioribus prædicantur: atque ob hoc quæcunque erunt differentiæ prædicati, eaſdem & inferiori ſubiecto conuenire ſecundum prædicationem, iuxta priorem regulam. Quando alterum de altero &c. In qua parte, dum ita loquitur, Nihil prohibet eaſdem eſſe differentias, indicat, non omnes neceſſario differentias eaſdem eſſe eorum quæ ſubalternata ſunt, poſſet tamen aliquas eſſe eaſdem. Atque ita ſane res habet. Nam auis & animal genera ſunt ſubalternata, quæ aliquas differentias habent eaſdem, ſed non omnes. Greſsibile namque, volatile, aquatile, reptile, bipes, omnes ſunt differentiæ animalis, auis autem tantum vna harum differentia, nempe volatile, quæ auis eſt conſtitutiua. ¶ Non igitur omnes differentiæ in his ſubalternatis generibus ſunt eædem. Aliquæ tamen eædem inueniuntur. Primum, illa quæ eſt animalis diuiſiua & auis conſtitutiua, eſt vtriuſque differentia, licet diuerſo modo, illius nempe diuiſiua, & huius conſtitutiua. Deinde, ea quæ immediate conſtituit animal, nempe ſenſibile, aliquo modo vtriuſque eſt differentia. Sicut enim eſt animalis immediate conſtitutiua, ſic auis, quod ſub animali ponitur, eſt conſtitutiua mediate: & de aue eſſentialiter vtique prædicatur, ſicut de animali. Ita & de omnibus aliis differentiis ſuperioribus dicendum. Nulla enim differentia conſtitutiua, neque mediata, neque immediata alicui generi conuenit, quæ non ſimul omnibus etiam conueniat, ſub ipſo poſitis.

¶Ac de his quidem constitutiuis differentiis intelligere se posteriorem istam partem monstrat Aristoteles, cum declarando subiungit, Superiora de inferioribus prædicantur. Quare quęcunque fuerint prędicati differentię, erunt eędem & subiecti. In diuisiuis namque id manifestum haberet falsitatem. Quamuis enim animal de homine prædicatur, vt de subiecto: non tamen quęcunque sunt diuersiuę prædicati, eędem erunt & subiecti. Generum itaque subalternatim positorum, nihil prohibet esse easdem differentias, sed non necesse est omnes esse easdem. His ergo de anteprędicamentis vtcunque tractatis, & qualicunque claritate elucidatis, ad pręcipuum prędicamentorum tractatum alacres transeamus, illo prius admonito, ne istã nostram in anteprædicamentis hisce qualemcunque prolixitatem, quasi superuacaneam, aut superstitiosam lector morosus ægre accipiat. Solet enim nimia in fundamentalibus initiis quęsita breuitas, ita se vlcisci, vt postmodum in pręcipuo negocio, vel obscuritate confundat omnia, vel moram duplo tardiorem adducat. Ac proinde hanc nostram in initiis, inque pręparamentis præcipui negocij moram, aliquanto longiorẽ, in subsequentibus magno lucro nobis futurã speramus.

CAP. XV.

¶De enumeratione decem prędicamentorum.

Incipiens Aristoteles de prędicamentis tractatũ primo diuisionem constituit, in qua prædicamenta singula enumerat. Ea est hæc.

1

Diuisio prædicamentalis.

Eorũ quę secundũ nullã cõplexionẽ dicũtur, singulum aut substantiã significat, aut quantitatẽ, aut qualitatẽ, aut ad aliquid, aut vbi, aut quando, aut sitũ esse, aut habere, aut facere, aut pati.

¶Vbi dum pro diuiso constituit ea quæ dicuntur, manifeste indicat, de vocibus se loqui, sicut & in eo quod sequitur, singulum aut substantiam significat &c. Vocabuli quippe est significare sicut rei est significari. Dat quoque exempla sin-

gulorum membrorum per ordinem. Est autem substantia (inquit) vt homo, equus: quantitas, vt bicubitum, tricubitum: qualitas, vt album, grammaticum: ad aliquid, vt duplum dimidiũ: vbi, vt in foro esse, vel in lycio: quando, vt heri fuisse, aut cras fore: situm esse, vt sedere, iacere: habere, vt calciatum esse vel armatũ: facere, vt secare, vrere: pati, vt secari, vri. ¶ Enumerantur autẽ hęc decẽ genera, maxime quantum ad accidẽtia, vel in concreto, vel in abstracto. In abstracto sic, quantitas, qualitas, ad aliquid siue relatio, vbi siue in loco existentia, quando siue in tempore existentia, situs, habitus, actio, passio. In cõcreto vero sic enumerantur. Quantum, quale, aliquid siue relatiuum, vbi siue in loco esse, quando siue in tempore esse, situm esse, habere, agere, pati. Est autem hæc diuisio siue potius enumeratio decem primorum generum sufficiens, quoniã neque superfluit neque deficit vllum membrum. Nec enim aliud genus poterit inueniri, quod his decem primis adiiciatur, neque ex enumeratis aliquod recte subtrahi poterit.

CAP. XVI.

¶ De substantia in speciali.

Inter omnia prædicamenta, merito primum obtinet locum substantia: quoniam cætera omnia sunt accidentium prædicamenta. Substantia autem, accidente est dignior, vtpote quæ ipsum debeat sustentare, & quia accidentia omnia propter substantias sunt, ad eas videlicet ornandas atque perficiendas. Inter substantias autem distinguit Aristoteles, quasdam vocans primas substantias, alias, autem secundas. Primas substantias (vt figuraliter dicamus) appellat substantias indiuiduas siue singulares, id est, indiuidua prædicamenti substantiæ, Ioannem, Petrum, hunc equum, illum asinum. Secundas autem substantias appellat substantias communes siue vniuersales, id est, genera & species prædicamenti substãtię: vt homo, equus, asinus, animal, & huiusmodi, sunt secundæ substantiæ.

¶ Definitio autem siue descriptio, quam Aristoteles assignat primæ substantiæ, hæc est.

Substantia quę ꝑprie, pricipaliter, & maxime dicitur, est, quæ neque de sub- Definitio primæ substantię.

iecto dicitur, neque in subiecto est.

¶ Quæ definitio siue descriptio, duas in se includit. Prior in periphrasi, quæ ponitur à parte definiti, innuitur, nempe ista prima substantia est, quæ proprie, principaliter, & maxime substantia dicitur. Posterior hæc est, Prima substantia est, quæ neque de subiecto dicitur, neque in subiecto est. In priore explicatur ratio nominis, quare videlicet substantia singularis dicatur prima substantia. In posteriore ex iis quę prius dicta sunt notificatur, quę appellandæ sunt primę substantiæ. ¶ Quantum itaque ad priorem illam descriptionem, sciendum est, tres illas particulas, proprie principaliter, & maxime, accipi posse pro eodem, vt ad maiorem rei declarationem tria illa vocabula adinuicem sic dicantur coniuncta. Nam id frequenter iis qui aliquid intellectu difficile explicare laborant, euenire solet, vt ita per coniunctionem copulatiuam plura vocabula adinuicem connectant, vt quod vno minus sufficienter, aut non satis lucide potest explicari, saltem per plura dicatur lucidius. Secundum hanc ergo sententiam proprie substare, vt substantiam esse, nihil est aliud quam substare principaliter, & hoc iterum nihil est aliud, quàm substare maxime. ¶ Quare autem primæ substantiæ dicantur maxime substare, aut esse maxime sustantiæ ratio est, quia plus omnibus sunt subiectæ, & plus omnibus substant. Quæ autem magis sunt subiectæ aut amplius substant, merito magis substantiæ dicuntur: & quæ maxime sunt subiectæ, merito maxime substantiæ dicuntur. Quod autem primæ substantiæ plus omnibus substant aut subiectæ sunt, ita declaratur: quoniam omnia vel in ipsis sunt, vel de ipsis dicuntur. Omnia quippe accidentia, tam communia, quàm singularia, singularibus substantiis insunt, vt in subiectis. Omnes verò substantiæ vniuersales, de primis substantiis essentialiter vt de subiectis prædicantur. Sunt igitur primæ substantię, & subiectæ omnibus accidentibus accidentaliter, & subiectæ omnibus secundis substantiis essentialiter. ¶ De accidentibus singularibus, id est, manifestum ad oculum: quoniam omnis color est in aliquo corpore, omnis item magnitudo, omnis qualitas, in aliqua singulari debet esse substantia, vt in subiecto. De accidentibus vniuersa-

tibus, ex consequenti idem patet: quoniam accidentia vniuersalia sunt in singularibus accidentibus essentialiter. Sicut ergo accidentia singularia sunt in substantiis primis accidentaliter, ita & accidentia cõmunia, quę non possunt nõ esse vbi sint singularia. De substantiis quoque vniuersalibus manifestum est, quomodo eis sunt primæ essentialiter subiectę: quoniam de primis substantiis secundæ prædicantur essentialiter, vt ex libro prædicabilium notum relinquitur. Merito ergo substantiæ singulares peculiariter veniunt appellandæ primæ substantiæ, eo quòd maxime substent, & maxime subiectæ sint. ¶ Seuerinus autem Boetius, tres illas suprapositas particulas, proprie, principaliter, & maxime, subtili consideratione distinguit. Proprie nãque substãtias ait dici substantias singulares, eo quod sensui primum subiectæ sint, & proprie atque immediate cognoscantur per sensum: ac deinde ex ipsis præcognitis acquiritur cognitio vniuersaliũ substantiarum. Quemadmodum videlicet sensui primum proponitur & offertur Ioannes, petrus, Paulus, hic equus, ille equus, ac deinde ex his elicitur cognitio vniuersalis, hominis & equi: ex quibus deinde elicitur cognitio animalis, atque ita semper ascendendo in superiora, de quo modo, cognoscendi per abstractionem vniuersalia ex singularibus, suo loco plene determinauimus, in libris de consideratione rerum naturalium, lib. 11. de intellectu, cap. 11. & 12.

¶ Principaliter verò substantias appellari dicit, eo quod omne accidens prius insit substantiæ singulari, quam vniuersali, vt quasi secundo loco in vniuersale veniat. Exempli gratia, color quilibet primum & immediate est in hoc aut illo homine, & secundario est in homine. Sic & per prędicationem, prius dicitur hic homo esse albus aut doctus, ac posterius, quasi ex consequenti, dicitur homo esse albus aut doctus, nimirũ quia hic vel ille homo est albus aut doctus. Iccirco enim de substãtia vniuersali dicitur accidens quia de prima aliqua secũdam illam includente dicitur. Recte igitur (inquit) quod prius subiectum est, principaliter substantia dicitur.

¶ Maxime autem substantiam appellari dicit eadem ratione quam supra nos assignauimus nimirum quia maxime subiecta est rebus aliis quoniã omnia aut de primis substantiis dicuntur, aut in ipsis sunt, vt iam ante declarauimus.

CAP. XVII.

De secundis substantiis.

Secundas substantias ita definit Aristoteles.

Definitio secundarum substãtiarum.

Secundæ substantiæ dicũtur species in quibus illæ quæ principaliter substantiæ dicuntur, insunt: hæ quidé & harum specierum genera.

Cuius definitionis hic est sensus. Secundæ substantiæ dicuntur species illę, in quibus insunt, id est, sub quibus continentur essentialiter illæ quæ dicuntur principaliter substantiæ, id est, substantiæ singulares: & non solũ species earũ immediate, sed etiã genera illarum specierũ. Vt homo & equus sunt secundæ substantiæ: quoniam sunt species in quibus sunt, & sub quibus cõtinentur essentialiter primæ substãtiæ. In homine enim vel sub homine, essentialiter continentur hic homo, ille homo, & cætera omnia indiuidua hominis. Sic in equo vel sub equo sunt, iste equus, ille equus & cętera omnia equi singularia. Capitur autem hic, esse in secundum eum modũ, quo inferius esse dicitur in suo superiori: vtputa indiuiduũ in sua specie, & species in suo genere. Ne verò putemus solas species specialissimas proximas indiuiduis esse secundas substantias, adiungit: hæ quidem, & harum specierum genera. Qua adiectione indicat, omnes substantias vniuersales dici secundas substantias: quoniam omnes substantiæ vniuersales, quæ non sunt species specialissimæ, sunt genera aliquarum specierum, quas sub se, siue in se comprehendunt. Quare autem istæ dicantur secundæ substantiæ, facile quiuis potest intelligere, contraria nimirum ratione ad eam quæ de primis substãtiis est reddita. Secundæ enim substantiæ merito dici debent, quibus aliæ sunt priores substantiæ. Dici quoque possunt substantiæ minus propriæ, minus principaliter, & minus substantiæ, cõparatione ad primas substantias, iuxta suprapositam Boetij declarationem. Minus proprie quidem, eo quod posterius cognitioni hominis subiiciatur, vtpote quarum cognitio non nisi ex primis substantiis possit elici. Minus principaliter verò, quoniam accidẽtia eis posterius insunt, prius autẽ in

diuiduis. Simpliciter autem dicuntur minus ſubſtantiæ, quoniam non tantum ſubiectæ ſunt, quantum primæ. ſiquidem ſubſtantiæ omnibus ſubiiciũtur quib⁹ ſecundæ fuerint ſubiectæ, & prætereа ipſis ſubiiciuntur ſecundis: propter quod, nemo dubitat primas eſſe magis & maxime ſubiectas.

CAP. XVIII.

¶ Ponuntur quædam regulæ ad cognoſcendum, inter ſecundas ſubſtantias, quæ ſint magis ſubſtantiæ. ***

Quanquam autem genera omnia & ſpecies prædicamenti ſubſtantiæ dicantur communi nomine ſecundæ ſubſtantiæ, ſunt tamen inter eas aliæ aliis magis ſubſtantiæ, quædam autem æqualiter ſubſtantiæ dicuntur. Pro cuius rei intellectu, notandę ſunt duæ regulæ, quas ponit & declarat Ariſtoteles. Prior hæc eſt.

Regula de ſecundis ſubſtantiis

Secundarum ſubſtantiarum, ſpecies magis eſt ſubſtantia quàm genus.

¶ Cuius ſenſus eſt, inter ſecundas ſubſtantias magis proprie, magis principaliter. & ſimpliciter, magis ſubſtantias dici ſpecies, quàm ipſarum genera. Vt homo & equus, magis ſunt ſubſtantiæ, quã animal, itẽ pomus & pirus, magis ſunt ſubſtantiæ quàm arbor aut planta. ¶ Declaratur hæc regula dupliciter Primo ſic, Illud quod eſt magis propinquum primæ ſubſtantiæ, merito debet dici magis ſubſtantia, quàm quod eſt magis elongatum ab ea: quoniam in vnoquoque genere, id quod magis appropinquat maxime tali, eſt magis tale, quàm id quod longius abeſt. Species autem viciniores ſunt primis ſubſtantiis, quam ipſarum genera. Recte ergo magis ſubſtantiæ ſunt dicendæ. ¶ Secundo idem declaratur. Primæ ſubſtantiæ dicuntur maxime ſubſtantiæ, eò quod maxime ſint ſubiectæ, nempe omnibus accidentibus, & in omnibus ſecundis ſubſtãtiis. Cum ergo ſpecies ſint magis ſubiectę quàm ſua genera, vtpote quæ ſubiectæ ſint omnibus quibus genera ſubiiciũtur, ac præterea ipſis generibus, cõſequens eſt, ſpecies dici magis ſubſtantias quam ſua genera. Sicut enim ſe habent primæ ſubſtantiæ ad ſecundas ſubſtantias, ita ſpecies ad omnia genera ſuprapoſita. ¶ Quomodo autem ſuprà ex Boëtio declaratum eſt de prima ſubſtantia, dici eam proprie ſubſtantiam, & principaliter, & maxime, ſic per ordinem diſtincte

tria ista accommodando speciei in comparatione ad genus declarari potest, speciem magis proprie, magis principaliter, & simpliciter magis substantia dici, quam suum genus. Magis proprie, quoniam propinquius obiicitur sensui species quàm genus, id est, vicinior est cognitio speciei cognitioni primæ substantiæ ex qua immediate elicitur, quam cognitio generis quæ ex speciebus diuersis elicitur. Magis item principaliter, quoniam prius accidens venit in speciem, quam genus. Sicut enim prius dicimus hunc hominem esse doctum, ac posterius hominem doctum esse, ita prius dicimus hominem esse doctum quam animal. Simpliciter quoque magis substantia dicitur species quàm genus, quoniam omnibus substat species quibus, genus, ac præterea ipsi generi: qua parte genus in substando excedit. ¶In prædicta autem regula, cum de specie loquimur, non solum species specialissimas intelligimus, sed generaliter omnes species subiicibiles, in comparatione ad sua genera. Quemadmodum enim homo est magis substantia quam animal, sic animal est magis substantia quã corpus animatum, corpus animatum vero est magis substantia quam corpus: & genus substantia, cum sit generalissimum est minus substantia quã corpus, Quemadmodum enim infima prędicamenti substantiæ, nempe indiuidua dicuntur primæ substantiæ: ita per oppositum, supremum genus dici debet vltima substantia, quoniam minime subiacet aut substat. Nam solis subiacet accidentibus, nulli autem substantiæ: cætera omnia genera & species & indiuidua sub ipso posita, subiecta sunt etiam substantiis, quædam quidem omnibus vniuersalibus, vt indiuidua, quædam pluribus, vt species quedã paucioribus, vt superiora & generalissimo viciniora genera. Sicut enim secundæ substantię, quanto viciniores sunt primę, tanto dicuntur magis substantiæ, ita quanto viciniores sunt generalissimo, tanto sunt minus substantiæ, tantǫ minus proprie & minus principaliter substantiæ dicuntur.

¶Posterior regula quam ponit Aristoteles de secundis substantiis hæc est.

Altera regula.

Specierum quæ non sunt genera, vna non est magis substantia quam alia.

¶Hoc est, species specialissimę quæ solum species sunt & nõ etiam genera, sunt æqualiter substantiæ, non alia magis alia. Cuius ratio est, quoniam illarum alia non est magis subiecta quam alia, neque illarum alia est propinquior primæ substantiæ, quam alia. Omnes enim species specialissimæ sunt æque propinquæ suis indiuiduis. proximę nimirum & immediate. Quomodo ergo primarum substantiarum nulla dicitur magis substantia quã altera: sed omnes simpliciter primæ dicũtur, quoniam æque omnes subiectæ sunt omnibus, quæ de ipsis dicuntur, vel quæ in ipsis sunt, ita species earum proximæ æqualiter omnes substantiæ sunt dicendæ. Secus verò dicendum est, de speciebus illis quæ sunt etiam genera, siue de speciebus subalternis, Illarum nanque, alia potest esse alia magis substantia vel minus. Vt animal est magis substantia, quàm corpus, & corpus magis quam substantia.

CAP. XIX.

¶De conditionibus, siue de communitatibus, & proprietatibus substantiæ.

AD pleniorem substãtiarum cognitionem, ponit Aristoteles quasdam conditiones substantiarum. Ex quibus earum profectius cognosci poterit, id tamen quod vltimo loco ponit solum appellat proprium, cętera autem non omnino propria audet appellare. Tametsi enim in prædicabilibus distinxerimus proprii quatuor modos, solus tamen quartus modus vere & perfecte proprii mereatur appellationem. Vnde quia nulla earum conditionum, quas hic positurus est Aristoteles, conuenit substantiæ conuertibiliter, id est, omni & soli substantiæ, & semper (sed aliqua tantum soli & non omni, alia omni sed non soli) ea excepto quod vltimo loco ponendum est, iccirco hoc solum audet substantiæ proprium nominare. Cætera autem dicit substantiis conuenire, vel inesse, vel cõmunia esse, non autẽ dicit ea esse substantię propria.

¶Prima igitur proprietas hæc est.

Commune est omni substantiæ in subiecto non esse. Prima proprietas substantiæ.

¶Id manifeste probatur per inductionem: quoniam omnis substantia, prima est vel secunda. Sed neque prima, neque

secunda substantia vlla in subiecto potest esse, igitur commune est omni substantiæ, in subiecto non esse. Quod autem prima substantia non sit in subiecto, manifestum est quoniam hic homo & hic equus in nulla re existunt vt in subiecto, sed ipsa potius sunt accidentium subiecta. Quid autem sit esse in subiecto, ex iis quæ dicta sunt in secunda diuisione antepræ-dicamentali, notum relinquitur. ¶De secunda autem substantia, forsitam magis videri possit, quod in subiecto aliquo sit, eo quod de primis substantiis prædicetur, Secundum veritatem tamen, non amplius secunda substantia quam prima, alicui subiecto potest inesse. Licet enim secunda substantia prædicetur de prima, id fit essentialiter, tanquam de subiecto essentiali. Vnde non consequitur secundam substantiam in prima esse accidētaliter, vt in subiecto accidētali. Propter quod, supra dictum est, secundas substantias contineri sub membro illo. Quædam dicuntur de subiecto, & non sunt in subiecto. ¶Præterea, nullum vniuersale potest esse in aliquo subiecto, nisi secundum aliquod suum singulare insit eidem. Vt exempli gratia, albedo est in subiecto ratione huius albedinis singularis, quæ est in subiecto eodem, & si nulla albedo singularis in subiecto fuerit, neque poterit vere dici, albedinem esse in subiecto. Si igitur secunda substantia posset esse in subiecto, consequens esset & primam substantiam in subiecto, posse existere, quod est sesui repugnans, ac prorsus impossibile. Est igitur omni substantiæ commune, in subiecto non esse. ¶Verum istud licet communiter omni conueniat substantiæ non tamen meretur dici proprium quarto modo ipsi substantiæ, eò quod non soli conueniat substantiæ. Nam & differentiis substantialibus conuenit, quæ in nullo sunt subiecto. Nam si in aliquo essent vt in subiecto, id maxime videretur de constituta specie siue genere. Sed de his id minime verum est, quoniam de his vt de subiectis essentialibus dicuntur. Quemadmodum enim secundæ substantiæ, genera & species, de primis dicuntur, vt de subiectis essentialibus, sic & differentiæ constitutiuæ de generibus & speciebus constitutis, atque omnibus eorum indiuiduis dicuntur vt de subiectis, prædicatione vtique essentiali. Differentiæ autem substantiales, non sunt substantiæ, sed substantiarum tantum differentiæ. Primæ enim substantiæ esse non possunt, quoniam illæ secundis sub-

stant,quod non faciunt differentiæ.Secundæ quoque nõ sunt substantiæ quoniã illę supra primas ponũtur, tanquã species earũ vel genera,vt ex definitione secundarũ substantiarũ est manifestũ,quod substantialibus differentiis non conuenit.

CAP. XX.

¶Secunda communitas siue proprietas substantiæ.

INest secundis substantiis & differentiis vniuoce prædicari.

Secunda proprietas substantiæ.

¶Hoc est,substantiis & differentiis substantialibus hoc est commune, vt omnes prædicationes quæ ab ipsis egrediuntur, sint prædicationes vniuocæ,intelligendo de prædicationibus ordinatis. Quod declarans Aristoteles,primum à prædicatione excludit primam substantiam,dicens, A principali,id est singulari substantia, nullam exire prædicationẽ eò quòd nihil habeat sibi subiectum, neque essentialiter, vt manifestum est, neque accidentaliter, quoniam in subiecto nullo est,vt ex præcedenti conditione liquet. ¶Debet autem hoc intelligi de prædicatione ordinata,qua secundum verum ordinem aliquid,vel in subiecto,vel de subiecto dicatur. Nã prædicatione quam identicam appellant, nihil prohibet primam substantiam prædicari.Vt cum dico,Ioannes est Ioannes,vel hic homo est Ioannes.Sic item prædicatione inordinata dicitur,homo est Ioannes.Hoc igitur supposito, quod à prima substantia nulla exeat prædicatio, facile est ostendere, omnes prædicationes ordinatas,quæ egrediuntur à substantiis atque differentiis substantialibus, esse vniuocas. Omnes enim prædicationes quæ à secundis substantiis egrediuntur sunt speciei de indiuiduo,vel generis de specie aut indiuiduo. Quæ autem à differentiis substantialibus su nuntur, vel sunt differentiæ de genere constituto,aut subiectis eius speciebus & indiuiduis vel de specie constituta,aut eius indiuiduis.Omnes autem hæ prædicationes,sunt vniuocę, que nad nodum planissime liquet ex iis quę suprà in anteprædicamentis sunt dicta de prædicatione vniuoca.Verum est ergo, omnes prædicationes quæ à substantiis aut earum differentiis sumuntur esse vniuocas.¶Loquimur semper de ordinatis prædicatio-

Maxima Aristotelica.

nibus.(Inordinatas enim, philosophi non dignas reputant prædicationis nomine) Secundum inordinatam nanque prędicationem non prædicantur vniuoce secundæ substantiæ, neque differentiæ. Nam si dixeris, animal esse hominem, aut rationale esse hominem, prædicationes istæ vniuocæ non sunt: sed si conuertas prædicationes illas, vt fiant ordinatæ, inuenies simul & vniuocas, dicendo homo est rationalis, homo est animal. CAP. XXI.

Tertia propretas substantię.

¶ Tertia proprietas siue communitas substantiæ.

OMnis substantia videtur hoc aliquid significare.

Posuerat Aristoteles duas conditiones substantiæ, quæ ideò propria dici non poterant, quod non soli substantiæ, sed etiã differentiis conuenirent. Nunc aliam ponit conditionem, quę ob hoc non recte dicitur substantiæ proprium, quia secundum veritatem non omni substantiæ conuenit, tametsi prima facie aliquo modo id videatur. Ait ergo, omni quidẽ substantiæ hoc esse commune, vt videatur hoc aliquid significare attamen secundum veritatem non omnem substantiam hoc aliquid significare. De prima enim substantia fatetur, secundum veritatẽ eam significare hoc aliquid, id est, aliquam particularem, singularẽ, & indiuiduã substantiã. Vt vocabulum Ioannes hoc aliquid, id est, hunc hominem significat: & hic equus significat hoc aliquid, equum particularem. ¶ De secunda autem substantia ait, videri eam significare hoc aliquid, secundum appellationis figuram, id est, propter modum denominandi primas substantias, & appellandi per secundas substantias. Vt quia Ioannem & Petrum dicimus esse hominem & animal, sicque nominibus secundarum substantiarum appellamus primas substãtias. hinc videntur secundum apparẽtiam externam secundæ illæ substantiæ significare hoc aliquid, id est singularem & indiuiduam substantiam. Verum non ita rem habere asserit, sed potius ipsas quale quid significare, id est, substantiam communem, siue naturam cõmunẽ substantialem. Quod est intelligendum de primario & magis principali significato. ¶ Secundæ enim substantiæ primario & magis principaliter significant quale quid: hoc est

vniuersalem substantiam siue naturam aliquam substantialem multis communem, in qua videlicet conueniunt multa indiuidua aut plures species: minus principaliter vero & quasi secundario significant hoc aliquid, id est, substantiam singularem: illa, scilicet indiuidua aut illas species, quæ in illa natura communi primario significatu conueniunt. Significant enim secundæ substantiæ naturā illam communem, tanquam essentialiter inexistentē aliquibus: atque ita secundario etiā illa significāt, quibus vt existens natura cōmunis significatur. Exēpli gratia, vocabulum homo secunda substantia, significat primario naturam humanam, id est, naturā omnibus particularibus hominibus essentialiter cōmunem, quam dicimus humanitatem. quia tamen non absolute ac nude naturam ipsam significat terminus homo, sed etiam significat vt essentialiter inexistentem aliquibus, ob hoc secundario dicitur omnia illa quæ in natura humana conueniunt, significare, omnes videlicet indiuiduos homines. Sic animal, primario naturam omnibus animalibus communem significat, secundario autem omnia animalia. ¶ Quod autem secundæ istæ substantiæ, homo animal, & similes, non significant solam vniuersalem substantiam, id est nudè ipsam communem naturam, duplici ter ostenditur, ex comparatione duorum horum terminorum, homo & humanitas, adinuicem. Primum nanque manifestum est, duas istas dictiones differre in significando. Nō videtur autem assignanda differentia alia, nisi quod vocabulum humanitas nudè ipsam humanam naturam significat homo autē significat ipsam naturā principaliter atque primario, sed simul secundaria significatione omnia in illa natura cōmunicantia: id quod etiā explicādo vocē monstratur, quoniā homo tantundem valet atq; humanā naturā participans. Deinde, ipsa prædicatio significationem arguit. Nā quia terminus homo de singularibus substantiis prædicatur, dicendo: Ioannes est homo, Petrus est homo, consequens est, etiam singulares substantias per ipsum significari. Absurdum namque foret prædicari aliquid de eo quod non aliquo modo significet. ¶ Hic itaque declarat Aristoteles, quod à principio proposuit, secundas substantias non significare hoc aliquid. Intellige principaliter, sicut primæ substantiæ principaliter hoc aliquid significant, sed primario significare quale

quid,id est,naturam communem substantialem,quam tamen ita significant,vt eam circa substantiam determinent, id est, tanquam particularibus substantiis inexistentem significent: Vnde consequitur,secundario & minus principaliter, etiam secundas substantias significare,hoc aliquid siue substantiam singularem. ¶Ex quo etiam patet intellectus eius quod subiungit de hac determinatione Aristoteles,dicens, Plus autem siue plurium in genere,quā in specie determinatio fit. Dicens enim animal,plus complectitur,quā dicens hominem. Quo verbo significatur,genus substantialem illam naturam quam significat genericā,circa plura determinare, quàm species naturam suam specificam determinet.hoc est(vt nostro more dicamus)genus plura secundario significare, quàm ipsius speciem. Quod ita euidentissime monstratur ,quoniam species suam quàm significat specificam naturam tantum determinat circa sua indiuidua,significando naturam illam cōmunem,vt omnibus singularibus inexistentem, & omnia illa singularia indiuidua secundario significando vt in specifica ipsa natura essentialiter communicantia.Genus verò, genericam naturam quam significat determinat, non solum circa indiuidua vnius speciei,sed circa plures species,& omnia earum indiuidua.Animal enim non solum singularia omnia vnius speciei,sed omnia singularia omnium suarum specierum secundario significat,vt participantis animalis naturam:& ipsarum naturam illam genericam principaliter significat, vt omnibus communem siue communicabilem.

CAP. XXII.

Quarta proprietas substantię.

¶Quarta proprietas siue communitas substantiæ

I Nest esse substantiis,nihil esse contrarium.

¶Hoc est,substantiis conuenit,non esse alicui contrarium, neque contrarium vllum habere,Id patet,tam in primis quam in secundis substantiis.Neque enim hic homo vel hic equus aliquid habet contrarium,neque etiam homo vel equus. Conuenit proinde hæc conditio omnibus substantiis. ¶Quod si quis obiiciat,ignē & aquam sibiinuicem contrariari,eo quod ignis sit calidus & siccus,aqua frigida,& humida.Responde-

tur, ignem & aquam per se non contrariari, sed tantum per accidens. Illa autem dicuntur per se contraria, quæ ex sua ꝓpria natura adinuicem contraria sunt, vt albedo & nigredo, calor & frigus, humor & siccitas. Illa autem per accidẽs, quę non ex sua natura contrariantur, sed tantum ratione accidentium contrariorum sibi inexistentium. Sic ignis & aqua, quia qualitates in se contrarias retinent, nempe calorem & frigus, siccitatem & humorem, iccirco per accidens contraria dici possunt, quemadmodum etiam homines duo. contrarias habentes opiniones, contrariari dicuntur per accidens, ratione earum quę in eis sunt contrariarum opinionum. Per se autem nequaquã huiusmodi contrariantur. ¶ Conuenit igitur omni substantiæ, non esse vlli contrarium, neque vllum habere contrarium. Verum non soli substantiæ conuenit. Nam & quantitates contrarium non habent, vt duo, tria, nihil habent cõtrarium, neque bicubitum, tricubitum. Neque hoc igitur potest dici substantię proprium secundum quartum modum, sed tantum iuxta modum secundum.

CAP. XXIII.

¶ Quinta communitas vel proprietates substantiæ. Quinta proprietas substantię.

Videtur substãtia nõ suscipere magis, aut minus.

¶ Hoc est, nullus terminus substantialis potest prędicari cum aduerbio magis & minus, neque vlla substantia realis, aut res substantialis potest suscipere intentionem vel remissionem. Vt Ioannes non dicitur magis homo quàm Petrus, neque iste equus magis equus quàm ille, neque homo est magis animal quàm brutum, atque ita in cæteris. Natura enim substantialis si specifica fuerit ex æquo participatur, non secundum plus & minus omnibus indiuiduis. Generica verò ex ęquo omnibus speciebus ac earum indiuiduis. Ac proinde, non possunt termini naturas illas siue genericas, siue specificas significantes, prædicari de speciebus vel de indiuiduis, secundum magis vel minus, Eadem ratione, facta comparatione ad seipsum non potest dici Ioannes magis homo nunc quàm ante, quoniam non potest natura substantialis, secundum plus & minus, pro diuersis temporibus communicari speciei, vel indiuiduo. In qualitatibus autem inuenitur præ-

dicatio secundum magis & minus, siue comparando adinuicem diuersa, siue idem ad seipsum secundum diuersa tempora. Vt Ioannes est magis albus, vel magis doctus, vel magis iustus. Petro. Imo idem homo nunc est magis, aut minus doctus vel iustus, quàm ante fuerat. ¶ Quod si quis obiiciat, ex his quæ prædicta sunt, Auditæ sunt primæ substantiç dici magis substantiæ quàm secundæ, ac rursum inter has dictæ sunt species magis esse substantiæ quàm genera. Videtur ergo substantia suscipere magis & minus. Hoc ita dissoluit Aristoteles, non negans vnam substantiam magis dici substantiam quàm alteram quemadmodum dictum est primam substantiam esse magis substantiam quàm secundam, sed vnum quodque dici secundum hoc ipsum quod est, non dici magis & minus, Vt si aliquid est homo, ipsum non est magis homo altero, neque seipso. Sic id quod animal est vel corpus, non est magis animal, vel magis corpus. Hoc est genera & species prædicamenti substantiæ non prædicari de sibi subiectis individuis aut speciebus, secundum magis & minus.

¶ Ad pleniorem autem & clariorem huius difficultatis dissolutionem, solent distinguere duplicem significationem huius vocabuli substantia. Dicunt enim substantiam dici, vel à substando, vel à subsistendo. Substantia vt à substando dicitur relatiuum esse videtur. Dicitur enim aliquid hoc modo substantia, in respectu vel comparatione ad alterum, vt primę substantiæ dicuntur substantiæ, in respectu ad secundas quibus substant, & in respectu ad accidentia, quibus item substant. Secundæ quoque substantiæ, similiter dicuntur substantiæ, respectu superiorum generum & accidentium; vt supra declaratum est. Ita accipitur substãtia, cum diuiditur in primam & secundam. In hac autem significatione non est terminus iste, substantia generalissimum genus prædicamenti substantiæ. Cum enim relationem significet, qui fieri potest, vt supra ponatur terminis absolutam naturam absque omni relatione significantibus? Cuiusmodi sunt omnes termini prędicamenti substantiæ. ¶ Substantia verò vt dicitur à subsistendo, relatiue non dicitur, sed absolute sine relatione & cõparatione ad alterum. Quemadmodum enim id quod dicitur homo, aut animal, aut corpus, ita dicitur non per relationem ad aliud vel alia, sed omnino absolute videlicet, quia na-

turam hominis, animalis aut corporis participat: ita & substantia hoc modo dicitur absolute, sine comparatione ad aliud, eo quod naturam substantialitatis participet. Atque hoc modo acceptum vocabulum substantia, genus est generalissimum supra omnia genera, & species prædicamenti substantię, neque vllo modo dicitur secundum magis & minus, sicut nec cætera genera subiecta. Nihil enim est magis substantia altero, quoniam quæcunque naturam substantialitatis habet, eandem ex æquo participant, sicut & de cæteris generibus supra dictum est. ¶Hanc autem distinctionem proposito applicantes, pro dissolutione propositi argumenti, clare dicimus, quanquam terminus ille substantia, vt à substando deducitur, secundum magis & minus prędicetur. Dicendo vnam substantiam esse magis substantiam quàm alteram, non tamen hinc consequitur, vllam substantiam dici secundum magis & minus. Nam substantia à substando, non est termin᷑ substantialis, sed relatiuus. Vult autem suprapposita conditio siue proprietas, nullum terminum prædicamenti substantiæ prædicari secundum magis & minus, id est, cum aduerbiis eiusmodi magis & minus, vel nullam substantiam suscipere huiusmodi prædicationem secundum aliquod prædicatum sibi essentialiter conueniens. Hoc enim est quod dicit Aristoteles, vnamquamque substãtiam secundum hoc ipsum quod est non dici magis aut minus. ¶Quomodo autem hactenus omnium conditionum prædictarum nulla inuenta est proprie conuenire substãtiæ, sic neque ista. Quamuis enim omni substantiæ conueniat, non tamen soli. Conuenit enim & quantitati: vt bicubitum non dicitur alio magis bicubitum, neque linea vna dicitur magis linea quàm altera. Ac proinde proprium dici potest secundo modo, quarto modo non potest.

CAP. XXIII.

¶De sexta proprietate substantiæ, quæ singulariter dici meretur proprietas.

Quæ hactenus positæ sunt conditiones, fuit substantię, potius cõmunitates dicendę sunt quàm proprietates. Quod autem nunc dicendum est, id proprie videtur substantiæ conuenire. Ait ergo Aristoteles.

Sexta proprietas substantiæ.

Maxime autem proprium videtur esse substantiæ, cum vnũ & idem numero sit, contrariorum susceptibile esse.

¶Conuenit enim hoc omni substantiæ, quemadmodum per inductionem potest ostendi oculum. Videmus namque vnum eundémque hominem, nunc calorem in se habere, nunc frigus, nunc bonum esse & probum, postea malum & improbũ, modo album, postea nigrum, nunc huius opinionis, postmodum contrariæ, modo velle aliquid, modo idem nolle.

¶Sic in omnibus corporibus consideratione facta ad cõtrarias qualitates, videbimus easdem numero substantias contrariorum esse susceptibiles. In substantiis autem incorporeis, oportet considerare qualitates contrarias spirituales, quæ ad corpus non attinent. Nam & angeli contrariorum sunt susceptiui quoniam contrariarũ opinionum, aut volitionum sunt susceptibiles. Possunt enim modo nolle quod antea volebant, & econtrario. Possunt mutari ex sua natura secundum odium & amorem, prosequutionem & fugam, tristitiã & gaudium, aliaque huiusmodi, quæ omnia sunt contraria.

¶Notandum verò quod non dicuntur substantiæ suscipere contraria, sed susceptibiles esse contrariorum: quoniam non potest fieri, vt substantia vna & eadem numero actu simul cõtraria suscipiat. Hoc enim naturæ contrariorum repugnat, simul eidem inesse: sed temporis succesione substantiæ dicuntur esse contrariorum susceptiuæ, ita vt vno migrante possit substantia eadem manens acquirere alterum. Quemadmodum accedente calore, venit frigus in corpus & econtrario, ægritudine pulsa, introducitur sanitas, & econtrario.

¶Notandum quoque non hic dici quod substantia quælibet sit contrariorum quorumlibet susceptibilis, sed tantum aliquorum contrariorum. Non enim necesse est, vnam eandemque substantiam omnium contrariorum esse susceptibilẽ: satis autem fuerit, si aliqua possit suscipere contraria. Siquidem arbor ista vna & eadem non potest omnia contraria suscipere. Non enim est susceptibilis gaudij & tristitiæ, odij & amoris contrariarum opinionum, volitionum, & nolitionum, aliorumque huiusmodi. Quorumdem autem contrariorum

est susceptibilis. Quamquam & vniuersaliter intelligi potest, quamlibet substantiam quorumlibet contrariorum esse susceptibilem ad hunc sensum, vt quoties substantia quælibet ex contrariis duobus, alterum susceperit, possit etiam alterum cõtrarium eadem numero in se suscipere. Vt verbi gratia, si qd susceptiuum est albedinis, est idipsum nigredinis quoque susceptiuum; si quid capax est huius opinionis, est & contrariç capax: si quid amoris & odij, atque item in cæteris. Cõtraria namque ex sua ratione fieri habent circa idem subiectum, seque pellunt mutuo. ¶ Excipiuntur si quæ sint qualitates à natura determinatæ aliquibus substantiis: vt igni est naturaliter deputata calliditas & siccitas & leuitas. Propter quod, ignis licet habeat in se istas qualitates, contrariorum tamen non videtur susceptibilis. Verum hic, proprie loquendo non vere dicimus, ignem esse susceptiuum caloris, siccitatis & leuitatis. Potius namque ignis dicendus est habere naturaliter deputata illa quàm suscipere. Suscipitur enim in aliquo, quod ipsi est extraneum, & à natura ei non est deputatum, quemadmodum annotauit & Boetius. Atque ita simpliciter adhuc remanet veritas generalis dicti illius, substantiam esse susceptibilem quotumlibet contrariorum, ita vt si alterum quorumlibet suscipiat, possit & reliquum suscipere. ¶ Ita ergo probatum est, omni substantiæ prædictam conditionem conuenire. Nunc autem & quomodo soli conueniat substantiç, declaremus. Patebit autem hoc per singula accidentia discurrendo. Non enim poterit inueniri color aliquis, qui vnus & idẽ numero dicatur, nunc albus, nunc niger: neque aliquis habitus numero idem potest dici nunc bonus, nunc malus (neque aliqua eadem actio numero, bona esse potest & mala) & ita in reliquis, non poterit inueniri aliquod accidentiũ, quod contraria possit idem numero suscipere conuenit igitur soli substantiæ, esse contrariorum susceptibilem.

CAP. XXV.

¶ Proponitur & soluitur obiectio de opinione & oratione.

VErum aduersus hanc proprietatem, Aristoteles obiectionem ponit, de oratione vocali vel opinione mentali quæ eadem numero manens susceptiua

videtur veritatis & falſitatis, cum dicatur modo vera, modo falſa. Exempli gratia, hæc oratio, Ioannes dormit, modo vera eſt, vere dormiente Ioanne. Poterit autem eadem fieri falſa, ſi expergiſcatur Ioannes à ſomno, manebit tamen oratio vna & eadem numero, Eadem igitur oratio vna & eadem numero, vera eſſe poteſt ac falſa ſucceſſu temporis. ac proinde contrariorum eſt ſuſceptibilis, cum verum & falſum videantur eſſe contraria. Quod ſi admittatur, conſequens eſt, non ſoli ſubſtantiæ id eſſe proprium quod dictum eſt. ¶ Propter hanc obiectionem diſſoluendam. Ariſtoteles proprietatem ſupra poſitam ſupplet in hunc modum: Proprium eſt ſubſtantiæ, cum ſit vna & eadem numero, cum ſui mutatione eſſe ſuſceptibilem contrariorum. Per adiectionem autem hanc. cum ſui mutatione, excludit obiectionem, dicens, orationem aut opinionem, licet eadem numero poſſit eſſe vera & falſa, non tamen per hoc fieri circa eam aliquam mutationẽ. Quod enim hæc propoſitio nunc vera dicitur nunc falſa, id non fit per aliquam mutationem circa ipſam propoſitionem, ſed per mutationem rei ſignificatæ. Dicitur enim propoſitio vera, ex eo quod ita ſit in re quomodo ipſa ſignificat. Falſa vero, ex eo quod aliter ſit in re quàm ipſa ſignificat. Ex ſola igitur mutatione circa rem ſignificatam, propoſitio paulo ante vera fit falſa, & econtrario. Vt ex hoc quod ipſe homo Petrus mutatur à ſtatione in ſeſsionem, propoſitio iſta, Petrus ſedet, ex falſa efficitur vera, abſque ſui reali aliqua mutatione. Poteſt verò & aliter reſponderi propoſitæ obiectioni; ſimpliciter negando quod aſſumitur, nempe opinionem vel orationem eandem ſuſcipere contraria. Nec valet probatio, Eadem oratio vel opinio modo vera eſt modo falſa, eadem numero manens, igitur contrariorum eſt ſuſceptibilis. Mala ſiquidem eſt iſta illatio, laborans defectu duplici. Primum enim verum & falſum proprie non videntur contraria, cum contrarietas proprie dicta (vt poſterius dicetur) in ſolis inueniatur qualitatibus. Veritas autem & falſitas non videntur eſſe qualitates, ſed potius ad aliquid ſunt vel relationes. Dicitur enim veritas exæquatio & correſpondentia rei ſignificatæ ad propoſitionem ſignificantem, quod videtur ad relationem magis quam ad qualitatem ſpectare, cum ſit qualitas omnis, quid abſolutum non conſiſtens in relatione vni*

ad alterum. ¶ Deinde, etiam si veritas & falsitas contraria essent, non tamen oratio eadem ex hoc quod modo vera est, modo falsa dicenda esset suscipere contraria. Ipsa namque oratio non suscipit in se veritatem & falsitatem, cum veritas (vt iam dictum est) non sit in oratione vera. Si enim veritas & falsitas susciperentur in ipsa oratione vera, iam nec Aristotelis valeret solutio, qua dicit, orationem eandem dici modo veram, modo falsam, absque sui mutatione. Prorsus enim cum sui mutatione id fieret, si vere in ipsa susceperetur veritas & falsitas. ¶ Amplius autem aduersus supradicta in proprietatem obiicitur, de materia prima, & quantitate corporea, quæ suscipiunt in se contrarias qualitates, non tamen sunt substantiæ. Propter hanc obiectionem, recentiores vt per omnia conuertibilem faciant hanc proprietatem, ita eam complent, Maxime proprium est substantiæ esse susceptibilem contrariorum: tamquam completum & vltimatū subiectum. Prius adiiciunt, ne proprietas conueniat ipsi materiæ primæ, quæ proprie loquendo non est substantia, sed tantum substantiæ pars. Materia namque est contrariorum susceptibilis, quoniam omnia accidentia corporalia suscipiuntur in corporali materia, quemadmodū in Physicis nostris declarauimus. Verum ipsa non est subiectum completum, quoniam pars tantum est alterá compositi. Substantia autem est subiectum completum atque perfectum. Alterum adiiciunt propter quantitatem, quæ (iuxta quorumdam probabilem opinionem) immediate in se suscipit corporeas qualitates, vt colorem dicunt suscipi in superficie, figuras idē subiectari in superficie aut corpulentia. iuxta quorum opinionem necesse est fateri, etiam quantitatem esse contrariarum qualitatum susceptibilem. Verum ipsa non est subiectum earum vltimatum, quoniam vlterius sunt in ipsa substantia mediante quantitate. Sed harum rerum determinatio, à Dialectica cōsideratione est aliena, magísque Physicæ conuenit: quamobrem ista tetigisse contenti, explicato vtcunque substantiæ prædicamenta, ad quantitatem recto cursu pergamus.

CAP. XXVI.

¶ De prædicamento quantitatis.

Post prædicamentum substantię proximo loco subsequitur prędicamentū quātitatis, quod maior sit conuenientia, & similitudo substantiæ cum quantitate quàm cū qualitate Sicut enim substantia non suscipit magis & minus, nihilque habet cōtrariū, sic & de quantitate, paulopost declarabitur. Item iuxta quorūdam probabilē sententiā qualitates corporales suscipiuntur in substantia mediante quantitate, ita vt quantitas sit subiectum immediatū qualitatū, atque hac consideratione videtur quantitas assimilari ex aliqua parte substantiæ, quoniam modo quodam substat, tametsi nō vt vltimatum & per se cōsistens subiectum, quoniam & ipsum est in alio, nempe in substantia. ¶Tractans autem de quantitate Aristoteles, ipsius non ponit definitionem, quoniam generalissimum genus proprie definiri non potest, vtpote quod aliud supra se genus non habeat per quod posset definiri, aut differentiam aliquam constituentem. Posset tamen aliquo modo describi per suum concretum, hoc modo.

Definitio quātitatis.

Quantitas est, secundum quam aliquid dicitur quantum.

¶Vtpote longum, latum, profundum, multum, paucum, magnum, paruum, diuturnum, vel breuis durationis.

¶Incipit autem Aristoteles tractatū quantitatis, ponens duas eius diuisiones. Quarum prior hæc est,

Diuisio quātitatis.

Quantitatis aliud continuum, aliud discretum.

¶Hoc est, quantitatū, alia est cōtinua, alia discreta. Quę diuisio duas species immediate sub quantitate positas assignat: nempe quantitatē cōtinuā, & quantitatem, discretam quarū definitiones siue descriptiōes ex Aristotelis declaratiōe colligūtur.

CAP. XXVII.

¶De quantitate continua, & primo ponitur definitio eius.

Definitio quātitatis continuę.

QVantitas continua est, cuius partes copulantur ad aliquem terminum communem.

Vt partes lineæ copulantur ad punctum. Dicitur autem in proposito terminus communis aliquarum partium, quod est principium vnius & finis alterius. Ad quarum definitionum intelligentiam notandum est, quod quantitatis continuæ secundum propriam enumerationem sunt quatuor species, nẽpe linea, superficies, corpus, siue (ad distinctionem à corpore prædicamenti substantiæ) corpulentia, & tempus. Nam de loco quam velut quintam speciem prioribus connumerare videtur Aristoteles, communior est sententia, non esse à superficie speciem distinctam, sed tantum secundum connotantum ab ea differre, quatenus videlicet supra significationem superficiei locus connotat vel vltra significat, alicuius rei intra se continentiam. Siquidem locus dicitur superficies continens aliquid, nempe rem locatam,

¶Priores autem quatuor species sunt distinctæ sub quantitate continua, vt species sub eodem immediato genere contentæ. Linea nanque, superficies, corpulentia, & tempus: quantitates sunt, & continuæ quantitates. Quantitates quidem, quoniam secundum ipsam, res dicuntur quãtæ, vtpote secundum lineam longæ, secundum superficiem latæ, secundum corpulentiam crassæ aut profundæ, secundum tempus diuturnæ. Continuæ autem dicuntur, quoniam singulæ earum partes suas habent per aliquem communem terminum adinuicem compositas. Lineæ enim partes copulantur per intermedium punctum, qui vnus & idem numero, finit partem vnam, & alteram incipit: atque ideo per punctum dicitur terminus communis lineæ. Superficiei item partes continuantur per terminum communem, nempe per lineam. Corpulentiæ vero partes per superficiem continuantur, ipsa tamen nullius alterius quantitatis partes copulat. Ac proinde sicut punctus est communis terminus lineæ, sic linea superficiei, sic deinde superficies corporis. corpus vero nullius alterius quantitatis est terminus. ¶Habet quoque tempus partes suas continuatas per cõmunem terminũ. Pars enim quæ præcessit iamque effluxit, & ea quæ subsequitur quæque iam incipit, per pręsens tempus, siue (vt magis proprie loquamur) per pręsens instans, aut momentum aut indiuisibile tẽporis continuantur: quod quidem momentum pręsens, terminus est partis iam elapsæ siue præteritæ, & initium partis e vestigio absque intermedia

distantia subsequentis. ¶ Ex quibus colligi facile possunt singularum suprapositarum specierũ qualescunq; definitiones: hoc modo, Linea est quantitas continua, cuius partes copulãtur per punctum. Superficies est quantitas continua, cuius partes copulantur per lineã. Corpus est quantitas continua, cuius partes copulantur per superficiem. Tẽpus est quantitas continua, cuius partes copulantur per præsens tempus, siue instans præsens. Sed harum rerum latior deductio atque plenior declaratio, ad physicam magis quàm ad Dialecticam spectat.

Definitiones lineæ superficiei, corporis & temporis.

CAP. XXVIII.

¶ De altera specie quantitatis, nempe de quantitate discreta.

Definitio quantitatis discretæ.

Quantitas discreta est, cuius partes non copulantur per aliquem terminum communem, sed abinuicem distinctæ sunt & separatæ.

¶ Sub hac quantitate discreta continetur numerus cũ omnibus speciebus suis, vtpote binario, ternario, & ita de aliis. Numeri siquidẽ partes per nullum terminũ cõmunem copulantur. Vt partes denarii, quinque, & quinque, non continuantur adinuicem per aliquid quod esset vnius partis initiũ, & terminus alterius, sed abinuicem sunt discretæ & segregatæ, propter quod etiam discreta quantitas appellatur. ¶ Addit quoq; Aristoteles numero orationẽ dicens etiã eam esse quantitatẽ discretam, eò quòd partes vocales habeat abinuicem diuersas & discontinuas. Vt cum dico, Ioannes, Andreas, currere, partes orationum harum abinuicem sunt discretæ & discontinuæ. Ideo orationẽ dicit esse quantitatẽ discretã. ¶ Verum de hac oratione difficultas est non minima, quid per eam debeat intelligi, Nam si per orationem intelligatur ipsa vox ex partibus pluribus constans, id est, ex pluribus vocibus partialibus, non videtur hoc modo oratio rectè dici quantitas, cum omnes voces, imò omnes sensum proprium sibi habeant locum in prædicamento qualitatis, vna cũ cæteris obiectis aliorum sensuum, quemadmodũ suo dicetur loco. Si autem ista vocalis oratio hic non intelligatur ab Aristotele, difficile videbitur

aliquid aliud ad propositum commode assignari. ¶ Huius difficultatis duplex est solutio. Quidam per orationē in proposito intelligunt ipsum numerum, qui subiectatur in partibus orationis vocalis, quo videlicet partes plures vnius dictionis numerantur. Vt in hac oratione dominus, ternarius quo numerantur tres istæ voces aut syllabæ, do, mi, & nus iuxta horum sententiam appellatur oratio Verum his noua emergit difficultas. Si enim oratio ista non aliud est quam numerus, ille in partibus orationis vocalis subiectatur, quomodo ergo Aristoteles tanquam species diuersas aut genera diuersa, sub quantitate discreta atque immediate iungit numerum & orationem? Sic enim oratio sub numero comprehenditur, quoniam omnis talis oratio est numerus. Quam tamen obiectionem ita soluunt, dicentes, orationem non esse speciem diuersam, vel genus aliud à numero, sed ambo vnum esse secundum principale significatum, nec esse differentiam, nisi in cōnotato (vt appellant) siue consignificato: quemadmodum supradictum est de superficie & loco, non esse illa diuersa genera vel species diuersas, sed tantum connotato differre. Sic enim dicunt orationem principaliter significare numerum, simul tamen significando numerum, vt est in partibus orationis alicuius subiectatus. Vnde hanc dicunt prædicationem identicam. Oratio est numerus, sicut & illa, locus est superficies & econtrario, æstimatur identica: quoniam vtrobique, secundum principale significatum, idem significant subiectum & prædicatum. ¶ Hæc autem solutio tametsi vtcunque satisfaciat, tamen si exacte perpendantur. Aristotelis verba & penitius introspiciantur, videbitur aliud aliquid voluisse per orationem intelligere, nec ita pro eodem ista computasse. Propter quod ab aliis dicitur, per orationem in proposito intelligi certam mensuram & quantitatem syllabarum, per quam oratio vocalis secundum syllabas longas vel breues pronunciatur, vt ex singularum syllabarum quantitatibus, de quibus ars metrica tractat totius orationis consurgat vna mensura, quæ quantitas recte dicitur, eò quòd orationem mensuret & quantam denominet. Discreta autem quantitas dicitur eò quòd quantitates illæ singularum syllabarum, ex quibus conflatur vna quantitas totius orationis vno spiritu prolatæ, per nullum terminum communem sunt

coniunctę, sicut nec ipsę syllabę ullo communi termino adinuicem coniunctę sunt. Quam sententiam aperte satis indicare videtur Aristoteles, cum de ea sic ait, Quod autem quantitas sit oratio, manifestum est. Mensuratur enim syllaba longa & breui. In quo verbo indicare videtur, istā quātitatē potius accipiendā esse secundū mensuram longitudinis vel breuitatis syllabarum, quàm secundum numerum tantū earum.

CAP. XXIX.

¶ De secunda diuisione quantitatis.

Secunda diuisio quantitatis.

QVantitatis aliud constat partib⁹ habentibus adinuicem positionem, aliud constat ex partibus non habentibus positionem adinuicem.

¶ Pro huius diuisionis intellectu, explicandum est primo quid sit partes alicuius habere positionem, ac deinde quę quātitates tales sint aut non sint. Requirit autem (vt Boetius tradit) ista partium adinuicem positio, tria. Primum, vt, partes ipsę alicubi sint, ita vt possint demonstrare hanc partem in tali loco, & illam in alio, atque ita vnicuique parti suum locum vel suam partem loci designare. Secundum vt partes non sint in fluxu, nec pereant, sed simul permaneant. Tertium, vt partes adinuicem coniungantur & conniantur. ¶ Huiusmodi autem quantitates sunt, linea, superficies, & corpus, ac iuxta Aristotelis connumerationem locus. In linea siquidem partes adinuicem positionem habent, quoniam singulæ partes certum locum suum obtinent, & singulis suus locus potest demonstrari, dicendo hæc pars lineæ est ad dexteram, illa ad sinistram hæc finem ibi accipit, illa initium. Item partes non fluunt nec pereunt, sed permanent, & simul existunt. Adinuicem autem continuantur & copulantur per punctum, vt supra dictum est. Ita suo modo dicendum de superficiei & corpore. ¶ Vbi cunque verò horum aliquod defuerit, illuc non dicuntur partes habere positionem. Vnde tempus quanuis quantitas continua sit, non tamen habent partes eius positionem, defectu duorum priorum requisitorum. Nec enim partes temporis alicubi fixæ sunt, vt possit eis suus cuique locus assignari. De-

inde neque permanent simul subsistentes, sed in continuo fluxu sunt, vt vna adueniente, altera cogatur cedere: & vna abeunte, altera debeat succedere, quoniam iuxta illud poëte, Fugit hora, & hoc quod, loquimur, inde est. Rectè tamen dicimus eas habere ordinem; videlicet secundum successionem, quoniam vna est prior, altera posterior vna præcedens, altera subsequens. ¶Numerus quoque non constat ex partibus habentibus positionem defectu primi & tertii: quoniam partes non habent continuationem adinuicem, imo neque determinate situm aliquem habent, vt demonstrari possit, hæc pars numeri hic est, illa, illic. Possunt tamen partes eius dici adinuicem habentes ordinem, quoniam binarius est prior ternario, vt ternarius prior est quaternario, atque ita in cæteris.

CAP. XXX.

¶De communitatibus, & proprietatibus quantitatis.

Quemadmodum autem substantiæ secundum suam naturam suprà assignauimus certas quasdam conditiones, quas vel cōmunitates, vel proprietates nominauimus, sic & quantitati veniunt assignandæ aliquot ipsi ex natura sua competentia, vel communiter cum aliis, vel proprie. Prima conditio quantitatis hæc est.

Quantitati nihil est contrarium.

¶Non est autem hoc quantitati proprium quarto modo. Est enim ei cum substantia commune. Secundo tamen modo proprium dicitur, quoniam omni quātitati conuenit, id quod in singulis est manifestum. Linea enim non contrariatur superficiei vel corpori, quoniam simul in eodem sunt linea superficies & corpus. Imo & in seinuicem existunt, & à plærisque dicuntur inesse tanquam accidentia. Vt verbi gratis, lineā esse dicunt in superficie, tanquam accidens in subiecto, ita superficiem in corpore. Non enim cum veritate dici poterit. Lineam esse in superficie aut superficiem in corpore per modum partis integralis, quoniam non componitur superficies ex lineis tanquam ex suis partibus, neque corpus ex superficiebus, sicut nec linea ex punctis componitur. Sed habet superficies lineam pro termino communi, ad suarum partium continuationem, & corpus superficiem suas partes continuā- Prima proprietas quantitatus.

tem. Impossibile est autem contraria idem simul esse, ac magis etiam sibiinuicem inesse. ¶ Tempus quoque nulli est contrarium, Nam dies & nox licet videantur quandam habere oppositionem, non tamen proprie contraria sunt, sed sunt priuatio & habitus. Dies quoque vt nocti opponitur non ipsum tempus significat, sed illuminationem aëris, aut præsentiam solis supra nostrum hemisphærium Neque hyems & æstas per se contraria sunt. Per accidens enim videntur aliquo modo contrariari, ratione contrariorum effectuum, qui vigent tempore hyemis & tempore æstatis. Hyeme nanque humiditas & frigiditas, æstate vero siccitas & caliditas vigent. Cæterum inter tempus ipsum hyemale & æstiuum, nulla est per se contrarietas. Ita enim & lineam rectam per accidens dicimus contrariari lineæ curuæ, quoniam videlicet rectitudo & curuitas qualitates per se contrariæ sunt, à quibus illæ duæ lineæ dicuntur per accidens contrariæ, sicut superius in substantia diximus, hominem album nigro contrariari per accidens. ¶ Præterea, numerus nullum habet contrarium. Nam duo non contrariantur tribus, neque tres quatuor, atque ita in cæteris. Quod ita declaratur, quoniam non videtur maior ratio contrarietatis inter binarium & ternarium, quam inter binarium & quaternarium aut quinarium. Idem igitur binarius infinita haberet contraria, quod est impossibile, cum determinate vnum vni sit contrarium, vt albedo nigredini, virtus vicio aut pluribus vnum duobus, in illis videlecet vbi secundum excessum & defectum à medio sumitur contrarietas, quemadmodum eadem liberalitas secundum excessum habet contrariam prodigalitatem, secundum defectum vero auaritiam. Relinquitur itaque, binarium nullum esse contrarium, ac proinde nec vlli numerorum. Par siquidem est de omnibus ratio. Præterea, contrariorum alterum non includitur in altero, sed numerus alius alium includit, vtpote ternarius binarium, quaternarius ternarium. Non igitur possunt numeri, esse adinuicem contrarii. Per singula ergo discurrentes ostendimus nulli quantitati quicquam esse cōtrarium.

*** ¶ Contra hanc autem proprietatem facit obiectionem Aristoteles, de magno & paruo, multo, & pauco. Ista enim videntur esse contraria & nihillominus quantitates. Videntur igitur quantitates sibi inuicem esse contrariæ. Cui obiectioni

ſatisfacit dupliciter. Primo negando quod aſſumitur, magnū & paruum eſſe quantitates. Non enim proprie quantitatem ſignificant magnum & paruum, multum & paucum, ſed ad aliquid ſiue relationem. Quod ita declarat. Dicimus enim aliquid magnum, aut paruum, ſecundum comparationem vel relationem ad alteram. Vt montem iſtum dicimus paruum, in comparatione ad alterum maiorem, & granum milii vel ſinapis dicimus magnum in comparatione ad aliud ſimile granum minus. Non diceremus autem montem paruum, & milii, aut ſinapis granum magnum, ſi ſimpliciter & abſolute diceretur magnum & paruum, & non magis ſecundum relationem vel comparationem. Similiter de multis & paucis declarat: quoniam in ciuitate aliqua magna dicimus eſſe paucos homines, in vico autem vel pago multos, cum tamen ſimpliciter illic plures ſint quàm hic. Niſi igitur ſecundum relationem & comparationem diceretur multum & paucum, nunquam ita dicerent homines. Nunc autem in ciuitate illa magna dicunt homines eſſe paucos, comparatione facta ad ciuitatem aliam in qua longe plures ſunt homines, & in vico dicunt eſſe multos comparatione ad vicum alium in quo ſunt pauciores. Manifeſtum eſt ergo magnum & paruum, multū & paucum eſſe ad aliquid, & ſecundum comparationem vel relationem dici. ¶Secundo reſpondet Ariſtoteles prædictæ obiectioni, negando aſſumptum alterum de contrarietate magni & parui, multi & pauci. Hæc enim adinuicem non ſunt contraria. Quod primum quidem ex præcedentibus conſequitur, quoniam contrarietas proprię dicta non niſi in qualitatibus inuenitur. Magnum autem & paruum non qualitates ſunt, ſed ad aliquid, in quibus non inuenitur contrarietas. Deinde & ita probatur. Si multum & paucum, magnum & paruum eſſent contraria, conſequens eſſet contraria ſimul de eodem prædicari. De eodem ſiquidem monte vere dicitur, hic eſt mons magnus & mons paruus. Magnus quidem, comparatione ad montem alium minorem: paruus vero comparatione ad alium maiorem. Sic demonſtrata eadem hominū multitudine, vere dicitur, Iſti homines multi ſunt & pauci. Multi quidem reſpectu pauciorum: pauci vero, reſpectu plurium. Simul igitur eidem inerunt contraria, ſi magnum & paruum dixerimus eſſe contraria.

CAp. XXXI.

Secunda proprietas quantitatis.

¶Secunda proprietas quantitatis.

Quantitas nõ suscipit magis & minus

¶Non est item hoc proprium quarto modo quantitati, quoniam non soli quantitati conuenit, quod suprà dictum & declaratum est connenire etiam substantiæ. Proprium tamen secundo modo dicitur, Omni enim quantitati, etsi non soli, conuenit. Omnis enim quantitas non suscipit magis & minus. Id in singulis liquet Linea enim vna non est magis linea quam altera, neq; superficies vna est magis superficies quàm altera, neque corpulentia ista est magis corpus vel corpulenta quam altera. Sed neque tempus vnum est magis tempus quam alterum, neque numerus vnus est magis numerus quã alius. Item faciendo comparationem generum ac specierum adinuicem, non dicitur quantitas continua magis quantitas quàm discreta, vel econtrario. Neque linea dicitur esse magis quantitas vel continua quantitas, quàm superficies aut corpus. Neque tempus magis quam numerus. Neque denarius dicitur magis numerus quàm binarius atque ita in singulis. Patet igitur per inductionem, omni quantitati hoc conuenire: vt nequeat magis aut minus suscipere. ¶Quod si quis obiiciat, lineam vnam dici maiorem altera, aut magis longam. Itẽ superficiem dici maiorem vel magis latam, sic & corpulentiã maiorem vel magis spissam, ita tempus dici maius vel magis longum, numerum quoque alium alio dici maiorem vel magis multum. Videntur igitur quantitates istæ dici secundum magis & minus. Soluitur obiectio, per negationem cõsequentiæ. Aliud enim est suscipere magis & minus, sic loquendo per aduerbia, aliud maius & minus, loquendo per comparatiua nomina. Quantitatem enim non suscipere magis & minus est, nullum genus aut speciem prædicamenti quantitatis prædicari verè cum istis aduerbiis se determinantibus. Atque ita res habet. De nulla enim quantitate potes dicere. Hæc est magis quantitas quàm illa, aut magis continua vel discreta quàm illa, aut magis linea vel superficies, vel tempus quàm illa. Neque item in concretis, hoc est magis quantum illo, hoc est magis continuum aut magis discretum illo, hoc est illo

magis lineatum vel superficiatum &c. Cuius ratio est, quoniã realis ipsa quantitatis natura non recipit intentionem vel remissionem. Atque ob hoc nullus terminus prædicamenti quãtitatis prædicari potest cum aduerbiis illis quæ proprie significant intentionem vel remissionem formæ: per ipsum quòd determinent significatæ. ¶ Cum autem dicitur linea esse maior, aut magis longa, & alia huiusmodi, manifestum est nullũ terminum prædicamenti quantitatis illic prædicari cum aduerbiis magis & minus, nec vllam ibi intentionem vel remissionem significari. Significatur enim tantum excessus vel defectus in extentione secundum longitudinem, aut latitudinẽ, aut corpulentiam, vel secundum diuturnitatem aut numerũ. Sic etiam substantia vna dicitur magis longa quàm alia, aut magis alba, vel nigra, non tamen ob hoc dicitur suscipere magis & minus, vt suo loco declaratum est.

CAP. XXXII.

¶ Tertia proprietas quantitatis.

MAxime proprium quantitatis est æquale, vel inæquale dici.

Tertia proprietas quãtitatis.

¶ Hoc est. Quãtitati proprie & quarto modo proprium est, vt secundum ipsam aliquid dicatur æquale vel inęquale, Exempli gra .a, secundum longitudinem aut latitudinem, aut corpulentiam dicũtur res ęquales, aut inæquales, id est, æque longe, æque late, aut æque corpulentę. Item secundũ tempus dicuntur res æquales duratione, id est, æque diuturnæ. Secundum numerum dicuntur æquales multitudine, id est, ęque multę. In omnibus autem his significatur ęqualitas. ¶ Non sumitur autẽ æqualitas vel inęqualitas proprie dicta, nisi secundum aliquam harum quantitatum. Secundum enim qualitates, vt albedinem vel nigredinem, non sumitur ęqualitas vel inæqualitas, sed tantum similitudo & dissimilitudo. Non enim simpliciter æquales dicuntur secundum albedinẽ vel nigredinem, scientiam vel virtutem, sed ex his similes dicũtur aut dissimiles. ¶ Sumitur autem æqualitas vel inæqualitas non eodem modo in quantitatibus continuis & discretis. In discretis enim, secundum identitatem tantum speciei sumitur æqualitas, & econtrario, secundum speciei di-

***

uersitatem inæqualitas. Vt duo binarij æquales dicuntur, item duo ternarii, duo quaternarij: & secundum duos binarios dicuntur duo homines numero æquales, duobus equis quatuor homines quatuor equis. Binarius autem & ternarius sunt inæquales, item binarius & quaternarius: & vniuersaliter, binarius omni numero præterquam binario est inæqualis. Vnde secundum numerum duo homines tribus aut quatuor dicuntur inæquales. Inter quantitates autem continuas, non ita facile cognoscitur æqualitas vel inæqualitas. Non enim sufficit ad æqualitatem identitas speciei. Non enim omnes lineæ dicuntur æquales, nec omnis superficies, nec omnia copora. Neque item inæqualitatem facit diuersitas speciei: quæ ad æqualitatem nec requiritur, nec sufficit. Non quidem requiritur: quoniam vna linea alteri eiusdem speciei inæqualis esse potest. Nec sufficit, quoniam linea non dicitur esse inæqualis superficiei. Sciendum itaque est, inter quantitates continuas illas esse æquales quæ sunt eiusdem speciei, & eiusdem mensuræ specialis illas autem inæquales, quæ sunt eiusdem speciei sed diuersarum mensurarum specialium. Vt linea quæ mensuratur longitudine vnius cubiti aut pedis, dicitur æqualis alteri lineæ, similiter cubitali aut pedali, & bipedalis linea alteri bipedali. Item superficies quæ mensuratur latitudine triũ pedum, dicitur alteri superfici æque latæ æqualis: & corpus profundum sex pedes dicitur alteri eandẽ profunditatem habenti equale secundum profunditatem. Atuero linea longitunis pedalis, inęqualis est alteri lineę habenti bipedalem longitudinem, & superficies latitudinis trium pedũ, est inæqualis habenti latitudinem quatuor pedũ, & ita in cęteris. Sic tempus quod vnius horæ duratione mensuratur, dicitur æquale alteri quod mensuratur duratione ęquali. Tempus autem vnius horę & tempus duarum horarum, dicuntur inęqualia tempora. Modus itaque mensurandi specialis in eadem specie facit ęqualitatem vel inequalitatem inter quantitates continues.

¶ Signanter dicimus, modus mensurandi specialis, quoniam generalis modus mensurandi, nempe secũdum longitudinem aut latitudinem, aut profunditatem, aut durationem, in generali, non facit ęqualitatem: Alioqui omnia tempora essent æqualia, & omnes lineę ęquales, & omnes superficies sibi inuicem. Sed secundum speciales modos mensurandi, sumi debet

ęqualitas vel inęqualitas. Vtpote secundum longitudinem tantam vel tantam, secundum latitudinem tantam vel tantam, secundum profunditatem tantam vel tantam, secundum durationem tantam vel tantam.

CAP. XXXIII.

¶De prędicamento ad aliquid.

Post prędicamenta substantię & quantitatis, Aristoteles adiungit prędicamentū ad aliquid, forsitan ea ratione, quod in quantitate relatiuorū quorumdam siue ad aliquid fecisset mentionem, nempe multi & pauci, magni & parui, propter quod continua determinatione nūc eorum vult tractatum absoluere. Ponit autem duas ad aliquid definitiones, quarum prior hæc est.

Ad aliquid talia dicuntur, quæcūque hoc ipsum quod sunt aliorū dicuntur, vel quomodolibet aliter ad aliud. Prior definitio ad aliquid.

¶Pro cuius definitionis intellectu, notandum est ad aliquid in proposito idem esse quod relatiuum, siue id quod refertur, aut dicitur in ordine ad aliud. Vt pater dicitur in ordine vel in respectu ad aliquid, nempe ad filium cuius est pater: sicut econtrario dicitur filius in comparatione ad patrem. Sic dicitur dominus in relatione ad seruum, & ecōtrario. Inter hęc autem quæ relatiue sic dicuntur adinuicem, quædam inueniuntur ex principali suo significato relationem significare, siue habitudinem vnius ad alterum, vt ea quæ iam posita sunt exempla, dominus & seruus, pater & filius. Principale nanque significatum quod hi termini important: est habitudo aliqua, vel eius qui genuit ad eum qui genitus est, aut econtrario: vel eius qui habet imperium siue authoritatem pręcipiendi ad eū in quem habet imperium. Et hęc vocantur ad aliquid secundū esse, videlicet quia secundum esse suum, id est, secundum principale significatum ita referuntur. ¶Quædam autem inueniuntur vocabula dici relatiue, quę tamen ex principali significato nō important relationem, sed absolutū aliquid, vtpote vel substantiam vel qualitatem: quemadmodū Aristoteles exempla ponit de virtute & vitio, habitu & dispositione, cū ta-

men ista manifestum sit ex principali significato non habere relationem, quoniam ex principali significato repræsentant qualitates absolutas Dicuntur tamen aliquo modo relatiue, vt habitus dicitur respectu eius qui eo dispositus, siue (vt ita loquar) habituatus est, & dispositio respectu eius qui ita dispositus est. Vel habitus dicitur respectu eius ad quod homo per habitum illum disponitur: sicut scientia dicitur ad suum scibile vel scitum, obiectum scientiæ, & econtrario scibile vel scitum dicitur in respectu ad scientiam quæ est de ipso. Sensus quoque dicitur in comparatione ad sensatum vel sensum &. econtrario. ¶ Cur ergo ista non significent ex principali significato relationes vel habitudines aliquas, sed meras & absolutas qualitates, manifestum est quod non possint dici ad aliquid secundum esse, id est, secundum principale significatum, sed tantum secundum dici, eo quod non nisi ex significato minus principali hoc habeant, vt relatiue dicatur. Vnde dicunt vocabulum scientia præter principale significatum, quod est absoluta qualitas, adhuc ex connotato importare quandam relationem siue quandam habitudinem, qua ipsa scientia se habet ad scibile aut scitum, tanquam ad suum obiectum, quod speciali modo respicit: atque ex hac cõsignificatione dicunt illam procedere relationem qua dicimus scientiam esse scibilis scientiam, & scibile esse scientia scibile. Sic habitum & dispositionẽ, præter qualitates absolutas principales dicunt significare quasdam relationes, aut habitudines ipsorum habituũ vel ad ipsos in quibus sunt vel ad id ad quod ad habentem disponunt, atque ex eiusmodi connotatis prædictam ponunt vocabulorum relationem. Hæc autem ad aliquid tantum secundum dici, quamuis non proprie sint ad aliquid, generaliter tamen ad aliquid nuncupantur, & sub priore ista definitione comprehenduntur, quemadmodum ex declaratione Aristotelis patet, Est enim prior definitio generalis, conueniens tam ad aliquid secundum dici quàm secundum esse. ¶ Et notandum quod quædam ex prędictis adinuicem referuntur secundum casum genitiuum, vt pater dicitur filij pater, & dominus dicitur serui dominus, duplum dimidij duplum, & econtrario. Quædam secundum casum datiuum, vt simile dicitur simili simile, æquale æquali æquale, vicinum vicino vicinum, & huiusmodi. Quædam se-

cundum casum ablatiuum, vt maius dicitur minore maius & econtrario. Quædam secundum casus diuersos referuntur vt sensus refertur ad sensibile vel ad sensatum sub casu genitiuo dicendo, Sensus est sensati vel sensibilis sensus. Contra verò sensatum vel sensibile ad sensum refertur sub casu ablatiuo dicendo. Sensatum sensu sensatum: ita scibile scibile, vel scitum: econtrario autem scientia dicitur scibilis vel sciti scientia. Ita habitus dicitur habituati siue habilis habitus, & habituatus vel habilis habitu dicitur habituatus. Dispositio quoque dispositi dispositio; dispositum verò dispositione aliqua dispositum. Interdum verò prorsus secundum vim nulli casus fit relatio, sed mediante vi præpositionis additæ casui. Vt magnum dicitur non parui magnum, neque paruo magnũ, sed mediante præpositione dicitur magnum ad paruum vbi manifeste vis ipsa comparationis per præpositionem ad innuitur. ¶ Propter hunc autẽ tam varium referendi modũ, dicitur in definitione ad aliquid sub disiunctione. Aliorũ dicuntur vel quomodolibet aliter ad aliud. Inter quas duas partes sub disiũctione positas, plærique talem ponunt distinctionem vt illa intelligant dici aliorum, quæ referuntur ad suã correlatiua secundum genitiuum casum: illa verò quomodolibet aliter ad aliud, quæ aliter quam secundum genitiuum casum adinuicẽ referuntur, vtpote vel secundum datiuum, vel secundum ablatiuum, vel secundũ accusatiuũ cũ præpositione ad. Aliter tamen potest sumi ista differentia, hoc modo, vt illa intelligantur dici aliorum, quæcunque adinuicẽ referuntur secundum aliquẽ casum vel aliquos casus. Illa vero quomodolibet aliter ad aliud, quæ non secundum vim alicuius casus referuntur, sed per aliquam præpositionem. Vt magnũ dicitur ad paruum, & econtrario. ¶ Atque hanc expositionem manifeste indicat Boetius, his verbis. Quid sit (inquit) vel quomodolibet aliter ad aliud expediemus. In relatione per quam dicimus, filius patris filius, nulla coniunctio mixta est, nisi tantum sola casuum vis prædicationis huius membra coniungit. Cum autem dico montem magnum, ad alium referens paruũ, ita propono: mons mrgnus ad montem paruũ, & mõs paruus ad montem magnũ, hic nullorum casuum vis est. Quãquam enim accusatiuus videtur esse permixtus, tamẽ ille huius relationis vim non tenet, sed præpositio quæ ad accusati-

uum additur. Cum enim dico, mons magnus, ad paruum montem, sola præpositio est, quæ vim huius continet relationis. Vt si quis dicat, magnus mons paruum montem, nihil significat definitum. Quocirca quanuis accusatiuus casus in hac prędicatione fit, non tamen vim relationis casus tenet, sed pręposítio. Atq; hoc est quod ait Aristoteles, vel quomodolibet aliter ad aliud: vt quoniam superius secundum casus relationes fieri dixerat, erant autem quædam relationes quæ nullis casibus tenerentur, adiecit hoc, vel quomodolibet aliter ad aliud, Ac si diceret, Omnis relatio aut casibus fit, quod per hoc demõstrauit, quod ait. Quæcunque id quod sunt aliorum dicuntur, aut præter casus, quod hæc sententia docet, vel quomodolibet aliter ad aliud. Hactenus Seuerinus Boetius In quibus verbis manifeste ille insinuat, qua distinctione partes illas duas intelligat.

CAP. XXXIIII.

¶ De communitatibus & proprietatibus ad aliquid.

Ponit autem Aristoteles aliquot conditiones ad aliquid generaliter sumpti, vt sit commune tam iis quę secundum dici quam quæ secundum esse. Quarum quædam rectius communitates, aliæ proprietates videntur appellandæ. Prima hæc est.

Contrarietas inest relationi.

Prima proprietas ad aliquid.

¶ Hoc est, inueniuntur nonnulla ad aliquid quæ adinuicem contrariantur. Pro exemplis afsignat Aristoteles virtutem & vitium, scientiam & ignorantiam, siue (vt appellat Boetius) inscientiã, accipiendo ignorantiam aut inscientiã non vt priuationem significet, sed habitum oppositum scientiæ, quæ solet appellari ignorantia prauæ dispositionis, ad distinctionem ignorantiæ priuationis. Hæc enim ad aliquid sunt secundum dici, & contrarietatem habent. ¶ Veruntamen non in omnibus ad aliquid contrarietas reperitur. Duplum enim non habet contrarium, neque pater item contrarium habet. Si enim aliquid contrarium haberet duplum, maxime videretur illud esse dimidium: & patris contrarium si vllum esset, maxime videretur esse filius. Hæc autem non possunt esse con-

traria, quoniam de eodem simul prædicantur. Vt idem est duplum & dimidium, comparatione ad diuersa: sic idem est pater & filius, respectu diuersorum. Simpliciter autem impossibile est, contraria simul de eodem prædicari non sunt igitur ista contraria, ac proinde non omnibus ad aliquid conuenit contrarietas Imo proprie loquendo, nulli ad aliquid secundũ esse cõtrarietas cõuenit, vtpote quæ solum in qualitatibus inuenitur. Sed neque soli ad aliquid ista contrarietas inest, cum etiam qualitati conueniat. Non ergo proprietas est ad aliquid sed potius communitas.

CAP. XXXV.

¶ Secunda proprietas ad aliquid.

Videtur relatiua magis & minus suscipere. Secunda ꝓprietas.

¶ Exempla ponit Aristoteles, simile & dissimile, æquale & inæquale: quoniã dicitur aliquid magis aut minus simile, & magis aut minus inæquale. Non tamen omnibus ad aliquid hoc conuenit. Nihil enim dicitur magis aut minus duplum altero, neque magis aut minus pater alio. Neque enim si quis centum habeat liberos, dicetur ob hoc magis pater altero, qui tantum vnam habet prolem de se genitam. Sic qui mille habet seruos, non dicitur magis dominus quam habens tantum vnũ seruum. Dici quidem potest centum liberos habens, esse pater plurium, & mille seruos habens dicetur plurium dominus: non autem magis pater aut magis dominus. Huius ratio est: quoniam habitudo ipsa quæ per ista ad aliquid principaliter significatur, non potest intendi vel remitti. Intentio siquidem & remissio solis qualitatibus per se conuenit.

¶ Quod si quis interroget. Quomodo ergo dici possunt simile & dissimile secundum magis & minus? Responsio est, non per se illa dici secundum magis & minus, id est, non secundũ habitudines per ipsa vocabula significatas, quib⁹ nõ amplius quã aliis habitudinibus cõuenit intentio vel remissio, sed ratione qualitatũ ipsarũ suscipientiũ intentionem vel remissionem secundum quas dicuntur res similes aut dissimiles, & in quibus ipsæ illæ habitudines similitudinis & dissimilitudinis fundantur. ¶ Et si iterũ fiat quæstio, quomodo dicatur aliquid magis inæquale vel minus? respondebitur, id admodum

improprie dici;quoniam magis & minus proprie secundum aliquam intentionem vel remissionem dicuntur. Interdum tamen etiam dicuntur propter aliam aliquam rationem minus proprie magis & minus, vt supra diximus magis aut minus substantiam solum propter plura vel pauciora,quib⁹ hoc aut illud substat.Sic modo dicitur magis inæquale vel minus secũdum argumentum maius aut minus, siue secundum mensurã maiorem aut minorem ipsius quantitatis secundum quam dicitur æqualitas & inæqualitas. Vt linea quatuor pedum dicitur esse magis inæqualis lineæ duorum pedum, quam linea trium pedum,propter quantitatis excessum maiorem secundum mensuram longitudinis.Item tempus sex horarum dicitur magis inæquale tempori duarũ horarum, quàm tempus quatuor horarũ,ꝑpter excessum longioris durationis. In numeris quoq; sex dicuntur magis inæquales tribus q̃ quatuor, eo quòd sit superexcessus maior ipsorũ sex in multitudine q̃ ipsorum quatuor.Non potest autem istud, quod modo dictũ est, proprie dici propriũ ad aliquid, cũ nec omni conueniat ad aliquid(vt supra dictũ est)nec soli.Cõuenit enim & qualitatibus,quæ nõ sunt ad aliqd.Est igitur cõmunitas quædã aut cõditio,potius quàm proprietas. CAP. XXXVI.

¶ Tertia proprietas ad aliquid.

Tertia proprietas

Omnia relatiua dicuntur ad conuertentia.

SIc enim legendũ est per numerum pluralem,ad cõuertentia : nõ ad conuertentiam numero singulari vt manifeste patet ex græco, vbi loco vocabuli conuertentia dicitur antistrephonta, quod vocabulum manifesto neutri generis est numeri pluralis, nõ fœminũ singulare.Vocat autem Aristot.conuertentia quæ nos alio nomine appellamus correlatiua.Correlatiuum enim siue conuertens alicuius relatiui dicimus, illud ad quod.tale relatiuũ refertur; quodq; vicissim refertur ad ipsum.Exẽpli gratia,domin⁹ est relatiuũ, & pro suo correlatiuo aut cõuertente habet seruũ: quoniã ad seruũ dominus,& vicissim ad dñm seruus,dicẽdo: domin⁹ est serui dominus,& seruus est dñi seruus Ita patris est cõuertẽs filius,magistri discipulus dupli dimidiũ,atque ita in cæteris.

Dicunturque pater & filius adinuicem correlatiua atque conuertentia: tam dominus & seruus, duplum & dimidiū scientia & scibile, sensus & sensatum, & ita in aliis que supradicta sunt. ¶ Neque refert siue secundū eundem casum adinuicem referātur, siue secundū diuersos. In quibusdā enim sic. i. secundū eundem casum fit conuertentia: vt pater dicitur filii pater & econuerso, filius patris filius, In aliis autē aliter: vt scientia dicitur scibilis scientia, scibile autem dicitur scientia scibile. * * * ¶ Vt autem rectè fiat ista correlatiuorū mutua relatio (quā cōuertentiam nominant) oportet prouidere, vt apte assignetur correlatiuū siue conuertens ei⁹ quod proponitur. Nā si in assignādo erratum fuerit, nihil mirum erit, si non inueniatur mutua relatio debita. Vt exempli gratia, ala, caput, remus, ad aliquid sunt secundum dici, vtpote quæ secundum habitudinem partis referantur ad totum. Quibus siquis assignet pro conuertentibus, auem, animal, nauem, non inueniet debitam relationem mutuam siue conuertentiam. Nam ala non dicitur proprie auis ala, quoniam non dicitur ala ipsius auis inquantum auis est: sed inquantum alata est, eo quod & quorundam aliorum sint alæ, quæ tamen non sunt aues. Neque vicissim auis refertur secundum conuertentiam ad alam, dicēdo, auis est alæ auis, vel alo quouis casu. Imo etsi secundum aliquem casum posset auis ad alam referri, nec sic esset propria relatio, cum possit esse auis quæ non habeat alas. Ita qui caput voluerit referre ad animal, non rectum assignat cōuertens: quoniam non dicitur caput ipsius animalis secundum quod animal est, cum inueniantur animalia capite carentia. Sic item de remo conspectu nauis dicendum, ¶ Si verò rectè assignauerimus conuertentia prædictorum ad aliquid, videbimus debitam conuertentiam. Vnde alæ si quis pro suo conuertente assignet alatum, capiti capitatum, remo remitum, inueniet naturam relationem sine vitio. Omnis enim ala dicitur alicuius alati ala, & econtrario, alatum omne ala aliqua alatum dicitur. Sic caput dicitur capitati caput, & remus alicuius remiti. i. nauis remum habentis remus: & econtrario, capitatum omne capite est capitatum, & remitum omne, remo est remitum. Huiusmodi autem vocabula vbi imposita non fuerint, sic à principalibus & primitiuis nominibus que in vsu sunt docet Aristoteles effingere, Omnia ergo ad

aliquid, si debita fiat assignatio ducuntur ad conuertentiã sibi reciproca siue correlatiua. Propter quod ista recte dicitur proprietas ad aliquid.

CAp. XXXVII.

¶ Quarta proprietas ad aliquid.

Videtur ad aliquid esse simul natura.

Quarta proprietas.

¶ Illa autem dicuntur natura esse simul, quæ posita se ponunt, & perempta se perimunt, id est, quando ad vnius positionem sequitur positio alterius, & ad vnius negationem sequitur negatio alterius. Exempli gratia, pater & filius simul sunt natura, quoniam posito patre consequens est filium esse, & econtrario posito filio consequens est patrem esse. Iterum ablato patre aufertur & filius, atque econtrario. Non potest enim esse pater nisi habeat filium, neque potest esse filius qui non habeat patrem. Non quod homo ille qui modo est pater non possit permanere in esse naturæ mortuo filio, aut econtrario: quasi homo ille qui modo est filius simul debeat interire cum patre, sed quia non potest homo ille permanere pater sine filio, neque esse potest filius sine patre. ¶ Dicit autem Aristoteles, istud non generaliter omnibus ad aliquid conuenire. Prius enim & posterius adinuicem referantur, quoniam prius dicitur posteriore prius, & posterius priore posterius. Non sunt tamen simul natura, quoniam posito priore non cõsequitur posterius esse, neque econtrario. Prius enim præcedit natura, ac posterius natura subsequitur. Quorum autem vnum natura præcedit, aliud subsequitur, non potest fieri vt illa simul natura esse dicantur. Idem declarat de scibili & scientia, sensibili & sensu. Non enim ista sunt simul natura, quoniam non est opus posito scibili, poni & scientiam. Potest enim esse res scibilis, antequam eius habeatur scientia. Sic & sensibile potest esse sine sensu, vtpote si nullum esset animal, essent autem cætera omnia corpora, esset tunc quidem sensibile (cum omne corpus sit sensibile) nulla autem esset sensus, quoniam omnis sensus in animali est. ¶ In his igitur ad aliquid quæ ita dicuntur secundum aliquam temporis ampliationem, non inuenitur ista conditio, quemadmodum prius & posterius cum ampliatione significant ad præteritum vel futurum tempus, ita scibile & sensibile cum aliqua ampliatione significant quoniam per possibilitatem vel potentiam expli-

cantur. Valet enim scibile idem quod potens sciri, vel aptum natum sciri & sensibile idem quod potens vel aptum natum sentiri. In illis autem ad aliquid, quæ secundum nullam ampliationem dicuntur vel significant, vniuersaliter inuenitur ista propreetas assignata. Quare & hæc ex parte proprietas rectè potest nominari, eò quod omni tali ad aliquid, quod nulla ampliatione dicitur, conueniat. ¶Generaliter quoque soli ad aliquid cõuenit esse simul natura si propriissime accipiatur simul natura, supplendo prædictam definitionem ad hunc modum. Simul natura sunt, quæ posita se ponunt & perempta se perimunt, & quorum alterum non est causa alterius, neque ambo effectus sunt eiusdem tertii. Prius additur, ad excludendum hominem & risibile. Hæc enim duo se ponunt & perimunt, quoniam si homo est, risibile est: & si homo non est, neque risibile erit, atque econtrario, Verum quia natura humanitatis causa est proprietatis, quæ dicitur risibilitas, iccirco non sunt simul natura, sed est illa prior ista. Omnis enim causa, est natura prior suo effectu. ¶Secundum adiicitur propter duo ista, risibile & flebile, quæ adinuicem se ponunt & perimunt. Si enim est risibile, est & flebile: & si risibile non est, nec flebile erit, nec econtrario. Nec horum duorum alterum est causa alterius. Nec enim à risibilitatis proprietate procedit flelitas, nec econtrario. Sed quia ambæ proprietates ab eadem natura specifica humanitatis procedunt (ad eum modum, quo in libro priori in tractatu de proprio declaratum est) iccirco non dicuntur simul natura. Atque hoc pacto videbitur soli ad aliquid ista proprietas conuenire, ad aliquid sumpto generaliter vt hactenus. Nusquam enim in substantia aut quantitate aut qualitate inueniri videbitur ista conditio, vt aliqua sint simul natura.

CAP. XXXVIII.

¶Quinta proprietas ad aliquid.

Quinta proprietas

SI quis definite nouerit vnũ relatiuorum, definite noscet & reliquũ.

¶Hoc est, si quis determitate & certo sciuerit, alicui conuenire alterum relatiuorum, oportet eundem scire determinate & certo cui alterum correlatiuũ siue conuertens cõueniat.

tem. Impossibile est autem contraria idem simul esse, ac magis etiam sibiinuicem inesse. ¶ Tempus quoque nulli est contrarium, Nam dies & nox licet videantur quandam habere oppositionem, non tamen proprie contraria sunt, sed sunt priuatio & habitus. Dies quoque vt nocti opponitur non ipsum tempus significat, sed illuminationem aëris, aut præsentiam solis supra nostrum hemisphærium Neque hyems & æstas per se contraria sunt. Per accidens enim videntur aliquo modo contrariari, ratione contrariorum effectuum, qui vigent tempore hyemis & tempore æstatis. Hyeme nanque humiditas & frigiditas, æstate vero siccitas & caliditas vigent. Cæterum inter tempus ipsum hyemale & æstiuum, nulla est per se contrarietas. Ita enim & lineam rectam per accidens dicimus contrariari lineæ curuæ, quoniam videlicet rectitudo & curuitas qualitates per se contrariæ sunt, à quibus illæ duæ lineæ dicuntur per accidens contrariæ, sicut superius in substantia diximus, hominem album nigro contrariari per accidens. ¶ Præterea, numerus nullum habet contrarium. Nam duo non contrariantur tribus, neque tres quatuor, atque ita in cæteris. Quod ita declaratur, quoniam non videtur maior ratio contrarietatis inter binarium & ternarinm, quam inter binarium & quaternarium aut quinarium. Idem igitur binarius infinita haberet contraria, quod est impossibile, cum determinate vnum vni sit contrarium, vt albedo nigredini, virtus vicio aut plurimum vnum duobus, in illis videlecet vbi secundum excessum & defectum à medio sumitur contrarietas, quemadmodum eadem liberalitas secundum excessum habet contrariam prodigalitatem, secundum defectum vero auaritiam. Relinquitur itaque, binarium nullum esse contrarium, ac proinde nec vlli numerorum. Par siquidem est de omnibus ratio. Præterea, contrariorum alterum non includitur in altero, sed numerus alius alium includit, vtpote ternarius binarium. quaternarius ternarium. Non igitur possunt numeri, esse adinuicem contrarii. Per singula ergo discurrentes ostendimus nulli quantitati quicquam esse cõtrarium.

*** ¶ Contra hanc autem proprietatem facit obiectionem Aristoteles, de magno & paruo, multo, & pauco. Ista enim videntur esse contraria & nihillominus quantitates. Videntur igitur quantitates sibi inuicem esse contrariæ. Cui obiectioni

ſatisfacit dupliciter. Primo negando quod aſſumitur, magnū & paruum eſſe quantitates. Non enim proprie quantitatem ſignificant magnum & paruum, multum & paucum, ſed ad aliquid ſiue relationem. Quod ita declarat. Dicimus enim aliquid magnum, aut paruum, ſecundum comparationem vel relationem ad alteram. Vt montem iſtum dicimus paruum, in comparatione ad alterum maiorem, & granum milii vel ſinapis dicimus magnum in comparatione ad aliud ſimile granum minus. Non diceremus autem montem paruum, & milii, aut ſinapis granum magnum, ſi ſimpliciter & abſolute diceretur magnum & paruum, & non magis ſecundum relationem vel comparationem. Similiter de multis & paucis declarat: quoniam in ciuitate aliqua magna dicimus eſſe paucos homines, in vico autem vel pago multos, cum tamen ſimpliciter illic plures ſint quàm hic. Niſi igitur ſecundum relationem & comparationem diceretur multum & paucum, nunquam ita dicerent homines. Nunc autem in ciuitate illa magna dicunt homines eſſe paucos, comparatione facta ad ciuitatem aliam in qua longe plures ſunt homines, & in vico dicunt eſſe multos comparatione ad vicum alium in quo ſunt pauciores. Manifeſtum eſt ergo magnum & paruum, multū & paucum eſſe ad aliquid, & ſecundum comparationem vel relationem dici. ¶Secundo reſpondet Ariſtoteles prædictæ obiectioni, negando aſſumptum alterum de contrarietate magni & parui, multi & pauci. Hæc enim adinuicem non ſunt contraria. Quod primum quidem ex præcedentibus conſequitur, quoniam contrarietas propriè dicta non niſi in qualitatibus inuenitur. Magnum autem & paruum non qualitates ſunt, ſed ad aliquid, in quibus non inuenitur contrarietas. Deinde & ita probatur. Si multum & paucum, magnum & paruum eſſent contraria, conſequens eſſet contraria ſimul de eodem prædicari. De eodem ſiquidem monte vere dicitur, hic eſt mons magnus & mons paruus. Magnus quidem, comparatione ad montem alium minorem: paruus vero comparatione ad alium maiorem. Sic demonſtrata eadem hominū multitudine, vere dicitur, Iſti homines multi ſunt & pauci. Multi quidem reſpectu pauciorum: pauci vero, reſpectu plurium. Simul igitur eidem inerunt contraria, ſi magnum & paruum dixerimus eſſe contraria.

Secunda proprietas quantitatis.

¶ Secunda proprietas quantitatis.

Quantitas nō suscipit magis & minus

¶ Non est item hoc proprium quarto modo quantitati, quoniam non soli quantitati conuenit, quod suprà dictum & declaratum est conuenire etiam substantiæ. Proprium tamen secundo modo dicitur, Omni enim quantitati, etsi non soli, conuenit. Omnis enim quantitas non suscipit magis & minus. Id in singulis liquet Linea enim vna non est magis linea quam altera, neq; superficies vna est magis superficies quàm altera, neque corpulentia ista est magis corpus vel corpulenta quam altera. Sed neque tempus vnum est magis tempus quam alterum, neque numerus vnus est magis numerus quã alius. Item faciendo comparationem generum ac specierum adinuicem, non dicitur quantitas continua magis quantitas quàm discreta, vel econtrario. Neque linea dicitur esse magis quantitas vel continua quantitas, quàm superficies aut corpus. Neque tempus magis quam numerus. Neque denarius dicitur magis numerus quàm binarius atque ita in singulis. Patet igitur per inductionem, omni quantitati hoc conuenire: vt nequeat magis aut minus suscipere. ¶ Quod si quis obiiciat, lineam vnam dici maiorem altera, aut magis longam. Itē superficiem dici maiorem vel magis latam, sic & corpulentiã maiorem vel magis spissam, ita tempus dici maius vel magis longum, numerum quoque alium alio dici maiorem vel magis multum. Videntur igitur quantitates istæ dici secundum magis & minus. Soluitur obiectio, per negationem cōsequentiæ. Aliud enim est suscipere magis & minus, sic loquendo per aduerbia, aliud maius & minus, loquendo per comparatiua nomina. Quantitatem enim non suscipere magis & minus est, nullum genus aut speciem prædicamenti quantitatis prædicari verè cum istis aduerbiis se determinantibus. Atque ita res habet. De nulla enim quantitate potes dicere. Hæc est magis quantitas quàm illa, aut magis continua vel discreta quàm illa, aut magis linea vel superficies, vel tempus quàm illa. Neque item in concretis, hoc est magis quantum illo, hoc est magis continuum aut magis discretum illo, hoc est illo

magis lineatum vel superficiatum &c. Cuius ratio est, quoniã realis ipsa quantitatis natura non recipit intentionem vel remissionem. Atque ob hoc nullus terminus prædicamenti quātitatis prædicari potest cum aduerbiis illis quæ proprie signi ficant intentionem vel remissionem formæ: per ipsum quod determinent significatæ. ¶ Cum autem dicitur linea esse maior, aut magis longa, & alia huiusmodi, manifestum est nullũ terminum prædicamenti quantitatis illic prædicari cum aduerbiis magis & minus, nec vllam ibi intentionem vel remissionem significari. Significatur enim tantum excessus vel defectus in extentione secundum longitudinem, aut latitudinẽ, aut corpulentiam, vel secundum diuturnitatem aut numerũ. Sic etiam substantia vna dicitur magis longa quàm alia, aut magis alba, vel nigra, non tamen ob hoc dicitur suscipere magis & minus, vt suo loco declaratum est.

CAP. XXXII.

¶ Tertia proprietas quantitatis.

Tertia proprietas quātitatis.

Maxime proprium quantitatis est æquale, vel inæquale dici.

¶ Hoc est. Quātitati proprie & quarto modo proprium est, vt secundum ipsam aliquid dicatur æquale vel inæquale, Exempli gra .a, secundum longitudinem aut latitudinem, aut corpulentiam dicũtur res ęquales, aut inæquales, id est, æque longe, æque late, aut æque corpulentę. Item secundũ tempus dicuntur res æquales duratione, id est, æque diuturnæ. Secundum numerum dicuntur æquales multitudine, id est, ęque multę. In omnibus autem his significatur ęqualitas. ¶ Non sumitur autẽ æqualitas vel inęqualitas proprie dicta, nisi secundum aliquam harum quantitatum. Secundum enim qualitates, vt albedinem vel nigredinem, non sumitur ęqualitas vel inæqualitas, sed tantum similitudo & dissimilitudo. Non enim simpliciter æquales dicuntur secundum albedinẽ vel nigredinem, scientiam vel virtutem, sed ex his similes dicuntur aut dissimiles. ¶ Sumitur autem æqualitas vel inæqualitas non eodem modo in quantitatibus continuis & discretis. In discretis enim, secundum identitatem tantum speciei sumitur æqualitas, & econtrario, secundum speciei di-

uersitatem inæqualitas. Vt duo binarij æquales dicuntur, item duo ternarii, duo quaternarij: & secundum duos binarios dicuntur duo homines numero æquales, duobus equis quatuor homines quatuor equis. Binarius autem & ternarius sunt inæquales, item binarius & quaternarius: & vniuersaliter, binarius omni numero præterquam binario est inæqualis. Vnde secundum numerum duo homines tribus aut quatuor dicuntur inæquales. Inter quantitates autem continuas, non ita facile cognoscitur æqualitas vel inæqualitas. Non enim sufficit ad æqualitatem identitas speciei. Non enim omnes lineæ dicuntur æquales, nec omnis superficies, nec omnia copora. Neque item inæqualitatem facit diuersitas speciei: quæ ad æqualitatem nec requiritur, nec sufficit. Non quidem requiritur: quoniam vna linea alteri eiusdem speciei inæqualis esse potest. Nec sufficit, quoniam linea non dicitur esse inæqualis superficiei. Sciendum itaque est, inter quantitates continuas illas esse æquales quæ sunt eiusdem speciei, & eiusdem mensuræ specialis illas autem inæquales, quæ sunt eiusdem speciei sed diuersarum mensurarum specialium. Vt linea quæ mensuratur longitudine vnius cubiti aut pedis, dicitur æqualis alteri lineæ, similiter cubitali aut pedali, & bipedalis linea alteri bipedali. Item superficies quæ mensuratur latitudine triũ pedum, dicitur alteri superfici æque latæ æqualis: & corpus profundum sex pedes dicitur alteri eandẽ profunditatem habenti equale secundum profunditatem. Atuero linea longitunis pedalis, inęqualis est alteri lineę habenti bipedalem longitudinem, & superficies latitudinis trium pedũ, est inæqualis habenti latitudinem quatuor pedũ, & ita in cęteris. Sic tempus quod vnius horæ duratione mensuratur, dicitur æquale alteri quod mensuratur duratione ęquali. Tempus autem vnius horę & tempus duarum horarum, dicuntur inęqualia tempora. Modus itaque mensurandi specialis in eadem specie facit ęqualitatem vel inequalitatem inter quantitates continues.

¶Signanter dicimus, modus mensurandi specialis, quoniam generalis modus mensurandi, nempe secũdum longitudinem aut latitudinem, aut profunditatem, aut durationem, in generali, non facit ęqualitatem. Alioqui omnia tempora essent æqualia, & omnes lineę ęquales, & omnes superficies sibi inuicem. Sed secundum speciales modos mensurandi, sumi debet

ęqualitas vel inęqualitas. Vtpote secundum longitudinem tantam vel tantam, secundum latitudinem tantam vel tantam, secundum profunditatem tantam vel tantam, secundum durationem tantam vel tantam.

CAP. XXXIII.

¶De prędicamento ad aliquid.

Post prędicamenta substantię & quantitatis, Aristoteles adiungit prędicamentũ ad aliquid, forsitan ea ratione, quod in quantitate relatiuorũ quorumdam siue ad aliquid fecisset mentionem, nempe multi & pauci, magni & parui, propter quod continua determinatione nũc eorum vult tractatum absoluere. Ponit autem duas ad aliquid definitiones, quarum prior hæc est.

Ad aliquid talia dicuntur, quæcũque hoc ipsum quod sunt aliorũ dicuntur, vel quomodolibet aliter ad aliud.

Prior definitio ad aliquid.

¶Pro cuius definitionis intellectu, notandum est ad aliquid in proposito idem esse quod relatiuum, siue id quod refertur, aut dicitur in ordine ad aliud. Vt pater dicitur in ordine vel in respectu ad aliquid, nempe ad filium cuius est pater: sicut econtrario dicitur filius in comparatione ad patrem. Sic dicitur dominus in relatione ad seruum, & ecõtrario. Inter hęc autem quæ relatiue sic dicuntur adinuicem, quædam inueniuntur ex principali suo significato relationem significare, siue habitudinem vnius ad alterum, vt ea quæ iam posita sunt exempla, dominus & seruus, pater & filius. Principale nanque significatum quod hi termini important: est habitudo aliqua, vel eius qui genuit ad eum qui genitus est, aut econtrario: vel eius qui habet imperium siue authoritatem pręcipiendi ad eũ in quem habet imperium. Et hęc vocantur ad aliquid secundũ esse, videlicet quia secundum esse suum, id est, secundum principale significatum ita referuntur. ¶Quædam autem inueniuntur vocabula dici relatiue, quę tamen ex principali significato nõ important relationem, sed absolutũ aliquid, vtpote vel substantiam vel qualitatem: quemadmodũ Aristoteles exempla ponit de virtute & vitio, habitu & dispositione, cũ ta-

men ista manifestum sit ex principali significato non habere relationem, quoniam ex principali significato repræsentant qualitates absolutas Dicuntur tamen aliquo modo relatiue, vt habitus dicitur respectu eius qui eo dispositus, siue (vt ita loquar) habituatus est, & dispositio respectu eius qui ita dispositus est. Vel habitus dicitur respectu eius ad quod homo per habitum illum disponitur: sicut scientia dicitur ad suum scibile vel scitum, obiectum scientiæ, & econtrario scibile vel scitum dicitur in respectu ad scientiam quæ est de ipso. Sensus quoque dicitur in comparatione ad sensatum vel sensibile & econtrario. ¶ Cur ergo ista non significent ex principali significato relationes vel habitudines aliquas, sed meras & absolutas qualitates, manifestum est quod non possint dici ad aliquid secundum esse, id est, secundum principale significatum, sed tantum secundum dici, eo quod non nisi ex significato minus principali hoc habeant, vt relatiue dicatur. Vnde dicunt vocabulum scientia præter principale significatum, quod est absoluta qualitas, adhuc ex connotato importare quandam relationem siue quandam habitudinem, qua ipsa scientia se habet ad scibile aut scitum, tanquam ad suum obiectum, quod speciali modo respicit: atque ex hac consignificatione dicunt illam procedere relationem qua dicimus scientiam esse scibilis scientiam, & scibile esse scientia scibile. Sic habitum & dispositionē, præter qualitates absolutas principales dicunt significare quasdam relationes, aut habitudines ipsorum habituū vel ad ipsos in quibus sunt vel ad id ad quod ad habentem disponunt, atque ex eiusmodi connotatis prædictam ponunt vocabulorum relationem. Hæc autem ad aliquid tantum secundum dici, quanuis non proprie sint ad aliquid, generaliter tamen ad aliquid nuncupantur, & sub priore ista definitione comprehenduntur, quemadmodum ex declaratione Aristotelis patet, Est enim prior definitio generalis, conueniens tam ad aliquid secundum dici quàm secundum esse. ¶ Et notandum quod quædam ex prędictis adinuicem referuntur secundum casum genitiuum, vt pater dicitur filij pater, & dominus dicitur serui dominus, duplum dimidij duplum, & econtrario. Quædam secundum casum datiuum, vt simile dicitur simili simile, æquale æquali æquale, vicinum vicino vicinum, & huiusmodi. Quædam se-

cundum casum ablatiuum, vt maius dicitur minore maius & econtrario. Quædam secundum casus diuersos referuntur vt sensus refertur ad sensibile vel ad sensatum sub casu genitiuo dicendo, Sensus est sensati vel sensibilis sensus. Contra verò sensatum vel sensibile ad sensum refertur sub casu ablatiuo dicendo. Sensatum sensu sensatum: ita scibile scibile, vel scitum: econtrario autem scientia dicitur scibilis vel sciti scientia. Ita habitus dicitur habituati siue habilis habitus, & habituatus vel habilis habitu dicitur habituatus. Dispositio quoque dispositi dispositio; dispositum verò dispositione aliqua dispositum. Interdum verò prorsus secundum vim nulli' casus fit relatio, sed mediante vi præpositionis additæ casui. Vt magnum dicitur non parui magnum, neque paruo magnũ, sed mediante præpositione dicitur magnum ad paruum vbi manifeste vis ipsa comparationis per præpositionem ad innuitur. ¶ Propter hunc autẽ tam varium referendi modũ, dicitur in definitione ad aliquid sub disiunctione. Aliorũ dicuntur vel quomodolibet aliter ad aliud. Inter quas duas partes sub disiũctione positas, plærique talem ponunt distinctionem vt illa intelligant dici aliorum, quæ referuntur ad suã correlatiua secundum genitiuum casum: illa verò quomodolibet aliter ad aliud, quæ aliter quam secundum genitiuum casum adinuicẽ referuntur, vtpote vel secundum datiuum, vel secundum ablatiuum, vel secundũ accusatiuũ cũ præpositione ad. Aliter tamen potest sumi ista differentia, hoc modo, vt illa intelligantur dici aliorum, quæcunque adinuicẽ referuntur secundum aliquẽ casum vel aliquos casus. Illa vero quomodolibet aliter ad aliud, quæ non secundum vim alicuius casus referuntur, sed per aliquam præpositionem. Vt magnũ dicitur ad paruum, & econtrario. ¶ Atque hanc expositionem manifeste indicat Boetius, his verbis. Quid sit (inquit) vel quomodolibet aliter ad aliud expediemus. In relatione per quam dicimus, filius patris filius, nulla coniunctio mixta est, nisi tantum sola casuum vis prædicationis huius membra coniungit. Cum autem dico montem magnum, ad alium referens paruũ, ita propono: mons magnus ad montem paruũ, & mõs paruus ad montem magnũ, hic nullorum casuum vis est. Quãquam enim accusatiuus videtur esse permixtus, tamẽ ille huius relationis vim non tenet, sed præpositio quæ ad accusati-

uum additur. Cum enim dico, mons magnus, ad paruum montem, sola præpositio est, quæ vim huius continet relationis. Vt si quis dicat, magnus mons paruum montem, nihil significat definitum. Quocirca quanuis accusatiuus casus in hac prędicatione sit, non tamen vim relationis casus tenet, sed prępositio. Atq; hoc est quod ait Aristoteles, vel quomodolibet aliter ad aliud: vt quoniam superius secundum casus relationes fieri dixerat erant autem quædam relationes quæ nullis casibus tenerentur, adiecit hoc, vel quomodolibet aliter ad aliud, Ac si diceret, Omnis relatio aut casibus fit, quod per hoc demõstrauit, quod ait. Quæcunque id quod sunt aliorum dicuntur, aut præter casus, quod hæc sententia docet, vel quomodolibet aliter ad aliud. Hactenus Seuerinus Boetius In quibus verbis manifeste ille insinuat, qua distinctione partes illas duas intelligat.

CAP. XXXIIII.

¶ De communitatibus & proprietatibus ad aliquid.

Ponit autem Aristoteles aliquot conditiones ad aliquid generaliter sumpti, vt sit commune tam iis quę secundum dici quam quæ secundum esse. Quarum quædam rectius communitates, aliæ proprietates videntur appellandæ. Prima hæc est.

Contrarietas inest relationi.

Prima proprietas ad aliquid.

¶ Hoc est, inueniuntur nonnulla ad aliquid quæ adinuicem contrariantur. Pro exemplis assignat Aristoteles virtutem & vitium, scientiam & ignorantiam, siue (vt appellat Boetius) inscientiã, accipiendo ignorantiam aut inscientiã non vt priuationem significet, sed habitum oppositum scientiæ, quæ solet appellari ignorantia prauæ dispositionis, ad distinctionem ignorantiæ priuationis. Hæc enim ad aliquid sunt secundum dici, & contrarietatem habent. ¶ Veruntamen non in omnibus ad aliquid contrarietas reperitur. Duplum enim non habet contrarium, neque pater item contrarium habet. Si enim aliquid contrarium haberet duplum, maxime videretur illud esse dimidium: & patris contrarium si vllum esset, maxime videretur esse filius. Hæc autem non possunt esse con-

traria, quoniam de eodem simul prædicantur. Vt idem est duplum & dimidium, comparatione ad diuersa: sic idem est pater & filius, respectu diuersorum. Simpliciter autem impossibile est, contraria simul de eodem prædicari non sunt igitur ista contraria, ac proinde non omnibus ad aliquid conuenit contrarietas Imo proprie loquendo, nulli ad aliquid secundũ esse cõtrarietas cõuenit, vtpote quæ solum in qualitatibus inuenitur. Sed neque soli ad aliquid ista contrarietas inest, cum etiam qualitati conueniat. Non ergo proprietas est ad aliquid sed potius communitas.

CAP. XXXV.

¶Secunda proprietas ad aliquid.

Videtur relatiua magis & minus suscipere.

Secunda ꝓprietas.

¶Exempla ponit Aristoteles, simile & dissimile, æquale & inæquale: quoniã dicitur aliquid magis aut minus simile, & magis aut minus inæquale. Non tamen omnibus ad aliquid hoc conuenit. Nihil enim dicitur magis aut minus duplum altero, neque magis aut minus pater alio. Neque enim si quis centum habeat liberos, dicetur ob hoc magis pater altero, qui tantum vnam habet prolem de se genitam. Sic qui mille habet seruos, non dicitur magis dominus quam habens tantum vnũ seruum. Dici quidem potest centum liberos habens, esse pater plurium, & mille seruos habens dicetur plurium dominus: non autem magis pater aut magis dominus. Huius ratio est: quoniam habitudo ipsa quæ per ista ad aliquid principaliter significatur, non potest intendi vel remitti. Intentio siquidem & remissio solis qualitatibus per se conuenit.

¶Quod si quis interroget. Quomodo ergo dici possunt simile & dissimile secundum magis & minus? Responsio est, non per se illa dici secundum magis & minus, id est, non secundũ habitudines per ipsa vocabula significatas, quib⁹ nõ amplius quã aliis habitudinibus cõuenit intentio vel remissio, sed ratione qualitatũ ipsarũ suscipientiũ intentionem vel remissionem secundum quas dicuntur res similes aut dissimiles, & in quibus ipsæ illæ habitudines similitudinis & dissimilitudinis fundantur. ¶Et si iterũ fiat quæstio, quomodo dicatur aliquid magis inæquale vel minus? respondebitur, id a Imodum

improprie dici, quoniam magis & minus proprie secundum aliquam intentionem vel remissionem dicuntur. Interdum tamen etiam dicuntur propter aliam aliquam rationem minus proprie magis & minus, vt supra diximus magis aut minus substantiam solum propter plura vel pauciora, quib⁹ hoc aut illud substat. Sic modo dicitur magis inæquale vel minus secũdum argumentum maius aut minus, siue secundum mensurã maiorem aut minorem ipsius quantitatis secundum quam dicitur æqualitas & inæqualitas. Vt linea quatuor pedum dicitur esse magis inæqualis lineæ duorum pedum, quam linea trium pedum, propter quantitatis excessum maiorem secundum mensuram longitudinis. Item tempus sex horarum dicitur magis inæquale tempori duarũ horarum, quàm tempus quatuor horarũ, ꝑpter excessum longioris durationis. In numeris quoq; sex dicuntur magis inæquales tribus q̃ quatuor, eo quòd sit superexcessus maior ipsorũ sex in multitudine q̃ ipsorum quatuor. Non potest autem istud, quod modo dictũ est, proprie dici propriũ ad aliquid, cũ nec omni conueniat ad aliquid (vt supra dictũ est) nec soli. Cõuenit enim & qualitatibus, quæ nõ sunt ad aliqd. Est igitur cõmunitas quædã aut cõditio, potius quàm proprietas.

CAP. XXXVI.

¶ Tertia proprietas ad aliquid.

Tertia proprietas

Omnia relatiua dicuntur ad conuertentia.

SIc enim legendũ est per numerum pluralem, ad cõuertentia: nõ ad conuertentiam numero singulari vt manifeste patet ex græco, vbi loco vocabuli conuertentia dicitur antistrephonta, quod vocabulum manifeste neutri generis est numeri pluralis, nõ fœminũ singulare. Vocat autem Aristot. conuertentia quæ nos alio nomine appellamus correlatiua: Correlatiuum enim siue conuertens alicuius relatiui dicimus, illud ad quod tale relatiuũ refertur, quodq; vicissim refertur ad ipsum. Exẽpli gratia, domin⁹ est relatiuũ, & pro suo correlatiuo aut cõuertente habet seruũ: quoniã ad seruũ dominus, & vicissim ad dñm seruus, dicẽdo: domin⁹ est serui dominus, & seruus est dñi seruus Ita patris est cõuertẽs filius, magistri discipulus dupli dimidiũ, atque ita in cæteris.

Dicunturque pater & filius adinuicem correlatiua atque conuertentia: tam dominus & seruus, duplum & dimidiũ sententia & scibile, sensus & sensatum, & ita in alijs que supradicta sunt. ❡ Neque refert siue secundũ eundem casum adinuicem referãtur, siue secundũ diuersos. In quibusdã enim sc.i. secundũ eundem casum fit conuertentia: vt pater dicitur filii pater & econuerso, filius patris filius, In alijs autẽ aliter: vt scientia dicitur scibilis scientia, scibile autem dicitur scientia scibile. * * *

❡ Vt autem rectè fiat ista corrrelatiuorũ mutua relatio (quã cõuertentiam nominant) oportet prouidere, vt apte assignetur correlatiuũ siue conuertens ei' quod proponitur. Nã si in assignãdo erratum fuerit, nihil mirum erit, si non inueniatur mutua relatio debita. Vt exempli gratia, ala, caput, remus, ad aliquid sunt secundum dici, vtpote quæ secundum habitudinem partis referantur ad totum. Quibus siquis assignet pro conuertentibus, auem, animal, nauem, non inueniet debitam relationem mutuam siue conuertentiam. Nam ala non dicitur proprie auis ala, quoniam non dicitur ala ipsius auis inquantum auis est: sed inquantum alata est, eo quod & quorundam aliorum sint alæ, quæ tamen non sunt aues. Neque vicissim auis refertur secundum conuertentiam ad alam, dicẽdo, auis est alæ auis, vel alo quouis casu. Imo etsi secundum aliquem casum posset auis ad alam referri, nec sic esset propria relatio, cum possit esse auis quæ non habeat alas. Ita qui caput voluerit referre ad animal, non rectum assignat cõuertens: quoniam non dicitur caput ipsius animalis secundum quod animal est, cum inueniantur animalia capite carentia. Sic item de remo conspectu nauis dicendum. ❡ Si verò rectè assignauerimus conuertentia prædictorum ad aliquid, videbimus debitam conuertentiam. Vnde alæ si quis pro suo conuertente assignet alatum, capiti capitatum, remo remitum, inueniet naturam relationem sine vitio. Omnis enim ala dicitur alicuius alati ala, & econtrario, alatum omne ala aliqua alatum dicitur. Sic caput dicitur capitati caput, & remus alicuius remiti.i. nauis remum habentis remus: & econtrario, capitatum omne capite est capitatum, & remitum omne, remo est remitum. Huiusmodi autem vocabula vbi imposita non fuerint, sic à principalibus & primitiuis nominibus que in vsu sunt docet Aristoteles effingere, Omnia ergo ad

cantur. Valet enim scibile idem quod potens sciri, vel aptum natum sciri & sensibile idem quod potens vel aptum natum sentiri. In illis autem ad aliquid, quæ secundum nullam ampliationem dicuntur vel significant, vniuersaliter inuenitur ista propreetas assignata. Quare & hac ex parte proprietas recté potest nominari, eò quod omni tali ad aliquid, quod nulla ampliatione dicitur, conueniat. ¶ Generaliter quoque soli ad aliquid cōuenit esse simul natura si proprijssime accipiatur simul natura, supplendo prædictam definitionem ad hunc modum. Simul natura sunt, quæ posita se ponunt & perempta se perimunt, & quorum alterum non est causa alterius, neque ambo effectus sunt eiusdem tertii. Prius additur, ad excludendum hominem & risibile. Hæc enim duo se ponunt & perimunt, quoniam si homo est, risibile est: & si homo non est, neque risibile erit, atque econtrario. Verum quia natura humanitatis causa est proprietatis, quæ dicitur risibilitas, iccirco non sunt simul natura, sed est illa prior ista. Omnis enim causa, est natura prior suo effectu. ¶ Secundum additur propter duo ista, risibile & flebile, quæ adinuicem se ponunt & perimunt. Si enim est risibile, est & flebile: & si risibile non est, nec flebile erit, nec econtrario. Nec horum duorum alterum est causa alterius. Nec enim à risibilitatis proprietate procedit flebilitas, nec econtrario. Sed quia ambæ proprietates ab eadem natura specifica humanitatis procedunt (ad eum modum, quo in libro priori in tractatu de proprio declaratum est) iccirco non dicuntur simul natura. Atque hoc pacto videbitur soli ad aliquid ista proprietas conuenire, ad aliquid sumpto generaliter vt hactenus. Nusquam enim in substantia aut quantitate aut qualitate inueniri videbitur ista conditio, vt aliqua sint simul natura.

CAP. XXXVIII.

¶ Quinta proprietas ad aliquid. Quinta proprietas

SI quis definite nouerit vnū relatiuorum, definite noscet & reliquū.

¶ Hoc est, si quis determinate & certo sciuerit, alicui conuenire alterum relatiuorum, oportet eundem scire determinate & certo cui alterum correlatiuū siue conuertens cōueniat.

Quod si determinate nō nouerit, neque, alterum nosse existimandus est. Exempli gratia, Si determinate dicas te scire, me esse patrem, oportet determinate scias, cuius sim pater siue quis meus sit filius. quod si determinate non nosti, neque determinate nosti me esse patrem. Item, siquis dicat se cognoscere certo & determinate, hunc esse dominum, oportet determinate illum nosse cuius sit dominus, aut quis ei sit seruus. Verū hæc proprietas iuxta Aristotelis declarationē, pręcipue ad aliqd secūdū esse videtur applicāda. CAP. XXXIX.

Secunda diuisio ad aliquid.

¶ Secunda definitio ad aliquid explicatur.

Posterior definitio ad aliquid talis est.

Ad aliquid sūt, quib⁹ hoc ipsū esse est ad aliqd quodámodo se habere.

¶ Quam definitionem ipse Aristoteles in hoc asserit à priore differre, quod illa generalior sit, ista specialior. Conuenit enim illa omnibus ad aliquid, etiam iis quæ secundum dici tātum appellantur: ista vero non nisi ad aliquid secundum esse conuenit, & secundum quosdam etiam specialibus, vt solum conueniat ipsis ad aliquid quæ proprie huius sunt prædicamenti, quatenus contra sex postrema distinguitur. ¶ Pro cuius intellectu notandum est, quòd sex vltima prædicamenta, nempe actio, passio, quando, vbi situs, & habitus dicuntur esse naturæ relatiuæ siue respectiuæ. Consistunt enim in quadam habitudine & relatione vnius ad alterum. Vt actio est habitudo agentis ad patiens, passio est habitudo patientis ad agens, atque ita in cæteris, quemadmodum suo loco patebit. Atque hinc omnes termini sex vltimorum prædicamentorum vocātur ad aliquid secundum esse, quoniam ex principali significato omnes significant relationem vel habitudinem. Et de his omnibus communiter exponitur ista posterior definitio ad hunc modum. Ad aliquid secundum esse sunt vocabula, quib⁹ hoc ipsum esse est ad aliquid quodammodo se habere. i. quorum principale significatum est habitudo vel relatio ad aliquā rem. Quod autē hic sub ad aliquid omnia posteriora prędicamenta voluerit cōpręhendere Aristoteles, satis ex illo videtur confirmari, quod in sequentibus specialem de eis tractatum non faciat, æstimans, quātum opus est ad pręsens ne-

gotium,hic sub ad aliquid satis de eis dixisse. ¶ Capitur tamē interdum ad aliquid propriissime pro solis terminis huius prędicamenti,quatenus contra alia omnia respectiua siue relatiua prędicamenta distinguitur,secundum quam acceptionem actio & passio & cætera non dicuntur ad aliquid.

CAP. XL.

¶ Ponuntur diuisiones ad aliquid.

Diuisiones ad aliquid.

SOlent autem recentiores ad aliquid diuidere, in ad aliquid æquiparentiæ & disquiparentiæ. Ad aliquid æquiparantiæ vocant,quod refertur ad seipsum siue ad idem nomen. Vt simile ad seipsum refertur dicendo,simile est simili simile. Sic æquale dicitur æquali æquale, dissimile dissimili dissimile,inæquale inæquali inæquale,vicinus vicino vicinus,amicus amico amicus,cognatus cognato cognatus,affinis affini affinis,coniunx coniungi coniunx,atque ita in similibus. Ad aliquid vero disquiparentiæ appellant, quod ad aliud nomen refertur. Vt pater non dicitur patris pater, sed filii,dominus dicitur serui dominus, præceptor discipuli prælatus subditi,& econtrario. ¶ Iterum ad aliquid disquiparantiæ diuidunt in ad aliquid superpositionis, & suppositionis. Ad aliquid superpositionis dicitur, quod secundum relationem digniorem dicitur,vt pater,dominus,magister,creator,gubernator,præpositus,dux princeps,rex,pastor, episcopus,causa,principium,totum ,cæteraque dignitatum & officiorum nomina. Ad aliquid suppositionis ex opposito dicitur,quod secundum relationem minus dignam dicitur, vt filius,seruus,discipulus,creatura,gubernatum,subditum,miles effectus,pars. ¶ Referuntur autem ista adinuicem, hoc modo,Pater est filii pater,dominus serui dominus, præceptor discipuli præceptor,creator est creaturæ creator , gubernator est gubernati gubernator,præpositus est subditi aut subditorum præpositus,dux est militum dux,princeps est principatus sui princeps,rex est regni sui rex, imperator est imperii sui imperator(capiendo principatum, regnum & imperium, pro ipsis omnibus qui subsunt principatui , regimini , imperio)pastor item est curæ suæ,id est,panscendarum ouium pastor. Episcopus episcopatus sui episcopus,causa dicitur effectus sui causa,& totum in ordine ad partem dicitur totū. Nec

difficile eſt relationes iſtas conuertere. Filius enim dicitur patris, ſeruus domini, diſcipulus præceptoris, creatura creatoris, gubernatum à gubernatore. ſubditus prælato, miles ducis, principatus principis, regnum regis, imperium imperatoris, cura paſtoris, epiſcopatus epiſcopi, capiendo curam & epiſcopatum, pro iis qui paſtori & epiſcopo commiſsi ſunt. Effectus quoque dicitur cauſæ ſuæ effectus, & pars, totius pars Ita quoque in cæteris dicendum.

CAP. XLI.

¶ De prædicamento qualitatis.

Qualitatis prædicamentum inter prædicamenta accidẽtium latiſsimum eſt, vtpote quod plurima & admodũ diuerſa intra ſuæ latitudinis ambitum complectatur atque contineat. Definit autem Ariſtoteles, ſiue potius aliquo modo deſcribit & notifica qualitatem, hoc modo.

Definitio qualitatis. Qualitas eſt, ſecundum quam quales quidam dicuntur.

¶ Quod non proprie definitio eſt, cum generaliſsima genera proprias definitiones non habeant. Eſt tamen deſcriptio, vel vt minimum qualiſcũque notificatio qualitatis. Neque eſt quod quiſquã obiiciat, ignotũ hic definiri per æque ignotum, qualitatẽ, ſcilicet per quale, quæ ambo videntur æque ignota, cũ definitio & deſcriptio omnis debeat fieri per notiora. Non eſt enim verum, æque ignotum eſſe quale, vt qualitatem. Notius enim eſt quale quam qualitas, ſicut album quàm albedo, coloratum quã color, Id quod manifeſte cognoſcimus ex pleriſque rudibus, qui album quidẽ ſciunt, ſed albedo quid ſit, non intelligunt: coloratũ item & ſe videre & noſſe dicunt, ſi autem de colore interrogentur, quid ſit, neſciunt. Quoniã ita plerunque ſenſui eſt notius concretum quã abſtracta qualitas, ob hoc non incongrue poteſt deſcribi, & vtcunque notificari abſtractum per concretum. Hic vero maxime, cum qualitas tanquam generaliſsimum genus, propria definitione non poſſit notificari, Eſt ergo qualitas forma accidentalis, ſecundum quam aliqua ſubſtãtia dicitur qualis: vt ab albedine dicimur albi, à ſcientia docti vel ſcientes, à virtute probi aut ſtudioſi, à vitio mali vitioſi & improbi.

CAP. XLII.

¶De quatuor speciebus qualitatis, & primum de habitu & dispositione.

Diuidit autem Aristoteles qualitatē prima sui diuisione in quatuor species, quas etiā appellat qualitatis genera: non quod sint supra qualitatem (sic enim non esset qualitas generalissimum genus, cum haberet aliud superueniens genus) sed quia sunt genera sub qualitate pōsita, habentia nimirum species sub se alias plurimas. Voluit enim specierum istarum latitudinem significare, cum eas nō solum species, sed etiam genera appellauit qualitatis, id est, sub qualitate. Singulæ enim harum specierum quatuor alias sub se plures comprehendunt, vt in processu patebit: Quoniam autem propria nomina non sunt imposita quibus genera ista possent designari, idcirco necessitate compulsus & inopia vocabulorum, circunloquutione vtitur in illis assignandis.

¶Assignat autem primo loco, habitum & dispositionem. Sub quo genere comprehēdit vult omnes habitus & dispositiones, & si quæ alia horum naturam retinent, siue cum his naturalē conuenientiam obtinent. Hoc autem in primis notandum est, inter habitum & dispositionem, non esse differentiam essentialem, quasi specie aut genere differant habitus & dispositio. Non enim differunt, nisi secundum magis & minus, secundū perfectum & imperfectum, secundum firmum & infirmum secundum, facile, mobile & difficulter mobile. Dispositio nanque est promptitudo aliqua vel assuefactio, relicta ex actu aliquo vel actibus pluribus, adhuc tamen infirma & exigua, ita vt facile perdi possit aut à subiecto dimoueri. Verum post quam eadem illa promptitudo altas radices iecerit, postquam assuefactio illa fuerit bene radicata in subiecto, ita vt non nisi magna difficultate possit perdi aut à subiecto dimoueri, iam habitus dici merebitur. Propter quod habitus iuuenili: aut virili cōditioni, dispositio puerili apte potest comparari quēadmodum Seuerinus Boëtius ait, dispositionem ab habitu distare eo modo, quo ipse Socrates dū esset paruulus, post vero pubescens à seipso distabat Vnde dispositio, imperfectus & initiatiuus quidem habitus dici potest, & econtrario, habitus quædam perfecta & consummata dispositio. Dispositio enim

Prima species qualitatis.

çum perficitur,in habitum euadit quemadmodum puer cum perficitur,in virum tandem euadit. ¶ Exempli gratia,in eo qui a pueritia fobrie femper & caste vitam duxit, fobriisque & castis actibus sedulo dedit operam,in hoc sobrietatis & castitatis proculdubio est habitus, quoniam difficulter mobilis est à subiecto illa consuetudo siue promptitudo ex longa assuefactione,id est, per continuam operationem actuum talium acquisita.Nam etsi forte contingat interdum insidere in actum aliquem sobrietati aut castitati contrarium, non tamé statim perditur habitus ille castitatis & sobrietatis, quemadmodum is qui habitum recte scribendi habet, si semel male pingat figuram aliquam,non,ex hoc scribendi perdit habitum.In nouello autem Christi tyrunculo, qui non diu ab ebrietate & impudicitia conuersus castis & sobriis actibus cœpit exerceri,necdum vero multum promouit, dispositionem quandam dicere possumus illum iam assequutum,habitum nõ item.Est enim ex actibus illis quibus iam aliquandiu se exercitauit,relicta nonnulla promptitudo & assuefactio. Verum ea tam est adhuc debilis,tam infirma, tam male radicata, vt facile possit perdi,si non continuo aduenientibus similibus actibus roboraretur,& perficeretur ad acquirendam firmitatem.¶ Vnde sic solent dispositio & habitus definiri. Dispositio est qualitas insensibilis ex multis actibus vel vnico actu acquisita,sed male radicata & facile,à subiecto mobilis. Habitus vero est qualitas insensibilis ex multis actibus vel actu vnico acquisita,bene radicata,& difficulter à subiecto mobilis.Ex quibus definitionibus patet,nullum habitum aut dispositionem inesse homini à natura,neque vllum habitum ei esse congenitum aut innatum,sed acquiri debere ex actu vel ex actibus. Quemadmodum enim ex impressione pedis in terram,postquam calcatio transiuit, relinquitur signum vestigii: sic ex actu etiam vnico,si aliquo modo vehemens & validus fuerit,relinquitur quasi vestigium,etiam postquam transierit actus ille,quædam prõptitudo ad actum talem reiterandum,& facilius meliusque operandum. Hic incipit tenuis & admodum exigua dispositio. Deinde pluribus actibus accedentibus, continuè roboratur & augetur illa dispositio.Donec tandem euadat in habitum. Quare autem diximus in his definitionibus ex actibus multis vel ex actu vno?

Margin: *** Dispositio. Habitus.

quantum quidem ad dispositionem satis facile potest intelligi ex prædictis, quoniam (videtur) etiam ex vno actu, modo alicuius fuerit vehemẽtię, & cum aliqua attentione perfectus relinquitur qualiscunque dispositio, quãuis non sit necesse, simpliciter ex omni actu relinqui aliquam dispositionem. Quemadmodum enim non ex omni admonitione pedis supra terrã relinquitur vestigium, vtpote si tantum leuissime pes terram contingat, aut si terra nimium dura fuerit, vt tam facile impressionem non recipiat: ita non semper ex quolibet actu vnico relinquitur dispositio, quoniam interdum nimis remissus & debilis est actus, vt non sufficiat aliquid dispositionis relinquere, aut obstat nimia duricies, & praua dispositio contraria in subiecto, vt sic non possit ex actu vnico in contrarium disponi, sed multis opus est actibus, vt quasi vt insculpatur aliquid vestigij & dispositionis. Admodum tamen frequenter, ex actu vnico relinquitur dispositio, maxime cum alicuius attentionis & perfectionis fuerit ille actus. ¶ De habitu verò magis mirum viderit possit, quare in eius definitione dicatur ex pluribus, actibus, vel ex actu vnico. Sed sciendum est, iuxta communionem sententiam, quosdam habitus ex vnico actu acquiri. Vt scientia (quæ est habitus conclusionis per demonstrationem acquisitus) gigni potest in homine ex vnico actu demonstrationis, quoniam videlicet tam efficax, est ille vnicus actus demonstrationis ad scientiam illam in animo generandam, vt eiusdem actus iteratione non sit opus ad habitum talem impedimentum: regulariter tamen ad habituũ generationem opus est pluribus actibus. ¶ Dictum est autem, de habitu, non quod non possit amoueri à subiecto vel extrà subiectũ perdi: sed quod difficulter possit moueri. Null⁹ enim est habitus, siue in corpore, siue in aĩa, qui non aliqua ratione perdi possit. vtpote, vel per grauem aliquam ęgritudinem, aut alium casum consimilem. Quemadmodũ refert Boetius, quẽdam summum oratorem ægretitudine febribusque decoctũ, omnem literarum amisisse doctrinam, in alijs autem rebus sanum ac sibi constantem, & in omni re vegetum permansisse, quem aliqui Messalam Coruinum fuisse autumant.

CAP. XLIII.

bene scribendum, pugillandum, aut currendum requiruntur, non habeat autem illam in membris assuefactioné, non dicitur talis habere habitum scribendi, pugillandi, aut currendi, & cætera. ¶ Est autem hoc omnibus habitibus commune, quod sicut ex actibus generantur & introducũtur in subiectum, ita cum iam in subiecto fuerint, vicissim ex sua natura producunt actos consimiles. Habitus enim ex sua natura eum, cui inest operari facit operationes eiusmodi, ex quibus ipse est genitus. Neque solum operari facit, sed etiam prompte operari, & cum delectatione. Nam ita docet in Ethicis Aristoteles, signum esse habitus perfecti: delectabiliter siue cũ delectatione operari. ¶ Præter autem hos habitus ex actibus acquisitos, qui naturales sunt, id est secundum naturã acquirũtur, ponuntur & alij habitus à deo infusi supernaturales, quos sua benignitate deus infundit mentibus & cordibus hominum. Huiusmodi sunt, fides, spes, & charitas, itémque alia spiritussancti dona, quæ apud Esaiam enumerantur: sapientia, intellectus, consilium, fortitudo, scientia pietas, atque timor domini. Hæc enim dona quæ supra naturæ sunt facultatem, per nostrarum operationum exercitium, non possumus nostris viribus acquirere, sed ipse deus, per spiritum suũ ea infundit cordibus nostris: quemadmodum de charitate testantur sanctus Apostolus, dicens, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritumsanctum, qui datus est nobis. Roma, 5. Hæc autem omnia quibus anima in iis quæ ad deum sunt disponitur, fitque habilis, recte qualitates appellãtur, & sub hoc genere constituuntur. Snnt enim habitus & dispositiones. ¶ Solent quoque à nonnullis sub hoc genere constitui, species tam sensibiles. quàm intelligibiles, quæ habitibus videantur adsimiles: eo quod per ipsas disponatur homo ad operationem sensus vel intellectus, sicut per habitum homo ad actum disponitur. Quid autem sint hæ species sensibiles, atque intelligibiles, in libris de consideratione rerum naturalium late determinauimus.

CAP. XLIIII.

¶De secunda specie qualitatis.

Secunda species qualitatis.

S Ecunda species qualitatis est naturalis potentia vel impotentia. Vbi coniunctio disiunctiua vel (iuxta quod communiter annotari solet) indicat, duo illa, nempe naturalē potentiam & naturalem impotentiam, non idem genus vel eandem speciem esse, quomodo de habitu & dispositione iam diximus, quæ ad significandam identitatem, per copulatiuam coniunctionem adinuicem fuerunt coniuncta. Non enim secundum magis & minus, perfectum & imperfectum differunt ista duo, naturalis potentia, & impotentia naturalis, sed differunt secundum essentiam, sicut duo diuersa genera.

Naturalis potentia. Naturalis impotentia.

„ ¶Est autem naturalis potentia quędam qualitas congenita, & à naturali complexione indita alicui, per quam ipsum redditur naturaliter potens ad aliquid agendum vel ad alicui resistendum. Naturalis verò impotentia est, qualitas congenita, & à naturali complexione indita alicui, per quam ipsum redditur naturaliter impotens ad aliquid agendum, vel alicui resistendum. Exempli gratia, quidam homines ex naturali complexione sani sunt, vel potius salubres, aut sanatiui, id est, quandam naturalem sanitatem, aut salubritatem habentes, per quam naturaliter potentes sunt ad resistendum iis quæ possent corporali malam inducere valetudinem vt non facile ab aliquo nocumento pati posint. Aliis verò naturaliter ægri sunt, aut potius ægrotatiui siue insalubres: qui naturaliter sunt impotentes ad resistendum noxiis & aduersis, ita vt facillime patiantur à quibuslibet occurrentibus malis. ¶In illis salubrita, illa vel sanatiuitas naturalis, ea naturalis potentia, quæ tunc etiam manere in homine potest, quando actu laborat ægritudine. Vt cum ex graui causa quempiā in morbū incidisse contigerit, dicimus nihilominus illum salubrem vel sanatiuum esse natura. Illa autem insalubritas vel ægrotatiuitas, naturalis impotentia dicitur: quæ in homine esse potest. etiam si actu sit sanus, & nulla laboret aduersa valetudine. Ita durum dicit Aristoteles significare quādam naturalem potentiam, qua res naturaliter potens est ad resistendum secanti, vt non faciliter se patiatur diuidi. Cōtra verò, molle naturalem significat impotentiam, per quam res mollis naturaliter impotens est ad resistendū sectioni. Sic

in vno est naturalis potentia ambulandi, currendi, pugillandi, luctandi in palæstra cantandi, saltandi, hoc aut illud operandi qui ad hoc vel illud ex naturali complexione est dispositus vt possit. In alio contraria est impotentia ambulandi currendi, & cætera. ¶ Differunt autem istæ naturales potentię vel impotentiæ ab habitibus & dispositionibus, quòd isti acquiruntur per actus & exercitium, vel infunduntur supernaturaliter, illæ verò neque per actus acquiruntur (quoniam ante omnem actum insunt) neque supernaturaliter infunduntur sed à natura insunt rei. Non quidem sic à natura, quomodo ea quæ rei sunt essentialia, quomodo animal aut rationale dicimus esse de natura hominis, sed quia à naturali complexione rei conueniunt. ¶ Exempli gratia, secundum complexionem variam bonam vel malam, alij naturaliter salubres sunt, alij insalubres, quidam in stomacho naturalem habent quandam vim bene digerendi cibum, alij naturalem impotentiam ad idem habent. Sic in oculis quorundam, ex complexione est naturalis potentia ad expedite & bene vidēdum, in aliis est impotentia naturalis vel ad omnino non videndum, vt est in cæcis, vel ad male & difficulter videndum vt in aliis cæcutientibus. In oculo quippe cæci, est quædam naturalis impotentia ad videndum, quæ nascitur ex mala cōplexione existente in oculo cæci, videlicet ex malo contemperamento, quod non tale est illic quale esse deberet, quemadmodum econtrario in oculo bene videntis, illa potentia naturalis ad videndum procedit ex certa & bona complexione naturali, quæ est in oculo. Quid enim causæ est, quod in oculo est naturalis potentia ad videndum, & non in aure, atque econtrario in aure ad audiendum, & non in oculo, nisi complexio alia atque alia in oculo, & aure, quæ diuersa complexio dat diuersis membris naturales potentias diuersas.

¶ Ista autem quæ modo dicta sunt de processione naturalium potentiarum à complexione, sunt intelligenda quantum ad naturales potentias ipsius corporis, vel quæ animæ conueniunt in corpore aut secundum corpus. Quod dicimus, propter intellectum & voluntatem, etsi quæ aliæ sunt potentiæ in anima rationali ab illis distinctæ. Siquidem istę vires non insunt homini à naturali complexione. Sunt enim vires eminentes supra corpus secundum quas videlicet corpori superemi-

net anima rationalis, quemadmodum plenius declarauimus in libris de consideratione rerum naturalium, potissimum primo & octauo. Solent tamen istæ vires dici etiam naturales potentiæ, & merito videntur cum his connumerandæ: Sunt enim istæ vires, qualitates innatæ & cōgenitæ, nimirum à Deo inditæ & insitæ animæ rationali, licet non à complexione corporis.

Quæ in hac specie cōtineātur

¶Ponuntur itaque in hac specie. omnes potentiæ & vires naturales, tam animæ quàm corporis. Per animæ autem potētias in proposito intelligimus, vires illas, quæ in ipsa immediate & non in aliquo organo corporis subiectantur, vt intellectus, voluntas, memoria intellectiua. Hæc enim vires in anima rationali immediate, & non in aliquo corporeo organo, subiectantur. Naturalis potentia corporis est, quæ subiectatur immediate in corpore, etiam si ab anima procedat. Huiusmodi sunt omnes aliæ potentiæ sensuum, siue interiorum, siue exteriorum. Potéstque diuidi ista naturalis potentia corporis, in potentiam vegetatiuam, sensitiuam, & motiuam secundum locum. Potentia vegetatiua cōnsequenter diuiditur in nutritiuam, augmentatiuam, & generatiuam. Atque hæ iterum possent subdiuidi, vt ex Physicis patet. Potentia sensitiua diuiditur in sensum interiorem & exteriorem. Exteriores sensus sunt visus, auditus, gustus, olfactus, & tactus. Interiores sunt, sensus communis, imaginatiua, æstimatiua, phantasia, memoratiua. De quibus omnibus specialibus pertractare, non est præsentis instituti. Ad Physicam nempe considerationem hæc spectant, illic singula singulis, & iustis capitibus à nobis sunt tractata. ¶In hac autem specie satis rationabiliter videntur constituendæ etiam virtutes naturales, herbarū ac lapidum, quæ subiecta sua reddunt naturaliter potentia ad aliquid agendum vel alicui resistendum. Virtutes item cœlestium corporum, vtpote cœlorum, & astrorum occultæ vires quibus in hæc inferiora potentia sunt mirabiliter influere. Videntur enim naturalibus potentiis non male connumerari, tametsi qualitates illæ quæ ex influentiis cœlestibus in corpora inferiora imprimuntur, maiori ratione in sequentem speciem videantur reponendæ.

CAP. XLV.

¶ De tertia specie qualitatis.

Tertia species qualitatis.

Tertia species qualitatis ita nominatur, passio & passibilis qualitas. Est autem inter passionem & passibilem qualitatem similis fere differentia, qualis inter habitum & dispositionem. Passio enim cito transit, passibilis qualitas dicitur permanentior. Vt si quis subito exardescens irascatur, passio est illa ira, cito transiens, non autem passibilis qualitas: sic & inflammatio illa & ignea rubedo vultus, cum ira exurgens & cum ea transiens, passio dicitur, quoniam nō permanet. Si autem iracundię passio radicata & diuturna in aliquo permanserit, quasi ad modum habitus, illa passibilis dicitur qualitas, similiter & illa rubedo ignea permanens, dicitur passibilis qualitas. Manifestum autem est, secundum diu permanens & cito transiens non sumi differentiam essentialem. Est enim hoc essentiæ extraneum, diu permanere aut cito transire, quemadmodum non differt specie homo vno tantum viuens die, ab eo qui centum annos vixerit. ¶ Comprehenduntur autem sub hac specie summatim omnia obiecta sensuum exteriorum nempe colores omnes, atque etiam lux & lumen, quæ sunt obiectum visus, soni omnes, tam voces quàm non voces, qui sunt obiectum auditus, sapores omnes in qualicunque sint differentia, dulcis, amarus, acidus qui sunt obiectum gustus odores omnes, in qualicunque item sint differentia, suauis, grauis, &c. qui sunt obiectum olfactus, denique qualitates omnes tactiles siue tangibiles, nempe calor, frigus, humiditas & siccitas, quæ à Physicis quatuor primæ qualitates nominantur, item aliæ qualitates tangibiles secundæ, de quibus traditur in Physicis, nempe crassum & subtile, durum & molle, lubricum & aridum, rarum & spissum, graue & leue. ¶ Nec obstat quod supradictum est, durum & molle esse naturales potentias, item quod ait Aristoteles, rarum & spissum esse positiones potius quàm qualitates. Nihil enim prohibet, eundem terminum secundum aliam & aliam significationem poni sub diuersis speciebus qualitatis, sicut neque in diuersis prædicamentis. Sic enim cursor & pugillator, secundum quod significant naturales potentias, ponūtur in secunda specie, secundum verò quòd habitus significant in prima. Ita durum & molle, secundum

Quę sub hac specie cōtineātur

quod significant naturalem potentiam vel impotentiam ad resistendum, ponuntur in secunda specie, secundum verò quod significant quasdam tactu perceptibiles qualitates, ponuntur in tertia specie. Illa siquidem naturalis potentia vel impotentia, non est per se tactu perceptibilis. Ita rarum & densum prout significant, quandam partium situm secundum elongationem aut compresionem maiorem vel minorem, sunt de prædicaméto situs secundum verò quod qualitates quasdam tactu perceptibiles significant sunt, in prædicamento & sub tertia specie qualitatis.

Quare dicantur passibiles qualitates.

¶Causa autem quare istæ qualitates vocentur ad Aristotele pasliticæ, id est, pasibiles vel partibiles duplex est, quemadmodum ipse in textu enarrat. Primum enim dicuntur pasibiles vel paribiles, quia vnaquæque earum secundum se pasionis in sensu est effectiua. Non enim pasibiles dicuntur quasi subiectum in quo sunt ab eis aliquid patiatur ea in se habendo, sed quia in sensibus nata sunt efficere aliquam pasionem. Quod potest intelligi dupliciter, Vel secundum quod vnaquæque qualitas sensibilis prout est obiectum cui sensus, potest imprimere in ipsum sensum cuius est obiectum, speciem sui, sicque sensationem actualem in potentia sensitiua efficere, quemadmodum in physicis libro nono plenius declarauimus. Vel quia sic mouendo sensum natæ sunt in eo efficere aliquam pasionem, vtpote delectationem, vel tristitiam, amorem vel odium. Quemadmodũ, exempli gratia, dulcedo, quæ est in melle sensum gustus immutat suam speciem in ipsum organum gustus, atque in ipsum gustum transfundendo, sicque in ipso gustationem efficit & patitur quodammodo ipse sensus ab obiecto, quod ipsi suam imprimit speciem, atque ita deinde efficit in sensuali affectu pasionem delectationis. Quemadmodum econtrario amaritudo in felle immutando gustum, per diffusionem suæ speciei in ipsum, pati ipsum quodammodo facit, atque ita deinde, in affectu sensitiuo efficitur pasio tristitiæ. Ita proportionabiliter dicendum de coloribus, odoribus, sonis, & tangibilibus qualitatibus quarum in sensu suo efficiunt delectationem: aliæ tristitiam, generaliter autem omnes sensum immutando aliquo modo ipsum pati faciunt. Non enim possunt immutare sensum, quin aliquid patiatur: propter quod etiam à phi-

losophis,sensus potentia passiua ponitur. ¶ Secunda ratio ob quam dicuntur ista sensuum obiecta passibiles qualitates,est, quoniam earum quædam à passionibus quibusdam natæ sunt effici.Quemadmodum(exempli gratia) rubor in facie causatur ex passione verecundiæ, pallor ex timore color flammeus ex ira,liuidus ex inuidia.Calor item & frigus, ex passionibus iræ & timoris nascuntur.Ira namque calefacit,timor infrigidat.Verum ista ratio non est generalis.Non enim omnes passibiles qualitates natæ sunt fieri à passionibus. Neque enim ex huiusmodi passionibus prædictis timoris aut verecundiæ,potest aliquis effici sapor vel odor,& multæ aliarum qualitatum tangibilium non sunt ab huiusmodi passionibus natæ fieri. ¶ Comprehenduntur quoque sub hac specie qualitatis omnes passiones corporales, vt sunt amor & odium, gaudium & tristitia,timor,verecundia,ira, spes audacia, atque huiusmodi,de quibus pleue tractauimus vltimo libro cõsyderationis rerum naturalium.Videntur item huc pertinere omnes actus vel operationes potentiarum,tam animæ quam corporis,nimirum actuales omnes intellectiones, volitiones & nolitiones,imaginationes,sensationes,aliaque huiusmodi. Omnia enim hæc videntur passionibus adsimilia. Nonnulli tamen ita ponunt in prima specie qualitatis. Videntur præterea ad hunc ordinem pertinere qualitates omnes quæ ab extrinseco imprimuntur,quæ non est actibus propriis,aut ex propria complexione efficiuntur, vt sunt impetus qui rebus ab extrinseco imprimuntur.item illæ qualitates quas influentiæ cœlestium corporum in hæc inferiora agendo imprimunt.Volunt etiam nonnulli ad hanc speciem redigere species sensibiles atque intelligibiles.Verum illas iam ante locauimus sub prima specie,quod videantur habitibus magis quã actibus similes.

CAP. XLVI.

¶ De quarta specie qualitatis.

Quarta species qualitatis.

QVartum genus sub qualitate comprehendit eas, quæ hactenus nullo priorum comprehensę sunt figuras & formas accidentarias omnium rerum tam artificialium quàm naturalium.Id ab Aristotele sic assignatur.Figura & quæ circa vnum quodque est forma. Tali

enim ordine apud Aristotelem genus istud inuenitur assignatum, non ordine inuerso, quo vulgo recitari hoc pacto solet, forma & circa aliquid constans, figura. Priore enim loco figura poni debet absolute, ac secundo loco forma, cum adiectione existentiæ circa aliquid, id quid ad oculum textus Græcus manifestat, qui sic habet τέταρτον δὲ γένος ποιότητος σχῆμά τε καὶ ἡ περὶ ἕκαστον ὑπάρχουσα μορφή. Hoc est, vt ad verbum reddamus. Quartum genus qualitatis est, figura & quæ circa vnumquodque est forma. Sub hoc genere continentur omnes figuræ & formæ, siue naturales, vt forma siue figura hominis, equi, arboris, auri, argenti, cœli atque ita in cæteris quas natura rebus donauit, siue artificiales, vt forma lecti, templi, domus, aliarúmque rerum quas ars humana effinxit, atque in materiam laborioso conamine ingeniique industria ***
conduxit. ¶ De differentia autem figuræ & formæ, diuersæ sunt diuersorum sententiæ. Seuerinus Boëtius ita eas distinguit. Figura inquiens, est vt triangulum aut quadratum. Forma autem, ipsius figuræ quædam qualitas est. Vt figura quidẽ est triangulum vel quadratum, forma autem ipsius trianguli vel quadrati quędam qualitas, vnde etiam formosos homines dicimus. Figura enim quædam vel pulchrior, vel mediocris, vel alio quodam modo constituta, qualitas formaque nominatur. Has autem esse qualitates, nullus dubitat. Si quidem & à figura dicitur figuratus, & à forma formosus. Hactenus Boetius. Ex quibus patet illum accipere figuram, vt aliquid substractum formæ, ita vt possit eadem figura varias suscipere formas, quemadmodum eadem figura faciei humanæ, varios vultus assumit. nunc lætum, nunc tristem, nunc benignũ, nunc tetricum. ¶ Alii sic distingunt, vt figura proprie ad artificialia referatur, forma ad naturalia, quanquam hæc distinctio sæpe confunditur, vt figura dicatur rerum naturalium quemadmodum dicimus figuram equi aut hominis, forma verò rerum artificialium, veluti cum dicimus formam dom° aut vestis. ¶ Comprehenduntur autem sub hac specie omnes

Perfectæ figuræ.

figuræ geometricæ siue perfectæ siue imperfectæ. Perfectæ dicuntur figuræ quæ suo termino vel suis terminis sic sunt cõ
» clusę: vt nihil possit addi vel subtrahi, sine mutatione speciei.
» Exempli gratia, figura triangularis perfecta est: quia sic est

conclusa suis terminis, id est tribus lineis, & tribus angulis, qui ex harum trium linearum coniunctione consurgunt, vt nec minima particula vsquam possit adiici vel subtrahi. Circulus quoque, vno termino, nempe vnius continuæ lineæ protractione, sic est in se conclusus, vt adiici item vel demi nil possit. Quædam autem harum figurarum clauduntur lineis, vt figuræ planæ quæ subiectantur in superficie, quæ videlicet secundum latitudinem tantum describuntur, non secundum profunditatem: vt circulus in superficie describitur: & vna linea in seipsam redeunte sine aliquo angulo clauditur. Sic figura triangularis, quadragularis, & ita consequenter in superficie describuntur, & lineis tribus aut quatuor aut quinque, secundum angulos totidem coniunctis, clauduntur: quemadmodum ad oculum patet intuenti descriptionem trianguli, aut quadranguli, aut aliquam aliarum huiusmodi figurarum planarum. Quædam autem clauduntur superficie vel superficiebus, & subiectantur in corpore prædicamenti quantitatis. Cuiusmodi sunt figura sphærica, figura cubica, figura pyramydalis: quæ vocantur figuræ solidæ, eò quòd non secundum planam superficiem, sed secundum profundam corpulentiam considerentur. ¶Imperfectæ autem figuræ dicuntur quæ non sunt ita conclusæ suis terminis, quin addi eis possit vel subtrahi citra mutationem speciei. Huiusmodi assignantur rectitudo & curuitas, concauitas & conuexitas, simum & aquilinum, & si quæ sunt huiusmodi. Figuræ nanque rectæ, secundum lineæ rectæ protractionem, potest addi aut subtrahi, & manebit rectitudo vt ante. Ita curuitati si aliquid adieceris, manebit curuitas: & si abstuleris aliquid, æque manebit curuitas. Sic in concauitate aut conuexitate superficiei, sic in simo & aquilino. Hæ igitur omnes figuræ Geometricæ, cum omnibus figuris & formis aliis quarumcunque rerum, siue naturalium, siue artificialium (quæ sunt innumeræ) hic sub quarto qualitatis genere suum locum obtinent. Figuræ impfectæ.

CAP. XLVII.

¶De definitione qualium.

S Icut autem qualitatem supra vtcunque definiuit, siue descripsit Aristoteles, ita etiam describit qualia, hoc modo.

Definitio qualis

Qualia sunt quæ secundum hæc denominatiue dicuntur, vel quomodolibet aliter ab his.

¶ Quæ definitio, vel de rebus, vel de terminis potest exponi. De rebus sic exponitur, Illa dicuntur qualia quæ secundũ hæc, id est, secundum qualitates iam dictas & determinatas, dicuntur denominatiue, id est denominantur aliquo denominatiuo proprie dicto, voce & significatione simul, vel etiam quæ ab his qualitatibus dicuntur talia: aut talia quomodolibet aliter supple quàm per proprium denominatiuum voce & significatione simul, id est, denominatiuo significatione tantum. Exempli gratia, Homo iustus & homo sciẽs sunt qualia, quoniam secundum qualitates dicuntur denominatiue, id est, denominantur denominatiuo aliquo proprie dicto (quod est denominatiuum voce & significatione) dicendo homo est iustus homo est sciens. Secunde partis exemplum est, homo studiosus vel probus Secundum virtutem nanque licet non denominetur homo denominatiuo proprie dicto, voce & significatione simul, dicendo, homo est virtuosus (quoniam virtuosus non est vox recepta latinis potissimum autem Græcis nullum est concretum secundum vocem respõdens abstracto aretí arete quod virtutem significat) denominatur tamen ab illa qualitate homo grece spondeos, latine studiosus: quod est quomodolibet aliter denominari, id est, non per denominatiuum voce & significatione, sed significatione tantum.

¶ De vocibus autem sic potest exponi. Qualia, id est, cõcreta prædicamenti qualitatis, dicuntur vocabula siue concreta, quæ secundum hæc, id est, secundum qualitates prædictas, dicuntur denominatiue, id est, prædicantur sicut denominatiua voce & significatione simul, vel quomodolibet aliter ab his, id est, aliter quam voces, & significatione, nempe significatione tantum, secundum aliquas qualitates. Exempli gratia. Vocabula albus & niger, qualia sunt, quæ prædicantur de subiectis, tanquam denominatiua proprie dicta voce & signi-

catione,idque secundum qualitates albedinem & nigredinem Item.studiosus & probus,qualia sunt respectu virtutis: quia licet non prædicentur secundum virtutem, vt denominatiua proprie dicta voce & significatione,dicuntur tamen secundum eam aliquo modo aliter,id est, tanquam denominatiua significatione. ¶Vnde quomodo supra circa definitionem denominatiuorum distinximus triplicia denominatiua quædam voce tantum,quædam significatione tantum, quædam voce & significatione simul:& ita in proposito triplicia qualia possumus distinguere,nempe qualia voce tãtum, significatione tantum,& voce ac significatione pariter.Primi mẽbri exemplum ponit Aristoteles in textu cursorem ,& pugillatorem,vt significent naturales potentias. Hæc enim duo qualia denominatiua sunt tantum secundum vocem,respectu cursoriæ & pugillatoriæ.quæ (vt ait Aristoteles) non naturalem potentiam.sed habitum significant. Vnde respectu horũ abstractorum,illa qualia tantum sunt denominatiua secundum vocem.Secundi membri exemplum dedimus studiosum vel probum respectu virtutis.Voce enim hæc non conueniũt sed significatione. Tertii membri sunt exempla plurima ab omnibus pœne qualitatibus. Pœne enim omnes qualitates sua habent propria contreta,secundum vocem ab ipsis abstractis deriuata:Definit autem Aristoteles in proposito,non solum qualia voce & significatione,sed etiam qualia significatione tantum.Priora quidem sub priore membro, posteriora vero sub posteriore concludens. Qualibus autem voce tantum non conuenit definitio,quoniam illa nullo modo secundum qualitates dicuntur.Non enim dicitur quis cursor aut pugillator (in significatione naturalis potentiæ) disciplina cursoria vel palestrica. ***

CAP. XLVIII.

¶De conditionibus siue proprietatibus qualitatis
Prima proprietas qualitatis hæc est.

Qualitatis prima proprietas.

Inest contrarietas qualitati.

¶Exempla,possunt inueniri in singulis quatuor speciebus qualitatis In prima enim sunt,virtus & vitium , scientia & ignorantia contraria,quã vocant prauę dispositionis.In secũ-

da sunt, salubre, & insalubre, durum & molle, visiuum & impotens videre, imò & ipsa duo prima genera naturalis potentia & naturalis impotentia. In tertia sunt colores contrarii, albedo & nigredo. sapores contrarii, dulcedo & amaritudo, odores contrarii, grauis & lenis: tangibiles qualitates contrariæ, calor & frigus, humiditas & siccitas. In quarta quoque, rectitudo & curuitas, simum & aquilinum. Non omni tamen qualitati conuenit habere contrarium, cum plurimæ nullum habeant. In prima species qualitatis omnes species sensibiles & intelligibiles non habent contrarium. Si enim vllæ species sensibiles haberent contrarium, maxime id videretur in speciebus à qualitatibus contrariis procedentibus: quæ tamen verè non contrariantur, cum possint simul in eodem subiecto existere, quemadmodum ex physicis est manifestum. In secunda specie, intellectus & voluntas non habent contrarietatem. In tertia colores medii, item odores & sapores medii. In quarta verò, omnes figuræ perfectæ, vt triangulus quadrangulus, figura sphærica & cubica, contrarii carent. ¶ Non potest igitur hæc conditio qualitatis dici propria ei quarto modo, quoniam non omni qualitati conuenit. Propria tamen dicitur primo modo, si recte intelligatur. Soli enim qualitati cõuenit vera & proprie dicta contrarietas. Substantiæ enim (vt suprà dictum est) nihil est contrarium. Idem dictum est de quantitate. In ad aliquid nõ assignatur contrarietas, nisi large sumpto nomine ad aliquid, vt etiam comprahendat qualitates. In aliis verò nonnullis, vtpote actione & passione, si videatur inueniri contrarietas, non proprie, & propter ipsam inuenitur, sed per accidens, qualitatum gratia, vt paulo post suo loco dicetur.

CAP. XLIX.

Secũda proprietas. ¶ Secunda proprietas qualitatis.

Qualia suscipiunt magis & minus,

¶ Suscipere autem magis, & minus est intentionem suscipere vel remissionem, si de rebus loquamur: vel cum aduerbii magis & minus intensionem aut remissionem rei significatæ designantibus prædicari, si de vocabulis fiat sermo. Atque in hoc sensu proprie loquendo, conditio ista propria est qualitati primo modo, quoniam conuenit soli qualitati & non

omni. In singulis quidem speciebus qualitatis præterquam in vltima inueniuntur magis & minus. Habitus enim & dispositiones intenduntur & remittuntur, & prædicantur termini cum magis & minus, vt alius est alio magis grammaticus, magis sciens, magis liberalis. magis iustus. Sic in secunda specie, alius est alio magis salubris aut egrotatiuus aliud alio magis durum aut magis molle. In tertia, manifestum est aliud alio esse magis calidum, magis album, magis amarum & ita in cæteris. ¶ Non omni autem qualitati conuenit suscipere & minus. In quarta enim specie, penitus non inuenitur intensio vel remissio, neque prædicatio secũdum magis & minus proprie accepta. Non enim vnum dicimus magis triangulare aut quadrangulare, sphæricum aut cubicum, aut pyramidale, aut circulare, quàm alterum. Quicquid enim eiusmodi fuerit, perfecte eiusmodi esse debet, vt non possit esse magis siquidẽ figuræ eiusmodi (vt dici solet) consistunt in indiuisibili. ¶ De figuris autem imperfectis quæ non consistunt in indiuisibili, tametsi secundum nomen videri possit, eas suscipere magis & minus. vt dicitur alius alio magis simus aut aquilinus, linea item vna dicitur alia magis curua, id tamen non est ratione intensionis rerum significatarum, sed aliunde: nempe ex latiori extensione vel commensuratione, vel distantia locali. Non omni igitur qualitati cõuenit suscipere magis & minus. Soli tamen conuenit qualitati, si proprie intelligitur, vt supra expositum est. ¶ Quod si quædam alia videntur dici secundum magis & minus, erit hoc non ratione intensionis aut remissionis rei significatæ, quemadmodum supra dictum est de inęquali, quod dicitur secundum magis & minus alia ratione. Termini quoque prædicamenti actionis & passionis, aliquo modo dicuntur secundum magis & minus: sed non nisi ratione qualitatum, vt suo loco posterius dicetur.

CAP. L.

¶ De tertia proprietate qualitatis.

Tertiã insuper ponit Aristoteles conditionem qualitatis, quæ sola ei proprie est propria.

Similia, inquit, & dissimilia secũdũ,

Tertia proprietas. solas qualitates dicuntur.

¶ Est autem quod qualitati proprium quarto modo, secundũ ipsam aliquid dici simile aut dissimile: quemadmodum de quantitate diximus, proprium ei esse, vt secundum eam res dicatur æqualis aut inæqualis. Omni enim qualitati id conuenit, quoniam secundum omnes qualitates sumitur similitudo in omni specie. Duo enim grammatici similes sibi sunt in grãmatica, quam vterque habet. Duo albi, duo nigri, sibiinuicem sunt similes. Duo quorum alter est sciens, alter ignorans ignorantia prauæ dispositionis, alter recte credens, alter hæreticus, alter albus, alter niger, sibiinuicem dissimiles sunt. Duo triangularia corpora, sibi similia sunt. Duo quorum alterum est triangulare, alterum quadrangulare sibiinuicem sunt dissimilia. Sili quoque id conuenit qualitati. Neque enim secundum substantiam sumitur similitudo, neque secundum quantitatem, neque secundum, ad aliquid, neque, secundum aliquid aliorum, sed secundum solas qualitates. ¶ Solent autem similitudo & dissimilitudo sic definiri, Similitudo est rerum differentium eadem qualitas. Dissimilitudo est rerum differentium diuersa qualitas. Quæ descriptiones sunt causaliter intelligendæ, in hunc modum. Similitudo causatur ex eadem, (id est, consimili secundum speciem) qualitate, in diuersis subiectis. Dissimilitudo vero causatur ex diuersis secundum speciem qualitatibus in diuersis subiectis existentibus. Hoc est, illa sunt similia adinuicem, quę habent eandem secundum speciem qualitatẽ: illa dissimilia que habent diuersas secundũ speciẽ qualitates. Sola enim diuersitas numeralis qualitatẽ, non ponit dissimilitudinem, sed tantum specifica atque generica.

Quid similitudo & dissimilitudo.

CAP. LI.

¶ De prædicamento actionis.

Eterminatis late prioribus quatuor prædicamentis, sex posteriora, nempe actionem, passionem, vbi, quandò, situm esse, & habere, paucissimis perstringit verius quàm tradit Aristoteles, eo quod sub ad aliquid magna ex parte eorum natura sit explicata, cum sint omnia ista prędicamenta respectiua & quodammodo ad aliquid, neque ita multa magnæ vtilitatis de his, vt de aliis prædictis, occur-

runt determināda. Posteriores verò nonnulli, exactius de his existimauerunt disserendum. Quorum & nos sententiam institutúmque aliquousque sequentes, singula horum suo ordine compendiose tractabimus. Nec enim temere contemnenda, aut reiicienda sunt, quæ posteriorum sagax diligentia primorum bonis inuentis adiecit. ¶ De actione igitur dicturi, primo eius definitionem explicabimus, deinde species sub ipsa diuersas assignauimus, ac postremo conditiones proprietatésque eius locabimus, quo ordine hactenus est à nobis, sicut & ab Aristotele, processum. Definitur itaque actio hoc modo.

Actio est, secundum quā in id quod subiicitur agere dicimur.

Definitio actionis.

¶ Cuius sensus est. Actio est forma aliqua accidentalis siue habitudo quædam, secundum quam res aliqua dicitur agere in id quod subiicitur. Vt calefactio actiua est actio: quoniam secundum ipsam dicitur ignis calefaciens agere in aquam sibi subiectam secundum virtutem. Subiectio enim ista non est intelligenda suppositio localis. Sic enim aqua non subiicitur, sed supraponitur igni à quo calefit. Verum secūdum virtutem accipitur ista subiectio, vt illud dicatur alteri subiici in proposito, quod ab altero virtute & actiuitate superatur. Quomodo aqua igni subiicitur, quando virtus ignis sic præualet aquæ, vt cogat eam suscipere à se caloris impressionem. ¶ Diuiditur autem actio in actionem animæ & corporis. Actio corporis est, quæ subiectatur in corpore, vt calefactio, actiua frigefactio, actiua, induratio item & emollitio sectio, percussio, aliaque huiusmodi. Actio verò animæ est, quæ subiectatur in anima vel spiritu, vt intellectio actiua, volitio actiua. Intellectus enim producit in se intellectionem, agendo illam produci, & in seipsum patiendo recipit. Similiter & voluntas agendo elicit volitionis actum. Vnde ipsum illud elicere actum intelligendi siue volendi, est agere, quemadmodum econtrario, ipsum suscipere est pati. Sub actione animæ comprehenditur etiam actio angelica, vtpote volitio aut nolitio & intellectio angelica. Propter hoc in definitione signanter diximus, quæ subiectatur in anima vel spiritu. Posset autem hoc in loco multiplex actio

Suscipiunt agere, & pati magis, & minus. Secunda proprietas actionis.

¶ Quæ similiter intelligenda est sicut precedens, nimirum actionem & passionem suscipere magis, & minus per accidés, ratione qualitatum receptarum in subiecto patiente, non autem per se. Exempli gratia, ignis vnus dicitur magis calefacere alio, aut frigidum vnum magis frigefacere alio. Verum id non facit per se ipsa natura actionis (quæ cum sit habitudo quædam non intenditur vel remittitur) sed per accidens id dicitur ratione alterius, nempe qualitatis ipsius caloris vel frigoris, quæ per vnam actionem intensior imprimitur in passum, quàm per alteram, secundum quod agens potentius est virtute, & passum magis ad patiendum dispositum. Quare enim dicitur magis calefacere ignis magnus quam paruus, nisi quia magnus imprimit calorem intensum, paruus remissiorem? Quare dicitur sol magis illuminare aerem quàm luna, nisi quia maius & intensius lumẽ sol diffundit in aerem quàm luna? Atque ita in reliquis. Non ergo per se magis & minus suscipiunt actio & passio, sed tantum per accidens. ¶ Non autem omnibus actionibus id conuenit, sed iis tantum per quas imprimitur in subiecto, qualitas aliqua intentionem vel remissionem suscipiens, iuxta quod in præcedenti proprietate proportionabiliter diximus. Ignis enim alius alio dicitur magis calefacere, & aqua alia magis alia frigefacere: quoniam caliditas & frigiditas contrariæ qualitates, per actiones illas impressæ in passum suscipiunt intentionem & remissionem. Qui autem circulat aut quadrat (vt ita loquar) non magis circulare aut quadrare alius alio dicitur, sicut nec circulus alius alio est intentior vel remissior.

CAP. LIII.

¶ De prædicamento passionis.

A Ctio & passio correlatiua sunt adinuicẽ. Refertur enim agẽs ad patiens, & ecõuerso: qm̃ omne agens dicitur agere in patiens aliquod, & omne patiens dicitur pati ab agente quopiã. Nec potest esse agẽs nisi sit patiens, neque patiens nisi sit agens. Propter hanc mutuam relationẽ & cor-

respondntiam, cognita natura actionis, satis cognoscitur natura passionis: quoniam (iuxta regulam suprapositam) si quis vnum relatiuorum definite nouerit, nosset & reliquũ. Pro maiori tamen claritate paucis aptemus passioni quæ de actione suo modo dicta sunt. Primum ergo sic definitur passio.

Prior definitio passionis.

Passio est illatio effectusque actionis.

¶ Hoc est, passio est id quod infertur ex actione, siue correlatiuũ actionis. Vel sit, opposito modo ad definitionẽ actionis.

Altera definitio.

Passio est, secundum quam, id quod subiicitur, pati dicitur.

¶ Quæ definitio, ex prius declarata actionis definitione satis clara relinquitur. ¶ Diuiditur autem passio in passionem corporis, & animæ. Passio corporis est, quæ subiectatur in corpore, vt calefactio passiua, frigefactio passiua, induratio item & emollitio passiua, &c. Passio animæ est, quæ subiectatur in anima vel spiritu, vt sunt intellectiones, volitiones, & nolitiones passiuæ, siue in hominibus, siue in angelis.

¶ Passionis autem proprietates ex dictis manifeste sunt. Suscipiunt enim per accidens contrarietatem, non quidem omnes, sed illæ per quas in passo recipiuntur contrariæ qualitates, vt frigefactio passiua & calefactio, induratio passiua & emollitio. Illuminatio autem passiua non suscipit, neque per se, neque per accidens, contrarietatem. Suscipiunt quoque per accidens magis & minus, non item omnes, sed illæ quæ qualitates habent concomitantes, intentionem & remissionem suscipientes. Vt calefit vnum altero magis, aut frigefit. Inter ea autem quæ circulantur aut quadrantur, non dicitur aliud alio magis. ¶ Adiicitur prędictis alia conditio, quæ verè proprieta est passionis.

Tertia proprietas passionis.

Passio primo infertur ex actione.

¶ Hoc est, passioni conuenit, immediate inferri ex actione: sicut econtrario actioni conuenit, ex se primo & immediate inferre passionem. Quemadmodum enim pater primo infert filium, & filius primo infertur ex patre, quoniam si pater est,

oportet filium esse, cum sit pater filij pater: ita & de agente & patiente consimiliter dicendum, cum sint (vt diximus) ad inuicem relatiua.

CAP. XLIIII.

¶ De prædicamento vbi.

Circa hæc duo prædicamenta, quando & vbi, notandum est in proposito, non accipi vocabula illa interrogatiue, veluti cum dicimus, quando veniet dominus, aut vbi habitat? Neque item aduerbialiter & indefinite, velut cum dicimus, Quando venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum aut, Illic pax est vbi Christus habitat. Sed accipiuntur vt sint quædam nomina, secundum significationem. Vbi enim accipimus, pro esse in loco, & quando pro esse in tempore. Idque si concretiue accipiantur: Si verò abstractiue, habitudines ipse intelliguntur rei locatæ ad locum quo circunscribitur, aut rei temporalis ad tempus quo mensuratur. ¶ Definitur autem vbi hoc modo. — Quę sequũtur oĩa, vsq; ad post prędicamẽta, festinus lector sine magno detrimẽto omittet.

Vbi est circũscriptio corporis locati, â loci circunscriptione procedens. — Definitio vbi.

¶ Cuius definitionis hic est sensus. Vbi est habitudo quædam ipsius corporis locum aliquem obtinentis: quæ habitudo in ipso locato prouenit, ex hoc quod à loco certo circunscribitur vel continetur. Manifestum enim est, id quod est in loco aliquo, determinatam quandam habitudinem habere ad locum suum quo continetur & circunscribitur: hancque habitudinem, ipsum vbi abstractiue, nuncupamus, & ipsum sic esse in loco, vbi concretiue. Exempla per se clara sunt, vt esse in cœlo, esse in terra, esse in domo, in templo, &c.

¶ Solent autem diuidere, vbi, in vbi simplex, & vbi compositum. Vbi simplex dicitur habitudo alicuius locati ad locũ simplicem & indiuisibilem, vel ad locum diuisibilem indiuisibiliter se habentis. Exemplum primi, vt esse angeli in puncto, quod appellatur locus indiuisibilis. Exemplum secundi, vt esse angeli in hoc templo, in hac ciuitate, in hac regione. Est enim in hoc loco diuisibili angelus indiuisibiliter: quoniam non habet partes diuersas correspondentes diuersis partibus loci, cum sit ipse natura sua indiuisibilis, & partes non habens integrales. Simili fere modo est anima ra-

tionalis in corpore quod informat: quoniam non habet partes correspondentes partibus corporis, sed tota est in toto, & tota in qualibet eius viua particula. Sic item in dignissimo illo sacræ eucharistiæ sacramento, preciosum Domini nostri IESV CHRISTI corpus est in loco illo quem species occupant sacramentales indiuisibiliter: quoniam totus ipse in toto est loco, & totus singulis adest partibus. ¶ Vbi verò compositum dicitur, habitudo corporis locati ad locum diuisibilem, & diuisibiliter ipsum continentem, ipsúmque circunscribentem. Vt esse rerum corporalium in aqua, vel in aëre. Sunt enim res istæ corporales sic in locis suis diuisibiliter, vt singulæ partes locati singulis partibus loci respondeant. Quemadmodum videlicet manus mea habet suum locum quem nō caput: & caput alium locum quem non pedes, atque ita in cæteris. Atque istud vocant esse in loco circunscriptiue, quemadmodum præcedens vocatur esse in loco definitiue. De quibus variis modis existendi in loco, plenius suo loco diximus in libro quarto considerationis rerum naturalium, cap. 14. ¶ Assignātur quoque conditiones quædam ipsi vbi, quemadmodum hactenus prædicamentis aliis sunt assignatæ. ¶ Prima proprietas est.

Vbi contrarietatem non habet.

¶ Quod intelligi debet de contrarietate logica & propriè dicta. Nam esse sursum & esse deorsum, aliquo modo secundum physicam considerationem contrariantur, cum secundum illa sumantur motus contrarij. Motus enim sursum & motus deorsum, secundum physicos sibi inuicem censentur cōtrarij. ¶ Secunda proprietas.

Vbi non suscipit magis & minus.

¶ Nam esse in templo, nō est magis vbi quàm esse in domo: neque magis in templo, vel domo est alius alio: tametsi vel frequentius, vel diutius, vel magis sedulo in ea possit esse alius alio. Hoc tamen non est magis & minus suscipere. Sunt autem hæc propria secundo modo ipsi vbi, quoniam conueniūt omni, sed non soli. Nam & substantia contrarietatem, magis quoque & minus, non recipit.

CAP. LV.

¶De prædicamento quando.

Quid de vocabulo quando in ea significatione in qua hic eius est vsus dicendum sit, ex præcedenti capite patet: Et fere qui de quando sit dicendum, ex vbi liquere potest, cum secundum proportionem ita se habeat res temporalis ad tempus quo mensuratur quemadmodum res locata ad locum quo circunscribitur aut continetur. Definiũt autem quando hoc modo.

Quando est, quod ex adiacẽtia temporis in re temporali derelinquitur. Definitio quando.

¶Cuius descriptionis hic est sensus, Quando est habitudo quędam rei tẽporalis, quæ in ea inuenitur & prouenit ex mensuratione temporis, ex hoc quod tempore mensuratur. Manifestũ est enim, sicut res locata certã quandã habitudinem habet ad locũ continentem, sic rem temporalem certam itẽ habere habitudinem ad tẽpus ipsam mensurans: atque hæc habitudo vocatur ipsum quando abstractiue, ipsúmque esse in tempore vocatur quando concretiue. ¶Diuiditur item quando, in quando simplex & quando compositum. Quando simplex, est habitudo rei ad tempus indiuisibile, vt esse angeli in æuiternitate, quæ large potest dici quoddam tempus. Æuiternitas enim est simplex, & successionis partes non habet, sicut nec æternitas. Item esse hominis aut alterius rei in hoc momẽto temporis, est quãdo simplex: quoniã momentũ tẽporis est indiuisibile, sicut punctus localis est indiuisibilis. Esse autem in ęternitate proprie dicta, non cõprehẽditur sub quãdo huius prædicamenti: quoniam in ęternitate esse soli Deo conuenit, & ab ipso Deo non distinguitur, qui omnia prædicamenta transcendit, immenso nimirum interuallo post se relinquens creata omnia & creatorum accidentia. ¶Quando autem compositum est habitudo rei temporalis ad tempus diuisibile, vt esse in hoc anno, in hoc die, in hac hora, &c. Huiusmodi enim tẽpus est diuisibile in partes successionis, sicut locus in partes positionis, quemadmodum ex prædicamento quantitatis relinquitur manifestum. Sub quando autem composito, ponuntur esse hodie, fuisse heri, fore cras, item esse vel fuisse vel fore in hoc anno, in hac die, in hac

hora,&c. Sub quando autem simplici, videntur immediate poni, esse in æuiternitate,& esse in momēto temporis. Sub esse in momento, ponitur esse in hoc momento, vel in illo. Quæ nemo existimet esse indiuidua, sicut neque indiuidua sunt esse in hoc loco, esse in illo loco. Species enim sunt, non indiuidua. Sic autem debent indiuidua assignari, hoc esse in loco, vel in hoc loco illud esse in hoc loco. Item hoc esse in illo momento vel tempore, istud esse in illo momento vel tempore, sic videlicet toti præponendo pronomen demonstratiuum singularizans, non tantum parti. ¶ De natura autem æuiternitatis,& quomodo à tempore, item & ab ęternitate distinguatur, diximus, in libro quarto de consideratione rerum naturalium, capitulo vicesimo secundo. Conditiones etiam quādo eædem sunt quę ipsius vbi. Quando enim non habet contrarium, neque magis suscipit aut minus.

CAP. XLVI.

¶ De prædicamento situs.

Positio & situs, nomina sunt omnino eiusdem significationis, secundum eum vsum in quo hic sumuntur. Est tamen situs vocabulum aliquanto notius q̄ positio, propter quod per situm definitur positio, hoc modo.

Definitio positionis.

Positio est quidam partium situs,& generationis ordinatio.

¶ Pro cuius definitionis intellectu, aduerte in vnoquoque corpore, potissimum vero in viuentibus, inueniri habitudinem certam vniuscuiusque partis in ordine ad totum ipsum, simul & ad reliquas partes eiusdem totius secundum variam, situationem partium ad inuicem in toto ipso corpore. Exempli gratia in humano corpore, caput talem habet situm vt ipsum sit supra humeros, ac superius omnibus aliis partibuss. Pedes talem habent situm vel positionem, vt omnium infimi sint,& pars extrema corporis deorsum. Humeri situm habent, vt infra caput consistant & supra pectus. Pectus hūc habet situm, vt supra ventrem & infra collum consistat. Brachia quoque, vt ad latus vtrumque dependeant. Item in arbore, radices secundum situm sunt infimæ, truncus medius, rami superiores. Huiusmodi autem habitudo partiū in toto ra-

se inuicem atque etiam in ordine ad totum, positio vel situs nominatur. ¶ Distinguitur autem duplex rerum positio, nempe naturalis & non naturalis, quam solent conditionalem nominare. Naturalis positio est habitudo certa partium adinuicem in toto ipso corpore, sic à natura rei determinata. Huiusmodi sunt omnes illæ positiones supradictæ, capitis in supremo, pedum in infimo, humerorum supra pectus, pectoris supra ventrem, manuum ad latera. Item in brutis positio capitis in anteriori loco, & caudæ in posteriori, oris versus terram, dorsi versus cœlum, aurium supra caput, & in nonnullis cornuum. Item in plantis. situs radicum deorsum in terra, trunci in medio, & ramorum supremo loco in aëre. A natura enim determinatæ sunt omnes hæ positiones. ¶ Positio non naturalis siue conditionalis dicitur, habitudo certa partium non secundum quod est à natura determinata, sed secundum quod aliquo modo aliter partes ad inuicem sinantur. Exempli gratia, cum genua flectit homo aut cum capite inclinato terram respicit, aut cum iacet resupinus vel sedet in cathedra, partes corporis alterum situm iam obtinent, aliámque ad inuicē habitudinem, quàm habeant à natura In genu flexione enim genua non actu supra tibias sunt, neque tibiæ sunt pedibus actu superiores, imò pedum calcaneum ipsis genibus est eleuatius, Item cum adorando procumbit homo & terram pronus aspicit, non caput actu supra humeros est eleuatum, sed dorsum ipsum cœlum potius aspicit, caput vero terram. Ita in cessione, in accubatione, aliisque huiusmodi, semper alia inuenitur partium dispositio ad inuicem, quam secundum naturæ ordinationem habeant. ¶ Propter hanc verò duplicem positionem, in descriptione prius assignata duæ sunt partes, per coniunctionem copulatiuam pro disiunctiua positam copulatæ. In parte priori, cum dicitur quidam partium situs, subaudi, non secundum naturam deputatus. inuenitur positio non naturalis. In posteriori vero, cum dicitur, & sine vel generationis ordinatio, innuitur positio naturalis, quam videlicet natura à generatione rei determinat. ¶ Assignantur quoque positioni suprapositæ conditiones quod magis & minus non suscipiat, itemque contrarietatem non admittat: intelligendo de cōtrarietate Logica & proprie dicta. Alioqui enim situs capitis sursum, & pedum deorsum, videntur aliquo mo-

do contrariari.

CAP. LVII.

¶De prædicamento habitus.

Habitus prout decimo loco inter prædicamenta constituitur, aliã habet significationem, quàm supra cũ in prædicamento qualitatis assignaretur prima species. Definitur autem habitus, hoc modo.

Definitio habitus.

Habitus est corporum & eorum quæ circa corpus sunt adiacentia.

¶Quæ definitio hoc innuit, per habitum hic intelligi habitudinem quandam consurgentem in ipso corpore, ex adiacentia vel applicatione alicuius, siue vestimenti siue ornamenti, ad ipsum. Manifestum est enim, in corpore hominis quod vestimento induitur, aut cingulo circundatur, aut alio modo aliter ornatur siue vestitur, siue amatur, aliquam inueniri habitudinem ad illud siue vestimentum siue ornamentum.

¶Diuiditur autem habitus in habitum ornamenti & habitum vestimenti. Habitus ornamenti est habitudo corporis vel partis eius alicuius ad aliquid, quod ei tanquam ornamẽtum applicatur. Vt cum imponitur capiti Regis diadema regni, Pontifici summo triplex corona, episcopo mitra, aut cũ annulus digito inseritur. Coronatio ergo mitratio & annulatio (vt ita loquamur) habitus sunt ornamenti. Possentque his annumerari omnes habitus pontificales, imperiales, regales, consulares, sacerdotales: quando videlicet aliquibus insignis honoris vel dignitatis vel officii quisquam induitur, non ad corpus operiendum tantum aut vestiendum. Omnes enim hi habitus potius ornamenti quã vestimenti esse videntur. ¶Habit' autẽ vestimẽti dicitȓ habitudo corporis ad aliquid quod ipsi per modum vestimenti circunponitur siue applicatur. Vt cum pedes operimus calceis, crura caligis, pectus dyploide, corpus totum tunica vel pallio, caput pileo. Quod si generaliter accipiatur vestimentum vt etiam armaturam sub se complectatur. Diuiditur vlterius habitus vestimenti, in habitum domesticum siue communem & habitum bellicum. Habitus domestici sunt, quos iam enumerauimus. Habitus autem bellici sunt, loricatio, galeatio, gladiatio, siue gladii accinctio, cli

peatio siue clipei appēsio. Hastatio siue gastæ tentio, aliaque huiusmodi. Si verò specialiter accipiatur vestimentum, supra habitum vestimenti & habitum ornamenti, debebit adiici habitus armaturæ

CAP. LVIII.

¶ De proprietatibus habitus.

Assignant autem habitui conditiones quasdam siue proprietates, quarum prior est.

Habitus suscipit magis & minus.

¶ Quod declarant, de eo qui plura habet vestiméta alio. Illū enim dicunt hoc magis vestitum. Et eum qui plura habet ornamenta, dicunt magis ornatū. Illū quoque qui plura habet arma, magis armatū. Verū id proprie nō est suscipere magis & minus, iuxta sensum quē in qualitate expressimus. Non enī propter intensionē ipsius habitus ita dicuntur ista magis & minus, cū habitus natura existēs ad aliquid, nō suscipiat intensionē vel remissionē. Sed tantū propter multiplicationē armorū, vestimentorū, vel ornamentorū, ex quorū adiacentia fiunt habitudines illæ prædicātur vocabula secundū magis & minus. Quomodo nō immerito illum qui decē liberos habet, magis patrē possumus dicere, eo qui tantum duos genuit.

¶ Secunda autem proprietas est.

Habitus non suscipit contrarietatem.

¶ Quod per se manifestum est, quoniam calceatio non est contraria caligationi, nec caligatio pileationi, neque vestitio est contraria armationi: quoniā simul in eodem inueniuntur, cū non possint cōtraria esse in eodem. Neque contrariantur vestitum esse & nudum, armatum & inermem, sed tantum priuatiue hæc sunt opposita. Atque hæc de prædicamentis, pro qualicunque rudium institutione dicta sunt satis.

CAP. LIX.

¶ De post predicamentis.

Q Vemadmodum ante tractatum de prædicamentis quorundam præmissa fuit determinatio, ad meliorem prædicamentorum intelligentiam apprime conducentium: ita & nunc eorundem absoluto tra-

tractatu quædam adiunguntur simili ratione ac pari propositoq; quæ proinde post prædicamenta recentiores appellitant, quemadmodum præmissa illa officio non prorsus incommodo de vocabulo, antepræd icamenta nominarunt. Post prædicamenta enim appellamus, quæ post prædicamentorũ tractatũ ad pleniorem ipsorum faciliorémq; intellectũ subnexa sunt. Quæ sunt numero quinque, nempe opposito, prius simul motus, & habere. Hæc enim quinq; ad finẽ vsque libri huius determinantur. ¶ Et primũ quidẽ de oppositione & variis oppositionũ generibus dicẽdum, quoniã non mediocriter eorum cõducit distinctio, si tamen prius in genere quid sit oppositio & quæ opposita, definierimus. Sic igitur definitur oppositio.

Definitio oppositionis.

Oppositio est repugnantia duorum extremorum adinuicem talis, vt neutrum illorum cum vllo alio simili modo repugnet.

¶ Pugnantia autẽ siue repugnãtia dicimus illa quæ de eodẽ singulari simul non valent prædicari respectu eiusdem. Quẽadmodũ album & nigrum repugnãt, calidũ & frigidũ, pater & filius, videre & cęcum esse, sedere & non sedere. ¶ Non autem quælibet indifferenter repugnantia oppositionem facit. Sic enim homo & asinus, bos & leo, lapis & lignum, essent opposita: quid manifeste falsum est, cum nulla specie oppositionis opponantur. Homo enim & asinus repugnãt, quia de eodem singulari non possunt vere prædicari. Nihil enim idem homo & asinus esse valet, bos & leo, lignum & lapis. Signanter proinde additum est, repugnantia talis vt neutrum illorũ vlli aliorum simili modo repugnet; quam pugnantiam recentiores satis accommodato vocabulo præcisam duxerunt nominandam. Per quam sane adiectionem, manifeste excuduntur homo & asinus. Homo enim quomodo cum asino pugnat non minus nec aliter cum equo, cum vacca, cum leone, cum simia, aliisque omnibus speciebus animalium, atque ita in cęteris. Non igitur est inter hominem & asinum, repugnantia talis præcisa, nec proinde opposita dici merentur, sed appellantur distincto nomine disparata, quasi disseparata, siue ab

inuicem separata. Ab inuicem enim omnino separata sunt, cũ sint naturæ pugnantissimæ, quas impossibile sit in eo singulari inuenire. Oppositione tamen nullam particularem aut determinatam ad inuicem habent. ¶ Interea verò quæ proprie sunt opposita, talis est præcisa repugnantia vt neutrum illorum cum vllo alio simili modo pugnet. Exempli gratia, Album & nigrum sibiinuicem opponuntur contrarie, Album vero nulli alteri sic opponitur vt nigro, neque item nigrum vlli alteri vt albo. Nam si dixeris, nigrum similiter repugnare rubeo vt albo, euidenter id refellitur, quoniam nigrum albo repugnat sicut extremorum alterum alteri, rubeo vero sicut medio extremorum. ¶ Verũ ex hoc alia occurrit difficultas in iis virtutibus, quæ habent ex vtraque parte, secundum excessum & defectũ, contraria In his enim non videtur esse talis repugnantia præcisa, cum simili modo opponatur medium huic extremo quo alteri: quemadmodũ (excẽpli gratia) liberalitas similiter opponitur & prodigalitati & auaritiæ. Attamẽ in his nihil dubium est verã esse oppositionẽ, & verã contrarietatẽ, cum virtus & vitiũ opposità contrarientur, iuxta Philosophorum sententiam. Soluitur autẽ hæc obiectio dicendo, licet eodem genere vel eadem specie oppositionis medium pluribus opponitur vitiis, non tamen penitus eodem modo: quoniam alterum sumitur secundũ excessum, alterum secundũ defectum. Prodigalitas enim opponitur liberalitati secundum excessum, auaritia autem secundum defectum.

CAP. LX.

¶ De relatiue oppositis.

D Iuiditur autem oppositio in quatuor species. Oppositionum enim, alia est relatiua, alia contraria alia priuatiua, alia contradictoria. Propositionabiliter oppositorum, alia sunt opposita relatiue, alia contrarie, alia priuatiue, alia contradictorie. Primum igitur definienda sunt relatiue opposita, hoc modo

Relatiue opposita sunt, quæ ea ipsa quæ sunt oppositorum dicuntur, aut quomodolibet aliter ad ea. Desinitio relatiue oppositorum.

¶Cuius definitionis hic est sensus, Illa sunt relatiue opposita quæ secundum sua significata referuntur, quodlibet ad alterū sibi oppositum mediante casu genitiuo, vel in alio aliquo casu, aut mediæ propositionis adminiculo. Exempli gratia, pater & filius ad se inuicem referuntur in casu genitiuo, tanquam opposita, quoniam pater dicitur filii pater, & filius patris filius: nec possunt simul de eodem verificari, respectu eiusdem Nemo enim simul est pater & filius, in comparatione ad eundem. Comparatione autem ad diuersos, nihil prohibet. Item disciplina & disciplinatum, sensus & sensatum, relatiue sunt opposita. Teferuntur enim adinuicem sub habitudine diuersorum casuum: quoniam disciplina dicitur disciplinati disciplina, & disciplinatum disciplina disciplinatum. Magnū quoque ad paruum dicitur, & paruum ad magnum: multum ad paucum, & paucum ad multum. ¶Quidam tamen ad veram oppositionem relatiuorum putant necessarium esse, vt sumantur singulariter relatiua: putantes relatiue opposita debere simpliciter non posse de eodem simul prædicari, etiā respectu diuersorum. Vnde dicunt, relatiue opposita sic assignari, hic pater & hic suus filius, hæc disciplina & hoc disciplinatum, hoc paruum & hoc suum magnum id est, magnum illud in cuius comparatione dicitur paruum, atque ita in cæteris. Verum id quod prius dictū est, videtur plus habere probabilitatis, & veterum philosophorum sententiæ magis consonū. Vnde Seuerinus Boetī⁹ opposita ita definiuit. Opposita sunt, quæ in eodem, secundum idem, in eodem tempore circa vnam eādemque rem, simul esse nō possunt. Ac de relatiuis exemplum ponens, dominum & seruum ita ait, Nec seruus atque dominus eiusdem eodem tempore est. Vbi diligenter est notandum quod non simpliciter dixit, sed eius adiecit.

CAP. LXI.

¶De contrarie oppositis.

Contraria expresse in textu non definit Aristoteles. Ponit tamē nōnulla, ex quibus partim colligitur hæc ipsius definitio.

Definitio contrariorum.

Cōtraria sunt, quę sub eodē genere posita, maxime à se inuicē distāt, eidē sub

iectō susceptibili viciſſī īsūt(à quo mu tuo se expellūt)nisi alterū īsit à natura

¶ Quæ definitio pulchre naturam exprimit eorum quæ vere sunt contraria,eaque aptis particulis separat à reliquis speciebus oppositorum.Primùm igitur contraria ambo necesse est poni sub eodem genere,siue immediate,vt albedo & nigredo ponuntur sub colore,prodigalitas & auaritia sub vitio:siue mediate,vt liberalitas & prodigalitas,durum item & molle,sanum & ægrotatiuum.Non enim ista immediate ponuntur sub eodem genere,cum liberalitas immediate subsit virtuti,prodigalitas vitio.durum item & sanatiuum naturali potentiæ,molle verò & ægrum naturali impotentiæ. Mediate autem sub eodem genere ponūtur ,nempe priora sub habitu & dispositione vel propinqui' sub habitu morali:posteriora, sub naturali potentia vel impotentia.Atque per hanc particulam,excluduntur ab ista contrariorum definitione priuatiue opposita & contradictoriæ.Hæc enim non ponuntur sub eodem genere , cum eorum semper alterum sit priuatio vel negatio,quæ sub nullo genere ponuntur : propterea quod rem veram & positiuam non significent,sed rei tantum priuationem vel negationem.¶ Deinde necesse est,contraria maxime ab inuicem distare. Quod est intelligendum, de distantia & pugnantia ex parte naturæ.Cuius defectu , qualitates mediæ non dicuntur contrariæ,neque vna qualitas extrema,& altera media:vt rubedo & pallor,vel albedo & rubedo. Hæc enim non maxime distant:cum plus ab inuicem distent duo extrema albedo & nigredo. Cum enim media participent naturam vtriusque extremi , manifestum est , inter media non posse esse ex parte naturæ tantam distantiam , quanta est inter extrema ,quæ nullo modo adinuicem participant. Nihil enim albedinis participat nigredo, vel econtrario:sed rubedo,pallor,aliique colores medii , vtrunque extremum quodammodo participant. ¶ Quod si quis obiiciat, liberalitatem & prodigalitatem esse contraria,nec tamen maxime distare cum plus videantur distare duo vitia extrema , prodigalitas & auaritia . Respondetur,quod non minor est in veritate distantia vtriusque extremi à media virtute, secundum

rationem virtutis & vitii,quàm sit ipsorum extremorum adinuicem,quorum vtrunque est vitium. Non enim secundum naturam minus distans virtus & vitium, quam duo quorum vtrunque est vitium,sed alterum secundum excessum sumitur,alterum secundum defectum. Vtraque enim suo modo maxime distant.❡Additur deinde,ad explicandam contrariorum naturam, quod eidem subiecto susceptibili vicissim possint inesse,quódque se inuicem pellant à subiecto. Licet enim simul non possint eidem inesse contraria sicut nec vlla opposita,successiue tamen & vicissim possunt, & ideo dicuntur seinuicem pellere à subiecto,quoniam, adueniente vno cedit & abit alterum,nec se compatiuntur in eodem domicilio. Exempli gratia,albedo & nigredo,calor & frigus,vicissim insunt eidem:quoniam id quod nunc est album vel calidum, potest fieri nigrum vel frigidum:non tamen simul sed inuicem se pellunt,quoniam adueniente frigore & nigredine,fugit calor & albedo. ❡Vnde ista expulsio non est intelligenda per violentiam actionem.Tametsi enim quædam sint qualitates,quæ etiam violenta actione se inuicem expellant atque propulsent,qualitates,scilicet illæ quæ à Physicis actiuæ nuncupantur,nempe calor,frigus,humiditas & siccitas alia tamẽ sunt contraria plurima,quibus non competit violenta actio. Vt colores,sapores,& soni contrarii, non agunt expellendo seinuicem violenter.Horum autem expulsio non aliud intelligatur quam mutua cessio eò quod simul inesse eidem non valeant.❡Signanter vero in fine adiungitur particula illa nisi alterum insit à natura,quæ non cum immediate præcedenti,sed potius cum illo quod mediate præcedit,eidem subiecto susceptibili,vicissim insunt,copulari debet. Videlicet ad insinuandum,quod in illis subiectis quibus à natura determinatum est alterum contrariorum,ita vt necessario insit hoc vel necessario illud ,non sit requirenda vicissitudinaria illa successio.Quemadmodum (exẽpli gratia)in igne,calor est qualitas à natura determinata,ita vt secundum naturam, ei insit necessario,nec possit aliter esse secundum naturam. Ita niui determinata est albedo:similiter ferè coruo nigredo, & cygno albedo.Sic melli ex natura sua dulcis sapor, felli amarus conuenit. Lapidi & ferro ex sua natura durities competit, butyro mollicies.Atque ita in aliis multis.

CAP. LXII.

¶De contrariis mediatis & immediatis.

D Esignat autem Aristoteles duplicia contraria, quædam mediata, alia immediata. Contrariorum immediatorum hanc innuit definitionem.

Contraria immediata sunt, quæ talia sunt, vt in quibus nata sunt fieri, vel de quibus prædicantur, alterum inesse sit necessarium. Contraria immedia-ta

¶Hoc est. Illa sunt immediata contraria quorum semper necesse est alterum inesse cuilibet subiecto susceptibili, ita vt nullum subiectum eorum susceptibili secundum naturam vnquã possit esse ab vtroque vacuum. Exempli gratia, sanũ & ęgrũ sunt contraria immediata, quoniam nullum inuenitur subiectum sanitatis & ægritudinis susceptiuum, quod non alterum habeat. Omne enim animal, vel sanum est, vel ęgrum. Ita par & impar, circa numerum dicit Aristoteles esse contraria immediata, quoniã omnis omnino numerus par est vel impar.

¶Per oppositũ verò definiũtur cõtraria mediata, hoc modo.

Contraria mediata sunt, quorũ non est necesse semper alterum inesse iis, in quibus nata sunt fieri. Contraria mediata.

¶Hoc est, quæ talia sunt, vt non sit necesse cuilibet subiecto susceptibili semper inesse alterum, sed poscit subiectum interdum ab vtroque esse vacuum. Vt calor & frigus contraria sunt mediata, albedo item & nigredo. Quædam enim corpora horum susceptibilia, vtroque carent. Inuenitur enim aqua, neque calida, neque frigida, sed tepida tantum & inuenitur corpus neque album, neque nigrum, vtpote rubeum, aut pallidum, aut alio colore medio coloratum. ¶Subdiuidit quoque Aristoteles huiusmodi contraria mediata. Quædam enim dicit enim quorum mediis sunt nomina imposita: quemadmodum inter album & nigrum, media nominibus

¶In qua definitione, primo loco ponitur id in quo est conuenientia priuatiue oppositorum cum contrariis, videlicet quod fieri habeant circa idem subiectum. Hoc enim vtrisque est commune: quoniam sicut contraria eidem subiecto successiue, licet non simul, inesse possunt, sic & priuatiue opposita. Neque solum fiunt circa idem subiectum, verum etiam circa eandem partem subiecti. Vt visus & cæcitas ambo fiunt circa oculum, auditus & surditas circa auditum, mutus & loquens (accipiendo loquens vt potentiam loquendi significet) ambo circa linguam, aliáque instrumenta vocis.

¶Quod autem sequitur, ordine irregressibili, distinctionem ponit inter contraria & priuatiue opposita. In contrariis enim, vbi alterum non necessario inest ex natura, vicissitudinaria & mutua inuenitur successio, nempe ab albedine ad nigredinem mutatio, atque econtrario à nigredine rursus ad albedinem: item à calore in frigus, ac rursum à frigore in calorem. Verum in priuatiue oppositis, ab habitu quidem potest veniri in priuationem, vt à visu ad cæcitatem, ab auditu ad surditatem, contra verò, à priuatione in habitum (iuxta celebrem Aristotelis sententiam) nunquam potest regressus fieri. Quod secundum virtutem naturæ est intelligendũ. Virtute enim eius qui est naturæ author & dominus, cui (iuxta euangelicum testimonium) nihil est impossibile, aut difficile, non minori facilitate potest reditus fieri à priuatione in habitum, quàm ab habitu ad priuationem transitus.

¶Aduertendum tamen est, quædam esse priuatiue opposita alterius naturæ, in quibus videlicet etiam secundum naturam fit transitus & regressus ab vtroque in alterum. Lumen enim & tenebræ sunt priuatio & habitus, ac proinde opposita priuatiue, quæ circa idem fiunt subiectum nempe aerem. In his tamen fit mutuus regressus: quoniam áer ex lucido fit tenebrosus, abeunte sole: & rursum ex tenebroso fit lucidus, illo resurgente. Ita de quiete & motu dicendum, quę sunt item priuatio & habitus. Item de scientia & ignorantia priuationis. Vt enim ex mouente fit quiescens, ita ex quiescente mouens efficitur. & quomodo ex sciente ignorans per obliuionem vel ægritudinem: ita ex ignorante sciens, per debitam instructionem aut maturam experientiam. Videtur proinde Aristoteles in prædicta definitione solum

definiuisse priuatiue opposita stricte admodum sumpta, quorum videlicet alterum priuatio est formæ irrecuperabilis.

¶Nouissima particula, tempore determinato à natura, propter hoc adiicitur: quoniam non est necesse alterum priuatiue oppositorum inesse subiecto etiam susceptibili, omni tempore, sed à natura determinato. Exemplum commune assignatur de catulo ante nonum diem nondum vidẽte, qui tamẽ ob hoc non dicitur cæcus: quoniam nondum tempus à natura determinatum aduenit, vt videat. Item puerulus, dies tantum pauculos natus, nec dentatus adhuc dicitur, nec edentulus: quoniam nondum aduenit tempus à natura determinatũ, vt dentes habeat. Verum si post transactos dies nouẽ aut decẽ non videat catulus, iam vere cæcus dicetur: quoniam postquã tempus à natura ad recipiendum habitum aduenit, non illum accepit: ac proinde priuatus eo censetur. Item, si post menses aliquot transactos, imo annum aut alterum, puero non crescãt vlli dentes, iam vere dicitur edentulus. Sic puer, si non statim ambulare nouit postquam in lu prodiit, non ob hoc claudus dicetur vel impotens ambulare: sed si post annos duos aut tres nõdum incipiat gressus ponere, claudum aut impotentem ambulare dicimus. Ita puer donec ratio nondum in eo viget, nõ dicitur ignorans licet, nullius rei habeat scientiam: sed post acceptum rationis vsum, si non accipiat scientiam, merito dicetur illarũ rerum ignorans, quarum potuit cognitionem suscipere. Non prius enim rei est asscribenda priuatio cuiuscunque formæ, perfectionis aut habitus, quam tempus aduenerit, quod natura tali rei ad habitum eiusmodi acquirendum deputauit.

CAP. XLIIII.

¶De contradictorie oppositis.

Porro contradictorie opposita assignantur dupliciter. Interdum quidem propositiones totæ, vt Socrates sedet, Socrates non sedet. Interdum solum termini simplices, alteri negatione præposita, vt sedere non sedere, homo non homo, iustus non iustus. Definiunt autem contradictorie opposita hoc modo.

Contradictorie opposita.

Contradictorie opposita sunt, inter quæ non est dare medium.

¶ Quod medium (si de propositionibus loquamur) intelligitur medium veritatis & falsitatis. Si verò de simplicibus terminis, intelligitur medium prædicationis siue verificationis. Inter has enim propositiones, Socrates sedet, Socrates non sedet, non est omnino dare medium veritatis aut falsitatis: quoniam necesse est sic semper earum alteram veram, & alteram falsam esse, vt nec ambæ simul veræ esse valeant, nec simul falsæ. Inter hos autem terminos, sedere nō sedere, homo non homo, omnino non est dare medium prædicationis siue verificationis: quoniam nullum omnino potest singulare assignari, quin alterum illorū vere de illo prædicetur. Quicquid enim mihi assignaueris, vel sub sole, vel supra solem, ipsum vel sedet, vel non sedet, ipsum est homo vel non homo, lapis vel nō lapis, atque ita in singulis. ¶ Atque hoc vno distinguuntur ista contradictorie opposita ab omnibus aliis. In cæteris enim facile dabitur aliquod medium prædicationis, id est, aliquid de de quo neutrum eorum prædicari vere poterit. Vt inter albū & nigrum do medium, parietem rubeum. Hic enim, neque albus, neque niger est. Do medium angelum, ipsum Deū, & corpora cœlestia, quæ omnia colorem nullum habent: atque ob hoc, neque alba sunt, neque nigra. Inter patrem quoque & filium media plurima facile est dari. Plurima enim sunt in mūdo, quæ neque patres sunt, neque filii. Sic inter cęcum & vidēs plurima sunt media, quibus neutrum competit.

CAP. LXV.

¶ De modis prioris.

Post oppositorum determinationem, subiungit Aristoteles modos aliquot siue acceptiones prioris: primum quidem ab aliis (vt videtur) communiter assignatos explicans, deinde prædictis quatuor ex sua scientia quintum adiiciens. Qui omnes propter adolescentulorum memoriam confirmandam, suo ordine concludi solent, duobus his versibus.

Tēpore natura pri⁹ ordine, dic & honore. Causam causato, dicim⁹ esse pri⁹.

¶ Primo igitur modo prius dicitur alterum altero, secūdum tempus. Id enim quod tempore præcedit, dicimus prius tē- Prim⁹ mod⁹ prioris.

pore quemadmodum id quod subsequitur tempore, posteriùs nuncupamus, vt Adam fuit prior Abel, Noe prior Abraham, Dauid prior Salomone, atque ita in cęteris. Et vniuersaliter hoc modo prius dicitur esse, quod est altero antiquius, vel senius. Inter quæ duo Boetius ex sententia Porphyrij talem ponit differentiam, vt antiquius rebus tribuat inanimatis, senius verò animatis. Antiquius enim dicit bellum Thebanorum excidio Troianorum, & dominationem regum in vrbe, Romam antiquiorem dicit magistratu consulum, Seniorem verò ait Pythagoram Socrate, Socratem Aristotele, iccirco quod temporibus se antecedant. ¶ Altero modo

Secundus modus. dicitur prius, id à quo non conuertitur essendi consequentia: hoc est, quando duo aliqua sunt ex quorum altero infertur existentia alterius, sed non econtrario illud ex isto, tunc istud à quo fit non reuersio dicitur prius. Exempli gratia, à binario ad vnitatem bona fit essendi consequentia. Si enim duo sunt, vnum est, & si binarius fuerit, vnitas est. Verum non econtrario, ab vnitate valet consequentia essendi, ad binarium. non enim consequitur, binarium esse, si sit vnitas, Ob hoc videlicet, vnitas merito dicitur prior. Sic generaliter omnis numerus minor maior est prior: quoniam à maiore semper ad minorem valet essendi consequentia, non autem à minore ad maiorem conuertitur. Sic animal prius est homine. Si enim homo est, animal est: sed non fit conuersio. Non enim necesse est, hominem esse, si animal sit. Et vniuersaliter omne genus est prius suis speciebus, & omnis species suis indiuiduis, hoc modo prioris. Et iuxta hunc modum dicitur aliquid prius natura, quemadmodum infra priorem dicitur tempore prius. ¶ Quid autem sit consequentia essendi ex prædictis facile intelligitur, ea videlicet in qua ex vnius existentia infertur existentia alterius. Conuerti verò dicitur illa consequentia essendi, quando sicut ab existentia huius valet consequentia ad existentiam illius, sic econuerso valet ab existentia illius ad huius existentiam. Vt si pater est, filius est: & si filius est, pater est. Si homo est, risibile est: & si risibile est, homo est. Ideo ista, pater & filius, homo & risibile, dicuntur conuerti secundum essendi consequentiam. Quando autem ab vno ad alterum valet essendi consequentia, sed non econtrario, tunc dicitur es-

ßendi consequentia non conuerti: & ab illo dicitur non conuerti, ex quo non fit vicissitudinaria illatio.

Tertius modus.

¶ Tertio modo dicitur aliquid prius secundum ordinem quendam præcessionis & subsequutionis. Sic in disciplinis, quædam sunt priora, quæ videlicet præsupponitur aliis posterius tradendis, alia sunt posteriora. Vt in grammatica, elementa priora sunt syllabis, & syllabæ orationibus. Prius enim docendi sunt, qui in arte grammatica recte instituuntur, elementa simplicia dinoscere, deinde ex eis componere syllabas, ex syllabis simplices voces, atque ex his demum orationes. Sic in dialectica, prædicabilium & prædicamentorum determinatio prior est determinatione simplicium enunciationum: atque hæc rursum prior determinatione syllogismorum, aliarúmque argumentationum. Ita in oratione qualibet, exordium quo captatur beneuolentia iudicum, & auditorum excitatur attentio, prius est narratione: atque hæc prior est conclusione siue peroratione. Ita in ædificando domum prius est fundamentum iacere bonum, posterius erigere in altű parietes, postremum, tecto illos obtegere.

Quartus modus.

¶ Quarto modo dicitur alterum altero prius secundum honorem & dignitatis præcellentiam. Vt pontifex summus: quia CHRISTI vicarius, in Ecclesia primus dicitur: rex primus est in regno, súntque principes aliis alij: in regno priores, pro sua quisque virtute aut nobilitate præstantia. Videtúrque sub hoc modo comprehendi prioritas amicitiæ. Eum enim quem maxime diligo, primum apud me dico primásque obtinere partes, non quòd simpliciter sit omnibus aliis dignior vel honorabilior: sed quia apud me sit maximi, præcipuéque habetur in precio. Vnusquisque enim quod sibi charissimum habet facit maximi.

Quintus modus.

¶ Vltra prædictos modos prioris, assignat Aristoteles quintum secundum quem, inter illa quæ conuertuntur secundum essendi consequentiam, dicimus illud altero esse prius, quod alterius aliquo modo est causa. Exempli gratia, homo & susceptiuum disciplinæ secundum essendi consequentiam conuertuntur. Nam si homo est, susceptiuum disciplinæ est, & econtrario, humana autem natura quæ per terminum homo significatur, causa est proprietatis illius quæ per susce-

ptiuum disciplinę significatur. Ideo homo prior est quàm susceptiuum disciplinæ. Item si lux est, lumen est, & econtrario: lux autem est causa luminis, ideo lux prior est lumine. ¶ Adducit Aristoteles exemplum alterum obscurius, dicens, esse hominem conuerti secundum essendi consequentiam cũ oratione vera de ipso. Nam si homo est, vera est oratio, qua dicitur, homo est: & econtrario, si hæc oratio vera est, necesse est ergo rem ita sese in veritate habere, id est, hominem esse. Insuper hominem in rei veritate esse, causa est quare hæc oratio, homo est, vera sit. Non enim ideo homo est in rei veritate, quia illa oratio, homo est, vera est, sed potius econtrario: quia in rei veritate homo est, ideo oratio quæ hoc significat vera est. Quare hominem esse, hoc modo prius est oratione vera, homo est. ¶ Quemadmodum autem quinque modos iam assignauimus prioris: sic per oppositum quinque item modos posterioris facilè est assignare, iuxta regulam illam communem. Tot modis dicitur vnum oppositorum, quot modis & reliquum. Dicemus enim posterius tempore, posterius natura, posterius ordine, posteri⁹ dignitate, & posterius secundũ causalitatẽ, vel in ratione effectus, Quę sigillatim ꝓsequi foret superfluũ, cũ facillime ex cõparatione priorũ possint intelligi.

CAP. LVI.

¶ De modis simul.

Tres modos simul, ponit Aristoteles, qui tribus his versibus, ad iuuandam puerorum memoriam solent concludi.

Tempore dico simul, quorum generatio nunc est.

Quæ conuertuntur, dicimus esse simul. Súntque simul species, genus vnũ condiuidentes.

Primus modus simul. ¶ Primus itaque modus est, secundum quem illa dicuntur simul, quorum generatio siue productio est in eodem tempore, id est, quæ simul nata siue producta sunt. Vt duo infan-

tes ambo in eodem momento vel breui tempore nati. Item omnes angeli simul sunt hoc modo, quoniam in eodem tempore siue momento omnes introducti sunt, nō alius post aliū. Angelus autem & homo non sunt simul, quoniā nō in eodem tempore productus est homo cū angelo. Atque hoc modo dicit Aristoteles simpliciter & propriissime simul dici, quemadmodum prius primo modo & propriissime dicitur secundum tēpus. ¶ Secundo modo illa dicuntur simul, quæ conuertuntur secundum essendi consequentiam, & neutrum est causa alteri vt sit. Atque hæc dicuntur simul natura, vel naturaliter simul, vt duplum & dimidium adinuicē cōuertuntur. Si enim duplum est, dimidium est: & econtrario, si est dimidium, est duplum. Insuper neque duplum causa est dimidii, neque dimidium causa dupli. Iccirco duplum & dimidium sunt simul natura. Similiter pater & filius, dominus & seruus, cæteraque huiusmodi. ¶ Quod si de patre & filio quis obiiciat, patrem esse causam filii, ac proinde priorē esse patrē filio secundum naturam. Respondebitur (iuxta sententiam Boetii) verum quidem esse, hominem illum qui est pater, causam esse substantiæ atque hominis illius qui est filius, non tamen ob hoc dicendum est, patrem esse causam filii. Quemadmodum (exempli gratia) AEneas causa fuit vt esset Ascanius, sed non fuit pater causa vt esset filius, nihilo certe amplius quā fuit filius causa vt esset pater. Simul enim ceperunt esse pater & filius, nec potuit AEneas prius esse pater, quam esset ille filius. Vnde cū dico, pater causa est vt sit filius inuenitur, relationē paternitatis significatam per vocabulum patris, efficere relationem, quæ per vocabulum filii significatur, quod veritatem non habet. Cum autem dico AEneam esse causam vt sit Ascanius, indico, substantiam illam, quę est AEneas, causam existendi pręstitisse substātiæ quæ vocatur Ascanius. Atque hoc iuxta Poetarum descriptionem verum est.

Secundus modus.

¶ Tertio modo dicuntur simul (atque etiam æquo modo secundum naturam) quæ ex eodem genere ediuerso à seinuicem diuiduntur, hoc est, species plures sub eodem genere æque immediate contentæ, quæ ipsum genus ex æquo diuidunt. Vt homo & brutum hoc modo simul sunt, quoniam sub genere animal æque immediate continentur, & ex æquo genus illud diuidunt. Siquidem animal diuiditur immediate

Tertius modus.

in hominem & brutum. Sic equus, asinus, leo, simul sunt: quoniam sub eodem genere, brutum, æque immediate continentur. Genera vero nunquam simul sunt cum suis speciebus, in quas diuiduntur, sed priora sunt illis.

CAP. LXVII.

¶ De motu & eius speciebus.

Quoniam in prædicamentis aliquoties mentio facta fuit de motu siue mutatione, cum diceretur de substantia, quod ipsa cum sui mutatione sit contrarium susceptiua: item in quantitate, de motu rursum & deorsum: item quia de actione & passione dictum est, quæ cum motu aliquo fiunt, propterea Aristoteles nunc breuiter de motu & eius speciebus determinat: tam etsi eius exactior consideratio ad physicam pertineat. ¶ Diuidit itaque motum in sex species, quæ, sunt generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, & secundum locum mutatio. Hæc adinuicem ita differunt: quoniam generatio & corruptio ad substantiam pertinent, augmentatio & diminutio ad quantitatem, alteratio ad qualitatem, loci mutatio ad vbi. Id quod ex earum descriptionibus facile patebit quæ sunt huiusmodi. Generatio est progressio à non esse substantiæ ad esse eiusdem. Corruptio est progressio ab esse substantiæ, ad non esse eiusdem. Augmentatio est progressio à maiori quantitate, ad maiorem. Diminutio est progressio à minori quantitate, ad minorem. Alteratio est motus de qualitate in qualitatem. Loci mutatio est motus de loco ad locum. Exempla assignabimus singulorum. Cum Petrus aut Paulus qui prius non erat, accipit esse humanum, fitque homo, illud sic non esse ad esse procedere, dicitur generari. Cum econtrario, is qui modo esse habet post paululum esse illud perdit, & non esse succedit pro esse, dicitur, corrumpi. Cum idem ex modica quantitate puerilis ætatis, pertingit ad quantitatem maiorem ætatis virilis, dicitur augeri. Cũ econtrario, ad ætatem decrepitam perueniens, ad minorem iterum quantitatem reuertitur, dicitur minui. Cum ex albo fit niger, ex bono malus, aut econtrario, dicitur alterari. Postremo, cum de loco se transfert in locum alium, dicimus illum secundum locum moueri. ¶ De motus autẽ contrarietate inquirens Aristoteles, dicit, quietem ipsi simpliciter contrariari id est, opponi. Nam proprie non potest esse quies contraria

motui,cum sit quies nil aliud quam priuatio. Contrariantur etia motus qui sunt ad terminos contrarios. Vt generatio proprie contrariatur corruptioni:quoniam terminos habent contrarios.Generatio enim progreditur ad esse substantiæ, corruptio ad non esse.Sic augmentatio & diminutio, quarum illa ad maiorem,hæc ad minorem tendit quantitatem. Hæc autem quodammodo contraria censentur,secundum physicā maxime considerationem Ita dicendum in alterationibus, quæ sunt ad contrarios terminos,cuiusmodi sunt dealbatio & denigratio.Item de mutationibus secundum locum, vt motus sursum,motus deorsum.De his plenius exactiusque tractare ad physicam spectat consyderationem.

CAP. LXVIII.

¶De modis habendi.

Voniā Aristoteles vocabulo habere,in prædicamentis secundum diuersas acceptiones vsus fuerat(siquidem habitum posuit speciem qualitatis,& habere nouissimum assignauit prædicamentum) iccirco ne quis æquiuocatione nominis illius turbetur, adiicit nunc & alias eiusdem acceptiones,octo eius ponens modos:quos quia paucissimis perstringit,ipsius hic verba placuit tantum suscribere. ¶Habere inquit,octo dicitur modis.Aut enim aliquid qualitatem habere dicitur,vt habitum & dispositionem,scientiam(inquam) & virtutem.Aut quantitatem, vt magnitudinem,tricubitum aut quadricubitum.Aut ea quæ circa corpus sunt,vt vestimentum tunicam,vel gladium.Aut aliquid in corporis parte vt in digito annulum. Aut partem, vt pedem vel manum.Aut vt continens contentum,vt modius grana tritici,aut lagena vinum. Aut possessionem vel domum vel agrum.Dicitur etiam & vir vxorem habere. Sic ille octo habendi modos enumerat,qui his cōcluduntur duobus versib⁹. Octo modi habendi

Affectum,quantum,vestitum , dic velut aurum,Membrum,contentum.possessio,vir mulier.

¶Vltimum autē modum Aristoteles dicit esse omnium alienissimum,eo quod habere vxorem(vt ipse ait) non aliud sit

quam vxori cohabitare: videlicet secundum gentilium ritum & sententiam loquens, qui sacramentum magnum illud ignorabant. Nos autem, quos Christus Iesus omnis veritatis magister in sacratissimę fidei mysteriis erudiuit, sacramentum magnum in coniugio viri & fœminæ intelligentes, scimus, lōge amplius esse virum habere vxorem, quam ei cohabitare. Virum enim habere vxorem, secundum veritatem est virum cum vxore indissolubili vinculo esse colligatum, ita vt ipse (iuxta Apostolum) potestatem non habeat sui corporis, sed mulier ac vicissim mulier sui corporis nō habeat potestatem sed vir. Vnde si hunc modum nos quoque alienissimum dixerimus, aliam assignabimus rationem, quoniam in aliis modis habendi, id quod habet non dicitur vicissim haberi, ab eo quod habet: vt habens possessionem, non ab ea habetur, & qui habet vestem aut annulum, non ab ipsis habetur, qui pedem habet, non dicitur haberi à pede. In hoc autem modo, vt vir habet vxorem, ita vicissim habetur ab ea. Neuter enim sui corporis habet potestatem, sed vicissim alter alterius, ita vt sint duo in carne vna, in significationem grandis illius mysterii, quod nobis sacer Paulus Apostolus prædicauit in Christo & Ecclesia, quod olim gentium quoque summis principibus (vt modo in nostro Aristotele cernimus) absconditum, nunc tandem in fine sæculorum, vt alia plura nobis patefecit, magister veritatis, Iesus Christus dominus noster, cui proinde sit laus honor & gloria, vna cum patre & spiritu sancto, in sæcula seculorum. Amen.

¶DEO semper & vbique GLORIA.

LIBRI TERTII CONSIDERATIONIS Dialecticæ, qui de interpretatione inſcribitur.

PREFATIO.

POST exactam in duobus præcedentibus libris ſimplicium vocum determinationem recto ordine nunc eſt procedēdum ad ſimplicium illarum compoſitionem diligenter conſyderandam. A ſimplicibus enim ordinatus eſt progreſſus ad compoſita. Tractabit ergo principaliter hic liber de orationibus compoſitis, maxime autem de illis quibus verum vel falſum ſignificatur, quæ peculiari nomine enunciationes vel enunciatiuæ orationes nominantur. Inſcribitur autem hic liber ab Ariſtotele Græco titulo periermínias, id eſt, de interpretatione: quæ idem videtur eſſe cum enunciatione, qua mentis noſtræ conceptum verum falſumve interpretamur ſiue exprimimus. Quanquam Boëtius in ea videtur eſſe ſentētia, vt interpretationem intelligat etiā nomen quodlibet & verbum & participium, per ſe aliquid ſignificans. Qua de re pluribus digladiari, non videtur operepretium. Illud certum eſt, præcipuam hic enuntiationum haberi determinationem. De nomine & verbo quod paucula præmittantur, per accidens euenit, videlicet propter meliorem enunciationum cognitionem: quandoquidem ex nominibus & verbis vt præcipuis partibus, componitur enunciatiua oratio.

CAP. I.

¶De nominis definitione.

A Nomine igitur incipientes cum Ariſtotele libri huius tractatum, primum ipſius conſtituamus expliceműſque definitionem, quam ille aſſignat in hunc modum

Nomen eſt vox ſignificatiua ſecundū — Definitio nominis.

placitum, ſine tempore, cuius pars nulla eſt ſignificatiua ſeparata, finita, & recta.

¶Cuius definitionis occaſione recentiores quidã libri huius determinationẽ incipiũt à definitione ſoni eiuſque diuiſione in vocẽ & non vocem, Vbi deinde partibus vtriſque ſua definitione terminatis, vocẽ diuidunt in ſignificatiuã & non ſignificatiuã, ac rurſum ſignificatiuã, in eam quæ naturaliter, & eã quæ ad placitum ſignificat. Verũ nos hæc omnia in libris de conſyderatione rerum naturalium, vbi propius eſt ipſorum locus, pleniſſime tractauimus, libro videlicet nono à capite. 6. vſque ad. 12. Propter quod, pauciſſimis ea tantum quæ neceſſaria videntur, hoc in loco repetemus. ¶Inter voces igitur, quædã ſunt omnino nihil determinate ſignificantes. Vt cum pueri aut moriones aut ebrioſi inarticulatas voces emittunt ex quibus nihil percipitur. Inter eas vero quæ determinatum aliquid ſignificant. quædam naturaliter quædam ſecundum placitum dicuntur ſignificare. Nempe illę naturaliter ſignificant. quæ apud omnes homines vbique locorum ſiue gentium, idem ſignificant, vt gemitus quem infirmus emittit dolorẽ ſignificat ægritudinis, & ſuſpirium ab alto eductũ ſignificat cordis triſtitiam ſiue grauitatem. Canis latratus, ſignificat famẽ aut iram ſiue conturbationẽ, atque ita in huiuſmodi. Ex naturali enim diſpoſitione & influxu habent illæ voces, vt ſic apud omnes idem ſignificent. Illæ vero dicuntur ſecundum placitum ſignificare, quę non idem apud omnes homines repręſentant, ſed pro voluntate imponentium rem aliquã ſignificant. Vt homo apud Latinos ſignificat ſubſtãtiam rationalem apud Grecos nihil omnino ſignificat. Sic de omnibus vocibus cuiuſlibet idiomatis, quo humano more vtuntur adinuicem colloquendo homines. Ex quibus facile patet, quam ob rem in definitione nominis dictum ſic. Nomen eſt vox ſignificatiua, ſecundum placitum. Quod enim huiuſmodi vox non eſt, nominis appellationem non recipit. ¶Adiicitur deinde particula, ſine tempore. Pro qua explicanda intelligendum eſt, differentiam inter nomina & verba hanc eſſe, quod nomina non trahant ſecum tempus in ſua ſignifica-

Vox ſignificatiua.

Vox ſignificatiua naturaliter.

Vox ad placitum ſignificatiua.

tione, neque suum significatum quod habent secundum aliquam temporis differentiam determinant: vtpote neque secūdum præsens, neque secundum præteritum, neque secundum futurum. Verba autem tempus secum trahunt in sua significatione, ipsúmque significatum vocis secundum determinatam aliquam temporis differentiam important. Exempli gratia nomen homo, nullo modo temporis aliquam differentiam in sua significatione trahit, neque humanam naturam (quę est ipsius præcipuum significatū) aut ipsos homines particulares (quæ significata sunt secundaria) secundū vlla temporis differentiā determinat. Cum autem dico, curro, cucurri, curram manifestum est prius verbum trahere secum in significatione tēpus præsens, secundum, tempus pręteritū: tertium, tēpus futurum. ipséque cursus idem per singula illorum principaliter significatus, secundum tēpus certum, determinatur, queadmodum in explicando patet. Curro enim valet, in tempore præsenti cursum habeo: cucurri, in tempore præterito cursum habui, curram, in tempore futuro cursum habeo. Sic inter tria hæc, est, fuit, erit, idem est significatum principale, nēpe existentia ipsa siue ipsum esse. Verū in tempore quod secum trahunt in sua significatione est manifesta differentia. ¶ Illud autem quod nos Boëtium hac in parte sequentes, diximus tempus secum ad significationē trahere, ipsum est quod dicit Aristoteles significare cum tempore. Est enim differentia notanda, inter significare tēpus & significare cum tempore. Significant enim tempus quædā nomina vtpote hora, dies, annus, mensis, biennium, triennium biduum, triduum, & huiusmodi, quæ videlicet non secum trahunt tempus ad significationem suam, sed tempus habent pro significato suo pręcipuo. Illa autem quæ cum tempore significant, principaliter aliud quidem significant, vt curro cursum, amo amorem: & præter huiusmodi significatum principale, designant quandam certam differentiam temporis, circa quod determinatur quodāmodo illud significatum præcipuum. Excludit ergo prædicta particula sine tempore, omnia verba à definitione nominis. In cęteris enim omnibus, conueniunt definitiones nominis & verbi, illa vnica particula excepta.

¶ Quod autem vltimo loco ponitur, cuius nulla pars est significatiua, separata, ad differentiam ponitur nominis simplicis ab oratione, quæ est composita. In hoc enim differt

nomen ab oratione, quod in nomine partes ipsæ quatenus, illius nominis partes sunt, nullam habent significationem, sed solum ipsum totum nomen simplicem habet significationem. Vt cum dico, homo, partes illæ per se nihil significant, neque ho aliquid, neque mo aliquid. In oratione vero, partes per se habent significationes singulæ suas, & ex partium significationibus consurgit significatio totius orationis. Vt, homo viuit, est oratio, in qua & homo suum habet significatum peculiare, & viuit suum & tota oratio significationem habet ex his duabus partibus resultantem. ¶ Quod si quis interroget, de nominibus quæ Grammatici vocant figuræ compositæ, quid sit sentiendum, an verè nomina sint, & verum partes eorum nihil significent separatæ? Dicendum, quod vere nomina sunt, iuxta Aristotelis sententiam, neque vere partes eorum sunt significatiuæ separatæ, quatenus partes sunt. In hac etenim dictione respublica, quandiu accipitur ipsa vt nomen vnicum compositæ figuræ, simplex conceptus ei respondet in mente, sicut & aliis nominibus figuræ simplicis, habetque significationem non minus simplicem. Neque enim, res, vt vbi ponitur, tanquam pars altera illius nominis compositæ figuræ, quicquam significat non magis quam ho, in dictione homo: neque item publica, vt vbi ponitur, quicquam significat, sicut nec mo in dictione homo.

De nominibus compositæ figuræ.

¶ Necdum vero plenne contentus Aristoteles, duas adhuc particulas censuit adiiciendas, ad excludenda nomina quæ vocantur infinita, & nominum casus, quæ vocantur obliqua nomina, Cum enim negatio simplici nomini aut verbo præponitur (dicendo nō homo non animal, non ambulat) non videtur aggregatum illud dignum appellatione nominis aut verbi, cum in eo potius tollatur nomen aut verbum per negationem propositam. Nomen etenim & verbum semper aliquid determinatum constituunt, id est, significationem aliquam certam habent & determinatam. Eiusmodi autem complexum ex negatione & nomine, nihil certum aut determinatum sua significatione constituit: sed indefinite & indeterminate omne quod non continetur sub nomine cui adiungitur negatio. Vt homo determinate significat naturam humanam, & quæ in ea conueniunt. Non homo autem non determinate aliquam naturam significat, neque equum

De nominibus infinitis.

determinate, neque asinum, neque lignum, neque cœlum, neque aliud aliorum quæ subsistunt in natura: sed indefinitæ & indeterminate omne, id à quo abnegatur nomen hominis. Propter quod, nomen infinitum censuit Aristoteles huiusmodi nominandum. ¶ Insuper casus nominum non proprie nomina putat appellanda. Sunt enim nominum casus & inflexiones, ac propter hoc videntur à nominibus distare, quoniam à nominibus cadunt & deflectunt, vnde casus vocantur atque obliqui. Vocabulum autem primatiuum, quod non ab alio cadit siue deflectit, sed alia cadunt siue obliquantur & deflectitur ab ipso, rectus appellatur aut nominatiuus. Iccirco autem Aristoteles casus nominum, non dignos æstimat appellatione nominis, quoniam omne nomen, si ei datur verbum aliquod, faciet cum illo orationem veram aut falsam. Casus autem nominum adiecto verbo non faciunt orationem veram aut falsam, nisi insuper nomen aliud rectum adiungatur. Vt cum dixeris, Socratis est, neque verum neque falsum habes, nisi addideris rectum dicendo, Socratis vestis aut liber est. Ita in reliquis. ¶ Ex his igitur omnibus elicitur hæc definitio nomini ab Aristotele omnino completa. Nomen est vox significatiua secundum placitum, sine tempore, cuius par nulla est significatiua separata, finita, & recta. Vel, iuxta Boetium, pro duabus illis particulis finita & recta, ponatur, definitum aliquod significans, cum est, aut non est iuncta, faciens enũciationem: quæ particulæ prioribus æquiualent, easque explicant.

De nominibus obliquis.

Completa definitio nominis.

CAP. II.

¶ De verbo.

Postquàm prolixe satis de nomine tractatum est, non ita multum erit insumendum temporis ad verbi naturam declarandam. Quæcunque enim de nomine dicta sunt, eadem & de verbo suo modo sunt dicenda, vna tantum particula illa excepta, quæ inter ea ponit discretionem. Quanquam verò ad definitionem verbi potuisset Aristoteles non minori iure addere particulas illas vox significatiua, secundum placitum, quas primo loco posuit in definitione nominis, illa tamen quasi nota relinquens ex nominis definitione, ea præcipue in verbi definitione po-

fuit, secundũ quę differt à nomine. Est autẽ hæc eius definitio.

Definitio verbi.

Verbum est quod consignificat tẽp⁹ cuius pars nihil extra significat, & est semper corũ quæ de altero dicuntur. nota.

¶ In qua definitione, relatiuo quod assignandum est antecedens, vocabulum secundum placitum significatiuum. Non enim potest referre verbum, quoniam non potest idem definiri per seipsum. ¶ Particula autem sequens, quod consignificat tempus à definitione ista nomen elongat, quod non consignificat tempus, sed absque tempore significatum suum importat. Quid autem sit significare cum tempore vel consignificare tempus, & quomodo differant tempus significare & tempus consignificare, satis lucide dictum est in tractatu de nomine. Quare superfluum fuerit, eadem hic prolixius repetere. Tantum consuetas descriptiones horum terminorum, simpliciter assignabimus. Significare tempus est, ex significato principali tempus designare. Significare autem cum tempore est præter significatum principale, aliquam certam temporis differentiam connotare. Differentias temporum sumimus in proposito, secundum præsens, præteritum, & futurum. Quod deinde sequitur, cuius pars nihil extra significat, sic de verbo intelligitur, quomodo de nomine supra ostendimus, Itidémque dicendum erit de verbis quæ nominantur figurę cõpositæ, quomodo de nominibus eiusmodi diximus. ¶ Postremum verò illud. Et est semper corũ quæ de altero dicuntur nota difficultatem habet, & varie exponitur. Recentiores facili satis intelligentia ita solent exponere, quod verbum, semper est copula vel actualis vel aptitudinalis ad copulandum prædicatum cum subiecto, videlicet quia omne verbum includit actualem & formalem copulan, vt patet in resoluendo. Currit enim idem valet, quod, est currens: vbi copulã est, vides explicatam. Aliter interpretatur Boetius, dicens omne verbum, accidens aliquod significare, vtpote actionem vel passionem, quæ semper de altero prædicantur, cum sint accidentia, & accidens semper de eo prædicetur quod sibi est

subiectum. ¶Distinguit deinde verba finita ab infinitis Aristoteles, vt supra in nomine fecerat, & verba obliqua à rectis. Infinita verba sunt, non currit, non laborat, non proficit, quæ licet tempus consignificant, nihil tamen determinatum importãt, sed indefinite & indeterminate omne quod sub verbo à quo fit abnegatio non continetur. Verbum autem obliquum appellat, omne quod non est temporis præsentis & modi indicatiui. Currebat enim & cucurrit & curret, vocat obliqua verba: quoniam videlicet sic à verbo præsentis temporis modi indicatiui per quandam obliquitatem & inflexioně cadunt, mutata terminatione finali, sicut in nominibus obliqui cadunt à recto. Proprie ergo non verba, sed verborum potius casus & obliqua vel inflexiones dicuntur.

¶Possunt vero obliqua verba distingui tripliciter. Vel ex parte tẽporis tantum, vt currebat, cucurrit, cucurrerat, curret: quæ sunt quidem modi indicatiui, & ob hoc quantum ex parte illa nõ sunt obliqua: sed quia non sunt temporis præsentis, inde obliqua verba dicũtur. Vel ex parte modi tantum, vt curreret, currat, currere: quæ sunt quidem temporis præsentis, sed modi non indicatiui, atque ex hac parte verba obliqua sunt. Vel ex parte temporis & modi simul, & hęc maxime obliqua sunt, vt cucurrissem, cucurrisse, item currerem, quando accipiuntur vt præterita imperfecta optatiui siue cõiunctiui & infinitiui modi. ¶Inter ea verò quæ sunt obliqua ex parte tẽporis tantum, & quæ ex parte modi tantum, videntur illa minus obliqua istis, & magis ad naturam rectorum accedere. Verba enim omnia indicatiui modi, quodcunque tempus consignificent hoc habent commune, quod adiecto nomine æqualiter faciunt enunciationem veram vel falsam, vt Petrus viuit, Petrus viuebat, vixit, vixerat, viuet. Verba autem quæ alterius modi sunt quam indicatiui, etiam si sint præsentis temporis, non faciunt orationem veram vel falsam, addito nomine. Vt si dicas, Surge Petre, Petrus surgeret, aut surgat, aut Petrũ surgere, nusquam verum est aut falsum. ¶Tandem verò priusquã tractatum hunc de nomine & verbo egrediamur perquirendum est de iis partibus orationis, quas Grammatici appellant participia, an hoc in loco sub nomine, an potius sub verbo sint constituenda. Sub nomine enim prima facie non videntur cõmode posse constitui, quoniam non significant sine tempore. De participiis.

Quemadmodum enim amo significat cum tempore præsenti, sic & amans, & quomodo amabo significat cum tempore futuro, sic & amaturus. In hoc igitur videntur obtinere naturam verbi. Ex altera autem parte videntur conuenire cum nomine, & à verbo distare, quoniam verbum nunquam per se potest esse subiectum enunciationis, participium autem potest. Verbum quoque per se solum, addito tantum nomine aliquo, facit enunciationem, quod participium non potest nisi insuper & verbum addatur. Cum enim dico, Amans amatur, enunciatio est: cum autem, Ioannes amans, enunciationem nō habeo, sicut neque hic, Ioannes homo, cum pro participio nomen ponitur. In hoc ergo videtur cum nomine conuenire, & à verbo differre. ¶Respondendum est, non mirum esse, si participium nec plene obtineat naturam nominis, nec plene naturam verbi. Si enim alterius naturam penitus haberet, nomen suum perderet. Participium enim dicitur, quasi partem capiens. Nam (vt Grammatici declarant) partem capit à nomine partem à verbo, & partem ab vtroque. A nomine capit genera, & casus, à verbo tempus, & genus verbale, ab vtroque numerum & figuram. Non est igitur mirum, si non penitus alterius naturam obtineat. Communior tamen sententia compræhendit ipsum sub nomine, dicens ipsum non proprie significare cum tempore, eo modo quo verba. Nam verba significant cum tempore tali, quod sit mensura totius enunciationis: nō autem participia. Vt cum dico Ioannes fuit amans, enunciatio illa mensuratur & denominatur, non à tempore per participium amans significato. Non enim dicitur esse enunciatio de præsenti, sed de præterito, propter tempus præteritum per verbum, fuit, significatum. Vel aliter dicitur participium non consignificare tempus determinatū vel determinate, sicut verbum, eo quod participium cogatur, secundum qualitatem verbi sibi adiecti. vt si addatur verbo præteriti temporis participium præsentis, ampliatur secundum tempus præteritum, vt accipiatur pro præteritis, quod ex sua significatione est temporis præsentis.

CAP. III.

¶De oratione.

Definitur post simplicia nomina & verba composita oratio hoc modo.

Oratio est vox significatiua cuius aliquid partiū significatiuū est separatū, vt dictio, nō vt affirmatio vel negatio Definitio orationis.

¶ Vt homo bonus, dæmon peruersus, creatura Dei, & huiusmodi. In his enim, partes sigillatim suam habent significationem, vt homo suam habet, & bonus item suam, ex quorum significatis consurgit etiam totalis significatio orationis illius. homo bonus. Quod autem oratio dicitur secundum placitum significatiua, non est accipiendum, quasi oratio quælibet sigillatim & per se imposita sit ad significandum, sed ratione partium dicitur ita significare. Quia enim significationem habet oratio à suis partibus, & partes ipsæ secundum placitum significant instituentium, hinc etiam orationes ipsæ secundario dicuntur secundum placitum significare. Inueniuntur nihilominus quædam orationes quæ secundum aliquam suam significationem, quasi primario ad placitum significant. Vt cum dicimus, aerem verberare, aut laterem lauare, pro eo quod est frustra laborare hanc significationem quodammodo videntur orationes illæ habere primario ex placito instituentium, quibus placuit totis illis orationibus ad eam vti significationem, quam à suis partibus sine noua impositione nō habebant. Nisi forte quatenus impositio circa partes facta occasionem præbet hac quoque noua significatione totali orationem ipsam vsurpandi. ¶ Diuiditur autem oratio prima sectione, in orationem perfectam & imperfectam. Imperfecta oratio est, quæ sensum perfectum non generat in animo audientis, id est, quæ non cōstituit intellectum audientis quietum, sed suspensum dimittit ut adhuc expectet addi aliquid. De oratiōe perfecta & imperfecta.

„ Perfecta autem oratio est, quæ sensum perfectum gignit in audientis animo, id est, quæ suspensum non tenet audientis animum, sed pleno sensu quietum & contentum eum reddit. Exempli gratia, si dixerit quispiam angelus bonus, dæmon malus, homo albus, equus niger, Petrus & Ioannes, ad singulas has orationes suspendor animo, expectans vt complementum audiam alicuius sententiæ. Ideo imperfectæ dicuntur. Si autem dixerit, angelus bonus assistat, dæmon ma-

lus aufugiat, homo albus pertransiit equus niger visus est. Petrus & Ioannes fuerunt sanctitate admirabiles, iam in singulis perfectum sensum intelligo. Orationis imperfectæ clarissimum est exemplum apud Terentium in Adelphis, vbi ira tus Geta multas facit imperfectas orationes apud Sostratam priusquam perfectam absoluit sententiam, quam illi volebat indicatam, de Eschino, quod rapuisset duxisseque vxorem aliam. ¶ Sunt autem vniuersaliter imperfectæ orationes illę, in quibus nullum ponitur verbum, quantumuis etiam prolixa videatur oratio. Vt Deus potens & sapiens, & fortis, ac bonus, mundum gubernans in sapientia, oratio est adhuc imperperfecta. Vniuersaliter item sunt imperfectæ orationes omnes in quibus ponitur relatiuum qui quæ quod, cum vnico verbo. Vt, Deus qui viuit, homo qui mortalis est, aurum quod magnipenditur. Idem est de quibusdam compositis à quis, vtpote de quisquis & quicunque. Istæ enim sunt imperfectæ orationes. Quisquis Deo seruit. Quicunque in hoc mũdo nascitur. Sic & de aduerbiis quibusdam quæ secundum vim significationis includunt qui relatiuum: vt quandocunque, vbicunque, vtcũque vel quomodocunque, & si quæ sunt similia. Quandocunque enim valet omni tempore quo vbicunque, omni loco quo: quomodocunque, omni modo quo, atque ita in cæteris. Ad hoc autem vt perfecta sit sententia illa in qua ponitur relatiuum, vel explicite, vel implicite, necesse est geminum poni verbum. Vnde hæ sunt perfectæ orationes, Deus qui viuit in æternum, creauit nos in tempore, Deus qui vides imperfectum hominum, da veniam miseris. vtinam qui nobis hanc dedit vitam temporalem, donet simul & perpetuam. Quisquis Deo seruit, bona referet, sui laboris præmia. Sunt quoque eiusdem conditionis coniunctiones, cum, si, & si quæ aliæ sint partes orationis huiusmodi includentes. Vnde qui dicit, si veneris ad me, cum veneris ad me, incompletam reliquit sententiam.

CAP. IIII.

¶ De oratione perfecta non enunciatiua.

Oratio perfecta nõ. Diuiditur deinde perfecta oratio, in orationem enunciatiuam & non enunciatiuam. Oratio perfecta non enunciatiua dicitur, quæ licet perfectum sensum gignat in animo audientis, non tamen verum aliquid,

vel falsum significat. Huiusmodi sunt omnes orationes deprecatoriæ. Vt, Miserere nostri, Deus omnium. Omnes imperatiue, siue præceptiuæ, aut prohibitiue. Vt, Deum time, & madanta eius obserua. Diligite iustitiam omnes qui habitatis terram. Præter vnum Deum alium ne adorate. Omnes item exhortatoriæ vel consolatoriæ, vt, viriliter agite, & sustinete Dominum, patientes estote donec adueniat retributor laborum omnium Deus. Fiunt autem hæ omnes communiter per modum imperatiuum, qui modus nō semper imperatiue significat, sed aliquando deprecatiue, aliquando exhortatiuæ. Sunt quoque imperfectæ orationes optatiuæ, vt, Vtinam saperent homines & intelligerent, ac nouissima prouiderent. O si mortis diem perpetuo ante oculos habeant mortales. His quoque adiungendæ sunt orationes interrogatiue, vt, Quid agitis cæci mortales, dum pro terrena possessiuncula æternam amittitis patriam? Similes fere videntur illæ quæ non tam interrogatiuæ quàm admiratiue enunciantur, vt, Quam male sibi consulunt adolescentes, qui florem adolescentiæ otio & vitiorū illecebris perdunt. Tametsi enim forsitā videatur in huiusmodi verum esse aut falsum, non tamen hoc inuenitur in ipsis eiusmodi orationibus, sed in eo qđ tacite solet ad huiusmodi in mente respondéri. Quod si quis forte contendat, huiusmodi ex se ipsis verum falsúmve indicare, hic & illam suprapositam orationem interrogatoriam orationem debebit enunciatiuam admittere, quod parum verisimile videtur. ¶ Huiusmodi autem orationum omnium nullus est vsus dialectico, qui totus in hoc est, vt quid verum & quid falsum apprehendat. Communi autem vsui hominum & sacris literis admodum sunt frequentes. Peculiariter quoq; rhetoribus & poetis, qui magis affectum commouere studēt, ad quod huiusmodi peculiarius conueniunt. In singulis aliquod exempla ex Poetis, in adolescentium gratiam, vt similia ex propositis exemplis dicant in authoribus obseruare, assignabimus. Oratione deprecatoria apud Virgilium, fortissimus AEneas incensis nauibus Iouem orat, dicens, Iupiter omnipotens, da flammam euadere classi. Nunc pater, & tenues Teucrum res eripe leto. Sic apud Didonem deprecantur naufragio superstites Troiani. Parce pio generi, & propius res aspice nostras. Præceptiua oratione apud Comi-

cum vtitur herus ad seruos. Vos isthæc intro auferte, abite; adesdum Sosia. Prohibitiua siue dissuasoria est oratio illa in Bucolicis Virgilianis. O formose puer nimium ne crede co lori Exhortatorium est illud Horatij, Omnibus adde modũ, & huiusmodi. Exhortatoria simul & consolatoria oratio est, quàm suis Troianis in naufragio loquebatur AEneas Durate(inquiens) vt vosmet rebus seruate secundis. Optatiua oratio est, quam AEneæ præsentiã desiderans Dido proloquitur dicens. Atque vtinam rex ipse noto compulsus eodem Afforet AEneas. Item & illud Euandri pristinam optantis fortitudinem, O mihi præteritos referrat si Iuppiter annos. Interrogatiua est illa Didonis ad AEneæ socios? Quis genus AEneadũ, aut quis Troiæ nesciat vrbem? Itémque illud eiusdem ad ipsum AEneam. Quis te nate Dea per tanta pericula casus insequitur? Interdum verò interrogatiua oratio apud Poetas & vsum loquendi communem, indignationem significat. Vt cum Ilioneus apud Didonem querimoniam proponit de incendio nauium, dicens. Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem. Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ? Sic apud Persium malefrugi adolescentem pædagog⁹ interrogando increpat, dicens, Non pudet ad morem discincti viuere nate? Auaros quoque sacerdotes amara interrogatione sic notat idem Satyricus, Dicite pontifices in tẽplo quid facit aurum? Interdum verò tantum humilem & supplicem querimoniam explicat. Veluti cum apud Virgilium pro suo AEnea mater Venus Iouem omnipotentem lamentabili voce affatur, dicens, Quem das finem rex magne laborum. Videtur quoque adiungenda prædictis subiunctiua oratio, vt apud virgilium, Si datur Italiam sociis & rege recepto Tendere, vt Italiam læti latiúmque petamus.

CAP. V.

¶De oratione enunciatiua.

HAE igitur orationes omnes (vt supradictum est) dialectico nõ cõueniũt, sed illa sola quę indicatiua, vel enũciatiua dicitur, quã Aristoteles appellat enũciationẽ, vel enunciatiuam orationem. Cicero vero, quem hac in parte magis imitamur Latini, propositionem censuit appellandam, alii pronunciatum, alij axioma nominant aut pro-

loquium Omnium vero est vna ratio, quia per ipsam enunciatur, proponitur, pronunciatur, statuitur, verum aut falsum. Definitur autem ab Aristotele his verbis.

Enunciatiua oratio est, in qua est verum aut falsum.

Oratio enunciatiua.

¶ Hoc est oratio perfecta quæ verum aut falsum significat. Non enim sic verum est in oratione, quasi ipsa veritas aut falsitas sit in ipsa vocali aut scripta oratione realiter. Veritas enim & falsitas in intellectu sunt. Sed ideo in enunciatione dicitur esse verum aut falsum: quia aliquid ipsa significat verum aut falsum, vt (exempli gratia) hæ orationes. Deus viuit, Deus omnia condidit, Homo est mortalis, Cœlum est incorruptibile, singulæ verum significant. Istæ vero, Deus est malus, diabolus est omnium rerum principium, homo est asinus, singulæ falsum significant. ¶ Vnde ex hac definitione elici potest diuisio enunciationis siue propositionis, in propositionem veram, & falsam. Propositio vera est, quando res ita se habet quomodo per ipsam significatur. Vt hæc propositio, Homo est mortalis, vera est, quoniam ita res se habet vt ipsa significat. Significat enim hominem esse mortalé, & ita vere res habet, probátque hoc ipsa experientia. Propositio autem falsa est, quando res non ita se habet, vt per ipsam propositionem significatur. Vt hæc est falsa, homo est brutum, quoniam significat hominem esse brutalis naturæ & sine intellectu. Atque res longe secus habet. similiter hæc falsa est. Cicero fuit eximius poëta. Significat enim Ciceronem de numero fuisse insignium poëtarum. Non ita vero res habet, id quod illud ipsius manifeste carmen testatur, quod in huius rei testimoniū citat Iuuenalis, O fortunatam natam me consule Romam.

*** „ Propositio vera. „ Falsa. Diuisio falsa.

¶ Amplius quoque diuidi posset enunciatio in necessariam, impossibilem, & contingentem. Propositio necessaria est, quādo res necessario sic se habet, quomodo per ipsam significatur, nec potest aliter se habere, vt Deus est, homo est animal rationale. Creatura impar est creatori, Propositio impossibilis est quando res ita se habere non potest, quomodo per eam significatur, vt homo est brutum Deus est impius. Propositio autem contingens est, quando res per ipsam significata potest

„ Necessaria. Impossibilis. „ Contingens.

ſic ſe habere,& item aliter ſe habere poteſt. Vt cum dico Petrus ſedet,Ioannes orat,Philippus diſputat. Propoſitio neceſſaria ſemper eſt vera. Propoſitio impoſſibilis ſemper falſa. Propoſitio contingens,nec ſemper vera,nec ſemper falſa, ſed interdum vera,interdum falſa. ¶ Generaliter verò enunciationes dicuntur omnes illæ perfectæ orationes,quæ pro principali verbo habent verbum indicatiui modi,cuiuſcunque tādem fuerit temporis.Omne enim verbum modi indicatiui,facit orationem veram aut falſam, quam ob cauſam, à Grammaticis recte modus ille vocatur indicatiuus,veri nimirum aut falſi.Vnde hæ omnes ſunt enunciatiuæ orationes, Deus viuit in æternum, Deus viuebat ante mundum conditum. Deus hominem de luto formauit. Deus hominem rectum creaturat & ſine peccato.Deus vitam æternam dabit ſe diligentibus.In omnibus quidem his verum ſimiliter inuenitur. Veruntamen falſitas aut veritas propoſitionum illarum quæ ſunt de futuro aut præterito,conſiderari debet ſecundum veritatem propoſitionum de præſenti, quas ſolent recentiores appellare propoſitiones de ineſſe, eo quod per eas quaſi in actuali exiſtentia conſtituatur & proponatur, quod in alus fuiſſe aut fore dicitur.Videlicet vera eſt propoſitio de præterito,ſi propoſitio de præſenti ex iiſdem omnino extremis cōpoſita aliquando fuerit vera. Et vera eſt propoſitio de futuro ſi propoſitio ei correſpondens de copula præſenti aliquando vera ſit futura.Exempli gratia,vera eſt iſta de præterito.Adā vixit in terris,quoniam aliquando hæc vera fuit Adam viuit ſuper terram.Iſta quoque de futuro eſt vera, Antichriſtus erit,quoniam aliquando vera hæc erit de præſenti, Antichriſtus eſt.Illa autem de præterito falſa eſt,cui reſpondens propoſitio per præſens tempus enunciata, nunquam vera fuit. Et illa de futuro falſa dicitur,cuius de præſenti nunquam erit vera.Vt hæc de præterito,Antichriſtus ille peſsimus vixit,falſa eſt,quoniam nunquam verum fuit eum viuere. Et hæc de futuro,Meſſias naſcetur in mundo ad ſalutem humani generis falſa eſt,quoniam nunquam vere licebit dicere in futuro tempore.Meſsias naſcetur in mundo. Iam enim olim natus eſt in mundo de virgine,non naſcetur amplius.

CAP. VI.

¶ De diuisione propositionis in simplicem & coniunctam.

Ponuntur autẽ tres diuisiones præcipuæ enunciationis, quarum prima hæc est. Propositionum alia est simplex siue categorica, alia coniuncta siue hypothetica. Propositio simplex ab aristotele sic definitur.

Simplex enunciatio est, quę aliquid de aliquo, vel aliquid ab aliquo enunciat. — Definitio enunciationis simplicis.

¶ Hoc est, talis aliqua enunciatio, in qua vnum aliquod prædictum de vno aliquo subiecto enunciatur, siue affirmatiue siue negatiue. Propositio enim de, significat affirmationẽ, ab verò negationem. Vt cum dico, Deus est immortalis. Homo non est Immortalis, in vtraque simpliciter enunciatur vnum prædicatum de vno subiecto, in priore quidem, affirmatiue, in posteriori autem negatiue. ¶ Appellatur autem hæc propositio simplex à posterioribus, Græco nomine cathegoricã id est, prædicatiua, videlicet quoniam in ea vnum prædicatum de vno subiecto prædicetur. soletque clarius in hunc mo„ dum definiri, propositio categorica est, quæ habet subiectum „ prædicatum & copulam tanquam præcipuas partes sui. In „ omni etiam propositione simplici siue categorica, duo sunt termini, quorum alter dicitur subiectum vel terminus subie„ ctus, alter prædicatum vel terminus prædicatus. Subiectum „ est id de quo aliquid dicitur. Prædicatum est, quod dicitur de altero. Hoc est, terminus ille dicitur subiectum qui subijcitur alteri & de quo alter dicitur, prædicatur siue enunciatur. Ille autem qui sic alteri supraponitur, & qui de altero prædicatur dicitur prædicatum. Vt in hac propositione, Homo est mortalis subiectum est homo, prædicatum verò mortalis. Vnde manifestum est subiectum & prædicatũ dici adinuicem relatiue, eo modo quo adinuicẽ referũtur pater & filius. ¶ Semp quoque in categorica propositione esse debet verbalis copula Quæ interdũ quidem à prædicato expresse inuenitur distincta. Vt cum dico, homo est animal. Deus est bonus. Angelus est incorruptibilis. Cuiusmodi propositiones solent vocare recentiores de est tertio adiacente: eo quod verbum est, in illis sit quasi tertium adiacens, duobus terminis, quos adinuicẽ copulat. ¶ Interdum verò copula non distinguitur secun-

— Quid subiectum prædicatum.

dum vocalem expressionem, ab ipso quod est prædicatum. Vt cum dico, Deus viuit, Deus imperat, Homo peccat. Hic studet, ille currit, & vniuersaliter in omnibus propositionibus quorum prædicatum est verbum adiectiuum. Hic enim prædicatum & copula secundum vocalem expressionem non differũt sed in vno termino coincidunt. Attamen in explicatione innuetur copula à prædicato distincta. idem est enim, Deus viuit, quod deus est viuens, vbi viuens est prædicatum, & est, copula. De propositionibus quoque illis quas vocant recentiores de secundo adiacente, simile est iudicium. Vt in istis deus est, homo est. Hæ enim de est secundo adiacente appellantur, quoniam in ipsis verbum est vni tantum subiecto apponitur, nec aliud tertium est in eadem propositione cui connumeretur. ¶ Neque verò requiritur ad enunciationem simplicem siue categoricam, quod subiectum & prædicatum sint termini simplices & incomplexi. Hæc enim propositio, Deus prius iustus & longanimis ostendit magnam erga reprobos patientiam: vna est simplex enunciatiua oratio. Habet enim vnum subiectum, totum hoc, Deus iustus, prius & longanimis. habet item prædicatum vnum, nempe ostendens magnam erga reprobos patientiam, & vnum istud prædicatum, de vno illo subiecto, mediante vna copula est, prædicatur. Est igitur vna simplex & categorica enunciatio. ¶ Possunt tamen huiusmodi enunciationes appellari de extremis complexis aut de altero extremorum complexio. Vnde quædam sunt propositiones categoricæ de vtroque extremo simplici, vt Deus est verax, homo est mendax. Quædam de simplici subiecto tantum, vt Deus est verax in omnibus verbis suis. Homo est mendax in verbis & factis. Quædam autem de simplici prædicato tantum, vt homo iustus saluatur, homo impius damnatur.

¶ De propositione autem coniuncta siue composita quam communiter hypotheticam appellant, tam etsi posterius absoluto tractatu simplicium plene tractandum sit, paucis tamen etiam hoc in loco eius definitionem explicabimus. Sic itaque definitur ab Aristotele.

Definitio propositionis coniunctæ.

Propositio coniuncta est, quæ cõposita est ex enunciationibus simplicibus.

¶ Hoc est enunciatio aliqua totalis, quæ componitur ex duabus simplicibus enunciationibus ad inuicem per aliquã certã coniunctionẽ connexis. Vt cum dico, si verax est Deus, iustus saluabitur: tota hæc est vna oratio coniuncta, quoniã plures habet simplices per coniunctionẽ si vnitas. Nisi enim vnitæ essent plures illę simplices per aliquã cõiunctionẽ, non vna diceretur enunciatio cõiuncta, sed plures simplices. Vt cũ dico, Iustus saluabitur. Impi⁹ peribit, duæ sunt simplices enũciationes, nõ vna cõiuncta. Deest enim cõiungens copula. Hæc paucis impræsentiarum de enunciatione coniuncta sufficiãt. Ad simplicem autem, quæ modo est determinanda redeamus.

CAP. VII.

¶ De secunda diuisione enunciationis.

Secunda diuisio principalis ipsius enunciationis siue propositionis hæc est.

Propositionũ alia est vniuersalis, alia particularis, alia indefinita. Hanc diuisionem Aristoteles in principio libri priorum assignat, in præsenti autem loco tantum Paucissimis indicat. Quæ tamen vt perfecta sit & sufficiens diuisio, oportet vel ipsum diuisum restringi ad solas propositiones de subiecto communi, vel quartum subaudiri membrum, propositionem singularem. Tria quoque membra priora, loco supra adducto idem Aristoteles sic definit.

Propositio vniuersalis est, quæ omni aut nulli inesse significat. Propositio particularis est, quæ alicui aut non alicui aut non omni inesse significat. Propositio indefinita est, quæ inesse aut non inesse significat, sine signo vniuersali aut particulari.

Quid propositio vniuersalis, particularis, & indefinita.

¶ Quę Aristotelis definitiones, per alias aliquanto notiores à posterioribus declarantur: in hunc modum Propositio vniuersalis est, in qua subiicitur terminus communis signo vni-

nomen ab oratione,quod in nomine partes ipsæ quatenus,illius nominis partes sunt,nullam habent significationem, sed solum ipsum totum nomen simplicem habet significationem. Vt cum dico,homo,partes illæ per se nihil significant, neque ho aliquid,neque mo aliquid. In oratione vero, partes per se habent significationes singulæ suas,& ex partium significationibus consurgit significatio totius orationis.Vt, homo viuit,est oratio,in qua & homo suum habet significatum peculiare, & viuit suum & tota oratio significationem habet ex his duabus partibus resultantem. ¶Quod si quis interroget,de nominibus quæ Grammatici vocant figuræ compositæ,quid sit sentiendum,an verè nomina sint, & vtrum partes eorum nihil significent separatæ?Dicendum, quod vere nomina sunt,iuxta Aristotelis sententiam,neque vere partes eorum sunt significatiuæ separatæ,quatenus partes sunt. In hac etenim dictione respublica,quandiu accipitur ipsa vt nomen vnicum compositæ figuræ,simplex conceptus ei respondet in mente,sicut & aliis nominibus figuræ simplicis, habetque significationem non minus simplicem. Neque enim, res,vt vbi ponitur,tanquam pars altera illius nominis compositæ figuræ,quicquam significat non magis quam ho,in dictione homo:neque item publica,vt vbi ponitur, quicquam significat, sicut nec mo in dictione homo.

De nominibus compositæ figuræ.

¶Necdum vero plenne contentus Aristoteles, duas adhuc particulas censuit adiiciendas, ad excludenda nomina quæ vocantur infinita,& nominum casus,quæ vocantur obliqua nomina,Cum enim negatio simplici nomini aut verbo præponitur(dicendo nō homo non animal,non ambulat)non videtur aggregatum illud dignum appellatione nominis aut verbi,cum in eo potius tollatur nomen aut verbum per negationem propositam. Nomen etenim & verbum semper aliquid determinatum constituunt, id est, significationem aliquam certam habent & determinatam. Eiusmodi autem complexum ex negatione & nomine,nihil certum aut determinatum sua significatione constituit: sed indefinite & indeterminate omne quod non continetur sub nomine cui adiungitur negatio. Vt homo determinate significat naturam humanam,& quæ in ea conueniunt.Non homo autem non determinate aliquam naturam significat, neque equum

De nominibus infinitis.

determinatę, neque asinum, neque lignum, neque cœlum, neque aliud aliorum quæ subsistunt in natura: sed indefinitæ & indeterminatę omne, id à quo abnegatur nomen hominis. Propter quod, nomen infinitum censuit Aristoteles huiusmodi nominandum. ¶Insuper casus nominum non proprie nomina putat appellanda. Sunt enim nominum casus & inflexiones, ac propter hoc videntur à nominibus distare, quoniam à nominibus cadunt & deflectunt, vnde casus vocantur atque obliqui. Vocabulum autem primatiuum, quod non ab alio cadit siue deflectit, sed alia cadunt siue obliquantur & deflectuntur ab ipso, rectus appellatur aut nominatiuus. Iccirco autem Aristoteles casus nominum, non dignos æstimat appellatione nominis, quoniam omne nomen, si ei datur verbum aliquod, faciet cum illo orationem veram aut falsam. Casus autem nominum adiecto verbo non faciunt orationem veram aut falsam, nisi insuper nomen aliud rectum adiungatur. Vt cum dixeris, Socratis est, neque verum neque falsum habes, nisi addideris rectum dicendo, Socratis vestis aut liber est. Ita in reliquis. ¶Ex his igitur omnibus elicitur hæc definitio nominis ab Aristotele omnino completa. Nomen est vox significatiua secundum placitum, sine tempore, cuius par nulla est significatiua separata, finita, & recta. Vel, iuxta Boetium, pro duabus illis particulis finita & recta, ponatur, definitum aliquod significans, cum est, aut non est iuncta, faciens enūciationem: quæ particulæ prioribus æquiualent, easque explicant.

De nominibus obliquis.

Completa definitio nominis.

CAP. II.

¶De verbo.

POstquàm prolixe satis de nomine tractatum est, non ita multum erit insumendum temporis ad verbi naturam declarandam. Quæcunque enim de nomine dicta sunt, eadem & de verbo suo modo sunt dicenda, vna tantum particula illa excepta, quæ inter ea ponit discretionem. Quanquam verò ad definitionem verbi potuisset Aristoteles non minori iure addere particulas illas vox significatiua, secundum placitum, quas primo loco posuit in definitione nominis, illa tamen quasi nota relinquens ex nominis definitione, ea præcipue in verbi definitione po-

fuit, secundũ quę differt à nomine. Est autẽ hæc eius definitio.

Definitio verbi.

Verbum est quod consignificat tẽp⁹ cuius pars nihil extra significat, & est semper eorũ quæ de altero dicuntur. nota.

¶ In qua definitione, relatiuo quod assignandum est antecedens, vocabulum secundum placitum significatiuum. Non enim potest referre verbum, quoniam non potest idem definiri per seipsum. ¶ Particula autem sequens, quod consignificat tempus à definitione ista nomen elongat, quod non consignificat tempus, sed absque tempore significatum suum importat. Quid autem sit significare cum tempore vel consignificare tempus, & quomodo differant tempus significare & tempus consignificare, satis lucide dictum est in tractatu de nomine. Quare superfluum fuerit, eadem hic prolixius repetere. Tantum consuetas descriptiones horum terminorum, simpliciter assignabimus. Significare tempus est, ex significato principali tempus designare. Significare autem cum tempore est præter significatum principale, aliquam certam temporis differentiam connotare. Differentias temporum sumimus in proposito, secundum præsens, præteritum, & futurum. Quod deinde sequitur, cuius pars nihil extra significat, sic de verbo intelligitur, quomodo de nomine supra ostendimus,, Itidémque dicendum erit de verbis quæ nominantur figurę cõpositæ, quomodo de nominibus eiusmodi diximus. ¶ Postremum verò illud. Et est semper eorũ quæ de altero dicuntur nota difficultatem habet, & varie exponitur. Recentiores facili satis intelligentia ita solent exponere, quod verbum, semper est copula vel actualis vel aptitudinalis ad copulandum prædicatum cum subiecto, videlicet quia omne verbum includit actualem & formalem copulam, vt patet in resoluendo. Currit enim idem valet, quod, est currens: vbi copulã est, vides explicatam. Aliter interpretatur Boetius, dicens omne verbum, accidens aliquod significare, vtpote actionem vel passionem, quæ semper de altero prædicantur, cum sint accidentia, & accidens semper de eo prædicetur quod sibi est

ſubiectum. ¶Diſtinguit deinde verba finita ab infinitis Ariſtoteles, vt ſupra in nomine fecerat, & verba obliqua à rectis. Infinita verba ſunt, non currit, non laborat, non proficit, quæ licet tempus conſignificant, nihil tamen determinatum importat, ſed indefinite & indeterminate omne quod ſub verbo à quo fit abnegatio non continetur. Verbum autem obliquum appellat, omne quod non eſt temporis præſentis & modi indicatiui. Currebat enim & cucurrit & curret, vocat obliqua verba: quoniam videlicet ſic à verbo præſentis temporis modi indicatiui per quandam obliquitatem & inflexionẽ cadunt, mutata terminatione finali, ſicut in nominibus obliqui cadunt à recto. Proprie ergo non verba, ſed verborum potius caſus & obliqua vel inflexiones dicuntur.

¶Poſſunt vero obliqua verba diſtingui tripliciter. Vel ex parte tẽporis tantum, vt currebat, cucurrit, cucurrerat, curret: quæ ſunt quidem modi indicatiui, & ob hoc quantum ex parte illa nõ ſunt obliqua: ſed quia non ſunt temporis præſentis, inde obliqua verba dicũtur. Vel ex parte modi tantum, vt curreret, currat, currere: quæ ſunt quidem temporis præſentis, ſed modi non indicatiui, atque ex hac parte verba obliqua ſunt. Vel ex parte temporis & modi ſimul, & hęc maxime obliqua ſunt, vt cucurriſſem, cucurriſſe, item currerem, quando accipiuntur vt præterita imperfecta optatiui ſiue cõiunctiui & infinitiui modi. ¶Inter ea verò quæ ſunt obliqua ex parte tẽporis tantum, & quæ ex parte modi tantum, videntur illa minus obliqua iſtis, & magis ad naturam rectorum accedere. Verba enim omnia indicatiui modi, quodcunque tempus conſignificent hoc habent commune, quod adiecto nomine æqualiter faciunt enunciationem veram vel falſam, vt Petrus viuit, Petrus viuebat, vixit, vixerat, viuet. Verba autem quæ alterius modi ſunt quam indicatiui, etiam ſi ſint præſentis temporis, non faciunt orationem veram vel falſam, addito nomine. Vt ſi dicas, Surge Petre, Petrus ſurgeret, aut ſurgat, aut Petrũ ſurgere, nuſquam verum eſt aut falſum. ¶Tandem verò priuſquã tractatum hunc de nomine & verbo egrediamur perquirendum eſt de iis partibus orationis, quas Grammatici appellant participia, an hoc in loco ſub nomine, an potius ſub verbo ſint conſtituenda. Sub nomine enim prima facie non videntur cõmode poſſe conſtitui, quoniam non ſignificant ſine tempore. De participiis.

Quemadmodum enim amo significat cum tempore præsenti, sic & amans, & quomodo amabo significat cum tempore futuro, sic & amaturus. In hoc igitur videntur obtinere naturam verbi. Ex altera autem parte videntur conuenire cum nomine, & à verbo distare, quoniam verbum nunquam per se potest esse subiectum enunciationis, participium autem potest. Verbum quoque per se solum, addito tantum nomine aliquo, facit enunciationem, quod participium non potest nisi insuper & verbum addatur. Cum enim dico. Amans amatur, enunciatio est: cum autem, Ioannes amans, enunciationem nõ habeo, sicut neque hic, Ioannes homo, cum pro participio nomen ponitur. In hoc ergo videtur cum nomine conuenire, & à verbo differre. ¶ Respondendum est, non mirum esse, si participium nec plene obtineat naturam nominis, nec plene naturam verbi. Si enim alterius naturam penitus haberet, nomen suum perderet. Participium enim dicitur, quasi partem capiens. Nam (vt Grammatici declarant) partem capit à nomine partem à verbo, & partem ab vtroque. A nomine capit genera, & casus, à verbo tempus, & genus verbale, ab vtroque numerum & figuram. Non est igitur mirum, si non penitus alterius naturam obtineat. Communior tamen sententia comprœhendit ipsum sub nomine, dicens ipsum non proprie significare cum tempore, eo modo quo verba. Nam verba significant cum tempore tali, quod fit mensura totius enunciationis: nõ autem participia. Vt cum dico Ioannes fuit amans, enunciatio illa mensuratur & denominatur, non à tempore per participium amans significato. Non enim dicitur esse enunciatio de præsenti, sed de præterito, propter tempus præteritum per verbum, fuit, significatum. Vel aliter dicitur participium non consignificare tempus determinatũ vel determinate, sicut verbum, eo quod participium cogatur, secundum qualitatem verbi sibi adiecti. vt si addatur verbo præteriti temporis participium præsentis, ampliatur secundum tempus præteritum, vt accipiatur pro præterito, quod ex sua significatione est temporis præsentis.

CAP. III.

¶ De oratione.

Definitur post simplicia nomina & verba composita oratio hoc modo.

Oratio est vox significatiua cuius aliquid partiũ significatiuũ est separatũ, vt dictio, nõ vt affirmatio vel negatio

Definitio oratio.

¶Vt homo bonus, dæmon peruersus, creatura Dei, & huiusmodi. In his enim, partes sigillatim suam habent significationem, vt homo suam habet, & bonus item suam, ex quorum significatis consurgit etiam totalis significatio orationis illius. homo bonus. Quod autem oratio dicitur secundum placitum significatiua, non est accipiendum, quasi oratio quælibet sigillatim & per se imposita sit ad significandum, sed ratione partium dicitur ita significare. Quia enim significationem habet oratio à suis partibus, & partes ipsæ secundum placitum significant instituentium, hinc etiam orationes ipsæ secundario dicuntur secundum placitum significare. Inueniuntur nihilominus quædam orationes quæ secundum aliquam suam significationem, quasi primario ad placitum significant. Vt cum dicimus, aerem verberare, aut laterem lauare, pro eo quod est frustra laborare hanc significationem quodammodo videntur orationes illæ habere primario ex placito instituentium, quibus placuit totis illis orationibus ad eam vti significationem, quam à suis partibus sine noua impositione nõ habebant. Nisi forte quatenus impositio circa partes facta occasionem præbet hac quoque noua significatione totali orationem ipsam vsurpandi. ¶Diuiditur autem oratio prima sectione, in orationem perfectam & imperfectam. Imperfecta oratio est, quæ sensum perfectum non generat in animo audientis, id est, quæ non cõstituit intellectum audientis quietum, sed suspensum dimittit ut adhuc expectet addi aliquid.

De oratiõe perfecta & imperfecta.

" Perfecta autem oratio est, quæ sensum perfectum gignit in " audientis animo, id est, quæ suspensum non tenet audientis " animum, sed pleno sensu quietum & contentum eum reddit. " Exempli gratia, si dixerit quispiam angelus bonus, dæmon " malus, homo albus, equus niger, Petrus & Ioannes, ad " singulas has orationes suspendor animo, expectans vt complementum " andiam alicuius sententiæ. Ideo imperfectæ dicuntur. Si autem dixerit, angelus bonus assistat, dæmon ma-

lus aufugiat, homo albus pertransfit equus niger visus est. Petrus & Ioannes fuerunt sanctitate admirabiles, iam in singulis perfectum sensum intelligo. Orationis imperfectæ clarissimum est exemplum apud Terentium in Adelphis, vbi iratus Geta multas facit imperfectas orationes apud Sostratam priusquam perfectam absoluit sententiam, quam illi volebat indicatam, de Eschino, quod rapuisset duxissetque vxorem aliam. ¶ Sunt autem vniuersaliter imperfectæ orationes illę, in quibus nullum ponitur verbum, quantumuis etiam prolixa videatur oratio. Vt Deus potens & sapiens, & fortis, ac bonus, mundum gubernans in sapientia, oratio est adhuc imperperfecta. Vniuersaliter item sunt imperfectæ orationes omnes in quibus ponitur relatiuum qui quæ quod, cum vnico verbo. Vt, Deus qui viuit, homo qui mortalis est, aurum quod magnipenditur. Idem est de quibusdam compositis à quis, vtpote de quisquis & quicunque. Istæ enim sunt imperfectæ orationes. Quisquis Deo seruit. Quicunque in hoc mūdo nasci tur. Sic & de aduerbiis quibusdam quæ secundum vim significationis includunt qui relatiuum: vt quandocunque, vbicunque, vtcūque vel quomodocunque, & si quæ sunt similia. Quandocunque enim valet omni tempore quo vbicunque, omni loco quo: quomodocunque, omni modo quo, atque ita in cæteris. Ad hoc autem vt perfecta sit sententia illa in qua ponitur relatiuum, vel explicite, vel implicite, necesse est geminum poni verbum. Vnde hæ sunt perfectæ orationes, Deus qui viuit in æternum, creauit nos in tempore, Deus qui vides imperfectum hominum, da veniam miseris. vtinam qui nobis hanc dedit vitam temporalem, donet simul & perpetuam. Quisquis Deo seruit, bona referet, sui laboris præmia. Sunt quoque eiusdem conditionis coniunctiones, cum, si, & si quæ aliæ sint partes orationis huiusmodi includentes. Vnde qui dicit, si veneris ad me, cum veneris ad me, incompletam relinquit sententiam.

CAP. IIII.

¶ De oratione perfecta non enunciatiua.

Oratio perfe- cta nō. " D Iuiditur deinde perfecta oratio, in orationem enunciatiuam & non enunciatiuam. Oratio perfecta non enunciatiua dicitur, quæ licet perfectum " sensum gignat in animo audientis, non tamen verum aliquid,

vel falſum ſignificat. Huiuſmodi ſunt omnes orationes deprecatoriæ. Vt, Miſerete noſtri, Deus omnium. Omnes imperatiue, ſiue præceptiuæ, aut prohibitiue. Vt, Deum time, & madanta eius obſerua. Diligite iuſtitiam omnes qui habitatis terram. Præter vnum Deum alium ne adorate. Omnes item exhortatoriæ vel conſolatoriæ, vt, viriliter agite, & ſuſtinete Dominum, patientes eſtote donec adueniat retributor laborum omnium Deus. Fiunt autem hæ omnes communiter per modum imperatiuum, qui modus nõ ſemper imperatiue ſignificat, ſed aliquando deprecatiue, aliquando exhortatiuæ. Sunt quoque imperfectæ orationes optatiuæ, vt, Vtinam ſaperent homines & intelligerent, ac nouiſsima prouiderent. O ſi mortis diem perpetuo ante oculos habeant mortales. His quoque adiungendæ ſunt orationes interrogatiue, vt, Quid agitis cæci mortales, dum pro terrena poſſeſſiuncula æternam amittitis patriam? Similes fere videntur illæ quæ non tam interrogatiuæ quàm admiratiue enunciantur, vt, Quam male ſibi conſulunt adoleſcentes, qui florem adoleſcentiæ otio & vitiorũ illecebris perdunt. Tametſi enim forſitã videatur in huiuſmodi verum eſſe aut falſum, non tamen hoc inuenitur in ipſis eiuſmodi orationibus, ſed in eo q́d tacite ſolet ad huiuſmodi in mente reſponderi. Quod ſi quis forte contendat, huiuſmodi ex ſe ipſis verum falſúmve indicare, hic & illam ſuprapoſitam orationem interrogatoriam orationem debebit enunciatiuam admittere, quod parum veriſimile videtur. ¶ Huiuſmodi autem orationum omnium nullus eſt vſus dialectico, qui totus in hoc eſt, vt quid verum & quid falſum apprehendat. Communi autem vſui hominum & ſacris literis admodum ſunt frequentes. Peculiariter quoq; rhetoribus & poetis, qui magis affectum commouere ſtudẽt, ad quod huiuſmodi peculiarius conueniunt. In ſingulis aliquod exempla ex Poetis, in adoleſcentium gratiam, vt ſimilia ex propoſitis exemplis dicant in authoribus obſeruare, aſsignabimus. Oratione deprecatoria apud Virgilium, fortiſsimus AEneas incenſis nauibus Iouem orat, dicens, Iupiter omnipotens, da flammum euadere claſsi. Nunc pater, & tenues Teucrum res eripe leto. Sic apud Didonem deprecantur naufragio ſuperſtites Troiani. Parce pio generi, & propius res aſpice noſtras. Præceptiua oratione apud Comi-

enunciatiua.

cum vtitur herus ad seruos. Vos isthæc intro auferte, abite, adesdum Sosia. Prohibitiua siue dissuasoria est oratio illa in Bucolicis Virgilianis. O formose puer nimium ne crede colori. Exhortatorium est illud Horatij, Omnibus adde modũ, & huiusmodi. Exhortatoria simul & consolatoria oratio est, quàm suis Troianis in naufragio loquebatur AEneas Durate(inquiens) vt vosmet rebus seruate secundis. Optatiua oratio est, quam AEneæ præsentiã desiderans Dido proloquitur dicens. Atque vtinam rex ipse noto compulsus eodem Afforet AEneas. Item & illud Euandri pristinam optantis fortitudinem, O mihi præteritos referrat si Iuppiter annos. Interrogatiua est illa Didonis ad AEneæ socios? Quis genus AEneadũ, aut quis Troiæ nesciat vrbem? Itémque illud eiusdem ad ipsum AEneam. Quis te nate Dea per tanta pericula casus insequitur? Interdum verò interrogatiua oratio apud Poetas & vsum loquendi communem, indignationem significat. Vt cum Ilioneus apud Didonem querimoniam proponit de incendio nauium, dicens. Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem. Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ? Sic apud Persium malefrugi adolescentem pædagog⁹ interrogando increpat, dicens, Non pudet ad morem discincti viuere nate? Auaros quoque sacerdotes amara interrogatione sic notat idem Satyricus, Dicite pontifices in tẽplo quid facit aurum? Interdum verò tantum humilem & supplicem querimoniam explicat. Veluti cum apud Virgilium pro suo AEnea mater Venus Iouem omnipotentem lamentabili voce affatur, dicens, Quem das finem rex magne laborum. Videtur quoque adiungenda prædictis subiunctiua oratio, vt apud virgilium, Si datur Italiam sociis & rege recepto Tendere, vt Italiam læti latiúmque petamus.

CAP. V.

¶De oratione enunciatiua.

HAE igitur orationes omnes (vt supradictum est) dialectico nõ conueniũt, sed illa sola quę indicatiua, vel enũciatiua dicitur, quã Aristoteles appellat enũciationẽ, vel enunciatiuam orationem. Cicero vero, quem hac in parte magis imitamur Latini, propositionem censuit appellandam, alii pronunciatum, alij axioma nominant aut pro-

loquium Omnium vero est vna ratio, quia per ipsam enunciatur, proponitur, pronunciatur, statuitur, verum aut falsum. Definitur autem ab Aristotele his verbis.

Oratio enunciatiua.

Enunciatiua oratio est, in qua est verum aut falsum.

¶ Hoc est oratio perfecta quæ verum aut falsum significat. Non enim sic verum est in oratione, quasi ipsa veritas aut falsitas sit in ipsa vocali aut scripta oratione realiter. Veritas enim & falsitas in intellectu sunt. Sed ideo in enunciatione dicitur esse verum aut falsum: quia aliquid ipsa significat verum aut falsum, vt (exempli gratia) hæ orationes. Deus viuit, Deus omnia condidit, Homo est mortalis, Cœlum est incorruptibile, singulæ verum significant. Istæ vero, Deus est malus, diabolus est omnium rerum principium, homo est asinus, singulæ falsum significant. *** ¶ Vnde ex hac definitione elici potest diuisio enunciationis siue propositionis, in propositionem veram, & falsam. Propositio vera est, quando res ita se habet quomodo per ipsam significatur. Vt hæc propositio, Homo est mortalis, vera est, quoniam ita res se habet vt ipsa significat. Significat enim hominem esse mortalé, & ita vere res habet, probátque hoc ipsa experientia. Propositio autem falsa est, quando res non ita se habet, vt per ipsam propositionem significatur. Vt hæc est falsa, homo est brutum, quoniam significat hominem esse brutalis naturæ & sine intellectu. Atque res longe secus habet. similiter hæc falsa est. Cicero fuit eximius poëta. Significat enim Ciceronem de numero fuisse insignium poëtarum. Non ita vero res habet, id quod illud ipsius manifeste carmen testatur, quod in huius rei testimoniū citat Iuuenalis, O fortunatam natam me consule Romam.

" Propositio vera.

" Falsa.

Diuisio alia.

¶ Amplius quoque diuidi posset enunciatio in necessariam, impossibilem, & contingentem. Propositio necessaria est, quando res necessario sic se habet, quomodo per ipsam significatur, nec potest aliter se habere, vt Deus est, homo est animal rationale. Creatura impar est creatori, Propositio impossibilis est quando res ita se habere non potest, quomodo per eam significatur, vt homo est brutum Deus est impius. Propositio autem contingens est, quando res per ipsam significata potest

" Necessaria.

Impossibilis.

" Contingens.

sic se habere,& item aliter se habere potest. Vt cum dico Petrus sedet,Ioannes orat,Philippus disputat. Propositio necessaria semper est vera. Propositio impossibilis semper falsa. Propositio contingens,nec semper vera,nec semper falsa, sed interdum vera,interdum falsa. ¶ Generaliter verò enunciationes dicuntur omnes illæ perfectæ orationes,quæ pro principali verbo habent verbum indicatiui modi,cuiuscunque tãdem fuerit temporis.Omne enim verbum modi indicatiui,facit orationem veram aut falsam, quam ob causam, à Grammaticis recte modus ille vocatur indicatiuus,veri nimirum aut falsi.Vnde hæ omnes sunt enunciatiuæ orationes, Deus viuit in æternum, Deus viuebat ante mundum conditum. Deus hominem de luto formauit. Deus hominem rectum creaturat & sine peccato.Deus vitam æternam dabit se diligentibus.In omnibus quidem his verum similiter inuenitur. Veruntamen falsitas aut veritas propositionum illarum quæ sunt de futuro aut præterito,considerari debet secundum veritatem propositionum de præsenti, quas solent recentiores appellare propositiones de inesse, eo quod per eas quasi in actuali existentia constituatur & proponatur, quod in aliis fuisse aut fore dicitur.Videlicet vera est propositio de præterito,si propositio de præsenti ex iisdem omnino extremis cõposita aliquando fuerit vera.Et vera est propositio de futuro si propositio ei correspondens de copula præsenti aliquando vera sit futura.Exempli gratia,vera est ista de præterito.Adã vixit in terris,quoniam aliquando hæc vera fuit Adam viuit super terram.Ista quoque de futuro est vera, Antichristus erit,quoniam aliquando vera hæc erit de præsenti, Antichristus est.Illa autem de præterito falsa est,cui respondens propositio per præsens tempus enunciata, nunquam vera fuit. Et illa de futuro falsa dicitur,cuius de præsenti nunquam erit vera.Vt hæc de præterito,Antichristus ille pessimus vixit,falsa est,quoniam nunquam verum fuit eum viuere. Et hæc de futuro,Messias nascetur in mundo ad salutem humani generis falsa est,quoniam nunquam vere licebit dicere in futuro tempore.Messias nascetur in mundo. Iam enim olim natus est in mundo de virgine,non nascetur amplius.

CAP. VI.

¶ De diuisione propositionis in simplicem & coniunctam.

Ponuntur auté tres diuisiones præcipuæ enunciationis, quarum prima hæc est. Propositionum alia est simplex siue categorica, alia coniuncta siue hypothetica Propositio simplex ab aristotele sic definitur.

Simplex enunciatio est, quę aliquid de aliquo, vel aliquid ab aliquo enunciat. Definitio enunciationis simplicis.

¶ Hoc est, talis aliqua enunciatio, in qua vnum aliquod prædictum de vno aliquo subiecto enunciatur, siue affirmatiue siue negatiue. Propositio enim de, significat affirmationé, ab verò negationem. Vt cum dico, Deus est immortalis. Homo non est Immortalis, in vtraque simpliciter enunciatur vnum prædicatum de vno subiecto, in priore quidem, affirmatiue, in posteriori autem negatiue. ¶ Appellatur autem hæc propositio simplex à posterioribus, Græco nomine cathegorici id est, prædicatiua, videlicet quoniam in ea vnum prædicatum de vno subiecto prædicetur. soletque clarius in hunc modum definiri, propositio categorica est, quæ habet subiectum prædicatum & copulam: tanquam præcipuas partes sui. In omni etiam propositione simplici siue categorica, duo sunt termini, quorum alter dicitur subiectum vel terminus subiectus, alter prædicatum vel terminus prædicatus. Subiectum est id de quo aliquid dicitur. Prædicatum est, quod dicitur de altero. Hoc est, terminus ille dicitur subiectum qui subiicitur alteri & de quo alter dicitur, prædicatur siue enunciatur. Ille autem qui sic alteri suprapponitur, & qui de altero prædicatur dicitur prædicatum. Vt in hac propositione, Homo est mortalis subiectum est homo, prædicatum verò mortalis. Vnde manifestum est subiectum & prædicatũ dici adinuicem relatiue, eo modo quo adinuicé referũtur pater & filius. ¶ Semp quoque in categorica propositione esse debet verbalis copula Quæ interdũ quidem à prædicato expresse inuenitur distincta. Vt cum dico, homo est animal. Deus est bonus. Angelus est incorruptibilis. Cuiusmodi propositiones solent vocare recentiores de est tertio adiacente: eo quod verbum est, in illis sit quasi tertium adiacens, duobus terminis, quos adinuicé copulat. ¶ Interdum verò copula non distinguitur secun-

Quid subiectum prædicatum.

dum vocalem expressionem, ab ipso quod est prædicatum. Vt cum dico, Deus viuit, Deus imperat, Homo peccat. Hic studet, ille currit, & vniuersaliter in omnibus propositionibus quorum prædicatum est verbum adiectiuum. Hic enim prædicatum & copula secundum vocalem expressionem non differűt sed in vno termino coincidunt. Attamen in explicatione inuenietur copula à prædicato distincta. idem est enim, Deus viuit, quod deus est viuens, vbi viuens est prædicatum, & est, copula. De propositionibus quoque illis quas vocant recentiores de secundo adiacente, simile est iudicium. Vt in istis deus est, homo est. Hæ enim de est secundo adiacente appellantur, quoniam in ipsis verbum est vni tantum subiecto apponitur, nec aliud tertium est in eadem propositione cui connumeretur. ¶ Neque verò requiritur ad enunciationem simplicem siue categoricam, quod subiectum & prædicatum sint termini simplices & incomplexi. Hæc enim propositio, Deus prius iustus & longanimis ostendit magnam erga reprobos patientiam: vna est simplex enunciatiua oratio. Habet enim vnum subiectum, totum hoc, Deus iustus, prius & longanimis. habet item prædicatum vnum, nempe ostendens magnam erga reprobos patientiam, & vnum istud prædicatum, de vno illo subiecto, mediante vna copula est, prædicatur. Est igitur vna simplex & categorica enunciatio. ¶ Possunt tamen huiusmodi enunciationes appellari de extremis complexis aut de altero extremorum complexio. Vnde quædam sunt propositiones categoricæ de vtroque extremo simplici, vt Deus est verax, homo est mendax. Quædam de simplici subiecto tantum, vt Deus est verax in omnibus verbis suis. Homo est mendax in verbis & factis. Quædam autem de simplici prædicato tantum, vt homo iustus saluatur, homo impius damnatur.

¶ De propositione autem coniuncta siue composita quam communiter hypotheticam appellant, tametsi posterius absoluto tractatu simplicium plene tractandum sit, paucis tamen etiam hoc in loco eius definitionem explicabimus. Sic itaque definitur ab Aristotele.

Definitio propositionis coniunctæ.

Propositio coniuncta est, quæ cõposita est ex enunciationibus simplicibus.

¶ Hoc est enunciatio aliqua totalis, quæ componitur ex duabus simplicibus enunciationibus ad inuicem per aliquã certã coniunctioné connexis. Vt cum dico, si verax est Deus, iustus saluabitur: tota hæc est vna oratio coniuncta, quoniã plures habet simplices per coniunctioné si vnitas. Nisi enim vnitæ essent plures illę simplices per aliquã cõiunctioné, non vna diceretur enunciatio cõiuncta, sed plures simplices. Vt cũ dico, Iustus saluabitur. Impi⁹ peribit, duæ sunt simplices enũciationes, nõ vna cõiuncta. Deest enim cõiungens copula. Hæc paucis impræsentiarum de enunciatione coniuncta sufficiãt. Ad simplicem autem. quæ modo est determinanda redeamus.

CAP. VII.

¶ De secunda diuisione enunciationis.

Secunda diuisio principalis ipsius enunciationis siue propositionis hæc est.

Propositionũ alia est vniuersalis, alia particularis, alia indefinita. Hanc diuisionem Aristoteles in principio libri priorum assignat, in præsenti autem loco tantum Paucissimis indicat. Quæ tamen vt perfecta sit & sufficiens diuisio, oportet vel ipsum diuisum restringi ad solas propositiones de subiecto communi, vel quartum subaudiri membrum, propositionem singularem. Tria quoque membra priora, loco supra adducto idem Aristoteles sic definit.

Propositio vniuersalis est, quæ omni aut nulli inesse significat. Propositio particularis est, quæ alicui aut non alicui aut non omni inesse significat. Propositio indefinita est, quæ inesse aut non inesse significat, sine signo vniuersali aut particulari. Quid propositio vniuersalis, particularis, & indefinita.

¶ Quę Aristotelis definitiones, per alias aliquanto notiores à posterioribus declarantur in hunc modum Propositio vniuersalis est, in qua subiicitur terminus communis signo vni-

uersali determinatus. Propositio particularis est, in qua subiicitur terminus communis signo particulari determinatus Propositio indefinita, est in qua subiicitur terminus communis sine signo: subaudi vniuersali aut particulari. Exempli gratia, hæ propositiones sunt vniuersales. Omnis homo est mortalis. Nullus homo imperpetuum viuet. Hę sunt particulares Quidam homines sunt iusti. Quidam homines non sunt iusti Hæ sunt indefinitæ Homo est animal. Asinus non est rationalis. Contrariorum eadem est disciplina. Propositio autem singularis hoc modo solet definiri. Propositio singularis est, in qua subiicitur terminus singularis, vel terminus communis sumptus cum pronomine demonstratiuo primitiuæ speciei. Vt hæ sunt singulares. Ioannes conuertit Asiam. Paulus in occisione gladii mortuus est. Hic homo dignus est morte. Vir ille dignus est præmio. ¶ Quę autem sint signa vniuersalia aut particularia, ex auditu facile quilibet dinoscit. Signa enim illa quæ denotant terminum cui adduntur accipi, & enunciationem totam verificari pro omnibus suppositis termini illius sine exceptione, dicuntur vniuersalia, vt omnis, nullus. Cũ enim dico. Omnis homo est mortalis, significo prædicatum subiecto conuenire, non solũ pro vno aut altero supposito, sed pro omnibus omnino quæ sub ipso compræhenduntur. Ita cũ dico. Nullus homo est immortalis, indicatur ex virtute signi præpositi subiecto, prædicatum ab ipso abnegari secundum omnia quæ sub ipso compræhenduntur. Signa autem particularia sunt, quæ cum adduntur termino, non indicant terminum cui adduntur debere accipi & propositionem ex eius parte verificari pro omnibus suppositionis ipsius: sed pro aliquo vel pro aliquibus. Vt cum dico, Quidam homines sunt iusti, significatur iusticia conuenire homini non pro omnibus singularibus, sed pro aliquibus Ita cum dico. Quidam homines non sunt probi, prædicatum non significatur abnegari ab homine secundum omnia supposita, sed tantam secundum aliqua.

Propositio singula ris.

CAP. VIII.

¶ De signis vniuersalibus & particularibus.

DE istis autẽ signis vniuersalibus & particularibus notandum est quod per se nihil significãt, sed tantum aliqualiter dicuntur significare, id

est, vniuersaliter vel particulariter, secundum quod terminum cui adduntur sic vel sic faciunt accipi, & propositionem sic vel sic verificari. Vt signum omnis, per se quidem nec equum, nec hominem, nec angelum, nec aliquam rem significat, si autem addideris ipsum termino communi significatiuo alicuius rei, illic ipsum videbis vniuersaliter significare, vt dicendo omnis homo, Atque ob hanc rem eiusmodi dictiones nō propriæ terminorum merentur appellationem, sed tantum signa nominantur. Aut si interdum termini appellentur, dicūtur termini tantum consignificatiui, non absolute significatiui. Soléntque hac ratione excludi à definitione nominis, per particulam illam, vox significatiua. ¶ Quædam tamen inueniuntur signa vniuersalia, non pure signa consignificatiua, sed simul, etiam alicuius rei significatiua, quemadmodum in explicando patet. Vt nihil, nemo, nullus (cum substantiuate accipitur) quisquis, quicunque. Nihil enim valet, nullum ens vel nulla res, vbi signum vniuersale videns cum termino significatiuo nemo, id est, nullus homo, nullus substantiuate, idem valet, quilibet substātiuate, idem valet quod omnis homo, quisquis, id est, omnis homo qui. Omne igitur hę propositiones vniuersales sunt, nihil est creatum à semetipso. Nemo sibi viuit Nullus sibi vitam dedit. Quisquis vel quicunque dei mandata obseruauerit, vitam æternam habebit. ¶ Huiusmodi solent vocare terminos mixtos, quod simul in sua significatione includant terminum consignificatiuum & significatiuum, quodque & aliquid significent & aliqualiter. ¶ Prædictis videntur ad numeranda quædam aduerbia vniuersalia signa in sua significatione includentia. Vt semper, vbique, nunquam, nusquam, omnino, nequaquam, & huiusmodi. Semper enim valet, omni tempore: nunquam nullo tempore. Vbique, omni loco: nusquam, nullo loco: omnino, omni modo: nequaquam, nullo modo Verum inter hæc talis est differētia, quod illa quæ includunt signa affirmatiua non faciunt per se enunciationem simpliciter vniuersalem, etiam si ponantur in principio totius propositionis. Vnde hæ propositiones. Vbique animalia sunt homines. Semper animalia sunt homines, Omnino animalia sunt homines, non videntur esse vniuersales: cum subiecta earum non determinentur aliquo signo vniuersali-

In prædictis enim enunciationibus subiectum est, animalia, vbique autem vel semper licet præponatur subiecto, non dicitur tamen ipsum determinare, quoniam virtutem vniuersalitatis suæ in ipsum non explicat. Manet enim virtus vniuersalitatis intra ipsum aduerbiũ inclusa, solúmque in locum & tempus quę simul in aduerbiis includuntur cadit, nec protenditur vsque ad subiectum, animalia. Tunc autem dicũtur subiectum enunciationis determinati vniuersali signo, quando virtus vniuersalitatis eius super ipsum cadit. Mere autem vniuersales fient hæ propositiones, si ita dixerim⁹. Vbique omnia animalia sunt homines: Semper omnia animalia sunt homines: Omnino omnia animalia sunt homines. ❡ Secus tamen est de aduerbiis negatiuis, affirmatiuis istis correspondentibus, nunquam, nusquam, nequaquam. Hæc enim cum præponuntur subiecto, faciunt enunciationem simpliciter vniuersalem. Vt, Nunquam homo potuit præualere deo. Nusquam impii effugient dei iudicium. Nequaquam impius misericordiã obtinebit post mortem. Ratio autem diuersitatis est, quoniã negatio inclusa vim vniuersalitatis explicat, non solum in terminum proximum in eodem aduerbio simul inclusum, sed & in omnia quæ sequuntur, iuxta vulgatum dictum. Negatio totum negat quod sequitur, & sua virtute æque in distantia atque in propinqua agit.

❡ Similiter dicendum est suo modo de aduerbiis huiusmodi quæ signa includunt particularia, vt aliquando, alicubi, aliqualiter, aliquatenus aliquousque, aut huiusmodi si quæ sint alia quæ ex se non faciunt propositionem particularem, etiam si ponantur in principio. Vnde istæ Aliquando impii pœnas luent. Alicubi homines nudi ambulant. Aliquousque mali tolerandi sunt non sunt particulares enunciationes, sed indefinitæ, possúntque sic fieri vniuersales. Aliquando omnes impii pœnas luent, Alicubi omnes homines nudi ambulant &c.

❡ Postremo notandum est quædam signa vniuersalia vel particularia accipi secundum æquiualentiam, vt cum ex pluribus signis in seinuicem cadentibus, seque inuicem vel impedientibus vel confortantibus, vnius signi alterius simplicis qualitas consurgit. Vt non aliquis, valet, nullus non nullus, valet quidam: non omnis, valet quidam non: nonnihil, valet aliquid non aliquid, valet nihil atque ita in cæteris. De quibus signo-

rum & proportionum æquipolentiis, dicetur posterius.

CAP. IX.

¶ De propositione indefinita.

De propositione autem indefinita videndum est, quisnam sit vsus eius atque significatio, & cui censenda sit æquiualere. Quidam eã computant particulari, iuxta communem illorum regulam, quam in syllogismorum libro solent adducere. Deinde finitis & particularibus idem est iudicium. Vnde has duas idem valere putant. Quidam homines sunt probi, Homines sunt probi. Contra vero ex vsu disciplinarum & sermocinalium & naturalium & moraliũ, item & scripturarum sanctarum, videntur propositiones indefinitæ frequentius pro vniuersalibus vsurpari. Vt cum in grammatica dicitur, Nomina in à desinentia primæ inflexionis sunt fœminei generis: In Dialectica, Sillogismus tantum tres habet terminos. Syllogismus primæ figuræ non valet minore negatiua. In naturalibus, cum dicitur. Materia non potest esse sine omni forma, Anima rationalis est immortalis. In mathematicis quoque disciplinis cum dicimus triangulũ habere tres angulos, numerum maiorem includere minorem astra esse inanimata, manifestum est hæc omnia sic accipi & sic intelligi, ac si vniuersaliter proponerentur, Item cum in moralibus dicimus, pueros iam inde à teneris annis assuefaciendos esse virtuti, virtutem esse laudandam, vitium esse fugiendum, liberalem probum esse, prodigum improbum, aliaque huiusmodi omnia sic intelligũtur ac si vniuersaliter pronunciarentur. In scripturis quoque, id est manifestum. Veluti cum dicitur, Iustus ex fide viuit. Impius in impietate sua morietur. Iustum amat deus, impium odit. Puer centum annorum morietur. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit, & alia huiusmodi infinita. Raro enim vniuersalibus vtitur scriptura enunciationibus in iis etiam quæ secundum vniuersalitatem intelliguntur, sed indefinitis regulariter vtitur vniuersalium loco. ¶ Videntur itaque propositiones indefinitæ, ex vsu & consuetudine pro vniuersalibus vsurpari, non tamen id esse videtur ex modo enunciationis, cũ nullum habeant signum indicans vniuersalitatem, sed ex vsu

tantum, vt dictum est. In materia autem contingenti (vt cum dico, homo est iustus, homo non est iustus, homo saluabitur, homo non saluabitur) hic satis pro particularibus possunt accipi, etiam ex consuetudine. Quamuis non multum vti soleamus indefinitis enunciationibus, in contingenti materia. Vulgatius enim in contingentibus particulare signum adiícimus, dicentes. Quidam homines sunt iusti, quidam nō: quidam saluabuntur, quidam non, & cætera. ¶ De propositione verò singulari, hoc in loco nihil occurrit dicendum peculiare. Quæ de termino singulari siue indiuiduo dicenda videntur, copiose à nobis dicta sunt in principio libri primi, quem de quinque prædicabilibus inscripsimus. Quare his cō tenti, ad distinguendum inter affirmationem & negationem procedamus.

CAP. X.

¶ De propositione affirmatiua & negatiua.

Diuiditur tertia diuisione enunciatio categorica in affirmatiuam & negatiuam, siue in affirmationem & negationem. Eas sic definit Aristoteles.

Affirmatio Negatio.

Affirmatio, est enunciatio alicuius de aliquo. Negatio est enunciatio alicuius ab aliquo.

¶ Quarum definitionum hæc est sententia. Enunciatiò affirmatiua, est, in qua prædicatum de subiecto dicitur affirmatiue, id est, secundum copulam non negatam aliqua negatione. Enunciatio autem negatiua est, in qua prædicatum negatur de subiecto, id est, de subiecto dicitur mediante copula negata siue aliqua negatione determinata. Dicitur autem copula negari, quando alicuius negationis virtus in ipsam cadit. Exempli gratia, hæc enunciatio. Homo est mortalis, affirmatio est siue enunciatio affirmatiua: quoniam prædicatum, mortalis, dicitur de subiecto homo, mediante copula, est, nulla negatione determinata. Ista autem, Homo non est mortalis, negatiua dicitur: quoniam prædicatum de subiecto dicitur, mediante copula iam negata. ¶ Operæprecium autem est, hoc in loco aduertere, quando negatio copulam ne-

get,& quando non neget. Sciendum igitur primum:quod negatio nũquam poteſt agere,aut vim ſuam explicare in ea quæ præcedunt, ſed tantum in ſequentia. Vt cum dico. Lapis nullum animal eſt,ſubiectum lapis,non negatur: quoniam præcedit negationem.Cum vere ita dico lapis,non eſt animal,neque ſubiectum lapis, neque copula eſt,negatur,ſed tantum animal prædicatum. Quæ proinde enunciatio affirmatiua dicenda eſt,tametſi prædicatum videatur negari, eo quod negationis virtus non ceciderit in verbalem copulam, ſecundum quam dicitur tota enunciatio affirmatiua aut negatiua.

¶Rurſum negatio quotieſcunque clauditur intra partes alterius extremorum,ita vt ſit pars ſubiecti vel prædicati, virtutem ſuam tum non explicabit vltra extremum illud in quo cõcluditur.Vt cum dico.Homo creatura nullius precij,audet offendere creatorem omnium dominum,affirmatiua eſt enunciatio. Nec obeſt negatio præpoſita copulę,quoniã intra partes ſubiecti clauditur, ibique virtus eius conſtricta & coangustata deficit, neque pertingit vſque ad copulam.Totum enim ſubiectũ illius enunciationis eſt,homo creatura nullius precij. Ita cum dico,Chriſtus qui nulli hominum mali quicquam intulerat,paſſus eſt ab hominibus grauiſsima ſupplicia,ſimiliter & eadem ratione eſt affirmatiua enunciatio. Item, Deus, qui non accipit perſonas paratus eſt omniũ miſereri. ¶Quando verò negatio non eſt pars alicuius extremi, tunc negat omne quod ſequitur. Tunc autem non eſt pars alterius extremorũ: quãdo in principio propoſitionis ponitur, aut ſic vt ipſam copulam immediate determinet. Exemplum primi, vt cum dico.Nullus impius eſt amicus dei.Nõ viuit homo qui poſsit cũ deo contendere, Nullius hominis virtus deo poteſt obſiſtere. Exemplum ſecundi. Deus non parcet impiis. Deus nunquam derelinquit electos.Lapis nullum eſt animal. ¶Notandum hic quoque de impedimento plurium negationum, quando in eundem cadunt terminum, quod negationem frequenter contingit impediri ab effectu ſuo,per aduentũ negationis alterius. Quoniam enim negatio eſt naturę malignantis & deſtruentis (negat enim & deſtruit omne quod ſequitur)iccirco cum duę negationes cadunt ambæ in vnum terminum, neutra vllam vim in eundem terminum habet. Vnde dici ſolet iuxta cõmunem regulam. Duæ negationes vnam faciunt affirmationem.

Item, quod negationes in numero pari super vnum terminum cadentes, terminum illum intactum relinquunt. Si verò in numero impari, vtpote si negatio vna, tres, aut quinque, in vnum terminum cadant, is demum sentiet virtutem negationis. Exēpli gratia, in hac oratione, Nullus homo non est mortalis, terminus homo negatur à priori negatione, nullus: quoniam sola in ipsum cadit. Terminus autem mortalis, non negatur, nec vniuersaliter ponitur: quoniam duæ super ipsum cadunt negationes, quæ seinuicem impediunt. Quod autem illic non teneatur, mortalis, vniuersaliter, patet exponendo. Valet enim hanc, Omnis homo est mortalis, vbi manifestum est ipsum non accipi vniuersaliter. Item in ista, Nonnulli homines sunt probi, neque subiectum, neque prædicatum negatur, quoniam ambe negationes super vtrunque cadunt. Si vero tres cadant negationes in vnum terminum, ille negabitur Vt in hac propositione. Nonnulli homines non sunt praui: quæ hanc valet. Quidam homines non sunt praui: vbi manifestum est, terminum praui, in quem tres simul cadebāt negationes vniuersaliter teneri atque negari. Duabus enim negationibus prioribus seinuicem impedientibus, tertia impedimento carens vim suam libere exercet in terminum cui additur, perinde ac si alia nulla præcessisset negatio. ¶ Quod si cui difficille videatur intelligere, quomodo duæ negotiones nihil omnino efficiant, vbi vnica efficiat plurimum, consideret analogiam hanc in rebus corporalibus. Cum enim cō tigerit pro eadem re duos æque fortes & robustos contendere, impediunt illi plærumque seinuicem, ita vt neuter assequi posit quod per se vterque posset, absente alio. Si autem tertius superuenerit, illis adinuicē contendentibus, duob⁹ atque seinuicem impedientibus, facile ille nullū patiens impedimentum, faciet solus. quod ambo illi iuncti non possunt. Neque valet, si adducatur similitudo de multis idem onus portantibus, quorum plures melius efficaciúsque rem agunt quàm vnicus aut pauciores. Verum est enim hoc vbi plures illi seinuicem adiuuant, non autem impediunt. Nam interdum commodius res per vnum quàm per multos, transigitur, quando multi illi inuicem se impediunt. Ita autem est in pluribus negationibus.

CAP. XII.

¶ Quomodo distinguantur prædictæ tres diuisiones.

I Nter has autem tres enunciationis præcipuas diuisiones, talem solent assignare differentiam: vt prima dicatur sumi secundum eius substantiam, secunda iuxta quantitatem, tertia secundum qualitatem. Quod enim propositio quęlibet simplex siue categorica, aut coniuncta siue hypothetica dicatur, id sumitur ex cõsideratione partium ipsius: quæ proculdubio ad substantiam spectant eum vnaquæque res ex suis partibus constet & subsistat. Nempe si pręcipuę enunciationis alicuius partes sint, terminus subiect° & terminus prædicatus, per verbalem copulam vniti simplex est propositio: si autem præcipuæ sint partes duæ simplices propositiones per coniunctionem vnitæ, coniuncta dicitur. Quod autem propositio quælibet dicatur vniuersalis, aut particularis, aut indefinita, ad quantitatem spectat quoniam per signa vniuersalia aut particularia declaratur, pro quot suppositus fieri indicetur propositionis verificatio, an videlicet pro omnibus, vel tantum pro aliquibus. Denique affirmatio & negatio ad qualitatem ipsius spectant enunciationis. Secundum enim quod copula vario modo disponitur varius est enunciãdi modus secundum affirmationem aut negationem. ¶ Hac quoque cõsideratione triplex solet in hoc loco distingui quęsitiuum, quo de huiusmodi distincte interrogatur. Cum enim interrogare volumus de propositione aliqua cum sit categorica aut hypothetica, vtimur quæsitiuo vocabulo, quæ, interrogantes, quænam si hęc, aut illa propositio. Cum autem scire voluerimus, num propositio vniuersalis sit aut particularis, interrogamus, quanta sit. Denique scire volentes, an affirmatiue sit propositio an negatiua, rogamus, qualis sit ipsa.

CAP. XIII.

¶ De oppositione in generali.

H Is verò ita de propositione & variis eius diuisionibus ac speciebus vtcunque declaratis, poscit ordo, vt ad propositionum simplicium oppositiones trãseamus. Iucunda enim pariter & vtilis erit huiusmodi consideratio, vt cognoscatur, quæ propositio, cui, quo modo, &

quousque opponatur siue repugnet, secundum veritatem, aut secundum falsitatem, aut secundum vtrumque simul: varias quoque oppositionum species abinuicem discernere, singularúmque leges & naturas tenere. ¶ Pro quarum rerum facilio ri & pleniori intellectu, præmittendæ sunt duæ diuisiones, aliæ propositionum quarum prior hæc est, Propositionū quædam participant vtroque termino, quædam altero tãtū, quędam verò neutro termino participant. Primi membri exemplū sunt hæ duæ propositiones. Omnis homo est animal. Nullus homo est animal. Secundi, Omnis homo est animal, Nullus homo est asinus. Tertij, Omnis homo est animal. Nulla arbor est brutum. In illis autem solis potest inueniri oppositio, quæ vtroque termino participant. ¶ Secunda diuisio est, qua subdiuiduntur propositiones vtroque termino participantes, in hunc modū. Propositionum vtroque termino participātiū, quędā secundum eundem ordinem participent, aliæ verò secūdū alium & inuersum ordinem. Primi exemplū sunt, hæ duæ: Omnis, homo est animal. Nullus est hō aīal Secundi hæ, Omnis homo est animal. Nullum animal est homo. In illis autē solis proprie inuenitur oppositio, quæ vtroque termino secundum eundem ordinem participant. ¶ His præmissis, quidnam sit oppositio. & quot sint eius species, declarabimus, Ex Aristotele itaque hæc colligitur definitio oppositionis.

Definitio oppositionis.

Contradictio siue oppositio est affirmatio & negatio opposita.

¶ Cuius definitionis hic est sensus. Oppositio est repugnantia inter duas propositiones, eiusdem omnino subiecti & eiusdem omnino prædicati, quarum altera est affirmatiua. altera negatiua. Vel sic, Oppositio. id est, ꝓpositiones oppositæ, sunt, propositio affirmatiua & propositio negatiua eiusdem subiecti & eiusdem prædicati. Vt inter has, Omnis homo est bonꝰ. Nullus homo est bonus, vera est oppositio. Sub hac autē definitione, non continetur oppositio subalterna, quæ est inter propositiones eiusdem qualitatis, & sumitur tantum secundum diuersam quantitatem: propter quod non meretur dici oppositio, nisi admodum improprie. Clarius quoque & generalius solet definiri oppositio hoc modo. Oppositio est repu-

gnantio duarum propositionum, vtroque termino participãtium. secundum eundem ordinem, vel in qualitate tãtum, vel in quantitate tantum, vel in qualitate & quantitate simul. Quę definitio etiam oppositionem subalternam intra se concludit. Sub primo definitionis membro continentur oppositio cõtraria, & oppositio subcontraria, quarum vtraque est inter propositiones solum qualitate differentes, Sub secundo membro est oppositio subalterna, quæ (vt iam dictum est) propositionum est sola quantitate differentium. Sub tertio est oppositio contradictoria, quæ est inter propositiones qualitate simul & quantitate repugnantes. Quæ omnia in sequentibus fient clariora, vbi ante oculos singularum oppositionum cõstituentur exempla. Cõis definitio oppositionis.

CAP. XIII.

¶De speciebus oppositionis.

A Signat Aristoteles oppositioni tres species, propositiones oppositas diuidens, in contrarias, subcontrarias, siue (vt ipse eas appellat) non contrarias, & contradictorias. Ex eo quoque singularum assignantur definitiones in hunc modum.

Contrariæ enũciationes sunt, si quid enũcietur vniuersali vniuersaliter inesse & nõ inesse. Subcõtrarię enũciationes sunt, si quid enuncietur vniuersali particulariter inesse & nõ inesse. Contradictorię sunt, affirmatio & negatio eiusdẽ de eodẽ, quarũ altera significat vniuersaliter, altera vero non. Cõtrariæ. Subcontrariæ. Contradictoriæ.

¶Quarum definitionum hic est sensus. Contrariæ sunt cùm aliquod idem prædicatũ de eodẽ subiecto termino communi prædicatur, in altera vniuersaliter & affirmatiue, in altera vniuersaliter & negatiue. Subcontrariæ sunt, cum idẽ prædi-

catum de de eodem subiecto aliquo termino communi prædicatur, in altera particulariter & affirmatiue. in altera particulariter & negatiue. Contradictoriæ verò sunt, cum idē prædicatum de eodem subiecto termino communi prædicatur, in altera vniuersaliter & affirmatiue, in altera autem particulariter & negatiue. Vel in altera vniuersaliter & negatiue, in altera particulariter & affirmatiue. Multo verò clarior est modus posteriorum, qui prædictas oppositionis species ita definiunt. Contrariæ sunt, vniuersalis affirmatiua & vniuersalis negatiua, eiusdem subiecti & eiusdem prædicati. Subcontrariæ sunt, particularis affirmatiua & particularis negatiua eiusdem subiecti & eiusdem prædicati. Contradictoriæ sunt, vniuersalis affirmatiua & particularis negatiua: vel, vniuersalis negatiua & particularis affirmatiua, eiusdem subiecti & eiusdem prædicati. Subalternas quoque similiter definiunt in hunc modum. Subalternæ sunt, vniuersalis affirmatiua & particularis affirmatiua, vel vniuersalis negatiua & particularis negatiua, eiusdem subiecti & eiusdem prædicati.

¶Nunc in singulis ante oculos constituamus exempla istæ sunt contrariæ, Omnis homo est iustus. Nullus homo est iustus. Ambę enim sunt vniuersales, altera affirmatiua, altera negatiua, idem habentes subiectum homo, & idem prædicatum iustus. Hæ sunt subcontrariæ. Quidam homo est iustus. Quidam homo non est iustus, ambæ enim sunt particulares: altera affirmatiua, altera negatiua. Istæ sunt contradictoriæ. Omnis homo est iustus. Quidam homo non est iustus. Item & istæ, Nullus homo est iustus. Quidam homo est iustus. Illæ nāque sunt vniuersalis affirmatiua & particularis negatiua: hę verò sunt vniuersalis negatiua & particularis affirmatiua, omnes eiusdem subiecti & eiusdem prædicati. Denique hæ sunt subalternæ. Omnis homo est iustus. Quidam homo est iustus. Item & istæ, Nullus homo est iustus. Quidam homo non est iustus. Sunt enim duę priores vniuersalis affirmatiua, & particularis affirmatiua. Altera vniuersalis negatiua, & particularis negatiua, omnes eiusdem subiecti, & eiusdem prædicati. Quæ omnia in hac figura ad oculum licet intueri.

Omnis homo est iustus.	CONTRARIAE.	Nullus homo est iustus.
SVBALTERNAE.	Contra DIC toriæ. Contra toriæ.	SVBALTERNAE.
Quidam homo est iustus.	SVB CONTRARIAE.	Quidam homo non est iustus.

CAP. XIIII.

De conditionibus quibusdam ad perfectam oppositionem requisitis. ***

N Otandum vero est, quod definitiones specierum oppositionis iam positæ non penitus vniuersales sunt & omnino sufficientes, nisi insuper singulis conditio vna addatur. Videlicet ad perfectam contrarietatem requisita conditio hæc est. Vt nõ sit in propositionibus assignatis aliquis terminus, qui nõ vt minimũ in altera vniuersaliter ponatur, Huius cõditionis defectu istæ nõ

ſunt verè contrariæ.Omnis [illegible] animal, omnis homo aliquod animal non eſt.Tota en[illegible] finitio contrariarũ ſupraposita eis conuenit quoniã [illegible] propoſitiones: quarum altera eſt vniuerſalis affirmatiua [illegible] vniuerſalis negatiua, idem prorſus habentes ſubiectum [illegible]que prædicatum. Sed eſt in eis terminus animal, qui in n[illegible] vniuerſaliter ponitur. Nõ enim in prima, vt manifeſt[illegible] eſt: nec in ſecunda: quoniã negatio ei poſtponitur, Dictum eſt autẽ ſupra, negationẽ non habere vim niſi in ea, quæ ſequuntur. Quod autem hæ non ſunt contrariæ, patet quoniã ſimul veræ ſunt, quod eſt cõtra naturam contrariarum, vt poſterius declarabitur. De veritate iſtius. Omnis homo eſt animal, certiſſimum eſt. De altera. Omnis homo aliquod animal non eſt, declaratur quod vera ſit. Omnis enim homo leo nõ eſt, igitur omnis homo aliquod animal non eſt. Eiuſdem conditionis defectu hæ quoque non ſunt contrariæ. Vniuſcuiuſque hominis altera manus eſt dextera, & . Vniuſcuiuſque hominis altera manus non eſt dextera. Ambas enim conſtat veras eſſe. De ſecunda patet quoniã vniuſcuiuſque hominis ſiniſtra quanuis non eſt dextera, igitur vniuſcuiuſque hominis altera manus non eſt dextera. Si autem veram velimus aſſignare contrarietatem, curãdum eſt. vt terminus ille qui in neutra poſitus eſt vniuerſaliter, vt minimum in altera ſic aſſignetur. Vnde hæ ſunt econtrariæ. Omnis homo eſt animal. Omnis homo non eſt animal, vel: Omnis homo omne animal non eſt, vel. Omnis homo nullũ animal eſt, quæ res æquiualent. Item hæ contrariantur. Vniuſcuiuſque hominis vtraque manus eſt dextera. Vniuſcuiuſque hominis altera manus non eſt dextera. Vel ſic. Vniuſcuiuſque hominis altera manus eſt dextera. Vniuſcuiuſque hominis altera manus non eſt dextera. ¶ Pro ſubcontrariis autem quaſi oppoſita requiritur conditio, ne ſit aliquis terminus in vtraque. Vniuerſaliter poſitus. Id enim impediret ſubcontrarietatem Cuius defectu iſtæ non ſunt ſubcontrariæ. Quidam homo omne animal eſt. Quidam homo non eſt animal. Hic enim terminus animal, in vtraque tenetur vniuerſaliter. Quod autem non ſunt ſubcontrariæ, patet quia ambæ ſimul falſæ ſunt, quod eſt contra naturam ſubcontrariarum. Sic autem aſſignabuntur ſubcontrariæ. Quidam homo eſt animal, Quidam homo non eſt animal. Vel ſic, Quidam

homo omne animal est. Quidam homo aliquod animal non est. caute sic præponendo terminum animal, in secunda, ne vniuersaliter accipiatur. ¶ Porrò in contradictoriis. Vtrumque æquali vigilantia cauendum, videlicet vt nec in vtraque sit idem terminus vniuersaliter positus, nec in vtraque particulariter. Vtrumque enim contradictionem impedit: quoniã oportet in contradictoriis talem fieri propositionum comparationem, vt omnis terminus qui in priori positus est vniuersaliter, in posteriori ponatur non vniuersaliter, & econtrario, omnis qui in priori particulariter, in posteriori vniuersaliter constituatur. Huius defectu istæ non contradicunt, Omnis homo omne animal est. Quidam homo non est animal: in quib⁹ terminus animal vtrobique, vniuersaliter ponitur. Neque istę, Omnis homo est animal. Aliquis homo aliquod animal non est, in quibus terminus animal vtrobique particulariter ponitur. Duæ priores sunt simul falsæ, posteriores ambæ simul veræ quod est contra naturam contradictoriarum, quæ non possunt esse simul verę aut simul falsę. ¶ In subalternis vero, cautio est adhibenda, ne aliquis terminus vniuersaliter ponatur in particulari, qui non item vniuersaliter ponatur in vniuersali. Huius defectu istæ non sunt subalternæ. Omnis homo animal est. Quidam homo omne animal est. Animal enim in particulari tenetur vniuersaliter, cum in vniuersali non vniuersaliter positum fuerit. Quod autem hæ non sunt subalternæ, patet, quoniam secundum legem subalternarum, ad veritatem vniuersalis sequitur veritas particularis, & ad falsitatem particularis sequitur falsitas vniuersalis. Hic autem non ita res habet. Ista enim vniuersalis, Omnis homo est animal, vera est: illa autem particularis, Quidam homo omne animal est, falsa est. Vt igitur veræ sint subalternæ, oportet signum vniuersale abiici in secunda, à termino animal dicẽdo, Quidam homo animal est. Addunt recentiores, quidam singulis speciebus oppositionum alias cautiones: sed nos imprætentiarum rudi ista determinatione contenti abscedimus, ne longe nimium ad inania progressi, in feces sophisticas forsitam incidamus.

CAP. XV.

¶ De legibus oppositionum.

Olliguntur quoque ex aristotele certæ quædam leges C singularum oppositionum, quibus indicatur, quomodo inter se propositiones oppositæ repugnent, vel secundum veritatem tantum vel secundum falsitatem tantum, vel secundum veritatem & falsitatem simul.

Lex contrariarũ.

Lex contrariarum. Impossibile est, cõtrarias esse simul veras, simul autem falsas esse, est possibile.

¶ Hoc est, si contrariarũ altera sit vera, alterã oportet esse falsam non autẽ econtrario, quoniã possunt duæ contrariæ dari simul falsæ. Exempli gratia. Si hæc sit vera, Omnis homo est iustus. Secundũ veritatẽ enĩ hæ manifestissimæ opponuntur, quẽadmodũ facile percipit quisquis aures cõsulit suas, mentẽq; auditui accõmodat. Nõ aũt cõsequitur, si hæc falsa sit. Nullus hõ est iustus, ob hoc verã esse cõtrariã, Oĩs hõ est iustus, At hæ enĩ falsitatẽ habẽt, & neutra veritatẽ, Vnde cõtrariæ ꝓpositiones opponũtur tantũ secundũ veritatẽ in qua nũquã conuenire possunt, nõ autẽ secundũ falsitatẽ in qua possunt.

Lex subcontrariarum.

Lex subcontrariarum. Subcontrarias cõtingit simul esse veras, simul autem esse falsas non contingit.

Hoc est, Propositionum subcontrariarũ, si altera sit falsa, reliquam oportebit esse veram, quoniã simul ambæ falsæ esse nõ possunt. Nõ autẽ necesse est, si altera sit vera, ob hoc alteram esse falsam, quoniã ambæ simul possunt esse veræ. Exẽpli gratia, Si ista sit falsa, Quidã homo non est animal, consequitur alterã veram esse, Quidã homo est animal. Quãuis autem vera sit hæc, Quidã homo est iustus, non tamen ob hoc oportebit alterã esse falsam, Quidã homo non est iustus. Ambę enim veritatẽ simul habẽt. Vnde subcontrariæ repugnant tantum secundum falsitatem, in qua non possunt conuenire: non autẽ secundum veritatem, in qua possunt. Propter quod forsitan subcontrariæ signanter sunt nominatæ, quasi minus contra-

riæ. Prior enim & potior videtur contrarietas secundum veritaté, queadmodũ veritas prior est falsitate, & prius ipsa consyderatur. Vel ideo subcontrariæ dictæ sunt quia in falsitate contrariæ, sub aliis in veritate contrariis positæ.

Lex contradictoriarum. Dõtradictoriæ non possunt simul esse veræ, nec simul falsæ, sed necesse est earum alteram esse veram, & alteram falsam. Lex cõtradictoriarũ

¶ Hoc est, Contradictoriarum si altera sit vera, alteram consequitur esse falsam. & si altera sit falsa, consequens est alterã esse veram. Exempli gratia, Si hæc vera est, Omnis homo est animal, rectè colligitur, istam esse falsam, Quidam homo nõ est animal. Rursum si hæc sit falsa, Quidam homo est leo, recte infertur hanc esse veram, Nullus homo est leo. Pugnant enim omnibus modis contradictoriæ, & secundum veritatem & secundum falsitatem. Propter quod, oppositio, inter istas est maxima: quæ appellatur contradictoria, eò quod tã secundum veritatem quam secundum falsitatem ambæ sibinuicem contradicant. Hanc legem participant etiam propositiones singulares, illæ quarum altera est affirmatiua altera negatiua, eiusdem subiecti & eiusdem prædicati. Vt petrus viuit, Petrus non viuit. Non enim possunt istæ simul esse veræ, aut simul esse falsæ. Propter quod merito contradictoriis adnumerantur. ¶ Adiciunt posteriores legem pro subalternis, in hunc modum. Subalternarum si vniuersalis sit vera, particularem consequitur esse veram, non autem econtrario, Et si particularis sit falsa, consequitur vniuersalem esse falsam, non autem econtrario. Hoc est, Inter subalternas, ad veritatem vniuersalis sequitur veritas particularis, quam vocant subalternatam: non econtrario, veritas particularis infert veritatem vniuersalis. At vero falsitas particularis infert falsitatem vniuersalis non econuerso, falsitas vniuersalis falsitatem particularis. Exempli gratia: si hæc est vera. Omnis homo est animal euidenter infertur hanc quoque particularem esse veram. Quidam homo est animal. Non tantum econtrario con- „Lex „subalternarum.

sequens est si vera si hæc particularis. Quidam homo est iustus,ob hoc veram esse eius vniuersalem subalternam:Omnis homo est iustus.Rursum,si falsa sit hæc particularis,Quidam homo est brutum,statim consequitur,vniuersalem quoque falsam esse,Omnis homo est brutum. Nec tamen vicissim consequitur,si falsa sit hæc vniuersalis,Omnis homo est iustus falsam propterea esse particularem Quidam homo est iustus. Hæc enim vera est,cum illa sit falsa.Vnde apparet, subalternas nullo modo repugnare,neque secundum veritatem, neque secundum falsitatem,multo vero minus secundum vtrunque.Passim enim inueniuntur simul veræ,aut simul falsæ.

CAP. XVI.

¶De diuersa materia propositionum.

Q Voniam autem supra diximus.contrarias interdum simul posse falsas inueniri, subcontrarias autem simul veras:ad cognoscendum, quæ illarum possint aut non possint simul esse falsæ aut veræ,distinguitur triplex materia enunciationum,nempe naturalis,contingens,& remota. Per materiam autem totius enunciationis,intelligimus ambo simul extrema subiectum & prædicatum,& secundum habitudinem horum duorum adinuicem,sumitur ista distinctio materiæ.¶Propositio illa dicitur esse de materia naturali,in qua subiecto prædicatum conuenit essentialiter,vel vt minimum necessario.Vt cum genus prædicatur de specie,species de indiuiduo, differentia de specie constituta,aut proprium de subiecto. Vt hæ enunciationes.Omnis homo est animal,Omnis homo est risibilis,Omne animal est sensibile,sunt ex materia naturali.De contingenti autem materia esse dicitur propositio illa, in qua prædicatum subiecto conuenit contingenter,sic vt possit adesse & abesse.Huiusmodi est prędicatio,accidentis de subiecto. Postremo,de remota materia dicitur esse illa propositio, cuius prædicatum non potest vere affirmari de subiecto. Vt omnis homo est asinus. ¶Ratio autem horum nominum est satis manifesta.In primis enim enunciationibus,quia prædicatum se habet ad subiectum naturaliter,hoc est, essentialiter vel necessario,ideo de materia dicuntur esse naturali. In se-

çundis quia prędicatum se habet ad subiectum contingenter, de materia dicuntur esse contingenti. In tertiis quia prædicatum non potest cum subiecto conuenire, sed abinuicem sunt penitus remota & disparata, ideo merito de materia dicuntur esse remota siue disparata. ¶ His præmissis, nota quod propositiones contrariæ de materia naturali non possunt vnquam simul esse falsæ, similiter nec in materia remota. In materia enim naturali semper affirmatiua est vera, imo necessaria, In materia autem remota, semper negatiuam oportet esse veram. Neque hic igitur neque illic, possunt ambæ contrariæ simul esse falsę, In materia autem cõtingenti, inueniri possunt ambæ simul falsæ. Vt, Omnis homo est iustus, Nullus homo est iustus, Omne animal volat. Nullum animal volat. Proportionabiliter dicendum est de subcontrariis, quod in naturali materia, aut remota simul non possunt inueniri veræ: quoniã in naturali negatiua est impossibilis, & in remota affirmatiua item est impossibilis. In materia autem contingenti simul possunt esse veræ.

CAP. XVII.

¶ De æquipolentiis propositionum.

Post oppositiones enunciationum, conuenientissimum videtur statim de earum æquipollentia tractatum adiungere, quod ęquipollentiarum regulæ cognitionem recentem præsupponunt oppositionum, vt statim patebit ex ipso regularum pro hac re constituendarum tenore. Consideramus autem hic propositiones ęquipollentes siue ęquiualentes, non ex parte ipsorum terminorum subiecti aut prædicati, quo modo istas dicimus æquipollere. Tullius dicit, Marcus loquitur: sed ex parte signorum vniuersalium aut particularium, affirmatiuum & negatiuum, certo modo & ordine adinuicem dispositorum. Valetque huius æquipollentiæ notitia, ad obscuriores propositiones aliis clarioribus elucidandas. ¶ Ponuntur autem æquipollentiarum tres regulę, Prima regula, Si alicui signo vniuersali vel particulari præponatur negatio, æquipollebit suo contrario. Secunda, Si alicui signo vniuersali postponatur negatio, æquipollebit suo contrario. Tertia, Si alicui signo vniuersali vel particulari præponatur & postponatur negatio. æ-

Tres regulę pro ęquipollentiis.

qui pollebit suo subalterno. ¶ Primæ regulæ hic est sensus. Si aliqua propositione præponatur negatio alicui signo vniuersali vel particulari, illa tota enunciatio sic præpositam habens negationem æquipollebit cum ea quæ prioris sine negatione erat contradictoria. Exempli gratia, Omnis homo est iustus antequam præmittatur negatio, habet hanc contradictoriam Quidam homo non est iustus. Nunc itaque, si libet, adiice negationem priori ante signum vniuersale, dicendo, Non omnis homo est iustus. Si hanc quæris explicare per aliam clariorem æquiualentem, cape illam contradictoriam prioris. Quidam homo non est iustus. Prorsus enim idem valent, Similiter ista, Quidam homo est iustus. hanc habet contradictoriam. Nullus homo est iustus. Si igitur præponas negationem priori, dicendo. Nō quidam homo est iustus, huius æquipollens est illa prioris contradictoria. Nullus homo est iustus. Oportet autem secundum hanc regulam, negationem præponi toti propositioni. ¶ Secunda regula sic intelligenda. Si in aliqua propositione signo vniuersali postponatur negatio, prædicatum negans, illa æquipollebit ei quæ prioris nondum postposita negatione fuerat contraria. Exempli gratia. Hæ contrariæ sunt, Omnis homo est iustus, Nullus homo est iustus. In prima si libet, postpone negationem, dicendo, Omnis homo non est iustus. Vis scire cui æquipolleat? Illi scilicet contrariæ prioris, Nullus homo est iustus. Ac rursum, in hac postpone negationem dicendo, Nullus homo non est iustus. Vis scire modo cui æquipolleat? Illi nimirum prioris contrariæ. Omnis homo est iustus. Notandum autem est in hac regula non fieri sermonem nisi de signis vniuersalibus. In particularibus enim secundum postpositionem negationis, specialis non sequitur æquipollentia.

¶ Tertia regula sic est intelligēda, Si alicui ꝓpositioni geminam adiicias negationem, alteram ante signum vniuersale vel particulare, alteram post ipsum, illa æquipollentem habebit eam quæ erat subalterna prioris, in qua notandum adiecta erat gemina negatio. Vt istæ sunt subalternæ, Omnis homo est iustus, Quidam homo est iustus. Adde priori geminam negationem, hoc modo. Non omnis homo non est iustus. Vis scire cui æquipolleat. Illi videlicet, Quidam homo est iustus. Ita vicissim hæc, Non quidam homo non est iustus

æquipollentem habet illam primam, omnis homo est iustus.

¶ Quanquam autem regulas istas iam exposuimus de propositionibus ipsis, facilius tamem signis applicantur, vt ipsa signa in se considerantur. Quemadmodum (exempli gratia) secundum primam regulam, non omnis, æquipollet, quidam non: quoniam quidam non contradictoriæ opponitur signo omnis. Non quidam æquipollet, nullus: quoniam quidam cõtradictorie opponit signo nullus. Iuxta secũdã regulã, Omnis nõ, equipollet nullus: quoniã omnis, cui postponitur negatio, contrariatur signo nullus. Item, nullus non, simili ratione æquipollet omnis. Iuxta tertiam regulam, non omnis nõ equipollet quidã. Adiicetur prædictis & alia regula, ordine quarta, ex duabus prioribus velut cõtexta. Si duo signa vniuersalia negatiua ponantur in eadem propositione, alterum ex parte subiecti & alterum ex parte prædicati, prius æquipollet suo cõtrario, iuxta secundam regulam, & posterius suo contradictorio per primam. Exempli gratia. In ista propositione, Nullus homo nullum animal est, duo ponũtur signa negatiua, Nullus & nullũ: alterum ex parte subiecti, nullus: alterum ex parte prædicati, nullum. Assignando ergo huius propositionis æquipollentem, pro primo signo ponendum est signum cõtrarium. omnis: pro secũdo contradictorium, aliquod. Atque ita habetur æquipollens. Omnis homo aliquod animal est. Sic ista, Nihil est, æquipollet huic, Quodlibet aliquid est. Ista, Ex nihilo nihil fit, huic. Ex quodlibet fit aliquid. Hæc autem. Nihil ex nihilo fit, huic æquiualet. Quodlibet fit ex aliquo. Ista. Nemo nusquam est, huic, Quilibet alicubi est. Nullus homo nunquam aberrat, isti, Quilibet homo aliquando aberrat. Omittimus autem hoc in loco prolixissimas, & monstris adsimiles enunciationes in medium adferre, quod omnia ferè quæ in authoribus & vsu vulgato cõtingit occurrere, ad rem istam spectantia, his paucis abunde existimamus compræhensa.

CAP. XVIII.

¶ De conuersione propositionum.

Præter iam determinata simplicium enunciationum proprietates, oppositionem & æquipollentiam, est alia nunc suo ordine paucis explicanda. quæ vulgato nomine appellantur conuersio. Quemadmodum enim

propositionibus conuenit, adinuicem opponi vel æquipollere, sic & conuerti siue verti secundum extremorum trasmutationem: ita vt ex subiecto fiat prædicatum, & ex prædicato subiectum. Est autem econuersio huiusmodi duplex, altera simplex, altera peraccidens. Conuersio simplex est, „ quando de subiecto fit prædicatum, & de prædicato subiectum, manente eadem quantitate & qualitate propositionum. „ Hoc est. Tunc fit alicuius propositionis simplex conuersio, „ quando subiectum mutatur in prædicatum, & econtrario, sic vt nec quantitas mutetur, nec qualitas propositionis. Vt ista enunciatio. Nullus homo est animal, simplici conuersione conuertitur in istam. Nullum animal est homo. Quod enim in priori est subiectum, est prædicatum in posteriori, & econtrario. Est insuper eadem quantitas vtriusque, quoniam ambæ sunt vniuersales: eadem quoque qualitas, quoniam ambæ sunt negatiue. Sic ista. Quidam homo est animal, simplici conuersione in hanc conuertitur. Quoddam animal est homo, Vniuersalis autem affirmatiue hoc modo non potest recte conuerti. Vt ista, Omnis homo est animal, non recte cõuertitur in istam, Omne animal est homo. In omni enim bona conuersione oportet propositionem cõuersam inferre ipsam in quam vel per quam conuertitur, quæ communiter appellatur conuertens. Manifestum est autem, non valere hanc consequentiam. Omnis homo est animal: igitur omne animal est homo: cum antecedens sit verum & necessarium, consequens autem falsum & impossibile. Non item hac conuersione potest conuerti particularis negatiua. Vt ista, Quoddam animal non est homo, non recte in istam vertitur, Quidam homo non est animal, Non enim hæc ad illa consequitur. Relinquitur ergo, solam vniuersalem negatiuam & particularem affirmatiuam conuerti simpliciter.

Simplex conuersio.

¶ Altera est conuersio per accidens, quæ sic definitur, Con„ uersio per accidens, est, quando de subiecto fit prædicatum, „ & de prædicato subiectum manente quidem eadem qualita„ te sed quantitate mutata. Vt quoties vniuersalis propositio cõ„ uertitur in particularem. Vniuersalis quidem affirmatiua in „ particularem affirmatiuam. Vniuersalis autem negatiua in particularem negatiuam, Vt ista, omnis homo est animal recte conuertitur in hanc. Aliquod animal est homo. Vbi qua-

Cõuersio per accidens.

litas manet eadem, quia ambæ sunt affirmatiue, sed quantitas est diuersa, quoniam altera est vniuersalis, altera particularis, Item ista, Nullus homo est animal, recte conuertitur in hanc. Aliquod animal non est homo. Particularis autem, siue affirmatiua, siue negatiua, non potest sic conuerti: quoniam ex particulari non potest inferri vniuersalis conuertens. Non enim sequitur, Quidam homo est animal, igitur omne animal est homo. ¶ Ratio autem harum nominationum, quare prior conuersio dicatur simplex, posterior per accidens, videtur ex hoc desumpta: quia in conuersione simplici conuertens infertur immediate ex conuersa, non gratia alicuius illationis intermediæ. In conuersione autem per accidens, conuertens ex conuersa non immediate, sed quasi per medium alicuius, infertur. Exempli gratia. Ista propositio, Omnis homo est animal, non videtur immediate ex se inferre hanc. Quoddam animal est homo: sed immediatius videtur inferre, iuxta subalternarum legem, hanc suam subalternam. Quidam homo est animal, Et quia ad hanc, Quidam homo est animal, simplici conuersione sequitur ista, Quoddam animal est homo, hinc quasi per medium, illa posterior conuertens sequitur ad primam, quæ est conuersa. Secundum naturalem enim & immediatum ordinem argumentando ab alia ad aliam, sic foret procedendum. Omnis homo est animal, igitur aliquis homo est animal: & si aliquis homo est animal, igitur aliquod animal est homo, A primo ergo ad vltimum valet illatio. Omnis homo est animal, igitur quoddam animal est homo. Ita vniuersalis negatiua non immediate infert particularem conuertentem, sed immediatius infert vniuersalem negatiuum, per quam conuertitur simpliciter. Ex ista enim, Nullus homo est brutum, sine medio infertur ista. Nullum brutum est homo: ac deinde ex ista infertur tertia. Aliquod brutum non est homo. In conuersione autem simplici, non videtur inter conuertentem & conuersam aliquod medium. Vnde ista, Quidam homo est animal, sine medio infert istam. Quoddam animal est homo: & ista, Nullus homo est brutum, hanc, Nullum brutum est homo. Ideo, scilicet, ista conuersio vniuersalis negatiuæ in vniuersalem negatiuam, & particularis affirmatiuæ in particularem affirmatiuam, dicitur simplex. Côuersio

autem vniuersalis affirmatiuę in particularem affirmatiuam, & vniuersalis negatiuæ in particularem negatiuam, dicitur conuersio per accidens. ¶ Prædictis quoque adijcitur tertius modus conuersionis, qui dicitur per contrapositionē, quæ sic definitur, Conuersio per contrapositionem est, quando de

Cõuersio per contra positionem.

„ subiecto fit prædicatum, & de prædicato subiectum, seruata „ eadem qualitate & quantitate, sed mutatis terminis finitis in „ infinitos, & econtrario. Vt ista, Omnis homo est animal, hac „ conuersione in istam conuertitur, Omne non animal est non homo. Vbi manifestum est in vtraque esse eandem quantitatem, cum sint ambæ vniuersales: eandem quoque qualitatem cum sint ambæ affirmatiuæ: sed in prima subiectum & prædicatum sunt termini finiti, in secunda ambo sunt termini infiniti, nempe non homo & non animal. Hoc autem modo conuertuntur propositiones vniuersalis affirmatiua & particularis negatiua. Dicitur autem ista conuersio per contrapositionem: eo quod fiat secundum terminos oppositos, & contradictorios. Terminus enim infinitus, contra opponitur & cõtradicit termino finito. Proprie tamen non meretur conuersionis nomen, quoniam in conuersione proprie dicta oportet eadem prorsus esse extrema, ordine conuerso dispos[ita] vt subiectum vnius sit alterius prædicatum, & econtrario, quod nõ est in prædicta conuersione. Extrema enim conuersæ sunt, duo termini finiti: extrema autem conuertentis sunt termini infiniti. ¶ Et generaliter in omni conuersione hoc diligenter obseruandum est, vt totum subiectum vnius sit prædicatum alterius, & totum prioris prædicatum alterius subiectum. Vnde si quis hanc velit conuertere. Petrus videt Paulum, non asignabit hanc pro conuertente, Paulus videt Petrum. (Non enim hæc ad illam consequitur) sed istam potius asignabit, Videns Paulum est Petrus. Item ista, Petrus est in domo, non vertitur in hanc: domus est in Petro, sed in istam, Existens in domo est Petrus. Ita in alijs semper est diligenter ad extrema considerandum.

CAP. XIX.

¶ De propositionibus hypotheticis.

POst absolutum vtcunque tractatum de simplicibus enunciationibus (iis exceptis quæ modales appellantur, de quibus posterius agetur) ratio ordinis videtur exposcere, vt pauca quædam de enunciationibus compositis siue coniunctis dicamus, quæ (vt supra diximus) ex pluribus constant simplicibus enunciationibus, coniunctionali aliqua particula adinuicem coniunctis, propter quod ab Aristotele appellantur enunciationes coniunctæ. Alij verò hypotheticas appellant, id est, conditionales, speciei vocabulo ad genus translato, cùm propositio hypothetica siue conditionalis, sit species præcipua propositionis coniunctæ.

¶ Diuiditur autem propositio coniuncta, in propositionem conditionalem, copulatiuam & disiunctiuam. Quarum specierum distinctio sumitur ex distinctione côniunctionum simplices enunciationes connectentium, per quas & definiuntur, hoc modo, Propositio conditionalis est illa, in qua coniungũtur duæ propositiones categoricæ per coniunctionem conditionalem. Propositio copulatiua est, in qua coniunguntur duæ categoricæ per coniunctionem copulatiuam. Propositio disiunctiua est, in qua coniunguntur duæ categoricæ per coniunctionem aliquam disiunctiuam. Vt hæc est conditionalis. Si pater est, filius est. Hæc est copulatiua, Deus est verax, & homo est mendax. Hæc est disiunctiua. Iustus saluabitur vel mendax est. Deus. In singulis enim videntur duæ enunciationes simplices, adinuicem coniunctæ per coniunctionalem particulam. ¶ Quantum verò ad propositionem conditionalem specialiter hoc notandum est, non esse necessarium vt ipsa explicite duas habeat simplices enunciationes, quæ sigillatim sumptę per se sint vere enunciationes, verum aut falsum significantes: sed sufficit, quod in conditionali positæ orationes locum obtineant verarum enunciationum, sic vt tota oratio coniuncta non aliud significet, quàm si duę enunciationes formaliter verum aut falsum significantes, earum loco essent suppositę. Quod dicimus exemplo carebit. Cum dico, Si lapis esset homo, lapis esset animal: proculdubio tota hæc enunciatio veritatem continet, & enunciatio vere est composita. Neutra tamen pars se sumpta, formaliter verum aut falsum explicat. Cum enim dico, Lapis esset homo, lapis esset animal (quoniam verbo non vtor indicatiui modi) verum aut falsum

Quid propositio conditionalis copulatiua & diuisiuntiua.

***

non indico. Attamen propter naturam & vim conditionalis coniunctionis, propositionum locū obtinent illic positę, súntque propositionum formalium velut vicarię. Idem enim illa valet quod ista. Si lapis est homo, lapis est animal. Non autem inuenitur hoc in copulatiuis aut disiunctiuis enunciationibus. Nam si dixeris, Deus esset bonus & homo esset malus, neque verum, neque falsum tota indicat oratio. Ratio autem diuersitatis est, ex natura diuersa coniunctionum.

¶ Sciendum quoque est propositiones istas coniunctas non habere quantitatem, id est, non dici vniuersales vel particulares, indefinitas aut singulares. Sumitur enim quantitas secundum rationem subiecti, quod sic vel sic, id est, cum signo vniuersali vel particulari, vel absque vtroque ponitur. In his autem enunciationibus, non est consideratio subiecti aut prædicati. ¶ Qualitas autem, id est, affirmatio, & negatio vtique inuenitur in eis. Quæ sumitur non ex affirmatione, vel negatione partium, sed tantum ex affirmatione vel negatione copulę coniunctionalis. Ita enim se habet coniunctionalis copula in propositionibus istis compositis, quomodo se habet copula verbalis in simplicibus: & ita se habent in compositis duę propositiones simplices, quomodo in simplicib⁹ extrema, subiectum & prædicatum. Vnde hic copula coniunctionalis habet rationem formæ, & duæ simplices enunciationes rationem materiæ, sicut illic verbalis copula formę rationem obtinet, duo autem extrema rationem materiæ. Vnde quemadmodum in simplicibus cōsiderata est affirmatio & negatio, non ex parte subiecti aut prædicati, sed ex parte verbalis copulæ, sic in istis compositis sumenda est affirmatio & negatio, non ex partibus, sed ex coniunctionali copula. Vnde ista est negatiua enunciatio. Non si animal est, homo est, quoniam si coniunctio negatur, quanuis vtraque pars maneat affirmatiua. In partes enim non agit illa negatio, sed in totam ipsam enunciationem, & immediate in ipsam fertur coniunctionem. Contra, hęc est affirmatiua enunciatio, Si animal nō est, homo non est: cum tamen vtraque pars sit negatiua, eo quod præcipua copula coniunctionalis, si, manserit intacta.

¶ Ex eo autem quod iam dictum est, solam qualitatem in hypotheticis considerari, non etiam quantitatem, sequitur & alterum nimirum quod sola oppositio contradictoria in eis in-

ueniatur, non autem contraria, subcontraria aut subalterna. Cum enim istæ tres oppositiones sumantur secundum diuersam quantitatem, manifeste consequens fit vbi non est quantitas, non illic talium oppositionum aliquam reperiri posse. Cõtradictio verò, ex sola potest qualitate inueniri, quemadmodum in propositionibus patet de subiecto singulari: quæ ambæ cum sint eiusdem quantitatis, opponuntur tamen contradictoriæ. Quod si quis putet, ex partium oppositione tali vel tali, ipsam quoque totam hypotheticam sic aut sic opponi, errabit qui id asserere tẽtauerit. Ista enim conditionalis. Si omnis homo est animal rationale, omnis homo est capax disciplinæ, non est contraria huic, Si nullus homo est animal rationale, nullus homo est capax disciplinæ. Sunt enim ambæ simul veræ. Ista item copulatiua, Aliquis homo est animal rationale, & aliquis homo est animal irrationale, non subcontrariantur huic, Aliquis homo non est animal irrationale, & aliquis homo non est animal rationale, & aliquis homo nõ est animal irrationale. Ambæ enim sunt simul falsæ quod est contra naturam subcontrariarum. Ista quoque, Si dies est, nõ est nox, nõ est huius contradictoria. Si non est dies, est nox. Ambę enim sunt simul veræ. Similiter de his disiunctiuis dicendum. Vel dies est, vel nox est, vel non est dies vel non est nox.

CAP. XX.

¶De veritate aut falsitate propositionum hypotheticarũ cognoscenda.

Quomodo autem veritas vel falsitas harum enunciationum cognosci debeat, diligenter est notandum.

Ad veritatem enim conditionalis affirmatiuæ requiritur hoc tantum, vt altera recte sequatur ex altera, cõsequens videlicet ex antecedente. Vt hęc est vera. Si homo est, animal est, quoniã posterior illa recte ex priori infertur. Non autem requiritur vllius partis veritas. Ista enim, si lignũ est homo, lignũ est animal, vera est conditionalis, vtraque tamen eius pars euidentissimæ est falsitatis. Propter quod vulgo dici solet, propositionem conditionalẽ nihil ponere, id est, nullam partem vt veram astruere, sed tantum sequelam indicare vnius partis ex altera. Ad veritatem autem cõditionalis nega-

tiuæ satis est non esse bonam illationem consequentis ex antecedente. Vt ista est vera Non si leo animal est, leo est homo. Quæ sic potest explicari. Non est consequens, si leo animal sit ipsum esse hominem. ¶Vbi nota, in omni conditionali esse antecedens & consequens, Antecedens est illa propositio, ex qua significatur alia inferri. Consequens vero, illa quæ significatur inferri ex altera. In conditionali illa est antecedens, quæ statim post coniunctionē ponitur, siue præcedat, siue sequatur. Vt cum dico, Si homo est, animal est. & iterum, Animal est, si homo est, vtrobique homo est dicitur antecedens, altera consequens. ¶Sub conditionali autem propositione, solent comprehendi rationalis & causalis. Rationalis est, cuius partes coniunguntur per coniunctionem rationalem. Vt ista, homo est, ergo animal est. Pater est, igitur filius est. Causalis dicitur, in quo partes per coniunctionem causalem coniunguntur. vt, Quia sol lucet dies est. Ad veritatem autem rationalis, amplius aliquid requiritur, quam ad veritatem conditionalis. Nam præter bonam illationem antecedentis ex consequente, requirit insuper vtriusque partis veritatem. Vt ista est vera, Homo est, igitur animal est, quia bona est illatio, & vtraque pars est vera. Ista autem falsa est, Lignum est homo, igitur lignum est animal: quoniam licet bona sit illatio, partes tamen falsæ sunt.

Quæ rationalis, & quæ causalis.

¶Amplius verò ad veritatem causalis, dum proprijsime accipitur coniunctio, requiritur vltra bonam illationem & vtriusque partis veritatem, quod veritas antecedentis sit causa veritatis consequentis. Vnde ista est falsa, Quia homo risibilis est, ideo & disciplinæ capax est. Est tamen illatio bona alterius ex altera, & ambæ partes veræ sunt, sed quia antecedens non ponit causam veritatis consequentis, ideo tota causalis veritate caret. Ista autem est vera. Quia homo est rationalis, est & capax disciplinæ siue beatitudinis. Hic enim antecedens explicat causam veritatis ipsius consequentis.

¶Ad veritatem autem propositionis copulatiuæ affirmatiuæ requiritur, vtranque partem esse veram: falsa autem erit, si altera partium fuerit falsa. Vt hæc est vera, Deus est bonus, & homo est malus. Similiter & ista Quidam homo est prob⁹, & quidam homo non est probus, quoniam partes earum ambe sunt veræ. Ista autem est falsa, Homo est animal, & Deus

non est quoniam altera pars est falsa, Item & ista Homo non est animal, & Deus non est bonus, vbi vtraque pars est falsa. Vbi & hoc specialitér notandum est, posse dari copulatiuam impossibilem, cuius ambæ partes sunt possibiles. Vt omnis copulatiua composita ex propositionibus contrariis aut contradictoriis contingentibus, cuiusmodi est ista. Omnis homo sedet, & nullus homo sedet, vel aliquis homo non sedet. Ambæ partes sunt possibiles, tota tamen est impossibilis. Oportet autem ad possibilitatem totius copulatiuæ, non solum possibiles esse ambas: sed etiam compossibiles, ita vt possint ambæ simul esse veræ. Ad veritatem autem copulatiuæ negatiuæ sufficit, alteram partem non esse veram. Vt hæc est vera, Non homo est animal, & deus est mēdax. Quæ sic explicatur, Nō est verum, simul & hominem esse animal & Deum esse mendacem. ¶ Sub copulatiua autem propositione, solent constitui propositiones temporales & locales, item & illæ quæ aduerbium habét similitudinis: quæ omnes in propositiones copulatiuas videntur resolui. Vt ista est temporalis. Quando postulat homo, Deus exaudit. Ista est localis, Vbi duo sunt congregati in nomine Domini, illic ipse est in eorū medio. Prior sic resoluitur in copulatiuam. Aliquando homo petit, & tunc Deus exaudi. Posterior sic, Alicubi duo sunt congregati in nomine Domini: & illic ipse adest in eorum medio. Ista autem aduerbium habet similitudinis. Sicut erga proximum se gerit homo, ita erga eum se geret Deus, sicque resoluitur. Homo aliquo modo se habet erga proximum suum, atque hoc modo se habebit Deus erga illum. ¶ De disiunctiua autem propositione varie videntur loqui recentiores & antiqui. Ad veritatem disiunctiuæ putant recentiores sufficere si altera sit vera, nec obesse si ambę sint veræ. Vnde istam dicunt veram disiunctiuam. Homo est animal, vel arbor est substantia. Secundum veteres autem, videntur disiunctiuæ veræ partes, altera veritatem continere, altera verò falsitatem: ita vt si pars altera sit vera, sit altera falsa, & econtrario. Vt ista est proprie disiunctiua vera, Aut dies est, aut nox est. Petrus est homo, vel Petrus non est homo, est homo vel est brutum. Cui sententiæ satis consonat appellatio nominis quo coniunctionem disiunctiuam dicimus ab officio, scilicet disiungi partes secundum veritatem & falsitatem. Vnde iuxta hanc sententiā, ad verita-

tem disiunctiuæ requiritur, alteram partem tantum esse veram, alteram autem falsam. Ad falsitatem autem requiritur, vtranque partem falsam esse, aut vtranque partem veram. Atque hanc sententiam facile videbit ex veterum animo esse, qui formulas argumentationum ab eis traditas, secundum huiusmodi hypotheticas propositiones, diligenter considerauerit, de quibus & posterius in libro sequenti tractabitur.

CAP. XXI.

¶De propositionibus quæ modales vocantur.

*** Totũ hũc de modalibus tractatum sine graui damno lector festinus transilire poterit, ad finẽ vsque libri.

I Nueniuntur autem & aliæ quædam enunciationes simplices, ratione certorum quorundam modorum peculiarẽ difficultatem habentes, quantum ad oppositiones & æquipollentias, quæ secundum regulas enunciationum simplicium suprapositas, nõ possunt examinari. Propter quod, earum determinatio in huncvsque locum, in extremam scilicet libri huius partem, consulto est reseruata. Sunt autem modi isti peculiaris difficultatis authores, quatuor, nempe possibile, contingens, impossibile & necesse. A quibus, modales dicuntur enunciationes, quæ modorum illorum aliquem in se habent. ¶Assignantur autem interdum aduerbialiter hoc modo, possibiliter contingenter imposibiliter, necessario Aliquando nominaliter, hoc pacto: posibile, contingens, imposibile, necessarium, necesse. Ac rursum, interdum separatim ex altera parte constituuntur, non intra partes dicti. Vt cum dico. Hominem esse iustum est possibile vel contingens. Interdum vero locantur, intra partes ipsius dicti. Vt cum dico. Hominem possibile est esse iustum. Hominem impossibile est volare. Hominem necesse est spirare. Dictum hic appellatur, aggregatum ex accusatiuo & verbo infinitiui modi. ¶In his autem ponunt recentiores talem differentiam, vt ea quæ modum habent aduerbialem vel nominalem intra partes dicti constitutum, vocent modales diuisiuas: illas autem quæ partes dicti habent coniunctas, & modum separatim positum, appellent modales compositas. Exempli gratia. Propositiones istas appellant modales compositas, Hominem iustum est pos

sibile, est contingens, est impossibile, est necessarium. Neque refert, si modi præponantur, hoc modo, Possibile est hominem esse iustum. Atque in his modos ita solent explicare, vt posSibile idem sit quod propositio possibilis. Impossibile idẽ quod propositio impossibilis, necesse idem quod propositio necessaria Vnde huius propositionis, hominem esse iustum est possibile, sensum hunc assignant, Hæc enunciatio est possibilis, hic mo est iustus. Diuisæ autem modales hæ erunt. Hominem possibile est esse iustum. Hominem impossibile est volare. ¶ Similis ferè distinctio videtur ponenda & inter eas quę de modo sunt aduerbiali. Vt si inter subiectum & prædicatum ille diuidat, faciet diuisam: si vero ab altera parte se teneat, subiectum vero & prædicatum simul coniungantur, cõpositam Vt hæ sunt modales diuisæ. Homo possibiliter est iustus. Homo impossibiliter est brutum. Homo necessario est animal, Istę verò compositæ, Possibiliter homo est iustus, Impossibiliter homo est brutum, Necessario homo est animal. ¶ Neque verò modicam esse arbitrantur hanc differentiam modalium compositarum à diuisis, quoniam interdum compositã contingit esse falsam, diuisa ex eisdem terminis copositą, existente vera, & econtrario. Has enĩ diuisas, Album possibile est esse nigrum Iustum possibile est esse iniustũ, apparet esse veras. Significatur enim, id quod modo est albũ, posse aliquãdo habere in se nigredinẽ, & nigrũ denominari: item, eũ qui modo virtutem habet, posse illam perdere, ac vitiosum fieri. Atque ita dubio procul res se habet. Si autem coniunxeris partes, & modum separatim constituas, hoc modo, Possibile est album esse nigrum, possibile est iustum esse iniustum: aut vertendo, Album esse nigrum est possibile. Iustum esse impium est possibile, falsitas videtur his pronunciatis inesse: quoniam hoc videtur significari, quod posSibile aliquando sit, vt album sit nigrum, aut iustus sit impius, cum sint hæc impossibilia. Idem videtur dicendum de istis. Possibiliter album est nigrum, & album posSibiliter est nigrum. PosSibiliter iustus est impius, & iustus posSibiliter est impius. Priores enim falsæ videntur, posteriores veræ. ¶ Hanc autem distinctionem modalis compositæ & diuisæ, alii veterum dictis pertinacius inhærentes minime approbant, prorsúsque reiiciunt, eo quod nõ videatur Aristoteles in hoc tractatu nisi de

compositis modalibus facere sermonem. Verum hi posteriorum diligentiam nimium mordaciter redarguentes, non omnino iuste id faciunt. Tametsi enim verum sit, Aristotelé hoc loco non nisi de modalium compositarum oppositionibus & æquipollentiis specialem facere tractatum, eo quod modales diuisæ per omnia subiaceant legibus supra aliis simplicibus enunciationibus assignatis, non tamen ex hoc consequens est fictiam & vanam omnino esse distinctionem illam inter cõpositas & diuisas modales. Imò vero quisquis aures diligenter consuluerit, & proprietates sermonum exactius perpenderit, facile percipiet inter compositas & diuisas nonnihil secũdum significationem esse distantiæ, & veram esse altera sine altera aut falsam deprehendet. Non omnino igitur irridendi videntur, qui sic modales ex modi varia constitutione distingunt. Sed & hoc fatendum est, in præsenti tractatu de compositis præcipue fieri sermonem: In his enim peculiaris latet difficultas, non diuisis, quæ per omnia (vt iam dictum est) leges sequuntur simplicium enunciationum, quas de inesse solét appellare. Quibus proinde supercedentes, de cõpositis dicamus.

CAP. XXII.

¶ De æquipollentia modalium compositarum.

Et primum quidem de earum inter se æquipollentia siue consequentia, posterius de oppositione, videndum. Est itaque aduertendum, vnamquanque modalem compositam quemcunque tandem habuerit modum quatuor modis posse efferri. Primo quidem prorsus affirmatiue, ita vt neque ad verbum dicti, neque ad modum ponatur negatio. Vt hominem esse iustum est possibile est contingens, est impossibile, est necessarium. In omnibus enim his, nulla negatio, neque ad verbum dicti, neque ad modum ponitur. Secundo, constituendo negationem ad verbum dicti, modo tamen non negato. Vt, Hominem non esse iustum est possibile, est contingens, est impossibile, est necessarium. Tertio, constituendo negationem ad modum tantum, non autem ad verbum dicti, vt, Hominem esse iustum non est possibile, non est contingens, non est impossibile, non est necesse. Quarto, constituendo negationem simul ad verbum dicti & modum. Vt, hominem non esse iustum non est possibile, atque ita deinceps. ¶ Est autem harum propositionum talis habitudo

adinuicem,vt omnis propositio de possibili aliquam habeat de contingenti cui omnino æquipolleat, & cum qua conuertatur secundum consequentiam aliquam item de impossibili,& aliquam de necessario:ac rursum,quælibet propositio de impossibili,aliquam habeat æquipollentem de possibili,aliquam de contingenti,& aliquam de necessario,atque ita in reliquis Fit autem hæc æquipollentia propositionum diuersos modos habentium,secundum varias negationes aut affirmationes dicti siue modi.Atque hinc manifestum est,quatuor complexiones consurgere quatuor æquipollentium propositionum. Pro quibus debite assignandis solent poni quatuor regulæ, secundum quarum vnamquanque vna inuenitur complexio quatuor propositionum æquipollentium.¶Prima regula hęc est,Cuicunque dictio affirmato attribuitur possibile, eidem attribuitur contingens,ab eodem remouetur impossibile,.& ab eius contradictorio remouetur necesse. Secunda regula, Cuicunque dicto negato attribuitur possibile, eidem attribuitur contingens,ab eodem remouetur impossibile, & ab eius contradictorio remouetur necesse.Tertia regula,A quocunque dicto affirmato remouetur possibile.ab eodem remouetur contingens,eidem attribuitur impossibile & eius contradictorio attribuitur necesse.Quarta regula.A quocunque dicto negato remouetur possibile,ab eodem remouetur contingens,eidem attribuitur impossibile,& eius contradictorio attribuitur necesse.Iuxta primã regulam,hę sunt æquipollẽtes. Ioannem sedere est possibile, Ioannem sedere est contingens, Ioannem sedere non est impossibile., Ioannem non sedere nõ est necesse.Iuxta secundam hæ æquipollent,Ioannem non sedere est possibile,Ioannem non sedere est contingens. Ioannem non sedere non est impossibile, Ioannem sedere non est necesse.Iuxta tertiam hæ æquipollent.Ioannem sedere nõ est possibile,Ioannem sedere non est contingens,Ioannem sedere non est impossibile,Ioannem non sedere est necesse Iuxta quartã autem regulam,sic assignabis æquipollentes. Ioannem non sedere nõ est possibile,Ioannẽ non sedere non est contingens.Ioannẽ non sedere est impossibile,Ioannẽ sedere est necesse.¶Ad quas regulas promptius memoria tenendas, effictæ sunt à tractatoribus huius negotii quatuor voces,singulę quatuor syllabas continentes,quæ per singularum syllabarum vo

Quatuor regulæ pro æquipollentia modalium.

cales literas indicat,quomodo ſecundum affirmationem vel negationem debeant diſponi ſingulæ propoſitiones. Hæ ſunt Amabimus,Edentuli,Iliace,Purpurea. Pro quarum vocũ intellectu nota,per primã ſyllabam vbique ſignificari propoſitionẽ de poſsibili quæ ſic debet diſponi ſecundum affirmationem vel negationem,quomodo per ſuam vocalem ipſa indicat.Per ſecundum,ſignificatur propoſitio de contingenti Per tertiam,illa de impoſsibili:per quartam illa de neceſſe.Vocalis autem,a ſignificat omnimodam affirmationem & dicti & modi:e,ſignificat negationem dicti tantum:i,modi tãtum :v, negationem vtriuſque.❡ Exemplı gratia , conſyderando dictionem illam , Amabimus,per hoc quod in duabus prioribus ponitur à,ſignificatur,duas priores de poſſibili & de contingenti debere aſsignari ſine omni negatione,tam dicti quã modi.Per hoc autem quod in tertia ſyllaba ponitur vocalis i, ſignificatur,tertiam quæ eſt de impoſsibili aſsignandam eſſe cum negatione ſolius modi.Dum vero in quarta ponitur u, indicatur,illam de neceſſe reſiduam debere aſſumi cum dupli ci negatione , quemadmodum ad occulum factum vides in ſuprapoſitis exemplis primæ regulæ.Similiter conſyderandum eſt in aliis tribus vocabulis,Edentuli,Iliace,& Purpurea adhibita collatione regularum & exemplorum ſupra poſitorum.❡ Poſſunt vero prædictæ quatuor regulæ in duas concludi.Quarum prior hæc eſt Si aliqua propoſitio ſit poſsibilis,eadem eſt cõtingens,eadem non eſt impoſsibilis,& eius cõ tradictorium non eſt neceſſarium.Secunda regula , Si aliqua propoſitio non eſt poſsibilis , eadem non eſt contingens, eadem eſt impoſsibilis,& eius contradictorium eſt neceſſarium Sub prima regula continentur duæ ſuperius aſsignatæ priores:ſub ſecunda,duæ poſteriores.

Duæ regulæ pro æquipollentia modalium.

CAP. XXIII.

❡ De conditione quadam ad bonam æquipollentiam obſeruanda.

Et quidem pro aſsignatione æquipollentium modalium de dicto ſingulari , cuiuſmodi iam poſitæ ſunt, nihil ſupereſt difficultatis . In iis vero quæ ſunt de dicto communi,hoc peculiariter obſeruandum eſt,vt poſtrema ſemper ſit alterius quantitatis quam tres priores:vt ſi tres primæ aſsignentur de dicto particulariter

sumpto, quarta sit de dicto sumpto vniuersaliter: & econtrario, si tres primæ sint de dicto sumpto vniuersaliter, quarta erit de dicto sumpto particulariter. Vt verbi gratia, hæ æquipollent, Aliquod animal esse hominem est possibile. Aliquod animal esse hominem est contingens. Aliquod animal esse hominem non est impossibile. Omne animal non esse hominem non est necesse. Similiter & hæ æquipollent, Omne animal esse hominē est possibile. Omne animal esse hominē est contingēs. Omne animal esse homine nō est impossibile. Aliquod animal nō esse hominē non est necesse. ¶ Quod autē debeat necessario fieri huiusmodi mutatio quantitatis, manifestè demonstratur, tum ex suprapositis regulis, tum ex vi rationis cogentis. Ex regulis quidem suprapositis id patet. In singulis enim, quarto loco dicebatur, eius contradictorio attribuitur necesse, vel ab eius contradictorio remouetur necesse. In aliis autem tribus prioribus locis, dicebatur eidem attribuitur vel ab eodem remouetur. Manifestum est autem, contradictorias de dicto communi debere esse diuersas secundum quantitatem. Sunt enim vniuersalis affirmatiua & particularis negatiua, vel vniuersalis negatiua & particularis affirmatiua. ¶ Ex ratione autem cogente ita id monstratur: quoniam nisi mutetur quantitas, poterit dari propositio de possibili vera, propositione de necessario in eadem linea siue in eodem angulo existente falsa. Quod licet non possit in quibuslibet propositionibus passim monstrari, in duobus tamen casibus clare id monstratur. Primum quidem in istis, Aliquam personam in diuinis esse patrem est possibile, Aliquam personam in diuinis esse patrem est contingens, Aliquam personam in diuinis esse patrem non est impossibile, Aliquam personam in diuinis non esse patrem non est necesse. Hic manifestum est tres priores esse veras. Quarta autem falsitatem habet. Significat enim, hanc propositionem nō esse necessariā aliqua persona in diuinis non est pater, quod falsum est. Omnino enim necessarium est, aliquam personam in diuinis non esse patrem. Necesse est enim, semper esse filium, item & spiritum sanctum, quorum neuter est pater, sed sunt distinctæ personæ. Si autem mutato secundum quantitatem dicto, sic quartam assignaueris, Omnem personam in diuinis non esse patrem non est necesse, rectam habebis æquipollentiam. Est

enim hæc vera, sicut reliquæ. Econtrario, si omnes assignatæ fierent vniuersales, hoc modo, Omnem personam in diuinis esse patrem est possibile, est contingens, non est impossibile: & omnem personam in diuinis non esse patrem non est necesse tres primæ sunt falsæ, sola quarta vera est significat enim istā non esse propositionem necessariam. Omnis persona in diuinis non est pater, quod proculdubio est verum. Adeò enim illa non est necessaria, vt etiam nō sit possibilis. Si autem quarta fuerit particularis. erit falsa sicut reliquæ. Si enim dixeris, Aliquam personam in diuinis non esse patrem non est necesse falsitatem eloqueris: cum omnino sit necessarium, aliquam personam non esse patrem videlicet filium vel spiritum sanctum.

¶ Præterea extra terminos huiusmodi in Diuinis declarari idem poterit, in his propositionibus.

Aliquod animal esse hominem est possibile.

Aliquod animal esse hominem est contingens.

Aliquod animal esse hominem non est impossibile.

Aliquod animal non esse hominem non est necesse: supposita opinione Aristotelis, falsa quidem illa sed in naturali ratione probabili, quod ab æterno fuisset mundus sine principio & fine, quodque ab æterno fuissent ac imperpetuum forent singulæ rerum species, & quod necessario fuissent ac forent omnes species vniuersi. Secundum hanc suppositionem tres primæ veritatem habent, quarta sola falsitatem. Significat enim hanc propositionem, Aliquod animal non est homo, non esse necessariam, cum vere dicatur necessaria, secundum hanc suppositionem. Si enim necesse est equum esse & leonem, quæ nō possunt esse homines, & necessario sunt animalia, necesse quoque est aliquod animal non esse hominem Econtrario, si omnes assignaueris vniuersales, tres primæ erunt falsæ, quarta sola vera. Hæ enim falsæ sunt, iuxta prædicatam suppositionem. Omne animal esse hominem est possibile, est contingens, non est impossibile. Ista est vera. Omne animal non esse hominem non est necesse. Sensus enim istius est. Hæc non est necessaria. Omne animal non est homo. Atque id verum est. Quomodo enim esset necessaria, quæ neque possibilis est? Si autem quartam assignaueris vniuersalem cum prioribus particularibus, omnes simul habebis veras: si quartam particula-

rem eũ primis vniuersalibus, omnes simul habebis falsas, sicque verè æquipollentes habebis. ¶Hoc autem vniuersaliter notandum est in omnibus istis quatuor angulis, illam quæ simplicissima est, id est illam quę non habet modum negatum, in suo angulo siue in sua linea considerari vt præcipuam, vtpote quæ sit intellectu facilior: cæteræ verò secundum æquipollentiam ad hanc considerantur. Vt in linea, Amabimus, propositio de possibili est præcipua: item in linea secunda, Edentuli. In tertia autem, Iliace, illa de impossibili præcipua est. In quarta verò, illa de necesse. Possibile autem & contingens, capiuntur pro eodem. Ideo de vtrisque idem est iudicium. Capitur enim hic contingens generaliter, pro omni eo quod esse potest, etiam si non possit taliter se habere. Alias verò accipitur specialiter, pro eo quod potest esse & potest non esse: quomodo non conuertitur cum possibili. Nam & necessaria possibilia sunt, non autem contingentia, hoc sane modo.

CAP. XXIIII.

¶De oppositionibus modalium.

DE modalibus diuisis iam supra diximus, eas per omnia sequi legem propositionum simplicium, quas vocant de inesse. Sũt enim hæ contrariæ. Omnis homo necessario spirat. Omnis homo impossibiliter spirat. Hæ subcontrariæ. Quidam homo possibiliter spirat. Quidam homo possibiliter non spirat. Hæ contradictoriæ. Omnis homo necessario spirat Quidam homo possibiliter non spirat. Item, Omnis homo impossibiliter spirat. Quidam homo possibiliter spirat. Hæ subalternæ, Omnis homo necessario spirat, Quidam homo possibiliter spirat, Omnis homo impossibiliter spirat. Quidam homo possibiliter non spirat. Nec est speciale quid obseruandum in huiusmodi oppositionibus: nisi quod in contrariis caueatur, ne modus ponatur vtrobique particularis: in subcontrariis, ne vtrobique ponatur modus vniuersalis: in contradictoriis, ne idem modus, vel vniuersalis vel particularis in vtraque. In subalternis, ne ponatur modus vniuersalis in particulari qui non fuerit positus in vniuersali. ¶Hæ enim non sunt contrariæ, Omnis ho-

mo posſibiliter ſedet. Omnis homo poſsibiliter non ſedet: quoniam ſunt ambæ ſimul veræ. Hæ non ſunt ſubcontrariæ, Aliquis homo neceſſario ſedet, Aliquis homo neceſſario non ſedet Ambæ enim ſimul ſunt falſæ. Hæ non ſunt contradictoriæ, Omnis homo neceſſario ſedet, Aliquis homo neceſſario non ſedet, quoniam ſunt ambæ ſimul falſæ. Neque item hæ contradicunt, Omnis homo poſsibiliter ſedet. Aliquis homo poſsibiliter non ſedet: quoniam ſunt ambæ ſimul veræ, Nec hæ ſunt ſubalternæ. Omnis homo poſsibiliter ſpirat, Aliquis homo neceſſario ſpirat. Eſt enim vniuerſalis vera particulari exiſtente falſa, In primis duabus, eſt idem modus particularis, cum deberet vt minimum in altera eſſe vniuerſalis. In ſecundis eſt idem modus vniuerſalis, cum deberet vt minimum in altera eſſe particularis. In tertiis, eſt idem modus vniuerſalis vel idem particularis, cum deberet in altera eſſe vniuerſalis, & in altera particularis. In quartis eſt modus vniuerſalis in particulari, qui non eſt in vniuerſali.

¶Et hæc eſt quidem de modalium diuerſarum oppoſitionibus obiter dicta ſufficiant. Quantum verò ad compoſitas, quæ hic ex propoſito ſpeciali opera tractantur, primum eſt cognoſcendum, quæ lineæ quibus, quo modo opponantur. Sunt enim lineæ contrariæ, illa quæ ſignificatur per vocabulum effictum. Purpurea cum illa quæ per Iliace. Subcontrariæ verò ſunt, Amabimus & Edentuli. Contradictorię, Purpurea & Edentuli: item, Iliace & Amabimus. Subalternæ autem Purpurea & Amabimus: item Iliace & Edentuli. Vnde propoſitiones in Purpurea & Iliace adinuicem contrariantur in Amabimus & Edentuli ſubcontrariantur, In Purpurea & Edentuli, in Iliace item & Amabimus contradicunt. In Purpurea & Amabimus, item in Iliace & Edentuli ſubalternantur adinuicem. Et quidem in iis quæ ſunt de dicto ſingulari, ſpecialis nulla occurrit difficultas, niſi quod in ſuis lineis eo modo quo ſupra dictum eſt conſtituantur. Omnes enim quæ in lineis ſic vel ſic oppoſitis inueniuntur, ſic aut ſic erunt oppoſitæ. Verum in iis quæ ſunt de dicto communi, eſt difficultas ſpecialis. Non enim indifferenter quælibet in lineis contrariis poſitæ contrariantur, neque in ſubcōtrariis lineis quęlibet indifferenter opponuntur ſubcontrariæ, neque in contradictoriis contradictoriæ: ſed in ſingulis magna cautio eſt

adhibenda, vt debita fiat oppositarum assignatio.

¶ Pro cuius clariori intellectu notandum est in singulis oppositionibus aliquem modum præcipuum vel modos plures præcipuos inueniri secundum quos consideretur primaria oppositio talis vel talis: & quæ tales modos præcipuos continent propositiones, vt primario sic vel sic oppositæ veniunt considerandæ. Cæteræ verò in eisdem lineis, secundum comparationem ad has præcipuas considerari debent. Videlicet in lineis contrariis, Purpurea & Iliace, præcipuus modus est necesse: ac proinde propositiones modum illum continentes, vt præcipuas inter contrarias oportet considerare. In lineis subcontrariis Amabimus & Edentuli propositiones de possibili ambæ principaliter veniunt spectandæ. In lineis contradictoriis, altera de necesse & altera de possibili, In subalternis item, de necesse altera & altera de possibili, Vt ergo sciatur quarumlibet propositionum in Purpurea & Iliace recta contrarietas, præcipue oportet considerare illas de modo necesse, quæ si inuentæ fuerint vere contrariæ, & cæteræ æquipollentes contrariæ erunt: sin aliter, nec illæ erunt contrariȩ. Ita dicendum de habentibus modum possibile, quantum ad subcontrarietatem, & ita in cæteris.

¶ Ad hoc autem vt propositiones de modo necesse in lineis contrariis positæ, vere contrarientur, cautio adhibenda, vt dictum non ponatur in vtraque particulariter, sed vt minimum in altera vniuersaliter: quod si in vtraque, tanto erit fortior contrarietas. Si verò in neutra ponatur, vniuersaliter non solum non erunt contrariæ. verumetiam nullam participabunt oppositionis legem. Vt ista in Purpurea, Omnem hominem spirare est necesse, contrariatur huic in Iliace, Omnem hominem non spirare est necesse. Imo & istæ contrariantur, Omnem hominem spirare est necesse. Aliquem hominem non spirare est necesse. Legem enim contrariarum istȩ participãt, quoniã simul falsȩ inueniri possunt, simul vere non possunt. Sed non ita proprie, nec ita fortiter contrariantur, vt priores ambæ de dicto vniuersali. Istæ verò non opponũtur contrarie, Aliquem hominem spirare est necesse. Aliquem hominem non spirare est necesse: cum dentur eiusmodi simul verȩ, vt (iuxta Aristotelis supradictam opinionem.) Aliquod animal esse hominem est necesse, Aliquod animal non esse

hominem est necesse. Item illæ, Aliquam personam in diuinis esse patrem est necesse. Aliquam personam in diuinis non esse patrem est necesse. ¶In cæteris autem propositionibus dispositis in Purpurea & Iliace, nempe in iis de possibili, con- contingenti & impossibili, non est hæc cautio obseruanda, imo non licet in eis dictum vtrobique sumi vniuersaliter, sed vt minimum in altera particulariter poni debet: & melius fuerit, si particulariter in vtraque. Cuius ratio ex dictis manifesta est. Si enim tres primæ, de possibili contingenti & impossibili, fuerint de dicto vtrobique vniuersali, quartæ ergo de necesse erunt ambæ de dicto particulari: eo quod in quarta oporteat mutari quantitatem dicti, ut in præcedētibus declaratum est. Non ergo erunt illæ de necesse contrariæ, nec proinde reliquæ. Et si tres primæ tam in purpurea quam in Iliace fuerunt de dicto particulari, tanto erit oppositio contraria fortior quoniam sic ambæ de necesse erunt de dicto vniuersali, in quibus diximus esse maximam contrarietatem. Ad hoc ergo vt propositiones de dicto communi in purpurea & Iliace vere contrarientur, primæ tres assignentur de dicto particulari, vltimæ duæ de dicto vniuersali. & erit optima contrarietas. Si vero ordine conuerso in vtraque linearū assignatæ fuerint tres primę vniuersales, & duæ vltimę particulares, non habebitur contrarietas, imo oppositio nulla erit ¶Ad hoc autem vt veræ sint subcontrariæ in Amabimus & edentuli propositiones de possibili (quas diximus in oppositione ista esse præcipue spectandas) cautio est adhibenda, ne dictum teneatur in vtraque vniuersaliter, sed vt minimum in altera particulariter, & si in vtraque, melior erit subcontrarietas. Si verò in vtraque dictum ponatur vniuersaliter, non solum non erunt subcontrariæ, sed nullam omnino oppositionis legem participabunt, Vt hæ sunt subcontrariæ, Aliquem hominem sedere est possibile. Aliquem hominem nón sedere est possibile. Item & istæ, Aliquem hominem sedere est possibile, Omnem hominem non sedere est possibile. Nam & hæ subcontrariarum legem participant, quoniam simul veræ esse possunt & sunt, simul autem falsæ esse non possunt. Sed priores videntur melius opponi oppositione subcontraria, eo quod in vtraque dictum particulariter teneatur. Hæ verò non sunt subcontrariæ, Omnem

hominẽ ſedere eſt poſsibile. Omnem hominem non ſedere eſt poſsibile: quoniam ſimiles duæ poſſunt inueniri ſimul falſæ, vt hæ, Omne animal eſſe hominem eſt poſsibile. Omne animal non eſſe hominem eſt poſsibile, iuxta ſupradictam opinionem Ariſtotelis item iſtæ, Omnem perſonam diuinam eſſe patrem eſt poſsibile, Omnem perſonam diuinam non eſſe patrem eſt poſsibile. Non ergo legem participant ſubcontrariarum. Sed neque contrariarum, quoniam ſimiles duæ dantur ſimul veræ, nempe iſtæ, Omnem hominem ſedere eſt poſsibile, Omnem hominem non ſedere eſt poſsibile. Multo minus autem participabunt legem contradictoriarum, quæ nec ſimul verę nec ſimul falſę eſſe poſſunt. De ſubalternis verò nulla eſt apparentia. Nullam ergo legem participant.

¶Ad hoc autem vt propoſitiones de neceſſe eſt poſsibili verè contradicant in Purpurea & Edentuli, ſiue in Iliace & Amabimus, neceſſe eſt dictum nec in vtraque vniuerſaliter, nec in vtraque particulariter poni, ſed in altera vniuerſaliter, & in altera particulariter, vt, Omne animal eſſe hominẽ eſt neceſſe, in Purpurea, contradicit huic in Edentuli, Quoddam animal non eſſe hominem eſt poſsibile: & iſtam in Iliace, Omne animal non eſſe hominem eſt neceſſe, contrariatur huic in Amabimus, Quoddam animal eſſe hominem eſt poſsibile. Si verò dictum teneatur in vtraque vniuerſaliter, vt in his. Omne animal non eſſe hominem eſt neceſſe. Omne animal eſſe hominem eſt poſsibile, non erunt contradictoriæ: cum ſimul dentur falſæ. Et hæ in Purpurea & Edentuli ambæ de dicto particulari. Aliquod animal eſſe hominem eſt neceſſe. Aliquod animal nõ eſſe hominem eſt poſsibile, ſimiliter non cõtradicunt, tametſi in lineis contradictoriis, quoniam dantur ſimul veræ. ¶Non dicimus tamen in hac cautione ſicut in prioribus diximus, eas quæ contra cautionẽ aſsignantur, nullam omnino legem participare. Nam illæ quæ dictum habent in vtraque vniuerſaliter poſitum, legem contrariarum participant: eo quod ſimul falſæ poſsint dari, non ſimul veræ. Quæ autem ambæ ſunt de dicto particulari, legem participant ſubcontrariarum: quoniam ſimul verę eſſe poſſunt, non autem ſimul falſæ, id quod ex ſuprapoſitis exemplis facilè patebit conſideranti. ¶Poſtremo, ad hoc vt propoſitiones de neceſſe & poſsibili aſsignatę in Purpurea & Ama-

bimus, item in Iliace & Edentuli, veræ sint subalternæ cauendum est, ne dictum teneatur in illa de possibili vniuersaliter, cum in illa de necesse positum fuerit particulariter. Hæ enim non sunt subalternæ, Aliquod animal esse hominem est necesse. Omne animal esse hominem est possibile. Potest enim prior dari vera, quæ est de modo vniuersali, posteriori existente falsa quæ est de modo particulari: sed istæ subalternantur. Omne animal esse hominem est necesse. Omne animal esse hominem est possibile: vel aliquod animal esse hominem est possibile. Vt ergo in omnibus angulis singulæ propositiones secundũ angulorum oppositionẽ vere opponantur, & opponãtur cõmodissime: assignandæ sunt in omnibus quatuor angulis vbiq; tres primæ de dicto particulari, & quarta vbique de dicto vniuersali. Ita enim habebitur perfecta contrarietas, subcontrarietas, contradictio, & subalternatio, nec erit vlla querela. Propter quod, pro clariori omnium intelligentia, coram oculis subiectam figuram proponimus.

CONTRARIAE.

Purpurea	Iliace
Aliqđ aīal nō esse hoīem nō est pos.	Aliqđ aīal esse ho.nō est possi.
Aliqđ aīal nō eē ho. nō est cōtingēs	Aliqđ aīal esse ho.nō est contin.
Aliqđ aīal nō esse ho. est impossibi.	Aliqđ aīal eē ho. est impossi.
Omne aīal esse hominē est necesse.	Omne aīal nō esse ho.est neces.

Subalternæ. Contradi ctoriæ. Contradi ctoriæ. Subalternæ.

Amabimus	Edentuli
Aliqđ aīal esse hominē est possibi.	Aliqđ aīal nō esse ho,est possi.
Aliqđ aīal esse hominē est cōtingēs	Aliqđ aīal nō esse ho.est cōtin.
Aliqđ aīal esse hoīem nō est impos.	Ali.aīal nō eē ho.nō est impo.
Omne aīal non esse ho.nō est neces.	Oīne aīal esse ho. nō est neces.

SVBCONTRARIAE.

CAP. XXV.

¶De conuersionibus modalium.

Superest, ad plenam modalium determinationem paucis earum conuersionem explicare Et primum quidem, quantum ad modales diuisas, per omnia fit conuersio vt supra dictum est, de simplicium propositionū conuersionibus. Vniuersalis videlicet affirmatiua conuertitur in particularem affirmatiuam, per accidens. Vt ista, Omnis homo possibiliter est animal, conuertitur in hanc, aliquod animal possibiliter est homo. Vniuersalis negatiua conuertitur simpliciter. Vt ista, Omnis homo impossibiliter vel non possibiliter est leo, in hanc, Omnis leo impossibi-

liter vel non possibiliter est homo. Conuersione quoque per accidens, conuertitur eadem in particularem negatiuam. Vt ista, Omnis homo impossibiliter est leo, conuertitur per accidens in hanc, aliquis leo impossibiliter est homo. Particularis affirmatiua conuertitur simpliciter. Vt ista, Aliquis homo possibiliter est animal, in hanc Aliquod animal possibiliter est homo. ¶ Hoc tantum cauendum est, vt modus vniuersalis affirmatiuus in conuersa positus, in conuertente mutetur in particularem, id est, vt pro necessario in conuersa affirmatiua, ponatur possibiliter in conuertente, eo modo quo supra dictum est, signum vniuersale affirmatiuum in conuersa positum, non debere poni in conuertente, sed pro eo accipiendum esse signum particulare. Quod autem talis debeat mutatio fieri, manifeste probatur. Si enim non fiat, dabitur conuersa vera, conuertente, existente falsa. Ista enim est vera, Creans necessario est Deus. Significatur enim ipsum qui est creator, & creans esse necessario Deum, quod proculdubio ita est. Ista tamen falsa est, Deus necessario est creans: quoniam potest non creare. Debet ergo illi priori pro conuertente hæc assignari, Deus possibiliter est creans. ¶ De modo autem impossibili, per omnia sicut de signo vniuersali negatiuo dicendum est. Vnde sicut signum vniuersale negatiuum supra diximus in conuersione non debere mutari in signum particulare, sed facit conuersionem simplicem in propositione vniuersali, in particulari nullam nisi per contrapositionem: ita impossibiliter non opus est mutare in conuersione propositionis vniuersalis: in particulari autem nullam facit conuersionem nisi per contrapositionem. Non enim sequitur, Aliquod animal impossibiliter est homo, igitur aliquis homo impossibiliter est animal. Sed per contrapositionem sequitur. Aliquod animal impossibiliter est homo, ergo aliquid quod est non homo impossibiliter est non animal.

¶ Quantum verò ad modales compositas, non accipimus cõuersionem nisi ex parte dicti. Et quædam quidem conuerti possunt quædam non possunt. Illæ quæ habent modum necesse non negatum, conuerti possunt secundum exigentiam dicti: vt infra, Nullũ hominẽ esse leonem est necesse, conuertitur in hanc, Nullũ leonẽ esse hominem est necesse. Itẽ ista, Aliquẽ hominẽ esse animal est necesse, in hanc, Aliquod animal esse

se hominē est necesse, idq; cōuersiōe simplici. Ista, Omnē hominem esse animal est necesse, in hanc conuertitur, Aliquod animal esse hominem est necesse, conuersione per accidens. Et vniuersaliter, vbi modus est necesse non negatum, sic dicitur propositio conuerti vel non conuerti, quomodo eius dictum conuertitur aut non conuertitur. Vnde ista, Aliquod animal non esse hominem est necesse, conuerti non potest nisi per contra positionem in hanc, aliquid quod est non homo, non esse non animal est necesse. Similiter dicendum est de modo possibili non negato, quod secundum rationem dicti conuertatur aut non conuertatur propositio de qua ille positus fuerit. ¶ Propositiones autem de impossibili affirmatio aut de possibili negato, non possunt vniuersaliter conuerti secundum conuersionem Dicti. Exempli gratia, Hæc propositio, Omne animal esse hominem est impossibile, non potest conuerti in hanc per accidens, Aliquem hominem esse animal est impossibile, cum prima sit vera (iuxta suppositionem frequenter factam) & posterior falsa. Neque ista, Nullum hominem esse animal est impossibile, recte conuertitur in hanc, aliquod animal non esse hominem est impossibile, cum prior sit vera & posterior falsa. Veruntamen in conuersione simplici poterit sumi conuersio ex parte dicti. Vt ista, Nullum hominem esse animal est impossibile, recte conuertitur in hanc. Nullum animal esse hominem est impossibile. Item ista, Aliquem hominem esse leonem est impossibile, recte in hanc conuertitur, Aliquem leonem esse hominem est impossibile. Similiter valet in conuersione per contrapositionem, Omnem hominem esse leonem est impossibile: igitur omnem non leonem esse non hominem est impossibile. Aliquem hominem non esse animal est impossibile, ergo aliquod non animal non esse non hominem est impossibile. ¶ In sola ergo conuersione per accidens impossibile affirmatum & possibile negatum (hæc enim æquipollent) non patiuntur ex parte dicti conuersionem Ordine tamen contrario propositio de impossibili quæ dictum habet particulare, per accidens conuerti potest in eam quæ dictum habet vniuersale. Vt ista valebit conuersio, Aliquod animal esse lapidem est impossibile, ergo, Omnem lapidem esse animal est impossibile. Item ista Aliquem hominem non esse animal est impossibile, ergo, Nullum animal esse ho-

minem est impossibile. ¶ Verum hæc, cuiquam fortasse futi- lia & superuacanea videbuntur. Qui tamen penitus ea inspe- xerit ac diligenter ea meditatus fuerit, videbit admirabilem profecto horum modorum virtutem, meritóque hanc talem vel cohærentiam vel differentiam modorum admirabitur. Neque sophistica prorsus & inanis horum modorum consi- deratio existimanda est, neque omnino superuacanea, quæ ad cognoscendum occultas modorum horum vires adhibetur inuestigatio. Nunquam enim veteres illi Philosophi ingenio acerrimo præditi, tantam rebus istis peruestigandis & pertra ctandis impendissent operam: si vel nihil vel minimum vtili- tatis existimassent in eis contineri.

DEO semper & vbique GLORIA.

LIBRI QVARTI CON- SIDERATIONIS DIALECTICAE, qui inscribitur de Syllogismo.

PRAEFATIO.

PRæcipuus Dialecticæ finis est, de vnaquaque re proposita posse disputando veritatem inqui rere, Falsitatem refutare. Hactenus autem non nisi de simplicibus vocibus, aut enunciacioni- bus, item simplicibus tractatus vllus est habitus quibus illud quod est præcipuum Dialecticæ officium præ- stari nequit. Non enim quæstionibus dubiæ veritas poterit inueniri, donec tantum considerationi simplicium vocum aut simplicium enunciationum intendit animus. Verum vbi enun ciatione in cœperit enunciationi secundum debitum ordinem & modum componere, aliámque ex alia connectendo colli- gere, hoc pacto ex dubiis rebus, quid verum, quid falsum, po terit diiudicari. Nunc itaque post simplicium vocum & enun ciationum determinationem figuraliter absolutam, restat ar- gumentationum formas deliniare, modósque describere, qui bus commode alterum inferatur ex altero. Sunt auté argumẽ

tationis formę siue species quatuor numero, syllogismus, inductio, enthymema, & exẽplum: de quibus hoc libro erit tractãdum, præcipue tamẽ & omnium maxime de syllogismo, quæ est omnium specierũ argumentationis præcipua & præstantissima: ad quã & ceteræ quodammodo, vt solent imperfectiora ad pfecta reducũtur. Et de his igitur suo loco posteri⁹ dicendũ, prius tamẽ tota syllogismorum vis, & omnes secundum formã syllogisticã concludendi rationes explicandæ.

CAP. I.

¶De syllogismorum principiis materialibus.

PRincipio autẽ de syllogismorum materia dicendum ac deinde quid syllogismus, & quotuplex, & quot figuris ac modis fiat, constituendum est autem materia syllogismorum. simplices enunciationes & termini: illa quidem propinquior, hæc autem remotior. Ex simplicibus nãque enunciationibus, tanquam ex partibus suis immediatis, componitur syllogismus: ex terminis autem, tanquam ex partibus remotioribus, cum ipsæ enunciationes simplices ex terminis, tanquam partibus præcipuis & materia proxima componantur. Terminum ita definit Aristoteles.

Termin⁹ est, i quẽ resoluitur ꝓpositio vt prędicatum, vel de quo prædicatur. Definitio termini.

¶Hoc est, terminus, est alterum extremum propositionis, vipote vel subiectum vel prędicatum, ex quo tanquam ex parte propositio ipsa componitur. Vt cum dico, Homo est animal, duo huius propositionis termini sunt, homo & animal, atque in ipsos propositio illa resoluitur. Dicitur enim res vnaquæque resolui in suas partes integrales, ex quibus componitur, vt domus resoluitur in tectũ, parietes, & fundamentum homo in omnia sua membra resoluitur, aut in quatuor elementa ex quibus componitur. ¶Dicuntur autem termini In propositionibus, secundum similitudinem & comparationem ad terminos locorum, vt agrorum aut ditionum Sicut enim in his, terminorum, alter est principium, alter finis siue clausula, & medium est spatium, quod vtrumque con nectit extremum: sic & in propositione consideratur alterum extremum tanquam oppositum alteri, nimirum vt subiectum

prædicato, & ecõtrario: media autem est verbalis copula, quæ adinuicem connectit extrema. Vnde liquet, verbalem copulam non dicendam esse terminum propositionis, sed potius ipsius medium, amborumque extremorum copulam. ¶ De propositione autem, materia propinqua syllogismis, quoniam plene tractatum est libro præcedenti, simul & de omnibus eius speciebus atque conditionibus in præsentiarum latius tractare omittimus.

CAP. II.

¶ De definitione syllogismi.

Definitio syllogismi

SYllogismum ita definit Aristoteles.

Syllogismus est oratio, in qua quibusdam positis, aliud quiddam ab his quæ posita sunt ex necessitate accidit, eo quod hæc sunt.

¶ Quæ definitio sic est exponenda. Syllogismus est oratio hypothetica siue composita, in qua pro antecedente quibusdam positis, id est, præmissis duabus in certo modo & certa figura dispositis, secundum necessariã illationem aliud quiddã, népe ipsa conclusio consequitur, eo quod hæc sunt, id est, ex vi præmissarum illarum, eo quod illæ sic sint certo modo & figura dispositæ. Exempli gratia, Hic est syllogismus, Omne animal est substantia, & omnis hõ est animal, igitur oĩs homo est substantia In hac eñ totali cõposita oratione, duæ propositiones præmittuntur in certo modo & figura adinuicẽ dispositæ, videlicet, Omne aĩal est substantia, & omnis homo est animal: ex quibus ita dispositis, virtute talis dispositionis, sequitur cõclusio, Omnis homo est substantia, estque ipsa cõclusio aliud quiddã à præmissis, quoniã neutri præmissarum est eadẽ, sed cũ vtraque partim cõuenit partim differt. Conuenit secundũ vnũ extremum, differt secundũ alterum. Vtriusque enim præmissæ alterũ tantum extremũ habet conclusio. ¶ Et quidem signanter dictũ est, aliud quiddã ex necessitate accidit. Alioqui his posset videri syllogismus, Omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omne animal est substãtia, vel igitur omnis homo est animal. Hic autem conclusio nõ

est aliud quiddam ab vtraque præmissarum, sed cum altera eadē. Similiter neque iste syllogismi meretur appellationem, Omnis homo est homo, & omnis homo est homo, ergo omnis homo est homo. Est enim hic conclusio eadem cum vtraque præmissarum. Propter quod, syllogismus plane fatuus & ridiculus ille solet nominari: Ex necessitate autem accidere est, necessario consequi, siue secundum necessariam consequētiam inferri, ita vt non possint esse veræ propositiones illæ sic præmissæ in certa dispositione sua, nisi & conclusio veritatē habeat simul. Huius defectu iste non est syllogismus, Omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo saluabitur. Nō enim cōclusio ex præmissis per necessariam consequentiam infertur. Hac particula excludūtur à definitione syllogismi, omnes illi qui in modis fiunt inutilibus, de quibus dicetur posterius. Mali enim syllogismi, simpliciter syllogismi non merentur appelari. ¶ Postremo adiicitur, eò quòd hæc sunt, Non enim satis est, conclusionem sequi necessario ex præmissis dispositis, sed oportet conclusionem inferri ex præmissis, ex virtute talis dispositionis qua adinuicem sunt dispositæ. Vnde hic non est syllogismus Omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est risibilis. Conclusio quidem sequitur necessario ex premissis, quoniam (iuxta communem regulam) necessarium sequitur ad quodlibet vel ex quolibet, sicut ad impossibile vel ex impossibili sequitur quodlibet. Verum conclusio illa non infertur ex præmissis, ratione illius certæ dispositionis, qua adinuicem disponuntur in primo modo primæ figuræ de quo posterius dicetur. Non enim ista conclusio, Omnis homo est risibilis maiorem habet habitudinem vel proportionem ad præmissas illas quam ista conclusio, Omnis homo est asinus, quæ tamen non potest ex illis præmissis inferri. Vnde quod conclusio illa prima sequatur, ex sua necessitate tantum habet. ¶ Excluduntur autem ab hac syllogismi definitione tres aliæ species argumentationis, enthymema, inductio, exemplum: quoniam in eis vel non sunt plures propositiones præmisse pro antecedente, vel si plures sint non sunt in figura & modo dispositæ, eo modo quo disponuntur syllogismi, nec conclusio in eis sequitur propter talem dispositionem. In enthymemate quidem, plerunque vna tantum propositio pro

antecedente ponitur,& altera subiicetur. In exemplo similiter vna tantum. In inductione vero,& si propositiones plures præmittantur, non tamen in figura & modo ad inuicem sunt dispositæ. CAP. III.

¶De syllogismo perfecto & imperfecto.

D Iuiditur autem syllogismus in syllogismum perfectum,& syllogismum imperfectum, qui ab Aristotele ita definitur.

Definitio syllogismi perfecti & imperfecti

Syllogismus perfectus est, qui nullius alterius indiget preter ea quæ sumpta sunt, vt appareat necessarium. Syllogismus imperfectus est, qui vnius aut plurimum indiget, quę sunt quidẽ necessaria per sumptos terminos, non autem per sumptas propositiones,

¶Quarum definitionum hic est intellectus. Syllogismus perfectus ille est qui in concludendo tam est euidens ex ipsa pręmissarum dispositione, vt non indigeat vlla reductione ad alium modum euidentiorem, ad ostendendum necessariam illationem conclusionis ex præmissis: neque opus est adhibere conuersionem vllius propositionis, aut præmissarum transpositionem, aut reductionem per impossibile, ad demonstrandum talis consequentiæ necessitatem: sed ex ipsa pręmissarum dispositione per se euidens est illatio conclusionis. Syllogism⁹ autem imperfectus ille est, qui, licet bene & necessario inferat conclusionem, non est tamen ex se euidens illatio, sed vt constet de bonitate illationis, opus est adhibere vnum vel plura, vtpote vel conuersionem vnius aut plurium propositionum, aut traspositionem præmissarum, vel simul vtrunque, vel reductionem ad impossibile, vt sic reducendo modum minus euidentẽ ad alium euidentiorem & perfectiorem appareat ille necessario concludens. ¶Propter hoc in definitione dicitur: quæ sunt quidem necessaria, id est, quæ vnum vel plura sunt necessaria ad ostentionem bonitatis syllogismi, vt

constet de necessaria illatione. Quod autem sequitur, per sumptos terminos, non autem per sumptas propositiones, indicat in reductione syllogismi imperfecti ad perfectum debere quidem seruari eosdem omnino terminos, sed non easdem propositiones: cum plærunque in huiusmodi reductione vsus sit conuersionis alicuius, aut assumptioni cötradictorii, quemadmodum suo loco posterius dicetur, & per singulas plenius declarabitur. ¶ Nunc autem exemplo vnico clarum faciamus quod dicitur. Hic syllogismus, Omne animal est substätia, omnis homo animal est, igitur omnis homo est substantia, est perfectus syllogismus: quoniam tam est per se euidens, tam apparens est, ex ipsa præmissarum tali dispositione, illatio bona conclusionis, vt nemo sanæ mentis de ea possit dubitare. Naturæ enim lumen statim docet, illam collectionem esse optimam. Vnde syllogismus ille ad hoc vt appareat necessarium id est, necessario concludens, nullius indiget sed per ea quæ sumpta sunt, id est, per assumptas præmissas suas habet euidentiam. Cuius enim bonitas & necessitas per se euidens est, non eget reductione vlla vt appareat: sicuti id quod per se lucidum vel luminosum est, non indiget adhibitione alterius luminis, vt ipsius lumen manifestum fiat. ¶ At vero hic syllogismus, Omne animal est substantia, & omnis homo est animal igitur quædam substantia est homo, imperfectus est. Non enim per se euidens est eius bonitas siue necessitas illationis, sed vt appareant illa, opus est syllogismum istum reduci ad alium alterius modi, per medium conuersionis ipsius conclusionis. Ex illis namque præmissis, immediate & euidenter sequitur hæc conclusio, Omnis homo est substantia: ac deinde, quia ad hanc sequitur per conuersionem per accidens, ista. Quædam substantia est homo, inde patet, quod recte & ista illata fuerit ex eisdem præmissis. Atque ita manifeste patet quomodo syllogismus iste vt appareat necessario concludës, eget alicuius nempe adminiculo conuersionis, per quam reducitur ad alium modum perfectum. Quot autem sint modi perfecti, & quot inperfecti, quomodo etiam singuli modi imperfecti ad singulos perfectos possint & debeant reduci, posterius suo quodque loco dicetur.

CAP. 4.

¶ De principiis regulatiuis syllogismi.

VNde autem vim & robur suæ illationis habeat syllogismus, breuibus indicat Aristoteles, cum definit dici de omni, & dici de nullo hoc modo.

Quid dici de omni & dici de nullo.

Dici de omni est quando nihil est sumere subiecti, de quo non dicatur prædicatum. Dici de nullo, est quando nihil est sumere subiecti à quo non remoueatur prædicatum.

¶ Quas definitiones sic intellige. In illa propositione dicitur prædicatum de omni, quæ sic significat prædicatum conuenire subiecto secundum affirmationem, vt nihil posit sumi contentum sub subiecto, de quo non dicatur siue dici denotetur prædicatum. In illa autem propositione est dici de nullo, quæ sic significat prædicatum negari de subiecto, vt nihil possit sumi sub subiecto illo, de quo non negetur siue negari denotetur prædicatum. In omni, scilicet, propositione vniuersali affirmatiua est dici de omni & in omni propositione vniuersali negatiua, est dici de nullo. Conuenitque ipsum dici de omni vel de nullo, prædicato talis propositionis, Ipsius enim est dici vel prædicari. ¶ Non refert autem, siue vere dicatur, siue falsæ: vere item negetur aut falsę. Cum enim dico, Omnis homo est leo, prædicatum de omni dicitur: & cum dico, Nullus homo est animal, prædicatum de nullo dicitur. Non enim quid sit, sed quid propositiones significent consideratur. In prima enim hoc significatur, prædicatum subiecto conuenire, secundum omnia supposita eius, ita vt nihil sub sumi posit sub eo, cui non conueniat prædicatum. In altera denotatur prædicatum negari de subiecto pro ipsius quolibet supposito, ita vt nihil posit subsumi sub eo quo non negetur prædicatum. ¶ Ex his autem definitionibus dici de omni & de nullo, solent elicere duas regulas siue maximas, quas vocant

Maximæ syllosomrum regulatiuæ.

» principia syllogismorum regulatiua, eo quod syllogismorum
» bonitas tota videatur illis inniti & corroborari. Regulæ au-

 Maxime

tem hæ sunt, Quicquid de subiecto quopiam dicitur vt de omni, dicitur & de quolibet subsumpto sub eo. Quicquid de subiecto quopiam dicitur. Vt de nullo, remouetur à quolibet subsumpto sub eo. Per primam regulantur syllogismi affirmatiui, per secundam negatiui. Et perfecti quidem immediate his regulantur, imperfecti verò mediate tantum, quatenus videlicet ad perfectus reducuntur, qui in eis immediate regulātur. 1 2

CAP. V.

¶De triplici figura syllogismorum.

Sciendum autem imprimis, quòd omnis syllogismus simplex (de quo in proposito loquimur.) ex quibus tantum terminis constat, & ex tribus propositionibus, conclusione adnumerata præmissis, quæ semper sunt duæ Cum igitur tres propositiones debeat habere syllogismus, & non possit nisi tres habere terminos, oportet vnum quemque illorum bis sumi, vt ternarius habeatur propositionum. Horum autem trium terminorum vnus vocatur medium, alter maior extremitas siue maius extremum, tertius minor extremitas vel minus extremum. ¶Medium est terminus, qui bis sumitur ante conclusionem. Maior extremitas est terminus, qui sumitur cum medio in maiori propositione. Minor extremitas est terminus qui sumitur cum medio in minori propositione. Maior propositio illa proprie dicitur, in qua est principale robur syllogismi, & in qua potissimum virtus fundatur illationis. Minorem verò illam dicimus, quæ minus videtur habere roboris ad illationem. Exempli gratia, in hoc syllogismo, Omne animal est substantia, omnis homo est animal, ergo omnis homo est substantia, terminus animal est medium, quia ante conclusionem bis sumitur: substantia est maior extremitas, quia cum medio sumitur in maiore propositione homo verò est minor extremitas, quia cum medio sumitur in minori propositione.

(Quid mediū maior extremitas & minor.)

¶Ad discernendum autem, quæ præmissarum secundum veritatem sit maior, quæ minor, non solum considerandus est localis situs, ita vt illa vniuersaliter existimetur maior quæ priori loco ponitur. Sæpe enim quæ primo loco ponitur, in veritate minor est, & quæ secundo loco maior. Vt in hoc syl-

Nte verò quam singularũ figurarum modos in particulari describamus, ponẽdę sunt & explicandę regulæ aliquot generales, quę in omnibus syllogismis, cuiuscunque figuræ aut modi, debent obseruari, ita vt quisquis syllogismus cõtra aliquã illarũ quinque peccare deprehẽsus fuerit, ꝓpter hoc sit reiciendus. Regulę autẽ istę sic habẽt.

Prima. Ex puris particularibus nihil syllogistice conficitur. Secunda. Ex puris negatiuis nihil item cõficitur. Tertia, Si altera præmissarum fuerit particularis, conclusio quoque particularis erit. Quarta. Si altera pręmissarũ fuerit negatiua, conclusio quoque negatiua erit. Quinta, Medium nũquam ingredi potest conclusionem. Quinque regulæ generales.

¶ Primę regulæ hic est sensus. Cũ ambę pręmissę fuerint particulares, nulla conclusio, neque vniuersalis, neque etiã particularis, potest ex illis syllogistice inferri: sed oportet in omni bono syllogismo, vt minimũ alterã esse vniuersalẽ. Exẽpli gratia iste syllogismus nõ est bonus. Aliquod animal est homo, & aliquis equus est animal, ergo equus est homo. Si autem prima fiat vniuersalis, dicendo. Omne animal est homo, erit syllogismus bene concludens. Sub particularibus cõpręhenduntur indefinitę, cũ pro particularibus vsurpantur, vtpote in contingenti materia extra necessaria, atque moralia. Cõprehenduntur quoq; propositiones singulares, quę nõ sunt de medio singulari. Vnde nõ valet syllogismus, Comedens volat, homo est comedẽs, igitur homo volat. Nec istæ valet ex singularibus. Plato est Philosophus. & Socrates est Philosophus, igitur Socrates est Plato. ¶ Signanter autẽ dictũ est, ex singularibus nihil sequi, cum fuerint de medio nõ singulari, quoniam ex pu-

ris singularibus, cum medium fuerit terminus singularis, recte conficitur syllogismus. Vt cum ita colligo, Ioãnes est animal, & Ioannes est hic homo, igitur hic homo est animal. Cuiusmodi syllogismus communiter vocatur expositorius. Ita quoque intelligendum est, ex puris particularibus nihil sequi, cùm medium fuerit terminus communis. Medio enim existente singulari etiam ex particularibus valet hic syllogismus, aliqua substantia est petrus, & aliquod animal est Petrus, igitur aliquod animal est substantia.

¶ Ratio autem huius regulæ est, quia non esse, si aliqua duo in vno tertio communi particulariter conueniant, ob hoc illa inter se cõuenire. Possunt enim à se remota esse & omnino disparata, imo contraria, quæ in vno tertio particulariter conueniunt, vt duæ species immediate sub vno genere contentæ.

¶ Secunda regula hunc habet intellectum. Cum ambæ præmissæ fuerint negatiuæ, non potest ex eis fieri syllogismus bonus, sed vt minimum præmissarum oportet esse affirmatiuam. Vnde non valet hic syllogismus, Nullus homo est arbor, & nulla pirus est homo, igitur nulla pirus est arbor. Ambæ enim præmissæ sunt veræ, & conclusio falsa. Ratio autem huius regulæ est, quia non est necesse, si aliqua duo extrema ab vno tertio remoueantur secundum negationem propter hoc illa ab inuicem remoueri. Possunt enim illa quæ adinuicem optime conueniunt de eodem tertio negari.

¶ Tertia regula docet, non esse inferendam conclusionem vniuersalem, cum altera præmissarum fuerit particularis. Non enim valet hic syllogismus, Omne animal est corpus, & aliqua substantia est animal, igitur omnis substantia est corpus.

¶ Quarta regula docet non esse inferendam conclusionem affirmatiuam, cum altera præmissarum fuerit negatiua. Vnde non sequitur, Nullum animal est arbor, homo est animal, igitur homo est arbor. Ratio harum duarum regularum vna est, quia effectus sequitur partem suæ causæ debiliorem magisque malignam. Vnde conclusio, quæ est quodammodo effectus præmissarum: quoniam ex præmissis infertur, debet sequi præmissam debiliorem & imperfectionem. Est autem particularis debilior vniuersali, & negatiua ignobilior magisque maligna quàm affirmatiua. ¶ Quinta regula docet, non esse ponendum medium in conclusione. Vnde hic non

est bonus syllogismus. Omne animal est substantia, omnis homo est animal, igitur omne animal est substantia. Hic enim conclusio non distinguitur ab vtraque præmissarum, quod est contra definitionem syllogismi. Neque hic est syllogismus, Omne animal est substantia, omnis homo est animal, ergo aliquod animal est homo, tametsi conclusio cum nulla præmissarum sit eadem, Ratio autem huius regulæ est, quoniam in omni syllogismo quilibet trium terminorum debet bis sumi, & bis duntaxat. Quando autem medium ponitur in conclusione, oportet alteram extremitatum non nisi semel accipi, & medium necesse est ter poni. Bis enim ante conclusionem debet constitui quoniam id poscit ratio medij. Præterea in omni syllogismo oportet in cóclusione alteram extremitatum de altera prædicari. Hæc enim est natura syllogismi, vt ex cõiunctione certa secũdum affirmationem aut negationem extremorum duorum cũ eodem medio in præmissis, ipsa quoque adinuicem coniungantur secundum affirmationem aut negationem in conlusione. Mediũ igitur intra præmissas debet contineri, neque in conclusionem se ingerere.

¶ Possunt autem prædictis adiici aliæ duæ satis notatu dignæ, quarum prior hæc est. In omni syllogismo de medio communi, oportet medium saltem in altera præmissarum poni vniuersaliter: Posterior hæc est, In omni syllogismo cauendum est, ne vllus terminus ponatur vniuersaliter in cóclusione, qui non fuerit vniuersaliter positus in altera præmissarum. In quibus duabus regulis fundatur duæ suprapositæ, nempe prima & tertia. Ob hoc enim ex puris particularibus nihil sequitur, quoniam cum ambæ præmissæ fuerint particulares & affirmatiuæ, medium in neutra accipitur vniuersaliter, si modo propositiones fuerint de consueto more loquendi. Vnde si per morem aliquem inconsuetum fiat: vt medium in altera præmissarum vniuersaliter teneatur, recte ex puris particularibus inferetur conclusio. Vt hic est syllogismus bonus. Aliquod animal est leo, & homo omne animal est, igitur homo est leo. Si verò inter præmissas particulares altera fuerit negatiua, ita vt per negationem medium in altera ponatur vniuersaliter, iam contra alteram regulam peccabitur: quoniam à termino non posito vniuersaliter in præmissis, proceditur ad eundem in conclusióne vniuersaliter posi-

*** regulæ duæ generales.

tum, quod breuitatis causa recentiores vocant argumentari à termino non distributo ad distributum. Exempli gratia, hic syllogismus ex puris particularibus non valet. Aliqua substātia non est animal, & aliquis homo est animal, ergo aliquis homo non est substantia. Defectus autem eius non est ex eo quod medium in neutra tenetur vniuersaliter, cum in prima medium per vim negationis vniuersaliter positum sit: sed cōtra posteriorem regulam peccatur, quoniam in conclusione maior extremitas ~~animal~~ vniuersaliter ponitur, quæ non sic fuit in præmissis posita, Tertia quoque regula in eadem ratione fundatur: quoniam cum ex præmissa particulari infertur vniuersalis conclusio, proceditur à termino non vniuersaliter sumpto in antecedente, ad eundem in conclusione vniuersaliter sumptum. Vt in hoc syllogismo malo ad oculum patet, Omne animal est corpus, aliqua substantia est animal, ergo omnis substantia est corpus: substantia minor extremitas in conclusione ponitur vniuersaliter non autem in præmissis. Vnde si hic defectus per aliquem inconsuetum modum posset vitari, nihil obstabit quo minus ex particulari præmissa inferri posit vniuersali conclusio, Vt si ita fiat syllogismus in tertia figura, Aliquod animal est corpus, & omne animal omnis substantia est, igitur omnis substantia est corpus. Vel ita in secunda figura. Aliqua substantia nō est arbor, omnis pirus est arbor, igitur omnis pirus aliqua substantia non est, vel non omnis substantia est. Hi duo syllogismi recte suas conclusiones inferunt, tametsi vniuersales ex altera præmissarum particulari, propter cautelam ab offensione propositæ regulæ. In priori enim syllogismo per additionem signi vniuersalis curatur, vt etiam in antecedente minor extremitas ponatur vniuersaliter, sicut in consequente, in posteriori autem ne in cōclusione maior extremitas ponatur vniuersaliter, sicut nec in antecedente sicque sit vtrobique, vt terminus similiter in antecedente & consequente teneatur vniuersaliter vel non vniuersaliter. Hos autem syllogismos ex enunciationibus secundum inconsuetū loquendi modū factis proponimus, nō quod eorum magnus sit vsus in disciplinis, sed in hoc tantum, vt ex ipsa radice cognoscatur ratio prędictarū duarū regularū. Plæręq; etiā regulæ speciales singularū figurarum posterius declarabuntur in altera harum generalium regularum fundari.

CAP. VII.

¶De regulis specialibus primæ figuræ.

Quæ iam statim positæ sunt syllogismorum regulæ, omnibus figuris erant generales. Præter has autem aliæ duę ponuntur speciales, quæ licet non in omnibus syllogismis, in iis tamen qui fiunt in prima figura, debēt obseruari. ¶Sunt autem hæ.

In omnibus modis primæ figuræ directe concludentibus, minore existente negatiua, non valet syllogismus. Regulæ speciales primæ figuræ.

In omnibus modis primæ figuræ directe cōcludentibus, maiore existente particulari non valet syllogismus.

¶Contra primam regulam peccat hic syllogismus, Omne animal est substantia, nulla arbor est animal, ergo nulla arbor est substantia. Contra secundam peccat iste. Aliquod animal est homo, omnis leo est animal, igitur omnis leo est homo Fundantur autem hę duæ regulæ speciales in duabus illis regulis generalibus, quas posteriori loco adiecimus. Cum enim in prima figura directe concludendo minor fuerit negatiua, proceditur à termino non posito vniuersaliter in præmissis, ad eundem in conclusione vniuersaliter sumptum. Cū verò maior particularis fuerit medium in neutra tenetur vniuersaliter, quemadmodum in exemplis suprapositis ad oculum patet. Vnde si per modum loquendi inconsuetum vitentur isti defectus, poterunt boni fieri syllogismi in prima figura etiā directe cōcludēdo. Vnde prædicti mali syllogismi hac via possunt emendari. Prior quidem sic, Omne animal omnis substātia est, nulla arbor est animal, igitur nulla arbor est substātia. Vel sic, Omne animal est substantia, nulla arbor est animal, igitur nulla arbor omnis substātia est. In illo terminus animal vtrobique tenetur vniuersaliter, in hoc nusquā, ideo valet collectio posterior sic emendatur. Aliquod animal est homo, omnis leo omne animal est, igitur omnis leo est homo,

Quid concludere directe vel indirecte.

¶Signanter quoque dictum est, de syllogismis primæ figuræ directe concludentibus. In iis enim qui concludunt indirecte, non habent prædictæ regulæ locum. Pro cuius rei intellectu sciendum est, quid sit concludere directe, quid concludere indirecte. Concluditur directe, quando maior extremitas in conclusione prædicatur de minore extremitate. Concluditur autem indirecte, quando minor extremitas in conclusione prædicatur de maiore. Exempli gratia, in hoc syllogismo directe concluditur, Omne animal est substantia, homo est animal, igitur homo est substantia. Maior enim extremitas substantia, in conclusione prædicatur de minore extremitate, homo. Cum autem sic colligo, Omne animal est substantia, homo est animal, ergo substantia est homo, indirecte concluditur, quoniam minor extremitatis homo, in conclusione prædicatur de maiore extremitate, substantia: quod nō est secundum ordinem directum & naturalem, cum secūdum rectum & naturalem ordinem, maiori extremitati conueniat prædicari in conclusione, minori autem subiici in eadem.

¶Quo præmisso, ostendamus exēplo, prædictas regulas duas speciales in syllogismis primæ figuræ indirectæ concludētibus non habere locum. Hic syllogismus bonus est in Fapesmo. Omne animal est substantia, & nulla arbor est animal, igitur aliqua substantia non est arbor. Minor tamen eius est negatiua. Item hic est syllogismus bonus in Frisesom. Aliquod animal est substantia, nulla arbor est animal, igitur aliqua substantia non est arbor. Cum tamen & primam præmissam habeat particularem, & secundam negatiuam. ¶Ratio autem quare indirecte concludendo ista nihil obsint, est, quia per cō clusionem indirectam cauetur, ne procedatur à termino non accepto vniuersaliter in antecedente, ad ipsum vniuersaliter positum in conclusione: & dum minor accipitur negatiua, mediū ponitur in altera vniuersaliter. Ita nullus obtingit defectus, qui syllogismo suam auferat bonitatē. Cæterum, vbicū que hæc duo non caueantur, siue directe concludatur siue indirecte, nunquam valebit syllogismus.

CAP. VIII.

¶Discernuntur modi primæ figuræ vtiles ab inutilibus.

S Vperius dictum est, in syllogismis figuram consyderari secundum varium situm trium terminorum, ex quibus syllogismus componitur. Ita nunc dicimus, in vnaquaque figura varios modos consyderari, secundum variam dispositionem trium propositionum, ex quibus immediate syllogismus omnis componitur. Potissimum vero ex dispositione ipsarum præmissarum ad inuicem, quanquam largius etiam ex dispositione conclusionis sumitur varietas modorum, vt patebit in modis indirectè concludentibus. Est enī modus, proprie loquendo, duarum propositionum ad inuicem certa proportio siue habitudo secundum debitam qualitatem & quantitatem. Tunc autem est qualitas debita quando præmissarum vt minimum altera est affirmatiua. Tunc quantitas debita, quādo vt minimum altera præmissarum est vniuersalis. Atque insuper in vnaquaque figura, vt modus sit bonus, oportet illius figuræ regulas simul obseruari. „ Quid „ modus „ „

¶ In vnaquaque autem figura possunt consyderari, sedecim modi, secundum quod toudem modis contingit præmissas varie adinuicem disponi: ex quibus modis plures mali sunt & inutiles, alii pauciores boni & vtiles. Quod in prima figura ita fit manifestum. Vel enim ambæ præmisse sunt vniuersales aut ambæ particulares, vel maior est vniuersalis & minor particularis, vel maior particularis & minor vniuersalis. Singula horum quatuor membrorum quatuor sub se modos complectuntur. Si enim ambæ præmisse sunt vniuersales, vel ambæ sunt vniuersales affirmatiuæ, & est primus modus vtilis, qui significatur per vocabulum Barbara. Vel ambæ sunt vniuersales negatiuæ, & est modus prorsus inutilis: quoniam ex pluris negatiuis in nulla figura valet syllogismus, Vel maior est vniuersalis affirmatiua, & minor vniuersalis negatiua, & est modus inutilis: quoniam minore negatiua in prima figura non valet syllogismus. Vel maior est vniuersalis negatiua, & minor vniuersalis affirmatiua: & hic est modus vtilis secundus, qui significatur per vocabulum Celarent. *** ¶ Procedendo ad alterum membrum, si ambæ sint particulares, quatuor id potest fieri modi, similiter vt ostensū est de vniuersalibus ambabus. Verum quomodocunque præmisse ambæ particulares sumantur, siue ambæ affirmatiuæ, siue ambe negatiuæ, siue altera affirmatiua, & altera negatiua, nusquam inueni-

tur modus vtilis: quoniam ex puris particularibus nihil vsquam recte colligitur, iuxta regulam superius positam. ¶ Transeundo autem ad tertium membrum, si maior si vniuersalis & minor particularis, quatuor modis similiter id potest consyderari. Vel ambæ sunt affirmatiuæ & est tertius modus vtilis significatur per Darii. Vel ambæ sunt negatiuæ, & est modus inutilis, quia ex puris negatiuis. Vel maior est affirmatiua & minor negatiua, & rursum modus est inutilis quoniam in prima figura minore negatiua nihil concluditur. Vel maior est negatiua & minor affirmatiua, hincque modus vtilis nascitur quartus per Ferio signatus. ¶ Postremum autem membrum consyderando, vbi maior est particularis & minor vniuersalis, nullum inuenimus modum vtilem: siue ambæ affirmatiuæ sint, siue ambæ negatiuæ, siue altera affirmatiua, altera negatiua, quoniam maiore particulari in prima figura nihil concluditur directe. ¶ Ex omnibus igitur his modis, quibus possunt in prima figura præmisse ad directe concludendum disponi, non nisi quatuor modi vtiles possunt inueniri, Si tamen simul habitudinem conclusionis cum præmissis consyderaremus, plures liceret inuenire modos, vt Barbari Celarant. Verum (vt suprà dictum est) secũdum præmissas proprie modus consyderatur. Suprà diximus enim in definitione syllogismi præmissas disponi in modo & figura atque ex illis sic dispositis sequi conclusionem. Item si ad conclusionem indirectam aspiceremus, plures modi vtiles quam quatuor possint inueniri. vt patebit in processu.

CAP. IX.

¶ De modis vtilibus primæ figuræ & de vocabulis quibus modi illi apte signantur.

Quo vero facilius & expeditius adolescentulorum animi cognoscerent, seruarentque tenatius vtiles syllogismorum formas siue modos sagaci industria ii qui post Aristotelem in harum rerum consyderatione versati sunt, vocabula quædam effinxerunt, quibus vniuscuiusque modi propositionum simul & conclusionis, tum qualitas, tum quantitas, commode designarentur, quæ proinde vocabula artis recte nominari possunt, quid propter artẽ

hanc syllogisticã promptius tenendã à tractatoribus artis sint effictа, quemadmodum & in priori libro diximus de vocabulis illis. Amabimus, Edentuli, Iliace, Purpurea, ad modalium æquipollentiam facilius cognoscendam inuentis. ¶ Vocabula autem quibus hi quatuor modi vtiles, atque perfecti primę figuræ nominantur, hæc sunt, Barbara, Celarent, Darii, Ferio. Significatio verò eorum talis est. Prima syllaba significat, cuius tum qualitatis tum quantitatis debeat esse maior syllogismi: secunda, qualis & quanta minor: tertia, qualis & quanta conclusio. Significatio autem ista, ex vocalibus est quatuor a, e, i, o. A enim vniuersalem affirmatiuam significat, e vniuersalem negatiuam, i particularem affirmatiuam, o particularem negatiuam. ¶ Primus igitur modus, qui per Barbara significatur: tunc est, quando in prima figura maior & minor ambæ vniuersales affirmatiuæ inferunt directe conclusionem similiter vniuersalem affirmatiuam.

	Bar	Omnis virtus est laudanda.
Exemplum	ba	Omnis modestia est virtus.
	ra.	Omnis igitur modestia est laudanda.

Secundus modus primę figuræ, qui per Celarent significatur: tunc est, quando maior vniuersalis negatiua, & minor vniuersalis affirmatiua directe inferunt conclusionem vniuersalem, negatiuam.

	Ce	Nulla virtus est vituperanda.
Exemplum	la-	Omnis humilitas est virtus.
	rét	Nulla igitur humilitas est vituperanda.

Tertius modus, qui per Darii significatur, tunc est, quando in prima figura maior vniuersalis affirmatiua, & minor particularis affirmatiua, directe concludunt particularẽ affirmatiuã.

	Da	Omnis virtus est digna laude.
Exemplum	ri-	Aliqua taciturnitas est virtus.
	j	Igitur aliqua taciturnitas ẽ digna laude

Quartus modus perfectus primæ figuræ, qui per ferio significatur, tunc est, quando maior vniuersalis negatiua, & minor particularis affirmatiua directe concludunt particularem negatiuam.

	Fe-	Nulla virtus est vituperanda.
Exẽplum	ri	Aliqua taciturnitas est virtus.
	o	Aliqua igitur taciturnitas nõ est vituperãda

In his modis exercitatissimos se reddant adolescentes, vt quibuslibet propositis terminis cuiuscunque tandem prædicamenti, statim in promptu habeant ex eis syllogismum contexere, secundum terminorum habitudinem adinuicem. In singulis enim prædicationibus cuiuscunque prædicabilis fuerint, & ex omnibus terminis cuiuscunque fuerint prædicamenti, syllogismorum hæ formæ valent, suntque euidentes. A figura enim & modo suam habent virtutem & euidentiam, non ab ipsis terminis.

CAP. X.

¶De quinque modis primæ figuræ indirecte concludentibus.

***

PRæter supradictos quatuor modos vtiles & perfectos primæ figuræ, sunt alii quinque cōcludentes indirecte, qui significantur his dictionibus, Baralipton, Celantes, Dabitis, Eapesmo, Frisesomorum. Vbi nota, in duobus vocabulis Baralipton & Frisesomorum, syllabas non nisi tres priores esse necessarias cæteræ sunt adiectæ, propter complementum metri, quo solent hæc vocabula propter memoriam contineri, hoc modo,

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum.

¶Quintus igitur modus primæ figuræ, primus eorum qui indirecte concludunt, est, quando maior & minor ambæ vniuersales affirmatiuæ inferunt indirecte conclusionem particularem affirmatiuam.

	Ba	Omne animal est substantia.
Exēplū	ra	Omnis homo est animal
	lip	Quædam igitur substantia est homo.

Sextus modus est, quando ex maiore vniuersali negatiua & minore vniuersali affirmatiua, indirecte colligitur conclusio vniuersalis negatiua.

	Ce	Nullum animal est arbor
Exēplū	lā-	Omnis homo est animal
	tes	Nulla igitur arbor est homo.

Septimus modus est, quando ex maiori vniuersali affirmatiua & minore particulari affirmatiua, sequitur indirecte conclusio particularis affirmatiua.

Da Omne animal est substantia.
Exemplū bi- Quidam homo est animal.
tis. Quædam igitur substantia est homo.

Octauus modus est, quando ex maiore vniuersali affirmatiua & minore vniuersali negatiua, indirecte concluditur particularis negatiua.

Fa- Omne animal est substantia.
Exemplū pes Nulla arbor est animal.
mo Igitur quædam substantia non est arbor.

Nonus modus & vltimus primæ figuræ est: quando ex maiore particulari affirmatiua, & minore vniuersali negatiua, sequitur indirectè conclusio particularis negatiua.

Fri- Quoddam animal est substantia.
Exemplū se- Nulla arbor est animal.
som Igitur quædā substantia non est arbor.

Quomō antē hi imperfecti quinq; modi reducātur ad quatuor primos perfectos, dicetur posteri⁹. CAP. XI.

¶De regulis specialibus secundæ figuræ.

Secūda figura (vt supra dixim⁹) tunc est quādo medium syllogismi in vtraque præmissarū prædicati locū obtinet. Vt cum ita argumentamur. Omnis homo est animal & nulla arbor est animal, nulla igitur arbor est homo. Hic mediū animal, in vtraque prædicatur. Pro syllogismis autem huius figuræ tres istæ ponuntur regulæ speciales.

In secunda figura, maiore existēte particulari, non valet syllogismus.

In secunda figura, ex puris affirmatiuis, non valet syllogismus.

In secunda figura, semper concludi debet negatiue.

¶Contra primam regulam hic peccat syllogismus. Aliquod animal est homo, & nullum brutum est homo: igitur quoddam brutum non est animal. ¶Ratio autē huius regulæ est, quia in huiusmodi syllogismo proceditur à termino non po-

sito vniuersaliter in antecedente ad eundem in conclusione vniuersaliter positum. Vnde si per modum aliquem defectus iste impediatur, non erit malus syllogismus: vt si ex iisdē præmissis inferatur hæc conclusio, Aliquod brutum non omne animal est. Contra secundam peccat hic syllogismus. Omnis homo est animal, & omne brutū est animal: igitur omne brutū est homo. Ratio huius regulæ est, quia medium in huiusmodi syllogismis in neutra præmissarum tenetur vniuersaliter. Quod si curetur, valebit illatio: vt si medio in altera præmissarum addatur signum vniuersale, dicendo, Omnis homo omne animal est, vel secunda, Omne brutū omne animal est. Cōtra quoque, si altera præmissarum existente negatiua, impediatur tamen mediū, ne stet vniuersaliter, nō valebit syllogismus, Vt si ita quis colligat, Omne aīal est corpus, & omnis hō aliquod corpus nō est, igitur oīs homo non est animal: vitiose colligit, ex eo quod medium nusquam positum sit vniuersaliter.

3 ¶ Tertia autem regula ex secunda manifestè consequitur: quoniam (iuxta regulam generalem suprapositam) si aliqua præmissarum fuerit negatiua, conclusionē oportet esse negatiuam. Postea igitur quam in secunda figura necesse sit alteram præmissarum esse negatiuam, consequens est, & conclusionem semper esse debere negatiuam.

CAP. XII.

¶ De modis secundæ figuræ,

Quomodo autem in prima figura sedecim modos descripsimus, ex quibus omnibus admodum paucos, nempe quatuor tantum, vtiles inuenimus: sic & in hac figura per singulos modos discurrendo, inueniuntur quatuor tantum vtiles. Vel enim ambæ præmissæ sunt vniuersales: vel ambæ particulares, vel maior vniuersalis & minor particularis, vel econtrario maior particularis & minor vniuersalis. ¶ Primum membrum quatuor modos continet. Vel ambæ sunt vniuersales affirmatiuæ éstque modus inutilis: quoniam in secunda figura ex puris affirmatiuis nihil sequitur. Vel ambę vniuersales negatiuæ, & rursum non valet syllogismus: quoniam ex puris negatiuis in nulla figura quicquam sequitur. Vel maior est vniuersalis negatiua & minor vniuersalis affirmatiua, & consurgit primus modus vtilis, qui per vocabulum artis Cesare significatur, Vel maior est

vniuerſalis affirmatiua,& minor vniuerſalis negatiua,& habetūr modus ſecundus vtilis,qui ſignificatur hoc vocabulo Cameſtres.Ex ſecundo membro,nullus modus habetur vtilis quoniam ex puris particularibus nuſquam quicquam ſyllogiſtice conficitur.¶Tranſeundo ad tertium membrum,vel maior eſt vniuerſalis affirmatiua & minor particularis item affirmatiua,& ſic modus eſt inutilis quoniam ex puris affirmatiuis in ſecunda figura nihil concluditur,Vel maior eſt vniuerſalis negatiua & minor item particularis negatiua,rurſum inutilis modus inuenitur, quoniam ex puris negatiuis nihil ſequitur.Vel maior eſt vniuerſalis negatiua, & minor particularis affirmatiua,& habetur tertius modus vtilis,qui ſignatur per vocabulum Feſtino.Vel maior eſt vniuerſalis affirmatiua & minor particularis negatiua,conſurgitque modus vtilis quartus ſignatus vocabulo Baraco.¶Ex quarto autem mēbro,vbi maior eſt particularis& minor vniuerſalis,nullus bonus modus colligi poteſt: quoniam (iuxta regulam) maiore exiſtente particulari in ſecunda figura nihil recte conficitur. Quatuor igitur tantum modi vtiles inueniuntur ſecundæ figuræ,cæteri omnes tanquam aſyllogiſti & inutiles reiiciuntur.

¶Eſt igitur primus modus ſecundæ figuræ, quando ex maiore vniuerſali negatiua,& minore vniuerſali affirmatiua, ſequitur concluſio vniuerſalis negatiua.

	Ce	Nulla arbor eſt animal.
Exemplum	ſa-	Omnis homo eſt animal.
	re.	Nullus ergo homo eſt arbor.

Secundus modus eſt,quando ex maiore vniuerſali affirmatiua,& minore vniuerſali negatiua,infertur concluſio vniuerſalis & negatiua.

	Ca	Omnis homo eſt animal.
Exemplum	me	Nulla arbor eſt animal.
	ſtres	Nulla ergo arbor eſt homo.

Tertius modus eſt,quando ex maiore vniuerſali negatiua,& minore particulari affirmatiua infertur concluſio particularis negatiua.

	Fe-	Nulla arbor eſt animal.
Exemplum	ſti-	Aliquis homo eſt animal.
	no	Igitur quidam homo non eſt arbor.

Quartus modus est, quando ex maiore vniuersali affirmatiua & minore particulari negatiua sequitur conclusio particularis negatiua.

	Ba	Omnis homo est animal.
Exemplū	ro	Quædam arbor non est animal.
	co	Quædam ergo arbor non est homo.

Quomodo autem hi modi habeant reduci & perfici per modos primæ figuræ, posterius suo loco dicetur.

Enumerantur quoque hic modi tantum directe concludētes. Alioqui, & si indirecte concludentes voluerimus considerare, vt supra fecimus in prima figura, inuenientur & alii modi. Hic enim syllogismus, Nulla arbor est animal & omnis homo est animal: igitur nulla arbor est homo: syllogismus est secundæ figuræ: non est tamen in Cesare, sed potius in Cesares. Sic enim differt syllogismus ille à syllogismis factis in Cesare, sicut in prima figura syllogismi in Celantes à syllogismis factis in Celarent. Iterum hic syllogismus, Omnis homo est animal, & nulla arbor est animal, igitur nullus homo est arbor, non in Camestres, sed potius in Camestre: quoniam in reductione eius ad Celarent, non oportebit conclusionem cōuerti simpliciter, sicut in syllogismo facto in Camestres.

A modo autem tertior Festino, non potest accipi modus indirecte concludens: quoniam particularis negatiua non conuertitur, & procederetur à minore extremitate in præmessis non posita vniuersaliter, ad eandem in conclusiōnem vniuersaliter positam. Similiter & de Baroco dicendum, Veruntamen maiore existente particulari possit inueniri modus bonus ad concludendum indirecte. Vt sic colligendo, Aliquod animal est homo, & nullum brutum est homo, igitur aliquod animal non est brutum. Qui modus sic fere sumitur in secunda figura contra regulam specialem prohibentem accipere maiorē particularem, quomodo in prima figura vltimus modus Frisesomorum accipitur contra ambas regulas speciales primæ figuræ, cum & maiorem habeat particularem & minorem negatiuam.

CAP. XIII.

De tertia figura.

T Ertia figura (vt supra diximus) est, quando mediũ syllogismi in vtraque præmissarum subiecti locum obtinet. Vt autem dispositi secundum hanc figuram syllogismi valeant, præter regulas generales superius datas, aliæ duæ speciales sunt obseruandæ, quæ sunt istæ.

In tertia figura, minore existente negatiua non valet syllogismus. In tertia figura, nõ potest concludi vniuersaliter, sed particularẽ semper oportet inferri conclusionem.

¶Contra priorem regulam peccat hic syllogismus. Omnis homo est substantia: & nullus homo est arbor igitur quædã arbor nõ est substantia, Contra secundam peccat iste, Omnis homo est animal, & omnis homo est substantia, igitur omnis substantia est animal. ¶Ratio autem harum regularum ambarum vna est, quoniam in huiusmodi syllogismis proceditur à termino non posito vniuersaliter in præmissis, ad eundem in conclusione vniuersaliter positum. In priore quidem ex parte maioris extremitatis, in posteriori verò, ex parte minoris. Vnde si per modum aliquem inconsuetum loquẽdi hic defectus caueatur, valebit syllogismus, etiam si videatur in alteram regularum illarum peccare. vt si in priore suprapositio syllogismo sic inferatur. Quædam arbor non omnis substantia est, vel aliqua substantia non est.

CAP. XIIII.

¶De modis tertiæ figuræ.

Q Vomodo autẽ supra in duabus figuris præcedentibus, ex omnibus modis considerauimus qui vtiles & qui inutiles habeantur, sic & in hac proportionabiliter faciendum, vt pateat quod nobis ex hac figura vtiles modi consurgant. Igitur aut ambæ præmissæ sunt vniuersales, aut ambæ particulares: aut maior vniuersalis, & minor particularis, aut econtrario maior particularis & minor vniuersalis. ¶Sub primo membro quatuor modi consideran-

tur.Cum enim ambæ fuerint vniuersales, vel affirmatiuæ sunt, & est modus vtilis primus,qui significatur vocabulo Darapti. Vel sunt ambæ vniuersales negatiuæ, & est modus inutilis, quoniam ex puris negatiuis nihil sequitur. Vel maior est affirmatiua & minor negatiua, & rursum modus est inutilis: quoniam minore negatiua nihil recte, colligitur in hac figura. Vel maior est negatiua & minor affirmatiua,sicque modus inuenitur vtilis, qui significatur per Felapton.

¶ Ex secundo membro, vbi ambæ particulares sunt constat nihil boni procedere: quoniam ex puris particularibus nusquam quicquam syllogistice concluditur.

¶ Ex tertio autem membro, duo modi vtiles inueniuntur, & duo inutiles.Vel enĩ maior est vniuersalis affirmatiua,& minor particularis item affirmatiua,estque modus vtilis, qui significatur per Datisi. Vel maior est vniuersalis negatiua, & minor particularis affirmatiua, & iterum alius est modus vtilis, significatus vocabulo Ferison, Vel maior est vniuersalis affirmatiua,& minor particularis negatiua, sicque modus: est inutilis: quoniam minore negatiua in hac figura nihil conficitur. Vel ambæ sunt negatiuæ, neque rursum quicquam vtile inuenitur. ¶ Sub quarto membro, iterum duo modi vtiles,& duo inutiles inueniuntur.Maior enim existente particulari, & minore vniuersali, vel ambæ sunt affirmatiuæ, & est modus vtilis signatus per Disamis. Vel ambæ negatiuæ, & est modus inutilis. Vel prior affirmatiua & posterior negatiua, rursumque modus est inutilis: quoniam minore negatiua non valet hic syllogismus. Vel denique prior est negatiua, & posterior affirmatiua, qui est modorum vtilium nouissimus signatus per vocabulum Bocardo.In summa igitur sex inuenti sunt huius figuræ vtiles modi directe concludentes, de quibus nunc per ordinem est dicendum.

¶ Primus igitur modus tertiæ figuræ tunc est, quando ex maiore vniuersali affirmatiua, & minore item vniuersali affirmatiua, infertur conclusio.particularis affirmatiua. Vniuersalem enim hic non licet concludere.

Da Omnis homo est animal,
Exemplũ ra Omnis homo est substantia.
pti. Quædam igitur.

Secundus modus tertiæ figuræ est, quando ex maiore vni-

perdere. Si melior est sapientia auro, peior ergo & maioris damni est perditio sapientiæ, perditione auri. Idolorum statuæ delubra & luci, quoniam mala sunt, dirui illa bonum est. Maximæ, Si quippiam bonum sit, ipsius corrumpi vel perdi malum est. Si quippiam malum sit, ipum corrumpi vel perdi bonum est. ¶Hoc autem in locis istis obseruandum est, vt argumentum sumatur in iis quæ per se bona vel mala sunt. Nam in iis quæ non per se sed tantum per accidens siue alterius concomitantis gratia bona vtiliáque dicuntur, non valet argumentum. Non enim si mors CHRISTI bona fuit, ideo ipse malus erat cum viueret. Vere enim bona fuit mors CHRISTI, & (iuxta verbum spiritussancti, per os Cayphe pontificis prolatum) expediens fuit, vnum illum hominem mori pro gente. Veruntamen non per se, aut sui gratia mors illa vel occisio bona fuit, sed tantum per accidens, ratione cōcomitantis salutis nostræ, quam per suam mortem ille fuit operatus. Adeo enim per se bonum non fuit CHRISTVM dei filium, hominem innocentissimum & præceptorem fidelissimum interfici, vt cœlum & terra à facie huius facinoris exhorruerint: id quod & inanimes creaturæ, illo pendente in ligno animámque agente demonstrarunt, cum sol non daret splendorem suum, moueretur terra, atque etiam petræ scinderentur durissimæ. ¶Similiter male colligitur, lupanarium, aut prostibulorum constructionem vt bonam cōmendari, ex eo quod ipsa per accidens bona sunt & commoda. Non enim per se bona sunt lupinaria, quoniam nihil in illis boni geritur, & quicquid illi tractatur, detestandum est. Sed per accidens bona dicuntur, quatenus per ea multæ euitantur honestarum virginū deflorationes & oppressiones: dum in illis ardens libidine inuentus, feruorem & furorem suum extinguit, quē alioqui periculum erat ne in virginem aliquam aut ciuem honestam subinde effunderet.

Ioan.11.

Mat.27.

CAP. XIX.

¶De loco ab vsibus.

Locus ab vsibus.

AB vsu autem rerum est argumentum, & frequens & vtile: dum ex vniuscuiusque rei vsu, ipsius bonitatem aut malitiam inquirimus. Quod enim bonum habet vsum, id bonum esse probatur. Quod vero vsum malum habet, id similiter malum esse euincitur. Interdum autem fit inquisitio de tota specie vel toto genere, interdum de singularibus indiuiduis. ¶Exempli gratia, si quæratur. Num bona res sit vinum, quo tam multos videmus corrumpere naturam bonam, dicemus, bonum esse vinum: quoniam bonum habet vsum nempe cor hominis lætificare, & animos mœrentes, atque deiectos erigere. Hunc enim verum esse & naturalem vini vsum, testantur Dauid pater & filius Salomon.

Psal. 103. Prouer. 13. Ille quidem canens vinum exhilarare cor hominis: hic verò, consulens vinum dari iis qui amaro sunt animo, vt obliuiscantur doloris sui. Iuuat quoque lassatum stomachum, & infirmitatibus multis succurrit, quemadmodum Paulus Apostolus Timotheo scribens indicat modico vino vtendum

2, Tim. 2. illi suadens, propter stomachum & frequentes ipsius infirmitates. Ita colligimus equum bonum esse, quoniam vsum

Titum. 5. multiplicem habet bonum valde & commodum, nimirum ferre sessorem, siue in bello, siue ad negotia, currum trahere, aratro terram proscindere, aliáque huiusmodi similiter asinus bonus est, quoniam bonum habet vsum, nempe onera ferre ad commodum domini. Ita omnes res simpliciter bonas esse probamus, & nihil creatorum omnino malum: quoniam quicquid à deo creatum est, aliquem habet bonũ vsum: illa quoque quæ videntur esse vilissima, & in genere creatorum despectissima. Omnia enim huc seruiunt, huncque vsum habent, vt deum in sua essentia laudent, hominíque Diuinam in se & potẽtiã, & sapientiã & bonitatẽ, cõmõstrent. Sic Paul⁹ Apostolus concludit non esse contendendum verbis: quoniam ad nihil vtile, id est, nisi ad subuersionẽ audientiũ. Ita ꝓphana & vaniloquia esse deuitanda: quoniam multum proficiũt ad impietatem. Item stultas quæstiones & genealogias, & contentiones, & pugnas legis docet esse vitandas: quoniam inutiles sint & vanæ. ¶Interdum verò fit comparatio indi-

artis vocabula iam sæpe enumerata demonstrant, vbi plene eorum significatio cognita fuerit. ¶ Aduertendum igitur est, præter id quod supradiximus de significatione vocalium A, E, I, O, inueniri etiam in eis quatuor consonantes, certam significationem habentes, nempe S, P, M, C, vbicunque enim ponitur S, scito in reductione propositionem illam, quæ per vocalem immediate præcedentem significatur, debere conuerti simpliciter. Vbicunque, P, inueneris, scito, illā propositionem quæ per vocalem immediate præcedentem significatur, debere conuerti per accidens. Vbicunque M, inueneris, scito præmissas transponi debere c, verò in medio dictionis significat modum illum non conuerti ostensiue, sed tantum conuersiue siue per impossibile, vt in Baroco & Bocardo. Porrò literę initiales omnium modorum, indicant. ad quem perfectorū modorum singuli imperfecti debeāt reduci. Vniuersaliter enim modi imperfecti incipientes à B, debent reduci ad Barbara, à C. ad Celarent, a, D, ad Darij, ab F, ad Ferio. Aliæ autem consonantes non habent aliquam proposito negotio aptam significationem.

CAP. XV.

¶ De reductione ostensiua singulorum modorum imperfectorum.

I Ncipiendo igitur a Baralipton, qui est primus modus imperfectus primæ figuræ, debet ille reduci ad Barbara: quoniam eandem initialem literam habent B. In reducendo autem, non opus est nisi solius conclusionis conuersione per accidens, quod indicat litera p, in tertia syllaba post i posita. Celantes ad Celarent reducitur, per solam conuersionem conclusionis simpliciter: quod indicatur per literam s, in tertia syllaba positam. Dabitis ad Darij, per conuersionem conclusionis simpliciter. Fapesmo ad Ferio, idque per cōuersionem maioris per accidens, quod indicat litera p, posita post primā vocalem, & conuersionem minoris simpliciter quod indicat litera s post secūdā vocalē e posita, cū pręmissarum transpositione, quam indicat litera m. Frisesom ad Ferio item reducitur, per vtriusque præmissæ conuersionem simpliciter & præmissarum transpositionem. ¶ Cesare primus modus secundæ figuræ reducitur ad Celarent, maiore tantum conuersa simpliciter. Camestres item ad Celarent, sed

minore & conclusi one conuersis simpliciter, ac insuper præmissis transpositis. Festino ad Ferio reducitur per conuersionem maioris tantum simpliciter. Baroco autem non potest ostēsiue reduci ad vllum modum primæ figuræ, neque per conuersionem, neque per transpositionem præmissarum.

¶ Cuius ratio est, quoniā ad mutandū figuram oporteret ad minus alterā præmissarum conuerti in reductione. Neutrius autem conuersio est reductioni cōmoda, quoniam maior cum sit vniuersalis affirmatiua, nō conuertitur nisi per accidens in particularē affirmatiuā. Cum ergo minor similiter sit particularis, ambę præmissæ erunt particulares, ex quibus non valet syllogismus. Item & maiore particulari in prima figura non valet syllogismus. Per conuersionem minoris item nihil potest, fieri quoniam particularis negatiua non conuertitur nisi per contrapositionē, quę conuersio reductioni syllogismorū non seruit, eo quod mutet terminos. In reductione autē, omnino iidē debent esse termini syllogismi qui reducitur, & eius ad quem fit reductio. Nullo igitur modo potest ostensiue reduci modus Baroco, sed tantum syllogismo conuersiuo siue per impossibile, quod significatur per literam c, in medio vocabuli positam. ¶ Darapti primus modus tertiæ figuræ, reducitur ad Darij, conuertendo minorem per accidens. Felapton ad Ferio, minorem conuertendo per accidens. Disamis ad Darij, per conuersionem maioris & conclusionis simpliciter, & præmissarum transpositionem. Datisi ad Darij item, sed per conuersionem tantum minoris simpliciter. Bocardo autem non potest reduci ostensiue. quod potest declarari eo modo quo supra de Baroco ostensum est. Non enim per conuersionem maioris, quæ est particularis negatiua, & conuerti non potest. Neque per conuersionem minoris, quæ tantum in particularem affirmatiuam vertitur. Iam ex puris particularibus nihil sequitur. Reducitur autem per impossibile ad Barbara. Postremo, Ferison reducitur ad ferio, per conuersionem minoris simpliciter. ¶ Facile autem fuerit, per singulos modos exemplis declarare quod dictum est. Verum nos prolixitatis vitandæ gratia sigillatim ea prosequi omittimus, vno aut altero exemplo contenti. Hic igitur syllogismus in Cæsare, Nulla arbor est animal, & omnis homo est animal, igitur nullus homo est arbor, sic reducitur ad Cela-

rear, Nullum animal est arbor, & omnis homo est animal, igitur nullus homo est arbor. Vbi nihil immutatū est, nisi quod maior simpliciter est conuersa. Hic autem syllogismus in Camestres, Omnis homo est animal, nulla arbor est animal. igitur nulla arbor est homo, nō ita facilè ad Celarent reducitur. Pluribus enim opus est, nempe conuersione tam minoris quā conclusionis simpliciter, & insuper pręmissarum transpositione. Sic enim debet reduci, Nullum animal est arbor, & omnis homo est animal, igitur nullus homo est arbor. Vides hic positam secundo loco vniuersalem affirmatiuam, quæ in Camestres primum obtinebat locum, alteram autem præmissam vniuersalem negatiuam conuersam cernis, & insuper loco motam, Conclusionem quoque non eandem, sed eius conuertentem vides. Simili modo & in singulis modis reducendis, consideratione virtutis literarum, quę in se continent ista artis vocabula, sese exerceant adolescentum ingenia.

CAP. XVI.

¶Quomodo reductione hac ostensiua sit vtendum.

D cognoscendum autem, quomodo per istam reductionem bonitas syllogismorum imperfectorum comprobetur, præsupponenda est maxima vna cui potissimùm ista reductio innititur. Est autem hæc regula siue maxima, Quicquid sequitur ad consequens bonæ consequentiæ, idem sequitur ad antecedens eiusdem. Qua maxima, vt certissima & per se nota præsupposita, si quis forte neget aut dubitet syllogismum in Cæsare esse bonum, aduersus illū sic procedetur. Præmissæ in Cæsare dispositæ, per bonam cōsequentiam inferunt præmissas de Celarent. Sunt enim eædem, nisi quòd maior est conuersa simpliciter. Semper autem conuersa propositio in bona cōsequentia infert eam in quam conuertitur. Inferunt igitur secūdum bonam consequentiam præmissæ in Cæsare, præmissas in Celarent, ac proinde (iuxta maximam) quicquid sequitur ad præmissas in Celarent, idem sequitur etiam ad præmissas in Cæsare. Iam ad præmissas in Celarent sequitur conclusio in Celarent, quod negari non potest, cum sit modus perfectus. Atque hæc est eadem conclusio cum illa in Cæsare. Si igitur ex præmissis in Celarent illa conclusio sequitur, eadem quoque ex præmissis

in Cæsare recte sequetur. ¶ Iterum, si quis neget syllogismũ in Camestres factum esse bonum, operosius quidē erit ostendere illius bonitatem, propterea quod pluribus opus sit ad eeius reductionem: sic tamen ostendetur. Præmissæ in Camestres inferunt præmissas in Celarent, quoniam eædem sunt, nisi quod altera nempe minor est conuersa simpliciter, & facta est secundum situm transpositio. Conuertens autem recte sequitur ex conuersa, & propositionum tantum secundum locum transpositio nihil ad veritatem aut falsitatem facit. Manifestum est autem præmissas in Cellarent inferre conclusionē in Celarent, quæ deinde infert suam conuertentem, quæ erat conclusio in Camestres. Procedendo igitur à primo antecedente ad vltimum consequens, fateri necesse est, ex præmissis in Camestres recte sequi conclusionem in Camestres.

¶ Sic in tertia figura si quis neget modum Darapti esse bonũ, factúmque in eo syllogismum dicat non recte concludere, sic agetur aduersus illum. Præmissæ in Darapti recte inferunt præmissas in Darii, cum prima vtrobique sit prorsus eadem, & secunda in Darij sit cõuertens secundæ in Darapti. Quicquid igitur sequitur ad pæmissas in Darij, sequitur & ad præmissas in Darapti, iuxta præsuppositam maximam. Iam ad præmissas in darii citra controuersiam consequitur conclusio in Darij, quæ eadem est cum conclusione in Darapti: igitur conclusio in Darapti recte infertur ex præmissis in Darapti. Ita proportionabiliter monstrari posset in singulis modis imperfectis omnium figurarum. Sed tria hæc exemplorum loco posita sufficiant.

CAP. XVI.

¶ De reductione per impossibile.

Alius est modus reducendi syllogismos imperfectos ad perfectos, qui appellatur reductio per impossibile vel ad impossibile. Hic non vtitur prædictis instrumentis: videlicet nec conuersione nec præmissarum trāspositione: sed assumpto contradictorio conclusionis syllogismi imperfecti, cum altera præmissarum eiusdem syllogismi, disponit illas secundum aliquem modum primæ figuræ perfectum, ex quibus deinde infert contradictorium vel contrarium præmissæ alterius relictæ & concessæ, sicque respondēs ad impossibile deducitur, nimirum ad concedendum cõtra-

dictoria vel contraria simul esse vera. ¶ Exemplo res obscura clarescat. Tu mihi negas syllogismum in Baroco istum. Omnis homo est animal, & aliqua arbor non est animal, igitur aliqua arbor non est homo, bonum esse modū; que vulē esse negas qui per Baroco significatur. Ita aduersus te agam. Si malus est syllogismus ille, potest ergo antecedens dari verum conclusione existente falsa. Quod si admittis, ponamus ita esse, vt sit cōclusio falsa. Igitur eius contradictoria. Omnis arbor est homo, erit vera, cum non possint duæ contradictoriæ simul esse falsæ. Assumo igitur maiorē prioris syllogismi, vna cum hac quam modo admittis conclusionis contradictoria, iisque in Barbara rite dispositis, sic colligo. Omnis homo est animal, & omnis arbor est homo igitur omnis arbor est animal. Hanc syllogizandi formā, cum sint euidens & perfecta, negare nemo potest, & antecedentis vtraque pars per te vera admissa est, igitur & conclusio vera erit. Atqui hæc ipsa est contradictoria alterius præmissę prioris syllogismi reducendi, quam & ipsam confessus es veram esse. Fatearis ergo necesse est, vel duas contradictorias esse simul veras, vel syllogismum illum priorem in Baroco factum, bonum esse: nec posse conclusionum esse falsam præmissis existentibus veris. In hoc exemplo ad oculum facile quilibet videt, quemadmodum negans bonitatem syllogismi imperfecti, eo deducitur vt cogatur duas contradictoria simul veras admittere: idque per assumptionem contradictorii conclusionis, cum altera præmissarum syllogismi reducendi. ¶ Sed hoc est in reductionibus istis aduertendum quod pro figurarum diuersitate, aliter & aliter disponi debet conclusionis contradictoriū. In omnibus enim modis secundæ figuræ, contradictoria conclusionis ponenda est pro minore, & eadem est seruanda maior. In tertia, contradictoria conclusionis pro maiore est constituenda, & minor syllogismi reducendi seruatur eadem. Vnde consequenter sequitur, in secunda figura inferri oppositū minoris syllogismi reducendi: in tertia autem, oppositum maioris. Illius enim præmissæ oppositum debet concludi quę nō assumitur in syllogismo per quem fit reductio. Et quidem in reductione syllogismorum secundæ figuræ, semper contradictorium infertur propositionis relictæ, id est minoris. In tertia autem non semper contradictorium, sed interdum con-

trarium:idque in duobus tantum modis.Darapti & Felapton. Verum illud in idem redit,cum æque sit impossibile contraria simul esse vera,vt contradictoria:imo ex admissione contrariorum simul verorum,inferuntur contradictoria quoque simul vera,vt patuit in legibus oppositionum. ¶In modis autem imperfectis primæ figuræ,contradictorium conclusionis syllogismi reducendi accipiendum est pro maiore,ea autem quæ maior erat assumenda est in locum minoris:inferaturque non immediate oppositum minoris relictæ : sed tale quippiam vnde eius oppositum sequatur.Exempli gratia,syllogismus iste in Baralipton,Omne animal est substantia, & omnis homo est animal,igitur quædam substantia est homo sic reducitur,Nulla substantia est homo, & omne animal est substantia,igitur nullum animal est homo.Hic vides oppositum contradictorium conclusionis poni pro maiore,& prioris syllogismi maiorem pro alterius sumi minore,conclusionem autem inferri non immediate oppositam minori relictę syllogismi reducendi.Non enim istæ opponuntur, Omnis homo est animal.Nullum animal est homo. Verumtamen ad cõclusionem illam,Nullum animal est homo,sequitur ista, Nullus homo est animal:quæ est minor illi vere contraria. Similiter in aliis modis consyderandum. ¶In reductione tamen Celantes ad Darii peculiare,hoc est,vt contradictorium conclusionis pro minore constituatur,pro maiore autem illa sumatur quæ erat minor in syllogismo reducendo. Vt syllogismus iste in Celantes, Nullum animal est lapis,& omnis homo est animal,igitur nullus lapis est homo , sic reducitur ad Darii,Omnis homo est animal,& quidam lapis est homo,igitur quidam lapis est animal. Vides hic pro maiore positam eam quæ erat minor prioris syllogismi,contradictoriam autem conclusionis minorem,concludi vero non oppositum cõtradictorium relictæ maioris,sed tale aliquid vnde sequitur contradictorium eius.Per simplicem enim conuersionem sequitur,Quidam lapis est animal,igitur quoddam animal est lapis,quæ vere est maiori illi,Nullum animal est lapis contradictorie opposita.

CAP. XVII.

¶Ad quos modos perfectos singuli imperfecti sint reducendi per impossibile.

A D cognoscendum autem, qui imperfectorum modorum ad quos perfectos debeant reduci non eadem est habenda consyderatio, qua superius vsi sumus in reductione ostensiua, Illic enim, secundum initiales literas docuimus inuenire modum ad quem deberet reductio fieri. Verum in hac reductione, id locum non habet. Baralipton enim non reducitur ad Barbara sed ad Celarent. Celantes non ad Celarent, sed ad Darii. Cesare quoque non ad Celarent, sed ad Ferio, & ita in cæteris ferè. Superest igitur ad plenam huius rei notitiam quod nondum apertum est & inuestigationis videtur esse profundioris, elucidare. ¶ Duobus autem modis id docebimus Primo quidem, vsu quarundam vocum, deinde artis consyderatione. Primo (inquam) vocum quarundam vsu hæc res indicatur. Pro quinque modis primæ figuræ seruit verbum, Nesciebatis. Pro quatuor modis secundæ figuræ, verbum, Odiebam. Pro sex autē modis tertiæ, seruiunt hæ duæ voces, Letare Romanij. Aduerte autem, primum verbum quod pro modis primæ figuræ ponitur, quinque habere syllabas, sicut quinque sunt eius figuræ modi imperfecti, secundum verbum quatuor habet syllabas, vt sunt quatuor modi secundæ figuræ. Duo alia vocabula simul sumpta, sex habent syllabas, iuxta numerum modorum tertiæ figuræ. In singulis autem syllabis, considera vocalem qualis sit. A, enim significat vniuersalem affirmatiuam. E vniuersalem negatiuam. I, particularem affirmatiuam. O, particularem negatiuam. Deinde ordinem considera quem syllaba quælibet tenet, vt scias cuius modi debeas ex ea quærere reductionem. Quæ duo vbi attenderis, tum demum considera, quis ex quatuor modis primæ figuræ talem conclusionem inferat: qualem & quantam tibi designat vocalis. Et pro certo habe, modum illum imperfectum qui per syllabam talem significatur, ad illum modum perfectum primæ figuræ reduci qui talem habet conclusionem qualem significat vocalis eiusdem syllabæ. ¶ Fiat exemplo clarum quod dicitur. In dictione Nesciebatis, prima syllaba Nes, locum tenet primi modi imperfecti Baralipton. Habet vocalem E, quæ significat vniuersalem negatiuam. In prima autem figura vnicus modus talem propositionem concludens est Celarent. Hinc deprehendis, Baralipton reduci ad Celarent. Deinde

secunda syllaba Ci,locum tenet secundi modi Celantes. Vocalis I,significat particularem affirmatiuam, quæ concluditur in Darii. Hinc certo colligis Celātes ad Darii reduci. Tertia syllaba F,locum tenet tertii modi Dabitis. Propositionem significat vniuersalem,negatiuam,quæ concluditur in Celarent. Hinc colligis,ad Celarent Dabitis reducendum. Ita quarta syllaba Ba,signat quartum modum Fapesmo reducendum ad Barbara,vbi vniuersalis affirmatiua concluditur. Vltima autem syllaba Tis,significat modum vltimum Frisesom reduci ad Darii. ¶ Similiter de modis secundæ figuræ dicendum Huius vocabuli. Odiebam,quatuor sunt syllabæ. O, significat Cæsare reduci ad Ferio. Di,signat Camestres reduci ad Darii. E,signat Festino reduci ad Celarent. Bam signat Baroco reduci ad Barbara. Sic in tertia figura,per vocabula illa. Letare Romanis,idem significatur. Darapti enim inuenitur reduci ad Celarent,Felapton ad Barbara. Disamis ad Celarent. Datisi ad Ferio,Bocardo ad Barbara. Ferison ad Darii: ¶ Secundo profundiori consideratione docebimus cognoscere huiusmodi modorum reducendorum ad eos per quos debeat reductio fieri,proportionem. Tenendum imprimis firma memoria,quod supra dictum est,in secunda figura eandem seruari maiorem,& pro minore sumnendam esse contradictoriam conclusionis:in tertia autem econtrario,pro maiore accipi contradictoriam,minorem autem seruari:quæ differentia versiculis his duobus non admodum eruditis, sed ad hāc rem apprime commodis,facile memoriæ commendatur.

Versiculi. Seruat maiorem,variatque secunda minorem
Tertia maiorem variat,seruatque minorem.

Statim igitur vbi scire volueris,ad quem modum propositum syllogismum imperfectum debeas reducere, considera eius conclusionem,& ipsius contradictoriam,qualis sit & quanta. Deinde hanc compone cum maiore aut minore,quæ pro ratione figuræ erit assumenda pro altera præmissæ & attende diligenter,in quo modo primæ figuræ perfecto præmissa illæ simul iunctæ sint dispositæ. Hinc certissimo colliges modum,ad quem debet syllogismus reduci. ¶ Exempli gratia, hic syllogismus in Cesare mihi proponitur. Nullus lapis est animal,& omnis homo est animal,igitur nullus homo est lapis. Volo iuxta hanc artē dispicere,ad quem modum debeam

illum reducere. Videbo mox cõclusionẽ, quæ est vniuersalis negatiua, cuius proinde contradictoriũ est particularis affirmatiua. Hæc mihi in syllogismo perfecto pro minore esse debet. Maior autem, quæ est seruanda ex syllogismo reducendo vniuersalis est negatiua. Vniuersalẽ autem negatiuã maiorem & particularem affirmatiuã minorẽ, scio in prima figura præmissa esse in Ferio. Certissimum igitur mihi erit Cesare reduci ad ferio. Ita in Camestres considero conclusionem vniuersalem negatiuã eius proinde contradictoria esse debet particularis affirmatiua, quæ mihi est constituenda minor in reductione cum maiore seruata vniuersali affirmatiua. Vniuersalis autem affirmatiua pro maiore, & particularis affirmatiua pro minore, in Darii sunt præmissæ. Nihil igitur dubiũ, quin debeat ad Darii reduci Camestres. Similiter ostendi posset in singulis modis imperfectis. Verum nos vno & altero exemplis propositis reliqua adolescentum ingeniis pro exercitio similiter deducenda relinquimus.

CAP. XVIII.

¶ De quibusdam apud Aristotelem tractatis, quæ vocantur præsupposita.

Ponit Aristoteles quædam, quæ vocant præsupposita, quæ in tractatu syllogismorũ quasi cognita præsuponuntur, & ex dictis syllogismis statim innotescũt. Quæ nos paucis enumerabimus simul & declarabimus, quãtum ad ea in quibus nondum plena facta est declaratio. Sunt igitur huiusmodi præsupposita quatuor.

Primum præsuppositum. Omnis syllogismus est in aliqua trium figurarũ & omnes syllogismi aliarum figurarum per primã perficiuntur. Secundũ In omni syllogismo, aliquã præmissarum esse affirmatiuã, & aliquã vniuersalem est necesse. Tertium Oĩs syllo- Quatuor præsupposita.

gismus ex tribus terminis & non pluribus cõstat. Quartum. Quædam propositiones difficulter syllogizantur, quædam facilius.

¶Primum presuppositum ampliori declaratione nõ indiget, cum abunde iã sit ostensum in præcedentibus. Similiter & secundũ ex dictis est notum. ¶Circa tertium autẽ nota, debere ipsum intelligi de syllogismo simpliciter vno & nõ aucto. Interdũ enim syllogizando adiicitur maiori aut minori alia propositio, velut ipsius probatio & confirmatio, antequã ad conclusionẽ veniatur: & hic vocatur syllogismus auctus, eò quòd augeatur termino aliquo vel propositione vltra consuetã syllogismi formam. Et interdũ quidẽ ex maiore venit augmentum istud, interdũ ex minore, interdum ex vtraque. Ex maiore, cũ sic colligo, Oĩs homo est capax disciplinæ, quia omne animal rationale est capax disciplinæ: & Ioannes est homo: igitur Ioannes est capax disciplinæ. Ex parte minoris tantũ, Omnis homo est capax disciplinæ, Ioannes est homo quia ipse est animal rationale, igitur. Ioannes est capax disciplinæ. Ex parte vtriusque, Omnis homo est capax disciplinæ: quia omne animal rationale est capax disciplinæ: & Ioannes est homo, quia est animal rationale, igitur Ioannes est capax disciplinæ. Huiusmodi syllogismi dicuntur syllogismi non simpliciter vni, sed aucti: quoniam plures in se virtute continent syllogismos. In adiectionẽ nãq; probationis ad maiorẽ, syllogismus vnus implicatur: similiter & in adiectione probationis ad minorem, Si igitur plures hic sint secundam virtutem syllogismi & non vnus, nihil mirũ, si plures tribus numerentur termini. In syllogismo autẽ simpliciter vno, nunquam nisi tres inueniantur. ¶Circa autem quartũ presuppositum nota quod illã propositionem intelligimus difficulter syllogizabilem, quæ in paucioribus figuris & modis potest pro conclusione inferri: illã autem facilius, quæ in pluribus figuris aut modis inferri potest. Atque hinc patet, quod inter omnes propositiones, vniuersalis affirmatiua omnium difficillime syllogizatur. Solum enim in prima figura, & in vnico modo: po-

test concludi. In secunda enim figura oportet conclusionem esse negatiuam, & in tertia particularem. Vniuersalis autem negatiua syllogizatur in duabus figuris, prima & secunda: in prima quidem vno modo perfecto Celarent: in secunda autẽ, per duos modos, Cesare & Camestres. Est igitur facilius syllogizabilis vniuersali affirmatiua. Particularis affirmatiua concluditur in prima & tertia: in prima quidem, vno modo in tertia autem tribus, nempe Darapti, Disamis. Datisi. Non autem in secunda, vbi conclusio semper debet esse negatiua At vero particularis negatiua in omnibus figuris syllogizatur: in prima quidem vno modo: in secunda duobus. Festino & Baroco: in tertia autem tribus. Felapton, Bocardo, Ferison Omnium igitur facillime syllogizatur particularis negatiua sicut omnium difficillime vniuersalis affirmatiua. Medio autẽm modo se habent vniuersalis negatiua & particularis affirmatiua. ¶Sicut autem vniuersalem affirmatiuam construere est difficillimum, & particularem negatiuam construere facillimum: ita econtrario vniuersalem affirmatiuam destruere, est facillimum: difficillimum autem, destruere particularem negatiuam. Construere autem aliquam propositionem in proposito est. eam probare veram. Destruere autem, falsam ostendere, aut oppositum eius inferre. Illa enim destruitur facilius, cuius falsitas potest pluribus modis siue per plura ostendi: & illa difficilius, cuius falsitas per pauciora potest monstrari. Vniuersalis autem affirmatiua destruitur, & per vniuersalem negatiuam sibi contrariam; quæ in duabus figuris syllogizatur: & per particularem negatiuam contradictoriam, quæ in omnibus. Particularis autem negatiua, non destruitur nisi per vniuersalem affirmatiuam, quæ vnica figura & vnico modo potest concludi. Illa igitur facillime destruitur, hæc difficillime. Vniuersalis autem negatiua & particularis affirmatiua medio modo se habent. Vniuersalis enim negatiua destruitur per vniuersalem affirmatiuam contrariam quæ tantum vnico modo concluditur: & per particularem affirmatiuam, quæ in duabus figuris & in tribus modis concluditur. Particularis autem affirmatiua destruitur tantum per vniuersalem negatiuam, quæ concluditur in vno modo primæ figuræ, & in duobus secundæ,

¶Huius autem propositi declarationem Aristoteles verbo

Notabile dictum Aristot.

notatu digno cóclusit dicens, Omnino nó latere oportet; vniuersalia per particularia destrui: & particularia per vniuersalia, & non construi vniuersalia per particularia, quanuis econuerso insuper manifestum est, quoniam destruere facilius est quàm construere. Priorem huius notabilis dicti partem, pulchrè & particulatim leges explicant propositionum contradictoriarum, & subalternarum. Cótradictoriæ enim sunt, vniuersalis & particularis oppositæ qualitatis. Destruuntur igitur vniuersalia per particularia, & econtrario. Vniuersalis autem particularis eiusdem qualitatis, subalternæ sunt: quarum illa hanc infert & probat, non autem econtrario. Secunda autem pars ex hoc manifesta est, quoniam ad declarandá veritatem pluribus opus est. Si enim vel vnum aliquid defuerit, statim falsitas argui potest. Vnde quemadmodum de bono & malo dici solet, bonum esse ex integra causa, malum autem ex particularibus defectibus (Vnius enim solius circunstantiæ defectu fit malum) ita de veritate & falsitate dici similiter potest, veritatem ex integra causa constare, falsitatem ex particularibus defectibus. Vnde hæc propositio. Omnis homo est risibilis, falsa probaretur, si vel vnus ex omnibus posset inueniri hominibus, cui non prædicatum conueniret.

CAP. XIX.

De arte inueniendi medium.

*** Quid sequuntur vsque ad cap. 27. festinus lector sine graui dáno poterit transilire.

Docet quóque certis regulis Aristoteles quomodo ad vnamquanque conclusione probandam commodum medium inuenire valeamus. Aliter enim & aliter sumendum est mediú, pro qualitate conclusionis quá probare intendimus. Non enim eodé modo quærendú est medium ad concludendú vniuersalem affirmatiuam, quo ad vniuersalem negatiuá: nec similiter ad vniuersalé & ad particularé. Ponit auté pro huius rei notitia ille quatuor regulas, in hunc modú.

Quatuor regulæ pro inuentione medii.

Prima regula. Concludere volétibus vniuersalé affirmatiuá, sumendú est cósequens subiecti, & antecedens prædicati. Secunda. Ad concludendum par-

ticularẽ affirmatiuam, antecedẽs ad vtrũque extremorũ ſumẽdũ eſt. Tertia. Ad concludendũ vniuerſalẽ negatiuã, ſumetur conſequens ſubiecti & extraneum ad prędicatũ, vel cõſequens prędicati & extraneum ſubiecti. Quarta. Ad cõcludendum particularem negatiuam, ſumendum eſt antecedens ſubiecti & extraneum prædicati.

¶Pro quarũ regularũ intellectu, prius quid ſit ſubiectũ, quid cõſequens, quid extraneũ dicendũ. Per cõſequens ſubiecti aut prædicati, intelligit terminũ qui infertur ex alio, ſicut genus ex ſpecie, ſpecies ex indiuiduo, & omne magis cõmune ex minus cõmuni. Antecedens autẽ dicitur, terminus ex quo infertur alius, vt ſpecies eſt antecedens generis, & omne minus cõmune eſt antecedens magis cõmunis. In terminis autẽ conuertibilibus: vterque ad alterũ dici videtur, & antecedens & cõſequens: quoniã viciſsim ſe inferunt, & inferuntur ex ſeinuicẽ. Extraneũ autẽ ſubiecti aut prędicati, intelligit terminũ diſparatũ, qui. ſ. vniuerſaliter poſsit de illo negari, vt homo eſt extraneum bruto, & lapis homini. ¶Quo pręmiſſo, ſic intellige primã regulã, Si cõcluſio quã probare intendis ſit vniuerſalis affirmatiua, pro medio ad illã concluſionẽ probandã, ſumendus erit tibi aliquis talis terminus, qui ſit conſequens ſubiecti cõcluſionis, & prædicati eius antecedens. Sit, exempli gratia, iſta tibi ꝓbanda, Omnis homo eſt ſenſibilis, pro medio accipies terminũ animal, qui eſt genus, & cõſequens ſubiecti homo, & antecedens prędicati ſenſibile, eo quod ſequatur ſenſibile ad animal. Sic igitur argumẽtare, Omne animal eſt ſenſibile, & oĩs homo eſt animal, igitur oĩs homo eſt ſenſibilis. Ei ſeruit hæc regula tantũ pro prima figura. ¶Secũdę autẽ regulæ ſenſus eſt, Si velis probare concluſionem aliquã particularem

affirmatiuam, pro medio ad hoc commodo considera terminum aliquem, qui inferat ex se tam subiectum quã prædicatum conclusionis. Per huiusmodi enim terminum propriissime efficies propositum. Sit, exempli gratia, ista probanda, Aliqua substantia est incorruptibilis. Accipe terminum spiritus, qui est antecedens ad vtrumque extremum conclusionis sicq; argumentare, Spiritus est incorruptibilis, & omnis spiritus est substantia, quædam igitur substantia est incorruptibilis. Seruit autem hæ regulæ maxime pro tertia figura, ex qua propriissime probatur particularis affirmatiua. In prima enim, figura cum infertur particularis affirmatiua medium quod accipitur non debet esse antecedens ad vtrumque extremum. Sufficit enim quod sit antecedens ad prædicatum, ad subiectũ autem non debet esse antecedens. ¶ Tertiæ regulæ hic est sensus, Si probare volueris propositionem aliquam vniuersalem negatiuam, vide quæras pro medio terminũ, qui inferat subiectum conclusionis, & negetur omnino de prædicato, aut econtrario qui inferat prædicatum, & omnino de subiecto negetur. Sit exempli gratia hæc probanda, Nullus homo est asinus. Pro medio cape terminum animal rationale qui infertur ex subiecto homo tanquam conuertibile ex conuertibili: est autem extraneus ad prædicatum asinus, quoniam nulli asino conuenit, atque hoc medio sic procede, Nullum animal rationale est asinus, & omnis homo est animal rationale, igitur nullus homo est asinus. Vel ad eandem conclusionem probandam accipe pro medio brutum, qui terminus est consequens prædicati asinus, nimirum ipsius genus: est autem extraneus ad subiectum homo: sicque syllogismum confice in secunda figura in Camestres, Omnis asinus est brutum, & nullus homo est brutum, igitur nullus homo est asinus. Vnde patet hãc regulam seruire primæ figuræ & secundæ, illi quidem ex parte priori, huic autem ex parte posteriori. ¶ Quartæ regulæ hic est sensus, Cum volueris syllogistice probare propositionem aliquam particularem & negatiuam, tale aliquod medium dispice, quod sit ad subiectum conclusionis antecedens, & ad prædicatum extraneum: ex hoc enim recte conficies propositum. Exempli gratia, probanda mihi sit ista, Aliquod animal non est homo, pro medio accipiam terminum brutum, qui est antecedens ad animal, & extraneum ad ho-

minem. Hocque medio ita syllogizabo in tertia figura. Nullum brutum est homo,& omne brutum est animal,igitur aliquod animal non est homo,idque in Felapton. Vel in Bocardo,per maiorem particularem sic, Aliquod brutum nō est homo, & omne brutum est animal, igitur aliquod animal nō est homo. Vel in secunda figura in Festino,per idem medium sic, Nullus homo est brutum, & quoddam animal est brutum,ergo quoddam animal non est homo. In prima quoque figura per idem medium sic, Nullum brutum est homo, & aliquod animal est brutum,igitur aliquod animal non est homo.Hinc patet, quod regula ista pro omnibus figuris seruiat, eo quod particularis negatiua sola vbique concludatur.

CAP. XX.

¶De syllogismorum potestatibus.

Posuit quoque Aristoteles aliquot syllogismorum potestates, id est, peculiaria quædam, quæ per syllogismos possunt fieri Sunt autē numero sex,quæ sic enumerantur, Potestas plura concludendi,potestas veri ex falsis syllogizandi, potestas circulariter syllogizandi, potestas conuersiue syllogizandi, potestas ad impossibile syllogizandi,& potestas syllogizandi ex oppositis. ¶Quantum ad primam potestatem plura concludendi, nota, quod pluribus modis intelligi potest,syllogismū aliquem plura concludere.Primo, ex parte conclusionis, ex qua consequenter inferri potest ipsius conuertens. Vnde præmissæ in Barbara inferunt conclusionem suam, & per illam ipsius conuertentem. Nam (vt supra dictum est) quicquid sequitur ad consequens bonæ consequentiæ,idē sequitur & ad antecedens eiusdē: Ita omnes syllogismi vniuersales, id est,qui vniuersaliter concludunt plura syllogizant. Omnis enim conclusio vniuersalis conuertitur: affirmatiua per accidens, negatiua autem simpliciter.Itē omnes syllogismi concludentes particularem affirmatiuam similiter plura possunt concludere : quoniam & ipsa simpliciter conuertitur. Qui autem particularem negatiuam concludunt hac ex parte non habent potestatem concludendi plura:quoniam illa non conuertitur conuersione syllogismis ac-

Sex potestates syllogismorū.

Prima potestas.

commoda. Insuper, ex parte conclusionis & aliter contingit plura concludere, quoniam si vniuersalis fuerit conclusio, infert ex se particularem sibi subalternam, iuxta legem subalternarum. Si autem particularis fuerit conclusio hac ex parte non potest cõcludere plura: quoniã ex particulari non sequitur vniuersalis. ¶ Secundo accipimus hanc potestatem plura concludendi per nouam subsumptionem, idque rursum dupliciter. Vel per sumptionem plurium minorum extremitatum sub medio: vel per sumptionem sub subiecto cõclusionis Exemplũ primi modi. Omne animal est substantia, & omnis homo est animal: igitur omnis homo est substantia: itẽ omnis equus est animal, igitur omnis equus est substantia, item oĩs leo, item omnis asinus, & ita in omnibus speciebus. Verũ hoc modo satis improprie dicitur syllogismus aliquis plura concludere, quoniam altera semper præmissarum, nempe minor, variatur. Dicitur tamẽ syllogismus aliquo modo vnus, ratione præcipuæ partis, nempe maioris, vnde est præcipua vis illationis, quæ eadem manet & inuariata. Ex parte autem conclusionis, per sumptionem sic concluduntur plura, Omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia: & Petrus est homo, igitur Petrus est substãtia. Ita in cæteris indiuiduis. Hoc autem modo non possunt concludere plura syllogismi cõcludentes particulariter: quoniam fieret subsumptio sub medio non accepto vniuersaliter, procederetúrque maiore particulari in prima figura.

CAP. XXI.

¶ De potestate verum ex falsis concludendi.

Quantum ad secundam potestatem, quæ est, verum syllogizandi ex falsis, sciendum est: non hoc esse peculiare syllogismo, sicut nec præcedens potestas syllogismo est propria. sed etiam aliis conuenit argumentationum formis. Est enim regula & maxime infallibilis, ex veris nunquam posse nisi verum inferri, in quacunque argumentatione bona. Ex falsis autem inferri verum, nihil prohibet. Exempli gratia, hic est syllogismus bonus in Barbara, Omne animal est arbor, & omnis pirus est animal, igitur omnis pirus

est arbor. Formam argumentandi certissimam atque perfectam vides, qua non possit esse euidentior. Ambæ autem præmissæ manifestam habent falsitatem imò impossibilitatem: cõclusióne tamen nihil est verius cum prædicetur genus de specie. Hoc tamen sciendum quod conclusio nunquam potest esse vera propter præmissarum falsitatem, neque potest inferri cõclusio vera ex præmissis falsis, tanquam ex causa suæ veritatis. Impossibile enim est, vt falsitas sit causa veritatis, nec potest veritas inniti falsitati.

CAP. XXII.

¶De syllogismo circulari.

Circulariter syllogizare Aristoteles ita definit: per conclusionem & conuertentem alterius præmissarũ inferre reliquam præmissarum syllogismi prioris. Idem appellat ex seinuicem ostendere, id est, ostendere vicissim per conclusionem præmissam, sicut ipsa ostendit conclusionem. Exempli gratia, hoc syllogismo proposito, Omne animal rationale est risibile, & omnis homo est animal rationale, ergo omnis homo est risibilis, maior sic syllogizabitur circulariter. Omnis homo est risibilis, & omne animal rationale est homo, ergo omne animal rationale est risibile. Minor autem sic, Omne risibile est animal rationale, & omnis homo est risibilis, igitur omnis homo est animal rationale. Vides in syllogismo posteriori ex conclusione prioris syllogismi accepta pro maiore vel pro minore, & conuertente alterius præmissarum, inferri reliquam præmissarum prioris syllogismi. Tertia potestas.

¶Oportet autem huiusmodi circularis syllogismos fieri in terminis conuertibilibus, cuiusmodi sunt termini propositi, animal rationale, risibile, homo. Alioqui enim non valeret conuersio vniuersalis affirmatiuæ in vniuersalem affirmatiuam, cuius est vsus in hac syllogizatione. Nusquam enim talis conuersio valet, nisi gratia materiæ in terminis conuertibilibus.

CAP. XXIII.

¶De syllogismo conuersiuo.

Conuersiue syllogizare (iuxta Aristotelis definitionem) est, ex opposito aut contrario conclusionis cum altera præmissarum interimere reliquã. Docet quoque id fieri diuersimode. Maiorem enim primæ Quarta potestas.

figuræ dicit interimi per tertiam, ex eadem minore & oppo- sito, vel contrario cõclusionis pro maiore, minorem autẽ per secundam ex eadem maiore. Exempli gratia, huius syllogismi in Barbara, Omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia. maior sic interimitur: per syllogismorũ conuersiuum, Nullus homo est sustantia, & omnis homo est animal, igitur aliquod animal non est sustantia. Hic sumitur contrarium conclusionis. Sufficeret tamen sumere contradictorium, ad eandem conclusionem inferendam in Bocardo, Minor autem sic interimitur, per syllogismum conuersiuum, Omne animal est substantia, & aliquis homo non est substantia, igitur aliquis homo non est animal.

¶Secundæ autem figuræ maior interemitur per tertiam, mire prioris syllogismi posita pro maiori alterius, & conclusionis opposito pro minore posito. Minor autẽ per primam manente eadem maiori. Exempli gratia, huius syllogismi in Cęsare, Nullus lapis est animal, & omnis homo est animal, igitur nullus homo est lapis. maior sic interimitur, Omnis homo est animal, & aliquis homo est lapis, igitur aliquis lapis est animal. Minor autem sic, Nullus lapis est animal, & aliquis homo est lapis, igitur aliquis homo non est animal.

¶Tertiæ autem figuræ maior, per prima interimitur, manẽte eadem minore: & minor per secundam, sumpta maiore ꝑ minore. Vt huius syllogismi, Omnis homo est animal & omnis homo est substantia, igitur quædam substantia est animal, maior sic interemitur. Nulla substantia est animal, & omnis homo est substantia, igitur nullus homo est animal, vel quidam homo non est animal. Minor autem sic, Nulla substantia est animal, & omnis homo est animal, igitur quidam homo non est substantia, vel nullus homo est substantia.

CAP. XXIIII.

¶De syllogismo per imposibile.

Quinta potestas.

PEr imposibile syllogizatur, quando propositione aliqua vera negata, proceditur ex eius contradictorio, cum alia propositione manifeste vera ad inferẽdum manifeste falsum: ex cuius interemptione consequenter fit regressus, ad interimendum contradictorium propositionis veræ negatæ: ac deinde ex consequenti, ad destruendam veritatẽ illius, quæ à principio fuit negata. Vt si quis ne-

get hanc propositionem, Omnis homo est risibilis, ita contra ipsum procedetur, Omne animal rationale est risibile, & aliquis homo non est risibilis, igitur aliquis homo non est animal rationale. Cóclusio est manifeste falsa, & non maior, quæ est manifeste vera, ergo minor, quæ est contradictoria propositionis negatæ. Quod si hæc est falsa, erat igitur illa ab initio negata vera, cum non possint contradictoriæ ambę simul esse falsæ. Differt autem hic syllogismus per impossibile à syllogismo conuersiuo, quoniam conuersiuus semper prȩsupponit alium syllogismum, syllogismus autem per impossibile non. Sufficit enim, propositionem aliquem esse negatam, siue in syllogismo, siue extra syllogismum id fuerit.

CAP. XXV.

¶De syllogismo ex oppositis.

Syllogismus dicitur ex oppositis, in quo ex præmissis contrariis vel contradictoriis infertur conclusio, in qua negatur idem de seipso. Vt in hoc syllogismo, Omnis homo est substantia, & nullus homo est substantia, igitur nullus homo est homo. Ex contradictoriis sic, Omnis homo est substantia, & aliquis homo non est substantia, igitur aliquis homo non est homo. ¶Interdū verò proceditur ex præmissis formaliter contrariis vel contradictoriis, ad illationem conclusionis, in qua formaliter & expresse idem negatur de seipso, vt in exemplis iam propositis. Interdū verò ex præmissis tantum æquiualenter contrariis, vel contradictoriis ad cōclusionem, in qua æquiualenter idem de seipso negatur.

Sexta potestas.

¶Aequiualenter autem oppositas dicimus præmissas, quando ex se possunt per bonam consequētiam inferre formaliter oppositas. Vt cum sic argumentor, Omne animal est substantia, & aliquis homo non est substantia, igitur aliquis homo nō est animal. Præmissæ non sunt contradictoriæ, quoniam non participant vtroque termino. Inferunt tamen vere contradictorias, quoniam secunda illa. Aliquis homo non est substantia, recte infert hanc. Aliquod animal non est substantia, quæ est formaliter priori contraria. Item in conclusione, cum dicitur. Aliquis homo non est animal: negatur æquiualenter idē de seipso, quoniam ex illa recte infertur ista. Aliquis homo nō est homo, in qua formaliter idem negatur de seipso.

¶ Valet autem hic syllogismus ex oppositis, contra eos qui forte vel per inaduertentiam, vel per proteruiam admitterent, duas propositiones sic oppositas formaliter, vel æquiualenter. Per illationem namque talem, in qua idem negatur de seipso, manifestissime conuincuntur: quoniam sicut nõ est propositio apparentioris & certioris veritatis, quàm affirmatiua illa in qua idem affirmatur de seipso: ita non est vlla propositio magis falsa aut magis apparenter falsa, illa in qua idem negatur de seipso. ¶ Denique, & hoc est aduertendum, non posse hunc syllogismum fieri ex quibuslibet oppositis. Nam ex subcontrariis non valeret. Ambæ enim sunt particulares. Ex puris autem particularibus, nihil syllogistice sequitur. Ex contrariis autem & contradictoriis ualet.

CAP. XXVI.

¶ De tribus defectibus syllogismorum.

SVbiungit quoque prædictis Aristoteles tres syllogismorum defectus: quos, quia non ita multum videntur ad propositum facere, breuissimis tãtũ perstringemus. Primus defectus est, petere principium: quod tũc ait fieri, quando in syllogismo aliquo non ostenditur propositum, vtpote cum per ignotiora proceditur, vel æque ignota. Vt quando idem per idem probatur, & vniuersaliter quãdocunque præmissæ non possunt probare conclusionem. Vt in hoc syllogismo est petitio principij, Omnis homo est homo, & omnis homo est homo, ergo omnis homo est homo. Item in isto, Omnis homo est capax disciplinæ, & omne animal rationale est homo, igitur omne animal rationale est capax disciplinæ. Conclusio enim est notior, præmissa maiore. ¶ Secundus syllogismorum defectus appellatur non propter hoc accidere falsum, quod tunc contingere dicit Aristoteles, quando syllogizando falsitas conclusionis illatæ imputatur alicui propositioni in antecedente, quæ vere non est causa falsitatis conclusionis. Fitque hoc in syllogismis illis, in quibus est aliqua præmissa superflua. Vt sic procedendo, Sol lucet, & omne animal est homo, & omne brutum est animal, igitur omne brutum est homo: conclusio est falsa, igitur aliqua propositio antecedentis: non autem minor illa, Omne brutum est animal, igitur prima illa, Sol lucet. Hic manifestum est falsitatem conclusionis imputari illi quę non est causa quoniã

Primus defectus.

Secũdus defectus,

ſuperflua eſt,& ea ablata æque ſequeretur concluſio. Perinde autem eſt,ſiue propoſitio ſuperflua conueniat cum altera premiſſarum in aliquo termino,ſiue non. ¶ Tertium defectū nominat Ariſtoteles,fallaciam contrariæ opinionis quæ tunc „ contingit,quando aliquis fallitur,concedendo ambas præ[mi]ſ „ ſas duorum ſyllogiſmorum ex quibus ſequuntur duæ propo „ ſitiones contrariæ vel contradictoriæ. Fit autem hoc, quan- „ do admittit quis duo prædicata verè & vniuerſaliter prædicari de vno aliquo ſubiecto, ac deinde aliud prædicatum de altero duorum priorum vere & vniuerſaliter prædicari, de altero autem negari, Vt ſi (exempli gratia) admittat quis de homine prædicari vniuerſaliter duo hæc prædicata, animal & riſibile:concedátque has duas veras eſſe, Omnis homo eſt animal,Omnis homo eſt riſibilis:admittat quoque ſimul, terminum ſenſibile prædicari de animali vniuerſaliter,negari autem de riſibili,vt concedat etiam has duas. Omne animal eſt ſenſibile.Nullum riſibile eſt ſenſibile,ex hac admiſſione cogetur per vim ſyllogiſmorum, ad concedendum contraria hoc modo,Acceptis namque duabus illis propoſitionibus cōceſſis,Omne animal eſt ſenſibile.Omnis homo eſt animal,per ſyllogiſmum in Barbara,infero hanc concluſionem. Omnis homo eſt, ſenſibilis, Acceptis alijs duabus Nullum riſibile eſt ſenſibile. Omnis homo eſt riſibilis in Celarent hanc infero,Nullus homo eſt ſenſibilis:quæ ſunt duæ concluſiones manifeſte contrariæ.

Tertius defectus

CAP. XXVII.

¶ De ſyllogiſmis ex obliquis

HActenus autem ſyllogiſmos tantum eiuſmodi tractauimus,in quibus omnes termini caſu recto ponebantur.Nunc autem & de iis dicendum, qui terminum aliquem vel terminos plures habent in obliquo caſu poſitos,quomodo poſſint debeantque concludere, Sciendum ergo eſt,quod aliquando medium in obliquo ponitur aliquādo altera extremitatum.Quando altera extremitatū in obliquo ponitur in præmiſſis, ſimiliter poni eadem debet & in concluſione. Vt,Omne iumentum eſt hominis, & omnis aſinus eſt iumentum,igitur omnis aſinus eſt hominis. Hic maior extremitas vtrobique in obliquo ponitur.Cum autem ſyl-

logizo, Omnis asinus est animal, & Petri est asinus, igitur Petri est animal, minor extremitas vtrobique similiter ponitur. ¶ Cum verò medium in obliquo ponitur, tunc maior est adhibenda cautio, vt recte concludatur. Interdum enim medium in maiore tantum ponitur oblique, interdum in minore tantum, interdum vtrobique. Exemplum primi modi. Omnis hominis est asinus, & Petrus est homo, igitur Petri est asinus. Exemplum secundi, Omnis homo est animal, & asinus est hominis, igitur asinus est animalis. Exemplum tertii, Nullus leo est hominis, & omnis asinus est hominis, igitur nullus asinus est leo.

¶ Fiunt quoque syllogismi in omnibus obliquis. In genitiuo sic, Omnis entis est scientia, & homo est ens, igitur hominis est scientia. In datiuo, Omni homini conuenit sensum ratione moderari, adolescens est homo, igitur adolescentis est sensum ratione moderari. In accusatiuo, Omnes homines iudicabit altissimus, & reges homines sunt, igitur & reges iudicabit altissimus, In ablatiuo, In omni loco est Deus, locus desertus est locus, igitur & in loco deserto est Deus. Ab omni peccato diligentissime est cauendum, & superbia est peccatum, igitur à superbia est diligentissime cauendum. De omni verbo otioso reddenda est ratio, & hoc est verbum otiosum, igitur de hoc est reddenda ratio.

*** ¶ Ad recte autem concludendum, potius consulenda est vis intellectus, & acumen rationis magis attendendum, quam regularum multarum traditio. Non fuerit tamen inutile, vnam aut alteram regulam ad certe concludendum hic constituere

Prima regula. „ Sit igitur prima regula ista. ¶ In omnibus modis affirmatiuis cuiuscunque figuræ, si altera præmissarum sit de obliquo conclusio quoque esse debet de obliquo. Et de extremitatibus quidem iam supra diximus, si earum altera in præmissis posita fuerit in obliquo, debere eam poni similiter in conclusione. Cum verò medium in altera ponitur in obliquo, hoc est obseruandum, vt extremitas illa quæ in præmissis cum medio ponitur in recto, in conclusione non ponatur in recto, sed in obliquo: contra verò, ea quæ in præmissis cum medio in obliquo ponebatur, in conclusione ponatur in recto, & non in obliquo. Exempli gratia, ex his præmissis. Quilibet homo est anima, & omnis asinus est hominis, sequitur hæc conclu-

sio, Omnis asinus est animalis: vbi maior extremitas ponitur in genitiuo in conclusione, quæ in præmissa maiore fuit posita cum medio recto: contra autem, minor extremitas ponitur in recto, quæ in minore cum medio obliquo posita fuerat. Non autem posset ex dictis præmissis talis inferri conclusio, Omnis asini est animal. Ex istis autem præmissis, Cuiuslibet hominis est asinus, & petrus est homo, inferri debet hæc conclusio, Petri est asinus: non ista, Petrus est asini. Quod autem non possit inferri ex prædictis præmissis conclusio penitus de recto, manifestum est. ¶ Secunda regula, In modis negatiuis, quando syllogizatur ex altera de recto & altera de obliquo, si negatiua fuerit de obliquo, sequitur conclusio de obliquo Si vero affirmatiua fuerit de obliquo, & negatiua de recto, non similiter fiet syllogismus. ¶ Prima pars declaratur hoc exemplo, Nullius animalis est æternitas, & omnis homo est animal, igitur nullius hominis est æternitas. Syllogismus iste nihil habet vitii. In secunda item figura recte sequitur, Intellectus non est bruto, & simia est brutum, igitur simię non est intellectus. In tertia quoque figura valet. Nullius bruti est intellectus, & omne brutum est animal, igitur alicuius animalis non est intellectus.

Secunda regula.

¶ Secunda autem pars regulæ declaratur: quoniam syllogismus iste non concludit, Nullus homo est Deus, & omne iumentum est hominis, igitur nullum iumentum est Dei. Posset tamen ex illis præmissis recte inferri hæc conclusio, Omne iumentum est alicuius, quod non est Deus. Nec iste valet in secunda figura, Omne iumentum est hominis, & Deus non est homo, igitur dei non est iumentum. Sequitur tamen, Igitur alicuius quod non est deus, est iumentum. Nec iste in tertia. Homo non est deus, & cuiuslibet hominis est asinus igitur asinus non est dei. Sequitur tamen, Igitur asinus est alicuius quod non est deus. ¶ Fiunt quoque & aliter syllogismi ex obliquis, in propositionibus æquiualenter hypotheticis siue conditionalibus: cum videlicet pro maiore assumitur aliqua propositio æquiualens vni hypotheticæ siue conditionali, cuiusmodi est ista, Cuiuscunque est anima, illius est vita. AEquiualet enim huic conditionali, Si alicuius est anima, illius est vita. Ex hac itaque pro maiorę

posita, sic syllogizatur. Cuiuscunque est anima, illius est vita omnis plantæ est anima, igitur omnis plantæ est vita. Negatiue sic, Cuiuscunque non est anima, illius nō est vita auri nō est anima, igitur auri nō est vita. Debet enim conclusio disponi secundum exigentiā maioris. Interdū enim infertur conclusio de obliquo, vt in exemplo iam dato. Interdum in recto vt sic procedendo. Cuiuscunque est anima illud viuit: Plantæ est anima, igitur planta viuit. Verum hi syllogismi potius videntur formam sequi hypotheticorum, quam simplicium syllogismorū, Vnde congruum videtur, vt hoc ex loco à syllogismis categoricis: de quibus hactenus sufficienter pro nostro instituto (vt arbitror) tractatum est, ad syllogismos hypotheticos siue conditionales transeamus.

CAP. XXVIII.

De syllogismis hypotheticis.

De syllogismis hypoteticis.

Syllogismi hypothetici sunt, argumentationes quæ ex vna principali hypothetica propositione procedunt. Secundum autem quod supra diximus esse diuersas species propositionum coniunctarum quas hypotheticas communi nomine vocant, sic & species diuersas esse syllogismorum hypotheticorum est consequens. Inter omnes tamen præcipui sunt illi, qui fiunt ex propositione conditionali: sunt tamen & alii, qui fiunt ex propositionibus copulatiuis & disiunctiuis. Ponemus autem hypotheticorum huiusmodi syllogismorum aliquot modos, eos præcipue qui maxime videbuntur vtiles.

Primus modus.

Primus modus est, quando proceditur à tota conditionali, cum positione antecedentis, ad positionem cōsequentis. Sic enim valet semper illatio, Vt cum ita procedo. Si homo est, animal est: sed homo est, igitur animal est, Contra vero, à positione consequentis non valet processus. Vt nō sequitur, Si homo est, animal est: at animal est, igitur homo est. Huius ratio est: quoniam conditionalis significat consequens sequi necessario ex antecedente, non autem antecedens ex consequenti. Vnde oportet antecedente positio consequēs poni, non autem econtrario. Idem autem est, si ambæ partes conditionalis fuerint negatiuæ. Vt sic procedendo. Si animal non est, homo non est: & animal non est, igitur homo non est. Aut si altera partium fuerit affirmatiua, altera negatiua, hoc pacto. Si est homo, non est leo, est autem homo, igitur non est

leo. ¶ Dicimur autem antecedens ponere, quando ipsum extra conditionalem locando tanquam verum astruimus. (Nā vt supra diximus) propositio conditionalis ipsa per se nihil ponit, neque antecedens neque consequens, sed tantum significat illationem necessariam consequentis ex antecedente. In conditionali ergo, antecedens non ponitur neque consequens sed quando extra, conditionalem sine conditionali nota alterum eorum simpliciter proponitur, ita poni dicitur.

¶ Secundus modus est, quando proceditur à tota conditionali, cum destructione consequentis, ad destructionem antecedentis. Sic enim semper valet allatio. Non tamen valet à destructione antecedentis ad destructionem consequentis. Dicimus autem consequens destrui, quando oppositum contrarium vel contradictorium eius assumitur, & tanquam verum asseritur extra conditionalem propositionem. Vt in hac argumentatione. Si est homo, est animal, & non est animal, igitur non est homo. Hic proceditur à tota conditionali, cum destructione consequentis, ad destructionem antecedentis E contrario autem non valet processus. Si homo est, animal est, & non est homo, igitur non est animal. ¶ Ratio huius dependet ex priori: quoniam si ad positionem antecedentis necessario sequatur positio consequentis, igitur vicissim ad consequētis destructionem debet sequi antecedentis destructio. Non enim potest oppositum consequentis stare cum antecedente. Et si non necessario sequitur positio antecedentis ad positionem consequentis, neque igitur destructio consequentis ad destructionem antecedentis. Potest enim consequens stare cum opposito antecedentis. Secundus modus.

¶ Tertius modus est, ex copulatiuis: quando à tota copulatiua ad alteram eius partem proceditur. Vt deus est immortalis, & homo est mortalis, igitur Deus est immortalis. Copulatiua enim vtranque partem astruit, neque constat totius ipsius veritas, nisi veræ sint omnes partes ex quibus componitur. ¶ Quartus modus est ex copulatiuis negatiuis, quando à copulatiua negatiua, cum positione alterius partis, proceditur ad destructionem alterius. Vt non dies est & nox est: sed dies est igitur nox non est: nox est igitur dies non est. Significatur enim in tali negatiua, non esse ambas categoricas simul veras. Vnde si altera ponatur vera, oportet alteram esse

Tertius modus.

Quartus modus.

falsam. Non valebit tamen processus, à negatione vnius ad positionem alterius. Modo enim sequitur. Non homo est leo, & asinus est leo, & homo non est leo, igitur asinus est leo. Ratio est quoniam in copulatiua negatiua tantum significatur quòd non sint ambæ veræ sicut per contrarium, affirmatiua significat ambas partes esse veras. Vnde ad veritatem negatiuæ sufficit, quod non sint ambæ veræ. Manifestum est autem vbi neutra est vera, non esse ambas veras. Non potest igitur conuenienter ex vnius destructione inferri alterius positio, sed econtrario ex positione vnius, destructio inferri potest alterius. ¶ Quintus modus est procedendo à propositione disiunctiua affirmatiua, cum positione partis vnius, ad destructionem alterius. Vt, Vel dies est vel nox est: & dies est, igitur nox non est nox est: igitur dies non est. ¶ Sextus modus est quando à propositione disiunctiua affirmatiua proceditur cum destructione vnius partis ad positionem alterius. Vt, Dies est nox est, & dies non est, igitur nox est. Aut homo iste est sanus aut ægrotat, & non est sanus, igitur ægrotat non ægrotat, igitur est sanus. Aut mundus fallitur, aut falsa docuit Christus. Fieri autem non potest vt falsa docuerit Christus, veritas prima. Errat igitur & fallitur mundus, aliter viuens quàm ille docuerit. ¶ Ratio horum duorum modorum est, quoniam (vt supra diximus libro tertio, in tractatu de propositionibus hypotheticis) secundum vsum antiquorum & magis probatorum authorum, propositio quæ proprie disiunctiua fuerit, sic ponit alteram partem, vt alteram neget & sic alteram negat vt alteram ponat, nec admittit simul vtriusque veritatem, aut simul vtriusque falsitatem. Vnde ab vnius partis positione, recte infertur alterius destructio, & econtrario. ¶ Accipiendo autem propositionem disiunctiuam vt recentiores eam solent accipere, dicentes, ad eius veritatem sufficere alterius partis veritatem, nec opus esse pugnantia partium, non valeret modus argumentandi in disiunctiuis, nisi à destructione vnius partis, ad positionem alterius: non autem econtrario, à positione ad destructionem. Ponunt verò & alios quosdam modos hypotheticorum huiusmodi syllogismorum: sed qui iam enumerati sunt, magis certi magisque in vsu promptì sunt.

Quintus modus.

Sextus modus

CAP. XXIX.

¶ De diuisione syllogismi in demonstratiuum Dialecticum & litigiosum.

PRius verò quã ad alias tres argumẽtationis species trã seamus, tractanda nobis est paucis illa syllogismi diuisio, quam in initio primi Topicorum libri Aristoteles constituit: syllogismũ diuidens in demonstratiuum, dialecticum, & sophisticum, ac horum singulis singulas definitiones assignans. Et primum quidem syllogismum demonstratiuum siue demonstrationem definit hoc modo.

Demonstratio est, quãdo ex primis & veris syllogismus erit, aut ex talibus quæ per aliqua prima & vera eius quę circa ipsa est cognitionis principium sumpserunt. Definitio demonstratiui syllogismi.

¶ Quam definitionem ita intellige, Syllogismus ille dicitur demonstratiuus, qui conclusionem suam probat ex præmissis talibus quæ sunt propositiones primæ & veræ, vel primo veræ: ita videlicet vt non sint illis aliæ priores vel notiores, per quas ipsæ possent probari siue demonstrari. Vel qui suam cõclusionem probat ex talibus præmissis quæ per propositiones alias primo veras sunt demonstratæ.

¶ Primæ partis sit hoc exemplum, Omne animal rationale est capax disciplinæ, & omnis homo est animal rationale, igitur omnis homo est capax disciplinæ. Hic enim syllogismus conclusionem suam infert ex propositionibus primis & veris, siue primo veris, vtpote quibus aliæ non sunt priores in veritate aut notiores per quas probari possent. Qui enim hanc propositionem, Omne animal rationale est capax disciplinæ, tentauerit demonstrare per aliam aliquam notiorem frustra prorsus laborabit: cum inuenire aliam priorem aut notiorẽ, possit nullã, per quã id fiat. Idẽ est de illa propositione, Omnis homo est animal rationale. Ad intelligendã nãque veritatẽ harum duarũ præmissarũ suprapositi syllogismi, non aliter est opus nisi cognitione terminorum & aliquali experiẽtia de re quæ est homo. Mox enim ipsæ suæ veritatis certitudinẽ

abſque priori demonſtratione homini manifeſtant ratione vtenti, vt vocabulorum vim intelligat, & rerum habeat experientiam. ¶ Secundæ partis exemplum eſt hic ſyllogiſmus, Omne animal eſt nutribile, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt nutribilis. Procedit namque hic ſyllogiſmus, & concluſionem probat. non quidem ex propoſitionibus primis & veris, cum ſint aliæ priores & notiores per quas poſſint demonſtrari, vt ſtatim patebit. Procedit tamen ex iis quæ per aliqua prima, & vera probari & demonſtrari poſſunt. Maior enim prędicti ſyllogiſmi (nempe, Omne animal eſt nutribile) ſic poteſt probari, Omne corpus animatum eſt nutribile, & omne animal eſt corpus animatum, et omne aĩal eſt nutribile. Imo & huius ſyllogiſmi, maior adhuc per alias priores poteſt demonſtrari, hoc pacto, Omne corpus quod habet animam vegetatiuam eſt nutribile, & omne corpus animatum eſt corpus quod habet animam vegetatiuam, ergo omne corpus animatum eſt nutribile. ¶ Inter hanc duplicem demonſtrationem talis aſſignatur differentia, vt prior vocetur demonſtratio propter quid, altera demonſtratio quia eſt. Nã licet in vtraque præmiſſę probent ſufficienter concluſionem eiuſque fidem certam & indubitatem efficiant, illę tamen quę ſub priore definitioni huius parte compræhenduntur, cum hoc etiam totam cauſam reddunt ipſius concluſionis, & quare ita ſe res habeat, vt per concluſionem ſignificatur, manifeſte explanant. Propter quod appellantur demonſtrationes propter quid, quaſi præter concluſionis probationem ſimul etiam veram & propriam cauſam aſſignantes, quare prædicatum ſubiecto conueniat, ipſamque concluſionem ſic prorſus abſoluunt, vt nihil ſuperſit quod de ea interroges. Cauſa enim rei cognita & perſpecta, nihil eſt quod vltra poſſit quæri. Demonſtrationes autem alteræ quæ ſub poſteriori definitionis particula claudũtur, appellantur demonſtrationes quia eſt eo, quod rem quidem probent ita eſſe & veram eſſe concluſionem demonſtrent, ſed non propter quid ita ſit manifeſtant: nec proinde rem penitus abſoluunt, cauſam nondum aſſignantes veritatis ipſius concluſionis. Vnde poſtquam per eiuſmodi concluſionem probatum fuerit rem ita habere & veram eſſe concluſionem, quæſtio adhuc ſupereſt propter quid res ita habeat. ¶ Quo vero facilius adoleſcentes intel-

ligant demonstrationum differentiam pluribus exemplis id nobis visum est demonstrare. Hæc demonstratio est propter quid. Omnis substantia corporea est mobilis secũdum locum. & omne corpus est substantia corporea, igitur omne corpus est mobile secundum locum. Hæc autẽ est demonstratio quia est, Omne corpus est mobile, & omne corpus animatum est corpus, igitur omne corpus animatum est mobile. Hæc item est demonstratio propter quid. Omne corpus quod est susceptiuum quatuor primarum qualitatum agentium adinuicem & abinuicem patientium est corruptibile, & omne corpus elementare est huiusmodi, igitur omne corpus elementare est corruptibile. Similiter & ista, Omne corpus quod non potest suscipere in se qualitates primas actiuas & passiuas est incorruptibile, corpus cœleste est huiusmodi, igitur est incorruptibile. Hæ autem sunt demonstrationes quia est, Omne corpus elementare est corruptibile, & omne corpus mistum est elementare, igitur omne corpus mistum est corruptibile. Omne corpus cœleste est incorruptibile, & cœlum lunæ est corpus cœleste, igitur est incorruptibile. ¶Item hæ sunt demonstrationes propter quid in qualitatibus, Omnis habitus per se bonus est laudabilis, & omnis virtus est habitus per se bonus, ergo omnis virtus est laudabilis, Omnis habitus per se malus est vituperabilis, & omne vitium est habitus per se malus, igitur omne vitium est vituperabile. Iste autem sunt demonstrationes quia est. Omnis virtus est laudabilis siue prosequenda, humilitas est virtus, igitur humilitas est laudabilis & prosequenda. Omne vitium est vituperabile, superbia est vitium, igitur superbia est vituperabilis & fugienda. ¶In quantitate hæ sunt demonstrationes propter quid, Omnis quantitas cuius partes copulãtur per aliquem terminum communem est diuisibilis in partes positionem vel successionem adinuicem habentes omnis quantitas continua est quantitas cuius partes copulantur &c. igitur omnis quantitas continua est diuisibilis in partes positionem vel successionem habẽtes adinuicem. Item omnis quantitas continua quæ habet partes per tempus præsens siue instans præsens coniunctas, est ex sua natura labilis & semper fugiens: tempus autem est huiusmodi quantitas cõtinua, igitur tempus est ex sua natura labile inconstans semper & præteriens. Istæ sunt demonstrationes quia est. Omnis

quantitas continua ex partibus constat successionem vel positionem adinuicem habentibus, & omnis linea est quantitas continua, igitur omnis linea est eiusmodi. Item omne tempus ex sua natura est labile, & omnis hora est tempus, igitur &c. Ad hunc modum in aliis quoque rebus possunt fieri demonstrationes propter quid, & quia est.

CAP. XXX.

Quæ dicantur prima & vera.

AD intellectum definitionis suprapositæ syllogismi demonstratiui definit Aristoteles quæ sint prima & vera, in hunc modum.

Definitio primorum & verorũ.

Prima & vera sunt, quæ non per alia, sed per seipsa fidem habent.

Quam definitionem sic intellige, Propositiones illæ dicũtur primæ & veræ, siue (quod idem est) primo veræ, quarum veritas certa cognoscitur non per alias aliquas ꝓpositiones priores & notiores, per quas in demonstratione propter quid possent demonstrari, sed ex seipsis manifestæ sunt tantum habita notitia significationis terminorũ, & in quibusdam simul experientia qualicunque rerum significatarum. Et quidem inter hæc prima & vera quædam inueniuntur ita per se manifesta, vt non opus sit nisi sola terminorum notitia. cuiusmodi sunt ista. Quodlibet totum est qualibet sua parte maius. Si ab æqualibus æqualia demas, remanentia erũt æqualia. Quodlibet est vel non est, De quolibet est affirmatio vel negatio, de nullo autem simul. Contradictoriæ, non possunt simul esse veræ, & alia huiusmodi. In his enim non opus est aliqua experientia, ad percipiendam eorum veritatem. Statim vbi vim verborũ intellexeris videbis manifestam veritatem. Quædam verò sunt prima & vera, quæ nõ sic ex sola terminorum cognitione claram habent veritatẽ, sed experientia insuper est opus. Huiusmodi sunt ista, Omne animal rationale est risibile & flebile aut sermocinabile, vt ita loquamur, Omne quod habet grauitatẽ est mobile deorsum, Omne quod habet leuitatem est mobile sursum. Vnde, patet, quod prima & vera nihil ꝓhibet aliquo modo, quasi per inductionẽ (quæ ex experiẽtia sumitur) vel etiam per aliqua communia dialectice probari. Non tamẽ

possunt per aliqua priora simpliciter. & notiora in domōstratione propter quid demonstrari, atque ideo prima & vera dicuntur, quia indemonstrabilia: quæ etiam immediata ab Aristotele in posterioribus appellantur.

CAP. XXXI.

¶De aliis definitionibus demonstrationis.

EX iis autem quæ in principio primi libri posteriorum habet Aristoteles accipiuntur aliæ duæ definitiones demonstrationis, quas breuiter hic assignare & explicare libet. Prior est hæc.

Demonstratio est syllogismus scientificus.

Altera definitio demonstrationis.

¶Hoc est syllogismus qui facit scire, siue (vt ipsis vtar verbis Aristotelis) secundum quem aut per quem ipsum habendo scimus. Ad cuius definitionis intellectum opus est cognoscere qd quid sit scire. Non enim indifferenter quodlibet cognoscere dicitur scire, secundū proprietatem loquutionis. Definitur autem scire ab Aristotele, hoc pacto.

Scire est causam rei cognoscere, propter quam res est, quoniā illius est causa, & quoniam non est contingere hoc aliter se habere.

Quid sit scire.

¶Cuius definitionis hic est intellectus. Scire est alicui conclusioni firmiter sine formidine assentiri, ex vi & probatione præmissarum, importantium causam veritatis ipsius conclusionis, cognoscendo quod veritas præmissarum est indubitata causa probationis conclusionis, & quod necessaria sit conclusionis veritas per necessariam veritatem præmissarum: ita vt sicut præmissæ falsificari non possint, sic neque cōclusio possit vnquam aliter se habere. Manifestum est autem hanc definitionem non conuenire nisi demonstrationi propter quid. Nā demonstratio quia est, non est syllogismus scientificus: quoniam non facit cognoscere causam propter quam res est, sed tantum quid res sit cognoscere facit. ¶Secunda definitio quā innuit Aristoteles, hæc est.

Altera definitio demonstrationes.

Demonstratio est syllogismus ex veris & primis & immediatis & notioribus & prioribus causisque cõclusiõis.

¶Quæ definitio, sicut & præcedens, solum demonstrationi propter quid conuenit. In qua primum innuitur demonstrationẽ debere ex veris procedere, non ex falsis: neque ex quibuslibet veris, sed ex primis & immediatis (quæ idem sunt & explicant seinuicem) id est, ex talibus propositionibus, quæ alias priores non possunt demonstrari. Item ex notioribus debet procedere demonstratio: quoniã nisi notiores essent præmissæ probanda conclusione, non solum non esset demonstratio, sed neque probatiuus syllogismus. Itidem & ex prioribus: quoniam causa prior est effectu. Quod nouissime additur, causisque conclusionis demonstrationẽ quia est excludit, quæ non est ex causis conclusionis. ¶Sciendum autem est, ea quæ hic dicuntur prima & vera & immediata, aliter etiam principia nominari: quoniam videlicet ab illis initium sumunt suę cognitionis conclusiones, quæ eliciuntur ex eis. Quorũ principiorum quædam sunt communia, quædam propria. Communia principia illa dicuntur, quæ non peculiariter ad vnam aliquam scientiam faciunt, sed ad plures adduci possunt. Vt hæc principia. Omne totum est maius sua parte. Si ab æqualibus æqualia demas, remanentia erunt æqualia, communia siue generalia principia sunt, quia applicari possunt diuersis scientiis, vtpote numeris in Arithmetica, & lineis aliisque magnitudinibus in Geometria, hoc modo, si ab æqualibus numeris æqualia demas, remanentes numeri erunt ęquales. Si ab æqualibus lineis æqualia demas, remanentes æquales erunt, Item, omnis numerus totalis maior est sua parte. Omnis magnitudo totalis est sua parte maior. ¶Alia verò sunt principia propria: quæ non pluribus, sed vni tantũ scientiæ possunt applicari. Vt hoc principium, Omne animal rationale est capax disciplinæ, est principium proprium in scientia de homine. Hoc principium, Omne corpus quod non est susceptiuũ qualitatum actiuarum est incorruptibile, est principium proprium scientiæ de corpore cœlesti, atque ita in cæteris vniuſ-

cuiusque disciplinæ propriis principiis. Habet enim vnaquęque disciplina siue scientia: sua propria principia, quæ non possunt per alia eiusdem scientiæ demonstrari: sed in ea prę supponuntur tanquam certæ & notæ veritatis, ex sola terminorum notitia. vel cum adiuncta experientia rerum. Alioqui processus esset in infinitum, nec posset vlla haberi determinata scientia, cum ab infinitis penderet, quæ simul capere nō potest ratio hominis. ¶De hac autem demonstratione & iis quæ ad ipsam pertinent, Aristoteles prolixe tractat in libris, quibus titulum posuit posteriorum resolutionū. Verum quia pleraque eorum quæ illic dicuntur, mathematicarum disciplinarum cognitionem præsupponunt: quibus imbuti solet esse Philosophorū veterū discipuli, priusquā ad Dialecticā admitterentur (cui rei indicio est quod de Platone legimus, scripsisse illum in introitu scholę suę, Nemo huc ingrediatur exps Geometrię) nostra autē tēpestate vix vsquā eam obseruari videmus consuetudinem. Hac potissimum de causa nobis visum est. Aristotelis illum de demonstratione tractatū non per singula prosequi, sed his paucis contenti pro qualicunque inductione adolescentum, de reliquis tractare impræsentiarum supersedemus.

CAP. XXXII.

¶De syllogismo dialectico.

Dialecticum syllogismum definit Aristoteles, his verbis.

Dialecticus syllogismus est, qui ex probabilibus est syllogizatus. *Definitio syllogismi dialectici.*

¶In qua definitione, syllogizatus idem valet quod collectus, & dispositus secundum formā syllogisticam. Vult itaque definitio illum dici syllogismum dialecticū, qui procedit ex præmissis, non quidem necessariis aut primis & veris, sed probabilibus siue verisimilibus, quarū veritas licet non sit certa necessaria & infallibilis, est tamen admodum verisimilis & apparens. ¶Quæ autem intelligi debeant probabilia, propria descriptione Aristoteles declarat, dum ait.

Probabilia sunt, quę videtur omnib⁹ aut plurib⁹, aut sapiētib⁹, & his aut om *Quæ probabilia.*

nib⁹, aut pluribus, vel maxime ꝓbatis.

¶In qua definitione innuũtur multiplicia probabilia, Quædam enim maxime sunt probabilia, ita vt videantur omnibus ratione vtentibus & iudicio sanis, non sapientibus modo, sed etiam rudioribus infimæ plebis. Vt omnis mater diligit filium. Benefacientibus est benefaciendum. Homines diligunt diligentes se, & benefacientes sibi. Quædam non omnino omnibus videntur, pluribus tamen etiam ex vulgo: vt quod melius sit communitatem regi ab vno quàm à multis: quod pluralitas principium sit mala. Alia à sapientibus tantẽ, & altius studio disciplinæ prouectis verisimilia apparent. Atque inter hæc quædam omnibus sapientibus videntur, vt Sol maior est tota terra, Quædam pluribus sapientum, vt anima rationabilis est immortalis. Quædam maxime probatis, vt mũdus initium habet suæ creationis. Generaliter autem sub ꝓbabilibus continentur omnes propositiones veræ, quarum est contingens & non necessaria veritas. ¶Signanter dictum est omnes propositiones veræ: quoniam falsæ propositiones nõ proprie dicuntur probabiles, nisi sophistice secundum apparentiam. Vnde omnes illi syllogismi qui sunt ex propositionibus contingentibus, veris, & aliquo modo conclusionem probantibus, Dicuntur Dialectici. Vt isti, Omnis mater diligit filium, & hæc est mater, ergo diligit filium. Omne animal mouetur, & omnis homo est animal, igitur omnis homo mouetur. ¶In hoc autem differunt syllogismus demonstratiuus & syllogismus Dialecticus, quod ille generat scientiam, hic opinionem. Est autem opinio assensus alicuius propositionis, sed absque certitudine &, omnimoda firmitate, cum qualicunque formidine de opposito. Cuiusmodi assensum indicat verbum, videntur, cum in definitione suprapo sita dictum fuit, illa esse probabilia, quæ videntur. Prima enim & vera nõ videntur, sed sciuntur: probabilia autem videntur, non sciuntur. Vnde sicut supra definitus est syllogismus demõstratiuus ab Aristotele, qui est scientificus aut scientiam generans, ita posset definiri syllogismus dialecticus, qui est generatiuus opinionis. Talis nãque assensus cũ formidine de opposito (teste Aristotele in posteriorib⁹ resolutionibus) vocatur opinio.

CAP. XXXIII.

De definitione syllogismi litigiosi.

Syllogismus autem litigiosus ab Aristotele definitur, hoc modo,

Litigiosus est syllogismus, ex his quæ videtur probabilia, non sunt auté, & qui ex pbabilibus, aut ex his que videntur probabilia est apparens. Definitio syllogismi litigiosi.

Hæc definitio sicut tria habet membra, ita triplicem indicat litigiosum syllogismum. Est enim quidam litigiosus syllogismus, qui plærique vocatur peccans in materia, qui sub prima parte continetur, quâ dicitur litigiosus syllogismus est, qui ex his est quæ videntur probabilia, non sunt autem, Hoc est, secundum formā quidē syllogisticam recte factus est, & bene procedit sine vitio formæ, sed in materia est defectus: quoniā assumit propositiones quæ falsæ siue sophistice videntur esse probabiles cum in veritate non sint probabiles. Huiusmodi enim multa sunt, quæ prima facie videntur esse probabilia & verisimilia, cum in veritate non sunt eiusmodi. Quod si ex aperte falsis procedatur, aut sophisticus litigiosus non dicitur syllogismus, cum nemo per illlum falli posse videatur.

Est quoque syllogismus litigiosus peccans in forma tantum, qui per secunda n partem definitionis innuitur, his verbis, Litigiosus syllogismus est, qui ex probabilibus est apparēs. Hoc est, qui procedit quidem ex præmissis vere probabilibus, & ita in materia non habet defectum, sed ex illis præmissis non vere colligit, neque recte infert conclusionem, sed tantum apparenter. Interdum enim assumuntur propositiones veræ & probabiles in antecedente, ad probandam aliquam conclusionem, sed non disponuntur secundum debitam formam syllogisticam: quod quoties fit, dicitur syllogismus litigiosus peccans in forma. Sub tertia autem parte definitionis continentur syllogismus litigiosus peccans in materia simul & forma, cum dicitur, Qui ex his quæ videntur probabilia est apparens: Hoc est, qui apparenter & non bene concludit, idque ex præmissis non vere, sed apparenter

tantum probabilibus. Exempla dantur quantum ad membra singula definitionis. Hic est syllogismus litigiosus peccans in materia. Nulla opposita sunt simul vera, subcontraria sunt opposita, igitur non sunt simul vera. Maior enim videtur esse probabilis, eo quod multa opposita, vtpote contraria & contradictoria, non possunt esse simul vera. Vere autem non est probabilis, sed falsa. Iste autem est syllogismus peccans in forma. Aliqua opposita sunt simul vera, contradictoria sunt opposita, igitur contradictoria sunt simul vera. Præmissæ enim veræ sunt & probabiles, sed est defectus in forma syllogistica: quoniam ex puris particularibus proceditur. Hic in materia simul & forma peccat. Nulla opposita sunt simul vera quædam subcontraria sunt opposita, igitur nulla subcontraria sunt simul vera. Hic & in materia peccatum est: quoniã maior licet appareat, non tamen vere est probabilis. In forma autem, quoniam altera pręmissarum existente particulari, infertur conclusio vniuersalis, quod est contra regulam syllogismorum. ¶ Inter hos autem syllogismos litigiosos, ex Aristotelis etiam sententia talis ponitur differentia, vt syllogismi peccantes in materia tantum dicantur, & sint vere syllogismi, secundum definitionem positam in principio libri. Non autẽ syllogismi qui in forma peccant. Non enim ad veritatem aut bonitatem syllogismi quæritur ex qua materia sit contextus, vera aut falsa sed hoc quæritur, an recte colligat, an forma illationis sit bona, an debita sit & syllogistica conclusionis ex præmissis illatio. Vnde patet non valere hanc consequentiam. Hic est litigiosus aut sophisticus syllogismus, igitur est syllogismus: quemadmodum non valet consequentia. Est homo pictus, igitur homo. Litigiosus enim, cum ad formam respicit, determinatio diminuens est, & facit dictum secundũ quid. ¶ Addit Aristoteles prædictis syllogismum falsigraphum, qui sub litigioso videtur comprehendi. Et colligitur ex illius verbis hæc eius definitio.

Definitio syllogismi falsigraphi

Syllogismus falsigraphus est, qui procedit ex propriis principiis disciplinarum male intellectis.

¶ Hoc est, qui litigiosus est & deficit, propterea quòd assumpserit principium proprium alicuius disciplinæ, secundum intellectum non verum. Vt si quis ita argumentetur. Omnes lineæ ductæ ab eodem puncto ad idem punctum sunt æquales linea recta & linea curua tendunt ab eodem puncto in idem igitur sunt æquales. Hic syllogismus falsigraphus appellatur, quoniam vtitur principio disciplinæ Geometricæ secundum malum intellectum. Verum enim est illud principium, intelligendo de lineis ab eodem puncto in idem ductis per idem spatium. Applicatur autem in illo syllogismo litigioso etiam lineis ductis non per idem spatium.

CAP. XXXIIII.

¶ De enthymemate.

PRius autẽ quàm huic libro finem imponamus: iuxta promissũ in exordio, nõnulla dicenda sunt, & de aliis tribus speciebus argumẽtationis, de enthymemate videlicet, inductione, & exẽplo. Appellatur autẽ enthymema, argumẽtatio, in qua vnica tantũ præmissa expressa & altera suppressa, infertur conclusio. Vt hæc argumẽtatio, Petrus est hõ igitur Petrus est animal, vnam tantũ præmissam exprimit ex qua infertur cõclusio: in mẽte tamen alia tenetur atq; supprimitur, Oĩs homo est animal. Propter quod solet enthymema syllogismus impfectus nominari, cui videlicet altera desit præmissarũ: quæ si fuerit adiecta, integer erit syllogismus. ¶ Ob hoc etiã Græca appellatione enthymema dicitur talis argumẽtatio, quod in mẽte siue cogitatiõe alterã præmissarũ occultet vna tantũ expremissa: idq; plerũq; ob festinationem, & quia supponitur verũ esse ac notũ quod tacetur, vt ipsum proferri nõ sit opus. Vnde à Boëtio ita definitur enthymema.

Enthymema est oratio, in qua non omnibus præmissis antepositis, festinata infertur conclusio. Duæ definitiones enthymematis.

¶ Aristoteles verò ita ipsum definit.

Enthymema est syllogismus ex icotibus & signis.

¶ Pro cuius definitionis intellectu sciendum est quid sit icos, & quid signum in propositio. Icos Græco vocabulo appellat propositionem in se probabilem & consentaneam veritati, siue verisimilem: quæ nimirum vt plurimum solet habere veritatem, soletque ferè ita euenire vt ipsa significat, tametsi non prorsus ita sit necessaria, vt nunquam aliter possit contingere. Vt hæ propositiones. Homines diligunt benefacientes sibi, Homines odiunt malefacientes sibi omnis mater diligit filiū Filii diligunt parentes, & huiusmodi. Plerumque enim hæc ita inueniunt, tametsi non omnino perpetuam habeant & vniuersalem veritatem, cum aliter interdum euenire videantur. Signum vero appellat propositionem demonstratiuam aut necessario illatiuam alterius siue ipsa in se sit probabilis siue necessaria. Vnde icos siue probabile in se consyderatur, signum vero per comparationem ad illud quod infertur ex ipso secundum necessariam consequentiam. Vt lac habere in mammillis, signum est commistionis cum viro. Ex ista enim, Mulier habet lac in mammillis, necessario sequitur, mulierum viro fuisse coniunctam. ¶ Cum igitur Aristoteles definiendo enthymema, ipsum dicit esse quod ex icotibus constet & signis, materiam indicat vnde fiant enthymemata, nempe ex propositionibus in se probabilibus & ex propositionibus conclusionem necessario inferentibus atque probantibus. Eadem quæ propositio recte dicitur icos & signum: icos quidem quatenus est in se probabilis, signum vero, quatenus necessario infert conclusionem, Atque vt prorsus generalis & omnimodis sufficiens inueniatur definitio, videtur icos dicenda etiam propositio probabiliter inferens conclusionem qualiscunque in se fuerit. ¶ Sciendum autem est, omne enthymema posse reduci ad perfectum integrumque syllogismum, per additionem propositionis quæ subintelligitur, cum ea quæ exprimitur. In enthymemate enim sunt tres termini, sicut in syllogismo, quorum primus solum est in antecedente & conclusionem non ingreditur: & hic medii locum habet, atque in reductione enthymematis ad syllogismum accipiendus ille est pro medio. Reliqui autem duo termini sunt maior extremitas, & minor extremitas: quorum alter tantum semel ponitur, nempe in conclusione tantum, alter vero bis. Propositio autem supplenda debet componi ex medio & termino illo

qui ſemel tantum in enthymemate ponitur:ac iuxta exigentiam huius propoſitionis ſupplendæ cum altera expreſſa, fiat ſyllogiſmus in modo & figura ad quem fiat reductio. ¶Vt (exempli gratia) ad complendum hoc enthymema. Petrus eſt homo, igitur Petrus eſt animal, hanc accipio propoſitionem, Omnis homo eſt animal, quæ componitur ex medio homo & termino animal, qui ſemel tantum in enthymematis conclusione ponebatur, præmiſſiſque diſpoſitis in Darii fit integer ſyllogiſmus, hoc modo. Omnis homo eſt animal, & Petr⁹ eſt homo, igitur Petrus eſt animal

¶Fit autem reductio enthymematis interdum ad primam figuram, interdum ad ſecundam, interdum ad tertiam, ſecundum variam habitudinem propoſitionis ſupplendæ & propoſitionis expreſſæ adinuicem. De prima figura, iam exemplo oſtenſum eſt. Per ſecundam figuram, hoc enthymema, Iſta mulier non eſt pallida, ergo non peperit, ſic reducitur, Omnis mulier quæ peperit eſt pallida, iſta mulier non eſt pallida, igitur non peperit. Iſtud verò enthymema, Homo eſt rationalis, igitur animal eſt rationale, reducitur per tertiam figuram, hoc modo, Homo eſt rationalis, & omnis homo eſt animal, igitur animal eſt rationale. Vniuerſaliter autem, quādo ſubiectum concluſionis eſt ſubiectum antecedentis enthymematis, tunc in reductione ſupplenda eſt maior: quando autem prædicatum concluſionis eſt etiā prædicatū antecedētis, tunc deeſt minor. Patet hoc manifeſte in exemplis propoſitis. ¶Interdū verò inueniuntur enthymemata, quæ ex quatuor terminis cōponuntur diuerſis. Verum hæc non ſunt ſimplicia enthymemata, ſed virtute ſunt plura, quoniam in plura reſoluuntur, ac deinde per plures ſyllogiſmos reducuntur. Vt cum ita argumentamur, Homo currit, igitur animal mouetur, enthymema iſtud in duo reſoluitur: quoniam primum eſt, Homo currit, igitur animal currit: ſecundum vero, Animal currit, igitur animal mouetur. Primū ſic reducitur, Homo currit & omnis homo eſt animal, igitur animal currit. Secundū ſic. Omne quod currit mouetur, animal currit, igitur animal mouetur. Vniuerſaliter autem cognoſcitur enthymematis bonitas vel defectus, ex hac reductione. Sic enim ad ſyllogiſmum bonum reduci poteſt enthymema, bonum erit (ſi autem mal⁹ fuerit ſyllogiſmus ad quem reducitur) malum quoque fuiſſe

enthymema depræhenditur.

CAP. XXXV.

¶De inductione.

Tertia species argumentationis est inductio, quę ita solet definiri.

Inductio est à singularibus ad vniuersale progressio.

¶Hoc est, talis aliqua argumentatio, in aqua à singularibus siue minus communibus sufficienter enumeratis, proceditur ad vniuersale siue magis commune, ipsum sumendo vniuersaliter. Vt hæc est inductio. Iste ignis est calidus, & ille ignis est calidus: atque ita in cæteris omnibus singularibus ignibus, igitur omnis ignis est calidus. Negatiue sic. Iste ignis non est frigidus, & illę ignis non est frigidus, atque ita in cæteris omnibus, igitur nullus ignis est frigidus. Nō est autem opus semper accipere singularia indiuidua. Potest enim fieri inductio à minus communibus ad magis commune, vtpote à speciebus ad genus, hoc modo, Omnis homo sentit, & omnis leo sentit, atque ita in cæteris omnibus speciebus animalis, igitur omne animal sentit. ¶Hoc autem diligentissime semper obseruandum est in inductione, vt singularia siue minus communia sufficienter enumerantur: hoc est, vt omnia enumerentur, vel explicite, vel vt minimum implicite, quod fit per hanc particulam, & ita de omnibus aliis, vel aliam ęquiualentem, in qua omnia enumerentur implicite, quæ propter suam infinitatem vel multitudinem nimiam non possunt enumerari sigillatim. Species enim licet vtcunque posint enumerari, quanquam & hoc interdum cum magno labore, indiuidua tamen nunquam possunt, vtpote infinita, quæ certo numero nequeunt comprehendi. A singularibus autem non sufficienter enumeratis, nequaquam valeret inductio. Non enim sequitur, Iste homo est stultus, & ille est stultus, atque ita in aliis plurimis, igitur omnis homo est stultus. Non enim ad illationem eius quæ simpliciter est vniuersalis, sufficit, plurima inducere singularia, sed omnia oportet adducere. ¶Quando autem à speciebus ad genus, siue à minus communibus ad magis commune proceditur, non sufficiet omnes species enumerare parti-

culariter,sed vniuersaliter enumerari eas oportebit . Non enim valet hæc inductio.Aliquis homo quiescit, Aliquis equus quiescit,atque ita in omnibus speciebus animalis,semper aliquod ei⁹ indiuiduū quiescit,igitur omne animal quiescit: sed ita procedendū est,Omnis hō quiescit, & oīs equus quiescit, atque in cæteris speciebus singularū omnia indiuidua quiescunt:igitur omne animal quiescit.¶Veruntamē vbi terminus ad quem fit inductio poneretur vniuersaliter non complete, sufficeret omnes species particulariter enumerare. Pro cuius intellectu sciendum est,signū vniuersale additum termino generico,interdum ipsum distribuere pro vniuersis indiuiduis sub se & omnibus suis speciebus contentis.Atque ita communiter solet intelligi propositiones vniuersales. Interdum autem:sed rarius,signum vniuersale additum termino generico facit ipsum accipi vniuersaliter , tantum pro singulis speciebus:ita vt non opus est ad talis propositionis veritatem,singula omnium specierum indiuidua prædicato vere subijci. sed tantum ipsas species particulariter sumptas.Vt in hac propositione.Omne animal fuit in arca . Noe , cuius sensus est, Quilibet species animalis fuit in arca Noe. Ita huius negatiuæ,Nullum animal defuit in arca Noe,sensus est , Nulla species animalis defuit in ea.Ita cum dicimus, In hac mensa est omne vinum,In hac sylua inuenies omnes feras. Hæc regio omnia producit animalia.Omnia quæ apponuntur fidelibus, manducantur ab eis.In his atque huiusmodi propositionibus incomplete vniuersalibus,non fit pro singulis indiuiduis distributio,sed pro speciebus seu minus communibus tantum. Vnde ad eas referendas per inductionem, non est opus singula indiuidua adducere,nec explicite nec implicite, sed omnes species sufficit particulariter enumerare.

¶De hac quoque specie argumentationis peculiariter notat Aristoteles,quod per eam conuenienter possunt probari principia demonstrationum,quæ aliter demonstrari siue probari non possunt.Vt istud principium,Omne totum est maius sua parte ita per inductionē,fit notum.Illud totum est maius sua parte,& illud totum est sua parte maius,atque ita in aliis,nusquam videtur totum aliquod quod non sit sua parte maius, igitur omne totum est maius sua parte.Item ista. Omne animal rationale est disciplinæ capax,per inductionem optime * * *

probatur, hoc modo, Istud animal rationale disciplinam capit, & item illud, atque ita in cæteris, igitur omne animal rationale est capax disciplinæ. Rursum hoc principium commune, Nullæ contradictoriæ possunt simul esse veræ aut simul falsæ, non aliter nisi per inductionem potest ostendi. Quod autem per inductionem ostendit possint principia demõstrabilia, inde est, quia inductio à singularibus procedit, quæ sunt nota sensui. Intellectus autem iudicium, præsupponit iudiciũ sensus & eo adiuuatur. Vnde quãuis per syllogismũ, qui est intellectus, nõ possint probari: per inductionẽ tamen, quã subministrat sensus, vtique possunt. ¶ Docet quoque Aristoteles, inductionẽ posse reduci ad syllogismũ. Quod hoc modo fiet, Accipiendũ est disiunctum ex omnibus singularibus pro medio, & terminus ille ad quem fit inductio pro minore extremitate, prædicatum autem erit, maior extremitas. Vt hæc inductio. Iste ignis est calidus, & ille ignis est calidus, atque ita in aliis, igitur omnis ignis est calidus, sic reducitur, Omne quod est ignis vel ille ignis, &c. est calidum: & omnis ignis est iste ignis, vel ille ignis, vel alius aliquis, igitur omnis ignis est calidus. Negatiua inductio sic reducitur. Nihil quod est iste ignis vel ille ignis vel alius quispiã est frigidũ, & oĩs ignis est iste ignis vel ille ignis vel alius quispiã, igitur nullus ignis est frigidus.

CAP. XXXVI.

¶ De exemplo.

Quarta argumentationis species est, exemplum: quæ sic ferè se habet ad inductionem, sicut enthymema ad syllogismum. Quemadmodũ enim enthymema dicitur syllogismus quidem imperfectus, & ad syllogismum reducitur: sic exemplum dicitur quædã imperfecta inductio, & ad inductionem quodãmodo reducitur. Definitur autẽ sic.

Definitio exempli.

Exemplum est, quando vnũ particulare probatur per aliud, propter aliquid simile in ambobus inuentum.

¶ Hoc est, exemplum est argumentatio talis, in qua proceditur ab vno singulari vel particulari, ad probandum aliud particulare item vel singulare, ex ratione alicuius similitudinis inter ãbo illa inuentẽ. Vt cũ sic colligimus, Niniuitis, licet

peccatoribus pepercit deus: quoniam egerunt penitentiam, igitur & nobis parcet deus si egerimus penitentiam, Sodomitæ male perierunt, quia peccatores erant & non egerunt pœnitentiam: igitur & nos male peribimus, si non agamus pœnitentiam peccatorum. Corinthii facile à pseudoapostolis corrumpebantur, propter rerum omnium ob portum maris cômodum abundantiam: igitur & Antuerpiêses facile corrumpi potuerunt ab hæreticis, quod & ipsi similiter omnium rerum ex commodo portu effluentia lasciuiant. ¶ Hoc modo argumentamur à similibus à maiori, & minori, de quibus posterius suo loco dicetur. Estque hic modus argumentandi in moralibus vtilissimus, & ad monendum atque persuadendum efficacissimus. Nusquam enim melius homo excitatur aut prouocatur, quam aliorum egregiis exêplis propositis: neque melius à noxiis deterretur quam aliorum periculis ante oculos expositis: quæ exemplarem argumentationem pulchre fieri, ex paucis exemplis est manifestum. ¶ Obseruandum est autem potissimum in hac argumentatione, vt similitudo illa quæ adducitur ad rem pertineat, id est, causa sit quare prædicatû antecedentis subiecto conueniat. Non enim ad exemplarem argumentationem sufficit quælibet similitudo, quoniam non sequitur, Iudas male periit, igitur & petrus male periit: quoniam ambo fuerunt homines, aut ambo Apostoli, aut ambo peccatores. Siquidem hæc similitudo nihil ad rem facit, id est, causa non est conuenientiæ inter subiectum & prædicatum antecedentis. Non enim ideo periit Iudas, quia homo, neque quia Apostolus, imo neque quia peccator fuerat: sed quia post proditionem magistri, desperans de misericordia, factus est sui perditor. Hæc autem similitudo in Petro, non inuenitur, qui bonam egit pœnitentiam, speraui tq; in dei misericordia. Si autem sic colligas, Iudas male, periit, igitur & pilatus, & cæteri Iudæi male perierunt: quoniam sicut ille ita & isti dominum perdiderunt, & non egerunt dignam pœnitentiam, ita bonam habebis argumentationem exemplarem. Hic enim similitudo inuenitur in vtroque particulari, quæ ad rem faciat maxime. ¶ Docet autem Aristoteles exemplum reducere, partim ad inductionem, partim ad syllogismum. Accipiendo enim primum particulare, infertur ex illo per inductionem imperfectâ propositio vniuersa-

s,ac deinde ex vniuersali proceditur ad aliud particulare, quod infertur in conclusione exempli. Vt hoc exemplum. Iudas male periit, igitur & Pilatus, sic reducitur, Iudas male periit, quia mortis Domini author fuit, nec egit dignam pœnitentiam, igitur omnis qui mortis domini author fuerit, nec pœnitentiam egit male periit. Deinde sub hac vniuersali ita subsumitur, Pilatus author fuit mortis Domini nec egit pœnitentiam: ac postremo infertur alterum particulare, igitur Pilatus male periit. His autem quatuor argumentationum speciebus ita vtcunque declaratis, quarti libri Dialecticæ consyderationis finem hic faciamus, atque ad locos dialecticos transeamus.

¶ Deo semper & vbique gloria.

LIBER QVINTVS CONSyderationis dialecticæ qui de locis dialecticis inscribitur

PRAEFATIO.

Dialectica omnis, Marco Tullio & Seuerino Boëtio testibus, iudicio & inuentione constat. Cum itaque ars iudicandi, Græcis criticì dicta Latinis iudicialis, quantum ad formas attinet argumentationum, præcedenti libro vtcunque sit absoluta, superest altera quæ Græcis topici, Latinis localis dicitur, præsenti hoc libro tractanda. In quo hoc potissimum elaborandum est, vt ordine congruo locos quosdam designemus, è quibus ad vnamquanque propositam quæstionem facile depromi possit conueniens argumentum. Enim vero (iuxta Marci Tullii testimonium) sicut earum rerum quæ absconditæ sunt, demonstrato & notato loco facilis est inuentio: sic cum peruestigare argumentum aliquod volumus, locos nosse debemus. Id quod & Quintilianus libro quinto Oratoriarum institutionum pulchre testa-

tur, Non omne inquiens argumentum vndique venit, ideóque non passim quærendum est. Multis enim alioqui error est: exhaustóque labore, quod non ratione scrutabimur, non poterimus inueniri nisi casu. At si scierimus vbi quicquam nascatur, cum ad locum ventum erit, facile quid in eo erit peruidebimus. Hæc ille. Non immerito proinde reprehendam existimauit Tullius stoicorum negligentiam, qui indicandi vias diligenter persequuti, inueniendi artem, & vsu potiorem, & natura priorem, totam reliquerunt. Aristotelis verò diligentiam ex aduerso censuit Cõmendãdam, vtpote qui vtramque copiose tractauerit. Quem vt artis huius principem, nos quoque pro virili insequentes, dialecticos locos fideliter aperiemus: ordinem tamen qui apud illum confusior & minus digestus ab eius Cõmentatoribus Themistio atque Boetio (qui in eadem hac arte diligentissime laborauerunt,) accipiemus. Ab his enim in certiorem quendam ordinem redacti sunt loci illi, qui ab Aristotele confusius sparsi fuerant: vt fere solent primi rerum inuentores minus ordinate res singulas locis suis constituere, quod à posteriorum est diligentia pręstolandum. Vt enim res ipsas primum inuenire est difficillimum, ita post inuentionem non ita magni est negocij in ordinem inuẽta redigere. Prius autem quam ad notandos locos trãseamus, quid locus sit, & quomodo diuidatur, explicemus.

CAP. I.

Quid sit locus, quid item locus maxima & differentia maximæ.

Locus à Boetio ita definitur. Locus est sedes argumenti, vel id à quo ad propositam „ quæstionem conueniens trahitur argumen „ tum. Pro cuius definitionis intellectu primum sciendum est quid sit argumentum. Defi- nitio loci.

Appellamus autem argumentum rationem quæ rei dubiæ facit fidem, id est propositionem aliquam quæ adhiberi potest ad propositionem aliam probandam cuius est dubia veritas, & de qua habetur quæstio. in quo manifesta est differentia argumentationis ab argumento. Argumentatio enim complectitur argumentum probans, conclusione quam pro-

ta: quæ omnia quodammodo intra suum ambitum continet, atque intra latitudinem suam complectitur. Præterea, non habent maximæ istæ alias vllas propositiones se priores aut notiores, per quas commode possent probari: sed ex ipso terminorum intellectu, manifesta apparet ipsarum veritas. Propter hoc, & maximæ propositiones dicuntur secundum expositionem negatiuam, quibus aliæ non sunt maiores, priores, scilicet, aut notiores, per quas possent probari. Hi ergo, loci maximæ appellantur. ¶ Alio verò modo (vt idem Boetius attestatur) loci vocantur, maximarum differentiæ propositionum: illi videlicet, quibus maximæ diuersæ abinuicem differunt. Vt (exempli gratia) maximæ illæ duæ suprapositæ, abinuicem differunt, per terminos diuisos. In altera enim ponitur definitio & definitum, in altera verò contrarium & suum oppositum. Definitio igitur & definitum contrarium & suum oppositum, sunt differentiæ maximarum illarum: qui etiam loci appellantur, eo quod ab horum consideratione sumantur argumenta, ex ipsis maximis. Quid loci differentia maxima.

¶ Huiusmodi autem loci, pauciores sunt numero prioribus. Interdum enim plures maximæ propositiones sub vno loco differentia maximæ comprehenduntur. Exempli gratia, duæ hæ maximæ. Cuicunque conuenit definitio, eidem & definitum. A quocunque remouetur definitio, ab eodem remouetur & definitum sub vno continentur loco differentia maximę, nempe sub loco qui appellatur à definitione ad definitum, vel simpliciter à definitione. Sic enim in assignãdo locum qui est differentia maximæ, accipimus vocabulum significans, id à quo sumitur argumentũ atque probatio, cum præpositione à, vt locus à definitione, à descriptione, à genere, à specie, à causis, à contrario, atque ita in cæteris. Et quidem interdum sic solum terminum inferentem exprimimus, interdum verò cum præpositione ad, terminũ quoque illatum adiicimus. Vt locus à definitione ad definitum, à specie ad genus, à contrario ad contrarium, à causa ad effectum. Rursum locum differentiã maximæ interdum appellamus, ipsam habitudinem, quæ est inter terminum inferentem & terminum illatum, vt inter definitionem & definitum, causam ad effectum. Interdum verò ipsam orationem per quam talis habitudo exprimitur. ¶ Ex quibus satis patet definitio loci. Manifestum enim euadit ex

bis, quomodo tam locus maxima quam locus differentia maximæ dicatur sedes argumenti, & quomodo ab vtroque trahantur commoda argumenta ad propositas quæstiones. Manifestum item relinquitur, quid inter sit inter locum maximã & locum differentiam maximæ. Et licet nonnulli prædictam definitionem ita distinguant, vt partem priorem peculiariter accommodent maximis, posteriorem solis maximarum differentiis, nobis tamen commodius videtur, vtranque partem ad vtrumque locum referre, ac partem posteriorem quodammodo declarationem prioris esse, atque ob id à Boetio posterius adiectam, ad elucidandam Ciceronis definitionem, qui locum generaliter definiens, hoc tantum dixit, locum esse sedem argumenti.

CAP. II.

De loco intrinseco, extrinseco, & medio.

A Signantur autem loci diuersi, secundum diuersam habitudinem termini inferentis & termini illati, siue argumenti & conclusionis quæ probanda proponitur. Vnde locus diuiditur in locũ intrinsecum, extrinsecum, & medium. Quarum specierum differentiæ ex ipsis earum definitionibus cognoscentur, quæ sunt hæ, Locus intrinsecus est, quando sumitur argumentum ab his quæ sunt de substantia rei de qua quæritur Locus extrinsecus est, quando sumitur argumentum ab his quæ sunt omnino separata à substantia rei de qua quæritur. Locus medius est, quando sumitur argumentum ab his quæ partim conueniunt, & partim differunt. Pro quarum definitionum intellectu aduerte proposita quæstione aliqua dubitabili, ad eam probandam adferri interdum argumentum ab aliquo quod ad substantiam pertineat rei de qua fit quæstio. Vt si proponatur quæstio. Num omnis homo sit capax disciplinæ, ad hanc quæstionem determinandam adfero argumentum ab ipsa hominis definitione, quæ proculdubio ad ipsius substantiam siue essentiam spectat, & talem conficio argumentationem. Omne animal rationale est capax disciplinæ, igitur omnis homo est capax disciplinæ, Locus proinde tam maxima quam differentia maximæ. Vnde hoc argumentum depromptũ est, locus vocatur

Quid locus intrinsecus extrinsecus & m[edius].

intrinsecus. ¶ Interdum verò argumentum sumitur ab eo quod prorsus est extra substantiam eius, de quo quæritur, estque omnino illi extraneum. Vt si proponatur quæstio. Num humilitas vitium sit? adhibebitur argumentum à contrario, hoc pacto argumentando. Humilitas est virtus, non est igitur vitium. Hic manifeste cernis, argumentum duci à virtute ad vitiũ, quę penitus sunt adinuicem aliena. ¶ Interdum verò argumentũ ducitur ab eo quod partim cõuenit cum eo de quo fit quæstio & partim differt. Vt si quæratur, num iustitia sit bona? ad quæstionis dissolutionem adfero argumentum. Qui iustus est, bon⁹ est: igitur iustitia est bona. Hic à iusto ad iustitiam argumentum ducitur. Inter autem iustitiam & iustum, est aliquid differentiæ & aliquid conuenientiæ. Differũt enim in finali terminatione, atque in minus principali significato. Conueniunt autem in significatione præcipua. Vnã enim eandémque rem concretum & abstractum ex significato principali important, quemadmodũ in principio libri secundi, capite de denominatiuis, meminimus declaratum.

¶ Solet quoque locus intrinsecus subdiuidi, in locum à substantia & à concomitantibus substantiam. Locus à substantia dicitur, quando sumitur argumentum ab his quæ sunt de substantia rei de qua quæritur. Cuiusmodi proprie solum est locus à definitione, qui pro argumento sumit totam ipsam essentiam siue substantiam rei de qua quæritur. Adiunguntur tamen illi duo alii, à descriptione, & nominis interpretatione. Ille quidem eo quod definitionis loco plerumque vti solea mus descriptione, propter imbecillem nostri ingenij captum. Vnde fit, vt veras & intimas rerum differentias pernoscere non valentes, propriis & accidentibus eas cogamur distinguere. Hic verò propter cognationem & similitudinem: & quia quodammodo ipsa nominis interpretatio videtur includi in nomine ad eum modum quo substantia rei intra ipsam includitur.

Locus à substãtia.

¶ Locus autem à concomitantibus substantiam dicitur, quando non sumitur quidem argumentum ab ipsa rei de qua quæritur substantia, sed ab aliquo quod substantiam concomitatur. Vtpote à partibus eius, siue essentialibus siue integralibus, quæ non sunt tota ipsa rei substantia: vel ab accidentibus aliquibus rem concomitantibus, cuiusmodi sunt generatio, corruptio, vsus, & communiter accidentia

Locus à concomitantibus substãtiã

vel quæ aliquo modo intrinseca sunt & vicina, siue spectantia ad esse rei, vt sunt causæ, materialis, formalis, efficiens, finalis, locus item & tempus. Ac proinde ab his omnibus cum argumenta sumuntur, ex locis dicuntur erui, qui à concomitantib' substantiam nominantur, Quot autē sunt, & qui, loci extrinseci, & medii, in consequentibus suo ordine aperiemus.

CAP. III.

¶De loco à definitione.

Acta generali locorum diuisione: restat de vnoquoque sigillatim pertractare, atque ex singulis quomodo argumenta ducantur, commodis exemplis ostendere. Quam considerationem ingredientibus, primus se offert locus à definitione, qui vnus proprie locus à substantia meretur appellari. Definitur autem sic, Locus à definitione est, habitudo definitionis ad definitum. ¶In qua definitione, manifestum est, per locum intelligi ipsam habitudinē quæ est inter definitionem & terminum qui definitur, tanquam inter terminum inferentem & terminum illatum. ex cuius habitudinis vi, argumenta secundum hunc locū sumuntur quæ quidem habitudo signatur hac oratione, locus à definitione ad definitum. Atque ad hunc modum in sequentibus licebit singulas loci species definire. Vt (exempli gratia) locus à toto est habitudo totius ad partes, locus à causa est habitudo causæ ad effectum: atque ita in cæteris. ¶Definitio autem sic solet describi, Definitio est oratio indicans quid est esse rei, per essentialia. Hoc est, quæ monstrat siue declarat quidnam sit res illa quæ proponitur, idque per substantialia siue essentialia, vt sunt genus & differentia: quæ sola dicuntur rei essentialia, suntque tota ipsius essentia. Genus enim & differentia (vt ex prædicabilibus patet) tota sunt speciei essentia. Vt animal rationale, est definitio hominis: corpus animatum sensibile, est definitio animalis: substantia corporea, est definitio corporis: substantia incorporea, spiritus: habitus bonus, virtutis: habitus malus, vitij. ¶Ab hoc autem loco fiunt argumenta quatuor modis, nimirum affirmatiue duobus, & negatiue item duobus. Primo affirmatiue, ex parte subiecti. Sit quæstio, Num omnis homo sit æternæ beatitudinis capax? ita

Locus à definitione.

Definitio quid sit.

terminabitur quæstio. Omne rationale animal est æternę beatitudinis capax: igitur omnis homo est eiusmodi. Sit quæstio, Num virtus sit expetenda, & vitium fugiendum? sic terminabitur. Habitus bonus semper est expetendus, igitur & virtus. Habitus autem malus semper fugiendus, igitur & vitium. Maxima harum argumentationũ cõfirmatiua hæc est, Quicquid prædicatur de definitione, prædicatur item de definito. ¶ Secundo affirmatiue fit argumentatio, ex prædicati. Sit quæstio, Num concha sit animal? (quod dubium videri potest, ex eo quod non ita multis sensibus vigere conspiciatur vt cætera, animalia, nec similem habere motum) Ad hanc quæstionem terminandam sic argumentabimur. Concha est corpus animatum sensibile (habet enim sensum tactus, quod mõstrat experientia) igitur est animal. Sit quæstio. Num humilitas sit virtus? ita terminabitur. Humilitas est habitus bonus, igitur est virtus: superbia verò, est habitus malus, igitur vitium. Maxima huiusmodi argumentationũ roboratiua, hæc est, De quocunque prædicatur definitio, de eodem & definitum. ¶ Negatiue item diximus duobus modis fieri argumentationem. Primo, ex parte subiecti. Sit quæstio, Num vllum brutorum sit capax disciplinæ? ita terminabitur, Nullum animal irrationale est capax disciplinæ, igitur nullũ brutum. Sit rursum quæstio, Num vlla virtus vilescere faciat habentem, aut vllum vitium exornet habentem? ita terminabitur, Nullus habitus bonus potest vilem reddere possessorem, nullus item habitus malus exornare, igitur nulla virtus potest vilificare habentem, & nullum vitium exornare. Maxima vnde sumuntur hæc argumenta, est, Quicquid negatur dę definitione, & de definito negatur, Ex parte autem prædicati sic argumentamur. Sit quæstio, Num simia sit homo? ita terminatur. Simia non est animal rationale, igitur, non est homo. Sit quæstio, Num scientia sit virtus? ita terminatur, Scientia non est habitus bonus, igitur non est virtus. Quæratur de paupertate, num ipsa sit vitium? dicimus non esse, quia ipsa non est habitus malus Maxima vnde huiusmodi argumentationes robur accipiunt, hæc est, De quocunque negatur definitio, & definitum. ¶ Possent tamen quatuor hæ maximæ in duas istas concludi, Cum quo conuenit definitio:

cum illo & definitum conueniet. Cum quo non conuenit definitio, cum illo nec definitum conueniet. Duæ siquidem priores in prima includuntur, posteriores duæ in secunda.

CAP. IIII.

De loco à definito ad definitionem.

Quemadmodum autem nunc à definitione ad definitum processum est, ita conuerso ordine procedere licebit à definito ad definitionem: appellabiturque locus à definito. Tot autem modis argumentari hinc licebit, quod modis supra in loca à definitione assignauimus. Et quidem interdum probatiuæ satis erunt hæ argumẽtationes, cum videlicet aliquid notius conuenit definito quam definitioni, aut cum notius alicui conuenit definitum quam definitio. Vt si quis dubitet, nũ morio (cui nihil inest actualis vsus rationis) animal sit rationale, sic terminabitur quęstio: Morio est homo, est igitur animal rationale. Antecedens enim est notissimæ veritatis, ac proinde cõsequens rectè probat, quod alicui posset dubium videri, ex eo quod ratione non videantur vti moriones. Rursum, si quis forsitan de elephanto aut simia dubitauerit, num sint animalia rationalia, eo quod videantur aliquo modo ratione vti in quibusdam, quibus admodum appropinquant modo agendi hominum, ita terminabitur quæstio. Elephantus & simia non est homo, neque igitur animal rationale. Prædictarum autem argumentationum hæ sunt maximæ. De quocunque prædicatur definitum, de eodem & definitio. De quocunque negatur definitum, de eodem & definitio. Rursum sit quæstio, num aliquod inueniri possit ratione animal, quod nunquam vtatur ratione? ita terminabitur. Plerique homines nunquã ratione vtuntur, igitur quędam animalia rationalia nunquam vtuntur ratione. Sit quæstio, Num aliqua animalia irrationalia possint doceri? sic terminabitur, Quædam bruta possunt doceri vt canes & elephãti, & alia plęraque, igitur quędã irrationalia animalia doceri possunt. Maximę, Quicquid prædicatur de definito, prædicatur & de definitione. Quicquid negatur de definito negatur & de definitione. Est autẽ generaliter hoc sciendum, quod propriæ passiones notius & clarius conueniũt ipsi definitioni quã definito, eo quod definitio explicet substãtiam siue essen-

tiam,ex qua proprietas naturaliter effluit.Ob hoc,dum proprium ostenditur inesse definito ,per definitionem , probatiua est argumentatio. Cum vero proprium ostenditur inesse definitioni per definitum,non probatiua erit.Atvero accidẽtia,potissimum singularia siue Peculiaria notius conueniunt definito.quã definitioni eo quod ab essentia quam explicat definitio non effluãt,sed rei conueniunt potius ratione singularitatis vel materiæ.Ob hoc, dum accidens aliquod monstramus conuenire definitioni ex definito, probatiue satis proceditur:dum autem econtrario,non probatiue.

CAP. V.

¶De locis à descriptione,& nominis interpretatione.

D Escriptio est oratio indicans esse rei per accidentalia,id est per propria,vel accidentia,quibus,à cæteris discerni possit, vt animal risibile, est descriptio hominis,Animal rudibile,asini.Habitus laudabilis, descriptio est virtutis,habitus vituperabilis vitii.Ex accidentibus,Vt animal habens liberum actuum suorum arbitrium,est descriptio hominis.Illud verò neutiquam prætereundum est, quod admonet Rodolphus Agricola,& ante eum Boetius propter verarum definitionum maximam penuriam,plerunque loco definitionum dari descriptiones. Cum enim tam imbecille sit humanum ingenium vt vix vllarum differentiarum præter vnam rationale aut alias pauculas,possit habere notitiam , fit vt neque veras definitiones,quæ ex vero genere & vera differentia debent componi,præter vnam , aut alteram habeat. Exemplo sunt philosophorum definitiones, quæ fere omnes nil aliud quam descriptiones sunt,ex accidentibus rerum cõflatæ. ¶Parum autem refert quærenti verum fructum horum locorum,si non semper verissimum genus & verum proprium habeat.Sufficit enim,horum loco aliquid eis quam fieri potest, vicinum inuenire.Quod si verum propriũ inueniri facile non potest,ex multis accidentibus in vnum conflatis, longiori verborum ambitu, descriptionem licebit conflare. Vt verbi gratia,asinus vero genere & vero proprio sic potest breuissime describi.Asinus est animal rudere natum siue rudibile.Per accidentia verò, si eum velis describere , inuenies in asino solidos pedes,numero quatuor, aures longas, & fœcunditatem partus. Quibus in vnum collectis accidentibus,

Quid sit descriptio.

ita licebit asinum describere, Asinus est animal quadrupes, solidis pedibus, auritum, & fœcundum: Ad eundem modum licebit singulis naturis rerum diligenter inuestigatis, siue propriás passiones, siue per accidentia propria, quam libet rem depingendo describere. Quam differentiam ipsa quoque nomina definitio & descriptio per se indicant. Est enim definire, rem tota sua essentia finire, & velut terminare. Describere vero solam deformationé crassam & figuralem delineationé importat. Quia tamen (vt dictum est) rare admodum sunt veræ definitiones, cogimur plerumque descriptionibus huiusmodi accidentalibus illarum loco vti. Propter quod, Cicero & Themistius hos duos locos in vnum concluserunt. Distinxerunt vero Boëtius, & post eum Agricola, cæterique Boëtio posteriores.

De nominis interpretatione.

¶Nominis vero interpretationem nemo authorum neglexit quippe cuius est ad plurima vsus accommodatissimus, iis præsertim qui vtranque linguam, aut etiam plures probe callent id, quod aperte M. Tullius testatur, dicens, notatione (sic enim ille appellat interpretationem) multa in disputando elici ex verbo. Sic exempli gratia, quæstio, Num dialecticæ sit impendenda opera? à nominis interpretatione ita licet argumentari. Dialectica ars est differendi, huic studendum nemo dubitat, est igitur studendum dialecticę, & ita de aliis scientiarum nominibus, Grammaticæ, Rhetoricæ, Arithmeticæ, Geometricæ, Astronomiæ. quarum sunt hæ interpretationes. Grammatica est ars literaria. Rhetorica, ars recte eloquendi. Arithmetica, ars recte supputandi, Geometria, ars terras mensurandi. Astronomia, ars astrorum normam tradens. ¶Est autê " interpretatio, non rei definitio: sed nominis etymologica ex" planatis siue explicatio, quam logici definitionem nominis vocant, atque ita definiunt. Interpretatio est nominis minus noti per aliud magis notum explicatio. In hoc enim differt à definitione & descriptione: quod hæ rem ipsam, siue per essêtialia, siue per accidentalia determinant: illa vero tantum nominis rationem & significationem declarat. Græci quod nos interpretationem dicimus Boëtium insequens etymologiã appellant, quod Cicero verbum ex verbo intepretatur veriloquium. Siquidem ètymon Græce significat verum, logos orationem. Cicero autem in libris Topicis fugere se dicens

vocabuli huius nouitatem,quod ipse non satis aptum iudicabat,notationem maluit dicere, quod verba sint rerum notæ. Aristotelem vero rei notam dicit symbolum appellasse.

¶ Fiunt autem ab his duobus locis argumentationes ita per omnem modum vt suprà ostendimus, in loco à definitione, affirmatiue scilicet atque negatiue, subiiciendo & prædicando. A descriptione quidem sic argumentabimur. Nullus habitus laudabilis vilescere facit habentem, nulla igitur virtus. Contra vero, quilibet habitus laudabilis exornat possessorem, igitur quælibet virtus id facit. Mansuetudo est habitus laudabilis, est igitur virtus. Scientia non est habitus laudabilis (scientia enim neminem per se laudabilem efficit) non est igitur virtus. Maximæ harum argumentationum roborariuæ » hæ sunt, Quicquid prædicatur de descriptione, prædicatur » item de descripto. De quocunque prædicatur descriptio, de » eodem & descriptum. Quicquid negatur de descriptione, & » de descripto negatur. De quocunque negatur descriptio, de- » scriptum de eodem negabitur.

¶ Ab interpretatione quoque tot modis argumentari possumus. Sit quæstio, Num Iesus peccatores debuit suscipere, atque cum eis conuersari? ita terminabitur, Saluatorem atque sanatorem animarum decebat peccatores suscipere, ergo Iesum id decebat. Quæratur, Num aduersus Christum, Iudæi iuste blasphemias coniiciebant? respondebimus, non iuste id factum ab illis, quoniam in vnctum domini nequaquam phas erat conuicia iacere. Ita ostendimus euangelio credendum esse, atque euangelizantibus esse administranda necessaria, quoniam bono nuncio cœlestis regni toto corde erat acquiescendum, & eiusmodi cuncii gratissimis annunciatoribus omni iure erant subministranda corporis necessaria. Ita ostendimus monacho non conuenire discursum superuacaneum per vicos ac ciuitates, quoniam solitario id minime conuenit. Sic verum philosophum docemus non debere auarum esse aut ambitiosum, quoniam verus amator sapientiæ huiusmodi esse non debet. Ita clericum ostendimus non debere se ingerere secularibus negotiis: quoniam in sortem Dei segregatum id minime decet. Maximæ verò harum argumentationum loci, ex prædictis relinquuntur notæ. Cum quocunque enim conuenit interpretatio, cum eodem & interpretatum: &

cum quocunque illa non conuenit, nec istud conueniet.

¶ Quomodo autem diximus locum asignari posse à definito, distinctum à loco qui dicitur à definitione, sic & alii duo loci signari possunt, à descripto & interpretato. Ex quibus, tametsi non multum accipi posse videantur arguméta in se probatiua si cui tamen contingat descriptum notius esse descriptione: aut interpretatum interpretatione, huic probatiuum erit eiusmodi argumentum, quod ita à descripto vel interpretato sumetur. ¶ Sub his autem tribus locis tres alii comprehenduntur. Sub loco enim à definitione comprehenditur locus à differentia, propterea quod differentia sit bona pars definitionis, Vt, Concha est sensibilis, igitur est animal. Asinus non est rationalis, igitur nec homo Maximæ. Cum quocunq; conuenit differentia, cum eodem conuenit & id cuius est differentia. Et à quocunque rem ouetur differentia, ab eodem remouetur & id cuius est differentia. ¶ Sub loco à descriptione, continetur locus à proprio vel ab aliquo obtinente locum veri proprii, eò quòd ex huiusmodi conficiatur descriptio. Vt. Aegestas non est semper se laudabilis, non est igitur virtus Modestia est per se laudabilis, igitur est virtus. Maximæ. De quocunque negatur proprium, de eodem negatur & id cuius est proprium. Et de quocunque prædicatur proprium, etiam id cuius est proprium. ¶ Sub loco ab interpretatione, continetur locus à synonymis. Vt, Hoc est ensis, igitur est gladius. Maxima, De quocunque prædicatur vnum synonymorum, de eodem & reliquum.

CAP. VI.

¶ De loco à toto vniuersali.

Inter locos à cõcomitãtibus substantiã, primus est loc᷒ à toto: qui diuiditur in quatuor locos, in locũ videlicet à toto vniuersali, à toto integrali, à toto in quãtitate, & à toto in modo. Quibus addũtur, loci à toto in loco, & à toto in tẽpore. Totũ vniuersale idẽ est quod superius vel vniuersale, vt quodlibet genus respectu suarum specierũ, & quælibet species respectu suorũ indiuiduorum. Vt animal respectu hominis, homo respectu Ioannis. Dicitur aũt totum vniuersale, quod propter suã cõmunitaté suas species in se includat, quémadmodum totum suas partes: ex quo, dum fit diuisio, velut ex toto partes eruuntur. Partes autem subiectiuæ nominantur,

Totũ vniuersale.

quia subiiciuntur toti secundum ordinatam prædicationem & prædicamentalem dispositionem vel coordinationem.

¶ Fit autem argumentatio ex hoc loco, tã affirmatiue quã negatiue, ex parte subiecti atque ex parte prædicati. Neque magnifaciendum est quod quidẽ dicunt, à toto vniuersalis affirmatiue non valere argumentationem, nisi ponatur constantia partis ad quam est procedẽdum. Item à parte ad totum nõ valere negatiue, nisi constantia partis posita. Siquidem constantia (quam vocant) in huiusmodi argumentationibus subintelligitur, tacitéque semper includitur, etiam si non exprimatur in propositione illa que tenetur in mente dum enthymema conficitur. Constantiam autem poni dicunt alicuius, quando ipsum esse astruunt. Vt si talem conficiam argumentationem, Omne animal sentit, homo est, igitur homo sentit. Hic in secunda propositione dicunt constantiam ponit hominis. Verum illam satis putamus intelligi in ea quæ in mente tenetur, homo est animal, aut conclusionem sub conditione intelligimus. Igitur homo si est, sentit. ¶ Faciamus igitur à toto vniuersali argumentationes affirmatiue, ex parte subiecti, hoc modo. Sit quæstio, Num iustitia sit res vtilis & expetenda? dicemus ita habere: quoniam omnis virtus est res vtilis & expetenda. Valet & negatiue. Vt si quæratur, Num furtum sit vtile? ita licebit ex hoc loco argumentari, Nullũm vitium est vtile, furtum est vitium, igitur furtum non est vtile. Maxime horum argumentorum, sunt istæ, Cum quo conuenit ge- » nus, cum eodem conuenit & species. Cum quo non conuenit » genus, nec etiam species. Similiter ex parte prædicati licebit argumentari, ad hunc modum, Hoc, animal habet omnem sensum, igitur habet olfactum. Hic homo omnem habet virtutem, igitur & pietatem. Negatiue, hoc corpus non habet sensum, igitur non habet olfactum. ¶ Fit quoque totidem modis argumentatio ex specie ad genus, siue à parte subiectiua ad totum vniuersale. Affirmatiue quidem subiiciendo, Concha habet vel vnicum vel duos tantum sensus, igitur aliquod animal vnicum sensum vel duos tantum habet. Veritas apud improbos odium parit, igitur quædam virtus apud improbos odium parit. Negatiue subiiciendo, ita argumentamur. Concha non habet omnes sensus, igitur aliquod animal non habet omnes sensus. Affirmatiue prædicando. Habet tactum,

Modi argumentandi.

igitur habet sensum. Negatiue prædicando, Non habet visum igitur non omnem sensum habet, vel aliquem sensum non habet Non habet charitatem, non igitur omnem habet virtutem. Maximæ Cum quo conuenit pars subiectiua, cum eodē & totum. Cum quo non conuenit pars, nec totum. ¶ Hoc autem est in huiusmodi argumentationibus obseruandum, vt cū à toto vniuersali proceditur, semper ipsum accipiatur vniuersaliter. Nam ab ipso tantum particulariter sum pto, non valet ad partem argumentatio. Vt non sequitur, Aliquod animal habet omnem sensum, igitur cōcha habet omnem sensum. Nisi forte in consequēte omnes partes accipias disiunctiue, hoc modo Aliquod animal habet omnem sensum, igitur homo vel brutum habet omnem sensum. Contra vero, cum à parte ad totum proceditur, ad totum particulariter sumptum procedi debet. Non enim sequitur, Concha tantum vnum sensum habet, vel duos, igitur omne animal tantum vnum vel duos sensus habet. Neque si auis alas habet, consequens est omne animal habere alas. Ab omnibus tamen partibus copulatiue sumptis, per modum inductionis valebit argumentatio.

¶ Et quoniam circa singulos pene locos solent plures adduci malæ argumentationes, potissimum enthymematicæ, aliquo defectu laborantes, aduersus omnes huiusmodi generalis potest vna responsio adhiberi, dicendo eatenus valere argumētationem enthymematicam ex his locis desumptam, quatenus ex propositione explicita cum ea quæ tenetur in mente, bonus potest confici syllogismus, vel categoricus, vel vt minimū hypotheticus, secundum modum aliquem rite dispositus. Vbi vero id fieri non poterit, non valebit enthymema. Exempli gratia, hæc argumentatio sumpta à specie non valet, Auis volat, igitur omne animal volat, quoniam suppleta propositione quæ subintelligitur, hic habetur syllogismus, Auis volat & auis vel omnis auis est animal, igitur omne animal volat. Qui syllogismus quoniam non valet (In tertia enim figura vniuersaliter cōcluditur, & proceditur à termino in antecedente nō posito vniuersaliter, ad eundem in conclusione vniuersaliter positum) idcirco nec enthymema prius factum valebat. Similiter istud enthymema, Animal currit, igitur homo currit nō valet: quia syllogismus ad quem reducitur non valet, iste videlicet, Animal currit, & homo vel omnis homo est animal, igi-

tur homo currit.Maiore enim particulari in prima figura, nihil sequitur.Item non sequitur,Tantum animal est homo,igitur tantum animal est substantia:eò quòd iste syllogismus est malus.Omnis homo est substantia,tantum ;animal est homo igitur tantum animal est substantia.Est enim in prima figura minor virtualiter negatiua , & proceditur à termino substãtia in antecedente non posito vniuersaliter ad eundem termi num in conclusione vniuersaliter positum .Nam signum tantum,hanc habet virtutem, vt terminum mediate sequentem vniuersaliter accipi cogat termino immediate sequenti , non ita posito,ad hanc formam examinabitur quælibet argumentatio.sophistica,quæ in debita forma peccabit,

CAP. VII.

¶De loco à toto integrali,

Secundus locus à toto est locus à toto integrali.Totum integrale est,quod resultat ex partibus quantitatem habentibus. Pars integralis est,quæ cum aliis partibus reddit quantitatem totius. Partes integrales illæ sunt,quæ certo ordine adinuicem coniunctę constituunt magnitudinẽ seu quantitatem totius.Vt ex capite coniuncto collo,& illo cũ humeris,& iis rursum cum brachiis & ventre,atque ita deinceps,integratur hominis quantitas.Quemadmodum ex coniunctione fundamenti cum parietibus, & parietum cũ tecto, integratur aut magna,aut parua,aut ampla, aut stricta dom⁹ & item in aliis.¶Inter has autem partes integrales, quædam principales & præcipue nominantur, sine quibus totum nequaquam potest subsistere.Vt hominis præcipuę partes sunt, caput,cor,intestina,& aliæ eiusmodi partes.Cæterum manus & pedes sunt partes minus principales , quia sine ipsis nihil prohibet rem subsistere.Integrales tamen partes sunt,quia ex ipsis est toti sua integritas.Non enim dicitur homo integer, perfectus, & omnibus suis partibus absolutus , si aliquo decentium membrorum sit mutilatus: quemadmodum domus imperfecta dicetur , si nullam fenestram habeat, aut focum non habeat:aut aliquid eorum quæ solent domus habere. Si vero tectum non habeat,ne domus quidem nomine appellabitur:adeò est tectum præcipua pars domus. Cum ergo di-

cimus in propositio, argumentationem fieri à toto integrali ad partem, vel à parte ad totum, non loquimur nisi de parte principali. ¶ Fiunt autem argumentationes à toto ad singulas partes, tantum affirmatiue. Vt sic hoc est domus, igitur & tectum habet & partes & fundamentum. Si est homo, igitur caput habet & collum & ventrem, cor & intestina. cæteraque membra vitæ necessaria. Maxima, Posito toto integrali poni necesse est, & quamlibet partẽ eius. ¶ Ad partes autem minus principales, non valet argumentatio, Domus est, igitur focum habet, aut fenestras: aut alia huiusmodi non simpliciter necessaria ad simplicem existentiam domus, Nec sequitur. Homo est, igitur duas aures habet, aut quinque digitos, aut duas manus. Veruntamen à perfectione totius, posset procedit etiam ad minus principales partes, hoc modo, Si hæc omnino perfecta est domus, igitur & fenestras & focum habet & penu atque cubiculum. Si homo omnino integer & perfectus est: igitur duas aures habet, & quinque digitos in singulis manibus. Nam si aliquo horum careat, mutilatus aut truncatus homo dicitur, & domus aliquo eorum quæ in perfectis domibus inueniri solent carẽns, rectè imperfecta dicetur.

¶ Negatiue autẽ non valet argumentatio à toto ad singulas partes, Domus non est, igitur non habet fundamentum. Sæpe enim domo diruta manent fundamenta, & parietes aliqui. Et tugurium parietes quidem habet & tectum, cum non sit domus, ob fundamenti defectum. Si tamen ad omnes partes simul sumptas, sub disiũctione procedatur, ita valebit. Si enim domus non est, igitur vel fundamentum vel tectum vel parietes non habet. Si homo non est, igitur vel caput vel collum vel cor non habet. Maxima. Si totum non est, aliquam eius partem non esse necesse est. ¶ De loco vero qui est à parte integrante ad totum integrum, contrario modo est determinandum. Valet enim argumentatio à negatione singularum partium, ad negationem totius. Vt si idolum cor non habeat non erit homo, si tugurium fundamentum non habet, domus non est: si dirutum ædificium tectum non habet, non est domus. Maxima. Ablata parte aliqua principali, totum esse non potest. In partibus autem minus principalibus non valet argumentatio, nisi arguatur ad perfectionem totius Si enim hoc ædificium focum non habet, aut fenestram, aut cubiculum,

domus perfecta non est. ¶ Affirmatiue à singulis partibus nequaquam valet argumentatio, Non enim sequitur. Habet fundamentum, igitur est domus, aut tectum habet, igitur est domus, Ab omnibus tamen simul & coniunctim sumptis, valebit. Si enim fundamentum parietes & tectum habet, est domus. Maxima, Positis omnibus partibus, necessario ponitur totum. ¶ Est autem huius loci à toto integro ad partem, atque alterius item qui à parte sumitur ad totum, magna vtilitas, iis qui in eo bene exercitati fuerint: cum videlicet considerantes quæ & quanta ad integritaté vniuscuiusque rei pertineant, ex eorum consideratione de re ipsa quæ ex illis integratur iudicamus: vel econtrario de partibus ex ipso toto. Ad hunc modum, Boetius colligit res humanas prouidentia regi, ex consideratione totius. Mundus, inquit, prouidentia regitur, & res humanæ sunt pars mundi, igitur res humanæ prouidentia reguntur. Rursum, ex consideratione omniũ partium ostendit medicinam esse vtilem. Morbos, inquit, depelli, salutem seruari mederíque vulneribus vtile est: igitur medicina est vtilis. Ex his enim constat & integratur medicina. ¶ Sic arguimus aliquem esse legis impletorem, quoniam deum diligit & proximum. Ex his enim duobus integratur impletio legis: quoniam (iuxta verbum domini) in his duobus tota lex pendet, & Prophetæ. Contra verò, à negatione vnius partis, ostendimus aliquem non esse impletorem legis: quoniam vel deum non diligit, vel proximum. Sic pietatem habere quempiam colligimus, si & deum, & parentes & præceptores, maiores item atque minores, affectu debito colat. Ex his enim integratur vera pietas. Si autem horum omnium vel vnum defuerit, colligimus non habere illum pietatem. Ita colligimus iustum quempiam esse, qui & deo reddit quæ sua sunt, & hominibus item vnicuique quæ sua sunt. Altera autem si desit, iustitiam quoque negamus illi adesse. Sic liberalem probamus, qui & illic dat vbi dandum ratio dictat, & vbi dandum non est, à dando abstinet. Alterum si desit, liberalitatem destruimus. Ita in singulis virtutibus, quantum vnaquæque ad sui integritatem requirat, diligenter contemplandum. ¶ Similiter & in scientiis argumentari possumus grammaticum esse, quoniam recte dicere & recte scribere nouit; alterum si desit, grammaticum esse negamus, Dialecti-

cum esse: si & prompte inuenire nouit ad quæstionem propositam argumenta, inuentaque disponere. Rhetorem esse, si & recte inuenire nouit, & disponere, & eloqui, memorari quoque & pronunciare, atque ita in cæteris. Grammatica enim cõstat in recte loquendo, & recte scribendo. Dialectica in recte inueniendo, & disponendo siue diiudicando inuenta. Rhetorica constat quinque partibus, inuentione, dispositione, eloquutione, memoria, & pronunciatione. Ita in cæteris scientiis considerandum, ex quibus sit vniuscuiusque integritas. Ex hoc quoque loco colligimus artem quamlibet esse vtilem vel inutilem: si videlicet aliqua eius pars sit prohibita vel inutilis. Vt (exempli gratia) magicam artem ostendimus malam & illicitam esse, quoniam consultatio dæmonum, & quæ cũ ipsis habetur conuentio mala est & illicita, Est enim hæc pars magicæ artis. Item gnatonicam siue assentatoriam artem damnamus: quoniam etiam falsum dicentibus assentiri (quod est bona pars eius) malum est. Sic lenonum & meretricum artem damnamus, quoniam inescare adolescentes (quod est pars artis illorum) pessimum est. Ita in cæteris. ¶ Vehementer autem poteri ex hoc loco affectus commoueri, si ex eo accipiamus Rhetoricam eloquutionem, per explicationem singularum partium eius rei de qua loquimur. Veluti si Christi domini nostri miseriam quam in passione sensit, ita proponam, Ecce deus & homo Christus, qui singula corporis sui membra hominum obsequiis dedicauerat, cuius caput, os, guttur, lingua, edocendis ignorantibus plurimum laborauerunt, cuius aures neminem respuerunt, cuius oculi multa semper miseratione pauperes respexerunt, cuius manus plurimos sanauerunt, cuius pedes terram docendi gratia multo labore itineris perambulauerunt, cuius genua in oratione pro nobis sæpe, multum & diu terræ affixa hæserunt, cuius cor multa pro nobis sollicitudine frequenter angustiatum fuit, cuius intestina omnia pro nobis subinde exhausta fuere laboribus, denique qui totum, sese quantus erat, hominum obsequiis dedicauerat, ecce hic modo ab ingratissimis hominibus, à capite ad pedes vsque affligitur, & leproso assimilatur: caput corona spinea pungitur, & arundine cæditur: cerebrum & oculi vigiliis deficiunt: aures cum barba vellicantur crudeliter, humeri ligno graui onerantur, manus diris stringuntur vinculis pal-

mæ & volæ horridis perfodiuntur clauis, lingua felle vexatur & aceto: denique membra vniuersa flagellis ceduntur, & roseo perfusa sanguine madent. Quis tantam non exhorescat miseriam, tantam non execretur ingratitudinem? ¶ Sic hominis possumus vilitatem ostendere, ex singularum consideratione partium. Quæso te quid homine secundũ corpus vilius? quid capitis vertex, nisi testa quædam fictilis? quid cerebrum intus reconditum, nisi lactea quædam coangulatura? quid oculi, nisi cõgelatus humor? quid nares, nisi meatus immundæ putredinis? quid aures, & ipsæ suas profundentes sordes? quid denique venter & intestina omnia, denique totus ipse homo, nisi vas quoddam fictile, & saccus stercoraceus, sordibus & fœtore plenissimus? Quid igitur superbis, terra & cinis, impurum sterquilinium: imo stercus ipsum & filius stercoris? Ad hunc modum licebit & singularum virtutum præcellentiam ex partium ipsas integrantium commendatione, item & scientiarum atque artium vtilitatem ostentare.

CAP. VIII.

¶ De loco à toto in quantitate.

Præter hos duos, sunt alij quatuor modi totius. Inuenitur enim in quantitate quoddam totum, & quædam pars. Item in modo, in loco, & in tempore. Totum in quantitate est, » quodlibet vniuersale vniuersaliter sumptũ, » id est, quilibet terminus communis cum signo vniuersali acceptus. » Nam (vt Boetius ait) cum omnia dicimus in quãtitate totũ dicimus. Si vero aliquid quãtitatis excerpimus, quantitatis ponimus partem. Quia enim multitudo quantitas est, quãdo p signum vniuersale significamus totam multitudinem eorũ de quibus loquimur esse aut talem, aut talẽ, nõ immerito in quãtitate totũ nominabimus vel vniuersum. Vt qui dicit, omnem hominem habere sensum, dicit vniuersam hominũ quantitatẽ siue multitudinẽ habere sensum. Cũ verò partẽ aliquã excerpimus, solum vnam aut alteram ponentes, recte in quantitate vel multitudine partem dicimus. Vt cum dicitur Petrũ, aut Ioannem habere sensum, iam solum pars illius multitudinis prioris dicitur habere sensum. ¶ Est autem differentia inter totum vniuersale, & totum in quantitate. Hæc sola, quia non

Totũ in quãtitate.

dicitur totum in quantitate, nisi sumatur cum signo vniuersali: totum vniuersale autem dicitur, etiam sine signo vniuersali. Propter quod, à toto vniuersali & à toto in quantitate omnino eædem fiunt argumentationes. Non enim valet (vt supra diximus) à toto vniuersali ad partem argumentatio, nisi ipsum ponatur vniuersaliter: quod cum fit, totum in quantitate habetur. E conuerso autem non similiter proceditur. Nam ab vna parte subiectiua ad totum vniuersale non vniuersaliter positum, valet argumentatio. Ad totum in quantitate debet pcedi ab omnibus partibus simul sumptis, ad eum modũ quo supra ostendimus fieri inductiones. Vnde omnis inductio quomodocunque fiat, siue ex parte subiecti, siue ex parte prædicati, ad hunc locum pertinet, qui dicitur à partibus in quantitate ad totum. Quare breuitati studentes, iis quæ sufficiẽter ante dicta sunt repetendi supersedemus.

CAP. IX.

¶ De loco à toto in modo.

I N modo etiam inuenitur totum & pars. Cum enim vocabulum nulla determinatione restrictũ simpliciter, & per se profertur, in modo totũ dicitur, quasi non distractum aut diuisum, aut restrictũ aliquo modo, sed absque modo integrum manens. Cum verò terminus per se prius sumptus, adiecta determinatione, per modum aliquẽ specialem determinatur, meritò pars in modo vocatur: quia per additum modũ, quasi per particulam quandam, disceptum atque contractũ est, Vt cum, homo, dico, quasi omni modo liberum, totũ nominatur in modo: cũ verò, homo albus, vel rudis, determinatio vel modus qui adiicitur partem efficit. ¶ Fiunt autem hic argumentationes sic per omnem modum, vt supra ostendimus in loco à toto vniuersali: videlicet affirmatiue & negatiue, ex parte subiecti & ex parte prædicati: & omnino similiter fiunt maximæ. Sit exempli gratia quæstio, Num rudes homines sint capaces disciplinæ? sic à toto argumẽtamur, Omnes homines sunt capaces disciplinæ, rudes homines etiã homines sunt, igitur & ipsi capaces sunt disciplinę. Sit itẽ quæstio, Num malos & ingratos homines diligat deus? dicimus,

ita esse: quoniam omnes simpliciter homines, vt suas facturas diligit. Negatiue argumentamur Deum malos homines non odire, quoniam nullos homines Deus odit. Item colligimus Deum non irascendo mutari, quoniam omnino non mouetur aut mutatur. Maximæ sunt, Cum quocunque conuenit totum in modo, & pars. Cum quocunque autem non conuenit totum, nec pars. A parte verò ad totum ex opposito fiunt argumenta sicut à parte subiectiua ad totum vniuersale, affirmatiue, scilicet & negatiue ex parte subiecti, & ex parte prædicati. Sit quæstio, Num anima moueatur? ita terminabitur. Anima mouetur irascendo, igitur mouetur. Angelus mutatur intelligendo atque volendo, igitur mutatur. Homines impij dãnabuntur, igitur aliqui homines damnabuntur. Homines impij non saluabuntur, aliqui igitur homines non saluabuntur. Maximæ patent. ¶ Est autem cauté hic aduertendum, ne pro parte in modo sumatur dictũ secundum quid, vt philosophus appellat, hoc est, ne pro determinatione restringente, sumatur aliqua non restringens, vtpote diminuens, amplians, aut alia distrahens. Sola enim determinatio restringens, facit partem in modo. Cæterum determinationes aliæ omnes, faciunt dictum secundum quid & argumenta sophistica. Est autem determinatio restringens, quando terminus sine determinatione prædicatur vniuersaliter de aggregato ex determinabili & determinatione. Vt omnis homo albus est homo: omne qđ mouetur irascendo, mouetur. Omne currens velociter currit. Quando verò terminus simpliciter sumptus non vere prædicatur de toto aggregato ex determinatione & determinabili, non est pars in modo, sed dictum secundum quid, & determinatio adiecta non est restringens, sed vel distrahens, vel diminuens, vel ampliens, Exempli gratia, Homo præteritus, non vere est homo. Nequiter humilis, non est humilis: fictæ sanctus, non est sanctus. Item non omne album dentibus, simpliciter album dicendũ est, vt AEthiops: nec omne quod mortuum animal est simpliciter animal: nec omne quod depictus homo est simpliciter homo dicetur. Ideo hæc non sunt partes in modo, sed dicta secundum quid quæ faciunt locum sophisticum, quemadmodum in elenchis sophisticis latius agetur.

Quid restringens determinatio.

CAP. X.

¶De loco à toto in loco & tempore.

Totum in loco & tẽpore.

IN loco totum nominatur, aduerbium vniuersaliter omnem locum significans, vt vbique, nusquam, nullibi. Pars verò in loco dicitur, quæ particulariter aliquem tantum locum significat, vt hic, illic, istic, in domo in templo, in hoc aut illo loco. Similiter in tempore totum vocatur, aduerbium omne tempus significans vniuersaliter: vt nũquam, semper. Pars verò in tempore, est dictio significans aliquod tempus particulariter, vt nunc, hodie, heri. ¶Sumuntur autem argumenta per hos locos affirmatiue & negatiuer Affirmatiue à toto in loco, Deus vbiq; adest, igitur & in cubiculo quamlibet secreto adest, vbique dominatur Deus, igitur & in abyssis maris & in infimo barathri. A toto in tempore, Semper fuit beata Diuinitas, igitur & tunc beata fuit cum nondum vlla esset facta creatura, Semper vera dixit Christus, igitur & tunc verum dixit, quando ait de omni verbo otioso esse reddendam rationem. Negatiue à toto in loco, Nusquam desunt mali, igitur neque in desertis, neque in monachorũ cõuenticulis mali desunt. Nusquam abscondi potest homo à conspectu Dei, igitur neque in abditissimis terræ latibulis. A toto in tempore, Nunquam mentita est veritas, neque tunc igitur mentita est, cum dixit, difficile esse diuitem intrare in regnum cœlorum. ¶A parte quoque in loco ad totum valet negatiue tantum, hoc modo, In cœlo non sunt mala, igitur non vbique sunt mala. Romæ non est vsus potus frumentarij (quem cereuisiam vocamus) igitur non vbique eius est vsus. Non fuerunt homines tunc cum mundus nondum subsisteret, igitur non semper fuerunt homines. Dum prandetur, voce orandũ non est, non semper igitur voce orandum est. Harum autem argumentationum confirmatiuę maximę hę sunt. ¶Cum quo conuenit totum in loco aut tempore, cum eo & pars. Cum quo conuenit pars, cum eo & totum. Cum quo autem totum non conuenit, nec pars. Cum quo pars nõ conuenit, nec totum. ¶Affirmatiue autem, ab vna parte non valet. Non enim nec totum. ¶Affirmatiue autem, ab vna parte non valet, Non enim sequitur, hic est, igitur vbique est. Modo vera loquitur, igitur semper vera loquitur. Ab omnibus autem partibus simul sumptis valebit. Vt, si Deus est in cœlo, & in inferno, & in mari, & in terra, & in aëre: Deus vbique est.

CAP. XI.

¶De loco à causis.

POst absolutos locos totius, restantij loci qui à causis & ab earum effectis sumuntur. Ponunt autem physici quatuor genera causarum, de quibus plene à nobis tractatum est in libris quos de consyderatione rerum naturalium ædidimus. Per totum librum secundum qui & à causis tituli habet inscriptioné: Pauca tamen & hic dicenda sunt, quantũ necessitas postulat, & propositum deposcit. Causarum itaq; alia est materialis. alia formalis, alia efficiés, alia finalis. Definitur aũt sic causa. Causa, est ad cuius esse sequitur aliud. Hoc est, illud est causa, cuius virtute quoquo pacto aliquid efficitur. Id enim omne, quod aliquo modo est ratio cur alterum existat, causa nominatur. Vt domus causæ sunt, faber qui constituit eam, lapides & ligna ex quibus componitur, forma quoque & figura eius, ac postremo quieta inhabitatio. Sequitur autem effectus causam, non quidem tempore. Nam simul & sol exoritur & dies fit. Neque logica consequentia. Sunt enim nonnullæ causæ voluntariæ, quæ pro suo arbitrio libere possunt, vel agere vel nõ agere, vt homines, sequitur autem natura seu ordine naturali. Ordine enim naturæ id qđ efficit vel aliquo modo facit ad esse alterius, prius seu dignius est eo quod ab ipso esse accipit. Sic pater naturæ ordine semper filio prior manet, ad quantumuis etiam magnas dignitates euecto: quemadmodum narrat Gellius in noctibus atticis. Honestissimam concertationem interpretatem & filium, vter vtri cederet loco, quod hic dignitate præiret patrem, pater verò naturæ ordine filio esset præfectus.

¶Prima autem causæ species est, causa efficiens, quæ sic definitur. Causa efficiens est, à qua primo fit motus, vt aliquid fiat. Nam quod præstat in agendo principium motus, quódque primum operi velut manum admolitur, hoc nimirum efficiens est. Vt qui domum struit: & fundamenta iacit, ac parietes superstruit, deinde tecto ædificium complet, aut qui ad huiusmodi ministrat, effecisse domum dicitur. Sic ignis facere ignem dicitur, & in summa: quilibet artifex sui operis efficiens est, & quodlibet naturale agens suũ opus vel operationem efficit. Verũ non in omnibus, nec semper eodé modo, su-

mitur argumentum. ¶Sunt enim causarum quædam necessariæ, id est, sine quibus effectus certus fieri nequit, vt dies nō nisi ex ortu solis causatur. Nox solum ex aductu tenebrarum per solis ablationem à nostro hemisphærio. Eclipsis solis, non nisi ex interpositione lunæ inter solem & aspectum nostrum. Eclipsis lunæ, non nisi ex interpositione terræ inter solem & lunam. In his causis, sunt argumenta tam affirmatiua quàm negatiua, tam à causis quam ab effectibus. Vt sequitur, Sol exoritur, igitur dies est, vel dies fit. Sol absedit à nobis, aduesperascit igitur. Iam sol totus occidit, tenebræ aduenerunt, nox igitur est. Sol nondum exortus erat cum Troia deuastaretur, non est igitur interdiu Troia deuastata. Nō erit hoc anno interpositio lunæ inter solem & aspectum nostrum, igitur non erit solis eclipsis. Erit hodie interpositio terræ inter solem & lunam, igitur hodie lunæ eclypsis erit. Ab effectu, vt Dies fit, igitur sol oritur. Iam plenus dies est, igitur sol totus nobis ortus est. Luna eclypsatur, necesse est igitur terram inter positam esse inter solem & lunam. Non eclypsabitur hoc anno luna, neque igitur erit interpositio terræ. Maximæ hæ sunt, Posita causa efficiente, ponitur effectus eius. Ablata causa efficiente, necessario aufertur & effectus. Posito effectu, ponitur & causa ad talem effectū necessaria. Ablato effectu, aufertur & causa. ¶Quædam verò causæ sufficientes tantum sunt, non etiam necessariæ, vt iugulatio causa sufficiens est mortis, non necessaria tamen. Potest enim mors pluribus aliis modis accidere, quemadmodum Boetius in suo libro de Consolatu Philosophico deflet. Quos sæpe, inquit de hominibus, muscularū morsus, aut vermiculorum in secreta quæque naturæ reptātium necat introitus. Ab his causis valet solum argumentum affirmatiue sumptum, & ab effectu negatiue. Vt sequitur: sic hic iugulatus est, necessario ipsum interiisse: & si non interiit, neque iugulatum esse. At non consequitur: si interiit, iugulatum esse, Neque oportet, si nō sit iugulatus, non interiisse. Sunt enim hæc duo argumenta sophistica.

CAP. XII.

¶De vulgatiori vsu horum locorum à causis.

Solent autem vulgo recentiores in omnibus his locis à causis, atque ita ab effectibus, non aliter argumentari, quàm vel in propositionibus quas vocant de est secundo adiacente, id est, à positione vnius ad positionem alterius: vel à destructione ad destructionem: aut cum prædicatis bonum & malum, à bonitate causæ ad effectum, vel econtrario. Neque modos illos argumentandi nos damnamus, cum rectè valeant. Verum posterius ostendemus & aliũ longe meliorem & generaliorem horum locorum vsum omnibus disciplinis artibusque non mediocriter cõmodum. Pri⁹ tamen per singula causarum genera discurrentes, paucis iudicabimus modos illos argumentandi vulgatiores, ne vel fastidire vetera, vel nihil quicquã negligere merito arguamur.

¶ Itaque ab efficiente causa, ita vt supra ostensum est, argumentamur à propositione causæ ad effectum, & econtrario: item & ab abnegatione. Vbi & hoc est adiiciendum: quando in terminis significantibus potentiam vel habitum assignatur causa, tunc in consequente inferri debere non actualem effectus existentiam sed possibilem. Exempli gratia: si domificator est, domus esse potest: si adest pistor, panis haberi potest: si scriptor, scriptura haberi potest. Ad actualem autem existentiam non valebit argumentatio, Pistor est, igitur panis est. Domificator est igitur domus est. Nam etiam si nullus actu sit panis, pistor tamen vere dicitur is qui artem vsumque habet coquendi panem: & scriptor dicitur, nulla actuali existente scriptura. Denique, & si actuali vocabulo exprimatur causa, non tamen esse, sed fore aut fieri, aut incipere effectum colligemus. Non enim sequitur, Domificans est, igitur domus est. Quandiu enim in faciendo domum artifex occupatur, nondum illa subsistit in esse, sed tantum est in fieri. Sic igitur licebit argumentari. Est qui domificat, igitur domus incipit esse aut fit, aut in fieri est, aut erit, subaudi, si pergat artifex. A causa efficiente.

¶ Ab esse autem effectus ad esse causæ, siue actualis siue potentialis, non valet argumentatio. Non enim sequitur. Dom⁹ est, igitur domificans aut domificator est. Domus enim subsistit, etiam tunc quando multos annos is qui eam struxit quieuit in cinere. Sed vel esse vel fuisse aliquando causam, infertur ab existentia effectus. Item a fieri effectus ad existentiam causæ proceditur. Si enim domus fit, necesse est quispiã

fit qui ædificet eam. ¶ Circa locum autem à causa materiali, distinguitur duplex materia: quædam permanent, quædam transiens. Materia permanens dicitur quæ in re postquam ef-

A causa materiali.

fecta est permanet in sua natura. Vt lapides & ligna & calx, sunt materia Permanens domus. Postquam enim domus extructa fuerit, lignum manet lignum, & lapides permanent lapides. Transiens autem materia est, quæ secundum suam substantiam non manet in re effecta, sed mutatur & formam accipit aliam. Vt farina & aqua sunt materia panis, sed transiés quoniam postquam panis coctus est, nec farinam vltra videmus, nec aquam. Similiter silix est materia vitri transiens quoniam cum vitrum factum est, nusquam silix appaiet, sed transit. ¶ Secundum diuersitatem autem huiusmodi duplicis materiæ, aliter & aliter fiunt argumentationes à materia. Verum tamen affirmatiue argumentando nihil refert. Similiter enim proceditur à positione materiæ ad possibilitatem effectus hoc modo, Ferrum est, igitur culter ferreus, aut arma ferrea possunt esse. Aqua & farina sunt, igitur panis haberi potest. Ligna & lapides & calx adsunt, potest igitur haberi domus. Maxima. Posita causa materiali, possibile est effectum poni.

¶ In argumentando autem negatiue, aliter proceditur. A materia enim permanente auferimus effectum, si non actu subsistat causa materialis hoc modo, Non est ferrum, non igitur sunt arma ferrea. Non sunt lapides, neque ligna: nō igitur domus. Maxima, Remota causa materiali permanente, remouetur effectus. In materia autem transeunte, ex actuali negatione materiæ nōn valet negatio effectus. Non enim sequitur, Non est farina, igitur non est panis. Non est silix, non igitur vitrum. Sed vt valeat, oportet ita procedere. Non fuit silix, igitur non est vitrum. Non fuit farina, igitur non est panis. Valebit tamen ad fieri effectus, hoc modo. Non est ferrum, non possunt igitur fieri ferrea arma. Non est farina, non fit igitur panis, neque fieri potest: subaudi, quamdiu non est materia.

¶ Ab effectu causæ materialis permanentis sic proceditur. Arma ferrea sunt, igitur ferrum est. Domus lapidea est, igitur lapides & ligna sunt. In materia autem transeunte sic. Vitrum est, igitur silix fuit. Panis est, igitur farina fuit. Maximæ. Posito effectu causæ materialis permanentis, ponitur simul & cau

sa. Posito effectu causæ materialis transeuntis, necesse est materiam ipsam præfuisse. Negatiue autem non valet à negatione actualis existentiæ in neutra materia. Non enim sequitur. Domus non est, igitur ligna & lapides non sunt. Vitrum non est, igitur silix non est. Valet tamen, si negetur possibilitas effectus, hoc modo, Panis non potest esse, igitur farina & aqua non sunt.

Possumus quoque argumentari in prædicatis, bonum & malum hoc modo. Farina fuit bona ex qua panis iste pistus est, igitur panis bonus est. Farina mala fuit, igitur panis non est bonus. Ferrum bonum est vnde hæc arma facta sunt, igitur ipsa arma bona sunt. Si autem ferrum non est bonum, nec quæ ex illo facta sunt. Maximæ. Si causa materialis bona est ipse quoque effectus bonus est. Si causa materialis mala est, effectus malus erit. Vbi tamen aduerte, cum affirmatiue bonitas effectus ex bonitate causæ colligitur, intelligendum esse consequens, non secundum omnimodam effectus bonitatem, sed quantum ex ratione materiæ. Potest enim esse panis malus, etiam ex optima farina coctus: nimirum si pistor male coxerit, aut nimium fermenti iniecerit, aut aquæ nimium, aut si alius aliquis defectus aliunde contigerit. Sic potest domus esse mala & ruinosa, etiam quæ ex optimis lapidibus, & calce præstantissima fuerit ædificata à malo artifice. Ab effectu quoque valet econuerso. Si enim effectus bonus est, & causa materialis bona sit necesse est: si autem ille malus (intellige ex vitio quod ad materiam attineat) & ipsa causa materialis mala erit. A causa autem formali sic argumentamur affirmatiue, Albedo est, igitur album est. Scientia est, igitur sciens est. Anima bruti est, igitur brutum. Negatiue, Si non est albedo, non est album. Maximæ, Posita causa formali, ponitur effectus: Remota causa formali, remouetur & effectus. Econtrario item ab effectu valet affirmatiue, Si album est, albedo est: si homo est, rationale est, si lapis est, forma lapidis est. Negatiue, Si non est album, non est albedo: si non est brutum, non est anima bruti.

A causa formali.

Vbi nota, duplices esse formas, substantiales, & accidentales: ac rursum, quasdam dici naturales, quasdam artificiales. Quam distinctionem plenius in Physicis declarauimus, libro secundo. In omnibus autē formis, siue accidentalibus, siue

ſubſtantialibus,ſiue naturalibus, ſiue artificialibus ſimiliter valet argumentatio. In forma tamen humana,hoc ſpecialiter eſt obſeruandum,vt non ſolum ab eſſe procedatur,ſed ab ineſſe. Non enim ſequitur, Anima rationalis eſt, igitur homo eſt. Sequitur tamen,Anima rationalis ineſt corpori, igitur homo eſt. Quod autem in ſola anima rationali hoc ſit ſpeciale, inde eſt,quia ipſa ſola poteſt eſſe quando non ineſt materiæ, quod de nulla alia forma habet veritatem:cum ipſarum omnium eſſe ſit ineſſe,nec poſſint vnquam extra materiam ſubſiſtere vt in Phyſicis pleniſſime declaratum eſt libro primo & octauo. ¶ Sub hoc autem loco à cauſa formali, concludendus videtur locus ille qui apud Ariſtotelem ſignatur, ab exiſtentia formæ ad ſubiecti ab ea denominationem : qui communiter breuitatis gratia appellari ſolet locus ab ineſſe ad denominare. A quo item argumentamur. Parieti ineſt albedo, igitur ipſe eſt albus. Animæ ineſt ſcientia,igitur anima eſt ſciens. Item in formis ſubſtantialibus. Huic compoſito naturali ineſt rationalis anima,igitur eſt homo. Maxima. Vnumquodque ſubiectum à forma inexiſtente denominari debet. ¶ A cauſa denique finali argumenta fiunt, in prædicatis, bonum & malũ. Vt ſi beatitudo eſt bona, igitur virtus eſt bona. Virtus enim ordinatur ad beatitudinem conſequendam, tanquam ad proprium ſuum finem. Sanitas bona eſt igitur amaræ portionis ſumptio bona eſt,deambulatio quoque poſt cœnam : & alia huiuſmodi quæ ad ſanitatem tanquam ad optatum finem ordinantur, Item ſpeciei conſeruatio bona eſt, igitur generationi intendere bonum eſt. Ordinatur enim naturaliter generatio ad ſpeciei conſeruationem,ſicut nutritio ad indiuidui ſuſtentationem. Maximæ, Cuius cauſa finalis bona eſt, ipſum quoque bonum eſt cuius finis malus eſt, ipſum quoque malũ eſt. ¶ Fit etiam ab effectu cauſæ finalis argumentum ad cauſam. Virtus eſt bona,igitur beatitudo bona erit. Peccatum eſt malum,igitur damnatio mala erit. Effectum autem cauſę finalis appellamus id quod ad aliquid ordinatur tanquam ad finem,eſtque velut medium quo per ſe finis attingitur. Vt virtus ad beatitudinem ordinatur,& peccatum ad damnationẽ medicinalis potio ad ſanitatem.

CAP. XIII.

De vsu generaliore locorum à caussis.

Praeter autem formas & modos & vulgatiores istos quibus vulgo solent ab his causis duci argumentandi, alii sunt longe praecellentiores, generaliores, & vtiliores, quibus omnis ars, omnis vti possit disciplina, & de re qualibet aptissime disputari. Est enim locorum istorum à causis tanta foecunditas, tantámque subministrant argumentorum copiam, vt non videam certam aliquam argumentādi ex eis formam posse praescribi. Id quod & Seuerinum Boëtium in Commentarii super Topica Marci Tullii arbitror sensisse, qui loco à causis maximam non aliquam prioribus similem assignauit, specialem videlicet & paucis argumentis commodam, sed generalissimam & maxime vniuersalem, dicens, vnaquanque rē ex causis spectare debere, id est, de vnaquaque rē ex causis iudicandum esse ac disserendum. In his ergo locis exercitatissimos se reddere studeant, qui artis huius verum vsum & fructum quaerunt. Nec enim alius est locus, è quo fructum ampliorem referat exercitatio. Vt non temere praecipisse videatur Satyricus, Disciteque (inquiens) ô miseri & causas cognoscite rerum. Nec sine causa dixisse videtur ille Poetarum princeps Virgilius. Felix qui potuit rerum cognoscere causas. Nos vero, vt viam quandam indicemus rudibus & inexercitatis, diuersarum rerum diuersarumque professionum, varia exempla proponemus. Et primum quidem à causis efficientibus ducamus argumenta. Quaerat politicus. Num iustitia ciuilis, quae nocentes cogit etiam extrema ferre supplicia, naturalis sit an forte contra naturam per tyrannidem potentum intrusa ita quaestio terminabitur consyderata efficiente causa. Cōgregatio hominum est naturalis: quoniam natura homo animal ciuile est atque domesticum, quod ad cohabitandum pariter cum aliis sui generis naturali inclinatione fertur. Haec autem congregatio & cohabitatio hominum, à principio iustitiam istam induxit. Non enim poterat pacificus haberi cōuictus, nisi penes aliquem esset potestas vitae & mortis, qui noxios puniret, innocentes defenderet. Igitur iustitia illa naturalis est. Quaerat Physicus aut medicus, num somnus sit naturalis? ita argumentabimur.. Post fatigationem ex longa vi-

Totum istud caput diligenter expende cum iis omnibus quae de caussis dicuntur.

gilia & continua operatione in sensibus contractam, ab operatione sensitiua aliquantulum requiesceret ad restaurandum sensibus vigorem, est naturale. Hoc autem somnium efficit, igitur somnus est naturalis & necessarius. Quærat deinde ethicus, Num etiam somnolentia sit naturalis vt somnus? respondebimus, non, quoniam pigritia & vitiosa assuefactio amplius quam oportet, & quando non oportet dormiendi: somnolentiam efficit, non ipsa natura. Non est igitur somnolentia naturalis aut necessaria, sed innaturalis & fugienda. Sic Physicus probabit, homini esse naturale cibo nutriri: quoniam calor ille qui humidum radicale consumit ipsóque pascitur, naturalis est, atque ipse est nutritionis causa efficiens.

¶ Quærat Theologus, Num mors ab initio homini conueniat secundum naturam? Dicimus, non: quoniam peccatum extra naturam est, & diaboli. item malitia extra hominis naturam est, hæc autem efficiens causa sunt mortis. Inuidia enim
Sapien.2 diaboli (vt ait Sapiens) mors intrauit in orbem terrarum, & si
Rom.5 (iuxta Apostolum) per peccatum vnius primi hominis in omnes homines mors pertransiit. Non igitur secundum naturam à principio mors homini conuenit. Quærat rursum, Num post corruptam naturam hominis per peccatum mors sit naturalis? Dicimus, ita habere: quoniam calor naturalis post hanc inductam corruptionem naturaliter semper aliquid consumit humidi radicalis, nec fit per nutritionem tam boni humidi reparatio vt ante, sed deficit semper à primaria bonitate, atque ita post lignum vitæ præclusum, dum non potest fieri omnimoda reparatio, tandem necessarium est penitus calorem deficere ac hominem mori.

Mat.12. ¶ Ad hunc locum pertinet, quod in euangelio, Christus dominus peruersis Pharisæis ait. Progenies viperarũ, quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? Ex affectu enim peruerso, vt causa, prauum sermonem vt effectum causæ adsimilem colligit. Id quod & confirmat, dicens. Ex abundantia cordis os loquitur, Bonus homo de bono thesauro profert bona,
Matt.7. malus similiter mala. Hoc est, iuxta causæ efficientis qualitatem, effectus consequitur. Ad idem pertinet quod dicit, Omnis arbor bona fructum bonum facit, mala autem malum. Si enim arbor quæ est causa efficiens & producens fructus, bona est, erunt & fructus boni: contra autem, mali, si arbor

mala fuerit. Cum autem à fructibus docet arborem cognoscere, ab effectibus ad causam docet procedere. Math.15.

¶ Rursum hoc loco ab efficiente causa & alibi vtitur cum probat, ea quæ intrant per os non coinquinare hominem, ea autem quæ de corde procedunt inquinare. Quæ enim in anima possint efficere maculam: sola illa sunt quæ de corde nascuntur, ea autem quæ per os intrant, non sunt huiusmodi. Vbi enim non est propria inquinationis causa, effectus inquinationis inueniri non poterit. Sublata enim causa, aufertur effectus Per hunc locum Paulus apostolus apud Corinthios astruit Corin.15. resurrectionem mortuorum, ex resurrectione Christi. Si mortui, inquiens, non resurgunt, neque Christus resurrexit, à negatione videlicet effectus ad negationem causæ efficientis, quoniam Christi resurrectio quodammodo causa est efficiens beatę resurrectionis fidelium. ¶ Iurisperitis quoque & æqui tractatoribus iis etiam quorum est in forensem contentionem descendere, vix alius locus est vtilior, Lex est, Si iumentum via publica pascens id vicinũ pratum cõscendens, domino prati damnum intulerit, damnum resarciat, qui est iumenti. Dominus Ponimus hanc rem trahi in cõtentionem. Quis dubitat, causam damni statim esse spectandam, ad litẽ dirimẽdam? Si enim dominus pascuæ in causa est cur transcenderit iumentum, vtpote quia vel dolo viam aperuit iumento vt dãno afficeret dominum, vel per incuriã munire pascua sua iuxta morem regionis neglexit, absoluitur à pœna iumenti dominus. Si vero in causa ipse est: quia cum sciret equum petulantem, compedibus non strinxerit, neque custodes adhibuit, damnum resarciat qui damnum dedit. ¶ Similiter de boue cornupeta qui hominem trucidauerit. Item de nauta qui naufragium faciendo merces perdidit si quæstio fiat, in his atque similibus omnibus causis semp spectãda est, & ex causa res terminãda. Si enim is cuius est bos cornupeta, causa est necis, id est, si bouem nosset talẽ eum fuisse ab heri & nudiustertius, & non eum domi alligauerit, punietur vt iustum est. Si vero nõ ipse in causa est, vtpote si prius nunquam tale quicquam audierit vel viderit, sed subito aliquo impetu res peracta est, merito absoluitur dominus, vt qui causam necis nullam dederit. Sic nauta si causa est submersionis nauis, quoniã vel per negligentiã vel per iustitiã cum debuisset & potuisset seruare

nauem,non fecit, ipse vt causa submersionis resarciat damnum. Si verò nullam ipse causam dedit submersioni, si omnem adhibuit diligentiam omnemq́ue industriam, nec potuit præ tempestate & fluctibus, parcendum est misero, nec illi imputandum damnum. Ipse suæ nauis, alter mercium suarum ia-
t.Tit.4. ctum feret. ¶Ad hunc locum pertinet, quod rem laudamus aut vituperamus, bonam aut malam, vtilem aut inutilem
Ioan.8, colligimus, ex ipso vel authore vel consultore. Sic omnem creaturam bonam probat Apostolus: quoniam dei est, & à
Sapien.1. deo facta ad vsum hominum. Peccatum autem malum esse cognoscitur, quoniam diabolus malus ipsius author est. Ipse enim mendax est & pater eius, nempe mendacii. Ita mors nō simpliciter bona esse probatur, quoniam bonus deus (vt ait Sapiens) mortem non fecit, Mala autem est, quia malus diabolus & malum peccatum ipsam efficit. Hinc colligimus, bonum esse consilium, bonum propositum, quoniam à deo suggeritur, à sanctis angelis confirmatur. Hinc virginitas bona esse,
Mat.19. & præcellenter supra matrimonium bona comprobatur, quo
1.Cor.7. niam Christus eam consuluit, item, & Apostolus, vt virtutem perfectiorem. Vniuersaliter enim consiliarius efficiens causa dicitur sui consilii. Sic quod viri graues prudentes & experti consulunt, commendatur. Vnde est illud Poetæ, Barbato crede magistro. Quod autem consulunt pueri, inexperti, imprudētes, carnales, merito vt suspectum non amplexabimur. Quomodo si recte collegisset Roboam, non ita fœde paternum auitumq́ue regnum scidisset. Hinc quod diabolus suadet, quod caro suggerit, quod mundus ostentat suspectum haberi debet
3.Re.13. Non enim boni sunt isti consiliarii, neque tales quibus tuto fidi possit. Quod autem spiritus domini suggesserit, id certissimum est consilium.

¶Ita lex vnaquæque aut consuetudo, a primis institutoribus aut subsequentibus approbatoribus, commendatur vel reiicitur, præfertur alteri vel postponitur. Sic enim Apostolus a-
Hebre.2. pud Hebræos de vtraque lege disserens, nouam præfert veteri, quod ista per angelos data fuerit, ac per Moysen ministrū tantum & famulum domini promulgata populo: illa verò per ipsum dei filium instituta, confirmata & prædicata fuit. Hinc veneranda omnia nouæ legis sacramenta, quod Christus ea instituerit. Apostoli spiritu sancto inspirati promul-

gauerint. Hinc omnis scriptura sacra summa veneratione digna colligitur, quoniam ab ipso spiritu dei (iuxta Petri testimonium) profecta. Hinc omni veneratione & obseruatione dignum esse arguimus sacrum quadragesimale ieiuniũ, quod olim eximia illa legis columina, & Moyses Helyas obseruauerunt, ac deinde Christus ipse in se consecrauit, nobisque commendauit. ¶ Hac quoque ratione magicas artes damnamus, quod à diabolo sint authore profectæ. Ita agriculturæ ars, vt omnibus antiquior & præstantior probatur, quod ab ipsa dei institutione post peccatum sit profecta naturali necessitate cogente, non vlla curiositate superuacanea præter necessitatem adinuenta, vt aliæ pleræque, quemadmodum variæ tincturæ, sculpturæ, atque texturæ, quibus nihil opus erat humano generi, sed luxus hominum ea effinxit. Sic ars vsuraria damnatur, quam hominum progenuit auaritia: ars cupedia-ria, quam adinuenit gula satiari nescia, atque ita in cæteris.

¶ Hoc etiam loco vti commode possumus ad exhortationem filiorum, dum parentes efficientes causas proponimus, vt illos vel ad imitandum eorum probitatem excitemus, vel ab eorum improbitate reuocemus. primi exemplũ est apud Tobiam, vbi filius accepturus Saram in vxorem, à sponsa & à seipso specialem exigit hac oratione castitatis pudorem. Filij (inquit) sanctorum sumus, ideo non possumus ita coniugi sicut gentes, quæ ignorant deum. Huc respicit & quod Apostolus ait. Si radix sancta, & rami: & si delibatio sancta & massa Huc & illud pertinet saluatoris. Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Vos ex parte diabolo estis, ideo eius opera vultis perficere. Secũdũ verò exemplum proponit scriptura, cum filius loquens ita ait. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, vbi tentauerunt me patres vestri. Sic & in Euangelio Dominus improbis Iudæis ait, Quem prophetarum non occiderunt patres vestri? statim subiungens, Et vos implete mẽsuram patrum vestrorum.

Tobi. 8

Roma. 11.

Ioan. 8.

Psal. 94.

Mat. 23

CAP. XIIII.

¶ De vsu loci à causa materiali.

præcellentiſsimam. Moralis autem ſcientia antecedit medicinam: quoniam illa circa morbos animę, iſta circa morbos corporis curandos. Denique legum cognitio, medicorum ſcientia videtur inferior, quòd hi circa corpus hominis occupentur, illi potiſsimum circa poſſeſsiones atque pecunias, vt quid ſit vniuſcuiuſque proprium definiant. Corpus verò melius eſt temporalibus bonis. Hinc omnium virtutum eminentiſsime probãtur tres illæ quæ appellantur theologicæ, nempe fides, ſpes, & charitas, quod immediate circa materiam excellẽtiſsimam ipſum deum verſuntur. Cæteræ verò immediate circa aliquid medium occupantur, quod ad deum dirigitur, vt circa paſsiones malas refrenandas, aut vtilia opera peragẽda.

¶ Hoc quoque modo colligimus votum eſſe bonum aut malum, ſeruandũ aut reſcindendum, ſi videlicet materiam habeat bonã, bonũ erit, ſi malam, vtpote ſi vel in aperte malum fertur vel in minus bonũ, quo aliud maius bonũ excluditur, malum erit. Similiter laudatur conſilium, propoſitum, cogitatio, affectio, & ſtudium, ſi circa rem bonam ſit: damnatur, ſi circa rẽ malam. Vnde & vita contemplatiua voce domini ex materiæ conſideratione præfertur actiuæ; quoniam iſta ſollicita eſt, & turbatur erga plurima. Illa verò vni inhæret, quod eſt neceſſarium. ¶ Huc pertinet quod de beato Auguſtino legitur & canitur. Teſtamentum nullum fecit, quia vnde faceret, non habuit. Simili modo Auguſtinus ipſe probat, vitam actiuam non fore in patria, ex eo quod non inuenietur illic materia, circa quam hic modo verſatur. Modo, inquid, quia eſuritur, quia ſititur, miſericordia miſeris neceſſaria eſt. Frangis panem eſurienti, quia inueniſti eſurientem. Tole famem, cui frangis panem? Tolle nuditatem, cui præſtas veſtem? Ac poſt pauca concludens ſic ait. In futuro non erunt iſta mala, ergo nec iſta miniſteria. ¶ Ex materia quoque corruptibilitas aut incorruptibilitas, longa aut breuis duratio arguitur. Hinc enim cœlum oſtẽdimus eſſe incorruptibile: quoniã materiam non habent agẽtibus & patientibus adinuicẽ primis qualitatibus ſubiectam. Cætera autem corpora inferiora: quoniam materiam habent eiuſmodi qualitatum actioni ſubiectam, corruptibilia probantur. Item vniuſcuiuſque corporis naturalis materia maxime paſsionibus huiuſmodi eſt obnoxia, eo res ipſa fragilior faciliúſque corruptibilis probatur.

Lucæ.10.

Psal. 8. Hoc modo ex materia argumentandi miratur Psalmista, hominem stellis & cœlestibus corporibus viliorem, dicens, Videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum, lunam & stellas quæ tu fundasti. Quid est homo quòd memor es eius, aut filius hominis &c. Quasi dicat postquam illa sunt incorruptibilia, homo autem corruptibilis: quid igitur est, quod tanti facias hominem cum videatur hac ex parte illis quoque inferior? Denique hoc ex loco, considerata ex conditione materię argumentamur id quod ex ea factum est tale esse aut tale. Vt cum sit colligimus, Vas istud est vitreum, igitur mundum est, sed fragille: cereum: igitur liquescet facile. Poculum istud est quercinum aut faginum, durabit igitur. Domus ista ex luto tantum & stramine constructa est, non multæ igitur erit durationis. Domus est lapidea, non facile igitur inflammabilis. Monumentum hoc æreum est, igitur perstabit in multa sæcula. Statua hæc aurea est, magni igitur precij. Cymbalũ istud argenteum est, igitur bene sonorum.

CAP. XV.

De loco à causa formali.

Argumenta à causa formali. Porrò à formali causa (iuxta Boetij traditionem) vniuscuiusque rei virtutem metimur, Ideo enim Dedalus volare non potuit, quia naturali forma ad volandum dispositus non fuit. Maximam huic argumento istam assignat. Tantum vnaquæque res potest, quantum eius forma naturalis permittit. Hinc colligitur aquam non posse naturaliter calefacere, neque ignem frigefacere: sed è contrario aquam posse frigefacere & ignem calefacere. Cum enim omnis actio siue operatio à forma aliqua debeat procedere (vt in Physicis declaratum est) si forma illa quę requiritur ad talem aut talem operationem probetur rei non adesse, monstratum erit talem operationem illi rei non conuenire. Vt (exempli gratia) nihil potest calefacere, nisi mediante calore, quæ est forma quædam accidentalis, per quam debet fieri operatio calefactionis. Cuicunque igitur monstratum fuerit non inesse calorem, huic neque calefactionem competere monstratum est. Videtur autem in his forma simul

k sub ratione efficientis considerari. Arguimus enim à forma quatenus est talis operationis effectiua vel non effectiua. ¶Idem fere argumentandi modus est quo iubemus vnumquenque artificem intra suos limites consistere: vt (iuxta proverbium) sutor non vltra crepidam, nec in alienam messem professor quilibet falsem mittat. Nequit enim artifex de ea re iudicare, cuius non habet peritiam. Si agricola quispiam est de agricultura & rusticatione decernat, si calcearius est, de calceis: si pellio de pellibus. Si grammaticus est de rebus grammaticis iudicabit. Si mathematicus de mathematicis. Si autem theologus non est: rerum theologicarum determinationem sibi non vsurpabit: si dialecticus non est, de rebus dialecticis temere non definiet. ¶Ita quoque generaliter ab uniuscuiusque professione argumētari licebit, ad ea quę professionis illius sunt officia. Est enim professio velut forma quædam. Quemadmodum enim formis naturalibus res distinguuntur in natura, naturalibúsque officiis, ita professione sua quisque determinatur ad officia sibi conuenientia, vientúrque res humanæ alioqui confusæ, huiusmodi statuum ac professionum diuersitate, velut ad ornatum distingui, vt in naturalibus omnia alioqui indistincta per formas distinguntur. Ita licebit argumentari, Monachus es, diuinis igitur rebus intende, à sæcularibus autem negotiis & tumultibus abstine. Maritus factus es, igitur, prolium generationi & educationi familiæque gubernandæ dabis operam. Sacerdos non es, non est igitur tuum offerre in ecclesia sacrificium aut sacra peragere. Poeta es, cane igitur fortium gesta virorum. Theologus non es, à rebus igitur fidei decernendis abstine, sic in cæteris. ¶Considerabimus præterea in rebus humanis, quæ vel signis vel cæremoniis quibusdam ad hoc institutis fiunt, quo modo aut qua forma vnumquodque eorū peragitur. Nam & sic à forma licebit argumentari. Exempli gratia, Baptismi Christianorum forma est, vt is qui baptizat super tinctum aqua sanctæ Trinitatis nomen inuocet dicens, Ego te baptizo in nomine patris, & filij & spiritussancti. Matrimonij forma est vt (mutuo sibi consentientes) masculus & fœmina dicant sibiinuicem. Do tibi fidem, aut æquivalens aliud. Sic igitur licebit à forma argumentari. Hic puer aqua tinctus est, eo qui tingebat nomen beatæ Trinitatis su-

per ipsum inuocante, igitur puer iste baptismum suscepit. Est quippe illa baptismi forma. Itẽ, Hi duo, vir atque mulier mutuum animorum consensum expresserunt, dicentes, Do tibi fidem, aut æquiualens aliquid peregerunt, igitur verum est inter eos matrimonium. Hæc enim est forma matrimonij Itẽ, Hic religionis sacræ vestem suscepit, atque in manus patris obedientiam, regulæque communis obseruantiam sancte ꝑmisit, igitur monachus est factus. Hic homo nunquam ab episcopo est inunctus, neque super eum verba sacra ad id instituta prolata sunt: igitur non est sacerdos. Hac enim forma consecrantur sacerdotes. ¶ Ad hunc locum possunt reduci & mores diuersi qui antiquitus ad rẽ quampiam ex institutione seruabantur. Vt si probemus Scipionem triumphasse, ex eo quod in curru aurato vectus sit à quatuor equis albis eum ducentibus, capite coronato, deuictis hostibus currum sequentibus, quorum colla catenis erant onerata, sicque præeunte senatu in capitolium ascendit ad templum Iouis, vbi tauro albo mactato eadem pompa comitatus domum rediit. Hic enim apud Romanos erat mos triumphantium formáque triumphi. Itẽ, si ostendamus apud Romanos quempiam manumissum ex eo quod Dominus caput serui manu tenens, ita dixisset. Hunc hominem liberum esse volo, statimque illum emisisset è manu Hic enim apud illos mos erat in manumissione. Aut si hostes ostẽdamus subiugatos ex more quem in subiugando Romani seruabant: duabus quippe hastis in terra defixis tertia superponebatur, ac deinde discincti hostes, sub illa transire cogebantur inermes. ita in cæteris. Denique, à formis res adinuicem comparamus secundum dignitatem maiorem aut minorem. Ideo enim omnium corporum homo est dignissimũ, quoniam animam rationalem habet formam omnium corporalium nobilissimam, nimirum Dei in se gestantem imaginẽ. Ideo bruta plantis, plantæ rursum inanimitatis corporibus præstant: quoniam anima sensitiua vegetatiuæ præstat, atq; hæc iterum formis omnibus, quæ nec vegetandi habent virtutem. Similiter ex formis artificialibus opus operi præferimus, iuxta quod forma fuerit pręcellentior vel inferior.

CAP. XVI.

¶ De loco à causa finali.

Finis omnium causarum præcipua est, atque adeò F causarum causa, ad quam cæteræ omnes debent secundum proportionem accómodari. Propter quod consyderanda, semper est diligentérque spectanda finalis hæc causa, vt inter omnes præcipua. Ex hac enim, omnium artificiorum atque disciplinarum, omnium consiliorum & operum metimur bonitatem siue vtilitatem. Quorum enim est præstantior finis, illa magis erunt commendanda. Hinc virtutes sciētiis meliores colligimus, quoniam illæ ad voluntatem excolendam, & vitam instituendam faciunt, istæ ad intellectum tantum ornandum. Minus autem est, intellectum exornare, quam affectum excolere & vitam instituere. Hinc colligimus meliores esse virtutes theologicas, fidem, spem & charitatem, virtutibus moralibus: quoniam hæ ordinantur ad refrenandum malas passiones, quæ regnant in corpore: ille verò ad subleuandam mentem affectúmque in Deum, qui finis per se altero est præstantior. Et vniuersaliter ex fine proposito colligimus causas alias, efficientem, formalē, & materialē. Secundum enim diuersitatem finiū, adhibendæ erunt diuersæ causæ efficientes, formę diuersæ, itē & materię. ¶Exempli gratia struere vis ædificium, hoc fine vt in eo possis etiam ab hostiū vi & impetu esse securus, quære talem artificem qui non ornatum curet, sed fortitudinem operis, talem quoque materiam elige, quæ maximam præstet fortitudinem, vt quæ minus facile possit tormentis bellicis confringi, denique formam talem cura induci ædificio, quæ huiusmodi fini magis est commoda, cuiusmodi est forma castrorum aut turrium. Sin vero ædificium tibi quæris, ad hoc tantum vt in eo magnificentiam tuā ostentes, inque eo subinde oblectes animū, quære artificem talem qui ornatum amplius & commoditatem quam fortitudinem spectet: materiam quoque accipe commodam, videlicet lapides eminus resplendentes, qui parietibus ædificij decorem tribuant. Formam quoque elige, non castri aut turris, quæ inamenior est, sed quadrati palatij, quæ est oculis gratior. ¶Ita ex finium destinatorū diuersitate, pueris assignantur magistri diuersi, diuersáque studia. Si prolem tuam destinas religioni, iam inde à puero talem illi dilige præceptorem, quem putes ad eum finem posse instituere puerum: adibus quoque studiis illum fac exerceri, quibus adiuuetur &

Argumenta à fine.

inceiptur ad finem propositum : talibus quoque moribus fac illum assuescere ab annis teneris,qui fini couueniant.Sin autem ad aulicam vitam illum destinas,tali eum trade institutori,& talibus moribus imbuendum trade talibúsque exercendum artibus,quæ ad finem sint destinatum accommoda.

¶Hinc ita licebit argumentari. Vitam beatam adipisci desyderas,non igitur voluptati operam dabis, non carnem curare satages, sed carnem tuam crucifigere, Deíque mandata seruare,Si ideo studes,vt Deum cognoscere agnitóque illi seruire valeas: igitur non lasciuis poetarum versibus, aut vanis sophistarum captionibus tibi est inhærandum, nec superuacaneis philosophorũ contentionibus immorandum:sed creaturarum sobria cognitio tibi expetenda est, atque ad libros sacros transeundum, qui te eo quo tendis peruenire doceant. Si ideo loqueris vt ædifices,igitur abstinendum ab iis quæ tãtum aures demulcent, ea vero proponenda quæ mentem illuminent animúmque accendant, Carnem vis habere spiritui subiectam, assumenda igitur ieiunia, orationes gemitus, pugnæ, & lachrymæ. Hæc enim sunt media ad finem illum per se ordinata & necessaria.

¶Nil autem refert, proposito aliquo fine, siue argumenteris ad electionem mediorum conuenientium, siue ad abiectionem disconuenientium, & quæ potius ad contrarium finem deseruiant.Vt cum ita argumentamur, Vitã beatam adipisci desideras,non igitur vitiis teipsum implicabis, quæ ad mortem perducunt: sed virtutibus & actionibus bonis sedulo dabis operam. Vis imperfectionis studio Deo militari,non igitur sæcularibus negotiis te debes inuoluere (iuxta illud

2.Timo.2 Apostoli, Nemo militans Deo implicat se negociis sæcularibus) sed in quiete vitam agere. Hoc modo à fine ex verbis CHRISTI sic argumentamur,Si velis ad vitam ingredi,sunt

Mat.19. tibi ergo mandata seruanda. Si velis esse perfectus, sunt igitur tibi vendenda omnia quæ habes, & danda pauperibus, ac deinde ad CHRISTI sequelam est veniendum. Obseruatio enim mandatorum, est medium assequendi finem optatũ vitæ æternæ: & omnium propter Christum contemptus, est congruum medium ad assequendam perfectionem vitę Christianæ. ¶Huiusmodi argumento Dominus Iesus Petrum & Ioannem vindictam quærẽtes aduersum Samaritanos ma-

istrum nolententes recipere confutauit, Cum enim illi dicerent, Domine vis dicimus, vt ignis descendat de cœlo, & consumat illos: ostendit dominus ex fine ad quem venit in primo aduentu, id non conuenire dicens: Filius hominis non venit animas perdere: sed saluare. Tanquā si dicat. Ad hunc finē ego veni vt saluem non vt perdā, igitur nō est dicens quod vos proponitis, vt ego pro leui iniuria homini facta statim illos perdam: sed magis conuenit, vt mea longanimitate ferendo illos tandem ad pœnitentiam adducam. Simili argumento vtitur aduersum Pharisęos se excusans, quod cum Publicanis & peccatoribus manducaret, eósque benignè susciperet. Non veni, inquit, vocare iustos, sed peccatores, ad pœnitentiam. Velut ex hoc manifeste inferens: quod cum illis deberet magis conuersari: cum non alio conuenientiori medio illos posset ad salutem adducere, quam assidue cum ipsis viuendo ipsósque instruendo. Simili modo & post mortem in peregrini specie ambulans cum duobus discipulis, declarat ex fine, se debuisse passionem amarissimam perferre. Nónne, inquiens, oportuit Christum pati, & ita introire in gloriam suam? Ac si diceret, Si ad finem erat perueniendum, vtique medium respiciendum non erat quōd à Deo erat ad finem talem præordinatum. Paulus quoque Apostolus à fine argumentatur, cum ad bonum exhortans discipulos, ait. Bonum facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes. Messis enim retributionis æternæ, omnium bonarum actionum est finis. Et alibi, quoties ex propositione cœlestis præmii fideles monet, tribulationes mundi patienter ferre, nihil aliud quam à fine argumentatur quoniam sustinētia in aduersis medium est conueniens ad promerendum futuræ beatitudinis requiem. Sic & Petrus Apostolus ait. Communicantes Christi passioni vos gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Sic Petrus ex fine nos instruit benedicere semper & non maledicere. Non reddentes, inquit, maledictum pro maledicto, sed econtrario benedicentes qui a in hoc vocati estis, vt benedictionem hæreditate possideatis. Quasi dicat, Finis ad quem prædestinati estis benedictio est cœlestis: medium igitur proportionatum finis huic eligendum est, nempe benedictio mansuetudinis, & quod ab illo fine abducit, nempe maledictio iracundiæ, fugiendum. Ex finium quoque consyde-

Lucæ. 9. Matt. 9. Lucæ. 4. Galat. 6. 1. Pet. 4. 1. Pet. 3.

a iii

tione & collatione, sumitur argumentum pulchrum & efficax, & iudicandum de mediis quæ ad finem huiusmodi ordinantur. Sic Paulus legem veterem multis in locis longe post ponit nouæ, quod illa ad hunc finem potissimum sit data, vt quasi in domum pædagogi seruaret populum duræ ceruicis sub timore, donec promissus adueniret Messias. Lex autem noua post illam data est vt sublato timore, in libertate spiritus per amorem Deo adhærentes, cœlestis regni hæredes constituamur. Sic alibi finem laborantium in stadio vel agone huius sæculi, cum fine laborantium in militia Christi comparat dicens, Et illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Atque hac comparatione finium, labor Christo seruientium longe præfertur labori eorum, qui pro corruptibili præmio mundo inseruiunt. Simili modo apud Romanos finis bonorum atque malorum comparat, & quæ ad vtrunque finem perducunt media: ostendere volens, ex diuersitate finium illa eligenda, hæc abiicienda. Quem (inquit) fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubuistis? Nam finis illorum mors est. Nunc vero liberati à peccato, serui autem facti deo, habetis fructum in sanctificationem finem vero vitam æternam. Stipendia enim peccati mors, gratia autem Dei vita æterna. ¶ Omnium autem horum argumentorum, atque eorum omnium quæ in præcedentibus dicta sunt, vna est generalis maxima, quam supra ex Boëtio citauimus. Vnanquanque rem ex causis spectari oportet.

Galat. 3. Hebr. 2. 1. Cor. 9. Rom. 6.

CAP. XVII.

¶ Quomodo etiam apud Poetas multus sit horum locorum vsus.

Sunt quoque loci isti apprime vtiles Rhetoribus atq; Poetis, neque est alius quo vel libentius vti soleant vel frequentius, in quocunque tandem causarum genere. Siquidem tria apud rhetores distinguuntur genera causarum nempe deliberatiuum, iudiciale, & demonstratiuum. Deliberatiuum ad consilia pertinet, iudiciale ad contentiones & forenses causas spectat. Demonstratiuum vero pertinet ad docendum, ad narrandum, res gestas ad laudandum aut vituperandum, In genere, deliberatiuo, plurimum confert causarum diligens consyderatio. Cōmunis enim deliberandi forma est,

aum quod proponitur expediat:deinde, si ad effectum perdu
ci possit quod expedire inuentum fuerit,& quomodo, quibus
que medii,& per quos effici possit. Si enim vel non expedit
quod proponitur,vel non apparet commodus modus ad ip-
sum efficiendum,statim à deliberatione tanquam vanum reii
citur. Fit autem hoc commodissime à causis,efficienti potissi-
mum & finali. Manifestum igitur est,generi deliberatiuo ac-
commodam esse causarum considerationem Huc etiam per-
tinet quod supra diximus,propositum consilium sæpe ab ip
so authore vel confutari,vel acceptari. Sic apud Cęsarem in
Commentariis,libro quinto de bello Gallico,legati duo, Cor
a & Sabinus contendunt. Negat Corta, authore hoste de
summis rebus capienda consilia. Ambiorigem,scilicet,hostem
reputans. Contra,Sabinus,quod Ambiorigem amicum æsti-
maret,consilium insequendum contendit, de educendis ex hy
bernis legionibus. Siquidem in hoc versabatur contentio. Ad
hunc modum & apud Virgilium,vbi de equo per Grecos fa-
bricato in vrbem Troiam transferendo, à ciuibus consulta-
tur. Laocoon ab ipsis doni autoribus nequaquam in vr-
bem inferendum esse arguebat, his verbis ciues compellans,

O miseri,quæ tanta insania ciues:
Creditis auctos hostes,aut vlla putatis.
Dona carere dolis Danaum?

Ac post pauca,quid ex authoribus malæ suspitionis colligat,
aperit,subiungens in hæc verba,

Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui.
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros.
Aut aliquis latet error.

Ac postremo conclusionem infert,ita sermonem finiens,

Equo ne credite Teucri.
Quicquid id est,timeo Danaos & dona ferentes.

Eodem argumento & alii plerique sagatioris ingenii, in
eandem ducebantur sententiam:quemadmodum de Capi eo-
dem in loco Virgilius ita inquit,

At Capis & quorum melior sententia menti.
Aut pelago Danaum insidias suspectáque dona
Præcipitare iubent,subiectisque vrere flammis.

a videlicet ab ipsis equi fabricatoribus doniqúe authoribus.

prudenter suadebant, ipsum minime suscipiendum in vrbem. Cui consilio si fuisset obtemperatum, non ita copiosum Poetis omnibus Troia infœlix dedisses canēdi argumentum: atque (vt ipsius vtar verbis, qui tuam tuorúmque cladem canendo inter Latinos Poetas principatum iure obtinuit.)

Troiáque nunc stares, Priamíque arx alta maneres. ¶ Porro in genere demonstratiuo, ad laudandum atque vituperandum Poetis & Oratoribus vsitatissimum est causas adferre, Vt apud Virgilium, pocula sua Menalcas commendat, ab efficiente, Alchimedonte: à materia, quoniam fagina essent, atque etiam à forma, quoniam sculptura erant mirabili. Ita enim cum Dameta certans, cum de grege non auderet quicquam deponere, pocula ista commendat, dicens.

Quoniam tibi pocula ponam
Fagina, cælatum diuini opus Alchimedontis.
Lenta quibus torno facili superaddita vitis.
Diffusos hedera vestit pallente Corymbos.
In medio duo signa, Conon, & quis fuit alter.
Descripsit radio totum, qui gentibus orbem.

¶ Hoc modo laudamus quempiam, à genere, à patria, à pœdagogis: quæ omnia quædam efficientes sunt causæ. A genere quidem Ilionæus apud Latinum, Phrygem AEneam commendat, dicens.

Ab Ioue principium generis, Ioue Dardana pubes
Gaudet auo, rex ipse Iouis de gente suprema.

A doctore autem & pœdagogo se commendare videtur Persius, ita Cornuto suo loquens.

Cum primum pauido custos mihi purpura cessit.
Me tibi supposui, teneros tu suscipis annos.
Socratico Cornute sinu.

Sic ii quorum est artes commendare, quidlibet potius negligunt, quam earum exponere primos inuentores, vnde & illud in Eglogis Virgilianis,

Ab Ioue principium musæ, Iouis omnia plena.
Ipse colit musas, illi mea carmina curæ.

Sic de arte arandi terram in Georgicis ait.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram.
Instituit.

¶ Ad exortandum quoque & increpandum non parum ha-

pet momenti hic locus,cum progenitorum exemplis propo-
itis,vel facta tantum commemoratione honesta,ita filios vel
adhortamur ad similia,vel ab iis quæ genere suo sunt indi-
gna,auocamus.Sic Vergilius egloga quarta, siue Saloninum
iue Marcellum ad magna exhortatur his verbis.
Aggredere ô magnos(aderit iam tempus)honores
Chara deum soboles,magnum Iouis incrementum.
Contra,molles Romanos increpat Persius,dicens.
Vos ô patricius sanguis quos viuere fas est.
Occipiti cæco,posticæ occurrite sannæ. Et rursum
Hic neque more probo videas,neque voce serena.
Ingentes trepidare Titos,dum carmina lumbum.
ntrant.&c. ¶ Ad excitandum quoque misericordiæ affe-
tum,flectendósque animos,plurimum valet efficientium cō
memoratio.Vt est illud Didonis ad Aeneam
Quis te nate Dea,per tanta pericula casus
nsequitur?quæ vis immanibus applicat oris?
Tu ne ille Aeneas,quem Dardanio Anchisæ.
Alma Venus Phrygii genuit simoëntis ad vndam.
dem apud Terentium pulchre tractat Clitipho, sic matrem
lloquens. Si vllum vnquam fuit tempus mater cum ego ti
i voluptati fuerim dictus filius tua voluntate,&c. Sic oran-
es ad persuadendum & exorandum adferre solent, quicquid
d rem impetrandam possit efficere.Quomodo apud Vergi-
ium Dido abire parantem Aeneam detinere cupiens, inter-
onit obsecrando quicquid illius putet animum posse com-
mouere.
Per ego has lachrymas(inquiens)dextrámque tuam te
Per connubia nostra,per inceptos hymenæos
Si bene quid de te merui,aut tibi quicquam
Dulce meum,miserere domus labentis,& istam
Oro,si quis adhuc precibus locus,exue mentem
¶ Nec est Poëtis inutile argumentum,quod à materia sumi-
ur.Hinc enim pigrescentem puerum Persius ita alloquitur.
Vdum & molle lutum es,nunc nunc properandus, & acri.
Fingendus sine fine rota.
Quasi dicat. Quia nunc dum modica est ætas,aptissima es
materia disciplinis ac moribus suscipiendis nunc nunc for-
mandus es & instituendus ad eum modum quo figulus ma-

teriam, dum vnda & mollis est format pro libito. Huc pertinet, quod in Georgicis Virgilius docet terras diuersas consyderare, quarum aliæ melius vites, aliæ fœlicius segetes proferant. Arborem quoque diuersæ species diuersis in locis ac terris fœlicius prouenire, Sic enim ille canit secundo Georgicorum libro.

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices crassisque paludibus alni
Nascuntur steriles, saxosis montibus orni.
Littora myrtetis aptissima, denique apertos
Bacchus amat colles, aquilonem & frigora taxi.

¶ Simile fere est quod ex consyderatione ingeniorum diuersis studiis pueros destinamus, vt iuxta condionem materiæ id est, qualitatis ingenii, huic aut illi tradantur disciplinæ. Vbi enim materia non est idonea frustra tentamus quicquam efficere: quemadmodum vetus habet prouerbium. Nihil inuita minerua. Inde & vulgatum illud, Veterem canem difficile est loris assuescere. Et illud, A teneris assuescere multum est Et quod Poeta ait.

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem,
Testa diu.

¶ Porro, quam non negligant formę consyderationem Poetæ, Passim eorum omnia indicant. Vix enim curiosius alius quam rerum formas depinger satagunt. Ex forma & habitudine corporis, simul & ex voce Aeneas apparentem sibi venerem, quanquam incognitam & venatorio habitu adornatam. Deam tamen esse colligit his verbis eam alloquens.

O quam te memorem virgo, nanque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat ô Dea certe.

A forma quoque Aeneam pulchre Virgilius commendat, cum corporis decorem & habitudinem quam ex matris acceperat colloquio, ita describens.

Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit.
Os humerósque Deo similis: namque ipsa decoram
Cęsariem nato genitrix lumenque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflaret honores.

¶ Cuiusmodi exẽpla passim apud Poetas omnes occurrunt.

¶ Denique: à fine efficaces admodũ sumuntur exhortationes & obiurgationes. Sic enim apud Virgiliũ Aeneas grauissimis

ꝫatus cāſibus ſocios conſolatur,ex fine propoſito,dicens,
paſſi grauiora,dabi deus his quoque finem:
r varios caſus,per tot diſcrimina rerum,
endimus in latium,ſedes vbi fata quietas
ſtentant:illic fas regna reſurgere Troiæ.
urate.& voſmet rebus ſeruate ſecundis.
ic videlicet propoſito fine deſiderabili,ad ea quæ pro finis
ius adoptione fata volebant ab illis ferri,magno & in victo
imo ſuſtinenda,ſuos pius AEneas exhortatur. ¶ Alloquēs
rò Dinonem Ilioneus,dolens & indignans,poſt tot perpeſ-
s miſerias ne tunc quidem portum quietum ſibi ſuiſque per
itti,propoſito omnium fine,qui eſt dei pro cunctis retribu-
,monet ab iis abſtinere quæ ad finem malum ſuos autho-
s adducerent.Sic enim ait.
uod genus hoc hominum,quæue hunc tam barbara morē
rmittit patria?hoſpitio prohibemur arenæ,
lla cient,primaque vetant conſiſtere terra.
genus humanum.& mortalia remnitis arma:
ſperate deos memores fandi atque nefandi.
A fine quoquè, Perſius illos qui vel in populari fauore,vel
voluptatibus corporis finem couſtituerent ſtudiorum, a-
ara irriſione increpat,dicens,
ſque adeo ne
ire tuum nihil eſt,niſi te ſcire hoc ſciat alter.
iterum aduerſus voluptarium.
uæ tibi ſumma boni,vncta vixiſſe patella?
uenalis quoque vanum Hannibalis laborem ex vano fine
ridet,his verſibus,
emens,& ſæuas curre per alpes
pueri placeas,& declamtio fias.
delicet à fine tā vano & ridiculo,quē ait quæſiſſe. Hanniba
m tā nouo molimine,conatum irridet. vanūque cōprobat.
Ab effectis quoque locus nō infrequēs eſt Poetis ,cuius nos
um tantū,aut alterum exemplū proferemus.Apud Virgiliū
ido ab AEnea deſpecta,illum cōcludit neque patre Darda-
neque matre Venere natum,his verſibus.
ec tibi diua Parens,generis nec Dardanus author
rfide,ſed duris genuit te cautibus horrens
aucaſus,hyrcanæque admorunt vbera tygres.

In argumentum sumit effecta, quæ subsequuntur.
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lachrymas victus dedit, aut miseratus amantem est.
¶ Ad eandem formam Priamus colligit Pyrrhum ante oculos suos filium suum trucidantem non fuisse verum filium. Achyllis, his versibus.
At non ille satum quo te mentiris Achylles,
Talis in hoste fuit Priamo.

Quasi dicat, non potuisse fructum tam amarum, filium tã insigniter inhumanum, à bona arbore, à pio & humano patre progigni. Contra, à filiis per hunc modum & parentes cõmendamus. Cuiusmodi est illud Aeneæ ad Didonem.
Quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?

Sunt huiusmodi exemplis plena Poetarum carmina, præ cæteris autem quæ à principe Poetarum Virgilio summo artificio sunt elucubrata, extremáque diligentia limata. Nobis vero satis visum fuit pauca ista in exemplum proponere, ad indicandum viam quandã iis quibus per ætatem vel ex professione in huiusmodi literis versari libet ac licet: vt ostenderemus dialecticos istos locos non solum ad inutiles rixas steriléſque contentiones (id quod scioli nonnulli calumniantur) conducere, imo neque ad philosophicas tantum aut scholasticas disciplinas: verumetiam ad Poeticem non minimum habere momenti, adque enarrandos rite Poetas imprimis esse necessarios. Curioso autem rerum huiusmodi inquisitori data tantilla occasione, non erit difficile interim dum per latos Poetarum campos oberrat, similia multa passim annotare atque in vnum acervum, si licebit, colligere. Sed nos iam in causarum locis nimium demorati, ad eos qui super sunt intrinsecos locos expediendos, ocyus transeamus.

CAP. XVIII.

¶ De locis à generatione & corruptione.

Locis à causis propinqui sunt loci alii, qui appellantur à generationibus & corruptionibus atque ab vsibus. Siquidem generans & corrumpens, quædam efficientia sunt. Vsus vero est velut finis quidam rei cuius est cum vnaquæque res naturaliter ad vsum aliquem ordinetur.

A generatione.

¶ Fiunt autem ab his locis argumenta, iuxta communem

modum in prædicatis bonum & malum. Fit igitur à generatione argumētum, hoc modo, vt si generatio vel acquisitio cuiuslibet rei bona sit, ipsum quoque genitum monstretur esse bonum, vt in his patet exemplis. Generatio domus bona est, igitur domus est bona, AEdificatio templorum, monasteriorum, zenodochiorum, bona est, igitur templa, monasteria, zenodochia, bona sunt. Assuefactio ad virtutem bona est, igitur virtus bona est. Assuefactio ad vitium mala est, igitur vitium malum est. Constructio prostibulorum, aliorúmque huiusmodi locorum in quibus regnant vitia, mala est, igitur huiusmodi ædificia mala sunt, Scipionem Aphricanum natum fuisse, ciuitati Romanæ bonum fuit. Nam (vt apud Ciceronem de amicitia Lelius ait) illum natum fuisse ciuitas Rhomana, dum erit, lætabitur. Igitur Scipio ipse Romanis bonus fuit & commodus. Contra verò, Catilinam natum esse ciuitati Rhomanæ malum fuit, igitur ipse illi malus fuit & noxius. Maximæ, Cuius generatio siue acquisitio bona est, ipsum quoque bonum est. Cuius generatio siue acquisitio mala est, ipsum quoque malum est. ¶Ab hoc loco ita licebit argumentari: CHRISTI natiuitas cœlum & terram lætificat, est igitur ipse natus cœlis & terris festiuus, Speciali cultu deiparæ virginis Mariæ, & sancti Ioannis Baptistæ natiuitates honorantur, atque celebrantur ab Ecclesia, ideo speciali bonitate ac sanctitate illos natos oportet præcellere. Vni᷈ Mariæ inter mortales omnes celebranda conceptio est, quia ipsa vnica in conceptione veneranda extitit, ab omnis macula immunis præseruata. Item, Melior est (iuxta Sapientem) acquisitio sapientiæ acquisitione auri & argenti, igitur ipsa sapientia melior est omni auro & argento. Prouer.3. ¶Econuerso quoque valet à genito ad generationem, hoc modo, Domus bona est, ædificatio igitur domus bona. Virtus preciosior est omni auro, studium igitur & acquisitio virtutis melius est studio auri & omnium, quæ possint desiderari. Quia templa bona sunt, vtpote in quibus laudatus Deus docetur populus, oblationes sacræ fiunt à fidelibus, ideo eorum constructio bona. Quia delubra & phana dæmonum, scholæ ephæborum, aliáque huiusmodi impura loca, pessima sunt, ipsorum quoque ædificatio pessima est. Ideo in hoc bene fecisse probatur Salomon, quod templum domini ædificauit. In hoc autem male quod ido-

uiduorum secundũ speciem vel genus sub quo sunt posita. Vt cum quæritur, num hic sit bonus equus, aut hæc bona vacca. Tunc verò vsum illius speciei peculiarem considerare debemus: & si bonum habeat huiusmodi vsum id quod proponitur, bonum esse probatur sin malum, Exempli gratia: bonus equus est iste, si bene ferat sessorem, aut bene currum siue aratrum trahat, aut aliquid eorum officiorum, quæ per equos fieri solita sunt recte perficiat. Si verò nullum eorum bene impleat, malus equus dicitur. Sic dicitur bonus asinus, qui bene fert onera. Bona vacca, si bene vitulos procreet & alat, lácque bonum & multum plæbeat: Bonus dicitur canis, si bene latrat aduersum nocturnos fures: bonus murilegus, si bene mures capiat: bonus culter, si bene scindat: bona vestis, si bene tegat calorémque foueat: bonus liber, si discentem bene erudiat, atque ita in cæteris. Sic in Euangelio Dominus ait, bonum esse sal, si non euanuerit, vt vsum suum habeat qui est salire carnes & à corruptione seruare. Si autem euanuerit, vt à nihilum vltra valeat, iam non vltra bonum esse, sed mittendum in sterquilinium, Ita in Euangelica parabola de arbore fici dicit paterfami. Ecce iam tribus annis quæso fructum in ficulnea, nec inuenio. Succide ergo illam, vt quid etiam terram occupat? Maxime. Cuius vsus bonus est, ipsum quoque bonum est. Cuius vsus malus est, ipsum quoque malũ est. ¶ Duo autem hoc in loco sunt obseruanda. Primum est, vt in iis quæ per se bonum aut malũ habẽt vsum argumentemur. Non enim sequitur. Peccati vsus aliquo modo bonus est, igitur peccatum bonum est. Scandalorum vsus bonus est per accidens, igitur scandala bona sunt. Tyrannorum vsus bonus est, igitur ipsi boni sunt. Verum est enim, peccati vsum bonum esse, non quidem per se, cum in ratione peccati nihil possit inueniri habens rationem vtilitatis, sed per accidens, quatenus Deus ipso nouit ad bonum finem vti, quemadmodum testatur beatus Augustinus, adeo bonum esse Deum, vt mala fieri non permitteret, nisi inde nosset maiora bona elicere. Sic scandalorum per accidens est bonus vsus, quatenus per ea electi exercitantur & ad coronam præparantur, Propter quod dicebat in Euangelio Dominus. Necesse est vt veniant scandala. Sic & tyranni iustorúmque oppressores, per accidens bonum habent vsum. Non tamen

Luc.14. Mat.5.

Luc.13.

Mat.18. Luc.17.

ista simpliciter bona dicenda sunt, sed simpliciter mala. Verumtamen si proprie loquamur, non tam ille bonus vsus est rerum malarum, quam Dei boni, qui malis sic vti nouit. Peccatum enim, ipsum quidem in se nullum habet vsum ad bonum. Deus autem in se habet, quomodo illo ad bonũ vti possit, videlicet ad suæ iustitiæ gloriam aduersus illud demonstrandam. ¶ Deinde est cautissime aduertendum, ne pro vsu abusus sumatur. Locus enim ab abusibus, sophisticus est. Non enim valet argumentum à rei abusu malo, ad malitiam rei illius, sed verus vsus accipi debet. Vnde si quis ita in detestationem vini argumentetur. Inebriari, lasciuire, luxuriari, insanire, mala sunt, igitur vinũ est malum: quoniam illa omnia ex vino procedunt, & ad hoc vino vtũtur plærique homines. Mendose colligit, qui ita infert. Non enim ab vsu vini argumentatur, sed ab abusibus, Verus autem vsus vini non est inebriari, laciuire, luxuriari, & huiusmodi: sed (vt supra diximus) cor hominis honesta & moderata lætitia reficere, corporísque robur sustentare, & releuare si quando deiici cœperit. Est enim verus vsus vniuscuiusque rei officiũ ad quod à Deo facta est, vel id ad quod ab initio instituta est. ¶ Ita nõ sequitur, si malum est sine causa interficere, ob hoc malum esse gladium: quoniam gladij est ille abusus. Verus autem gladij vsus est aduersus hostes se tueri aut nocẽtes punire quemadmodum ait Apostolus, gladium portare iudicem, vt vindictã inferat male agentibus. Neque sequitur, malã esse eloquentiam aut malum ingenij acumen, quoniam plęrique per ingenij acumen hæreses, errorésque confingunt, aut per eloquentiam seditiones, ac schismata generant. Qui enim in his expendunt eloquentiam, fontémque ingenij, non ita vtuntur, sed abutuntur illis quæ alioqui verum vsum bonum habẽt. Huiusmodi tamen argumentis ab abusu desumptis, mirum, quanta impudẽtia plærique nostræ huius tempestatis homines, sacra atque prophana, humana & diuina omnia infament, tantum non cœlũ terræ cõmiscentes, res per se bonas & saluberrimas institutiones, ex sola abusuum consideratione dãnantes, execrantes, pedibus conculcantes. Hinc enim sanctissimũ Christi sacerdotiũ contemnunt, quod nonnulli videantur illo ad voluptatem aut quæstũ abuti. Monachatum itẽ, quod eo ad hypocrisim multi abutantur. Pontificum dignitatẽ & pręcellen-

Ab abusu non valet argumentum.

Roma.3.

tiam, quod multi eorũ ad ambitionẽ illa abutantur. Sic virginum conuenticula dãnant, clerũ omnẽ execrãtur. Diuinorum cultuũ cæremonias, sanctorũ cultum, imaginum vsum in Ecclesiis, aliáque huiusmodi, Quasi verò quicquã sit tã bonũ in rebus humanis, quo non abuti pôssit humana malitia. Quid enim verbo Dei magis sanctum, magis augustum, magis venerandum? Et hóc quam multi pessime abutuntur? Quid Dei lõganimitate melius? Et illa (vt ait Paulus) peccatores ingrati imprudenter & improbe abutuntur ad cumulum damnationis, thesaurizantes sibi iram in diem iudicij. Quid scripturis sacris magis vtile? Et illis diabolus (vt Mattheus testatur) ad tantandũ Christum abusus est, atque etiamnum multi illius imitatores (vt Petrus Apostolus de Paulinis epistolis peculiariter ait) eas deprauant ad suam atque aliorum perditionem. Denique, quid ipso verò corpore & sanguine Christi filij Dei præstantius potest cogitari, quod Paulus à multis testatur sumi in damnationem? ¶Facessant igitur sophistæ isti, cum suo illo splendido loco ab abusibus: desinantque miseri iudicio atque adeo sensu ipso communi carentes res per se optimas sine causa præter ius & æquum, atra notare infamia: magis autem ex vsu bono, vt debent, singula discant cõmendare. Aut si omnino ab abusibus argumentari illis est, si ita illis liber, & ita decretum est, accedant huc ad pulpitum proterui pueri, & discant, quomodo ab illo suo loco quem omnino desere nolunt, recte argumentari debeant. A malo, inquam abusu, damnent nõ rem illam cuius est abusus, sed homines ipsos, qui rebus ex se bonis, sua malitia abutuntur. Ita non mendose sed vere colligent, multos monachorum malos esse & detestandos, quod monachatu, re bona & pia abutantur ad hypocrisim, ad quæstum, ad ambitionem, aliáque huiusmodi. Ita dialectice colligent, multos clericorum damnandos esse, qui in clericatu diuitias quæritant, mensas opiparas & vitam deliciis plenam: atque ita in cæteris. Sic argumentantes ab abusibus malis, ad abutentium malitiam suscipiemus illos libenter, donec autem rerum quarum est abusus malitiam ex abusibus colligunt, ridebuntur suauiter, & tanquam sophistę perniciosi exibilabuntur cum ignominia.

Roma. 2. Matth. 4. 2. Pet. 3. 1. Cor. 11.

CAP. XX.

¶De loco à communiter accidentibus.

Locus à cõmuniter accidẽtibus.

A D causas quodammodo pertinent etiam illa quæ appellantur communiter accidentia, non quòd causæ sint alterum alterius, sed quia fere ex eadem causa, vel radice procedunt, & quia ad eandẽ causam reducũtur, aut certe sic se videntur habere vt causa & effectus, vel vt effectus vnius tertiæ causæ, ex eo quod vnum sequitur ad alterum, eo modo quo effectus sequitur causam. Dicimus autem cõmuniter accidentia illa quorũ alterum vel semper, vel vt plurimum ad alterũ sequitur. Intelligimus autẽ hic sequi secundũ consequentiã, ita vt vno posito alterũ poni sit consequens. Vnde id quod infertur ex altero sequi dicitur ad illud, etiam si secundũ tẽpus præcedat. ¶ Vbi sciendũ est, inter cõmuniter accidẽtia quædã inueniri secundũ prius & posterius, id est, quorum vnum tẽpore præcedit, alterũ subsequitur. Vt in arbore prius est frõdere, quã florere, prius itẽ florere quã fructũ ꝓferre. In vite prius est gemmas turgentes emittere, quam folia, ac prius folia dare quam botros. Sic in muliere prius est concipere, posterius parere, vel in mammillis lac habere, prius item cum viro coniungi: quã concipere. Sic & peccare prius est quàm pœnitere, & sapere prius quã desipere, & hoc rursum prius est quam resipiscere. Sic iuuenem esse prius est quàm senescere, & viuere prius quàm mori, & operari prius est quàm cessare ab opere. Stare itẽ prius est quàm cadere, & cadere prius quam resurgere. Fuisse quoque in gradu non stabili prius est quàm cadere, & ita in cæteris. ¶ In his omnibus manifestum est vnum non esse alterius causam, vnũ tamen ad aliud consequi, vt ipsius arboris frondere, non est causa fructuum: neque productio gemmarũ in vite, causa est productionis vuarũ. Itẽ, ipse cõceptus non est causa (proprie loquendo) partus nec peccatum est causa ipsius pœnitentię, nec vita ipsius mortis, & ita in reliquis. Est tamen inter ea talis cohærentia, vt post alterũ secundum tempus sequatur alterum. Verum nõ idem est quod secundũ tẽpus sequitur, & quod secũdũ vim illationis aut cõsequentiæ. plærũque enim quod tẽpore pręcedit, sequitur secundũ cõsequentiã, nõ ecõtrario. ¶ Vnde in his cõmuniter accidentibus, argumentandũ est affirmatiue, à positione posterioris secundũ tẽpus ad positionem prioris, hoc modo, arbor ista floret igitur fronduit. Fructũ habet, ergo flores & frondes habuit. Vinea ista botros profert, igitur floruit. Floret, igitur fuit

gẽmis turgida Mulier ista peperit, igitur concepit. Habet lac in vberibus, igitur virginitatem perdidit. Ita sequitur, Hic homo cecidit, fuit igitur non stabili gradu: iuxta illud Boetii, Qui cecidit, stabili non fuit ille gradu. Maxima. Communiter accidentium si posterius est, prius fuisse necesse est. ¶ E cõtrario valet negatiue à priori ad posterius, hoc modo, Arbor ista non floruit, non igitur faciet fructum. Mulier ista non cõcepit, non igitur peperit. Non est vitiata hæc puella, neque igitur lac habet in vberibus. Maxima. Communiter accidentiũ si prius non fuerit, nec posterius erit. Huiusmodi argumentis vti videtur Apostolus, cum Romanis ita scribit de Euangelii fide & prædicatione, Quomodo, inquit, inuocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo autem credent in eum, quem nõ audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Prius enim est, mitti prædicatores, deinde prædicari, deinde audiri à prædicatoribus post hoc fidem haberi prædicantibus, postremo inuocetur is qui prædicatus est. ¶ Affirmatiue autem à priori secundum tempus ad posterius, nequaquam valet argumentum: nec itẽ negatiue à posteriori ad prius. Non enim valet hæc consequentia. Arbor ista floruit, ergo fructum habebit: cum sæpe floreant arbores, nec sequatur fructus. Item nõ sequitur, Hæc mulier concepit, igitur pariet: cum frequenter dissipetur post conceptum fœtus, in vtero. Negatiue item à posteriori non valet, Hæc mulier non peperit, igitur non concepit. Non habet in mammillis lac, igitur non est commixta viro. Neque consequens est, si hic non pœniteat, ob hoc eum non peccasse: cũ multi peccent, qui de peccatis nunquam agunt, neque sunt acturi pœnitentiam. ¶ Et hæc quidem quæ diximus, ita semper eueniunt, id est, semper alterum sequitur alterum, neque secundùm naturam inuenitur vnquám defectus. Sunt autem quædam quæ licet non semper & omnino infallibiliter, tamẽ frequenter admodum & vt plurimum se consequuntur: ex quibus proinde etiam Dialectica sumuntur argumẽta. Nam Dialecticus non solum certa & infallibilia, sed etiam verisimilia quærit. Exempla sunt huiusmodi, Bacchanalia hodie celebrantur aut templi encœnia, igitur multi inebriabuntur, & vulnerabuntur nonnulli. Ad conuiuium istud vocati sunt plures diuersarum nationum, ac gentium: erit igitur contentio &

Rom. 10.

tu i ulos. Aura est grata & amœnus dies, multi igitur à prandio deambulabunt, Aura est ingrata, & plenum pluuia cœlum, igitur pauci ad encœniorum festa conuenient. Pax est vbique terrarum, erit igitur omnium rerum copia. Bellum ista, igitur
Eccle.4. erit annonæ caritas, Fames fuit valida, pestis igitur grauis sequetur. Hic homo mollitur quippiam magnæ industriæ, igitur patebit hominum inuidiæ, iuxta illud Ecclesiastis. Omnes labores hominum & industrias animaduerti patere inuidiæ proximi. Item Hi duo vicini eiusdem artis & quæstus sunt, & fere ex æquo concertant, igitur sibiinuicem inuident, iuxta vetus illud prouerbium. Figulus odit figulum. Ista quidem sic communiter accidunt, & se vt plurimum consequuntur, non tamen omnino infallibiliter & necessario. Potest enim casu aliquo euenire, Vel ex certa causa, vt aliter aliquando contingat, nimirum vt priore posito, non subsequatur po-
Mat.16. sterius. ¶ Huiusmodi fere argumenta sunt omnia illa quæ à
Luc,12. naturalibus signis sumuntur. Quale est illud quod saluator in Euangelio ad Iudæorum confusionem protulit, dicens. Facto vespere, dicitis. Serenum erit, rubicundum est enim cælum. Et mane. Hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum. Et iterũ. Cum videritis nubem orienẽ ab occasu, statim dicitis. Nymbus venit, & ita fit. Et cum austrum flantem dicitis, quia æstus erit, & fit, Hæc enim argumenta sunt à cõmuniter accidentibus. Item quod alibi ait de arbore fici. Cum iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis, quia prope est æstas., Sic per tempus hyemis argumẽtamur, ex stellis per noctem lympide lucentibus, gelu postridie futurum & frigus vehemens. Aestatis tempore ex ranarum suaui concentu & coaxatione vnanimi sub tempus noctis, arguimus noctis & diei subsequentis serenam suauitatem. Ex apparente mane caligine, & per solem dissipata, arguimus serenum diẽ illum futurũ. Sic ex variis signis, agricolæ arguunt annoatũ fertilitatem aut sterilitatem, & ex indiciis quibusdam in auibus aut animalibus cæteris consyderatis, qualitatem auræ probabili æstimatione nouerunt cõiicere. Similiter & nautæ aeris dispositionẽ, ex aspectu ventorum & nubiũ, aut etiã ipsius maris cõiectant. ¶ Pertinere huc itẽ videntur argumenta, quibus corporum animorúmque ex corpore dispositionẽ & inclinationẽ, ex lineamẽtis mẽbrorũ, & forma atque habitudine corporis inquirimus

quod ad artem phyſiognomiæ aut metopoſcopiæ pertinet. Vt cum argumentamur, hunc adoleſcẽtem eſſe boni ſenſus & bene ingeniatum, quod frontem habeat quaſi cornutam & bonum ſinciput aut bonæ memoriæ quod occiput habeat amplum. Stolidum eſſe quempiã, eò quod aures habeat velut aſininas, nimium magnas ad proportionem capitis, aut fatuellũ, eò quod nimis modicas habeat: Tumidum & formidoloſum ex oculis magnis & prominentibus, ac velut ad albedimendentibus: aut aſtutum & callidum ex oculis paruis & interne latitãtibus Sic ex naſo aquilino magnanimitatẽ arguimus, ex adunco & depreſſo fere auaritiam, ex oris nimia latitudine inuerecundiam & effuſum animum, ex eius nimia anguſtia nimiã erubeſcentiam & animum ſecretum. Ita ex latis humeris fortitudinem, ex collo oblongo pectoris debilitatem colligimus. Sic ex crinibus, ex vnguibus, ex digitis, & omnino ex ſingulis mẽbris argumenta ſumuntur ſatis veriſimilia, maxime vbi plura horum ſimul conſenſerint. Opus enim eſt in huiuſmodi ad multa conſiderare, & nõ tantum mẽbrum vnicum, vt firmior ſit illatio, & tutiſsimum fuerit corporis ipſius totã diligenter conſiderare habitudinem, quemadmodum de Pythagora legimus, quod adoleſcentes ad ſe diſcendi cauſa venientes ἐφυσιόγνωμει .i. ex vultus & oris ingenio, totiuſque corporis habitudine explorabat, num ad capiendas diſciplinas eſſent idonei. Et proprie quidẽ hi appellãtur phyſiognomi, qui ex totius corporis figura & habitudine cõiicere norunt inclinationes & mores hominum, ii verò qui ex facie tãtum indicant metopoſcopi appellãtur ἀπὸ τοῦ σκοπεῖν τὸ μέτωπον i. à fronte conſyderando. ¶ Huiuſmodi autem argumẽta non omnino neceſſaria & cogentia, probabilia tamen atque ſuadentia peculiariter icota appellantur, id eſt, probabilia comparatione ad concluſionem quæ infertur ex ipſis. Priora verò illa quæ neceſſario & perpetuo inferunt ſuum conſequens ſigna peculiariter appellantur. Quæ quidẽ ſigna Fabius Quintilianus negat argumenta eſſe appellanda, eo quod nihil relinquant dubitationis, ſed plenam adferunt concluſioni certitudinem. Verum hac in parte aduerſatur illi Rodolphus agricola, dicens tanto magis ea eſſe argumenta, quanto maiorẽ de re dubia fidẽ faciunt. Siquidẽ ab arguẽdo

siue probando supra diximus argumentum denominari.

¶Sunt autem alia quædam ita proprie communiter acciden tia dicta, quorum vnum interdum quidem sequitur alterum, non tamen vel necessario vel vt plurimum, sed vel rarius vel indifferenter interdum sequitur, interdum non sequitur. Ab his non recte ducitur argumentum Dialecticum, sed sophisti cum: & suspitio incerta melius quam probabilis opinio hinc nascitur. Vt si quis colligat, hunc iuuenem adulterum aut fornicatorem esse, eo quod cõptior sit & ornatior habitu ac facie. Plurimi enim se comunt & ornant, qui tamen à vitio adulterii aut fornicationis sunt alieni. Item si quis nimium zelotypus colligat, vxorem cum alio viro habere negotium, q̃d semel illã viderit cum alio loquentem, aut alteri arridentem. Aut si quis pauperem vidẽs ad ostium perrimas prospectãtẽ, colligat, furẽ illum esse & furtũ animo meditari. Possunt tamen huiusmodi suspitiones tã multæ simul adferri & tã multa huiusmodi in vnum argumentum coaceruari, vt vel necessariam vel probabilem efficiant illationem. Vt si quis colligat Hic homo cum eo qui nunc occisus iacet hoc ipso die iurgatus est opprobria accepit, dissimulauit dolorem, domum recta abiit, inde mox gladium retulit sub veste absconditum, quem gestare non solet: visus est deinde ad locum, properare vbi cædes patrata est, vulneratus quoque rediit, vulneris certum aliquem authorem nescit designare: probabile igitur est, occiso isti hunc fuisse mortis authorem. Sic apud Terentium, Chremes, ex multis signis simul coaceruatis, acute colligit, Bacchidem filii sui Clitiphonis amicam esse, quod in cubiculum lectus sit allatus, quod ingressi pessulũ ostio obdunt. &c.

¶Possunt verò ad hunc locum à communiter accidentibus reduci argumenta illa, quę à prodigiis, monstris, aut portentis sumuntur. Vt cum argumentamur ex cometa aut alio aliquo portento, magni mali aliquid vel patriæ, vel principi immine
2.Mat.5. re. Quemadmodum in libro Machabeorum, visis armatis equitibus per aera discurrentibus, atque per ordines suos con
2.Mat.15. currentibus, colligit populus, noui & magni quippiam imminere. Propter quod omnes rogabant in bonum monstra conuerti. Rursum ex viso nouo Iudæ Machabæi quo conspexit Oniam pro populo deprecantem, ac Hieremiam sibi gladiũ eum de cœlo porrigentem, in quo aduersarios deuinceret, cer

tam ſpem colligit vniuerſus exercitus futuræ victoriæ. Ità & apud Virgilium Aeneas, fugiendum è loco concludit, audita harpiyæ voce, & Anchiſes Thracia excedendum colligit, viſo ab Aeneas prodigio, cum arborem è terra euellens ex radicibus atrum cerneret cruorem defluere. Plura huiuſmodi colligit Valerius Maximus, capite de prodigiis Solent autem prodigia ipſa, ſua quadam qualitate indicare, quale illud ſit quod expectatur conſequens, vtpote ſi honorem præferat portentum, horribile colligitur futurum quod expectatur conſequens. Si autem feſtiuum & lætum fuerit prodigium lætum expectatur conſequens. Poſſunt quoque & huc reduci gentilium auguria, auſpicia, aruſpicia, & alia diuinationum genera. Verum ea poetis magis vſui ſunt quàm dialecticis, qui nõ niſi certa aut vt minimum probabilia quærunt argumenta cũ Poetis ſat ſit aliquid inuenire, etiam ſi falſum omnino & improbabile, quod fictionibus adornent Poeticis.

CAP. XXI.

¶De loco à relatiue oppoſitis.

Poſt locos intrinſecos omnes, tam à ſubſtantia quàm à concomitantibus ſubſtantiam determinandi ſunt loci qui appellantur extrinſeci: inter quos primum occurrit locus ab oppoſitis. Qui locus in alios quatuor ſubdiuitur, ſecundum quatuor oppoſitionis ſpecies. Sunt enim quatuor oppoſitorum genera, ſecundum quæ etiam loci differentes ſumuntur, nempe locus à relatiue oppoſitis, locus à contrarie oppoſitis, à priuatiue oppoſitis, & à contradictorie oppoſitis. Quæ autem dicantur oppoſita, & quomodo ſingulæ hæ oppoſitionum ſpecies ab inuicem differant, copioſe dictum eſt lib. 2. in tractatu de poſt prædicamentis. Nunc autem dicendum quibus modis in ſingulis harum oppoſitionum ſit argumentandum. Hoc autem generaliter in omnibus verum eſt, ab affirmatione vnius oppoſitorum ad alterius negationem valere argumentum. Nimirum de ratione oppoſitionis hoc eſt, vt ſimul de eodem dici non poſſint quẽadmodum ex definitione oppoſitionis conſtat. Eſt enim oppoſitio terminorum aliquorum repugnantia. Non pugnant autem, quæ ſimul eidem conuenire poſſunt. In omnibus ergo oppoſitis ab vniª affirmatione valet argumẽtum ad negationem alterius iux-

De locis ab oppoſitis.

De loco à relatiue oppositis.

„ ta hanc maximã omnibus generalẽ. De quocunq; affirmatur „ vnũ oppositorũ, de eodẽ negatur alterum. ¶ In relatiue oppositis hæc sint exẽpla, Anchises pater fuit Aeneæ, igitur non fuit eius filius, Pyrrhus fuit Achillis filius, igitur non fuit pater eiusdem, Maria est Annæ filia, non est ergo mater eiusdẽ. Vbi obseruandæ sunt particulæ, ad idem & secundum idem. Non enim simpliciter sequitur. Hic est pater, ergo non est filius omnino alicuius sed inferri debet. Igitur non est eiusdem filius eius videlicet cuius dictus est esse pater. Neque sequitur Dauid est pater Christi, igitur non est filius eius. Secundum namque Diuinitatem, dicitur Dauid filius Christi: secundum humanitatem vero eiusdem pater dicitur. Recte tamen sequitur si pater Christi est Dauid, non secundum idem eum esse eiusdem filiũ. Similiter non sequitur. Hic homo est illi prælat⁹ aut illo superior, igitur non est eidẽ subditus aut eodem inferior. Potest enim eidẽ homini quis esse in aliquo prælatus, in alio subiect⁹, in vno superior, & dignior, in altero inferior ac minus dignus. Qua de re apud Aulum Gel. in noctibus Atticis iucunda inter patrem & filium legitur concertatio. Seruata autem particula secundum idem valet illatio. Cæterum ab vnius negatione ad alterius affirmationem non valet. Nõ enim si ego tuus pater non sim, ob hoc filius tuus ero. Neque enim pater tuus sum neque filius. ¶ Sub hoc autem loco alius

De loco à relatiuis.

notatur, nomine quidem similis, non tamen re idem, nec eundem argumentandi modum habens, qui dicitur locus à relatiuis. Aliud enim sunt relatiua, aliud relatiue opposita. Relatiua dicuntur cum simpliciter sumuntur sine comparatione ad idem. Vt pater & filius, dominus & seruus, prælatus & subditus. Relatiue autem opposita proprie dicimus quando comparatione ad idem assignantur, hoc pacto, pater & filius eius: dominus & seruus eius, prælatus & eius subditus. Quidam etiam adiectum volunt pronomen demonstrans hoc modo assignantes relatiue opposita: pater & hic suus filius, dominus & hic seruus eius. Verum sic nimium videtur restringi alterum oppositorum, & speciei vel generi assignatur pro opposito indiuiduum, quod parum conueniens videtur. Vnde præstat in generali absque demonstratione assignare relatiue opposita, & particulam tantum subintelligere, secundum idem Illa enim intellecta, non erit quærimonia, id quod in libro se-

cundo ex Boetii sententia comprobauimus. ¶ Ex hoc autem loco à relatiuis, procedimus ab vnius positione ad positionẽ alterius atque item ab vnius negatione ad negationem alterius. Vt si pater est filius est. & econtrario: si dominus est, seruus est, & econtrario. Ac rursum si non est dominus, non est seruus: si non est pater non est filius. Maximæ. Posito vno relatiuorum, ponitur & alterum. Ablato vno relatiuorum, aufertur & alterum. Non in omnibus tamen relatiuis generaliter valet hic modus argumentandi. In iis enim quorum alterum significat cum ampliatione aliqua, non valet. Non enim sequitur. Prius est, igitur posterius est, Scibile est, igitur scientia est, Sensibile est, igitur sensus est. De his autem plenius dictum est libro secundo, in tractatu de ad aliquid, circa proprietatem illam: Ad aliquid dicuntur simul esse natura.

¶ Sub hoc loco comprehenditur modus argumentandi à verbo actiuo ad passiuum. Ioannes percutit Petrum, igitur Petr⁹ percutitur à Ioanne, Herodes interfecit Ioannem, ergo Ioannes interfectus est ab Herode. Et item econtrario à verbo passiuo ad actiuum. Christus à Pontio Pylato damnatus est igitur Pontius Pylatus Christum damnauit, Vel sic absque expressione nominum, Est qui percussit, igitur est percussus, Calefaciens est igitur & quod calefit. Ex libro enim prædicamẽtorũ manifestum est agere & pati ad inuicem esse relatiua.

CAP. XXII.

¶ De loco à contrariis.

EX loco autem à contrariis sic argumentamur, ab vnius affirmatione ad alterius negationem. Hic paries est albus, non igitur est niger, Hæc aqua est frigida, non igitur est calida, Hic homo est humilis, igitur non est superbus. Hic adolescens probus est, non igitur est improbus, Liberalis est, non ergo auarus: sanus est, non ergo æger. A negatione autem ad affirmationem, non item in omnibus valet. In contrariis quidem mediatis non valet. Non enim si pannus iste albus non sit, ob hoc niger erit: quoniam potest esse neque albus neque niger, sed aliquo colore medio coloratus, vtpote vel glaucus vel rubeus vel cinericius. Itẽ nõ sequitur. Hic homo non est temerarius, est igitur pusillanimis Non est prodigus, ergo auarus: quoniã potest quis esse neque

De loco à cõtrariis.

temerarius neque pusillanimis, sed magnanimus medium obtinens. Potest item quis nec prodigus esse nec auarus, sed liberalis. ¶ In contrariis autem immediatis valebit, donec accipias subiectum susceptibile. Vt si animal quodlibet non est sanum est ægrum: & si non est ægrum, sanum erit. Item si corpus aliquod mixtum vel elementare non est graue, leue sit necesse est. Non enim inter hæc est dare medium. Signanter vero dictum est, donec accipiatur subiectum susceptibile. Non enim sequitur, Lignum non est sanum, igitur est ægrum, aut econtrario: quoniam videlicet lignum non est subiectum susceptibile sanitatis aut ægritudinis. Quæ autem dicantur contraria mediata & quæ immediata ex post prædicamentis relinquimus manifestum.

CAP. XXIII.

¶ De locis à priuatiue & contradictorie oppositis.

Locus à priuatiue oppositis.

IN priuatiue oppositis, ab affirmatione ad negationem sic argumentamur. Hic homo cæcus est; igitur non est videns: videt, igitur non est cæcus, mutus est, igitur non potest loqui: loquitur, ergo non est mutus: surdus est, igitur non potest audire: dormit, igitur non vigilat: aër est tenebrosus, non igitur lucidus. A negatione vero ad affirmationem, non vniuersaliter valet. Non enim sequitur, lapis non potest videre, igitur est cæcus. Neque enim videns neque cæcus est lapis. Verumtamé si accipiamus subiectum susceptibile, & tempus à natura determinatum signemus, valebit à negatione ad affirmationem hoc modo, Homo iste non potest videre, cum tamen iam adsit tempus à natura determinatum, quo solent videre homines, igitur cæcus est. Puer iste non potest loqui, & tempus tráfiit à natura determinatum, quo solet loquela donari, igitur mutus est. Homo iste dentes non habet, & tempus iam tráfiit à natura dentibus acquirendis determinatum, igitur est edétulus. Signanter autem, temporis huius oportet mensionem fieri, Sine hoc enim coassumpto, non valet argumentum. Catulus iste primo die quo partu est editus, non videt, imò nec videre potest, igitur est cæcus. Puer iste statim postquam natus est dentes non habet, igitur est edentulus: non potest ambulare, igitur est claudus. ¶ Est autem hic notandum, quod termini priuatiui, siue priuationem significantes non puram

negationem significant, sed aliquid ponunt & aliquid tollunt. Ponunt enim quandam naturalem aptitudinem, & tollunt potentiam. Id quod aperte patet in terminorum eiusmodi explicatione. Cæcus enim dicitur, non omne id simpliciter quod non potest videre. Nemo enim lapides appellat cæcos. Illud autem dicitum, quod cum naturaliter aptum sit habere visiuam potentiam illam tamen non habet, Vt omnis homo ex sua specie & natura aptus est ad habendum visum quoniam penè omnes homines illam potentiam ex natura accipiunt. Quisquis igitur hominum visum non habet, recte illo priuatus dicetur, & cæcus. Ita dicitur mutus & loquela priuatus, cui ex natura competit loqui, negatur tamen ei & loqui non potest. Ita non dicitur quis priuatus regno, nisi qui natus sit habere regnum, id est, cui quodammodo à natura vel origine, vel ex iure debetur regnum. Nam cui non competit, vel ex naturali successione, vel ex electione, regnum habere, hic & si regnum nō habeat, regno tamen priuari non dicitur, Ita non dicitur exhæredari aut priuari hæreditate filius ex adulterio natus, quanuis cum aliis legitimis filiis non accipiat hæreditatem, quoniam ad illum non spectat hæreditas quæ solis competit legitimis filiis. Si autem his cui competit hæreditas: illam non accipiat, exhæreditari ille recte dicetur. Ita bruta non dicuntur priuari cœlesti beatitudine, sed dæmones & homines mali illa priuantur: quoniam eam nunquam assequentur: cum tamen ex suæ cōditionis præcellentia illius sint capaces, & ab initio ad eam possidendam sint conditi.

CAP. XIIII.

¶De contradictorie oppositis.

In contradictorie autem oppositis, argumentamur dupliciter. Primum quidem, in propositionibus contradictoriis, hoc modo. Si verum est, omnem hominem esse mortalem, falsum est, aliquem hominem non esse mortalem: & si illud falsum est, hoc verum ait. Vel si illud est verum, hoc non est verum: & si illud non est verum, hoc est verum. Maxima, Contradictoriæ propositiones non » possunt ambæ simul esse veræ aut falsæ. ¶In terminis autem »

cōtradictoriis, semper valet ab vnius affirmatione ad alterius negationem, & vicissim ab vnius negatione ad affirmationem alterius cuiusmodi consequentias tractat Aristoteles libro secūdo peri hermenias appellans eas à termino finito ad infinitum, & ab infinito ad finitum. Vt Petrus est homo, igitur non est non homo: lignum est non homo, igitur non est homo. Ac rursum, si lapis non est homo, igitur est non homo: & si non est non homo, homo sit necesse est. Vbi propter cauillationem subaudiri potest in antecedente cum sit: vel in cōsequente, si sit, hoc modo. Si lapis est & non est homo, igitur est non homo. Vel sic, Lapis non est homo, igitur si sit, est nō homo. ¶ Nō est autem opus hic accipere subiectum aliquod peculiare, sed in omnibus valet illatio: quoniam inter contradictoriæ opposita (vt plenius declaratum est in post prædicamentis) nullum omnino est dare medium de quo vel ambo negentur vel ambo prædicentur. Propter hoc in omnibus valet, tam à negatione ad affirmatiomem, quam econtrario. Maxima, De quolibet est affirmatio vel negatio, de nullo vere simul.

CAP. XXV.

¶ De locis qui appellantur à contrario & in ipso.

Loci à contraria & in ipso.

Ignantur autem ab Aristotele & aliis duo loci qui fiunt in terminis aliqua prædicatorum oppositionum oppositis, qui vocantur locus à contrario & locus in ipso. Quādo enim duo adinuicem coniunguntur in antecedente, & his duobus opposita coniunguntur adinuicem in consequente, argumentatio fieri dicitur à contrario vel in ipso. A contrario quidem si in conclusione mutetur situs, ita vt oppositum subiecti antecedentis ponatur pro prædicato conclusionis, & oppositum prædicati antecedentis ponatur pro subiecto conclusionis. Vt in hac argumentatione, Homo est animal, igitur non animal est non homo. In ipso verò si in conclusione idem seruetur ordo, vt oppositum subiecti antecedentis sit, item subiectum in conclusione, & prædicati antecedentis oppositum in conclusione similiter prædicati locum obtineat. Vt cum sic colligimus, Humilitas vir-

tus est, igitur superbia vitium. Videtur autem hæc denominatio sumpta ex terminorum oppositorum ordine. A contrario enim dicitur argumentum, quando ordine contrario locantur opposita in antecedente & consequente. In ipso verò, quando in eodem ipso ordine consequens habet opposita quo in antecedente. ¶ Consequentia autem quæ in ipso dicitur, maxime fit in contrariis & relatiuis. In contrariis ad hunc modum. Humilitas est virtus igitur superbia vitium. Modestia est laudabilis, igitur immodestia est vituperabilis. Humilitas deo & hominibus grata est, igitur superbia odibilis. Si pulchra est vrbanitas, indecora est rusticitas. Si decet iuuenē verecundia, dedecet inuerecundia. Qui sophistice loquitur odibilis est, qui igitur veraciter & syncere loquitur amabilis. Maturitas bene consulit, igitur præcipitatio male, Quæ compendiosa, amplectēda sunt, igitur quę prolixa fugienda, Quod simul vtile est, & dulce præ omnibus eligendum (iuxta illud Poetæ. Omne tulit punctū qui miscuit vtile dulci) igitur quod & asperum est & inutile, omnium maxime detestandum. Vera scientia humilem facit & benignum, sophistica igitur inflatum & iracundum reddit. Mansuetudo placat, igitur immitis contentio exarcebat. Responsio mollis frangit iram, amara igitur exagitabit. ¶ In relatiue autem oppositis sic argumentamur, in ipso eodem terminorum ordine. Pater est dignior, filius ergo minus dignus. Pater est prior dignitate & origine, igitur filius posterior. Pater est suprapositus filio, fili⁹ igitur patri subiectus. Pater est filij vel filium habet filius ergo patris est vel patrem habet. Vir caput est vxoris ipsíque à deo prelatus, vxor ergo per Deum est viro subdita. Reges & principes à deo sunt prælati populo, populus igitur iure diuino debet illis esse subiectus. Imperatoris est imperare, militū ergo est parere. Præceptoris est docere, discipuli igitur discere. Domini est præcipere, serui ergo obedire. Ita in cæteris. ¶ Locus autem à contrario vel opposito ordine frequentius fit in priuatiue, & contradictoriæ oppositis. In priuatiue oppositis hoc modo, Qui habet visum habet sensum, igitur qui caret sensu caret visu. Qui habet virtutem, habet laudem & gloriam, igitur qui sine laude est & inglorius, virtute caret. Qui habet hæreditatem hæres est, qui ergo exhæredatus est, hæreditate caret. Qui scientiam habet ornamentum ha-

bet animę suæ, igitur qui ornatu caret animæ caret & scientia. ¶ In contradictoriis item sic, Iustitia est virtus, igitur quod non est virtus non est iustitia. Qui timet dominum faciet bona, igitur qui bona non facit, non timet dominum. Qui prudens est dum tempus habet operatur bonum, igitur qui non operatur bonum, dum tempus habet, non est prudens. ¶ Contra verò in oppositis priuatiue vel contradictoriæ locus in ipso vniuersaliter non valet. Non enim sequitur, Omne quod habet visum habet sensum, igitur omne quod caret visu caret sensu. Omnis qui habet abundantiam auri & argenti, diues est: igitur qui caret auro & argento pauper est aut caret diuitiis. Potest enim quis esse diues in aliis possessionibus agrorum & argumentorũ, cuiusmodi erant illæ priscorum patrum pręcipuæ diuitiæ, multo istis inanimatis metallorum cumulis meliores ac præstantiores. Nec in contradictoriis sequitur, homo est animal, igitur quod non est homo non est animal. In oppositis tamen contrarie & relatiue valebit interdum à contrario consequentia vtpote cum in particularibus proceditur enunciationibus. Vt sequitur, Humilitas est virtus, igitur quoddam vitium est superbia. Pater est dignior, igitur aliquid minus dignum est filius. In vniuersalibus tamen enunciationibus, aut indefinitis pro vniuersalibus acceptis, non valebit. Non enim sequitur, Omnis humilitas est virtus, igitur omne vitium est superbia, Omnis pater est dignior, igitur omne quod est minus dignum est filius. Nam & seruus & minus dignus est, non tamen est filius. ¶ Interdum verò in argumentationibus istis fit permixtio oppositorum diuersi generis adinuicem. Vt cum ita argumentamur. Iusti imperpetuum viuent, igitur iniusti imperpetuum morientur, Iusti hæreditate possidebunt terram viuentium, igitur iniusti auferentur & ex hæreditabuntur à terra illa. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnũ cœlorum, igitur væ & miseria diuitibus & inflatis spiritu: quoniam ipsorum non est regnum cœlorum. Si non sunt expetendæ diuitiæ, paupertas non est fugienda. Quia lumen visum oblectat, tenebræ contristant. Scientia ornat animam, ignorantia igitur dedecorat. Labor bonus & sanctus est, ocyum igitur malum & execrandum. In his enim, simul contraria cum priuatiuis vel contradictoriis commiscentur.

¶ Huiusmodi autem exemplis plena est omnis scriptura, maxime totum librorum, qui sapientiales nominantur, in quib' id passim occurrit, vt quod in priori sententiæ cuiuslibet membro dicitur de iustis, eius oppositum in altera parte dicatur vel secundum eundem ordinem, vel secundum ordinem commutatum, de impiis. Expende videlicet caput decimum parabolarum Salomonis: plura illic manifeste videbis sic ex opposito pulchre dicta. Cuiusmodi est illud in principio. Filius sapiens lætificat patrem, filius verò stultus mœstitia est matris suæ. Ac deinde, AEgestatem operata est manus remissa, manus autem fortium diuitias parat. Iterum, Qui congregat in messe, filius sapiens est: qui autem stertit æstate, filius est confusionis. Rursum memoria iusti cum laudibus, nomen impiorum putrescet. Similiter capite vndecimo, Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia vbi autem est humilitas, ibi & sapientia. Item, Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est animi, celat commissum. Item, Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium. Huiusmodi exempla mille quilibet per e ex libris illis plenis eruditione bona, colligere facile poterit. Sed & Psalmorum liber huiusmodi comparationibus scatet, quæ miram habent vim ad effectum commouendum, cũ sic oppositus iuxta seinuicem collatus ambo clarius elucescant & virtutis commodum, & vitiorum incommoda.

CAP. XXVI.

¶ De loco à disparatis.

Disparatis quoque sicut ab oppositis sumuntur argumenta, ab affirmatione vnius ad negationem alterius, hoc modo, Ioannes est homo, igitur non est asinus, vel leo, vel arbor, vel aliquid huiusmodi, quod ab homine prorsus separatum est. A negatione autem ad affirmationem, minime valet argumentatio. Non enim sequitur, Ioannes non est leo, igitur asinus erit, aut bos, aut equus. Maxima. Cuicunque conuenit vnum disparatorum, eidem non conuenit alterum. Quæ autem dicantur disparata, & quomodo ab oppositis differant, prolixe satis & dilucide in post prædicamentis tractatum est, vt superuacanea repetitione hoc in loco nihil sit opus. ¶ In omnibus autem his lo-

Locus à disparatis.

cis oppositorum atque disparatorum, generaliter hoc est aduertendum: quoties ab affirmatione vnius ad alterius negationem volumus argumentari. debere opposita sumi pro prædicatis, & quidem totalibus. Nã si ponantur opposita ex parte subiecti, non valebit sic in eis argumentatio. Non enim sequitur, Album est, igitur nigrum non est. Album est coloratum, igitur nigrum non est coloratum. Quod videt est animal, igitur quod cæcum est non est animal. Pater est homo, igitur filius eius non est homo. Item si opposita sumantur tantum vt partes minus principales prædicati, non valebit similiter argumentatio. Vt non sequitur, Video album, igitur non video nigrum. Possideo iumenta videntia, non igitur cæca. Possideo asinum non igitur possideo bouem. Veruntamen si opposita sumantur vt partes principales, valebit argumentatio, non minus quàm si per se tota essent extrema. Recte enim sequitur à contrariis. Hic est homo albus, igitur non est homo niger. Hoc est animal sanũ, igitur non est animal ægrum.

CAP. XXVII.

¶De loco à maiori.

Locus à maiori. Sumuntur quoque argumenta, tam dialecticis quam Rhetoribus ad persuadendum bene accommoda, rerum comparationibus. Cõparatio autem fit, interdum maioris ad minus, interdum minoris ad maius, interdũ similium. Atque hinc loci nascuntur à maiori, à minori, à simili. A maiori dicitur sumi argumentum, quando ab eo quod magis apparet, procedimus ad id quod minus apparet. Maius enim in proposito, non secundum quantitatem molis est accipiendum, sed secũdum maiorem probalitatẽ. Vnde id quod habet maiorem probalitatem veritatis, aut quod probabilius faciliúsque alicui videtur conuenire, aut cui aliquid probabilius videtur conuenire, id maius dicitur, comparatione ad alterum quod minorem videtur habere probabilitatem, aut minus probabiliter conuenire alicui, Exempli gratia, regem expugnare ciuitatem maius est: ducem aut comitem expugnare ciuitatem eandem minus est. Magis enim probabile est regem expugnare quam ducem, & facilius illud proponẽti, creditur quam isti. Item expugnare castrũ, in proposito est maius, ex-

pugnare validam ciuitatem minus:quoniam facilius & pbabilius alicui conuenit expugnare castrum, quam validam ciuitatẽ,hoc autem minus probabiliter alicui conuenire creditur quàm illud. Ideo minus dicitur. ¶Fit autem argumentũ à maiore negatiue tantum,idque tribus modis.Primũ ex parte subiecti tantum,Rex fortissimus hanc ciuitatem non poterit expugnare,neque igitur dux aut comes impotentior eandem poterit expugnare. Ipse quidem Cicero aut Demosthenes:causam hanc non posset defendere,multo minus igitur ab 'quilibet ex vulgo oratorũ.Hectoris manu non potuit Troia defendi, igitur neque manu AEneæ defendi potuit .Cuiusmodi argumẽtum apparens AEneę Hector,his innuit verbis, Si pergama dextra defendi possent etiam hac defensa fuissent. Si in Euangelio Dominus ait, Neque passer vnus super terrã cadit sine patris cœlestis ordinatione & voluntate,igitur neque sanctorum aliquis sine patris dispositione cadet,quoniam pluris apud Deum sunt rationales homines,quam irrationales passerculi. Ac rursum, Capillus de capite vestro non peribit, multominus igitur aut corpus,aut anima vobis peribit.Magis enim apparet,posse capilum de capite perire,quam corpus totum vel animam perdi. ¶Secundo fit argumentum à maiori, ex parte prędicati,hoc modo,Si exercitus iste non sufficit arcem expugnare parum munitam,neque ciuitatem fortiorem, meliúsque munitam expugnare poterit. Si non sufficit hic homo gestando oneri 100.pondo, neque oneri 200.pondo suffi ciet.Si non est quis paratus bona temporalia in proximos expẽdere,multominus animam pro eis ponere volet. Si propter Dei amorẽ neque verbulũ durũm ferre possimus,multo min⁹ acerbam mortẽ pro eo quis ferre valet.Si (iuxta Domini verbum) non potest quis sua sollicitudine adiicere ad staturam suam cubitum vnum, aut capillum vnum album facere vel nigrum,neque maius aliquid per seipsum sine Deo efficere poterit. Si (vt Apostolus ait) nec cogitare aliquid ex nobis tanquam ex nobis sufficientes sumus,multominus ad peragendũ ardui operis aliquid inueniemur idonei.Sic(iuxta Apostolum Ioannem)qui proximum non diligit quem videt: Deum quomodo diliget quem videt. ¶Tertio valet argumentum ex parte subiecti simul & prædicati, hoc pacto,Vir robustus non sufficit 800. pondo oneri gestando, non igitur

Matt.10.
Matt.6.
2.Cor.3.
1.Ioan.4.

adolescentes aut.puer imbecillior sufficier oneri 1000.pondo gestando. Summo ingenio & inexhausta labore Philosophi, maximis laboribus non potuerunt vel vnius infimarum creaturarum perfectam assequi cognitionem: non igitur qui ingenio non præstamus, & laborem fugimus, altissimarum rerum nequaquam valebimus plenam assequi cognitionem. Omnium autem harum argumentationum vna est confirmatiua maxima, talis, Si id quod magis videtur non est verum, neque id quod minus videtur, verum erit. Aristoteles verò singulis modis singulas assignat maximas, dicens, Vno de duobus dicto si cui magis videtur inesse non inest, nec cui minus videtur inesse inerit. Duobus de vno dictis, si quod magis videtur inesse nō inest, nec quod minus videtur inesse inerit. Duobus de duobus dictis, si quod alteri magis videtur inesse non inest, nec reliquum reliquo inerit. Prima maxima primo modo seruit, secunda secundo, tertia tertio. Affirmatiue autem, à maiori nunquam valebit argumentum. Non enim sequitur. Vir robustus huic oneri sufficit, igitur puer imbecillis. Hic potest ferre decem pondo, igitur centum. Non enim oportet si id quòd magis videtur ita se habeat, ob hoc id quoque quod minus videtur ita se habere.

CAP. XXVIII.

De loco à minori.

Locus à minori.

A Minori econtrario valet affirmatiue, nec aliter quā affirmatiue, tot modis quot supra diximus valere à maiori negatiue. Ex parte subiecti sic Puerulus rē tam modicam ferre potest, ergo & adolescens robustior. Ethnici homines diligunt sibi benefacientes, multo magis igitur Christiani. Sæculi huius milites pro fide erga regem suū multa & dura ferunt, geruntque grandia, multo igitur magis spiritualis militiæ cultores pro fide erga suum regem & magna agent & patientur grauia. Formica animal irrationale dum tempus est sibi prospicit, igitur multo magis rationalis homo dum tempus habet sibi debet prospicere. Si sanctissimus Dauid sapientissimus Salomon, Sanson fortissimus, & ab vtero matris nazareus, per mulieres Deum offenderunt: & nos igitur qui illis sapientia, fortitudine, & sanctitate longe sumus inferiores, per illas nisi diligentissime caueamus, seduci poterimus. Sic Ioannes argumentatur, dicens, Si Chri-

ſtus nos dilexit.& pro nobis mortuus eſt,& nos debemus fra- 1.Ioan.3.
tres diligere ac pro eis animas ponere. Ita Paulus Apoſtolus
legem veterem cum noua comparat,in hāc ſententiam, Si lex Hebr.2.
illa quæ per angelos data eſt vim habuit obligationis, ita vt
tranſgredientes,pœnæ ſtatutę eſſent obnoxii:multomagis lex
noua,quam per ſemetipſum filius Dei in mundo prædicauit,
ſumma obſeruatione debet cuſtodiri, eruntque multomagis
pœnæ obnoxii qui eam fuerint tranſgreſſi.ita apud Ioannem
Dominus.Si ego laui pedes veſtros Dominus & magiſter, & Ioan.13.
vos debetis alter alterius lauare pedes. ¶ Ex parte prædicati
hoc pacto argumentamur,Si hic pro Chriſti amore etiam vi
tam temporalem paratus eſt perdere, multomagis & omnia
fortunæ bona. Sic Apoſtolus apud Romanos argumentatur
dicens,Deus proprio filio ſuo nō pepercit, ſed pro nobis om
nibus tradidit illum:quomodo non etiam cum illo nobis om Rom.8.
nia donauit?Rurſum apud Hebræos.Patres,inquit, carnis no
ſtræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos,quanto ma-
gis obtemperabimus patri ſpirituum & viuemus? Et ipſe in Heb.12.
Euangelio Dominus,Sic Deus ſic veſtit lilium agri quod ho-
die eſt & cras in clibanum mittitur,quanto magis vos modi- Mat.6.
cæ fidei?Et ſi aues cœli quæ neque ſerunt,neque metunt, neq;
in horrea congregant,Deus ſic paſcit:quanto magis vos mo-
dicæ fidei?Si corpus dedit & animam,eſcam quoque dabit &
veſtimentum.

¶ Ex parte vtriuſque extremi ſic, argumentamur, Chriſtus pro nobis grauiſſima tulit ſupplicia,nos igitur vel modica ꝓ eius amore ferre debebimus. Sæculi milites pro temporali præmio grauiſſima patienter ferunt,Chriſti ergo milites pro præmio æterno vel modica quæ occurrunt libenter ſuſtinebunt.Chriſtus Dominus noſter totas pro nobis in oratione noctes tranſigit inſomnes,nos ergo ſerui eius non poterimus vel vna hora ad orationem vigilare.Sic apud Virgilium, Iuno argumentatur,Pallas vulgaris dea,ob vnius culpam, potuit totam claſſem nauium exurere:ergo & ego quæ ſum deorum atque dearum regina,potero vt minimum regem Troianorum mihi inuiſum ab Italia auertere,ne ibi regnet.Item apud Iouem Venus pro Aenea ſic argumentatur,Antenor homo non ita magni generis aut nominis,potuit elapſus Græcorum manibus per vaſtiſſima maria requiem certam inuenire

atque etiam vrbem condere, igitur multo magis æquum est, vt meus filius tuus nepos AEneas. post tot pericula, saltem portum bonum accipiat, & tutam sedem obtineat.

¶Primum argumentum Virgilius his claudit versibus, Iunonem inducens flammato corde ista voluntatem.

Mene incœpto desistere victam?
Nec posse Italia, Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fatis, Pallas ne exurere classem
Argiuum, atque ipsos potuit submergere ponto.
Vnius ob noxam & furias Aiacis Oili?
Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem
Disiecítque rates, euertítque æquora ventis.
Ast ego, quæ diuum incedo regina, Iouísque
Et soror & coniunx, vna cum genere tot annos
Bella gero? & quisquam numen Iunonis adoret
Præterea, aut supplex aris imponet honorem?

Secundum verò his describit versibus, Venerem pro filio AEnea Ioui ita loquentem inducens.

Quem das finem rex magne laborum?
Antenor potuit mediis elapsus Achiuis
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Lyburnorum, & fontem superare Tymaui,
Hic tamen ille vrbem Pataui, sedésque locauit
Teucrorum & genti nomen dedit, armáque fixit
Troia, nunc placida compostus pace quiescit
Nos tua progenies, cœli quibus annuis arcem.
Nauibus (infandum) amissis, vnius ob iram.
Prodimur, atque Italis longe disiungimur oris.
Hic pietatis honos, sic nos in sceptra reponis?

¶Porrò de maximis huius loci proportionabiliter dicendũ est quomodo supra diximus in loco à maiori. Omnium enim argumentorum vna confirmatiua maxima potest hæc assignari. Si id quod minus videtur verum est, id quoque quod » magis videtur verum erit. Secũdum verò Aristotelem tribus » diuersis modis tres diuersæ assignantur hæ maximæ. Vno de » duobus dicto, si cui minus videtur inesse inest, etiam illi cui » magis videtur inesse inerit. Duobus de vno dictis, si id quod » minus videtur inesse inest, etiam id quod magis videtur inesse » se inerit. Duobus de duobus dictis, si quod alteri minus vide-

tur inesse,inest,& reliquum reliquo. ¶Est quoque caute in his duobus locis aduertendum,ne pro maiori minus, aut ecõtrario pro minore maius accipiatur.Frequens enim & facilis est in hac re fallacia,vt argumentum quod vere à minori sumitur,existimetur sumptum à maiori & econtrario.Cuius erroris causa est, quia plærũque id quod quantitate(vtpote vel mole,vel numero)maius est,minus censetur in proposito:contra verò minus,id quod mole vel numero maius est.Exempli gratia,portare centum pondo,quantitate maius est,quam portare tantum viginti.Illud tamen in proposito minus est,quoniam minus apparenter illud alicui conuenit quam istud.Facilius enim de vno quoque creditur, quod possit gestare decem pondo,quam centum.Ita cum dicimus,Deus fecit cœlum & terram,ergo & glebam potest facere, apparet secundum speciem argumentum esse à maiori eò quòd maius videatur secundum rem & pondus,operis creare cælum & terrã, quã glebam modicam.Est tamen argumentum à minori,id est,ab eo quod habet minus verisimilitudinis & apparentiæ. Sic & in aliis similibus diligenter consyderandum est, & caute semper prospiciendum,ne à maiori aliter vnquam quàm negatiue,aut à minori aliter quàm affirmatiue procedatur.A maiori enim affirmatiue,aut negatiue à minori,processus non valet.

CAP. XXIX.

¶De loco à simili. Locus à simili.

A Simili vero dicitur sumi argumentum quando id quod assumitur,cum eo quod probatur similem vel æqualem habet verisimilitudinem,id est,quãdo æqualẽ habent apparentiam veritatis.Vt cũ ita argumentamur,Ioannes mortalis est,igitur & Petrus.In vtroque est eadem verisimilitudo,eademq̃ue aparentia veritatis, quoniam ambo æquæ sunt homines.Iudas male periit,quia de misericordia desperauit,ergo & nos peribimus, si illius efficiamur similes.Sodomitæ perierunt,quia peccatores nimis erant, & non egerunt pœnitentiam:igitur & nos male peribim⁹, si illorum efficiamur similes.Immoderato affectu concupiscere diuitias vanum est & vitiosum:igitur immoderato affectu cõcupiscere terrenã sciẽtiã vanum erit & vitiosum. Est enim in vtroque similitudo.¶Sic argumentatur Apostolus apud Co-

timhios decens,licitum esse doctoribus euāgelii stipendia ac cipere sum ptum,in hanc sententiā, Nemo,inquit,suis stipendiis militat,sed stipendium suæ militiæ ab illo accipit cui militat:igitur qui alios docet non suis sumptibus debet viuere,sed illorum quibus prędicat Item,Qui vineam plantat de fructu eius vescitur,& qui gregem pascit de lacte eius māducat. igitur qui populum domini docēdo colit & pascit, merito debet ab eis temporalia subsidia accipere.Itē ,Boui in triturа labo ranti cibus non est denegandus,igitur nec doctori in doctrina laboranti,Prętcrea,Qui arat(inquit) in spe debet arare & qui triturat in spe fructus percipiendi , igitur & quid docendo laborat,temporalia ei debentur subsidia.Denique ita concludit,Nescitis quoniam hi qui in sacrario operantur ,quæ de sacrario sunt edunt?& qui altario deseruiunt cum altario par ticipant?Ita & Dominus ordinauit his qui euangelium annunciant de Euangelio viuere. ¶ Multum quoque valet hic locus ad exhortandum,obiurgandum,& consolandum:dum propositis exemplis similibus ad immutationem exciamus, vel con

Iudith.2. solationem ingeribus.Sic Iudith illa nobilis propositis patrū exemplis ait . Memores esse debetis,quomodo pater noster Abraham tentatus est , & per multas tribulationes probatus,

Gen.22. Dei amicus effectus est.Sic Isaac,sic Iacob,sic Moyses & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles.Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini exterminati sunt. Ex quibus deinde conclusionem infert dicens. Et nos igitur non vlciscamur nos pro his quæ patimur,sed flagella Domini quasi serui qui corripimur ad

Mac.4. emendationem & non ad perditionem nostram euenisse credamus.Sic Iudas Machabæus milites suos exhortatur ,Memē to,inquiens,qualiter salui facti sunt patres nostri in mari rubro cum sequeretur eos Pharao cum exercitu multo .Et nunc

1.Cor.4. clamemus in cœlum & miserebitur nostri Dominus.Sic Paulus Apostolus Corinthiis exempla proponens præcedentium

Heb.4. monet eos non murmurare neque tentare Dominum . Et alibi propositis incredulorum patrum exemplis posteros monet non assimilari illis neque in exemplum illud credulitatis incidere.Alibi vero,positis ob oculos multis præclaris patrū

Heb.11. &.12. exemplis,ad finem tot exemplis probatam nos hortatur suscipiendam.Plenæ sunt huiusmodi exemplis omnes sacræ lite-

ræ, nec solum iis quæ à simili sumuntur, sed & à maiori atque minori, quæ ad idem genus pertinent, eadémque habent efficaciam. Neque solum literæ sacræ, sed & Philosophorum libri & maxime Poetarum carmina: id quod non potest non esse manifestissimum illi qui vel sobrie in illorum fuerit lectione versatus.

CAP. XXX.

De loco à proportione.

SVb hoc autem loco à simili contineri videtur locus à proportione. Qui locus, iuxta sententiam Boetii, ita differt à priore: quoniam illic vna res vni cuilibet alii comparatur, hic autem non est similitudo rerum sed quædam habitudinis cōparatio. Hæc enim vocatur proportio, habitudinis vnius, ad aliam comparatio. Sit quæstio. Num gubernatores communitatis sint eligendi sorte? ita a proportione sumetur argumentum, Sicut se habet gubernator nauis ad nauem regendam, ita gubernator ciuitatis ad ciuitatem: at gubernator nauis non sorte est eligendus, sed arte & consilio, igitur non sunt eligendi sorte aut per fortunam ciuitatis gubernatores, sed magno iudicio & delectu sunt ad id muneris assumendi. Maxima. De proportionabilibus idem est iudicium. Item. Quod in vnaquaque re euenit, id in eius proportionali euenire necesse est. Estque hic locus ad moralem doctrinam valde accommodus quando ex naturalibus vel communibus rebus ducta proportione ad mores quę illic considerantur, trāsferimus Quod nos quidem pluribus adductis exemplis, nō grauate demōstrabimus. Sic itaque argumentamur. Quomodo se habet lumen oculi in corpore sic ratio nis lumen in anima, oculi autem lumen omnia corporis membra & vires debet in suis operibus dirigere, neque fœliciter vlla exercetur sine directione oculi corporalis actio, igitur ratio in anima omnibus debet viribus lumen præbere & in cunctis eam actionibus dirigere. Rursum, Sicut se habet ancilla ad heram in domo aut familia, ita sensualis affectus ad rationem in anima. Atque turpe admodum est in domo ancillam imperare herę, eamque ero suo arbitrio trahere ad indigna ministeria, sed econtrario illa huic debet obtēperare: igitur fœda & intoleranda res est in hominem sensualē appetitū natura subiectū, rationi imperare, eāq; trahere ad sua

Locus à proportione.

desyderia, sed econtrario iustum est vt imperet ratio, & ille obediat. Iterum. Sicut se habet lumen solis corporei ad mundum istum visibilem, ita lumen cœlestis gratiæ in anima rationali: solis autem lumen necessarium est mundo ad rerum generationē, nec potest nisi eius beneficio mundus in sua dispositione & ordine subsistere: igitur absque lumine cœlestis gratiæ, in anima mortua sunt omnia, nec potest boni quicquam fieri. Rursum. Sicut se habet ars medicinæ ad sanitatē corporis, ita scientia pastoralis curæ ad sanitatem animæ, Medicus autem corporalis subinde amaris vtitur potionibus, & res duras ferre cogit ægrotum: igitur & qui scientiam habet officiúmque curæ pastoralis, non semper placentia, aut grata, suis subditis loqui aut agere debebit: sed vbi res poposcerit, duas quoque increpationes adhibebit, & alia quæ opor tuna ipse iudicabit ad sanandas animas. ¶ Conuenit etiam peculiariter hic locus in æstimatione mercedis operariorum, iuxta proportionem laboris. Vt si is qui diem vnum in vinea, aut agro est operatus ex iusto laboris precio quatuor nummos accipiat, is qui duos dies operatus est duplam accipiet mercedem, & qui tres triplam, atque ita deinceps. Qualis enim est proportio simplicis laboris & operæ ad mercedem simplicem, talis est proportio duplicati laboris ad mercedem duplam, atque ita deinceps. Intelligendum autem hoc est de æstimatione secundum iustitiæ debitum. Non enim erit consequens si pro huius vnius diei labore ex liberalitate eius qui te conduxerit acceperis. 9. stuferos cum tantum tibi ex debito. 4. competebant, ob hoc pro duorum dierum labore. 12. nūmos debere tibi persolui. Ita sane argumentabantur illi in vinea operarii conducti à patrefamiliâs, de quibus in euangelica parabola loquitur Dominus, qui cum viderent iis qui no uissimi venerant dari totum denarium diurnum arbitrabantur plus illis se accepturos, secundum proportionem videlicet sui laboris quem in colenda vinea ampliorem impenderent ad ampliorem mercedem. Propter quod & murmurabant æqualem accipientes denarium. Hi, inquiunt, nouissimi vna hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus, pondus diei & æstus? Verum dominus rationabiliter eorum paralogismum dissoluit & irrationabilem murmurationem con futat, ex sua liberalitate dari sibi licitum quod voluisset.

Matt. 20

¶ Conducit item hic locus iudicibus, quorum est pœnas infligere delinquentibus,& præmia conferre benemeritis,quemadmodum ait sanctus Apostolus.Secundum enim proportionem meriti aut demeriti,conferenda sunt beneficia, vel irrogāda supplicia,Huc pertinet illud veteris legis. Oculū pro oculo,dentē pro dente.Et illud Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus,& item alia multa quæ ibi secundū proportionem statuuntur. Huc pertinet & illud quod apud Esaiam præuaricatrici genti dicitur.Erit pro suaui odore fœtor,& pro zona funiculus,& pro crispanti crine caluitium,& pro fascia pectorali cilicium.Item & illud quod in Apocalypsi de damnata Babylone dicitur,Quantum glorificauit se,& in delitiis fuit,tantum date illi tormentum & luctum. Nec dissimile est,quod diuiti illi pater Abraham respondit.Fili recordare,quia recepisti bona in vita tua & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur,tu vero cruciaris. Rom.13 Exod.21. Matt.5. Deut.25. Esaiæ.3. Apoc.18.

¶ Videntur quoque ad hunc locum pertinere comparationes illæ quarum sunt poëtæ studiosissimi,item sapientum apologi & fabulæ ad morum instructionem apposite confictæ,quibus suum nomen posteritati insigniter notum reddidit egregius ille è Phrygia fabulator Aesopus iuxta Auli Gelii testimonium haud immerito sapiens æstimatus,quod ea quæ monitu suasúque videbantur vtilia , non seuere , non imperiose præcepit & censuit(vt Philosophis mos est)sed festiuos delectabilésque apologos commentus,res salubriter ac prospiciēter animaduersas,in mentes animósque hominum cum audiendi quādam illecebra induxit. Lucæ.16.

¶ Pertinent item ad hunc locum parabolæ illæ quæ in scripturis sanctis frequenter occurrūt,quibus etiam maxime omnium vsus fuisse cognoscitur Dominus noster Iesus Christus, qui cū ipsa esset patris æterna sapientia,ac proinde verba grādia eloqui de plenitudine suæ sapiētiæ atque scientiæ potuisset,nostræ tamen infirmitati se cōtemperās , quasi mater aut nutrix cum paruulo balbutiens,parabolicis huiusmodi sermonibus sæpe & multum vti non est dedignatus,pro simplicium discipulorum atque turbarū eruditione. Adeóque in his creber extitit,vt per excessum quendam de illo scripserit sanct' Euangelista Matthæus sine parabolis non fuisse eum turbis Matt.13.

loquutum, Hæc omnia, inquit, loquutus est Iesus in parabolis ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis. ¶ Has autem omnes, quantumlibet prolixas, instructiones Christi parabolicas, non difficile fuerit in argumenta huius loci reducere. Videlicet illa de semine & seminante adm odum prolixa parabola, sic potest in argumenti formam redigi. Quemadmodum se habet semen corporale ad terram in qua seminatur, ita se habet verbum dei ad eos quibus prædicatur à doctore. Semen verò non in om ni terra proficit, nec igitur in omnibus verbum dei proficit qui audiunt ipsum. Quo modo autem in se habet semen ad terram bonam, in qua bene suspicitur & conseruatur, ita verbum dei ad cor bonum in quo suscipitur & custoditur, in tali autem terra bona profert fructum semē, igitur in corde tali verbum dei fructum suum profert. Contra vero, vt se habet semen ad terram malam, ita verbum dei ad cor malum: in terra autem mala non facit fructum semen tametsi in se bonum, nec igitur in corde malo verbum dei. Item, Quod sunt visibiles aues corporali semini, id sunt inuisibiles dæmones verbo dei: sed aues cum semen aliquod vident secus viam iacere, statim illud diripiunt prohibentes ne inde fructus consurgat. Itaque & dæmones dum vident hominem dei verbum non in profundo cordis recondere, sed tantum in superficie gestare, statim illud satagunt, ne fructum proferre possit, à corde eius abripere. Iterum, Quod sunt spinæ nascentibus frugibus, hoc sunt sæculi curæ, & diuitiarum falaciæ bonis initiis ex dei verbo exurgentibus. Spinæ vero solent nascentes de semine fruges suffocare, & à perfectione iusta impedire. Igitur & diuitiarum solicitudines, & curæ sœculi, bona initia ex verbo dei forte concepta, suffocabunt, ac ne ad iustam perfectionem increscant, impedient. Ad hoc exemplum facile possunt aliæ parabolæ omnes, quæ passim in Euangeliis occurrunt, ad præsentem locum accommodari. ¶ Valde autē in promptu hunc locum habere studeant, quibus commissum est rudes populos erudiendi officium. Ne enim hi melius, aut commodius, vel doceri, vel commoueri possunt, quam huiusmodis crassis comparationibus. Id quod suo nos exemplo optimus magister clarissime docuit, qui cunctis penè sermonibus comparationes huiusmodi admiscuit.

CAP. XXXI.

De loco à transmutata proportione.

S Vb hoc autem loco à proportione, alius solet concludi, quẽ vocant à transmutata proportione. Qui maxime locum habet in rebus arithmeticis. vt cum sic argumentamur, Sicut se habet duodecim ad sex, ita se habẽt octo ad quatuor, quoniam vtrobique est proportio dupla: igitur sicut se habent duodecim ad octo, ita sex ad quatuor. Est enim vtrobique proportio sesquialtera. Item sicut se habent octo ad quatuor, ita sex ad tria, quoniam vtrobique est proportio dupla: ergo sicut se habent octo ad sex, ita quatuor ad tria, quoniam vtrobique est proportio sesquitertia.

Proportionem autem duplam dicimus, quando numerus maior bis continet minorem. Vt inter duodecim & sex est proportio dupla, item inter sex & tria, inter quatuor & duo. Nã duodecim bis sex continent, sex bis tria, quatuor bis duo. Proportionem verò sesquialteram dicimus, quando maior numerus continet minorem, & insuper eius quatuor, quæ sunt mediatas ipsorum octo. Ita sex continent quatuor, & insuper duo, quæ sunt mediatas ipsorum quatuor. Proportionem verò sesquitertiam vocamus quando maior numerus minorem continet, & insuper tertiam eius partem. Vt octo continent sex & insuper duo, quæ sunt tertia pars senarij. Item quatuor continent tria, & insuper vnitatem, quæ est tertia pars ternarij. Propter hoc, inter octo & sex, item quatuor & tria, dicitur esse proportio sesquitertia. Vocatur autem hic locus à commutata proportione, eo quod ordo eorum quæ cõparantur in conclusione commutetur. Nam in antecedente, primo numero comparato ad secundũ, & tertio ad quartum, in conclusione ordine commutato comparatur primus ad tertiũ, & secundus ad quartum. Maxima. Sicut primum ad secũdum, ita se habet tertium ad quartum, & primũ ad tertium se habebit, vt secundum ad quartum.

CAP. XXXII.

¶ De loco à dissimili, & à disproportione.

A dissimili & disproportione.

Quemadmodum autem à simili argumentum ducitur & à proportione, & ab affirmatione, ad affirmationem, vel a negatione ad negationem, quando similia considerantur secundum id in quo sunt similia, aut proportionalia, secundum id in quo consistit proportio, ita sumi potest non inutile argumentum à dissimili & disproportione, cõsideratione eius in quo est dissimilitudo, aut disproportio ab affirmatione vnius ad alterius negationem, vel econtrario.

¶ Vt cum sic argumentamur, Non ita est de anima rationali, quomodo de anima bruti, Anima autem bruti simul cũ corpore perit, igitur anima rationalis non perit cum corpore, sed manet extra corpus separatim per se subsistens. Item, Non sic inest homini rationale vt risibile, sed rationale inest homini vt differentia, igitur risibile non inest homini vt differentia. Item, Non est deus sicut homo, sed omnis homo est mendax & non verax, igitur deus verax est & non mendax. Item, Nõ sic sunt cogitationes dei vt hominum, nec tales viæ eius vt hominum. (Nam, vt ait Esaias, quantum exaltantur cœli à terra, tantum exaltantur cogitationes dei à cogitationibus hominum, & viç dei à viis hominum.) Cogitationes autem hominũ sunt ad malum, ad iniustitiam ad vindictam & huiusmodi, igitur cogitationes dei rectæ sunt & æquæ, cogitationes pacis & non afflictionis. Item, Non est talis deus erga inimicos suos, qualis erga suos est homo. Homo autem persequitur inimicos, & malefacere eis conatur: Deus igitur beneficiis afficit suos inimicos, atque ad se conatur allicere vt pœniteant. Itẽ. Non sic se exhibebit deus in iudicio futuro, vt modo se exhibet: Nunc autem semper paratus est misereri clamantibus ad se, & flecti potest precibus. Tunc igitur nullis precibus flecti poterit, nullis fletibus commoueri. ¶ Sic in Euangelio dominus, ait discipulis. Non sic erit inter vos quantũ ad eos qui aliis erunt prælati, quemadmodum inter reges gentium. Reges autem gẽtium dominantur eorum imperio, & cum facti potestatem exercent inter illos. Igitur inter vos non ita erit, sed per humilitatem debebit infra omnes se submittere prælatus aliis, vt qui maior esse velit, sit omnium seruus, & qui præcessor sicut ministrator. Item, Non sic vobis orandum est, quomodo orant ethnici: confidunt autem illi in multiloquio,

Esa. 55.

Luce. 22.

Matth. 6.

igitur non vos in multiloquio orabitis, sed corde attento. Itē, Non talis erit vestra dilectio qualis est ethnicorum: hi autem solum diligunt sibi benefacientes & propinquos, vos igitur non illos solum, sed omnes, amicos & inimicos. Maxima, De dissimilibus non idem est iudicium. ¶ A disproportione, Non ita se habet in homine anima, quomodo nauta in naui, Nauta verò in naui est non sicut pars nauis aut nauem viuificans, sed tantum quasi motor extrinsecus: Igitur anima est in homine sicut eius pars, & vita, & mouens intrinsecum, Itē, Non sic se habent duodecim ad sex, quomodo octo ad sex: Habent autem se duodecim ad sex in proportione dupla, Igitur non se habent octo ad sex in proportione dupla. Maxima, De iis inter quæ non eadem est proportio, non idem erit iudicium. Item & à commutata disproportione (vt ita loquamur) argumentum sumitur, hoc modo, Non sic se habent duodecim ad sex, quomodo se habet quatuor ad tria. (Inter illa enim est proportio dupla, inter hæc sesquitertia) ergo non sic se habent duodecim ad quatuor, quomodo sex ad tria. Nam inter hæc est proportio dupla, inter illa verò tripla. Duodecim enim ter continent quaternarium. Maxima, Si non ita se habet primum ad secundum, vt tertium ad quartum, nec ita se habebit primum ad tertium, vt secundum ad quartum.

Matt. 5.

CAP. XXXIII.

¶ De Loco ab authoritate.

Inter locos extrinsecos; vnus superest tractandus, quem Boetius nominat à rei iudicio, quod in eo sumatur argumentum à iudicio sapientum atque expertorum, quod de re illa tulerunt quæ in disputationem vocatur. Cicero verò ab authoritate eum nominat, qua appellatione & vulgo vtuntur recentiores. Ex hoc autem loco probamus aliquid ita esse vel non esse, eo quod vel omnes, vel plurimi, vel magis sapientes, magisque experti in qualibet professione ita sentiunt. ¶ Valet autem solum affirmatiue, hoc modo, Qui in Astronomia peritiores habentur, sub firmamento asserunt septem esse planetarum orbes: igitur septem sunt sub firmento planetarum orbes, Physici asserunt, quatuor esse elementa ex quibus mixta omnia componuntur: igitur ita est. Grammatici tradunt, octo

Locus ab authoritate.

esse partes orationis, igitur sic res habet, Dialecticorum princeps Aristoteles, syllogismum dixit tribus tantum constare terminis, igitur sic res habet. Agriculturæ periti dicunt, tempus hoc aut illud esse aptum sationi; igitur sic habet. Cementariæ artis periti asserunt non durabile esse opus quod hyemali tempore compingitur, sic igitur habet. Ita in omni professione, ab omnium, vel plurium, vel paucorum magis sapientum, imo vnius eximiæ sapientis & excerti iudicio, licet argumentari. Maxima, Vnicuique experto in sua scientia credendum est. Item, Quod omnibus vel pluribus, vel maxime sapientibus videtur, ita se habere probabile est.

» ¶ In hoc autem loco, illud est peculiare, quod non sumuntur » argumenta ex certa aliqua habitudine ad terminum in quæ» stione positum, nec est hic inuenire terminum inferentem, & terminum illatum, cum in cæteris id fieri sit manifestum, etiam in locis extrinsecis omnibus. Vt verbi gratia, in loco ab oppositis semper valet illatio ratione habitudinis quæ est inter duo opposita, quorum vnum infertur ex altero: sic in locis à maiori, minori, simili, valet illatio ratione habitudinis quæ est inter maius & minus, aut inter duo similia siue proportionalia. Hic verò nihil tale inuenitur. Atque hoc illud esse puto, quod Cicero in Topicis ait, Græcos huiusmodi argumentationes, appellare atechnas, id est, inartificialas, siue (vt ipse ait) artis expertes. Eadem quoque ratione extremo loco hunc arbitror vulgo locari, quemadmodum & Cicero omnium nouissimum illum constituit, & quasi post cæteros adiecit. Boetius tamen in enumeratione locorum extrinsecorum primum illum constituit. Cuius, si vlla est ratio (vt esse vtique putandum est) hanc arbitror assignandam: quoniã maxime extrinsecum videtur esse conclusioni argumentum, quod non ab aliquo termino in quæstione trahitur, nec secundum vllam habitudinem terminorum sumitur sed tantum ab ipso rei iudicio, quod à personis adfertur extrinsecus.

¶ Hoc autem sciendum est loco isto non debere fieri argumentationes, nisi affirmatiuas. Negatiuæ autem non sunt efficaces, Non enim sequitur, Aristoteles aut Plato hoc non dixit, igitur non ita est. Nemo enim quantumuis in professione, aut arte sua insignis, omnia sic potuit explicare quæ ad suam artem aut professionem pertinet, vt nihil reliquisset in-

uenienduam, dicendumque posteris Nulli enim Deus omnia reuelat, neque vlli hominum totum se artis natura sic prodit, vt nihil celet. Qui igitur negatiue argumentantur ab authoritate quantumlibet expertorum, in fallaciam incidunt.

¶ Negatiue autem dicimus argumentari ab authoritate, quãdo ex eo quod non sit hoc dictum argumentamur, ipsum non ita habere. Vnde dum ita argumentor. Aristoteles dixit, cœlum non esse corruptibile: igitur non est corruptibile. Magistri theologiæ testantur, non esse plura sacramenta neque pauciora quàm septem, igitur neque plura sunt, neque pauciora: sic colligens non dicat argumentari ab authoritate negatiue, sed affirmatiue. Tametsi enim propositio sit negatiua ad quã adfero authoritatem, modus tamen hanc adferendi, secundũ affirmationem fit non secundum negationem.

¶ Diligentissime verò hęc cautio in hoc loco est obseruanda: eoque magis, quod nostra hac tempestate plurimos etiam magnæ (vt videri volunt) eruditionis homines, ista in re turpiter labi videamus: qui quicquid non est in scripturis expresse descriptum, hinc quasi falsum condemnant atque reiciunt Item in rebus Philosophicis, quicquid apud Platonem, Aristotelem Ciceronem, aut alios antiquos tractatum non inueniunt, velut vana & nugamenta reiciunt. Quasi vero antiqui illi abyssum naturæ ita penetrauerint, sicque penitus exhausserin, vt nihil omnino relictum sit posteris, quod ipsorũ possit ingeniis adiici: quasi antiqui illi magni & præclari dij fuerint, posteri vero bruta ratione iudicióque carentia. Adde, qđ & ex diuina authoritate posteris generationibus longe plura & potiora quam prioribus sint patefacta mysteria: atque etiam num quo diutius perstat sancta Ecclesia, eo plura in dies patefiunt fidelibus sanctæ veritatis mysteria.

CAP. XXXIIII.

¶ Quibus potissimum disciplinis conueniat locus iste, & de authoritate duplici.

Est quoque hic notandum, quod locus iste licet ad omnes disciplinas vsum suum præstat, potissimum tamen ad duas: eam videlicet quæ omnium infima

est ac velut fundamẽtum, & eam quæ summa est ac velut regina cæterarum, id est, Grammaticam,& Theologiam. Fere enim omnes grammaticæ regulæ ex voluntate processerunt eorum qui primitus illam effinxerunt, tametsi in nonnullis rationem consuluerint. Vnde quicquid in Grammaticis probatur, ex authoritate conficitur, eorum qui vel regulas condiderunt loquendi atque scribendi, vel ex quibus regulæ istæ desumptæ sunt, vtpote ex vsu Oratorum atque Poetarum,& eorum qui emendate loquuti existimantur. ¶In Theologia autem quoniam res tractantur arduissimæ, quæ supra captũ sunt hominum,& rationis acumine attingi non possunt, ideo ratio perparum in ea valet, authoritas omnia. Atque etiam,licet ratio nonnulla Diuinas res concernentia possit vtcunque probabiliter sive verisimiliter ostendere(id quod nonnulli ęditis de Theologia naturali libris pulchre satis monstrarunt) non tamen potest ratio hominem eo perducere vt talem prębeat diuinis rebus assum, qualis debetur iisdem. Debetur nãque illis fides, qui est assensus firmus sine formidine de opposito: cuiusmodi proculdubio assensum,non potest humana ratio nimium imbecillis & caligans in animis nostris generare. Authoritas verò sola id potest, cum illi sic mens humana prorsus innititur, vt omni postposita dubitatione infallibiliter verum esse credat, quod ex illa proponitur, etiam si ratione id nequaquam possit comprehendere vel intelligere.

¶Vbi rursum notandum est, duplicem esse authoritatem, diuinam, & humanam. Humana est, quæ ab homine nascitur: Diuina,quæ à Deo. Illa fallere potest, sicut & falli: ista nec falli potest, nec fallere. Nemo est enim hominum tanti ingenij, aut tantæ exercitationis, cui non interdum aliquid exciderit non probandum. Nam Ciceroni Demosthenes, & Horatio Homerus ipse interdum dormitasse videtur. Vnde est illud vulgatum in omnium ore prouerbium, Quandoque bonus dormitat Homerus. Solus autem Deus est, qui nunquam errat, nullibi labitur, nunquã decipitur. Propter quod humana authoritas, tametsi probabilis sit, semper tamen suspecta est, nec fidem plenam generare sufficiens. Diuina autem certissima est, & absque periculo, fidémque certissimam generat. ¶Inest autem diuina authoritas, non iis solum,

quæ per semetipsum Deus loquitur, sed & quæ per ministros suos scribit aut loquitur spiritu suo inspirate. Hinc omnis canonicæ scripturæ authoritas diuina competit, quoniam (vt Apostolus Petrus ait) spiritusancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Vnde quicquid manifeste asserit scriptura Canonica, id tanquam firmum & indubitatum haberi debet. Iam quicquid docet CHRISTI sponsa, sancta Ecclesia: id tanquam verum & indubitatum, ex authoritate spiritussancti, qui eam regit, suscipi debet sine formidine. Cætera verò docgmata patrum orthodoxorum, licet eximia sanctitate præfulgentium, non parem habent authoritatem, vt per omnia cogant nos assentiri ipsorum sententiis. Interdum enim licet illorum authoritati cum rationabili modestia refragari, interdum etiam corrigere errorem cum reuerentia. Quemadmodum de seipso ingenue testatur beatus pater Augustinus, de suis suíque similium scriptis ita ad Vincentium scribens, Negare non possum, nec debeo, sicut in nostris maioribus, ita multa esse in tam multis opusculis meis, quæ possunt iusto iudicio & nulla temeritate culpari. Ac rursum, Hoc genus literarum (de scriptis patrum loquitur) ab authoritate canonum distinguendum est. Non enim sic leguntur, tanquam, ita testimonium ex eis proferatur, vt contra sentire non liceat sicubi forte aliter sapuerint quam veritas postulat. 2.Pet.1.

¶Veruntamen non temere, nec sine magna ratione talium patrum, qui in Ecclesia magnæ eruditionis & sanctitatis habentur dictis licet refragari: vt nostra hac tempestate nimium impudenter faciunt plærique, qui sui ingenij & crassi, & tardi, & peruersi sententiam: nimia præsumptione clarissimorum quoque patrum exactissimo iudicio, nihil verentur, vel æquare, vel anteponere. Quæ tanta impudentia atque præsumptio, non modo candorem Christianum: verumetiam naturalem dedecet verecundiam atque modestiam Semper enim & ab ethnicis magnus honor multáque authoritas dari consueuit iis, qui in professione aliqua insignes aut præcipui sunt habiti. Tametsi enim nemo hominum ex suo spiritu loquens omnia benedixerit, aut scripserit, imo & iis qui spiritū Dei habent orthodoxi patres, tametsi in aliquibus permissi sunt cæcutiri, aut labi: plurimi tamen illorum, vel plæ-

raque vel pene omnia recte dixerunt, vixque in vno aut altero aut omnino in paucissimis aberrauerunt à scopo, ita vt recte dictorum multis milibus, vix vnum posit non recte dictum opponi. ¶ Propter quod, ab authoritate eorum merito probabile erit argumentum, potissimum quando de ea re agitur, cui alius nemo posterior vel Paris, vel maioris authoritatis, post plurima sæcula ausus est contradicere. Vt si hæc dixit Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Cyprianus, Tertullianus, vel alius huiusmodi, & nemo orthodoxorum patrum. Id tanquam falsum reprehendit, neque Ecclesia vnquã contrarium declarauit, admodum probabiliter colligimus id verum esse. Secus veró, cum ea de re agitur quæ postmodum ab aliis paris aut maioris authoritatis doctoribus, in contrarium definita est. Quemadmodum non valet argumentatio. Cyprianus censuit baptizatos ab hereticis esse rebaptizandos in Ecclesia: igitur sic res habet. Huic enim sententiæ aduersatus est beatus Augustinus, & tota obluctatur Ecclesia, quę pl' habet authoritatis, quam vnum ille cum paucis sibi adhærentibus. Nec sequitur, Origenes (vt asseritur) finem posuit damnationi malorum angelorum, igitur sic res habet. Aduersus hãc enim sẽtẽtiã fortissime depugnarũt plurimi orthodoxi. Hieronymus, Augustin', ac huiusmodi plures, atque tota Ecclesia. Denique & hoc aduertendum est, quantum ad humanas disciplinas attinet, loci huius vsum maxime conducere apud eos, qui ad professionem aut disciplinam quamlibet accedunt nouitij. Iuxta Aristotelis notatu dignam sententiam, Credere oportet eum qui discit. Qui enim primum limina disciplinæ cuiuslibet ingreditur, nondum sufficit per rationem de iis quæ proponuntur iudicare, cum nihil adhuc intelligat eorũ quæ tradunt. Verum vbi longius quis progressus fuerit artemque ipsam & disciplinam penitus introierit, tũ magis illum oblectabit ratio, incipiet magna animi iucunditate singularum rerum, quas prius discendo tantum credidit, rationem inuestigare & inuenire.

CAP. XXXV.

¶ De loco à transsumptione.

S Olent quoque locis extrinſecis adiicere locum aliũ dictum à tranſſumptione, cuius duplicem aſſignant vſum. Interdum enim quæſtione aliqua propoſita generali, ad aliquam ſpeciem nos transferimus, vt facilius ex peditiúſque propoſitũ monſtremus: æſtimantes generale propoſitum ſufficienter declaratum, ſi particulare illud ad quos nos tranſtulimus declaremus. Huius exemplum Boëtius adducit ex Socrate, qui cum quæreret, quid in vno quoque poſſet iuſtitia: omnem tractatum tranſtulit ad reipublicæ magnitudinem, atque ex eo quod ille efficeret in ſingulis etiam valere confirmauit. Interdum vero hæc tranſſumptio fit in nomine, cum propoſito nomine ignoto ad aliud nos transferimus notius. Vt ſi diſputatio de philoſopho habeatur, & ignoret forſitan quis philoſophi nomen, ad ſapientes nomen tranſlatio fiet. Eſt enim ſapientis nomen notius quam philoſophi, quoniam illud Latinis domeſticum eſt, hoc peregrinum. Verum huius loci non ita magna videtur eſſe vtilitas: propter quod de eo prolixiorem tractatum non facimus, ad medios locos properantes.

De loco à tranſſumptione.

CAP. XXXVI.

❡De locis mediis, & primum de loco à coniugatis.

I Nter locos medios primus eſt, qui appellantur à coniugatis, ſecundus qui à caſibus. Inter coniugata & caſus hæc eſt differentia: quod coniugata dicantur terminus abſtractiuus & denominatiuus idem principaliter ſignificantes. caſus vero, plura dicuntur denominatiua, ſiue nominalia, ſiue verbalia, ſiue aduerbialia ab eodem aliquo abſtracto ſecundum denominationem formata, Vt iuſtitia iuſtus & iuſte coniugata ſunt: item ſapientia ſapiens & ſapienter. Idem enim habent ſignificatum principale, ſed differunt tantum in minus principali ſignificato eò quod terminus abſtractiuus nudam qualitatem ſignificet, terminus autem concretiuus ſimul ſubſtantiam. ❡Dicta ſunt autem coniugata, quia ſub eodem ſunt iugo ſignificationis, aut quia ad idem ſignificationis iugum pertinent. Caſus vero ſunt, vt iuſtus & iuſte, probus probe. Ideò dicti caſus, quoniam ambo per quandam deflectionem cadunt à principali nomine, id eſt, ab abſtracto. Hoc enim dicitur nomen principale: quoniam for-

Locus à cõiugatis.

mam ipſam nudam & per ſe ſignificat nihil ſimul aliud, nec ex principali nec ex minus principali ſignificato importans. Vnde licet forſitan interdum contingat, ſecundum Grammaticorum deriuationem, à concreto deriuari abſtractum: ſecundum rem tamen & ſignificationem ac per ſe, abſtractum eſt principalius concreto: quoniam concretum ſuam habet denominationem à forma per abſtractum ſimpliciter ſignificata. ¶ Interdum vero ſub nomine coniugatorum generaliter intelliguntur etiam caſus, vt apud Ciceronem, qui locum à caſibus non diſtinguit ab hoc loco à coniugatis: ſed illum ſub hoc concludit. Quia enim plura concreta ab eodem abſtracto formata ſub eodem ſunt iugo primariæ & præcipuæ ſignificationis, non immerito coniugata dici poſſunt. ¶ Fiunt autem argumentationes, tã à coniugatis quã à caſibus, & affirmatiue & negatiue. Interdum quidẽ in prædicatis bonum & malum, interdum in aliis Primi exemplum eſt. Qui iuſtus eſt bonus eſt, igitur iuſtitia eſt bona, & econtrario. Item in aduerbiis ſic. Quod iuſte fit bene fit igitur iuſtitia eſt bona, & econtrario. In verbis, ſic. Temperare bonum eſt igitur tẽperantia eſt bona, Obedientia ſancta eſt, ſanctum igitur eſt obedire.
" Maxima. Quod vni conuenit coniugatorum, & alteri cõuenit
" Item Cõiugatorum in eo quod coniugata ſunt, vna eſt eadem
" que natura. ¶ Interdum vero fit in prędicatis aliis quam bonum & malum, hoc modo. Qui currit mouetur, igitur curſus eſt motus. Percuſſum patitur, igitur percuſſio eſt paſſio. Albũ eſt coloratum, igitur albedo eſt color, Quod dulce eſt ſapi-
" dum eſt, igitur dulcedo eſt ſapor, Qui iuſtus eſt probus eſt,
" igitur iuſtitia eſt probitas aut virtus, Maxima. Si coniugatorum vnum vni conuenit, & alterum alteri conueniet. ¶ Vt autem vniuerſaliter ex hoc loco deſumpta argumenta valeãt, primum quidem obſeruandum eſt, vt propoſitiones ſumantur in quibus prædicatum per ſe conueniat ſubiecto, non per accidens. Non enim neceſſe eſt, ſi duo concreta per accidens de ſe inuicem dicantur, ob hoc illorum quoque abſtracta de ſe inuicem ſimiliter prædicari. Quemadmodum videlicet album & dulce, duo hæc concreta de ſe inuicem prædicantur, dicendo. Album eſt dulce & dulce eſt album: eò quod vnum idemque lac ſimul & album ſit & dulce. Non tamen hinc po-

test inferri, albedinem esse dulcedinem. Per accidens enim nõ per se, illa concreta de seinuicem prædicantur.

¶ Tunc autem dicuntur duo concreta de seinuicem per accidens prædicari, quando res significata per vnum non est in re per alterum significata, nec eadem est vtriusque significati natura, sed ambo simul in eodem subiecto reperiuntur. Vt albedo non est in ipsa dulcedine, neque dulcedo in ipsa albedine, nec an hæ eiusdem sunt naturæ. Verum, quia simul ambæ inueniuntur in eodem subiecto tertio, nempe in lacte, hinc est quod de seinuicem prædicantur: idque per accidens, ratione subiecti tertii, in quo conueniunt, non autem per se, non eo quod vnius essent naturæ, aut alterum in altero. Ita dicendum & de istis propositionibus, Sciens est probus vel studiosus, Humilis est iustus, Grammaticus est Dialecticus, Videns est audiens, Sapidum est coloratum, atque huiusmodi. Ex quibus non licet inferre, igitur scientia est virtus, humilitas est iustitia, grammatica est dialectica, visus est auditus, sapor est color. Cum autem dico, album est coloratum, prędicatio est per se, non secundum accidens. Albedo enim quæ per subiectum significatur, & color qui per prædicatũ, eiusdem sunt naturæ, sicut species & genus & coloris natura est in albedine, sicut natura generica in natura specifica. Ob hoc per se ista conueniunt. Simile est de istis propositionibus. Humilis est probus. Grammaticus est sciens. Dulce est sapidum. Suaue est odoriferum. Triangulare est figuratum. Durum est naturaliter potens. Molle est naturaliter impotens. Percutiens est agens. Percussum est passum, atque ita in cæteris prædicamentis. Ex quorum singulis, apte inferri potest prædicatio abstracti de abstracto. ¶ Deinde & hoc obseruãdum est, vt assignentur vere coniugata, non tantum secundum vocem, sed secundum rem & significationem. In iis enim quæ tantum secundum speciem & vocis sonum coniugata videntur, non valet. Non enim sequitur: Somnolentus vitiosus est, igitur somnus malus. Nec sequitur: somnus bonus est, igitur somnolentum esse bonum est, Somnolentus enim non proprie est somni denominatiuum secundum significationem rei correspondens. Somni enim denominatiuum proprium est, dormire vel dormiens. Sõnolẽtus autem deno-

minatiuum est à somnolentia. Vnde sic est argumentandum, Somnolentus vitiosus est, igitur somnolentia vicium. Somnus autem bonus est, igitur dormire bonum est. & dormire bonũ est igitur somnus bonus est. Nihil autem refert, siue denominatiuum sit significatione tantum, siue voce & significatione simul. Præcipuum enim quod hic quæritur, significatio est. Verum denominatiuum voce tantum huic loco minime conuenit.

CAP. XXXVII.

¶ De loco à casibus.

Locus à casibus.

EAdem quoque hæc obseruanda sunt, cum à casibus argumentum sumitur. Sic enim est argumentandum. Quod iuste & bene fit, igitur qui iustus est bonus est: & econtrario. Quæ humilia sunt honesta sunt igitur quæ humiliter fiunt honeste fiunt. Qui grammatice loquitur, scienter loquitur, igitur grammaticus est sciens, & econtrario. Qui sophistice loquitur odibilis est, igitur est sophista odibilis. Iniuste agere malum est, igitur iniustus malus est. Percuti est pati, & percutere est agere, igitur percussum est passum & percutiens agẽs. Maxima, Casuum in eo quod casus sunt, eadem est natura.

¶ Cicero verò talé proponit præsentis loci exemplum. Si ager est compascuus, ius est compascere: iuxta quam formam ita licebit ex hoc loco argumentari, Si religiosus est, religiose
„ decet viuere: si Christianus, christiane. Si christiane aut reli-
„ giose non viuit, non est christianus aut religiosus. Cœnobitarum si omnia sunt communia, iustum est vt communiter omnibus vtantur: Si proprie vtantur & peculiaria sibi ac propria faciant: & ipsi (vt vulgo appellantur) proprietarii censendi erunt. Sic hæc res non est mihi propria, non ea licet mihi vti proprie. Item si quis fortiter agit aut prudenter, is fortis aut prudens dicetur: si impudice loquatur vel agat, impudiens erit, Item, Spiritus est Deus, spiritualiter ergo colendus. Magnus est Deus, magnifice igitur est colendus. Item, si nobilis quispiam est aut ingenuus, nobiliter & ingenue debet agere Si non agat ingenue, nec ingenuus erit. Huc illud pertinet quod ille apud Terentium ait, Homo sum, humani nihil à me

alienum esse puto. Et illud quod per sapientem in confessione laudis Domino dicitur, Cum sis iustus, iuste omnia disponis. Sap.12.
¶ In propositionibus autem per accidens non valet argumentum. Non enim sequitur. Percutiens est percussum, igitur percutere est percuti. Nec sequitur, Grammaticus est probus, igitur grammatice loqui est probe loqui. Item, cum non assignatur propria denominatiua non valet argumentatio, hoc pacto. Potare aut bibere bonum est (cum sit ad naturæ sustentationem necessarium) igitur potor aut bibulus bonus est, sed inferri debet, igitur potans aut bibens benefacit.

CAP. XXXVIII.

¶ De loco à diuisione.

Tertius inter locos medios est, qui appellatur à diuisione. Pro cuius loci pleniori intellectu præmittendum est, quid sit diuisio, & quæ ad bonam diuisionem requirantur conditiones, & quot modis fiat. Est autem diuisio, partitio aut sectio, siue distractio alicuius totius in plures partes. Vnde in omni diuisione spectandum est aliquid quod diuiditur, & aliqua in quæ fit diuisio, & quædam signa per quæ fit diuisio. Quod diuiditur, appellamus diuisum, illa in quę fit diuisio membra diuidentia aut membra diuisionis, quod in ea tanquam in membra vel partes fiat totius diuisio. Illa autem signa per quæ fit diuisio, signa diuidenda aut notæ diuisionis appellantur. Vt cum ita dicimus. Animalium aliud est homo aliud est brutum. tota illa oratio est diuisio: animal, diuisum: homo & brutum, membra diuidentia siue partes diuisionis: aliud vero, est signum diuisionis. Aliter efficitur diuisio per coniunctionem disiunctiuam. hoc modo, Omne animal vel est homo vel brutū, vbi nota diuisionis est cōiunctio disiunctiua. ¶ Ad hoc autē vt diuisio propria sit & absolute bona primo exigitur ne diuisum excedat mēbra diuidentia omnia simul sumpta. i. ne diuisum latius pateat quā simul omnia mē- Quid diuisio.

bra, ita vt aliquid posset sub diuiso contentum inueniri, quod sub nullo membrorum diuidentium continetur. Hoc enim est excedere diuisum membra diuidentia. Huius defectu, non est bona ista diuisio. Animalium quoddã est gressibile, quoddam volatile. Sunt enim animalia, quę nec gressibilia sunt nec volatilia, vt pisces natantes & serpentes qui respuũt super terram. ¶ Vicissim requiritur ad bonam diuisionem vt membra diuidentia non excedant diuisum: hoc est, vt non contineatur quicquam sub membrorum aliquo, quod non item sub diuiso. In proprie dicta enim diuisione, illa in quæ fit diuisio debent esse partes, & quasi membra ipsius quod diuiditur. Si autem aliquid sub membris contineatur quod non sub diuiso, iam non partes sunt aut membra: quoniam quicquid est in parte, est & in toto cuius illa est pars. Huius defectu, ista non est diuisio bona. Brutorum aliud est sanum aliud ægrum. Mula enim sunt sana & ægra, quæ non sunt bruta, nimirum homines vniuersi. Nisi ad nomina illa sanum & ægrum intelligatur repeti ipsum diuisum, hoc sensu Brutorum aliud est brutum sanum, aliud est brutum ægrum, Hic enim diuidentia membra, quæ sunt partes in modo respectu diuisi, ipsum nequaquam excedunt.

¶ Atque ita in omni diuisione subiecti in accidentia, si propria esse debeat, intelligendum est diuisum repeti ad singula membra diuidentia, vt sint ipsa partes in modo respectu ipsius, Vt cum dico, Hominum, alius est calidus, alius frigidus alius tepidus. Hominum, alius est albus, alius est niger, alius medio colore coloratus, atque ita in cæteris.

¶ Requiritur tertio, vt membra diuidentia, non coincidant, sed pugnant ad inuicem, sic vt de eodem non possint vere prędicari. Illa enim in quæ fit diuisio, debent esse partes diuersæ ipsius quod diuiditur. Partes autem si diuisæ sint, de se inuicem non dicuntur, sed pugnant alioqui non sunt diuersæ. Huius defectu, ista non est bona diuisio. Hominum, alius est risibilis, alius flebilis. Neque ista valet. Animalium, aliud est homo, aliud brutum, aliud auis. Nam auis & brutum non pugnant, cum sint genus & species. Simili modo ista non valet. Propositionum, alia est vera, alia falsa, alia necessaria, alia impossibilis. Nam propositio necessaria & vera coincidunt, simi

liter proposito falsa & impossibilis. ¶Præterea notandum est, diuisionem fieri dupliciter. Primo, per negationem, Vt animalium aliud est homo, aliud non est homo, vel aliud est non homo. Omne quod est, aut viuit, aut non viuit. Huiusmodi diuisio nunquam habet nisi duo membra: quoniam inter affirmationem & negationem, quæ sunt contradictoriæ opposita, nullum est dare medium, id est, nihil potest inueniri, de quo non alterum illorum vere prædicetur. Vnde duobus eiusmodi membris diuisio completa sit, necesse est, nec potest adiici tertium, nisi fiat coincidentia cum altero duorum, vtpote, vel cum affirmatione, vel cum negatione. Et quidem ad hoc, vt eiusmodi sit diuisio proprie dicta, repetendum est diuisum ad negationem. Alioqui membrum illud quod secundum negationem effertur, superabit diuisum. Vt cum dico, Animalium, aliud est homo, aliud est non homo, nisi repetatur animal, in hunc sensum. Inter animalia, aliud est animal homo, aliud animal non homo: nisi (inquam) talis fiat, vel explicite, vel implicite repetitio, membrum secundum non homo longe superabit diuisum animal: quoniam de infinitis dicitur non homo, de quibus non dicitur animal.

¶Alia est diuisio, quæ fit per membra positiua, absque negatione, Atque hæc interdum duo tandum habet membra. Vt, Animalium, aliud est homo, aliud brutum. Omne vitium aut est secundum excessum, aut secundum defectum. Omne corpus animatum, aut est sensibile, aut insensibile. Et huiusmodi diuisio plura potest habere membra quàm duo, vtpote vel tria, vel quatuor, vel plura. Vt cum diuiditur propositio in propositionem vniuersalem, particularem, indefinitam & singularem. Item cum opposita diuiduntur, in opposita relatiue, contrarie, priuatiue, & contradictorie. Et à membrorum isto numero solet vocari quælibet diuisio, aut bimembris, aut trimembris, aut quadrimembris. ¶Omnis autem diuisio, vt minimum duo membra habere debet. Vnde si dicas, Quoddam animal est homo, nulla fit diuisio. Quemadmodum enim in corporali diuisione videmus non posse lignum diuidi, nisi vt minimũ in duas partes, posse tamen diuidi in tres, aut quatuor, aut plures immediata diuisione. sic & diuisio logica fieri non potest, nisi per duo vt minimum membra, per plura autẽ

fieri poteſt. ¶Frequenter autem contingit, eam quæ trimembris eſt aut quadrimembris, poſſe redigi ad bimembrem, Vt hæc trimembris diuiſo, Rerum aliæ ſunt ſimpliciter bonæ, vt virtutes: aliæ malæ, vt vitia, aliæ mediæ ſiue indifferentes, cuiuſmodi ſunt bona fortunæ, redigi poteſt in hanc immediatam & bimembrem diuiſionem. Rerum aliæ ſunt differentes aliæ indifferentes. Ac deinde membrum altum noua diuiſione ſubdiuiditur, hoc pacto. Rerum differentium, aliæ ſunt bonæ, aliæ malæ. Sic item iſta diuiſio. Figurarum quæ ſunt trilateræ, aliæ ſunt æquilateræ, aliæ ex tribus duo tantum latera æqualia habent, aliæ ſunt totæ inæquales, ita vt nullum latus alteri ſit æquale, trimembris quidem eſt, ſed ad bimembrem redigi poteſt, ſi ita dicamus, Figurarum quæ ſunt trilateræ, aliæ ſunt æquales, aliæ inæquales ac deinde. Earum quæ ſunt inæquales aliæ tantum duo habent latera inæqualia, aliæ tria id eſt, omnia ſimul.

¶Quod autem ſubinde cogimur diuiſiones facere plurium quam duorum membrorum, ex inopia procedit vocabulorum, videlicet quoniam non habemus apta vocabula quibus nominemus duo immediata genera aut ſpecies, in quæ foret res diuidenda bimembri diuiſione.

CAP. XXXIX.

¶De multiplici diuiſione.

D Iſtinguitur autem ab authoribus ſextuplex diuiſio. Prima eſt diuiſio generis in ſpecies. Vt, Animalium, aliud eſt homo, aliud brutum Qualitatum, alia eſt habitus & diſpoſitio, alia naturalis potentia vel impotentia, alia paſſio & paſſibilis qualitas, alia forma & figura. Atque hæc eſt diuiſio propriiſſima. Sub hac continetur diuiſio generis in ſuas differentias. Vt, Animalium, aliud rationale, aliud irrationale. Verum ſi proprietatem & naturam rerum conſyderemus, potius genus dicendum videtur per differentias: quam in differentia diuidi. Per differentias enim genus diuiditur in ſpecies Siquidem differentiæ genus ipſum contrahunt & diſtra-

hunt, diuiduntque in species. Nam hæc est differentiarum natura, diuidere inter species diuersas sub eodem genere positas, eásque abinuicem disiungere, vt ex libro primo manifestum relinquimus. Huc etiam pertinet diuisio totius in modo in partes suas. Nam totum in modo comparatione ad suas partes quasi genus quoddam censetur & vniuersale.

¶ Secunda est diuisio totius integri siue integralis, in suas partes integralis siue integrantes. Vt cum domus diuiditur in tectum, parietes, & fundamentum. Verum hæc potius enumeratio partium quàm diuisio, dicenda est, & si diuisio est, magis realis quàm logica videtur. Vnde modus dialecticæ diuisionis (vt supra diximus) est per signa, aliud & aliud, aut per disiunctiuam coniunctionem. Ista autem enumeratio partiū, neutro horum modorum fieri potest. Inepte enim dixeris, Domorum, alia est tectum, alia fundamentum, alia paries. Vel sic, Omnis domus, vel est paries, vel tectum, vel fundamentum. Propter quod distinctio nomine hanc partium enumerationem Cicero, ac post eum Boetius, partitionem appellauerunt, priorem vero diuisionem. Ad hanc quoque formam nonnulli redigunt sectionem speciei in indiuidua. Vt cum hominem diuidimus in Petrum, Paulum, Socratem, Platonem. Videtur enim potius enumeratio quædam esse singularium multorum, quā vnius communis diuisio. Et potius species in indiuidua multiplicari, quàm diuidi, videtur.

¶ Tertia est diuisio vocis in significata, Vt cum diuiditur canis in piscem marinū, & domesticum, & sydus cœleste: cum polypus in piscem, & morbum. Verum hæc rursus non est proprie appellanda diuisio, sed enumeratio potius significationum plurium eiusdem termini. ¶ Quarta est diuisio subiecti in accidentia, vt, Animalium, aliud est sanum, aliud ægrum. Animalium, aliud est ferum, aliud mansuetum, aliud mediæ inter vtrumque naturæ. Huc videtur pertinere diuisio subiecti in propria. Vt, Animalium, aliud est risibile, aliud hinnibile, aliud rudibile, &c. Nisi forte malimus huiusmodi diuisiones reducere ad primam speciem, eo quod pro differentiis subinde vti soleamus propriis.

¶ Quinta est diuisio accidentis in subiecta. Vt, Sanorum, aliud est homo, aliud brutum. Coloratorum, aliud est corpus-

animatum, aliud corpus inanimatum. Item eorum quæ færa ſunt, aliud eſt ſerpens, aliud volucris, aliud aliqua reliquarũ beſtiarum. ¶Sexta eſt accidentis in accidentia. Vt, Sanorum, alia ſunt alba, alia nigra, alia medio colore colorata. AEgrorum, aliud eſt calidum, aliud frigidum, Candidorum, aliud durum, aliud molle. Durorum, aliud eſt album, aliud nigrum.

CAP. XL.

¶De modis argumentandi per locum à diuiſione.

His præmiſsis dicendũ eſt, quomodo ex hoc loco ſumi debeant argumenta. Fiunt autem dupliciter. Primo, cum de aliquo prædicatur diuiſum, & membra diuidentia in antecedente omnia præter vnum de eo negantur, id quod reſiduum eſt in concluſione affirmabitur de eodem. Exempli gratia, Omne animal eſt ſanum vel ægrum, Petrus eſt animal, & non eſt æger, eſt igitur ſanus. Vel ſic, Animalium, aliud ſanus, aliud ægrum, Petrus eſt animal, & non æger, igitur eſt ſanus. Et quidem ſi duo tantum membra fuerint diuidentia, vnum tantum negatur in antecedente. Si autem plura quàm duo fuerint, curandum eſt, vt omnia præter vnum illud quod concluſione, ſecundum affirmationem inferre volumus in antecedente negentur. Vt hac argumentatione, Propoſitionum alia eſt vniuerſalis, alia particularis, alia indefinita, alia ſingularis. Hæc autem propoſitio, Petrus ſtudet, eſt propoſitio, & non eſt vniuerſalis, neque particularis, neque indefinita igitur eſt ſingularis. Quod ſi vel vnũ membrum omiſeris, præter id quod in concluſione infertur, non valebit illatio. Non enim ſequitur, Hæc eſt propoſitio, Petrus ſtudet: & non eſt vniuerſalis, neque particularis, igitur indefinita. Veruntamen ſi in concluſione plura illa membra, quæ in antecedente negata non ſunt, ſimul coniũgantur ſecũdum diſiunctionem, valebit illatio. Vt ſi ita dixerimus. Hæc eſt propoſitio, & non eſt vniuerſalis neque particularis, igitur eſt indefinita vel ſingularis: vtique valet illatio. Maxima, Cum quo conuenit diuiſum, cum illo neceſſe eſt, aliquod mẽbrorum diuidentium conuenire. ¶Secundo valet argumen-

ratio à diuisione procedendo ab affirmatione vnius mēbrorum diuidentium de aliquo, ad negationē alterius, vel omniū aliorum de eodem. Vt animalium aliud est sanum, aliud ægrum. Hoc autem animal est sanum, igitur non est ægrū. Propositionum alia est vniuersalis, alia particularis, alia indefinita, alia singularis. Hæc autem propositio. Petrus studet, est singularis, non igitur est vniuersalis, neque particularis, neque indefinita. Maxima, Cui conuenit vnum membrorum diuidentium, de eodem reliqua omnia negari necesse est. ¶ Fundatur autem horum modorum ratio in conditionibus, quas supra diximus requiri ad bonam diuisionē. Prior namque modus in hac fundatur, quod diuisum nō potest excedere membra diuidentia. Fieret enim hoc, si diuisum de aliquo diceretur de quo nullum membrorum diuidentium. Atq; ob hoc necessarium est, vbi diuisum de aliquo prædicatur, & membra diuidentia omnia præter vnum de illo negantur, illud vnum de eodem, secundum affirmationem prædicari. Posterior modus in hac fundatur, quod membra diuidentia non possunt coincidere, sed pugnare debent adinuicem. Si enim ambo de eodem secundum affirmationem dicerentur: iam nō pugnarent sed coinciderent. ¶ Quantū verò ad illas diuisiones quæ dantur per negationem, id est, quarum alterum mēbrum est negatio, dicimus, posse fieri argumentationes modis etiam illis, quos supra diximus.

CAP. XLI.

¶ De aliis quibusdam locis signatis ab Aristotele.

PRæter prædictos notari possunt ex Aristotele, alij aliquot loci, qui ad argumenta inueniendū sunt vtiles. Quorū vnus dicitur à magis ad simpliciter. Hic est, cū ex cōparatiuo infertur positiuum, Vt si quid est magis bonū, vt etiā bonū sit necesse est: si quid melius, & bonū, si quis doctior & doctus. Vbi tamen oportet cōparatiuū proprie accipi. Interdum enim comparatio fit impropria, quando neutri in eo gradu cōpetit forma à qua positiuus denominatiue dicitur, vt simpliciter tale possit denominari plus tamen illius habet vnum quàm alterum. Vt cum duo fuerint quorum neuter

Locus à magis ad simpliciter

plene assequutus est grammaticæ scientiam, vt posset dici simpliciter grammaticus, alter tamen altero magis propinquus est ad assequendum scientiam dicimus, interdum hunc illo magis grammaticum, non tamen ex hoc recte inferetur, eum esse grammaticum. ¶ Verum hic locus reduci potest ad locum à parte in modo ad totum: quemadmodum econtrario, à simpliciter ad magis negatiue, reducitur ad locum à toto in modo. Siquidem. Magis bonum in comparatione ad bonū, quædam pars est in modo: & tale simpliciter, quoddam totum in comparatione ad magis tale.

¶ Aliter quoque licet argumentari, à positiuo ad comparatiuum & superlatiuum, hoc modo, Quod bonum est diligibile est: quod igitur magis bonum, magis diligibile, & quod maxime bonum, maxime diligibile erit. Oportet autem hic assumi propositiones, in quibus prædicatum subiecto per se cō conueniat. Alioqui non valebit in propositionibus per accidens. Non enim sequitur, Qui sciens est probus est igitur qui magis sciens, magis probus. & qui maxime sciens, maxime probus, Econtrario quoque à superlatiuis & comparatiuis, ad positiuos argumentationem valere est manifestum.

Locus ab appositiōe ¶ Item ex appositione sumitur argumentum, hoc modo, Calx parieti admota facit ipsum album, igitur calx est alba. Atramentum, quia papyrum facit nigram sui superfunditur, ideo ipsum esse nigrum consequitur. Ignis quia calidam facit aquam admotam, ipse quoque calidus esse arguitur. Ma„ xima, Si alterum oppositum, alteri facit ipsum esse aliquale, „ ipsum quoque tale est. Ad hunc quoque modum argumentari possumus; Hic adolescens ex consuetudine & conuictu cum sene illo doctus & probus factus est, igitur ipse senex doctus & probus est. Item hic adolescens ex talis hominis commercio malus factus est, ille igitur malus est, per quem alter malus factus est. Sic iustum arguimus fuisse Abraham & hospitalem deique cultorem fidelem: quoniam nepos Loth ex eius conuictu talis effectus fuerat. Malas quoque mulieres fuisse illas idolatras & alienigenas, ex quarum conuictu Salomon, ipse factus est cultor idolorum. Huc videtur per-
Eccle.13. tinere, quod per sapientem dicitur, Qui tangit picem in-
Psal.17. quinabitur ab ea. Et item illud, Cum sancto sanctus eris, &

cum peruerso peruersus eris. Possent quoque & alij signari loci, quorum in præcedentibus non est facta mentio, Verum qui nunc enumerati sunt, præcipui sunt, & fere omnes qui à Themistio, Boetio, & Cicerone sunt enumerati. Quapropter Dialecticis nunc & probabilibus locis absolutis, ad Sophisticos ex opposito designandos procedamus.

¶Deo semper & vbique gloria.

LIBRI SEXTI CONSYDERATIONIS DIALECTICAE, qui de Elenchis sophisticis inscribitur.

PRAEFATIO.

QVEMADMODVM in iis quæ ad mores attinent, difficile est malum à bono secernere, neque raro contingit vt pro virtute vitium amplectamur, decepti specie & similitudine boni: sic & in veritate falsitatéque refutanda, facilis est & frequens deceptio, vt quæ falsa sunt (iuxta Horatij verbum) decepti specie recti vera existimemus. Nimirum vt cæcutientibus oculis facile est imponere, & alia pro aliis demonstrare, efficta & adumbrata paululum exteriorum figura ac specie: ita humanæ menti si non omnimoda cæcitate, certe lippitudine graui, ex colligatione corruptæ carnis huius laboranti, facile nimis illuditur, vt ei pro veris falsa, pro certis incerta, pro probabilibus improbabilia obtrudantur. Quod quidem maxime per sophisticas & vitiosas solet euenire ratiocinationes. Cum enim per ratiocinationem homo, vtpote rationale animal, veritates sibi non congenitas debeat inuestigare, & quasi venando perquirere, illa vbi à tramite recto deflexerit, id est, à forma bona defecerit

necesse est in cognitione veri ratio periclitetur atque deficiat. Quemadmodum deuiante itineris duce, cæcus ipse qui ducitur aberrare cogitur, aut regula incuruata, qui ea vtitur artifex, in metiendo decipitur. Eam ob rem, dialectico (cuius est officium ratiocinando verum à falso distinguere) non solum loca nosse est opus, ex quibus argumenta ad ratiocinandum depromat sibi accommoda: sed insuper iudicium illi adesse debet, quo ratiocinationes contextas discutere, & vitiosas à probis acute expeditéque discernere nouerit. Ad hanc sane rem, non mediocriter adiuuat liber ille, cui Aristoteles de sophisticis elenchis titulum fecit, alii de locis sophisticis eum inscribunt In quo quidem libro, locos siue modos aliquot digessit, ex quibus facile argumentationum vitiosarum quarumlibet defectus possit deprehendi. Nos proinde etiam hanc partem de locis sophisticis, aut captiosis elenchis præterire omnino non voluimus, ne in absolutum & incompletum esset nostri laboris opusculum, Breuitati tamen ita studuimus, vt non nisi ea quæ ad propositum maxime facere videbantur sumus prosequuti.

CAPVT. I.

¶In quem vsum hic liber seruire debeat.

ET primum quidem, hoc est admonendum non in hunc vsum istam tradi sophisticorum locorum scientiam, vt ea passim & ex proposito vtamur ad aliorum deceptionem, aut falsitatis defensionem, veritatisque oppugnationem. Absit enim ab animis omnium qui veritatem amant ista persuasio, procul sit ab piis & simplicibus mentibus peruersa ista existimatio. Est enim iste artis huius abusus pessimus & perniciosus ex intentione argumenta adferre quæ scias esse sophistica, & deceptoria. Eorum is mos est, (quibus vt ait Aristoteles) operæpretium magis est videri esse sapientes quam esse & non videri: quibus proinde necessarium est videre facere opus sapientis, magis quam facere & non videri. Hoc enim pacto facile consequentur, vt sapientes videantur, quod vehementer desiderant. Cuiusmodi homines, tanquam sophi aut philosophi nomine indigni probroso vocabulo, secun-

dum vocem quidem non ita dissimili, sed re ipsa & significatione multum distanti, à Græcis appellantur sophistæ, id est impostores siue deceptores, à verbo græco σοφίζομαι quod significat imponere siue decipere. Et licet forsitan adolescentulus in concertationibus scholasticis, exercitationis gratia id posset concedi, vt ad locos huiusmodi interdum confugiant maxime ad auferendum silentii ruborem, vbi alia probabilia non occurrunt argumenta. nequaquam tamen in viris id permitti debet, vt vnquam ex proposito ab his locis sumant argumenta. Virilem nanque grauitatem decet magis verecunde silere, quam arroganter garrire aut sophistice loqui Qui enim sophistice loquitur (iuxta sapientis verbum) odibilis erit. Imo & adolescentes à preceptoribus sedulo admonendos ego censeo, ne pro adferendis argumentis ad locos istos facile se conferant, sed quantum fieri potest, probabilia magis semper sectentur, malintque probabilibus & verisimilibus sodalem non vincere, imo videre vinci, quam per sophistica vincere. Neque enim parum refert (iuxta Aristot. dignissimam sententiam) iuuenem sic vel sic assuescere Et iuxta illud Poetæ, Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem Testa diu. Vnde & experientia quotidiana discimus, eos qui à puero huiusmodi sophisticis captionibus gloriolas captare sunt soliti, difficile etiam in ætate grandiori ab illis posse abstinere, facilimeque in illas ineptias relabi: tunc maxime cum se probabilibus viderint destitui, & vinci veritatis pondere metuunt. Tunc (inquam) veritatem quærunt, vt solent, eludere mendacio, & verecundum silentium mendaci loquacitate satagunt declinare. Atque ita fit per assuefactionem vitiosam, vt per oēm vitā ad capiendā veritatis solidę disciplinā eiusmodi homines inueniantur inepti Et plane hi ipsi sunt, qui diuinas oēs & humanas perturbant, defœdāt, ac tantū non subuertunt disciplinas. Quibus referri debet acceptū, q̄ ferè omnia sophismatis & ineptiis, & meris deliramentis ante actis sæculis plena fuerint Nō igitur ad hoc ars ista tradit, vt ad locos qui hic signātur, passim recurratur, ad illusionē veritatis: sed vt per eorū considerationē latētia in argumētis cōtra veritatē obiectis, aut pro ea inuestigāda propositis vitia, facilius deprehendamus, & expeditius dissoluamus,

Qui enim ad positionem aliquam argumentatur, eo quod ad multa cōsiderat, facile in assumpto argumento defectum aliquem commit; qui à respondente facilius deprehenditur & panditur, si locos istos in numerato habuerit, eorúmque modos exactè callueris. Sicque per horum locorum rectū vsum sanctæ veritati impenditur patrocinium dum non ex illis ista subuertitur, sed astruitur.

CAP. II.

¶ Ponitur definitio elenchi.

Quoniam autē de sophisticis elenchis liber iste inscribitur, scire oportet imprimis, quid per elenchi nomen significetur. Definitur autem ab Aristotele, hoc modo,

Definitio elenchi. Elenchus est syllogismus, cum conclusionis contradictione.

¶ Cuius definitionis hic est sensus. Elenchus est syllogismus concludens propositionē contradicentem & repugnantem alteri propositioni assertæ. Vt cum quis asserit positionem aliquam, si fiat syllogismus ab opponēte inferens contradictoriā illius assertæ positionis huiusmodi syllogismus elenchus vocatur. Vnde elenchus omnis syllogismus est, non autem econtrario. Propter quod, elenchus definitur per syllogismum, vt species per genus, vel minus commune per magis commune. Cum autem dicitur elenchus sophisticus, per additionem illius determinationis efficitur dictum secundum quid. Elenchus enim sophisticus vere non est elenchus, sicut nec syllogismus sophisticus vere est syllogismus, sed videtur tantum & non est, quemadmodum aperte testatur Aristoteles.

¶ Est autem in vnoquoque sophistico elencho aliqua causa apparentię, quę syllogismū illum facit videri bonum aut probatiuum, cum talis non sit. Quæ sane causa in omnibus generalis est, conuenientia syllogismi sophistici cum alio bono & probatiuo, secundum aliquam similitudinem eáque similitudine decipiuntur imperiti: quoniam imperiti (vt Aristoteles ait) à longe distantes speculantur. Vnde in quoque syllogismo malo nulla potest inueniri apparentiæ causa, non dici-

tur ille sophisticus syllogismus, cum eiusmodi non sit ad decipiendum idoneus. Est autem ex aduerso in singulis etiam causa defectus, plerumque latens, sic vt non passim a quibuslibet possit videri, nec nisi ab expertis & peritis in arte syllogistica deprehendi. Quæ cum manifestatur, syllogismi sophistici robur infringitur, ne quicquam possit aduersus veritatem. Neque enim est aliud paralogismum dissoluere, quam latentem defectus causam aperire.

CAP. III.

¶De quatuor generibus disputationum.

Ante vero quam ad designandos particulatim sophisticarum captionum modos accedat Aristoteles, quatuor præmittit disputationum genera siue species. Disputationum enim alię sunt doctrinales, aliæ dialecticæ, aliæ tentatiuę, aliæ litigiosæ. Doctrinales disputationes primo loco sic ab eo definiuntur.

Doctrinales disputationes sunt, quæ ex propriis cuiusque disciplinæ principiis, & non ex his quæ videntur respondenti, syllogizant.

Disputationes doctrinales.

¶Quam definitionem ita intellige, Illę sunt doctrinales disputationes, quæ syllogizant siue procedunt ex iis quæ in qualibet disciplina sunt propria principia prima & vera, quæque indubitatem & certissimam habent veritatem, non ex iis que tantum ipsi respondenti sic habere videantur. Hac disputatione vtitur magister erga discipulum, qui ex propriis principiis disciplinæ in qua est instituendus, & quantum fieri potest certissimis, cum illo agit. Habétque hæc disputatio doctrinalis pro suo instrumento syllogismum demonstratiuum siue doctrinalem, cuius definitio suprapostia est circiter finem libri de syllogismis. ¶Disputationes dialecticæ ab eodem his verbis definiuntur.

Dialecticæ disputationęs sunt, quę ex

Disputationes dialecticae

pbabilib⁹ collectiue sũt cõtradictionũ.

¶ Quae sic est intelligenda. Illae sunt disputationes dialecticae, quib⁹ colligi potest siue inferri probabiliter vtraq; pars cõtradictionis Versantur enim Dialecticae disputationes circa propositiones dubiã habentes veritatẽ, ad quarũ veritatẽ inuestigandam opus est argumenta quantum fieri potest probabilia adduci, ad vtranque partem contradictionis, vt sic ex vi argumentorum eluceat, vtra plus habeat veritatis aut probabilitatis. Vtitur autem disputatio dialectica syllogismo dialectico, tanquam instrumento de quo dictum est circiter finem libri syllogismorum. ¶ Disputationes aliae sunt tentatiuae, quae definiuntur ad hunc modum.

Disputationes tẽtatiuae.

Tentatiuae disputationes sunt, quae ex his sunt quae videntur respondenti, & que necesse est eum scire qui se simulat habere scientiam.

¶ Hanc definitionem ita intelliges. Illae sunt disputationes tentatiuae, quae procedunt ex cõmunibus & vt plurimũ notis, quae merito etiam ipsi respondenti cum quo disputatur nota esse debeat, & quae merito scire debet quisquis videri velit sciens. Ex talibus enim debet haec disputatio procedere, vt eò melius possit tentare & experimentum sumere de scientia respondentis cum quo disputatur. Si enim cõmunia & quae passim sciũtur ille ignoret, aut quae ex eis consequũtur non videat, argumentum est quod non admodum in disciplina promouerit Falli autem facile posset qui tentat, si ex peculiaribus & abstrusioribus procederet, quae vix sapiẽtissimi & consummatissimi nouerint. Non enim est consequens eum qui haec ignoret etiam reliqua communia artis ignorare Vtitur autem hęc disputatio syllogismo tentatiuo qui secundum rem ipsam plaerumque idem esse videtur cum litigioso sed quantum ad finem differt. Sophisticus enim dicitur syllogismus, quatenus ad decipiendũ ordinatur. Tentatiuus vero, quatenus ad sumendum de scientia alicuius experimentum, Tentatiua disputatione videtur vsus Saluator

apud inuidos Scribas atque Pharisæos cum eis quæstioné proponeret de Christo cuius esset filius: ac deinde respondétibus quod esset fili⁹ Dauid, ita ex aduerso obiecit Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus domino meo, &c. Si ergo Dauid eum dominum vocat, quomodo filius eius est? Processit autē in hac disputatione Saluator ex cōmunibus in scientia legis: quoniam ea quæ de Messia in scripturis dicta erant, maxime omnium debuerant illis esse perspecta & cognita. & quæ tam aperte in lege & prophetis dicta ac scripta fuerant, merito intelligere illi debeant, qui se magistros populi & legis doctores profitebantur. ¶Porro litigiosæ disputationes definiuntur his verbis. Matt. 22

Litigiosæ disputationes sunt, quæ ex his quæ videntur probabilia, non sunt autem, syllogizant. Disputationes tētatiuæ.

¶Cuius definitionis plenior intellectus pendet ex definitione syllogismi litigiosi suprapposita in libro de syllogismis, & ex iis quę ibi plenius dicta sunt suppleri debent quę hic dicuntur contractius, Est igitur hic sensus propositę definitionis. Illę sunt litigiosæ disputationes, quæ procedunt vere vel apparenter, ex his quæ videntur esse probabilia & non sunt, subaudi, vel quæ ex iis quæ sunt in se probabilia, apparenter procedunt. Fit enim huiusmodi disputatio per sophisticos & litigiosos syllogismo, siue in materia tantum, siue in forma tantum, siue in materia simul & forma peccantes.

CAPVT IIII.

¶De quinque sophistarum finibus.

Ponit quoq; Aristoteles fines aliquot sophistarum, quos in suis disputatio nib⁹ decertantes & concertantes intendunt, quos vulgo etiam metas appellant, propterea quod vbi aliquam illarum assequi contigerit, disputatione quiescunt, quasi iam parta victoria

& vltio fine intentionis suæ adepto. Hoc enim primum quærit sophista, vt respondentem siue vere, siue apparenter deuincat, sicque vt sapiens & doctus videatur, habeatúrque in pretio apud indoctam multitudinem. Hæc autem quinque sic enumerantur. Redargutio, Falsum, Inopinabile, Solœcismus, Nugatio. Redargutio est quando respondens cogitur vi argumentationis affirmare quod prius negauit, vel econtrario, negare quod prius affirmauit. Signanter dicitur vi argumentationis aut disputationis: quoniam si respondens vltro id faciat vt quod prius affirmauit, iam neget, vel econtrario, vt pote si in hoc velit scientiam ostendere, aut ingenium excitare cōtra dictoria in eadem disputatione defendendo aut partis vtriusque probabilitatem separatim experiri, non ob hoc dicetur ille redarguens.

Quinque sophistarū fines.

¶ Meta falsi est, quando respondens cogitur vi argumentorum aliquid asserere quod est manifestæ & cognitæ falsitatis. Meta inopinabilis est, quando respondens cogitur vi argumentorum aliquid affirmare, quod licet non sit manifeste falsum, apud eos tamen qui disputationi intersunt habetur pro falso aut pro non probabili. Meta solœcismi est, quando respondens cogitur admittere propositionem aliquam in qua est vitium sermonis, vel quando ad huiusmodi orationem proloquendam cogitur. Solœcismus autem, hic generaliter capitur, vt contra barbarismum non distinguatur. Meta denique nugationis est, quando cogitur respondens admittere vnius & eiusdem in eadem oratione inutilem repetitionem. Vt si dicatur. Ioannes est homo homo. Vbi aduertendum est non, quamlibet repetitionem eiusdem verbi, in eadem etiam oratione, esse nugationem, sed eam tantum quæ fit sine vtilitate. Qui enim idem replicat cum aliqua vtilitate, nugari non dicitur: vtpote cum ad maiorem expressionem, vel propter emphasim, fit repetitio. Veluti si dicam, O homo homo, quid superbis? Terra terra, quid sine modo tibi opes congeris?

Metā falsi.
Meta inopinabilis.
Meta solœcismi.
Meta nugationis.

¶ Horum autem singulum (vt ait Aristoteles) aut vere aut apparenter sophistæ intendunt. Nam maxime redarguere videri volunt. Proxime autem, falsum aliquid monstrante. Deinde ad id quod præter opinionem est ducere. Quarto solœcismum à respōdente committi Postremo, idem frequenter dici.

CAP. V.

¶ Quid sit fallacia & quomodo diuidatur.

S Vperest, nunc sigillatim modos istos enumerare secundum quos fit deceptio sophistica. Et primum quidem hoc aduertendum est, quod ab Aristotele dicitur modus sophisticus, aut ab aliis locus sophisticus, à recētioribus quibusdam fallaciam nominari, quam & sic definiūt. Fallacia est idoneitas decipiendi, faciens credere de non ente quod sit ens, & de ente quod sit non ens mediante phantastica visione. Quæ definitio sic exponitur. Fallacia vocatur modus aliquis vel locus idoneus ad decipiendum respondentem per argumentum sophisticum efficiens, vt id quod falsum est & non probabile videatur apparenter verum & probabile, & econtrario id quod est verum & probabile vt videatur falsum & non probabile: idque mediante aliqua phantastica apparentiæ causa, quæ videtur in illo argumento esse cum non sit, & probabilitatem ei dare videtur cum non det. Huiusmodi igitur modos vel locos sophisticos, etiam nos iuxta vulgatam appellationem vbique fallacias nominabimus. Definitio fallaciæ

¶ In vniuersum autem huiusmodi fallaciæ ab Aristotele enumerantur tredecim, quarum sex appellat propter dictionem, septem extra dictionem. Fallaciæ propter dictionem siue in dictione sunt, fallaciæ æquiuocationis, amphibologiæ, compositionis, diuisionis, accentus, & figuræ dictionis. Fallaciæ extra dictionem sunt, accidentis, à dicto secundum quid, ignorantiæ elenchi, consequentis, petitionis principii, secundum non causam vt causam, secundum plures interrogationes vt vnam. Fallaciæ in dictione sex. ¶ Dicuntur autem fallaciæ in dictione, quę causam suæ apparentiæ sumunt & decipiendi habent idoneitatem, ex parte alicuius dictionis vel orationis in argumentatione positæ. Vt fallacia æquiuocationis, ex termino plura significante sumit suæ apparentiæ causam: & fallacia amphibologiæ, ex oratione plura significante. Fallacia compositionis & diuisionis, & determinatione & determinabili diuersimode compositis vel diuisis. Fallacia accentus, ex parte alicuius dictionis vel orationis, quæ secundum accentus Fallaciæ extra dictionem septem.

diuerſitatem diuerſum reddit ſenſum. Fallacia figuræ dictionis, ex parte alicuius dictionis vel orationis, cuius conſyderatur ſimilitudo cum alia ſimili dictione. ¶ Fallaciæ autem extra dictionem dicuntur, quæ cauſam apparentiæ non ſumunt, nec decipiendi idoneitatem habent ex aliqua dictione, ſed aliunde ex aliqua phantaſia circa rem ipſam. De quibus poſterius ſuo loco dicendum eſt.

CAP. VI.

¶ De fallacia æquiuocationis.

Fallaciæ æquiuocationis.

Inter fallacias propter dictionem, prima eſt illa quæ ſumitur ſecundũ æquiuocationẽ alicuius dictionis. Quid autem ſit æquiuocũ, ſatis notũ ex prędicamentis relinquimus. Fere enim illic eo modo quo hic accipitur, niſi qđ hic etiã quantitas eadẽ eiuſdẽ dictionis ſolet requirĩ, cuius ibi nõ fit mentio. Qua de re operępretiũ non videtur prolixius agere. Fallacia igitur æquiuocationis eſt, ſecundũ quam cõtingit fieri deceptionem, ex parte alicuius termini plura habentis ſignificata. Cuius tres modos ponit Ariſtoteles. ¶ Primus eſt quãdo terminus plura habet ſignificata æque principalia. Vt in hoc paralogiſmo, Omnis canis eſt animal, cœleſte ſydus eſt canis, igitur cœleſte ſydus eſt animal. Idẽ eſt & de terminis conſignificantibus diuerſimode acceptis. Vt in hoc paralogiſmo, Omne quod eſt in vaſe eſt vinum, color eſt in vaſe igitur color eſt vinum. Vbi, in, vel eſſe in, capitur ſecundũ diuerſos modos. Huiuſmodi æquiuocationis cauillo (vt author eſt Herodotus) Apollo diuin⁹ vates vſus eſt, Crœſum Lydorum regem inducens ad inferendum bellum Cyro Perſarũ regi, Perdet Crœſus Halyn tranſgreſſus plurima regna. Verbum enim perdo, ſignificat, amitto & deſtruo.

¶ Secundus eſt, quãdo terminus habet plura ſignificata non æque principalia, ſed vnũ propter alterum. Vt ſi ita quis argumentetur, Omne quod eſt ſanũ eſt animal, vrina eſt ſana, igitur vrina eſt animal. Omne quod eſt Deus eſt omnipotens, homo poteſtatem habens vitæ ac mortis eſt Deus (Iudices enim in ſcripturis dij appellantur) igitur eiuſmodi homo eſt omnipotens. Item, Omnis homo comedit & bibit, homo eſt pictura quædam in pariete, aut ſtatua, igitur pictura aut ſtatua

hominis comedit & bibit. In his omnibus, causa defectus est, ex parte terminorum plura non æque principaliter significantium. Sanum enim principaliter significat habentem sanitatem, minus principaliter id quod significat sanitatem. Deus principaliter significat habentem diuinam naturam, analogice id quod participatione aliqua diuinitatis habet. Hoc modo seipsos paralogizabant miseri Iudæi, & simul iudicem suum Pilatum, cum aduersus Christum apud illius tribunal magnis vocibus clamarent ac dicerent, Omnis qui se regem facit, contradicit Cæsari. Regis enim nomen principaliter significat eum, qui ex natura & ex seipso omnium rerum habet imperium, cuiusmodi regem se esse dicebat Christus, & secundario reges istos terrenos, qui tantum secundum participatione accepta potestatis imperant. Ioan.19

¶ Tertius modus est, quando dictio aliqua acquirit plura significata ex parte cōpositionis. Vt immortale significat potens non mori, & non potens mori. Inuestigabile significat, non vestigabile, vel quod inuestigari potest. Inuisum, significat nō visum vel odiosum. Sicque ex his fiunt paralogismi, Omne quod est immortale non potest mori, homo secundum statum naturæ primum erat immortalis (quia poterat non mori) igitur non poterat mori. Item, Omne quod est inuestigabile potest inuestigari, viæ Dei (iuxta Pauli dictum) sunt inuestigabiles, igitur possunt inuestigari. Item, Omne quod est inuisum est exosum, Deus est omnib⁹ inuisus, quoniam deum (vt ait Ioannes) nemo vidit vnquam, igitur deus omnibus est exosus. ¶ In omnibus autem his paralogismis est eadem causa apparentiæ, & eadem causa defectus. Causa apparentię est, identitas termini ęquiuoci secundum vocē. Causa autem defectus est diuersa significatio latens sub eodē vocabulo, Soluuntúrque hi paralogismi per distinctionem termini æquiuoci. Si enim terminus æquiuocus accipiatur alter in vna pręmissarum quam in altera, negatur consequentia, & est manifesta fallacia. Si autē contendat forte opponens similiter se velle vtrobique accipere terminum æquiuocum, admittenda erit consequentia, & altera præmissarum falsa inuenietur. Distinguendæ enim sunt plures significationes, ac deinde interrogādum ab opponente, quam eligat, ac secundum hoc assignanda Rom.11. Ioan.1.

est illi vel maior vel minor falsa.

CAP. VII.

¶De fallacia amphibologiæ.

Fallacia amphibologię.

Fallacia amphibologiæ est, modus idoneus decipiendi per orationem amphibologicam. Sicut enim æquiuocatio est in simplicibus vocabulis, ita amphibologia consyderatur in orationibus plures sensus habentibus, & sicut æquiuocatio est multiplicitas significationum in vna simplici dictione, sic amphibologia est multiplicitas sensuum in composita oratione. ¶Vnde & hinc euenit pluribus modis fallacia. Primo enim fit ex oratione amphibologia, plures sensus æquè principaliter habente. Vt hæc oratio, Liber Aristotelis, significat librum ab Aristotele possessum, vel ab aristotele compositum. Pecunia Cæsaris, significat pecuniam ipsius imagine insignitam, & simul nominis eius ferentem inscriptionem, pecuniam cuius est ipse possessor & dominus. Vnde ex his ita contexitur paralogismus, secundum primum hunc modum. Omnis liber Aristotelis possidetur ab Aristotele, hic tuus liber est Aristotelis, igitur possidetur ab Aristotele. Omnis pecunia Cæsaris in ipsius est propria potestate, hæc tua pecunia est Cæsaris, igitur in Cæsaris est propria potestate. ¶Assignat Aristoteles alias orationes amphibologicas, ex diuersa constructione aut vario regimine varium sensum habentes. Prima hæc est, Vellem me accipere pugnantes. In quasi me regatur à parte anteriori, pugnantes à posteriori, sensus est. Vellem quòd ego acciperem pugnantes. Si econtrariò, sensus est, vellem quòd pugnantes me acciperent. Altera est, Quod quis scit, hoc scit vbi, si, hoc, accipiatur in casu accusatiuo, est sensus, Quod quis scit illius habet scientiam, si autem in casu nominatiuo, est sensus. Quod quis scit, illud habet sciētiam. Simile est tertium exemplum. Quod quis videt, hoc videt. Ex his igitur sic fieri possunt paralogismi, Quoscunque vellem me accipere, vellem ab illis me appræhendi: inimicos autem meos vellem me accipere, igitur ab inimicis vellem me aprehendi. Quod quis scit, hoc scit: lapidem quis scit, igitur lapis scit, Quod quis videt, hoc videt columnam quis videt, igitur columna videt. Sic & de illo Apollinis oraculo dicendum quod consultus Pyrrho Epiro-

tarum regi super euentu belli, quod contra Romanos habebat in animo respondisse legitur, aiote AEacida Romanos vincere posse. Quod ambiguum habet sensum, nempe quod ipse Pyrrhus posset vincere Romanos, vel quod Romani possent vincere ipsum Pyrrhum. ¶ Alter modus est, quando fallacia fit ex parte orationis amphibologicæ non æque principaliter plura significantis, sed alterum principalius, alterum minus principaliter. Vt si quis ita argumentetur, Quisquis arat littus, curuo terrā proscindit aratro, Hic homo frustra laborās arat littus, igitur curuo terram proscindit aratro. Littus enim arare, principaliter significat terram, quæ iuxta flumen est vomere proscindere, vt apta fiat suscipiendo semini. Secundario autem & minusq; principaliter significat operam ludere, vel frustra laborare, propter similitudinem, eo quod frustra fiat labor ille, qui impenditur arando littori.

CAP. VIII.

¶ De fallacia compositionis & diuisionis.

Fit etiam propter dictionem, siue in dictione fallacia alia, quæ vocatur compositionis aut diuisionis. Tunc enim dicitur fallacia comparationis, quando à sensu diuiso verò, proceditur ad sensum compositum falsum. Ex aduerso fallacia diuisionis dicitur quando à sensu composito vero proceditur ad sensum diuisum falsum. Exemplum primi. Sedentem possibile est stare, igitur possibile est sedentem stare, siue quod sedens stet, Antecedens quod in sensu diuiso ponitur est verum, cum non aliud significetur nisi quod is qui modo stat, potestatem habeat aliquando sedendi, Consequens autem quod secūdum compositum sensum profertur, non est verum: cum significetur hoc esse possibile, vt simul quis stet & sedeat. Simile est de hoc argumento, Humilis potest esse superbus, igitur potest humilis esse superbus. Secundi exemplum est istud, Impossibile est stantem sedere, aut hu

Fallacia cōpositionis & diuisio.

milem esse superbum, igitur stantem impossibile est sedere. aut humilem impossibile est esse superbum. ¶Et hic quidé modus fallaciarum compositióis & diuisionis, quantum ad huiusmodi propositiones modales, quæ secundum vnú sensum sunt veræ, secúdum alterú falsæ satis facilis est, nec ita multa indiget declaratione, tum ea quæ ad hanc rem pertinent, supra libro tertio in tractatu de modalibus sufficienter dicta sint. Verum & in aliis, hæ fallaciæ locum habét Quando videlicet aliqua determinatio secundú quod diuersis cóiungitur determinabilibus, varios sensus facit, alterum verú alterú falsum, vel idem determinabile diuersis determinationibus. Vt in hac oratione, Quicunque scit literas nunc didicit eas, si aduerbium nunc constituatur cum verbo præcedenti, habet hunc sensum verum, Quicunq; nunc scit literas, aliquando eas didicit Si vero cú verbo sequenti, habet sensum falsum Quicunque scit literas, is nunc eas didicit, pro hoc videlicet articulo temporis. Vnde ex hac oratióe, ita potest paralogizari. Quicunque scit literas nunc didicit eas, & hic homo scit literas, igitur nunc didicit eas Ité hęc oratio, Ego posui te seruum existentem liberum, si participium existentem, cum nomine seruum iungatur, est sensus, Ego te existétem seruum feci liberum, Si cum sequéti accusatiuo liberú, est alter sensus, Ego te feci esse seruum ex libero. Sicque potest fieri paralogismus ex hac oratione. Quemcunq; ego posui liberum existentem seruum, húc ego libertate donaui. Hunc hominem (quem videlicet cú liber esset seruituri subieci) ego posui liberum existentem seruú, igitur eum libertate donaui ¶Generaliter vero in his compositio & diuisio considerantur, secundum situm partium magis debitum vel minus debitum, vt sensus qui sumitur secundum situm partium magis debitum, dicatur sensus compositus qui autem secundum sensum minus debitum, dicatur diuisus. Túcque dicitur fieri compositionis fallacia, quando fit fallacia propter sensum diuisum verum & compositum falsum: & econtrario fallacia dicitur diuisionis, quando fit fallacia propter sensum compositum, siue magis debitum verum & diuisum, siue minus debitum falsum. Exempli gratia, in propositione illa suprapositа, Quicunque scit literas nunc didicit eas,

sensus magis debitus & compositus est iste, Quiscũq; literas nouit, is eas nunc didicit, & is est falsus. sensus autem diuisus, siue minus debitus est verus, népe iste Quicũq; nũc scit literas, aliquãdo eas didicit. Videtur enim determinatio aduerbialis magis recte & debite determinare prędicatum didicit, quam verbum pręcedens scit, intra subiectum inclusũ: quoniam prædicatum ex se est magis determinabile. Ideo qui ex ea contexitur paralogismus, est fallacia compositionis simile est de hoc paralogismo. Quicquid viuit semper est brutum viuit, ergo brutum semper est Maior enim dupli cẽ habet sensum. Prior est hic, magis debitus & falsus Quicquid habet vitam, est sempiternæ durationis Posterior est hic diuisus, Quicquid habet sempiternam vitam, id subsistit in rerum natura, & hic indubie verus est, Ob hoc paralogismus ille dicitur secundum fallaciam compositionis. ¶ Quis autem sit sensus magis aut minus debitus, accipere oportet ex iudicio eorum qui in ratione sermonis, siue in arte loquẽdi habentur peritiores. Quam enim in sermone periti indicant esse magis vel minus debitum sensum, ille habẽdus est magis debitus vel minus. Ad cuius pleniorem & exactiorẽ notitiam, solent hoc in loco plures constitui regulæ, quas nos hic nõ ponimus, tũ quod non tanta in eis videatur vtilitas quanta perplexitas, tum quod non eædem ab omnibus, sed a diuersis diuersæ ponantur.

CAPVT. IX.

¶ De fallacia accentus

A D accentum pertinent aspiratio vel non aspiratio, syllabarum quantitas, modus pronunciandi secundum assertionẽ, vel interrogationẽ, vel admiratioẽ, item pausatio & quasi interruptio vocis in pronunciãdo, sicut punctatio in scriptura. Contingit itaque interdum eandem vocem aut orationem, secundum quod variis profertur aut scribitur accentibus, diuersum efficere sensum, & aliam habere significationem. Vt malum cum primum habet longã, significat pomũ: cum autẽ breuem habet primam, idẽ valet quod prauũ. Quę distinctio ex his duob⁹ Virgilii versib⁹ patet. Aurea mala decẽ misi, cras altera mittã. Fama malũ, Fallacia accentus.

quo non aliud velocius vllum. Quantum ad aspirationem & non aspirationem exemplum sunt, ara & hara. Sine aspiratione enim significat altare, in quo offertur sacrificium: cum aspiratione, porcorum stabulum. Præterea dictio ista inuite, si absque distinctione proferatur aut scribatur, est vna dictio aduerbialis, idem valens quod coacte. Si autem cum distinctione, est oratio ex præpositione & nomine composita, significans in ipsa vite. Sic ista oratio, Rex es tu, si proferatur per modum assertionis, significat ita rem habere, si verò per modum quæstionis siue interrogationis, significatur tantũ dubitatio. Idem est & de his quæ secundum ironiam ꝓferuntur. ¶ Vnde quoties ex huiusmodi accentuum mutatione contingit deceptio, secundum fallaciam accentus id fieri dicitur. Exempli gratia, si quis ita argumentetur. Omnia mala sunt detestanda, poma sunt mala, igitur sunt detestanda. Omnis populus est arbor, hominum collectio est populus, igitur hominum collectio est arbor. Hic est secundum diuersam quantitatem syllabarum, vocabulorum malum & populus, fit deceptio. ¶ Ex parte aspirationis, aut non aspirationis, sic fit paralogismus, Omnis ara est in templo, porcorum stabulum est hara igitur porcorum stabulum est in templo. Vel sic, Si dignum est in aris fumum euaporari idolis, iustum est in templis thura eis offerri, est autem iustum & dignum, & vt in haris euaporetur idolis fumus (nimirum improbis dæmonibus, & figmentis dignum est ad ignominiam, è porcorum stercoribus fumum euaporari) igitur dignum est vt idolis in templis thura offerantur. Item, Si abeo, recedo, argentum habeo, ergo recedo. Vel sic, Quisquis dicit abeo, significat se recedere: qui aurum habet dicit habeo, igitur significat se recedere. ¶ Ex parte vocis prolatæ coniunctim & diuisim, sic paralogismus texitur, Si quid deus fecit inuite, id fecit coacte, Deus autem vinum fecit inuite, vinum igitur fecit coacte. Item, Omnis terra quæ est in via, frequenter pedibus teritur, terra deserta aut aquis plena est inuia, igitur frequenter pedibus teritur. Item, Quisquis dicit, Metuo longas pereunte noctes Lidia dormis, dicit se timere. Amator autem nihil metuens id dicit, igitur nihil metuens dicit se timere. Versus enim ille, Metuo longas, &c. qui ex Horatia-

nis odis sumptus est, sic intelligitur, vt hic sit sensus, Interim dum ego tuus pereo, tu Lydia dormis longas noctes.

¶ Ex parte varij modi pronunciandi secũdum interrogationem nõ affirmatione, secundum ironiam, aut secundum seriã assertionem, sic contingit fallacia. Quicunque dicit alteri, Egregie functus est officio tuo, collandat illum pro bene peracto negotio. Is autem qui alterum irridet, ita subinde loquitur, cum nihil etiam minus quàm laudare velit (quemadmodum est illud apud Virgilium, Egregiam verò laudem & spolia ampla refertis) igitur qui alterum irridet, eundem collaudat. Hic fit fallacia ex ironica pronunciatione. Qualis etiam cõtexi posset ex illusoriis verbis militũ, quib⁹ CHRISTVM irridebant, hoc modo. Qui Christo dixerũt, Aue rex Iudæorum, regem eum agnoscebant, & vt talem eum venerabantur. Ministri autem impij illudentes ita ei dixerunt, Aue rex Iudæorum, igitur ministri illusores eum agnoscebant & venerabantur vt regem. Sic ex verbo Caiphæ secundum interrogationem prolato, fit paralogismus. Qui Christo dixit, Tu es Christus filius Dei viui? agnouit & confessus est Christum esse Dei filium. Caiphas in concilio verbum huiusmodi protulit, igitur Christum illic confessus est.

CAP. X.

¶ De fallacia figuræ dictionis.

Fallacia figuræ dictionis.

Fallacia figuræ dictionis est modus idoneus decipiendi, causam apparentiæ sumens ex figura, id est, similitudine dictionis simplicis vel compositæ cum alia, propter quam similitudinem & conuenientiam videtur ei aliquid attribuendum, quod ei attribuendum non est secundum veritatem. Vt si quis putet nomen Poeta esse generis fœminini, propter similitudinem in finali terminatione item & declinatione, cum nominibus musa & lima. Aut si quis putet, dogma esse primæ declinationis, eo quod penna sit primæ declinationis. Item si quis verbum ab eo putet esse secundę cõiugationis, sicut verbũ habeo, ꝓpter similitudinẽ terminationis, quoniam vtrunque terminatur in eo. Vnde huiusmodi argumenta sunt secundũ fallaciam figurę dictionis. Lima est ge-

neris fœminini; ergo & Poeta. Penna est primæ declinationis, ergo & poema & dogma. Habeo est secundæ coniugationis, ergo & abeo. Atque ita in cæteris. ¶ Item quando terminus vnius prædicamenti, putatur esse terminus alterius prædicamenti, propter similitudinem terminationis. Vt si quis putet lineatum esse prædicamenti qualitatis, sicut coloratum aut figuratum. Contingit autem hoc maxime in prædicamento actionis. Quidam enim termini qui de prædicamento sunt passionis, ob terminationem similem terminationi verborum significantium actionem videntur esse de prædicamẽto actionis, cum non sint, & econtrario. Exempli gratia, sentire, videre, audire, & huiusmodi, quia habent terminationem in e, vt solent terminari actiua verba, videri possunt ad prædicamentum pertinere actionis, cum econtrario passionem significent, aut simplices qualitates. Qui enim videt non secundum quod agit videt, sed secundum quod patitur. Sensus enim est potentia passiua, & sensatio actu fit per hoc q̃d ab obiecto sensus patitur. Contra verò, sentiri, videri, audiri, potius actionem significant, non (vt videtur) passionem. Sic verbum operor, quoniam terminationem habet verbi passiui, existimari posśit esse generis passiui, cum sit deponentialis, & passionem significare cum idem sit quod agere. Similiter valere, propter similem terminationem cum verbo docere videri posśit significare actionem, cum potius significet qualitatem, ipsam videlicet dispositionem valetudinis. Vnde qui ex huiusmodi similitudinibus vnius termini cum altero contexuntur deceptorij syllogismi dicentur fieri secundum figuram dictionis. Hos autem modos & huiusmodi exempla aperte indicare videtur Aristoteles cum ait, Quæ autem secundum figuram dictionis sunt, accidunt quando non idem vt idem interpretatur, vt masculinum, fœmininum, vel econtrario, vel neutrum genus alterum horum, vel rursus quale tantum, aut quantum quale, vel faciens, patiens, aut ecõtrario, & sic de aliis prædicamentis. Contingit enim aliquid eorum, quæ non significant facere vt eorum quæ significant facere aliqua dictione significare. Vt valere secundum figuram dictionis videtur significare agere, quemadmodum secare vel ædificare: quamuis illud quidem qualitatem aut effe-

ctum quoddam modo significet hæc verò facere. Secundum dictiones igitur huiusmodi erunt redargutiones. Hactenus Aristotelis verba. ¶ Posteriores verò alios etiam ponunt modos, quorum præcipuus ille videtur secundum quem sub termino distributiuo vnius prædicamenti, subsumitur terminus alterius prædicamenti, aut sub distributiuo vnius speciei terminus alterius Exemplum primi, Quicquid heri emisti hodie comedes: carnem crudam heri emisti, hodie igitur comedes carnem crudam. Item, Quicquid fuisti heri es hodie: calidus heri fuisti, igitur calidus est hodie. Exemplum secundi, Quantoscunque digitos heri habuisti, habes, & hodie: quinque digitos habuisti heri, igitur & hodie quinque habes digitos. ¶ Insuper & hoc adiiciunt, locum istum generale esse receptaculum, & quasi diuersorium publicum omnium sophisticarum argumentationum, qualescunque tandem fuerint: propterea quod omnis argumentatio sophistica apparentiam suæ bonitatis habet ex similitudine cum alia aliqua simili argumentatione bona, vtpote syllogismus malus cum syllogismo bono, inductio mala cum inductione bona, & ita in cæteris. Quæ nos quidem sicut non approbamus ita nec improbare contendimus. Hoc tantum dicimus ex iis quæ habet Aristoteles, si simpliciter absque torsione verba exponantur non alios inueniri huius fallaciæ modos, præter eos quorum exempla supra proposuimus, Sed nec inter posteriores ipsos scriptores, his de rebus satis conuenit. Quamobrem his de fallaciis in dictione vtcunque tractatis, ad fallacias extra dictionem transeamus.

CAP. XI.

¶ De fallacia accidentis.

Fallacia accidentis tunc committitur, quando deceptio prouenit ex eo quod in argumentatione qualibet termini videntur adinuicem coniungi, syllogistice & non recte coniunguntur: id est, quando videtur esse bona forma syllogistica & non est. Hæc fallacia admodum late patet. Omnis enim argumentatio mala quæ Fallacia accidentiæ

videtur habere formam syllogisticam & nō habet, huc pertinet. Vnde omnes illi mali syllogismi qui peccant contra regulas, siue generales siue speciales suprapositas in libro syllogismorum, dicuntur fieri secundum fallaciam accidentis. Vt cum proceditur ex puris negatiuis, aut ex puris particularibus, cum altera præmissarum existente particulari infertur conclusio vniuersalis, cum in prima figura proceditur minore negatiua aut maiore particulari, & huiusmodi. Exempla patent ex libro syllogismorum. ¶ Peccant etiam secundum hanc fallaciam illi syllogismi in quibus mutatur genus suppositionis. Vt cum dico, Animal est genus & homo est animal, igitur homo est genus. Petrus est dissyllabum. Petrus est animal, igitur animal est dissyllabum. In priori enim paralogismo: animal in prima ꝓpositione pro ipsa voce accipiebatur, aut pro natura ipsa animalis in communi siue in genere, non pro persona aut indiuiduo. In secunda autem nec pro voce nec pro animali in communi, sed pro singulari & indiuidua persona accipitur. Primam vocant suppositionem siue acceptationem materialem aut simplicem, alteram personalem. Sicque genus mutatur suppositionis. Idem constat & in secundo paralogismo, vbi Petrus in altera pro voce, in altera pro persona ipsa reali accipitur. Secundum hanc fallaciam videntur fieri etiā illi paralogismi qui fiunt à duobus in antecedente diuisis ad eadem in consequente male coniuncta. Vt hic homo est bonus, & est artifex: igitur est bonus artifex: est bonus & est music⁹ vel grammaticus, igitur est bonus musicus, vel bonus grammaticus. ¶ Ad hunc locum pertinet sophisma illud, quod ab Aulo Gellio narratur propositum Diogeni, & in hæc verba, Quod ego sum tu nō es, homo sum ego, igitur tu non es homo. In quo paralogismo manifestus est defectus, quoniam proceditur à termino in antecedente non vniuersaliter posito ad eundē in cōclusione sumptū vniuersaliter, nempe vocabulū homo. Vnde si hic defect⁹ caueatur valebit syllogismus. Quod ego sum non es tu: homo sum ego, igitur non omnis homo es tu. Admodum autem facete Diogenes sophistæ illi huiusmodi sophisma contexēti scribitur illusisse verius quam respondisse. Quod infers me non esse hominē inquiens falsum est: quod si

verum velis fieri, incipe à me, & tu eris bestia. Videlicet indicare volens tam facile se huiusmodi paralogismo aduersus illum posse concludere quàm ille aduersus se concluserat. Huiusmodi modus refutandi argumentationes sophisticas potius retorsio quædam est aut illusio quam dissolutio. Posteriores responsionem ad hominem dicunt, qua videlicet homini satis fit dū ipse repellitur & silētium ei imponitur, quis tamen sit in re defectus nondū exprimitur nec quę latet difficultas explicatur. Et sunt huiusmodi responsione maxime digni sophistę, vt qui non ad rem argumētantur, non ad rem accipiant responsionem iuxta vulgatum illud, Contra vulpem vulpizabis, & contra Cretentem cretizabis.

CAPVT XII.

¶ De fallacia à dicto secundum quid.

Dictum secundum quid in proposita dicimus determinabile sumptum cum tali aliqua determinatione, quæ ipsum distrahat aut diminuat aut quoquo modo alienum reddat, sic nimirum vt cum addita huiusmodi determinatione vere possit prædicari de eo de quo absq; ea non posset. Exempli gratia terminus homo per se sumptus non potest dici de pictura quæ est in pariete aut de statua fusili siue sculptili. His enim demostratis, non poteris dicere quod vere & simpliciter sint homines cū nō sint animalia rationalia. Adiectis tamen determinationibus vere tibi dicere licebit. Hæc imago est homo pictus. Hæc statua est homo æneus, aut homo sculptilis siue fusilis: Ideo hę omnes faciunt dictum secundum quid. Item de mortuo cadauere vnde iam abscessit anima siue canis siue hominis non potes dicere quod sit homo, dices tamen quod sit homo mortuus. Sic æthiopes non simpliciter albus dicitur, attamen secundum dentes albus vere dicitur. ¶ Cum igitur ad hunc modum argumentamur, Aethiops est albus secundum dentes, igitur est albus Hic homo sanctus est secundum æternam apparentiā, igitur sanctus est. Hæc statua est homo sculptus ex marmore, igitur est homo. Hoc cadauer examine est homo mortuus, aut animal mortuum, igitur est homo aut animal. Antichristus est

homo futurus,igitur est homo. Hæ & his similes omnes argumentationes sophisticæ, à dicto secundum quid procedunt ad dictum simpliciter. Aristot. in topicis obiter hęc tractans huiusmodi ponit exépla. Hic est naturaliter studiosus (vt natura liberalis aut cassius)igitur est simpliciter talis. In aliquo loco(vt morboso)expedit vti tali dieta,igitur simpliciter expedit. Alicubi bonũ est mactare patrem,nempe apud Triballos, igitur simpliciter bonum est. Aliquando expedit medicari,vt pote ægritudinis tempore,igitur simpliciter expedit. Non ens est opinabile, igitur non ens est. ¶ Conuenit autem secundum apparentiam dictum secundum quid cum parte in modo, & dictum simpliciter cum toto in modo:quoniam sicut pars in modo determinabili sumit cum determinatione aliqua, ita & dictum secundum quid. Atque hinc causam apparentiæ habent argumẽtationes,quæ secundum hunc locum fiunt sophisticæ. Verum in hoc non conueniunt quod pars in modo sumit determinabile cum determinatione tantum restringente: non autem, vel diminuente, vel distrahente,vel alienante,vel amplianteipsum determinabile:ita vt simpliciter & vniuersaliter dici possit & debeat totum in modo,de eo de quo pars in modo dicitur. In dicto autem secundum quid, homo determinatio restringens adiicitur determinabili,sed vel diminuens, vt secundum dentes respectu albi vel distrahens,vt pictus aut sculptus respectu hominis vel alienans, vt mortuum(nominaliter) respectu hominis vel animalis,vel amplians,vt præteritus futurus, possibilis,respectu hominis.atque in hoc latet causa defectus, Ad hanc etiam fallaciam pertinent paralogismi qui fiunt econuerso,à negatiõe simpliciter ad negationẽ dicti secũdũ quid hoc modo, Aethiops nõ est albus,igitur nõ est secũdũ dentes albus. Antichristus nõ est homo,igitur nõ est homo futurus aut possibilis.Vidétur etiã hic pertinere argumẽtationes malæ à coniunctis ad diuisa.Vt cum sic argumentamur, Hic homo est bonus musicus, igitur est bonus,& musicus. Est laudatissimus artifex,igitur est laudatissim⁹,& est artifex.Est bonus latro,aut bonus fur, igitur est bonus,& est latro.Et econuerso. Non est bonus, aut non est latro, igitur non est bonus latro.

CAP. XIIII.

¶ De fallacia ignorantiæ elenchi.

Fallacia ignorantiæ elenchi.

Fallacia ignorantiæ elenchi tunc dicitur cómitti, quãdo deceptio fit, ex eo quod ignoratur aliqua earum particularum quæ ponuntur in definitione elenchi, siue ex eo quod non penitus natura pernoscitur ipsius elenchi, & conditiones omnes ad verã elenchum requisitæ. Quãquam autem supra in principio libri huius breuiusculã quandam definitionem elenchi Aristoteles assignauerit, dicens elenchum esse syllogismum cum conclusionis contradictione. Hic tamen eundem lõge prolixiori descriptione iterum definit, his verbis.

Definitio elenchi.

Elenchus est cótradictio vnius & eiusdé nó nominis, sed rei & nominis, nó synonomi, sed eiusdé: ex his quę data sunt ex necessitate, nó cónumerato eo quod erat in principio, secúdũ idé, ad idé similiter, & in eodem tempore.

¶ Quæ definitio sic est intelligenda. Elenchus est syllogismus concludens propositionem contradictoriam vel contrariam, quæ cum altera cui opponitur debet esse vnius, & eiusdem tam subiecti quam prædicati, id est, eorundem extremorum, non solum secundum vocem. neque etiam solum secundum significationem, sed secundum vocem & significationem simul, debétque suam conclusionem ex præmissis in modo & figura dispositis & concessis, secundum necessariam inferre consequentiam: nec debet admitti in eiusmodi syllogismo vitium petitionis principij. Debent postremo obseruari quatuor istæ particulæ secundum idem, ad idem, similiter, & in eodem tempore. ¶ In qua definitione manifestum est quædam poni ex parte oppositionis, ad indicandum quæ ad oppositionem veram requirantur, nempe quod dicitur, vnius & eiusdem, non nominis sed rei, non synonomi sed eius-

dem. Quod sequitur, ex iis quæ data sunt ex necessitate, quid ad syllogismum requiratur explicat. Subsequens, non connumerato eo quod erat in principio, pertinet ad syllogismum probatiuum, cuiusmodi debet esse elenchus verus. Quatuor autem illæ particulæ vltimo loco positæ, ad idem, secundum idem similiter & in eodem tempore, ad vtrunque videntur pertinere, id est, & ad rationem oppositionis, & ad modum conclusionis. Cum igitur contingit decipi aliquem apparenti siue sophistico elencho, existimans elenchum esse qui proponitur, & vere concludi oppositum, cum non ita fiat, propter omissionem alicuius horum quæ ad verum elēchum definita sunt requiri, locum dicitur habere ista fallacia ignorantiæ elenchi. ¶ Propter non obseruationem particulæ ad idem fit fallacia in hoc paralogismo. Quatuor sunt duplum ad duo, & non sunt duplum ad tria, igitur quatuor sunt duplum & non duplum. Item iste est pater huius, & non est pater illius, ergo est pater & non pater. ¶ Propter non obseruationem particulæ secundum idem hi sunt paralogismi. Hoc lignum secundum longitudinem est duplum ad istud, & secundum latitudinem non est duplum ad istud, igitur hoc lignum ad idem simul est duplum & non duplum. Hoc manifestum est obseruari quidem particulam ad idem, sed non secundum idem. Simile est in hoc paralogismo, Christus secundum humanitatem est filius Mariæ matris & patris Dauid, & secundum Diuinitatem non est eorumdem filius, igitur eorumdem est filius, & non est filius. Item hic homo secundum quod pater est isto filio suo dignior, & secundum quod subiectus filio suo in præfectura aut prælatione qualibet posito non est dignior, igitur est eodem dignior & non est dignior. ¶ Propter non obseruationem particulæ, similiter, hic est fallacia. Ioannes velociter currit, & non necessario currit, igitur Ioannes currit & non currit. Hinc princeps potenter imperat, & non clementer imperat, igitur imperat & non imperat. Item Christus temporaliter est natus de virgine & non est æternaliter de ea natus, igitur est natus de virgine, & non natus de eadem. Christus cum in hoc mundo esset regnabat in eo inuisibiliter, & non regnabat in eo visibiliter, igitur regnabat in eo & non regnabat. Manifestum est hic seruari par

ticulas, ad idem secundum idem, sed non similiter.

¶ Propter non obseruationem particulæ in eodem tempore, hi sunt paralogismi. Manus mea clausa est pro hoc tempore & pro illo tempore alio non est clausa, igitur est clausa & nõ est clausa. Hic homo fuit grammaticus annum vnum aut alterum, & ante vnum aut alterum annum non fuit grammaticus, igitur fuit grammaticus & non fuit grammaticus. Item CHRISTVS cum in hoc mundo esset nõ habuit à patre exequutionem potestatis super omnia, eam autem mox habuit assumptus in cœlos, igitur eam habuit & non habuit.

CAP. XIIII.

¶ De fallacia petitionis principij.

Petitio principij vel eius quod in principio est tunc fieri dicitur, quando id quod probãdũ est, ab opponente tanquam notum aut ꝓbatum assumitur, ad probandum alterum minus notum vel æque ignotum. Dicitur etiam peti quod in principio est, quando penitus idem assumitur ad probandum seipsum. Vt si ita quis argumentetur. Omnis homo est homo, & omnis homo est homo, ergo omnis homo est homo. Verbũ huiusmodi petitio principij fallaciam facere nõ potest. Cuilibet enim notissimum est antecedens hic non probare cõsequens. Quando autẽ id quod assumitur non penitus idem est cum eo quod est probandum, est tamen ignotius vel æque ignotum, in hoc accidere potest fallacia, ex eo quod respondens credat antecedens probare consequens, cum id minime faciat. Vt si quis ita argumentetur. Omnis homo est capax disciplinę, & omne animal rationale est homo, igitur omne animal ratiõale est capax desciplinę. Item, Omne animal rationale interdũ dormit, omnis homo est animal rationale, igitur omnis homo interdum dormit. In his antecedens est ignotius consequente: quoniam prædicata essentialia notiori modo conueniunt definitioni quàm definito, & prædicata accidentalia definito quàm definitioni. Æque autem ignotum est antecedens cum consequente in hac argumentatione. Anima equi non remanet post mortem equi separata, igitur ani-

Petitio principij.

homo. ¶ Ad hanc fallaciā cōsequentis pertinet, quoties quis fallitur argumentando à toto vniuersali non vniuersaliter accepto, ad partem ipsi subiectā, aut à parte ad totū vniuersaliter sumptum. Item à toto in modo non vniuersaliter sumpto ad partē, vel à parte ad totum vniuersaliter sumptū. Item à parte vna vel non omnibus in quātitate, ad totū in quantitate. Item quando negatiue argumentatur à toto integrali ad singulas partes copulatim, vel ad aliquam partium sigillatim: aut econtrario affirmatiue ab aliqua partium affirmatiue ad totum. Item quando in communiter accidentibus à priori ad posterius proceditur affirmatiue, vel à posteriori ad prius negatiue, & quando in oppositis mala fiunt argumenta, à negatione ad affirmationem, & à maiori affirmatiue, aut à minori negatiue, & ab authoritate Item negatiue. Et vniuersaliter, quando non valet conuersa consequentia.

CAPVT XVI.

¶ De fallacia secundum non causam vt causam.

Secundum nō causam vt causam fiunt paralogismi quando falsitas illatæ conclusionis imputatur alicui præmissarum, quæ non est causa falsitatis conclusionis, ita vt ea etiam ablata, æque falsa sequeretur conclusio. Fit autem hæc fallacia in syllogismis ad impossibile, de quibus dictum est in libro de syllogismis. Exemplum huiusmodi ponit Aristoteles. Anima & vita sunt idē. Generatio & corruptio sunt contraria. & mors est corruptio igitur vita est generatio, & viuere generari. Hoc autem falsum est (quoniam is qui viuit iam non generatur, sed genitus est, & existente vita iam non est generatio) igitur & illud primo loco assumptum falsum est, anima & vita sunt idem. Hic est fallacia secundum nō causam vt causam, quoniā illa propositio prima assignatur pro causa falsitatis cōclusionis, & ex cōclusionis falsitate ipsa interimur, tāquā ꝓpter quā infertur cōclusio falsa, cum non ita res habeat. Nō enim ista, sed altera illa. Mors est corruptio, in causa est, quare falsa sequatur cōclusio, & ipsa ex conclusionis falsitate erat interimenda.

Fallacia secundū nō causam vt causam

Non enim verum est, mortem esse corruptionem, sicut neque verum est vitam esse generationem, Generatio enim & corruptio sunt motus. Mors autem & vita non sunt motus, sed potius motum concomitantia, & velut eorum termini. Generatio enim est motus ad esse siue ad vitam, & corruptio est motus ad non esse siue ad mortem. Quod autem prima illa propositio. Anima & vita sunt idem, causa non sit falsitatis conclusionis, ex eo patet, quod ęque sequatur conclusio, etiam si illa auferatur. ¶Sumit autem suæ apparentiæ causam hæc fallacia, ex conuenientia propositionis non causa, cum aliqua præmissarum. Nisi enim aliqua sit conuenientia, nulla erit apparentio deceptionis. Defectus autem in hoc est, quod tanquam causa sumitur, quę vere causa non est, & ad rem non facit.

CAPVT. XVII.

¶De fallacia secundum plures interrogationes vt vnam.

Fallacia secundũ plures interrogationes vt vnam

Postrema fallaciarum extra dictionem, positarum ab Aristotele, est, secundum plures interrogationes vt vnam. Quæ tunc fieri dicitur, quando proposita interrogatione simul de pluribus, & ad responsione data sine distinctione, perinde ac si de vno solo interrogaretur, cõtingit ex huiusmodi responsione vere vel apparenter ipsum qui sic respondit, ab opponere paralogizari aut decipi. Vt, exempli gratia, si quis demonstratis duobus quorum alter est videns, & alter cæcus, interroget, Sunt isti vidẽtes aut non videntes? dicat autem respondens indistincte, eos non esse videntes, argumentabitur interrogans, Igitur iste non videt, demonstrato cæco, & istę non videt demonstrato vidente. Vtrumlibet enim dixerit, siue videntes esse, siue non videntes, non euadet. Si autem responderit distincte. Hic videt, ille non vidit, iam euasit calumniam. ¶Causam apperentiæ sumit hæc fallacia, ex apparenti similitudine interrogationis de vno, cum ea quæ de pluribus, propter quam puta-

uersali negatiua, & minore vniuersali affirmatiua sequitur conclusio particularis negatiua.

Fe- Nullus homo est arbor.
Exemplum la- Omnis homo est animal.
pton Quoddam ergo animal non est arbor.

Tertius modus est, quando ex maiore particulari affirmatiua, & minore vniuersali affirmatiua, infertur conclusio particularis affirmatiua.

Di Quoddam animal est homo.
Exemplum sa- Omne animal est substantia.
mis Quædam igitur substantia est homo.

Quartus modus est, quando ex maiore vniuersali affirmatiua, & minore particulari item affirmatiua sequitur conclusio particularis affirmatiua.

Da Omnis homo est substantia.
Exemplum ti Quidam homo est animal.
si Quoddam igitur animal est substantia.

Quintus modus est, quando ex maiore particulari negatiua, & minore vniuersali affirmatiua, sequitur conclusio particularis negatiua.

Bo- Quoddam animal non est homo.
Exemplum car. Omne animal est corpus.
do Quoddam igitur corpus non est homo.

Sextus modus est, quando ex maiore vniuersali negatiua, & minore particulari affirmatiua, sequitur conclusio particularis negatiua.

Fe- Nullum animal est arbor.
Exemplum ri- Aliquod animal est homo.
son Quidam igitur homo non est arbor.

Summatim igitur colligendo omnes modos vtiles hactenus positos inuenimus esse numero decem & nouem, quatuor videlicet primæ figuræ perfectos & quinque imperfectos, quatuor secundæ figuræ, & sex tertiæ, qui vt promptius ab adolescentibus memoria teneantur, in formam metri solent dispo ni, hoc modo.

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipton.

æ similiter esse respondendum vtrique. Causa autem defectus in hoc est, quod non adhibetur distinctio quæ deberet adhiberi in responsione ad plures interrogationes. Deberet enim responderi distinctæ, perinde ac si plures interrogationes essent propositæ. ❡ Post hos autem locos ita sigillatim enumeratos & pertractatos, Aristoteles deinde ostendere conatur, quemadmodum omnes hi loci ad vnum illum qui appellatur ignorantiæ elenchi possent reduci, adiiciens & alia quædam quæ ad paralogismorum rectam solutionem non sunt inutilia. Verum nos ea quæ iam dicta sunt pro qualicunque introductione sufficere existimantes, illis sigillatim pertractandis supersedemus, finemque hic Dialecticis nostris tractatibus imponimus, ad laudem & gloriam summæ primæque veritatis, quæ omnem auersatur falsitatem, quæ in vnitate & trinitate viuit & regnat per omnia sæcula.
Amen.

❡ Finit liber sextus considerationis Dialecticæ.

❡ DEO semper & vbique GLORIA.